

VARSTVO 1960-61 VIII
SPOMENIKOV

SLIKA NA OVITKU:

MARIJA SNEŽNA
nad Avčami

poznogotski kip svetnice,
okrog leta 1515 (del)

MARIJA SNEŽNA
près Avče

statue de sainte,
vers 1515 (partie)

(foto: Jože Gorjup)

KOJEH

VARSTVO
SPOMENIKOV

PROTECTION
DES MONUMENTS

VIII

LJUBLJANA

1962

»VARSTVO SPOMENIKOV« JE GLASILO SPOMENIŠKOVARSTVENE
DEJAVNOSTI V SLOVENIJI. IZDAJA IN ZALAGA GA ZAVOD
ZA SPOMENIŠKO VARSTVO LRS, LJUBLJANA, PREŽIHOVA UL. 1
p. p. 176, TEL. 22-039

UREDIL UREDNIŠKI ODBOR

GLAVNI UREDNIK:
DR. MARLIJAN ZADNIKAR

ODGOVORNI UREDNIK:
EDO TURNHER

JEZIKOVNE KOREKTURE ROKOPISOV JE OPRAVIL
PROF. A. GSPAN
POVZETKE JE V FRANCOŠČINO PREVEDLA PROF. S. JERAS

NATISNILA »ŽELEZNIŠKA TISKARNA« V LJUBLJANI

Vsebina

TABLE DES MATIÈRES

ČLANKI ARTICLES

Dr. Vladimir Kokole: Ljubljana	Zaščita naselij in pokrajine v luči njihove preobrazbe <i>Protection des agglomérations et du paysage à la lumière de leur transformation</i>	5 5
Marijan Mušič: Ljubljana	Grad Otočec <i>Le château d'Otočec</i>	12 12
Dr. Nace Šumi: Ljubljana	Groblje <i>Groblje</i>	37 37
Milan Železnik: Ljubljana	O prvobitni podobi likovnih spomenikov <i>De l'apparence primitive des monuments d'art</i>	48 48
Fanči Šarf: Ljubljana	K problematiki varstva etnografskih spomenikov <i>De la protection des monuments ethnographiques</i>	56 56
Peter Petru: Ljubljana	Evidenca najdišč — dragocen vir za reševanje arheološke spomeniške problematike <i>Evidence des excavations — source précieuse pour la protection des monuments archéologiques</i>	59 59
Dr. Stane Gabrovec: Ljubljana	Tehnična metoda izkopavanj v Stični <i>Méthode technique des fouilles à Stična</i>	74 74
Andrej Valič: Kranj	Zaščitna izkopavanja pod Blejskim gradom <i>Excavations protectrices sous le château de Bled</i>	79 79

SPOMENIŠKA EVIDENCA IN TOPOGRAFIJA EVIDENCE DES MONUMENTS ET TOPOGRAPHIE

Dr. Marijan Zadnikar: Ljubljana	Topografija umetnostnih spomenikov <i>Topographie des monuments d'art</i>	83 83
Peter Petru: Ljubljana	Evidenca arheoloških spomenikov <i>Evidence des monuments archéologiques</i>	87 87
Olga Kastelic: Ljubljana	Evidenca spomenikov NOB <i>Evidence des monuments de la Guerre de Libération</i>	90 90

KONSERVATORSKA POROČILA

RAPPORTS DES INSPECTEURS DES MONUMENTS

a) umetnostni spomeniki in urbanizem	92
<i>monuments d'art et urbanisme</i>	<i>92</i>
b) etnografski spomeniki	183
<i>monuments ethnographiques</i>	<i>183</i>
c) arheološki spomeniki	186
<i>monuments archéologiques</i>	<i>186</i>
d) spomeniki NOB	328
<i>monuments de la Guerre de Libération</i>	<i>328</i>

Zaščita naselij in pokrajine v luči njihove preobrazbe

DR. VLADIMIR KOKOLE

Vprašanje zaščite naselij in pokrajine se odpira v dobi burne preobrazbe naših mest in vse bolj tudi vasi, v času močne urbanizacije in še bolj pospešene deagrarizacije s prav posebno perečo problematiko. Ko živahna, pa zelo pogosto slabo premišljena gradbena dejavnost spreminja podedovani značaj mest in vasi, jih širi izven okvirov njihovega starega zasnutka in v bistvu spreminja ne le njihovo podobo, marveč tudi vlogo in ko se med mestom in deželo poraja sožitje na novih osnovah, ne bo napačno, če problem osvetlimo znova.

Zaščita resničnih vrednot naselij in pokrajine, tistih, ki nam jih je dala narava, in onih, ki jih je v njeno lice vtisnila roka nešteti generacij zadnjih dveh, treh tisočletij, se na straneh tega glasila ne pojavlja prvič, niti se ni o tem pisalo samo v njem. Namen tega prispevka zato ni, da bi ponavljal vse, kar je bilo v zvezi s to temo napisanega. Prav tako ni njegov namen osvetljevanje posebnega vprašanja podrobnih načinov konservacije, marveč je zgolj ta, da poda nekaj misli o značaju problematike, kakor se kaže v luči zavestnega in načrtnega urejanja naselij in pokrajine v naši specifični dobi in v naših specifičnih razmerah. Ta problematika je dovolj pereča, pa ne dovolj osvetljena, da sama predstavlja sklop, ki ga bo na tem mestu mogoče zgolj predstaviti. Kolikor bi dal ta prispevek tudi pobudo za nadaljnje razčiščevanje in zlasti za načrtno delo na tem področju, bi bil njegov namen več kot dosežen.

Zaščita naselij in pokrajine zajema varstvo kulturnih in varstvo naravnih spomenikov, predvsem pa še vse tisto, kar posamezne kulturne spomenike oziroma naravne znamenitosti veže v večje zaključene ambiente, ki so lahko vrednota zase, prav tako kakor tudi posamezne, ki ta ambient sestavljajo. Pri obravnavanju naselij in pokrajine bomo imeli zato opravka tako s celoto kakor z njenimi značilnimi podrobnostmi, ki ji skupaj dajejo določen značaj in ki je lahko tudi določena vrednota. Pojem kulturnega in naravnega spomenika v ožjem smislu besede — kakor ga navadno pojmuje — se s tem prostorsko razširi v enem primeru od posameznih zgradb na zaključene skupine zgradb in dalje na naselje kot celoto ter tako od arhitektonske v urbanistično vrednoto ali v drugem primeru od npr. slapa, kakor je Savica, na Komarčo kot značilni glacialni sklep doline ter dalje na Bohinj kot medgorsko kotlino in tako od tipične prvine na z njo skladni in zaključen naravni pejzaž.* V obeh navedenih primerih gre tedaj zgolj za razširitev pojmov kulturnega in naravnega »spo-

* To tujko, ki bi jo nemara lahko z domačo besedo »krajina«, uporabljamo zato, da se izognemo pojmu pokrajina (regija), ki je širši.

menika«. Taka ostra ločitev na dve vrsti »spomenikov«, vrednih varstva, pri vprašanju zaščite naselij in pokrajine ni na mestu.

Sodobna geografija kot stroka, ki se specialno bavi z vprašanjem geneze pejsaža in naselij kot njegovih integralnih delov, je mogla — pri nas kakor drugod — ugotoviti, da čistega »naravnega« ali »prirodnega« pejsaža v pokrajinah z dolgo zgodovinsko preteklostjo stoođtoto ni nikjer več; pa tudi, da so naravni (kakor lega) domala povsod neločljivo povezani s kulturnimi faktorji (ali civilizacijskimi, vsekakor »človeškimi«) v izoblikovanju značilnosti naselij in pokrajine kot celote. Komaj kje je mogoče obojne vplive na dejansko obstoječih primerih povsem ločiti (razen v abstraktni analizi).

Ko torej govorimo v zaščiti naselij in pokrajine, se nam problematika varstva prirodnih znamenitosti in kulturnih spomenikov tedaj tesno in večkrat neločljivo prepleta med seboj. Zaščita urbanističnih vrednot nekega starega mesta ali mesteca se ne more omejiti zgolj na smiselno konservacijo in premišljeno adaptacijo stavb, odprtih prostorov med njimi in tlorisa, ampak naj upošteva v načelu tudi zaščito vizuelnih aspektov mesta kot celote, kakor so tipična silhueta, dominantni pogledi in vsi ostali vodilni elementi, s katerimi je mesto vkomponirano v določeno prirodno okolje in z njim vsklajeno. Urbanistično urejevanje, ki prezre ta aspekt urbanističnih vrednot obstoječe kompozicije mesta v njegovi pejsažni pogojenosti, lahko nekatere bistvene urbanistične vrednote uniči ali jih pa vsaj ubrano ne razvije dalje. Specifična lega naselja, ritem njegove silhuete v odnosu do pokrajine, značilni poudarki v njegovi urbanistični kompoziciji itd. so tako kakor posamezne stavbe ali skupine stavb elementi splošne urbanistično oblikovne vrednote in zasluđujo varstvo še posebej. Tega ne smemo pozabiti v dobi, ko so steklo, jeklo in beton omogočili čisto nove oblike in dimenzije v arhitekturi in ko le-ta zmoro zlahka višine in vzpone, ki so jih prej dosegle stavbe in drugi gradbeni objekti le izjemoma ali sploh ne. Ta nova tehnika in estetika stavbe sta lahko kot kontrast v ustreznih proporcijah in na ustreznem mestu nova vrednota, še lažje pa ob nepretehtani izvedbi uničita oblikovno urbanistične vrednote preteklosti, ne da bi dodali drugo kakor utilitarno dobrino. Izraz moderne arhitekture je prav tako lahko skromna družinska hiša kakor nebotičnik in ena ali druga stavba dobi svojo urbanistično vrednoto samo v ustrezni povezavi z drugimi ob njej, z odprtimi vmesnimi prostori in z ubranim usklajevanjem z naselbinsko enoto. Arhitekturno pomembne stavbe preteklosti, ki jih v naših mestih ni ravno preveč, bodo — občuteno vključene v tkivo novih modernih stavb — samo poudarile in obogatile novo vsebino. Malo manj krampa, pa več kulture bi preobrazbi naših mest samo koristilo, kajti prav redko bo treba na vprašanje o njihovem nadaljnjem obstoju odgovoriti z da ali ne, vedno pa bo treba jasnega odgovora na vprašanje: kako. In ob njem se bo lahko izkazal mojster, ki bo tudi varuh kulturnih spomenikov.

Poleg krampa in bagra se pojavlja historiziranje kot druga nevarnost za zaščito naselij. Malomeščanski okus stolpičkov na stanovanjskih hišah, ki naj bi jim dali videz gradičev, še ni izginil, o čemer se lahko prepriča vsakdo, ki se z Dolenjskega pripelje v Ljubljano. So pa še drugi podobni pojavi, ki varstvu urbanističnih vrednot niso povsod v čast. Kar je vrednega iz preteklosti izginilo, tega ne bomo nadomestili z nobenim stilno podobnim surogatom. Pač pa lahko vrzeli nadomestimo z urejanjem, ki bo prisluhnilo ritmom in proporcem starega okolja. Zdi se, da je to najbolj pereče tam, kjer v tkivu urbanistične zasnove

starejših delov mesta nimamo opravka s stavbami s kako izrazito arhitekturno vrednostjo, ampak zgolj s takimi, ki so zanimive kot plastični dokument neke dobe. Če jih je dosti, jih historičnemu vzdušju na ljubo pač ne bo vredno prav vseh zaščititi. Nekaj značilnih primerov bo zadostovalo. Pač pa bo treba njihovim značilnostim primerno urediti okolje. Drugače pa kaže ravnati, kadar so taki kulturno zgodovinski spomeniki redki. Drugače se postavlja problem zaščite tudi takrat, kadar gre za sklenjeno vrsto takih stavb med drugimi, vrednejšimi. Zaščita fasade in zunanjščine z ustrezno asanacijo bo verjetno zadoščala in ob lokacijsko pogojeni spremembi funkcije bo taka skupina brez škode živela dalje.

Posebno občutljivi za način zaščite so odprti urbani prostori, trgi, aleje, parki in prehodi med ulicami. Kakor stavbe so le-ti del urbanistične zasnove mesta in jih ni mogoče iztrgati iz njihovega konteksta.

Zaščite prirodnih »znamenitosti« kot posameznih značilnih naravnih pojavov v pokrajini bi se v tem odstavku samo dotaknili. Njihova zaščita in konservacija nas na tem mestu zanima zgolj kot vprašanje varstva posameznih elementov prirodne pokrajine, pa najsi gre za živo ali za mrtvo naravo.

Medtem ko je pri redkem živalstvu čisto jasno, da ga moremo ohraniti samo z varstvom specifičnih ekoloških pogojev v katerih živi in se množi, in da velja to v bistvu prav tako za redko, zaščiteno rastlinstvo, posebej še za tipe vegetacije, je pa pri zaščiti znamenitosti mrtve narave v vprašanju varstva tipičnega okolja manj jasnosti. Tudi tam, pri geološko ali geomorfološko posebno markantnih naravnih pojavih, vidnih v pokrajini (in tudi v podzemlju v primeru speleoloških pojavov), se pojavlja problem varstva specifičnega okolja. Predvsem gre za zaščito vegetacijske odeje in naravnega hidrografskega omrežja, ki imata tako važno vlogo v vzdrževanju ravnotežja prirodne pokrajine, zlasti še v procesu denudacije in erozije. Varstvo specifičnih elementov prirodnega okolja še ni neposredno varstvo pejzaža, je pa osnovni pogoj zanj. V naravnih rezervatih, ki so oblika zaščite tega okolja ali dela celotnega okolja, se to vprašanje tako ne pojavlja, ker tu namenoma pustimo proces v naravi prosto pot. Pač pa se začne pojavljati vprašanje zaščite prirodnega okolja v tako imenovanih »naravnih parkih«. Da so dostopni in prehodni, so osnovna prometna pota nujna in tudi nekateri osnovni turistični objekti. Pri njihovi izgradnji je treba močno paziti, da z useki, škarpami, nasipi in podobnimi posegi ne porušimo ravnotežja v naravi in ne povzročimo npr. plazov, sprememb vodnih žil in podtalnice ter podobnih premikov v ravnotežju okolja. Drugo pa je dalje zaščita vidnih objektov samih oziroma pejzaža. Tu pa gre zlasti za to, da se okolica posameznih objektov zaščiti pred vsemi gradnjami, ki niso zaradi dostopnosti k njemu neobhodno potrebne in ki motijo značilne poglede nanje. Postaviti pred Peričnikom hotel, pač ne bi bila posrečena rešitev in bi slapu vzela ves čar, ker bi skazila njegovo značilno okolico. To se ni zgodilo in se najbrž tudi ne bo; toda pri manj eklatantnih primerih so se podobne stvari že dogajale.

Zaščita pokrajine je gotovo najmanj razčiščeno področje spomeniškega varstva. Kadar govorimo o zaščiti pokrajine, mislimo najpogosteje na tako imenovano prirodno pokrajino, zlasti na visokogorski svet, včasih tudi na obmorsko obalno pokrajino ali dele krasa s sicer nenavadnimi posamičnimi reliefnimi oblikami ali hidrografskimi posebnostmi (jame, ponori, ponikalnice). Tu gre tedaj povsod za ohranitev prirodnega (naravnega) pejzaža, vendar ne za kakršen-

koli naravni pejisaž, ampak za pejisaž čisto posebne vrste, bodisi tak, ki vzbuja pozornost zaradi svoje »divjosti« ali »neskaljene narave« kot kontrast urbaniziranim in »humaniziranim« področjem, bodisi ker je slikovit in nenavaden v celoti in v podrobnostih. Prav posebna zvrst naravne pokrajine, ki se tudi upošteva kot vredna zaščite, so področja z značilno in po človeku nespremenjeno prirodno vegetacijo, interesantna zlasti z znanstvenoraziskovalnega vidika. Medtem ko gre v tem zadnjem primeru za »naravne rezervate«, so prej omenjene prirodne pokrajine zanimive kot »naravni parki« oziroma kot turistična ali rekreacijska področja posebne vrste. Lahko ugotovimo pa še eno zvrst pokrajine, ki je vsaj s poudarkom na »prirodnosti« zanimiva kot objekt posebnega varstva. To so zelena gozdnata ali travnata področja v okolici večjih mest kot »zeleni pasovi« (ali nemara »obroči«) okrog intenzivno pozidanega naselbinskega ozemlja. Tu ne gre predvsem za zaščito posebnih »naravnih znamenitosti« ali prirodnega pejisaža kot takega, marveč za področja sklenjenega zelenila, svežega zraka in miru oziroma za rekreacijska in klimatsko važna področja v bližini večjih naselij kot njihove organske dopolnilne cone.

Zaščita se v vseh omenjenih primerih navadno pojmuje v smislu preprečevanja vsakršne ali domala vseh gradenj na teh področjih. Kolikšen bodi minimum dopustnih gradenj oziroma sploh človekovih posegov, je pa še zelo nejasno vprašanje, razen v primeru naravnih rezervatov, kjer je vsak poseg že po namenu neopravičen. Poudarek je tedaj na prohibitivnem, pasivnem načinu obravnavanja teh področij, razen v zelenih zasovih, kjer gre v znatni meri tudi za načrtno urejanje in vzdrževanje oziroma za ohranjanje »prirodnosti« teh področij.

V novejšem času se je pri nas in posebno v tujini pojavila še ena smer varstva pokrajine, oziroma bolje rečeno, pejisaža kot vizuelnega izraza pokrajinskih značilnosti. Ta izhaja iz prizadevanj moderne arhitekture oziroma moderne regionalno usmerjenega urbanizma v smislu »oblikovanja pokrajine« (Landscape design ali landscape architecture v angleški literaturi). Pri tej smeri ne gre zgolj za »prirodno« pokrajino oziroma pejisaž, ampak za pokrajino-pejisaž na sploh in zlasti za »humanizirano« pokrajino z vsem njenim inventarjem zgradb in prostorskih kompozicij, oziroma gre predvsem za estetske vrednote takega »humaniziranega« pejisaža (katerega prvine so seveda tudi »prirodne« poleg »humanih«).

Slednjič je še smer, kjer hočemo pri zaščiti pokrajine ohraniti njena potencialna bogatstva oziroma vire: plodno zemljo, vodovje, rudno in gozdno bogastvo, skratka tiste značilnosti, ki so važne za izkoriščanje s čisto ekonomskega vidika. To je zaščita pokrajine v smislu konservacije naravnega bogastva oziroma naravnih virov, torej v smeri, ki je močno pomembna v regionalnem planiranju, a ni neposredno v zvezi z nalogami varstva kulturnih spomenikov in naravnih znamenitosti.

Če pojmujeemo spomeniško varstvo (v najširšem pomenu, to je vključno zaščito svojiskih naravnih značilnosti) kot zaščito estetsko, kulturnozgodovinsko in naravoslovno vrednih objektov, tudi pri pokrajini ne moremo omejiti zaščite zgolj na estetske in naravoslovne aspekte. Pojavlja se tedaj tudi vprašanje kulturnozgodovinskega aspekta. Kakor ima stavba ali naselje lahko i svojo estetsko i svojo kulturnozgodovinsko vrednoto, tako tudi pokrajini ne moremo odrekati vrednosti kulturnozgodovinskega dokumenta. Kakor je ugotovila geografija, je »humanizirana« pokrajina viden izraz družbenih, tehničnih in civi-

zacijskih faktorjev, ki so delovali skozi vse zgodovinsko obdobje do danes. Pomisljimo samo na značilne sisteme parcelacije polja, ki jih lahko opažamo in ki predstavljajo — bolj ali manj popolno — zelo konkreten odraz po večini še fevdalne dobe. Tudi druge elemente »humanizirane« ali »kulturne« pokrajine bi lahko navedli kot primere takih kulturnozgodovinskih pričevanj: cerkvice po vrhovih, furmanske domove ob nekaterih cestah, opuščene mline in še tekoče mlinščice, stare razvaline gradov in fužin, kar vse daje naši kulturni pokrajini specialen značaj. Ne pozabimo tudi na značilne tlorise naših vasi in mest! Tako posamično kakor v tipični prostorski razporeditvi so priče preteklosti in imajo svojo kulturnozgodovinsko vrednost.

Dejstvo, da mnogi objekti že sami zase predstavljajo kulturne spomenike, drugi pa so zanimivi samo kot del pejzaža (npr. mlinščice, parcelacija, lega naselij itd.) na eni strani olajšuje, na drugi pa otežkoča varstvo glede na kulturnozgodovinski aspekt. Dodatne komplikacije vnaša seveda v obeh primerih še estetski in naposled naravoslovni vidik.

Nemara največji problem zaščite kulturne pokrajine oziroma pejzaža pa je vsklajevanje zaščite z nezadržnim razvojem, zlasti gospodarskim. To je vprašanje, ki ga ne moremo postaviti zgolj s stališča varstva »kulturne pokrajine«, marveč — čeprav ne z enako ostrino — tudi v zvezi z zaščito »prirodne pokrajine« oziroma naravnih znamenitosti. Jasno je, da pokrajine ne moremo povsod zaščititi kot estetsko ali kulturnozgodovinsko vrednoto, ne moremo je nekako »konservirati« kakor muzejski predmet, ker bi to pomenilo konec razvoja, katerega odraz do danes je pokrajina, taka kot jo vidimo. Vemo, da tudi v njej niso vsi elementi iz iste dobe in da je njihova celota nekak prerez skozi preteklost, ki sega različno daleč nazaj. Že obstoječe vrste pokrajine niso kulturnozgodovinsko homogene, kakor npr. tudi mnoge slavne katedrale izkazujejo stilni razvoj stoletij. Konservacija teritorialno večjih delov pejzaža kot dokumenta določene dobe ali faze v razvoju že iz tega razloga ne pride v poštev. Nekateri, za določeno razvojno fazo nekdanji tipični elementi pejzaža vobče niso ohranjeni nikjer. Kljub temu ostane dejstvo, da pa ohranitev in ustrezna zaščita samo nekaterih določenih elementov pejzaža ne bi imela vrednosti v smislu pejzaža kot kulturnozgodovinskega dokumenta. Vsekakor je to dilema, čeprav samo strokovnega značaja. Do neke mere je nekako v tej smeri izzvenel eksperiment »Skansena«, a s to bistveno razliko, da gre tu bolj za rekonstrukcijo nekaterih elementov pejzaža kakor pa za zaščito pejzaža. Postavljanje pretežno etnografskih elementov pejzaža v naravno okolje, ki je lahko močno drugačno, kakor je realni pokrajinski kontekst v izvirnih področjih, je gotovo zelo problematično. Primorska hiša ali zidanica v okolju Ljubljane pač ne bo nikoli nazorno zaživela. Bolj posrečena je oblika konservacije pejzaža, ki jo prakticirajo ponekod v Veliki Britaniji. V Lincolnshiru je zaščiten značilna oblika srednjeveške parcelacije na delce na zemljišču vasi Laxton, ki je sicer v deželi že povsem izginila. Vsekakor gre tudi v tem primeru za zaščito samo enega elementa nekdanjega pejzaža. Ohranitev in zaščita celotnega pejzaža neke minule dobe pa ni znana iz nobene dežele. Williamsburg na atlantski obali Amerike — zvesta podoba angleškega kolonialnega mesta iz 17. stoletja — je domala v celoti tudi rekonstrukcija nekdanjega »mestnega« pejzaža in predvsem turistična atrakcija.

Z naglimi spremembami v tehnologiji in z vzporednim preoblikovanjem naselij in pokrajine se vprašanje zaščite pejzaža kot kulturnozgodovinskega

ambienta vsekakor odpira tudi pri nas. Pri ohranitvi starih mestnih jeder se je problematika zaščite že jasno pokazala. Mnogo manj pa so razčiščeni pogledi na zaščito celih naselij, zlasti manjših, namreč vasi. O problemu zaščite pejzaža kot kulturnozgodovinskega dokumenta oziroma spomenika pa komaj začenjamo razpravljati. Zlasti pri nas v Sloveniji, kjer imamo tolikšno pestrost »kulturnega« pejzaža — od vinorodnih gor, alpskih planšarskih naselij do kraških vasi itd. — je problem gotovo vreden vse pozornosti.

Več se je razpravljalo o zaščiti splošnega tipičnega okolja v bolj ohlapnem smislu kakor o kompletni zaščiti celotnega pejzaža. To je, ne izključno s kulturnozgodovinskega, marveč v smislu »pokrajinske tipike«, torej tudi iz estetskega ali tradicionalnega aspekta; torej glede glavnih, po večini zunanjih značilnosti stavb (nakloni streh, gradbeni material, stilne značilnosti na sploh) in ožjih urbanističnih zasnov kakor tudi nekaterih, za določeno pokrajino tipičnih elementov (stara znamenja, nasadi raznih vrst drevja itd.). V tem primeru gre seveda za zaščito — v omenjenem smislu — takih elementov povsod v posameznih pokrajinah. Pri zaščiti te vrste pa ne gre samo za ohranitev že obstoječih objektov, ampak se zaščita odraža tudi v aktivnem prilagajanju novih posegov tipičnim danostim okolja. Tu seveda obstaja nevarnost pasivnega tradicionalizma, suženjskega posnemanja in sterilnega reproduciranja za vsako ceno. Aktivno oblikovanje v smislu ohranjanja pozitivnih vrednot pokrajinske ali naselbinske tipike se kot njihova zaščita odraža v dopolnjevanju teh vrednot, z organskim vraščanjem novega v staro, s premišljenim usklajevanjem obeh. Čeprav je to bolj stvar arhitekturnega in pokrajinskega oblikovanja, posredno vendar predstavlja tudi zaščito pokrajine oziroma njene tipike. Da bo dosegla ta vrsta zaščite svoj namen, pa ne more ostati samo v okviru varstva oblikovnih vrednot, urbanističnih ali pejzažnih, pač pa mora nujno izhajati tudi funkcionalno iz tipičnih naravnih svojstev pokrajine, njenega podnebja, reliefne izoblike, rastlinstva in podobnega. To pomeni uporabo lokalnega gradiva, upoštevanje lokalnega podnebja, izbor domačega drevja in grmičevja za ozelenitev ali osenčevanje, vendar v obsegu, ki je racionalen pri moderni tehnologiji. Kritje novih streh s slamo pač ne more biti način zaščite naselbinske tipike kake hribovske vasi — drugo je konservacija posameznih tipičnih primerov —, toda uporaba skrila za kritje, kolikor je lokalno in ekonomično na razpolago, je gotovo bolj v skladu s pokrajinsko tipiko kakor cementni strešniki.

Morda najbolj pereč problem zaščite pokrajine v naši dobi hitre urbanizacije pa je varstvo odprte zelene agrarne pokrajine pred divjo gradnjo malih ali pa tudi velikih hiš in stavb na sploh ob cestah, na gmajnah ali kjerkoli že, samo ne v obstoječih naseljih ali ob njih. To je obenem tudi eden glavnih problemov sodobnega urbanističnega in regionalnega urejanja, ki vrednoti pokrajino tudi s funkcionalnega aspekta. Tisoči enodružinskih hiš s stotinami raznih oblik in dimenzij — kocke so vodilne —, raztresenih tu bolj, tam manj na redko sredi njiv in travnikov, pač ne prispevajo kaj prida k skladni podobi naših pokrajin. Urbanizacije ne moremo ustaviti, tudi gradnje enodružinskih hiš ob višanju življenjskega standarda ne, pač pa bi mogli in morali zavreti divjo gradnjo hiš in hišic brez vsake oblikovne vrednosti ter jo usmeriti na zazidalne terene ob starih naseljih, ali jih grupirati v nova naselja, premišljeno vkomponirana v pokrajino tako, da jo bodo obogatila in ne onečedila. Da so tu še prav posebej na mestu oziroma omenjeni v prejšnjem odstavku, je komaj treba dodajati. Vendar vse to ne pomeni, da bi morali vsako novo zgradbo za vsako

ceno strpati v tesno pozidana naselja. Praktične potrebe bodo vedno zahtevale tu in tam tudi majhne grupacije stavb ali celo posamezne stavbe. Da pa pokrajino zaščitimo, jih je treba postaviti na kraju, kjer ne bodo razbijale sicer skladnih potez njenega obličja, in jih oblikovati tako, da se bodo z njo zlila. To ne velja zgolj za stanovanjske hiše in javne zgradbe. Tudi razne weekend in podobne hišice, lope in gospodarska poslopja gredo v ta sklop. Zlasti ta poslednja. Ko bi projektanti mnogih novih velikih hlevov, silosov in remontnih postaj pokazali toliko smisla za skladno grupacijo in zlasti lokacijo, kakor so jo tisti anonimni mojstri, ki so razmeščali in oblikovali kozolce ob naših vaseh, bi bil marsikak kotichek male slovenske zemlje precej lepši, kakor je. Nekaj je zamujenega, lahko bo pa še precej več, če se problema zaščite pokrajine ob uvajanju sicer potrebnih novih elementov te vrste ne bomo lotili takoj. Isto velja seveda tudi za pilone in žice električnih daljnovodov. Rahel ovinek in mnoga, povsem neproduktivna golina ne bi bodla v oči ob pogledu na gozdna pobočja nekaterih dolin. In naša slovenska obala, ki jo komaj polovico njene skromne dolžine lahko sami urejamo, bo izgubila ves svoj čar, če bomo vse tisto, kar še ostane med strmimi klifi, pozidali z vsemi mogočimi turističnimi objekti. Ali ni zanje prostora tudi nekaj sto metrov za obalo?

Dr. Vladimir Kokole: PROTECTION DES AGGLOMÉRATIONS ET DU PAYSAGE
À LA LUMIÈRE DE LEUR TRANSFORMATION

L'auteur fait des réflexions sur les valeurs communes des monuments urbanistiques et culturels en rapport avec le paysage où ils se trouvent, sur les valeurs qui, en raison de l'intensification de la construction dans l'après-guerre, sont maintes fois menacées. Dans les ambiances urbanistiques, l'auteur s'intéresse non seulement à la conservation de leur plan général et des diverses constructions qui le composent, mais encore et surtout aux aspects visuels des agglomérations dans le paysage. Il faut accorder les nouvelles constructions au milieu ancien, surtout dans les mesures, et traiter les vieilles constructions plutôt par les moyens culturels que par le pic et la pellemécanique.

La protection des paysages naturels embrasse généralement chez nous la région de haute montagne, la côte et le Karst, secteurs où nous trouvons encore les contrastes de parties non urbanisées et non humanisées. Nous pouvons ici parler de réserves naturelles, de parcs naturels ou tout au moins de zones de verdure autour des agglomérations d'importance.

Dans la protection du paysage également, nous ne pouvons pas négliger ses valeurs culturelles-historiques, telles que le morcellement typique, les églises et les ruines de châteaux sur les collines, etc.

Devant les interventions et les besoins économiques, nous ne pouvons pas conserver les paysages naturels comme des pièces de musée. »Skansen« ne sauve pas le paysage. Sa protection doit découler, même fonctionnellement, de ses caractères typiques naturels, du climat, des accidents du relief, etc.

Un des problèmes les plus urgents de la rapide urbanisation est posé par la construction sans plan de long des routes, la dispersion des maisons au milieu des champs et des près et la construction trop serrée sur notre côte d'une si faible étendue.

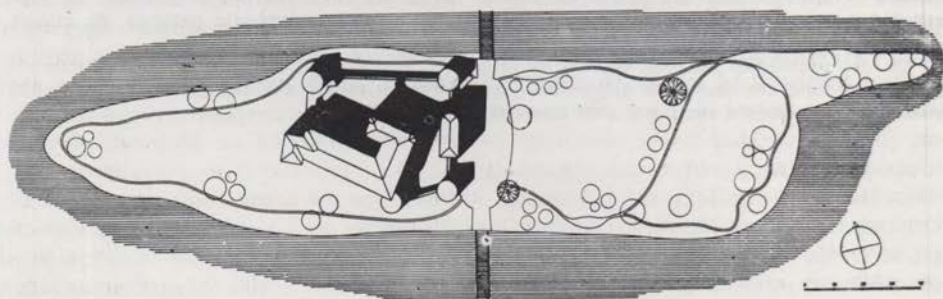
Grad Otočec

PROBLEMI NJEGOVE STAVBNE ZGODOVINE IN OBNOVE

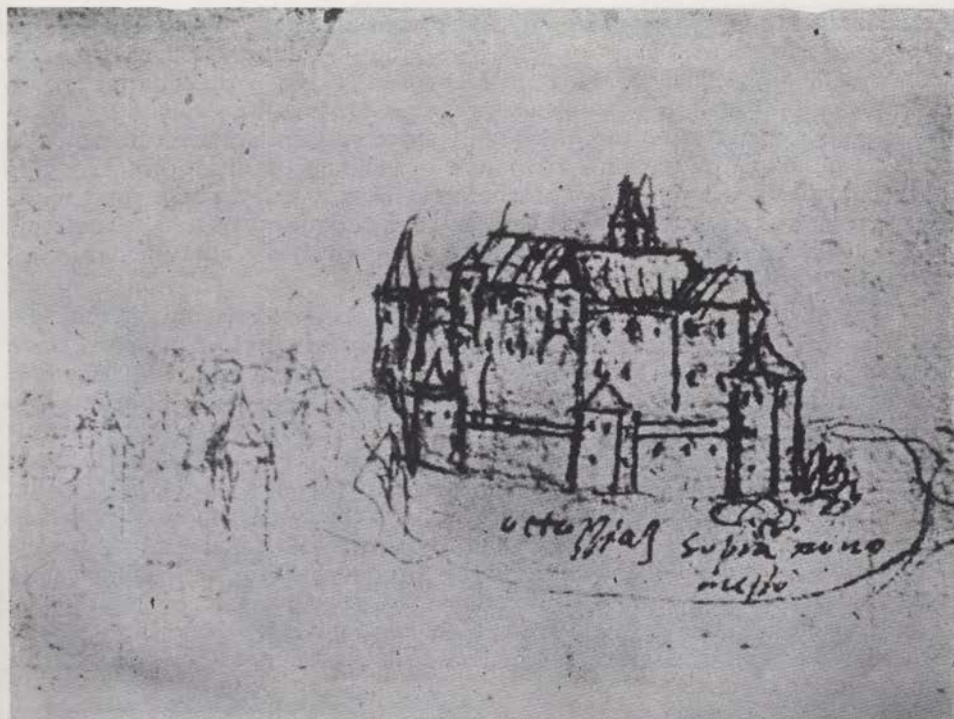
MARIJAN MUSIČ

I

Le nekaj kilometrov pod Novim mestom se spremeni značaj Krke. Rečna struga postane plitkejša in širša, a njen tok živahnejši. Vrsté se otočki z bujnim rastjem, ki so kar se da pripravi za varno zatočišče raznoterim vodnim pticam. Pokrajinsko sliko uokvirjajo gozdovi in loke, ki dajejo temu predelu nadvse romantičen videz. Potem ko se avtomobilska cesta Ljubljana—Zagreb v zložnih vijugah spusti od vznožja vzpetine, ki jo dominantno okrepljuje grad Hmeljnik, in se približa dolini Krke, se iznenada z višine odpre pogled na razloženo in gibko, a vendar v sebi čvrsto kompozicijo gradu Otočca. Njegov položaj na otoku, ki prekaša vse ostale po velikosti, je v pogojih visokega srednjega veka, na križišču prometnih smeri in v varnem zavetju vodá, kar najbolj ustreza njegovemu namenu. Na tem mestu se namreč reka ob gornji konici podolgovatega otoka razdeli v dva rokava, od katerih je desni ožji in tudi po svojem značaju drugačen od levega, ki zbuja videz glavne rečne struge. Zato je dopustna domneva, da je bil desni rokav umetno izkopan, ali pa je bila morda v smislu prekopa regulirana že obstoječa, skromnejša rečna struga. Podoben poseg je bil izvršen v neposredni bližini, v Kostanjevici, ki je dobila svoj markantni položaj na otoku, ko so s prekopom spojili na pregibih rečnega meandra strugo Krke.

Otočec — situacija gradu
Otočec — situation du château

Otočec — Clobuciaricheva skica gradu iz začetka 17. stoletja
 Otočec — Clobuciarich, dessin du château, du début du 17e siècle

Po svojem položaju na otoku sredi vodá se Otočec uvršča v skupino tako imenovanih gradov na vodi (Wasserburg) ter je v njem predstavljen edinstven tak primer srednjeveškega gradu pri nas in daleč naokrog. Nastanek gradu Otočca sovpada s časom, ko se začenja s konsolidacijo notranjih razmer in z njo tesneje povezano višjo življenjsko ravniyo spreminjati tudi grajska arhitektura. Kakor ostali gradovi, ki so vzniknili v visokem srednjem veku in so obdržali stoletja svojo funkcijo, je tudi Otočec produkt postopne rasti, ki jo odredjajo posamezne gradbene periode, po katerih se je fiziognomija njegove arhitekture spreminjala in dopolnjevala. Pri tem je treba posebej obravnavati tiste periode, ki so se odrazile v horizontalni in vertikalni smeri (dozidave in nadzidave) ter tiste, ki so se omejile zgolj na prezidavo obstoječih organizmov glede tlorisne organizacije in konstruktivnih intervencij, a ki so se po njih prav tako manifestirale nove stilne usmeritve.

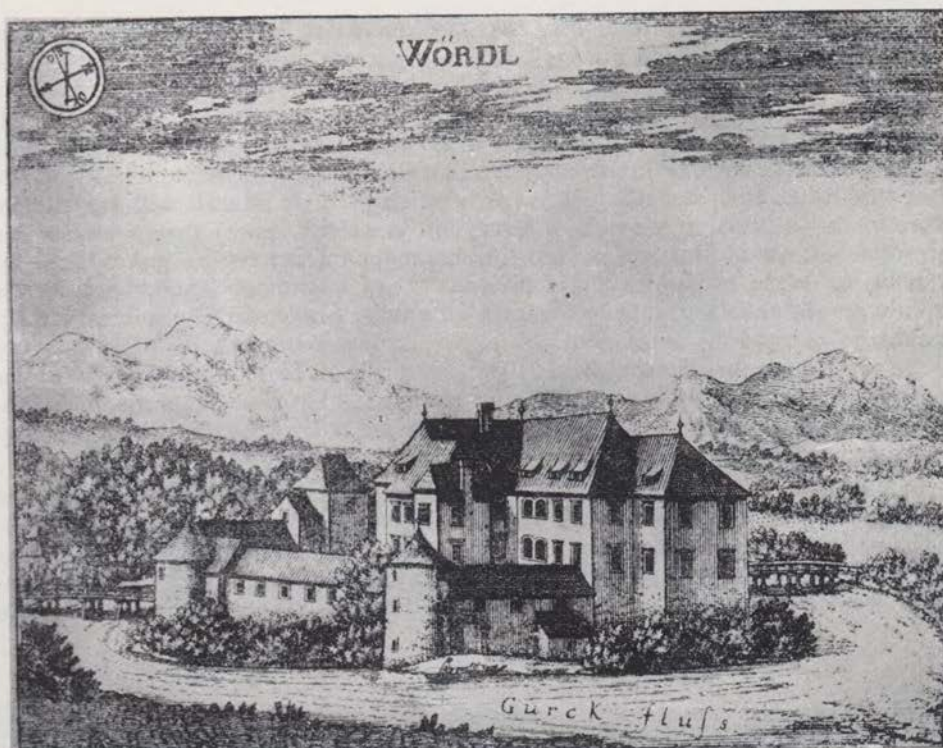
V pomanjkanju temeljitejše zgodovinske dokumentacije smo navezani za starejša in za razvoj gradu hkrati najpomembnejša razdobja le na skromna in znanstveno v marsičem labilna Valvasorjeva pričevanja ter na grafično gradivo, ki ga podajata Klobučaričev popotni kroki iz prvih let 17. stoletja (med letom 1601 in letom njegove smrti 1605) kot najstarejši prikaz gradu ter Trostov bakrorez v Valvasorjevi »Slavi...« oziroma »Topografiji«. Poleg tega smo navezani na posredno in neposredno datacijo oziroma kronološko uvrstitev, ki

je podana in situ v sklopu gradu: Villandersov grb na ogelnem ščitku pomola na pregibu vzhodnega in severnega grajskega pročelja, letnica 1562 na kamnitni gredi pomola na pregibu severnega in zahodnega grajskega pročelja ter letnica 1763 na kamnitni konzoli istega pomola. Vse ostalo temelji na izsledkih proučevanja gradiva, konstrukcij in oblikovnih elementov (arhitekturnih in likovnih) v smislu stilne analize in iz nje izhajajoče časovne opredelitve. To delo je bilo mogoče izčrpnjeje izvršiti zaradi posebnih okoliščin, v katerih se je grad znašel po tej vojni, ko je razodel v propadajočem stanju dotlej prikrite sledove svoje rasti in oblikovne značilnosti, ki so postale razumljivejše z opravljenimi, a žal nepopolnimi arheološkimi posegi.

Poleg dovolj trdnih izsledkov, ki omogočajo vsaj v bistvenih potezah vpogled v njegov stavbni razvoj, pa je še vendarle veliko problemov, posebno za najstarejše, srednjeveško obdobje, ki so ostali nerešeni in so postali izhodišče raznih bolj ali manj sprejemljivih domnev. V našem prizadevanju, ki mu daje poglobitni poudarek osvetlitev spomeniškovarstvenih problemov, bomo poskušali le v glavnih potezah posredovati vse tisto, kar je bilo med obnovitvenimi deli ugotovljeno, ne da bi pri tem zašli predaleč v področje supozicij, ki jim sicer ne odrekamo upravičenosti, a vendarle ne sodijo v naš okvir. Obravnavali bomo torej stavbnozgodovinske izsledke le toliko, kolikor so le-ti najtesneje vezani na konservatorske probleme in na strokovno zadolžitev, ki jo odreja prikaz izsledkov, kakor so se pač javljali med zorenjem obnovitvenega projekta. Razume se, da smo se pri tem morali ob tehtanju najrazličnejših možnosti glede stavbne zgodovine gradu odločiti za tiste domneve, ki smo jih spoznali za najmanj problematične.

Najstarejše stavbno jedro, ki ga poznamo, predstavlja dominantno osrčje in hkrati tudi največjo spomeniško vrednost celotne grajske kompozicije, ki je bila zaključena v prvem obdobjem baroka v drugi tretjini 17. stoletja in jo dobro predstavlja Trostov bakrorez. To jedro je podano v obsegu dveh krakov, vzhodnega in južnega, ki se pravokotno, v obliki črke L stikata. Vzhodni krak je istoveten z glavnim pročeljem, ki je orientirano h glavnemu dostopu in ga karakterizira gotski vhodni portal, odkrit med obnovo in zdaj funkcionalno reaktiviran. Južni krak pa stoji v svojem reduciranem obsegu vzporedno z desnim rečnim rokavom in oblikuje del zunanjšega obrisa grajske kompozicije. Na njegovem zahodnem zaključku so bile polžaste stopnice, ki so se rahlo odrazile z valjastim segmentom v jedru zaključnega zidu. Po vsej verjetnosti je v tem površinskem obsegu podan že tudi prvi zameetek gradu. V tem primeru je prišla do izraza naprednejša zasnova gradu kot dvora s poudarjeno horizontalno komponento, ki se loči od tiste običajne in pri nas prevladujoče zasnove s stolpno karakteriziranim grajskim jedrom. Tam torej izraziti obrambni značaj, tu v zametku Otočca pa naj bi se izrazila sorazmerno zelo zgodaj rezidenčna usmeritev v smislu pālasa. Pri tem je treba upoštevati tudi kasnejši čas nastanka (prva polovica ali celo sreda 13. stoletja), s čimer se časovno uvršča Otočec v drugo skupino gradov pri nas.¹ Tudi lahko domnevamo, da je bilo najstarejše stavbno jedro prvotno enonadstropno, dasi ni za to nobenih otipljivih dokazov, pa mu je bilo še pred izgradnjo obzidja s stolpi dodano drugo nadstropje. To dejstvo podkrepljuje slikani, šivani rob na pregibu vzhodnega in južnega pročelja, ki se je v vsej svežini ohranil v celotnem obsegu

¹ I. Komelj, Zbornik za umetnostno zgodovino, I, 1951.

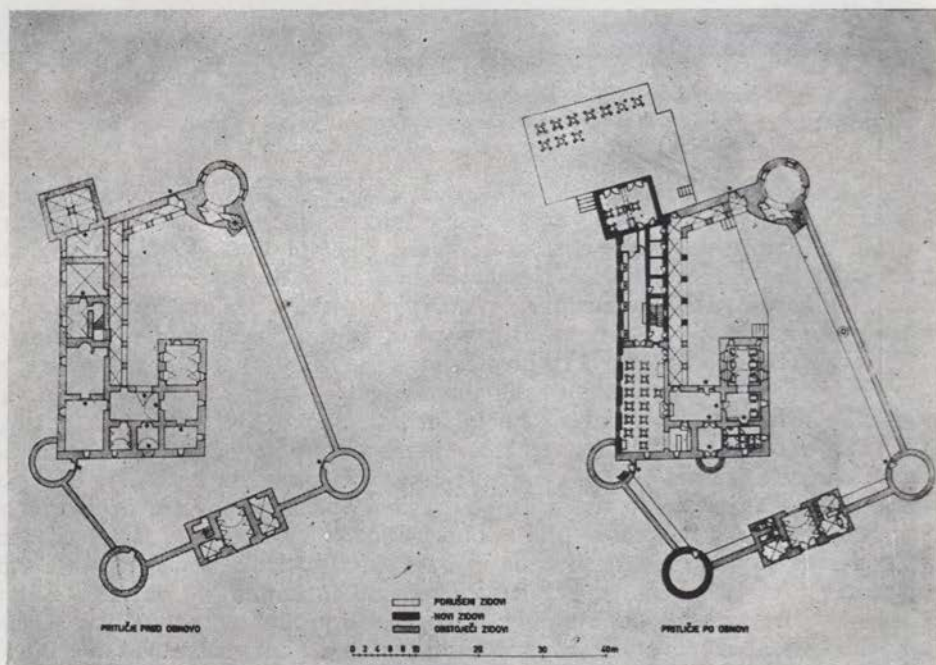

Otočec — A. Trost, bakrorez gradu iz Valvazorjeve »Slave«
 Otočec — A. Trost, gravure sur cuivre du château, tirée de »Slava« de Valvasor

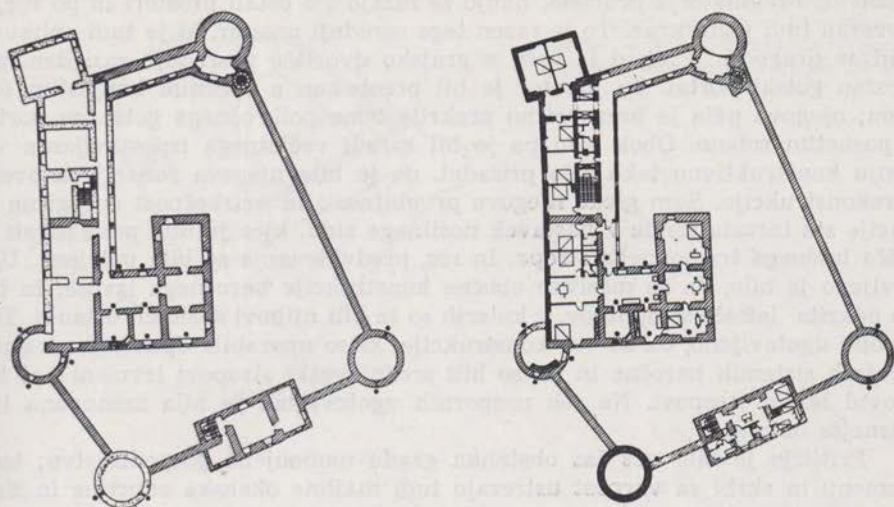
zidu, a ga je zatem prekril nanj naslonjeni obrambni stolp s stožčasto streho. Neoporočeno dejstvo je torej, da je drugo nadstropje starega grajskega jedra starejše od perimetralnega obzidja s stolpi. Obzidje in stolpi so v pogledu gradbene tehnike in oblikovnih elementov (portali, okna, strelne line) karakterizirani s kasno gotško usmeritvijo. Tudi površinska obdelava kamnitih oblikovnih elementov, za katere je bil predvsem uporabljen peščenec, je izrazito srednjeveška; njena faktura je posledica uporabe zobate kamnoseške sekire, ki jo vsepovsod uporablja srednjeveško kamnoseštvo. Drugo nadstropje starega grajskega jedra pa je v notranjščini in na zunanjščini brez vsakršnih gotških stilnih karakteristik, čeprav je struktura zidu povsem podobna tisti v spodnjih etažah. Presenetljivo nas velika renesančno-baročna okna, za katera je bil uporabljen sivi apnenec in je tudi njih površinska obdelava povsem drugačna od poprejšnje. Nesporno je, da so bila ta okna vzdana kasneje v že obstoječi zidni sestav ter da so nadomestila prvotna manjša okna; to trditev podkrepljuje tudi zapolnitev prebitih okenskih odprtih z opečnimi in kamnitimi okruški. Kakor danes so tudi takrat, v obdobju velikih družbenih premikov, posegali v tlorisni in konstruktivni sistem starejših gradbenih period, ki niso več ustrezale zahtevnejšim življenjskim pogojem; ti so se namreč z vso družbeno razvojno zakonitostjo morali uveljaviti z novo renesančno in posebej baročno usmeritvijo. To

trditev pa okrepljujejo tudi prav takšna okna, ki so bila adaptirana v prvem nadstropju vzhodnega in južnega kraka, kjer gre nesporno za srednjeveško stavbno jedro. Baročni graščak je svoj »piano nobile« prestavil iz prvega v drugo nadstropje, kjer je imel boljši zrak in lepši razgled ter je bil bolj odmaknjen od poplavnih, deročih vodá in megle, ki se je zelo pogosto zgrinjala nad otokom. Te krepke intervencije so morale na zunanjščini in v notranjščini povsem likvidirati starejše oblikovne elemente; ti so morali biti po svojem številu in velikosti v primeri z novejšimi neznatni, zakaj drugo nadstropje prvotno gotovo ni služilo stanovanjskim namenom, temveč za kašče ipd. Stanovanjska etaža srednjeveškega graščaka, tako imenovani »piano nobile«, je bila v prvem nadstropju; ta je ohranila v kasnejši funkcionalni preobrazbi, ki jo nakazuje že zgodnje renesančni pomol z Villandersovim grbom, prek katerega se je pričelo preobrazovati drugo nadstropje, v pretežni meri vse gotske oblikovne elemente. Edino takó pa je tudi mogoče razložiti stilno nesoglasje med obrambnim stolpom in oblikovanjem drugega ter delno tudi prvega nadstropja v najstarejšem znanem jedru.

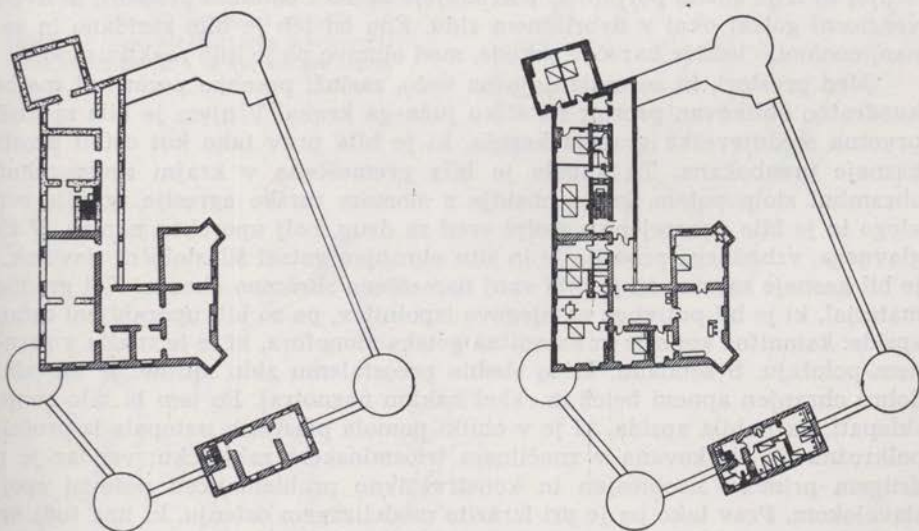
K obzidju z obrambnimi stolpi se bomo vrnili kasneje, kajti prej se moramo razgledati po notranjem ustroju najstarejšega znanega grajskega jedra v obsegu pritličja in prvega nadstropja vzhodnega kraka, ki je nedvomno najdragocenejši, ker je do malega v celoti in podrobnostih ohranil prvobitno dispozicijo prostorov, konstrukcije ali vsaj njih sledove in oblikovno kulturo. Po

Otočec — pritličje gradu pred obnovo in po njej
 Otočec — le rez-de-chaussée du château avant sa restauration et après

Otočec — prvo nadstropje gradu pred obnovo in po njej
 Otočec — premier étage du château avant sa restauration et après

Otočec — drugo nadstropje gradu pred obnovo in po njej
 Otočec — deuxième étage du château avant sa restauration et après

srečnem naključju ga je bilo mogoče skoraj v vseh valeurih rešiti in vključiti v obnovljeni grajski sestav, medtem ko je južni krak v obsegu zunanjega pročelja zaradi oslabiljene fundacije in kritičnih deformacij propadel.

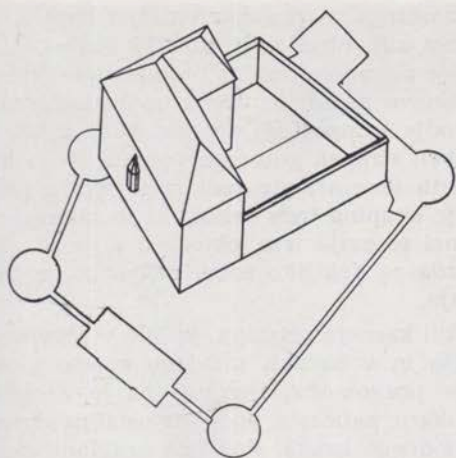
Skozi glavni portal pridemo v kvadratni prostor, od tod pa v prostrano vežo podolžne pravokotne oblike, ki je položena v smeri vzhodnega kraka. Veža

ima vlogo regulatorja prometa, nanjo se nizajo vsi ostali prostori in po njej je povezan tudi južni krak. To je razen tega osrednji prostor, ki je tudi oblikovno nadvse dragocen. Prehod iz veže v grajsko dvorišče posreduje razsežen, polkrožen gotski portal. Ta prostor je bil preobokan z opečnim banjastim obočkom; njegova pēta je brezobzirno prekrila tēme polkrožnega gotskega portala s posnetim robom. Obok sam pa je bil zaradi večlētnega izpostavljanja vlaženju konstruktivno tako zelo prizadet, da je bila njegova sanacija istovetna z rekonstrukcijo. Sum glede njegove prvobitnosti in neizbežnost energične sanacije sta izzvala sonde v nastavek nosilnega zidu, kjer je bilo pričakovati ležišča lesenega tramovnega stropa. In res, predvidevanja so bila potrjena. Ugotovljeno je bilo, da so masivne obočne konstrukcije baročnega izvora, in bila so odkrita ležišča stropnikov, v katerih so še bili njihovi sprhneli ostanki. Tudi je bilo ugotovljeno, da so vse konstrukcije, ki so uporabile opeko, predvsem v obočnih sistemih baročne in da so bili srednjeveški stropovi izvršeni kot tramovni leseni stropovi. Na teh nespornih ugotovitvah je bila zasnovana tudi kasnejša obnova.

Pritličje je bilo ves čas obstanka gradu namenjeno gospodinjstvu; temu namenu in skrbi za varnost ustrezajo tudi majhne okenske odprtine in širok dvoriščni portal.

Prvo nadstropje je služilo v srednjem veku v stanovanjske namene kot graščakov apartement. Tudi tu je osrednji motiv prav takšna veža kot v priličju. V njej so trije gotski portali, ki posredujejo zvezo z ostalimi prostori, in dve invenciozni gotski okni v dvoriščnem zidu. Eno od teh je bilo zazidano in se je nanj naslonilo ležišče baročne arkade, med obnovo pa je bilo reaktivirano.

Med prostori, ki se naslanjajo na vežo, zasluži posebno pozornost majhen, kvadratno oblikovan prostor na stiku južnega kraka. V njem je bila spoznana prvotna srednjeveška grajska kapela, ki je bila prav tako kot ostali prostori kasneje preobokana. Ta kapela je bila premeščena v krajni severozahodni obrambni stolp potem, ko je obzidje z zlomom turške agresije zgubilo svojo vlogo in je bilo preurejeno s stolpi vred za drug, bolj uporaben namen. V zidu glavnega, vzhodnega pročelja je in situ ohranjen gotski šilastoločni slavolok, ki je bil kasneje zazidan in je bilo vanj nameščeno skromno okence. Kot gradbeni material, ki je bil potreben za njegovo izpolnitev, pa so bili uporabljeni ostanki apsida: kamnitne konzole in kamnitna gotska monofora, ki se je znašla v zvrnjenem položaju. S sondami, ki so sledile preostalemu zidu apsida, je bil odkrit dobro ohranjen apneni belež in rahel naklon naznotraj. Po tem bi bilo mogoče sklepati, da je bila apsida, ki je v obliki pomola plastično izstopala iz pročelja, polkrožna ali oblikovana v značilnem triosminskem zaključku; vendar je pri drugem primeru neobičajen in konstruktivno problematičen poševni spoj s slavolokom. Prav tako pa je pri izrazito modeliranem ostenju, ki ima tudi drugod polno anomalij, le težko zatrdno vztrajati pri obstoju poševnine, ker je le-ta zgolj rahlo nakazana in bi prav tako bilo dopustno, da si zamislimo apsido v pravokotnem obrisu oziroma v petosminskem zaključku. V Valvasorjevih upodobitvah gradov srečujemo še mnogo reliktnih organizmov, ki so podani s petosminskimi in pravokotnimi zaključki, pri čemer je bržčas njihova sakralna funkcija vezana na prvo navedene. Sicer pa prepustimo to vprašanje zadaj še kot do kraja nerešeno in bo treba pač počakati ugodnejše prilike, ko bodo v zvezi z rekonstrukcijo apsida omogočene tudi temeljitejše proučitve v celotnem obsegu slavoloka in konzol.

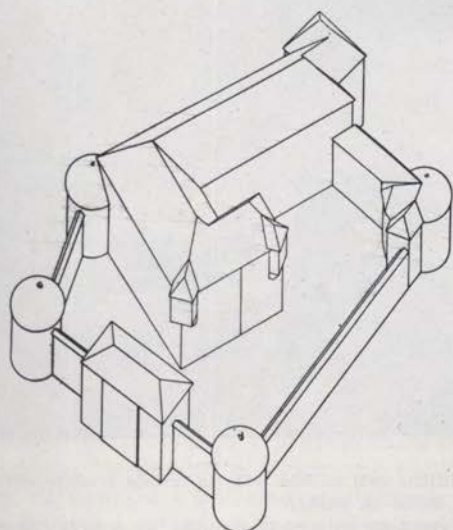
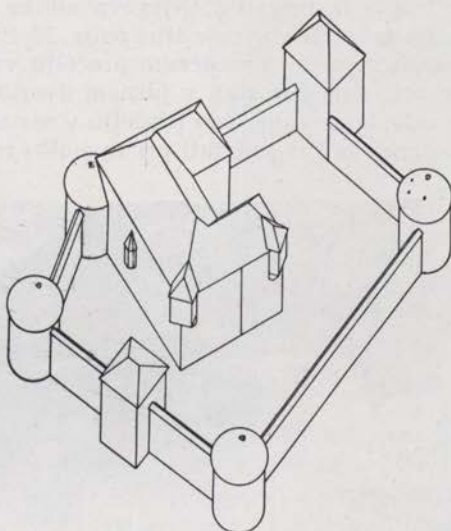

Otočec — shematični aksonometrični prikaz
gradu ob koncu 15. stoletja

Otočec — vue schématique axonométri-
que du château à la fin du 15e siècle

Otočec — shematični aksonometrični prikaz
gradu ob koncu 16. stoletja

Otočec — vue schématique axonométri-
que du château à la fin du 16e siècle

Otočec — shematični aksonometrični prikaz
gradu ob koncu 17. stoletja

Otočec — vue schématique axonométri-
que du château à la fin du 17e siècle

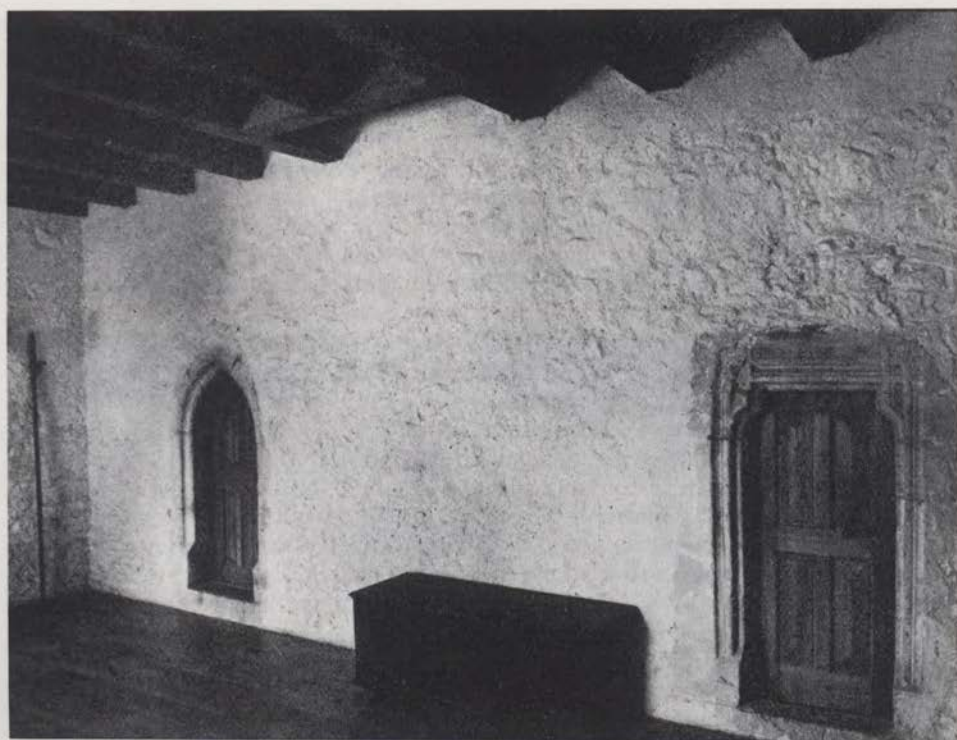
V prostoru, ki se v severni smeri naslanja na pravkar opisano kapelo, so se pod odpadajočimi beleži in kasnejšimi slikanimi sloji pojavili sledovi starejše, figuralno dekorativne slikarije, ki je z gradom družno propadala in so bili njeni skromni ostanki dokončno med obnovo zaradi nepažnje uničeni. Spomin nanjo sem ohranil v svoji skicirki. Ogrodje kompozicije tvori slikana arhitekturna členitev z dvema arkadama na obeh straneh gotskega portala, ki je nekoliko izmaknjen iz sredine. Ob parapetu leve arkade sedi mladenka s pah-ljačo v roki, v okviru desne arkade pa je skupina treh deklic, ki se zabavajo s plešočim zajčkom. Po arkadni arhitekturi se ovija trta, obložena z grozdi. Po motiviki sodeč, je služil ta prostor morda za dekliško sobo. Stilno bi ga bilo mogoče opredeliti v 1. polovico 16. stoletja.

V obsegu arkadnega hodnika, ki je bil kasneje prizidan, je bilo v severnem zidu južnega kraka med obnovo odkrito in v baroku zazidano gotsko okno, izdelano iz peščenca. Njegova oblika je pravokotna, členjeno pa je v obliki križa tako, da oblikuje štiri polja. Motivika je paličasta, podobna ostalim oknom na glavnem in dvoriščnem pročelju vzhodnega kraka. Podobna zazidana okna so prišla na dan tudi v južnem dvoriščnem pročelju, ki je danes porušeno, ter v vzhodnem zunanjem pročelju v sestavu gradu Hmeljnik. Ob tej priložnosti se je treba za čas zadržati pri tipološki razvrstitvi gotskih portalov in oken, ki se

Otočec — pri odstranitvi baročnega oboka v pritlični veži so bila odkrita ležišča srednjeveškega lesenega stropa (foto: M. Mušič)

Otočec — en démolissant la voûte baroque du vestibule du rez-de-chausée, on trouva l'emplacement d'un plafond de bois du moyen âge

Otočec — obnovljena veža v prvem nadstropju; na desni vhod v bivšo grajsko kapelo
(foto: J. Kališnik)

Otočec — vestibule restauré au premier étage; à droite, entrée dans l'ancienne chapelle du château

javljajo na Otočcu. V prvo skupino je treba uvrstiti konvencionalne in za gotško arhitekturo značilne primere portalov s šilastoločnim zaključkom in posnetim robom, s polkrožnim zaključkom in posnetim robom ter s pravokotnim zaključkom s posnetim robom. Le izjemoma sta zastopana polkrožni in šilastoločni zaključek z rahlo zavihnjanim vrhom. Tudi je le v enem samem primeru (vhod v kapelo) podan zahtevnejše oblikovan portal s krepko paličasto motiviko. Med okni pa so zastopani že omenjeni primerki pravokotnih oblik s paličasto motiviko, ki so dopolnjeni v enem primeru z notranjim okrižjem in v enem primeru (na vzhodnem pročelju) s skulpiranim ščitkom na profilirani okenski polici; dalje, v unikatu podana monofora iz apsida grajske kapele ter končno običajna majhna okna pravokotne oblike s posnetimi robovi. Kronološka razvrstitev na osnovi stilne analize je pri naši kolekciji gotških portalov in oken še v marsičem labilna. Držalo bo, da so karakteristične oblike pri portalih kasne gotike podane v polkrožnem in pravokotnem zaključku ter v paličasti motiviki, pri oknih pa prav tako v pravokotnem obrisu in z isto motiviko, pri čemer pa so izvzeta majhna okna kvadratne oblike s posnetimi robovi. Tudi ni izključeno, da uporablja sakralna arhitektura starejše, že ustaljene tipe, medtem ko se v profani arhitekturi (fevdalni in meščanski) uveljavljajo novi vzorci. Zgodnja časovna meja je gibljiva in zavisi od različnih regionalnih in drugih po-

gojev, spodnjo pa bo najbrž treba pomakniti nekoliko navzdol vsaj pri nekaterih primerkih, ki so jih doslej uvrščali v poslednje obdobje gotike pri nas. S tem svojim ekskurzom sem želel zgolj opozoriti na zelo važen problem, ki zahteva temeljit in podroben komparativen študij, ne da bi pri tem kakorkoli odredil kako dokončno rešitev. Ta študij pa je še toliko bolj utemeljen zaradi datacije na osnovi stilne analize, ker pogrešamo v večini primerov izčrpnjšo in zanesljivejšo dokumentacijo v historičnih virih.

Drugo nadstropje je v pogledu tlorisne organizacije povsem skladno s prvim, le da je ogelni prostor dopolnjen s pomolom, a je sicer glede oblikovne kulture povsem nevtralnno. Njegova odlika je podana v funkcionalni komponenti značnih in svetlih prostorov ter v vključitvi prelestnih vedut.

Pomol, ki je bil pravkar omenjen in so na njem ohranjeni sledovi renesančnih fresk, je bil vgrajen na oglu vzhodnega in severnega pročelja v poslednji periodi lastništva Villandersov (zadnji Villanders je umrl leta 1547). Pomol sloni na dveh volutno oblikovanih kompozitnih konzolah, med njima pa je v sredini ščitek z lastnikovim grbom. Profilacija konzol in okenskih rožancev ima vse odlike in značilnosti zgodnje renesančne arhitekture. Pomol je mogoče približno datirati po že omenjenem zgodnjerenesančnem obravnavanju arhitekturnih oblikovnih elementov, prav tako pa tudi po freskah na njegovi zunanjsčini.² Te je mogoče datirati z okrog leta 1520, nastanek pomola torej po vsej verjetnosti kako leto pred tem, vsekakor pa v drugem desetletju 16. stoletja.

V prvotno grajsko kompozicijo je bilo vključeno še pred nastankom perimetralnega obzidja tudi dvorišče, ki je bilo obdano z visokim zidom; naslonjeno je bilo na južno pročelje in je potekalo v zahodni smeri v njegovem podaljškju. Po velikosti je bilo manjše od sedanjega; zid se je v rahlem ostrem kotu preusmeril proti severu, vendar njegov nadaljnji potek ni znan, zakaj temelji so bili le v manjšem obsegu sondirani; ni pa izključeno, da se je po ponovnem pravokotnem pregibu usmeril na severno pročelje vzhodnega kraka.

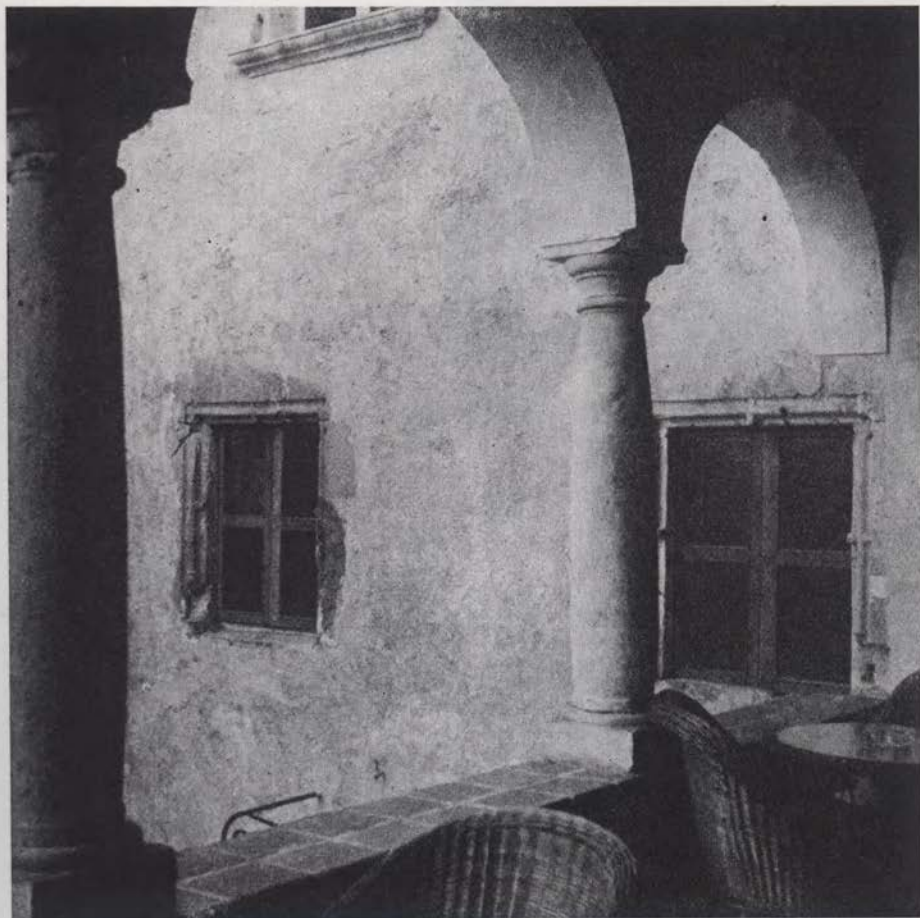
Pri starem stavbnem jedru uporabljeno gradivo je lokalno in raznoliko: lehnjak, peščenec in apnenec. V pogledu zidne strukture pa prevladuje na statično eksponiranih oglih skrbneje obdelano gradivo večjih dimenzij in z vodoravno slojevitostjo (šivani ogli), drugod pa gradivo raznolike velikosti, ki ga uporablja znana tehnika izravnalnih slojev z drobirjem in okruški; edina izjema je podana v spodnji zidni partiji južnega pročelja, kjer so bile uporabljene večje klade in je bila zidava skrbneje izvršena v vodoravnih slojih. Vezivo je apneno, a je od starosti in vlage zelo preperelo. Stropi so bili prvotno leseni, tramovni, in so bili delno v baroku nadomeščeni z opečnimi, obočnimi. Streha je bila najbrž krita s skodlami, ki so bile kasneje zamenjane z opečnimi bobrovci. Zidni temelji so počivali na hrastovih pilotih.

Z naraščajočimi turškimi vpadi je bil dodeljen poglobitveni poudarek utrditvi gradu z visokim obzidjem in obrambnimi stolpi. Fortifikacijski sistem, ki je opasal grad s treh strani, sta poleg štirih valjastih stolpov okrepila še štirioglati vhodni stolp na vzhodni strani in krepko izstavljeni prav takšen stolp na nasprotni, zahodni strani; ta je bil smiselno postavljen na zaključku podaljšanega obzidja na zahodni strani, tako da je s svojim pošev izmaknjenim položajem mogel uspešneje varovati ogroženo partijo obzidanega grajskega dvorišča z novomeške smeri. Kompozicijsko in vizualno se je prezentacija gradu z

² I. Komelj, Otočec (konservatorsko poročilo), Varstvo spomenikov VII, 1958-59.

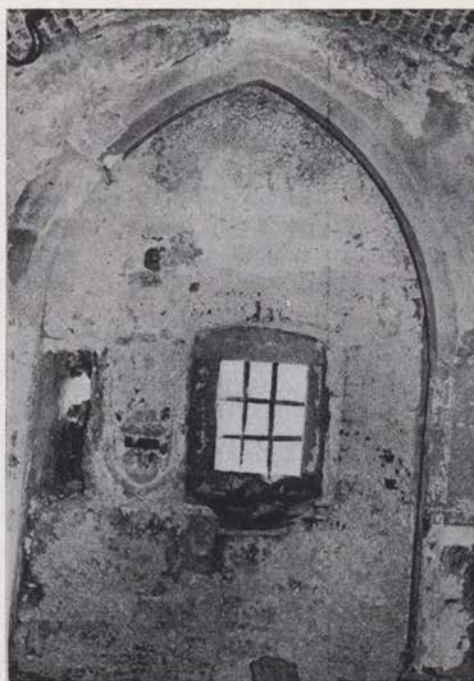
dodatkom obzidja močno spremenila: dosedanji dominantni motiv gradu je stopil v ozadje in bil nadomeščen z motivom obzidja z živahno perspektivno grupacijo obrambnih stolpov.

Doslej smo pripisovali nastanek obzidja novemu lastniku gradu Ivanu Lenkoviču, generalu Vojne krajine, ki je postal lastnik gradu po smrti zadnjega Villandersa. Vendar se vse bolj utrjuje domneva, da ga bo treba časovno pomakniti nekoliko nazaj, vsekakor pa še v čas lastništva Villandersov, se pravi: v prvo polovico 16. stoletja. Najhujši in najpogostnejši turški vpadi so bili proti koncu 15. in v začetku 16. stoletja. Tako je na primer leta 1491 poleg Hmeljnika, Št. Jerneja, Prežeka in Mehovega zelo trpel tudi Otočec. Z obstojem

Otočec — pogled iz obnovljene arkadne arhitekture na dvoriščno pročelje vzhodnega grajskega kraka z dvema gotskima oknoma v veži prvega nadstropja; desno okno je bilo na novo odkrito
(foto: M. Mušič)

Otočec — vue prise de l'architecture en arcades restaurée sur la façade côté cour de l'aile droite du château avec deux fenêtres gothiques dans le vestibule du premier étage; la fenêtre de droite a été découverte à nouveau

Otočec — zazidani slavolok srednjeveške
grajske kapele (foto: M. Mušič)
Otočec — arc de triomphe muré de la chapelle
du moyen âge

vojaško organizirane Krajine se je položaj bistveno izboljšal, čeprav tudi posej ni prenehala turška nevarnost, a se je omejila na vdore manjših tolp, ki so jih organizirali obmejni sandžakati. Ivan Lenkovič, ki je bil po rodu Ličan, je postal poveljnik Vojne krajine po Ivanu Ungnadu leta 1547, torej v času, ko je prišel poleg drugih gradov tudi Otočec v last Lenkovičev. Tedaj pa se je preneslo težišče zagrizenih bojev že bolj proti vzhodu, izven meja naše ožje domovine. S tem, da smo pomaknili čas nastanka obzidja nekoliko nazaj, je postala razumljivejša njegova srednjeveška oblikovna umeritev. V primerjavi z naprednimi težnjami, ki so se uveljavile v zgodnje renesančnem pomolu, pa so se v utrđenem sistemu trdoživo ohranjevale starejše značilnosti, kar je pri nas pogosten pojav.

Čas, ki smo ga pravkar obravnavali, je bil v gradbenem oziru nenavadno dinamičen. Tedaj verjetno ni bilo izoliranih gradbenih period, marveč so se zvrstile kar druga za drugo, če izvzamemo pri tem prvo, še izrazito srednjeveško periodo, ki jo karakterizira kasno gotško preoblikovanje palasa, verjetno sredi 15. stoletja.

Naslednja stavbna perioda, ki je vezana na lastništvo Ivana Lenkoviča, je predstavljena s povečavo gradu v zahodni smeri v obsegu dvorišča. Nanjo se nanaša že omenjena letnica 1562 in k njej priključeni italijanski napis, ki kaže na to, da so bili pri teh delih zaposleni severnoitalijanski mojstri. Med obnovitvenimi deli odkriti slikani, šivani rob je ta prizidek do kraja monumentalni. Z njim je bila vse do baroka zaključena rast gradu. Obdobje pred baročnimi posegi v grajski sestav ponazarja Klobučaričeva skica iz prvih let 17. stoletja. Zelo pomembna je in je prav, da jo interpretiramo.

Na nji je podan Otočec z levega brega Krke, verjetno s ceste, z nekoliko višjega položaja, s katerega se odpre prepričljiv pogled na celotno grajsko kompozicijo. Neposredna skica je bila narisana s svinčnikom, a kasneje prevlečena s tušem. Tako si je tudi mogoče razložiti netočnosti pri podajanju nekaterih podrobnosti, kakor, denimo, štirioglata upodobitev sicer okroglega obrambnega stolpa, ki je bila vanj kasneje premeščena grajska kapela, in samovoljna razmestitev nekaterih oken. Skiciranje tega nedvomno prostorsko zahtevnega objekta je Klobučariču delalo nemajhne težave; razen tega je bil nespreten risar in je vrh vsega svoje delo opravil v naglici. Za svoja kartografska prizadevanja je moral v sorazmerno kratkih časovnih razmakih obresti razsežne pokrajine in opraviti nešteto grafičnih zabeležb, ki jih je potreboval za kasnejše zaključeno delo, a ga zaradi nenadne smrti na preučevalnem terenu ni dovršil. Njegovo pomanjkljivo risarsko znanje je razvidno tudi v netočnem perspektivnem podajanju. S skiciranjem gradu je začel na levi polovici lista. Izbral je položaj z normalnega horizonta, takó kakor se grad razodene, če ga motrimo z nizkega brega. Pri tem se dominantno predstavi obzidje s stolpi, ki v dobršni meri prekrije grajsko poslopje. Zato je opustil nadaljevanje in je začel nanovo skicirati na desni od začete skice, pri čemer je izbral nov položaj nekoliko više od prejšnjega, da je postala celotna kompozicija gradu s situacijo vred razumljivejša. Pred tem je nedvomno obhodil grad z vseh strani, da je dojel njegove razsežnosti in stavbne motive. To je dobro razvidno iz njegovega načina podajanja, saj je vključil v skico tudi tisto, česar ni mogel videti z izbranega polo-

Otočec — zunanjščina gradu okrog leta 1932 (foto: A. Kornič)
 Otočec — extérieur du château vers 1932

žaja, ker je prekrito z masivom gradu. Nekatere motive, ki so sami po sebi razumljivi, pa je opustil, da je mogel podati tisto, kar se skriva za njimi. To je izrazita spekulativna risarska metoda, ki zasleduje edinole ta cilj, da bi mu služila pri kasnejšem kartografskem delu v tihoti samostanske celice.

Po poglobitvi v Klobučaričevo skico v tem smislu, razpoznamo v nji povsem grajsko kompozicijo, kakršna je do kraja dozorela v Lenkovičevem času. Staro grajsko jedro je dopolnjeno z dvoriščnim prizidkom k vzhodnemu kraku. Novi pomol, ki je motivično naslonjen na starejši, Villandersov pomol, je v skici nepravilno perspektivno podan. Namerno je izpuščeno čelno, to je zahodno pročelje novega prizidka; to je nedvomno narejeno zato, da je omogočen vpogled na dvoriščno pročelje vzhodnega kraka, na katerega se v pravokotnem pregibu vključuje najstarejši del južnega kraka. Na skrajni desni je upodobljen veliki štirioglati stolp, ki je bil tedaj še izoliran od grajskega stavbnega jedra in je bil z njim povezan le prek obzidja oziroma, kar ni povsem nemogoče, s pritličnim dozidkom, ki se je naslonil na obzidje. Iz same skice tega sicer ni mogoče razpoznati, ker je vmesna partija obzidja prekrita z omenjenim stolpom, a za to domnevo govori do neke mere pozno gotski arhitekturni elementi, ki so prišli na dan le v obsegu pritličja in so bili kasneje z najtežje prizadetim delom gradu vred uničeni. Kasnejši podaljšek tega kraka je namreč vključil v svoj sestav prvotno obzidje, kar je bilo razpoznavno iz zidne strukture. Vhodni štirioglati stolp, ki je podan v skici na skrajni levisi, še nima z obeh strani nižjih prizidkov, kakor jih podaja v svojem bakrorezu A. Trost; kasneje sta bila zvišana in sta s prvotnim stolpom dozorela do enotnega gradbenega motiva, ki ga predstavlja tako imenovano vhodno poslopje. V sredini obravnavane skice štrli iznad strehe vzhodnega kraka ogelni obrambni stolp, ki ni sicer viden z očišča risarja, a ga je za kasnejšo osvežitev spomina vključil v skico, ko je bil pred tem ugotovil njegov obstoj.

V baročnem obdobju, v drugi tretjini 17. stoletja, je bila v bistvenih potezah zaključena grajska kompozicija. V mirnejših časih je grad dobil prvenstveno značaj rezidence in je bilo tudi obzidje z obrambnimi stolpi vred preurejeno in uporabljeno za nove, zahtevnejše in spremenjene potrebe. Največje spremembe je doživel v grajskem sklopu južni krak, ki je bil enotno oblikovan v celotnem podaljšanem in nadzidanem sestavu, z vključitvijo štirioglatega jugozahodnega stolpa vred. Na ta krak je bilo tudi preneseno funkcionalno težišče celotne kompozicije, ki jo je odredila ugodna južna lega in lagodno dvoravno stopnišče ter na severni dvoriščni strani prislonjeni hodnik kot izraz zahtevnejšega gradbenega programa. S hodnikom je bila šele podana dobra in nemotena povezava med grajskimi kraki. Medtem ko je hodnik v celotnem pritličnem obsegu južnega kraka arkadiran (arkade so na štirioglatih slopih), pa je v obeh nadstropjih v obsegu mlajše dozidave zazidan in opremljen z okni; le v obsegu starejšega dela južnega kraka je hodnik v obeh nadstropjih arkadiran. To bi morda govorilo za to, da je arkadirani del hodnika časovno nekoliko starejši od njegovega zazidanega podaljška. Arkadni motiv obstoji iz treh košarastih lokov, ki se vzpenjajo iznad kamnitih stebričkov; zanje je značilno močno napeto steblo (entasis) in zajeten svitek (plinta). V njih je predstavljena krajevno pogojena varianta toskanskega stebrnega reda. Take stebričke srečujemo vsepovsod pri nas in jih je Plečnik značilno imenoval »kranjski stebrički«. Krajna južna arkada je dobila svoje ležišče v dvoriščnem zidu vzhodnega kraka ter je v prvem nadstropju prekrila že omenjeno gotško okno.

Otočec — med vojno porušeni zaključek južnega grajskega kraka (foto: I. Komelj)
Otočec — pointe de l'aile méridionale du château détruite pendant la guerre

Opuščena je bila stara grajska kapela, odstranjena njena apsida, a nova kapela je dobila prostor v severozahodnem obrambnem stolpu. Ostvarjena je bila intimna povezava z njeno emporo in prvim nadstropjem gradu prek hodnika, ki se je naslonil na obzidje. Potreba po prostorih, namenjenih ekonomiji, ki jih je grad zaradi nepodkletenosti pogrešal, je bila rešena s tem, da so bili uporabljeni za te namene obrambni stolpi, ki so jih med seboj povezali in tako pridobili v prizemlju drvarnice, kolarnice ipd., a v nadstropju komunikacijo. Del teh prizidkov je bil kasneje odstranjen, so pa še dobro razpoznavni v Trostovem bakrorezu; obstoji pa tudi še njihova sled tesno ob stiku baročne grajske kapele s severnim obzidjem.

Velike spremembe je preživel tudi prvotni vhodni stolp iz druge stavbne periode. Najprej sta mu bili v simetrični razporedbi dodani krili, ki sta bili nižji od prvotnega stavbnega jedra; v tej vmesni periodi ga podaja Trostov bakrorez. S kasnejšim dvigom obeh kril je bila tudi celotna arhitektura v baročnem smislu enotno oblikovana; vhodni stolp se je tako preobrazil v dvonadstropno vhodno poslopje, ki je bilo namenjeno pretežno stanovanjskim potrebam grajskih uslužbencev.

Spoznali smo, da je bila grajska kompozicija do kraja izpopolnjena že v Valvasorjevem času, ali bolje, v času zorenja njegove »Slave...« Zato je morala pripasti signiranemu Simonu Debevcu (Debelz) le naloga, da obnovi grad in izvrši potrebne adaptacije. Za stavbno zgodovino je žal ta redka dokumentacija toliko ko nepomembna, čeprav je Debevc nedvomno dobro opravil svoje delo, ki je bilo vsekakor obsežno, saj bi se drugače prav gotovo ne bi bil tako vidno ovekovečil na omenjeni kamniti konzoli zahodnega pomola.

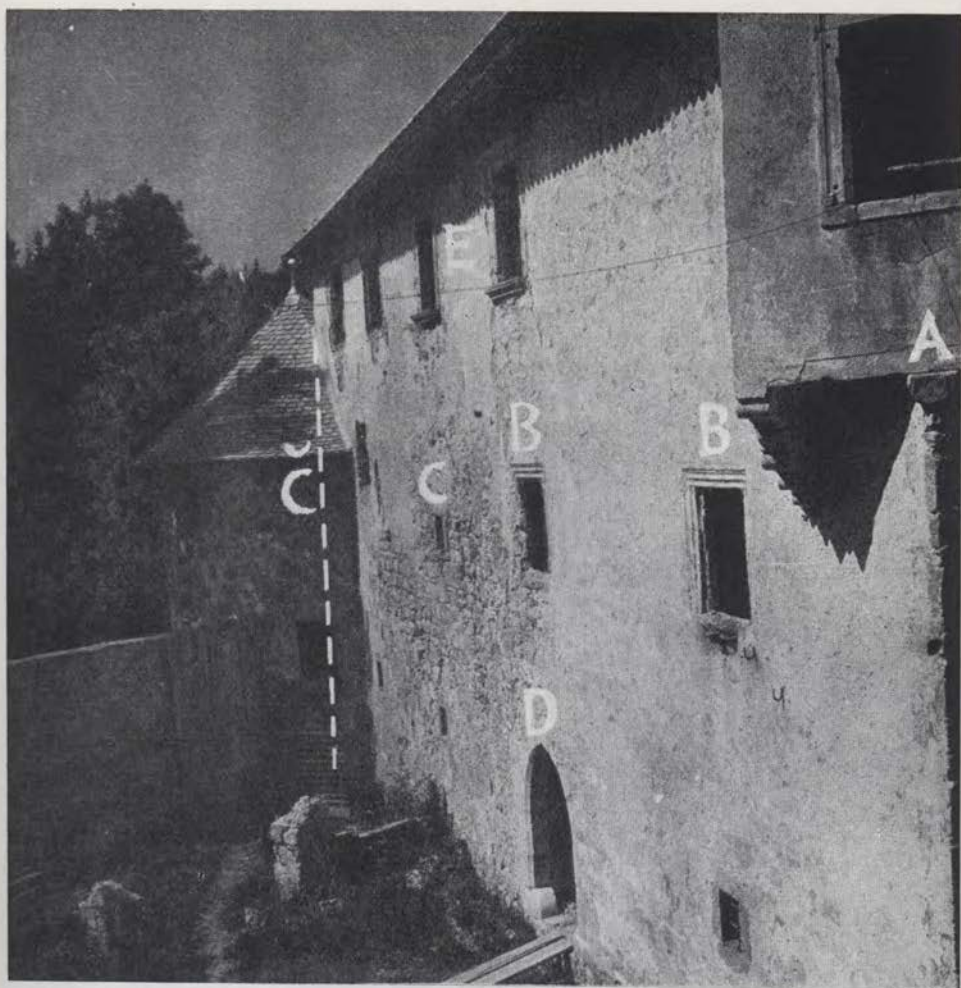
Zadnje adaptacije je izvršil poslednji lastnik gradu med obema vojnama. Z vojno so propadle in niso v obnovljenem gradu zapustile nikakih sledov.

Zaključek

Grad Otočec se uvršča v skupino takoimenovanih raščenih arhitekturnih spomenikov. Njegov stavbni organizem se je dopolnjeval in preurejal v pogojih spremenjenih časovnih usmeritev in potreb. Po bolj in manj pomembnih gradbenih periodah je iz skromnega stavbnega jedra dorastel do zaključne, funkcionalno in prostorsko zahtevnejše kompozicije. Ta kompozicija, ki je posledica postopne rasti, je sprejela vase vse bistvene značilnosti poprejšnjih obdobij, ki so ponekod dobro razpoznavne, drugod spet prikrite ali povsem absorbirane. Razčlenitev pglavitnih stavbnih period je neobhodno potrebna že sama po sebi, toliko bolj pa še v zvezi s spomeniškovarstvenimi posegi in s splošnimi obnovitvenimi težnjami. Stavbnozgodovinsko proučitev otežuje pomanjkljivo in nezanesljivo dokumentirano gradivo. Zato je marsikaj ostalo nerešeno in je hkrati postalo izhodišče bolj ali manj utemeljenih domnev. Zato smo se odločili, da izvzamemo iz razvojnih period le tiste, ki so dovolj krepko utemeljene in so tudi sicer po svojem značaju tehtnejše. Ponazorjene so v treh grafičnih prikazih, ki so podani sumarično, ne da bi se pri tem spuščali v problematične podrobnosti. V prvem prikazu je podan grad v obsegu najstarejšega poznanege stavbnega jedra, kakršen se nam predstavlja h koncu 15. stoletja, torej še pred renesančno obnovo, z vsemi karakteristikami kasno gotske stilne usmeritve. V drugem prikazu dominantno izstopa fortifikacijski motiv in renesančna dopolnitev gradu v dvoriščnem zahodnem kraku z obema, časovno razmaknjenima pomoloma in s sledovi renesančnih fresk na starejšem pomolu. Ta perioda posega še v zaključno obdobje lastništva Villandersov, sicer pa manifestira gradbene težnje novih lastnikov Lenkovičev, točneje težnje generala Vojne krajine Ivana Lenkoviča. V času Klobučaričevega krokija je ta perioda do kraja stabilizirana, zato ji lahko odredimo pripis: Grad Otočec h koncu 16. stoletja. Tretja stavbna perioda prikazuje povsem dozorelo grajsko kompozicijo v Valvasorjevem času, ki jo je barok sicer na oko do neke mere enotno oblikoval, ne da bi pri tem povsem zatrl karakteristik starejših obdobj. Prikazuje torej grad Otočec ob koncu 17. stoletja. Vanj pa se uvrščajo: anonimno gradbeno tkivo prvih lastnikov De Werde (Werder, Warth), prva, nam znana perioda Villandersov, druga — perioda Lenkovičev in tretja ter hkrati poslednja perioda, v katero se vključuje gradbeni program Dovoličev (Dauolitsch, Douoliz) in Soncev (Sonze).

II

Med vojno je bil grad hudo prizadet, posebno v obsegu južnega kraka in na pregibu obeh krakov, medtem ko je kakor po naključju streha nad delom najstarejšega stavbnega jedra ostala v obsegu obeh pomolov. Veliko škodo pa je grad utrpel tudi kasneje, ko je bil celih deset let prepuščen propadanju in je vse bolj postajal podoben razvalini. Največ, kar je bilo v tem za spomeniško varstvo neugodnem razdobju mogoče napraviti, je bilo prekritje razgaljenih nosilnih zidov z deskami. Pa tudi to je bilo prekasno izvršeno in tudi premalo učinkovito, saj sta moča in zmrzal prodirala v konstrukcije od vsepovsod, tako da so se posamezni deli gradu začeli rušiti in je vegetacija našla v njih rodovitna tla. Šele kasneje, ko so se začele razmere boljšati, je mogel Zavod za spomeniško varstvo začeti z večjimi zaščitnimi posegi. Tedaj je grad postopoma dobil streho in je bil h kraju pozidan tudi njegov najbolj prizadeti južni krak.

Otočec — glavno, vzhodno pročelje gradu pred obnovo (foto: M. Mušič): A. Villandersov grb na zgodnjerenesancnem pomolu; B. dvoje gotskih oken (desno: s ščitkom na okenski polici, levo: okno sobe z zgodnjerenesancno stensko slikarijo); C. sledovi apsida srednjeveške grajske kapele; C. slikani šivani ogel, ki ga je prekril mlajši obrambni stolp; D. na novo odkriti gotski portal; E. kasneje vzdana baročna okna

Otočec — façade principale orientale du château avant sa restauration: A. Armoiries de Villander, sur corniche début de la Renaissance; B. deux fenêtres gothiques (à droite: avec écusson sur le rebord, à gauche: fenêtre d'une salle avec peintures murales du début de la Renaissance); C. traces de l'abside de la chapelle du moyen âge; C. angle peint, plus tard caché par une tourrelle de défense; D. portail gothique à nouveau découvert, E. fenêtre baroque plus tard murée

Vendar je bilo konstruktivno stanje zidov in obokov katastrofalno. V nepopravljivem stanju se je znašel predvsem zid južnega pročelja, ki ga je bilo treba odstraniti in na trdnih novih temeljih nanovo pozidati. Marsikod so bile potrebne energične intervencije v temeljih, ker so leseni piloti zaradi spremenjenega vodnega režima prepereli in so se zidovi nad njimi začeli nagibati

in pokati. K sreči je bil sprejet predlog, da se v prvem obdobju obnove utrdijo preostale konstrukcije s skrbnim in izdatnim injiciranjem redke betonske zmesi pod preverjenim pritiskom. Vse to je bilo opravljeno v času, ko ni bilo za grad interesenta ter so bili tudi zato vsi obnovitveni posegi izvršeni brez določenega gradbenega programa. Šele z osamosvojitvijo okrajev in posebno s predvideno gradnjo avtomobilske ceste Ljubljana—Zagreb je postajal grad tudi v uporabnem pogledu zanimivejši. Vendar kakih določenih predstav o njegovi uporabnosti, ali bolje, o njegovi gostinsko-turistični kategorizaciji ni bilo; zato so bili tudi prvi realnejši načrti izdelani brez jasnejših perspektiv. Usoda naših arhitekturnih spomenikov je bila najtesneje vezana na njihovo funkcionalno preobrazbo, se pravi, zanje je bilo treba poiskati novo namembnost, ki bi bila tudi v ekonomskem oziru čvrsta, zakaj v posebnih razmerah je praktično imela spomeniška vrednost le drugoten pomen. Preostalo je dvoje: ali prepustimo grad popolnemu propadu, ali pa osvojimo načelo kompromisa v zvezi s preobrazbo v gostinsko-turistični objekt. Razumljivo je, da se je bilo kljub predvidenim nevspehom mogoče edinole odločiti za drugo rešitev. To so dejstva, ki karakterizirajo naše spomeniško varstvo v prvem obdobju po osvoboditvi in prehajajo k sreči polagoma vedno bolj v zgodovino.

Na potek in usmeritev dokončne obnove, ki je bila v vsakem oziru nadvse dinamična, je vplivalo več okoliščin. Omeniti je treba vsaj dve. Prvič: z organizacijo gradbenih del na prometni magistrali je bil grad Otočec določen za sedež štaba brigad, v njegovi neposredni soseški pa je bila v zasilnih zgradbah razmeščena investicijska grupa. S tem so sicer bila zagotovljena sredstva za najnujnejša dela v obsegu gradu, a je bilo zaradi kratko odrejenega roka in določenega gradbenega programa v marsičem ogrožena kvaliteta teh del, ogrožen pa je bil zaradi prioritete nekaterih posegov tudi še ne do kraja preciziran celoten obnovitveni načrt. Drugič: potem ko je bila dograjena magistrala, se je na mah razodela neslutena konjunktura gradu Otočca, ki je s svojim izrednim položajem tesno ob avtomobilski cesti, nekako na sredi poti med Ljubljano in Zagrebom, v neposredni bližini Novega mesta ter s svojo slikovitostjo v prelestnem okolju z dneva v dan pritegoval večji dotok obiskovalcev. Od prvotnih skromnih ocen glede njegove ekonomike je Otočec dobil nesluten gostinsko-turističen poudarek. Tedaj pa tudi že ni bilo več časa ne volje, da bi se stabiliziralo ravnovesje med tem, kar grad ob ohranitvi svojih spomeniških vrednot lahko maksimalno nudi, in med tem, kar je zahtevala od njega turistično-gostinska konjunktura. V tem vzdušju so se nujno morala pojaviti nesoglasja med konservatorskimi težnjami in težnjami, ki so šle za čim bolj funkcionalno organiziranim sodobnim gostinsko-turističnim obratom.

Konservatorsko stališče se je ob polnem razumevanju specifičnih pogojev ki jih je narekovala funkcionalna preobrazba, omejilo v glavnem na tale primarna načela:

1. Vizualni potencial gradu in njegovega okolja mora ostati v bistvenih potezah nespremenjen.

2. Respektirati je treba v čim večji meri organizacijo historičnega tlorisa, a dosledno v obsegu najdragocenejšega starega stavbnega jedra.

3. Osvojiti se mora princip »in situ« in strokovne restavracije pri vseh arhitekturnih oblikovnih elementih.

4. Proučiti je treba doslej zastrte spomeniške kvalitete (zazidana stara okna in vrata, sledove fresk in arhitektonsko poslikanih ometov, sledove prvot-

nih lesenih tramov stropov, tlakov idr.) ter jih, kjer je to le mogoče in dovolj dokumentirano, konservirati in po potrebi restavrirati ter vključiti v obnovljeni grad.

5. Umetnoobrtne detajle (predvsem pri vratih in oknih) je treba zasnovati na podlagi dokumentacije oziroma kjer te ni, na podlagi stilne uskladitve glede gradiva, konstrukcije in gradbene tehnike določenega historičnega obdobja. To načelo je treba dosledno upoštevati pri stilno opredeljenih elementih; pri povsem novih elementih, ki jih je zahtevala nova funkcija, pa je treba poiskati prek nevtralizacije ali, kjer je to utemeljeno, prek oblikovne asociacije skladnost s celoto. Vse to pa se ne nanaša le na grad v ožjem pomenu besede, marveč prav tako tudi na vhodno poslopje in na obzidje z obrambnimi stolpi.

Otočec — del južnega pročelja z naznačenim slikanim oglom — pred obnovo (foto: M. Mušič)
Otočec — partie de la façade sud avec indication de l'angle peint — avant restauration

6. Medtem ko morajo dobiti najstarejše ohranjene partije gradu podobno funkcijo, kakršno so imele tudi prvotno, s čimer je zagotovljena njihova obzirna obnova in je ohranjen njihov kulturnozgodovinski in estetski značaj (stilni interjeri), pa velja za tiste dele gradu, ki so bili nanovo pozidani in se je v njih v pretežni meri odrazil novi namen (restavracijski in hotelski prostori, kuhinja idr.) načelo sodobne obravnave pri oblikovanju notranjščine.

Pri izvajanju teh načel pa so se pojavile raznolike neprilike, deloma v konfrontaciji obeh stališč, to je tistega, ki je težilo za ohranitev prvobitnih historičnih estetskih vrednot, z onim, ki je prvenstveno težilo k funkcionalizmu zahtevnega sodobnega gostinskega obrata; deloma pa so se te neprilike pojavile tudi v sami usmeritvi obnovitvenih principov, tako v pogledu konservacije in restavracije kakor v nemajhni meri tudi rekonstrukcije. S prvimi navedenimi neprilikami se ne kaže pobliže ukvarjati, ker so dovolj dobro znane arhitektom, ki so jih doslej v podobnih primerih doživljali in ki se k sreči umikajo v preteklost. Omenim naj le, da je bila vsaj polovica vseh naporov vložena v to, da bi se preprečile vedno znova se pojavljajoče težnje, ki so ogrožale enega ali več osnovnih načel in jih je bilo treba vedno znova z vso vztrajnostjo zagonavljati in utrjevati. Toliko zanimivejše pa so, in te se bodo tudi v bodoče ponavljale, tiste druge neprilike, ki jih želim nekoliko podrobneje razčleniti z željo, da s tem pripomorem k razčiščenju najdelikatnejših problemov, ki se pojavljajo tudi vsepovsod v svetu v zvezi z obnovo arhitekturnih spomenikov.

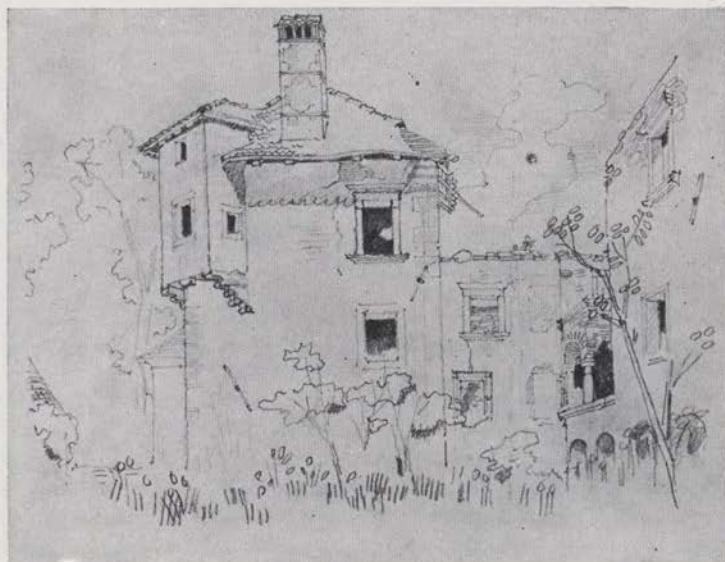
Še posebno se zaostre ti problemi pri obnovi spomenikov, ki smo jih pobliže spoznali šele v propadajočem stanju, ker pač niso bili pred tem v zadostni meri proučeni in dokumentirani. To vse postane še toliko bolj pereče, kadar gre za obnovo tako imenovanih raščenih arhitekturnih spomenikov, ki so se v teku razvoja od prvotnega najstarejšega stavbnega jedra dopolnjevali, spreminjali svoj sestav ter se tudi v pogledu kompozicijskih vrednot prilagajali raznim družbenorazvojnim obdobjem z določeno oblikovno stilno usmeritvijo. Takšen spomenik pa je tudi Otočec.

Naj navedem le en sam primer iz kompleksne problematike: V najstarejšem grajskem jedru je več nadvse dragocenih srednjeveških kamnitih okenskih in vratnih okvirov. Pojavi se vprašanje njihove dopolnitve z vratnimi oziroma okenskimi krili, z načinom izdelave, izbire materiala, zasteklitve, okovja ipd. Prvotna originalna izvedba je davno šla po zlu in je bila nadomeščena z novodobno, neustrezno. Tu so možne tri načelne usmeritve: po prvi naj bi se dopolnitve izvedle ob pomanjkanju vsakršne dokumentacije povsem nanovo, v neki nedoločeni in zato zelo subjektivni predstavi. To je pot, ki je značilna za eno izmed poslednjih obdobj spomeniškega varstva in jo je pri nas utrl Plečnik z vso izredno invencioznostjo in profinjenostjo izvedbe, ki je bila še globoko zasidrana v kulturi obrtniškega izdelka in je našla prek njega stik s historičnim občutjem. Po drugi naj bi se po predhodni proučitvi kamnitnega okvira izdelala rekonstrukcija vratnih oziroma okenskih kril, pri čemer bi se pritegnila na pomoč stilna dokumentacija v analognih primerih, prvenstveno domačih in v kolikor teh ni, v dobro dokumentiranih tujih. To se pravi, da je do kraja treba izčrpati domačo analogno dokumentacijo, če pa te ni, pa tujo, ki je blizka po svojem izrazu obravnavanemu primeru. Ti problemi so nadvse težki pri starejših stilnih razdobjih (romantika, gotika), a postanejo lažji, začenši z renesanso oziroma z barokom. Tako se lotevajo obnove vsepovsod, še posebej pa so to prakso osvojili francoski in italijanski arhitekti konservatorji. Ti imajo v

primeri z nami seveda mnogo lažji položaj, ker jim je na razpolago prepričljivejša dokumentacija. Osebo sem prepričan, da niso bili pri nas v srednjem veku neki bistveni odstopi od splošnih, v vsej zahodni Evropi veljavnih rešitev. To potrjujejo tudi kamnitni okviri, ki so po svojih poglavitnih konstruktivnih in oblikovnih karakteristikah povsem skladni z onimi v tistih deželah, kjer se je časovno pred našimi manifestiralo neko določeno stilno obdobje, k nam importirano že kot povsem izgrajen sistem. Pravim, v poglavitnih značilnostih, zakaj izven vsakega dvoma je, da se javljajo tudi v tem primeru modifikacije, ki so za nas sicer nadvse dragocene, a s širših vidikov vendarle manj bistvene. In vendar je tudi ta usmeritev problematična, čeprav morda manj od prejšnje.

Tretja je končno tista usmeritev, ki dopolnjuje historično ogrodje popolnoma svobodno, brez kakršnekoli naslonitve na določeno stilno oblikovanje. Tudi ti poskusi se začenjajo danes uveljavljati povsod, morda celo najbolj v tistih deželah, ki so doslej najbolj izgradile določen sistem glede metodike spomeniškega varstva. Ti dve deželi sta Francija in Italija. Ob tem naj navedem za Italijo vsaj znani Castello Sforzesco v Milanu, a za Francijo obnovo portalne partije pri cerkvi St. Etiënne v Caenu ter svobodno obnovo uničenih vitrojev in plastik po osnutkih sodobnih slikarjev in kiparjev. Ta pot je gotovo najbolj iskrena, a istočasno tudi najbolj tvegana, zakaj v krajnem primeru dovede lahko do absurda in docela vznemiri historične estetske vaeurje.

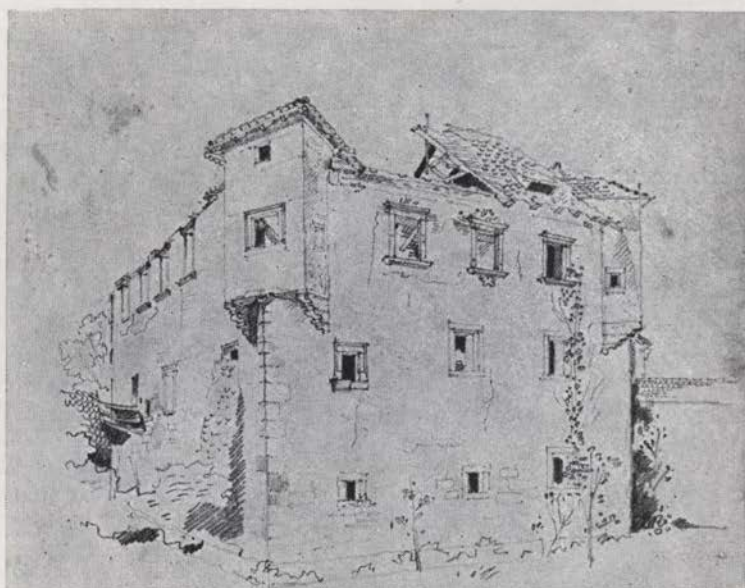
Pri obnovi gradu Otočca je bila izbrana usmeritev, ki je bila tu navedena kot druga. Dosledno je bila aplicirana v tistih delih gradu, ki so izrazito historično stilno opredeljeni in ohranjeni v svojem sestavu; žal pa ni bila izvedba skoraj v nobenem primeru do kraja ostvarjena vse do danes, posebno v pogledu zasteklitve v svinčenem ogrodju. Povsod drugod pa so se uveljavili odstopi, ki

Otočec — motiv porušenega gradu po skici M. Mušiča iz leta 1946
 Otočec — motif du château démoli, d'après un dessin de M. Mušič de 1946

se vsebinsko uvrščajo v obe ostali usmeritvi, v prvo in tretjo, vendar le in izključno v obsegu interiorov.

Primerjava tlorisne organizacije pred obnovo in po njej dovolj prepričljivo ponazoruje prizadevanje, da se obvaruje vizualni potencial gradu in njegovega okolja. Povsem nespremenjena je ostala površinska razsežnost grajske kompozicije. Nespremenjene so ostale tudi njene višinske komponente in z edino izjemo nanovo pozidanega južnega kraka je obnova respektirala v celoti tudi vsa pročelja. Obogatila jih je z novo odkritimi, nadvse dragocenimi spomeniški sestavinami (okna in portali, freske in sledovi slikane arhitekturne členitve). Funkcionalna preobrazba se je predvsem usmerila v južni grajski krak, a se je povsem obzirno prilagodila eksistentni dispoziciji najdragocenejšega vzhodnega in nanj se naslanjajočega zahodnega kraka. Nespremenjene so ostale tudi višinske razlike v tleh posameznih etaž in prostorov. Posebna pozornost je bila posvečena obravnavi ostenja na zunanjsčini in v notranjsčini najdragocenejših prostorov. Na zunanjsčini je bil odkrit najstarejši fasadni sloj in s tem dosežen organski spoj s freskami in sledovi slikane arhitekturne členitve; v notranjsčini pa je veljala posebna skrb tistim stenam, v katere se vključujejo gotska vrata in okna. Obvarovana je bila modelirana neravna površina, ki je bila v smislu historične tehnike dopolnjena s tankim apnenim slojem. Propadle mlajše oboke so nadomestili leseni tramovni stropi v tistih prostorih, kjer so bili tudi dokumentirani. Tesarjeva roka jim je dala približno takšen videz, kakršnega so tudi prvotno imeli; razmestitev in prerez hrastovih stropnikov pa sta popolnoma soglasna s prvotnimi, srednjeveškimi. Tlaki so bili obnovljeni z opečnimi tlakovci in s hrastovimi plohi. Stebrni arkadni motiv je bil obnovljen

Otočec — motiv porušenega gradu po skici M. Mušiča iz leta 1946
Otočec — motif du château démoli, d'après un dessin de M. Mušič de 1946

Otočec — zunanjščina gradu po obnovitvi (foto: J. Kališnik)
Otočec — extérieur du château après sa restauration

na osnovi prvotne dispozicije. Med vojno so izvorni stebri propadli in so bili nadomeščeni s podobnimi, le nekoliko višjimi iz gradu Mirne; razlika v višini je bila popravljena z bolj razloženimi arkadnimi loki. V pritličju pa sta bila prevzeta oba prvotna stropa, ki ju je bilo mogoče obvarovati.

Pri obnovi pročelij južnega kraka se je bilo treba pri razmestitvi oken ozirati na že predčasno izvršene adaptacije ter na novo tlorisno ureditev; za obliko oken in njihovo profilacijo pa je bil merodajen tip baročnega okna na zahodnem dvoriščnem kraku. Okna so bila dopolnjena s krili in z okovjem, ki je dokumentirano; edina izjema je v oblikovanju zahodnega čelnega pročelja južnega kraka, ki je bilo prevzeto iz predhodno izvršene obnove. Strehe so v celotnem obsegu grajske kompozicije oblikovno povsem identične s poprejšnjimi, le žal, da so bili pretežno uporabljeni novi opečni bobrovci, ki se po svoji fakturi in tonu ločijo od celotnega ambienta; med zadnjimi obnovitvenimi deli so bili vsepovsod uporabljeni stari, ročno izdelani bobrovci. Kočljiv problem je predstavljala tudi rešitev odtokov deževnice s strešin. Z odtočnimi cevmi bi bila bitno prizadeta arhitektura gradu; odtok posredujejo bakreni izlivki v obliki zmajev, ki so oblikovno naslonjeni na domače vzorce. Zelo važen element pri vedutah je podan v oblikovanju nadsrešnih dimnikov; za vzor otoškimi je služil v vseh podrobnostih ohranjeni dimnik nad zahodnim dvoriščnim krakom.

Okolje gradu je z gradom vred neločljiva celota. Zato je tudi njemu treba posvetiti vso pozornost. Po starem vzoru sta bila rekonstruirana oba lesena

mostova, po strokovnih vidikih pa je bil obnovljen grajski park, ki je utrpel doslej marsikatere izgube v drevesnem inventarju. Predvidena stroga zaščita tega nadvse dragocenega okolja je več ko utemeljena; zato je treba zgolj kot začasno rešitev obravnavati obstoj lesenih zasilnih zgradb bivše investicijske grupe in zgradbo v sklopu predvidenega campinga na desnem rečnem bregu. Isto velja tudi za začasno rešitev parkirnega prostora na otoku pred samim gradom in za nadzemne električne vode.

Obnova gradu Otočca je kljub navidezno zaključenemu videzu in oživiljeni funkciji ostala vendarle torzo. Dopolniti bi jo bilo treba s konservacijo in restavracijo dragocenih kamnitnih arhitekturnih detajlov, stilno ustrezno zasteklitvijo okenskih in vratnih kril, skrbnejšim fasadiranje novjših, nanovo pozidanih stavbnih delov in z estetsko zadovoljivo stilno opremo v najstarejšem stavbnem jedru.

Marijan Mušič: LE CHATEAU D'OTOČEC

L'article est consacré à l'histoire et à la transformation fonctionnelle du château d'Otočec près de Novo mesto, datant du Haut Moyen-âge et que est, dans cette partie de l'Europe, un des rares châteaux bâtis au milieu des eaux. L'édifice actuel est, dans sa composition et ses éléments, la conséquence de son agrandissement à partir du XVe siècle.

Pendant la dernière guerre, le château fut fortement endommagé et continua à tomber en ruines 10 ans après la guerre. La première tentative de conservation et la reconstruction de la toiture furent entreprises par la Conservation des monuments qui les finança; plus tard, grâce aux soins et au financement des unités politico-administratives compétentes, il fut transformé en hôtellerie, en respectant autant que possible son caractère de monument. Grâce à cette transformation fonctionnelle, l'existence du château d'Otočec est assurée, même sous l'angle financier.

Groblje

RAZMIŠLJANJE OB PREZENTACIJSKIH DELIH

Dr. N A C E S U M I

Uvod

Med najpomembnejše novosti, ki jih je mogoče opaziti v povojnem delu spomeniške službe, moramo šteti poleg razširitve spomeniškega inventarja preko klasičnih vrst zlasti prizadevanje za eksaktno prezentacijo spomenikov, posebej zaključenih spomeniških celot. Sicer je mogoče zaznamovati vrsto uspehov v tej smeri tudi že med obema vojnama, čeprav je treba tudi pri nekaterih ključnih spomenikih, ki so doživeli »celotno« restavracijo, govoriti o docela zgrešenih prijemih. Sem sodijo na primer nekateri posegi v srednjeveških cerkvah in pri opremi. Mariborska stolnica, če si izberemo enega vidnejših spomenikov, je bila glede na barvni značaj obravnavana nevtrarno, »klasicistično«. Vrsta oltarjev je dobila prvotni popolnoma neustrezno polihromacijo. Take nedoslednosti izvirajo (kadar niso v ozadju slučajni, nestrokovni izvajalci) redoma iz premajhne poglobitve v nekatere prvine spomeniške celote, zato je vrsta spomeniških obravnava ostala na pol poti, ali pa je celo škodovala — čeprav je pri tem rešila fizično ogrožene spomenika. V srednjeveških prostorih, kolikor so bili obravnavani na označeni način, se v takem postopku kaže precejevanje konstruktivnega organizma; pri toniranju tudi mlajših prostorov, opreme in zunanjščin se je pogosto uveljavil subjektivni vidik, ker se je morda pod zadnjim beležem ohranjena prvotna polihromacija zdela »predivja«, preambiciozna ali obratno, skratka, ostala je nerazumljena sestavina »barve« prostora.

Razlogov za novo »strogost«, za doslednost, ki jo skuša spomeniška služba uveljaviti v povojnih letih — in ki jo znatno ovirajo »kreativni« posegi za vsako ceno — torej ne smemo iskati zgolj v močnejši organizaciji te službe, marveč prej v dobro vidni specializaciji posameznih raziskovalcev (tudi tako usmeritev nekateri pogosto neupravičeno grajajo), ki je nujno vodila do poglobljanja znanstvenih rezultatov, do poglobljenega razumevanja nekaterih spomeniških skupin. A prav posebej je treba podčrtati povečano zanimanje za posamezne spomenike, za njihovo strukturo, za razlago njihovega pojava tudi glede na tiste »nadrobnosti« ali »postranske« prvine, ki jih je bilo mogoče pri splošni tipološki ali stilistični opredelitvi »zanemariti« ali samo sumarno označiti. Po drugi strani se moramo spomeniški dejavnosti zahvaliti za celo vrsto novih odkritij, ki so med drugim bistveno prispevala k spoznanju, kaj sploh predstavlja

lopo, ladja in **nekoliko nesorazmerno velik prezbitერიj** s prizidkoma na severni (zakristija) in južni strani. Notranjščina tvori močno členovit in naravnost **plastičen oblikovan prijeten prostor**, ki pa se zdi **nekoliko potlačen**, kar gre bržkone na rovaš temu, da so za izhodišče vzeli zapadni del stare cerkve z zvonikom. **Preveč si namreč nasprotujeta** centralno zasnovani glavni prostor in čisto **brezobzirno** poudarjena podolžna smer, posebno v prezbitერიju« (podčrtal N. Š.).

V odstavku Notranjščina pa Stelè še nadalje označuje podobo prostora, zlasti njegovo konstrukcijo, takole: »Glavni prostor tvori po širini pravokotno na podolžno os položen pravokotnik, pokrit s plitvo, na štirih polkrožnih lokih visečo kupolo. **V ojačenje podlage** z namenom, da se **zmanjša masivnost nosilcev kupole**, je srednji prostor razširjen na strani v glavnih smereh po **plitvih prostornih pasovih**, ki se v tlorisu zožujejo, njih obok pa tvori nad korom banja, na ostalih treh straneh pa **nagnjene vbočene banje**.

Napram kapelam se odpira prostor v polkrožnih lokih, njih svoda sta vbočeni banji. Prezbitერიj **ponavlja** motiv glavnega prostora: počez položen pravokotnik s plitvo kupolo, visečo na polkrožnih lokih, dočim zaključni, v tlorisu s tremi stranicami mnogokotnika končujoči se prostor prekrivajo banjasti pasovi.« (Podčrtal N. Š.)

Ker druga dva raziskovalca grobeljske cerkve, Veider in Mikuž, arhitekturi sami zavoljo posebnega zanimanja za freske nista posvetila posebne pozornosti, lahko njune opombe preidemo. Omeniti je vendarle treba bistro Mikuževo opazko o motivu, ki ga Stelè imenuje »prehodni prostorni pas«; označil ga je kot »slavoločno steno«. Zaradi popolnosti naj omenim še dvom o istem motivu, zapisan v pregledu baročne arhitekture na Gorenjskem, dvom namreč, da ne smemo gledati v njem zgolj konstruktivnega pomagala, marveč hoteno estetsko izrazilo. A več o tej, lahko rečemo, osrednji temi grobeljskega prostora in dobršnega dela naše razvite poznobaročne arhitekture, kakor je pokazala razprava o ljubljanskem stavbarstvu 18. stoletja, bomo mogli povedati v nadaljnjem razpravljanju. Izhodišče za obravnavo pa nedvomno predstavljajo Stelè-tove misli.

Gornjega popisa nismo namreč navedli izčrpno le zato, ker nam nudi glede na »objektivno« razčlenbo predstavo o prostorski zasnovi, marveč zlasti zato, ker je v njem podan skupek opazovanj in sodb, ki jih je treba kritično preveriti, saj vzbujajo dvome zaradi svoje heterogenosti. Ob strani puščamo pri tem različna mnenja o načinu popisa spomenikov, zlasti arhitektur, v topografskih delih. Čeprav namreč lahko tudi soglašamo s stališčem, naj topografije zajemajo »arheološke« popise, je vendar že Stelètovo delo zanimivo po tem, da je v njem opazna tudi drugačna tendenca po oznaki umetnin. Pri vrsti spomenikov je namreč poleg takega »objektivnega« popisa tudi odstavek z značilnim naslovom »stilistična označba«; pri grobeljski cerkvi takega odstavka ni. Če vendarle njegov popis jemljemo kot izhodišče za nadaljnja razmišljanja, je treba iskati vzrok med drugim prav v pomanjkanju takega odstavka. Tako je avtor med vrstami nakazal, da oznaka ni do kraja domišljena, da gre torej za določeno stopnjo v zgodovinarjevi delavnici, ki pričakuje in terja bistvenih dopolnil.

Nad vse zanimivo je namreč v navedenem topografskem popisu primerjati obe prvini; avtor se trudi, da čimbolj izčrpno in »objektivno« popiše prostor, pri tem pa se mu odkrijejo neskladnosti, zato je na tej podlagi sodba o arhitekturi negativna. Neznanemu arhitektu naj bi se ne posrečila harmonija med cen-

tralno ladjo in brezobzirno poudarjeno podolžno usmeritvijo prostora, ki jo posebej podčrtuje prezbitarij. Po drugi strani je popisovalec arhitekturo drugače doživel, zato je drugi odstavek opisa v oceni nasproten. Avtor priznava prostoru plastičnost in prijetno oblikovanost, čeprav se mu zdi nekoliko potlačen. Nadroben opis notranjščine pa je estetsko nevtralen, saj se prav zavoljo gornjega neskladja v ocenjevanju omejuje na konstrukcijo prostorske meje.

Ob tem se torej odpira za razumevanje ne le grobeljskega prostora, marveč slehernega umetnostnega spomenika načelno metodološko vprašanje: kakšen popis je lahko spomeniku »pravičen«? V našem primeru: ali zadostuje tudi za »prvo oznako« primera med prostorskimi razmerji ali pa je takšen prijem načelno nezadosten, celo napačen? Dalje, ali negativne sodbe na taki »eksaktni« osnovi nadomeste ali celo zavračajo subjektivni estetski kriteriji, kakršna je trditev o prijetno in plastično oblikovanem prostoru, ki se ne opirajo na noben »objektiven« popis? Kajti na temelju različnih sodb v obeh delih opisa moramo postaviti ključno vprašanje: čeprav doživetje prostora nedvomno govori za kvalitetno oblikovanje arhitekture, nam objektivni znanstveni aparat pove prav nasprotno, da Groblje namreč niso kvalitetna arhitektura.

II

Pomen zastavljenega vprašanja dobro ilustrirajo taki primeri, kjer se lahko s kriterijem prostorskih razmerij estetskemu značaju prostora v resnici pravilno približamo. To velja na primer za renesančno arhitekturo, prav tako za manieristično. Celó za del baročne arhitekture. Če označimo na primer tip baročne dvoranske stavbe kot prostornino, v kateri spremlja višji ladijski prostor venec nižjih kapel, potem označena prostorska razmerja dobro povzdigujejo osrednjo partijo kot dominantno, kar z razlago vseh drugih sestavin (členi, oprema, osvetljava) vred vodi k razumevanju jedra umetnine; doživetje prostora je zajeto v isti smeri. Če je na primer ljubljanska stolnica visok prostor, vrh tega z dominantno kupolo, je element »heroičnega« doživetja zajet v taki oznaki, ki jo druge nadrobnosti v tako določenem značaju dopolnjujejo ali modificirajo (zlasti poslikava). Za doživetje »prijetnega« v grobeljskem prostoru pa ni nobene podpore v eksaktnem delu opisa. Čeprav je jasno, da prijeten prostor a priori ne more biti visok.

Načelno pomemben izsledek takih primerjav, ki bi jih mogli nizati v nedogled, je v spoznanju, da je umetnostna (estetska) vrednost prostora lahko bistveno obsežena v prostorskih razmerjih, da pa to nikakor ni nujno. A ker bo vsak prizadet raziskovalec umetnosti, zlasti pa tudi njen ljubitelj, pri nezadostni »znanstveni« razlagi umetnine dal prednost svojemu dojemanju, ki ga v njem prostor pobudi, ker bo iskal zanj potrdila, potem se je treba potruditi, da nasprotujoče si sodbe »izgladimo«. Tu pa ne gre za seštevek ali za mehanično prilagoditev, marveč za tak način, da se »objektivna« in »subjektivna« podoba prostora zlijeta. Zakaj za umetnostno vrednost prostora, kadar tako oznako zasluži, »objektivna« podoba zasnove nima nobenega pomena, če nima estetskega učinka. »Subjektivno« pojmovanje pa ne more biti samovoljno, marveč je rezultat njegove objektivne podobe. Vprašanje, ki si ga torej ob kontradiktornih ocenah grobeljskega prostora zastavljamo, bi lahko formulirali takole: ali je mogoče najti vidik, načelo, ki stvarno nasprotje med objektivno ponesrečeno, subjektivno pa pozitivno dojemljivo arhitekturo prostora razre-

šuje? Ali formulirano z očmi neznanega arhitekta: s katerimi sredstvi je dosegel, da nas divergentna razmerja grobeljskega prostora ne motijo? Šele v drugi vrsti je potem pomembno vprašanje, ali je treba oznaki plastičnega in prijetnega kaj dodati.

Z besedami sodobne umetnostne vede: takim rezultatom se približamo z analizo strukture umetnin, to je s tako analizo, ki ne obravnava posameznih njenih sestavin ali aspektov ločeno, ki jih torej ne razbija v sistem form brez skupnih imenovalcev, brez živega jedra, ki je v umetnini uresničeno, marveč ki obravnava vse sestavine v medsebojnem razmerju, ki išče načela, po katerih je umetnina enoten, živ, skladno oblikovan organizem. Ne gre torej za povezovanje form po apriornih stilističnih kriterijih, marveč za ugotavljanje konkretnih načel in gibal.

Gornje nasprotje med nedvomno neskladnimi razmerji osrednjega ladijskega prostora in predolgega prezbiterija je mogoče razrešiti tako, da spoznamo posebno veljavo motiva, ki mu Stelè ni pripisoval estetske, marveč zgolj konstruktivno vlogo. Mislim na tiste »plitve prostorne pasove«, ki so vrinjeni med ladjo in prezbiterij, ter obe kapeli in ki imajo svojo analogijo v obočnem pasu nad pevskim korom, torej na motive, ki jih je Mikuž mimogrede dobro označil kot »slavoločne stene« in ki sem jih morda malce okorno poimenoval »obočne slavoloke« (idealno ime naj bi združilo oba pojma, steno in obok). Tu se je namreč komaj treba spuščati v preverjanje trditve o konstruktivni funkciji teh členov. Navesti bi mogli le, da je teza o konstruktivni vlogi, o razbremenitvi kupolnih nosilcev, le deloma upravičena, namreč le za »pasova« v glavni osi, medtem ko je ta motiv proti kapelama tako razrahljan prav v prelomu (z okni), da je statična okrepitev problematična. A to je postransko vprašanje, zanj je nazadnje pristojna preiskava statikov. Za estetsko oceno prostora pa so ti motivi ključ do razumevanja arhitekture. Če stopimo v cerkev, če se ustavimo nekje sredi ladje, se očem odpre pogled v vse stranske prostore, v prezbiterij in kapele, pri obratnem pogledu na partijo pevskega kora. Seveda, če se orientiramo le na ogledovanje stranskih prostorov, na njihove mere, če jih torej prehodimo, potem se nam potrjuje podoba, kakršno nam projicira tloris: centralni ladji, ki je razširjena z bočnima kapelama, plitvim vhodnim delom in prezbiterijem, je zadnji prostorski del očitno nasprotje. Toda take meritve nam v Grobljah samo zametejo pravo sled. Prej kakor merski kriteriji ali samo plastične predstave nas pripelje do cilja opazovanje linij, lokov, ki rastejo iz pilastrov in se odpirajo v stranske prostore; ob teh lokih namreč sploh pozabimo na stvarne razdalje. Toda tudi plastični svet, ki ga je poudaril Stelè, je tu navzoč. In treba je storiti še odločilen korak v smeri, ki nam ga koncentrične ločne linije in obokani pasovi sami od sebe nakazujejo, dojeti moramo prehodne »prostorne pasove« kot ploskve. V taki oceni tako »nastalih« obočnih slavolokov (ali slavoločnih sten), plastično vzbočenih, zaživi dinamika prostora, ki se z obočnimi slavoloki širi iz osrednje ladje v kapele in prezbiterij; ta je med oblikovanimi prostorskimi postajami oziroma zaključki najdaljši kot idejna krona kompozicije. Hkrati izginejo predsodki o resničnih merah in razmerjih. Taka podoba prostora je hkrati optična vizija in plastično telo; prostora ne merimo s koraki, marveč ga optično doživimo. Krilatice o »slikovitem« baroku je našla tu svoje polno potrdilo; seveda ne v smeri, ki je navadno poznavalcem slikarstva (ne samo »laikom«) ob tem v mislih. Ne gre namreč za noben razkroj prostorskih predstav v nekakšni slikoviti nejasnosti, marveč za povzdigo optičnega principa

kot odločilnega v sicer popolnoma eksaktno zasnovanem prostoru; ne gre za nobeno kulisno arhitekturo, ki bi imela svoj smisel le za določen pogled, saj se ob sprehodu v kapele in prezbiterij optične vrednote sprevržejo v čista, plastično oblikovana telesa. Obočni slavaloki imajo torej dvojen pomen, dvojno strukturo: treba jih je vrednotiti kot optične ploskve, hkrati pa kot plastične člene prostora (plastično mejo). K temu je treba nazadnje prišteti logično posledico optičnega vrednotenja obočnih slavalokov: tudi slavaloki v prezbiteriju (pilastri, zvezani z oprogami) v označeni viziji pomenijo ponavljanje motiva, ki se zaključuje ob oltarjih, pomenijo torej kot celoten sistem scensko povzdigo zaključnih postaj v prostoru.

III

Gornja izvajanja o značaju globeljskega prostora je mogoče podpreti s splošnimi kompozicijskimi okviri poslikave. Temeljno se namreč razločuje kompozicijska shema omenjenih slavaločnih prehodov in glavnih kupol ter analognih obočnih sestavin v prostoru. Medtem ko sta kupola v ladji in obok kornega kvadrata zasnovani kot celota, z eno samo kompozicijo, ki jo spremljajo na robovih in oglih dodatni prizori in ki so kljub relativni osamosvojitvi sestavni del celote s prizoroma Marijinega kronanja in češčenja Križanega, je shema slavalokov drugačna. V nasprotju s prostorsko razgibanostjo kupolnih slikarij so posamezni prizori tu uokvirjeni ter kot celota predstavljajo izrazito ornamentalno oživljeno ploskev. Slikar je torej jasno pokazal, da je treba gledati obočne slavaloke kot ploskovne celote. Tudi če primerjamo standardne zaključke slavalokov, ki se pri klasičnih konstrukcijah zaključujejo s čelnimi kamni, je rezultat podoben. Čeprav so tudi manjši zaključni loki obočnih slavalokov opremljeni z varianto naslikanih čelnih kamnov (glavica v školjki in dve stranski voluti), je vendar v vseh primerih, proti prezbiteriju, kapelam in vhodni partiji, vrhnji lok opremljen z večjim naslikanim, sicer rokokojsko pojmovanim »čelnim« kamnom (kartuša). Tudi ta element torej jasno kaže, da ne gre za preprosto adicijo enakovrednih konstrukcij, marveč za motiv uokvirjene slavaločne ploskve, ki jo je treba gledati kot celoto. Samo ob sebi je razumljivo, da je razloček med našimi slavaloki in glavnimi oboki v slikariji opazen tudi po ikonografski plati. Glavna oboka kot pokrivali prostorskih jeder vsebujeta idejni vrh slikarske zasnove, medtem ko so stranski obočni deli in del ostenja opremljeni z naslikanimi epizodami tja do tihožitij in čiste dekoracije.

IV

Popis prostora bi bil pomanjkljiv, če ne bi omenili posebej še oblikovanja kapel. Nekaj tistega nesorazmerja, o katerem je bilo zgoraj govora, gre namreč tudi na rovaš njihove posebne oblike. Če bi si zamislili »čisto« prostorsko lupino brez Jelovškovih dodatkov — slikanih sten v kapelah — potem bi bila analogija med kompozicijo prezbiterija in kapel namreč popolna. Prezbiterij sestoji iz kornega kvadrata, ki ga omejujejo v ostenju konkavno izdolbeni slopi, ozkega prehodnega pasu in zaključne stene, kjer je oblikovan še dodaten slavalok za veliki oltar. V kapelah »gola« konstrukcija kaže zaporedje obočnega slavaloka, plitvega prostorskega jedra in ožjega dodatka za slikano steno, kjer je dodatna stranska osvetljava. Kapelni zaključek je Jelovšek zaprl zaradi svojega posebnega koncepta, ki ga utemeljuje po svoje patrocinih obeh kapel. Zanimivo je

ob tem pripomniti, da v kapelnih zaključkih — za slikano steno — ni videti nobenih sledov izdelanih arhitektonskih členov ter zato upravičeno lahko trdimo, da je bilo naročilo Jelovška že od vsega začetka nekako povezano z barokizacijo stavbe, ali vsaj da nadrobne oblikovanja ostenja niso predvidevali brez slikarjevega sodelovanja.

Problemu pridemo do živega, kakor omenjeno, z upoštevanjem patrocinijska kapel. Stranski kapeli sta bili namreč namenjeni češčanju »kmečkih« svetnikov, Izidorja in Notburge; v teh kapelah se je zadrževal kmečki obiskovalec. Zato tudi svojska osvetljava kapel: za barvnim steklom, nameščenim v slikani steni, žari rumenkasta luč stranskih okenskih, nevidnih odprtin ter osvetljuje podobi obeh svetnikov. Opisana rešitev je taka, da si jo prav lahko predstavljamo kot trden programski element zlasti še, ker je Notburgina podoba prišla v Groblje od zunaj, s Tirolskega, ter jo je bilo treba potemtakem od vsega začetka upoštevati. — Z omenjenim oblikovanjem, delnim skrajšanjem kapel, je bila torej za klasično predstavo o prostorskih razmerjih, podolžna smer še nekoliko bolj poudarjena, kakor jo ponazarja tloris in kakor jo je zasnoval neznan arhitekt. V neki meri je vendar tako neznatno skrajšavo kapel nadomestil kontrast med intenzivno osvetljava partije obočnih slavolokov v kapelah ter odmaknjeno osvetlitvijo svetniških podob.

V

Dosedanje ugotovitve same po sebi zadoščajo, da se moramo odredi trditvi o nesorazmerno zasnovanem prostoru, zakaj optično prevrednotenje zasnove s sistemom obočnih slavolokov do take mere odpravlja po klasičnih merilih neuravnovešene prostorske dele, da kakih nesorazmerij ne občutimo. Podobno velja za višino, za »potlačeno« prostora, čeprav so sondiranja ob prezentacijskih delih ne samo potrdila staro tezo o ohranitvi zvonika, lope in vhodne stene pri barokizaciji, marveč dodala še nove ugotovitve. Ne le vhodni del, tudi zaključek nekdanje ladje je še ohranjen onstran prečnih kapel v partiji obočnih slavolokov proti prezbiteriju; baročne oblike so ogle stare ladje samo prekrile. Za presojo prostora, kakor smo videli, tak podatek ni prav nič bistven, saj je prostorska kompozicija tako suvereno in tako dosledno premagala »oviro« starejših sestavin, da je gornja ugotovitev o merah prvotne ladje samo arheološko zanimiv dokument, ki na oblikovanje prostora ni mogel vplivati. Ne da se pa zanikati, da majhna višina prostora nima določenega učinka za njegovo estetsko vrednotenje. Grobeljski prostor je tako postal izrazito intimen, prijeten, v nasprotju s starejšimi visoko proporcioniranimi zasnovami visokega baroka. V tem je v resnici tudi element ljudskega, celo »kmečkega«. Historično mesto Grobelj je na splošno torej v fazi, ki se je na vsej črti odpovedala heroičnim, aristokratskim prvinam starejšega baroka, med našimi poznobaročnimi zasnovami pa kljub temu zavzema v dveh smereh izjemen položaj. Prvič po najbogatejši optični kompoziciji vzporednih ločnih sestavin, drugič po izredni intimnosti nizkega prostora. Torej v pravem smislu besede po eni strani nakazuje približevanje nekdanj odmaknjenih višav zemlji, po drugi strani pa z optično scenerijo ponazarja svojstveno pravljličnost. »Realistična« prvina se torej ni uresničila v suhoparnem svetu popolne odpovedi baročni viziji, marveč z opustitvijo višinske dimenzije v prid sugestivnim horizontalnim pogledom, še zmemrom »dvignjenim« nad »navaden«, »vsakdanji« prostor, tako značilen za naslednjo stilno dobo ali za arhitekturo našega 16. stoletja (tu je prostor od vsak-

danjega le gradualno različen). Nemajhno vlogo imajo pri tem arhitekturi podrejene sestavine opreme in slikarija. — Najvidnejša motnja za polno uveljavitev nakazane dinamike prostora je bil pevski kor, pozidan ob koncu prejšnjega stoletja v vhodni prostorski poli. Tako analiza prostora kakor odkritje fresk (deloma starejših od Jelovškove roke, ki je stare figure retuširala, na novo pa naslikala konzole) pod oboki pevskega kora sta narekovali odstranitev te ovire, ki je odtrgala vhodno obočno polo od celotne kompozicije. Prostor zdaj živi s polno dinamiko, razvija se, sicer z različno silo in najmanj proti vhodu, vendar na vse strani.

VI

Grobeljski prostor je dobil svojo dokončno podobo z opremo in poslikavo. Za njegov značaj je že pri koncipiranju lupine, kakor smo videli, odločal optični vidik, tembolj kaže podobno usmeritev tudi plastična oprema, ki je od slikarij in — splošno rečeno — od barvne kompozicije prostora sploh ni mogoče ločiti. Slikovite, boljše optične tendence je Jelovšek uveljavil do take mere, da na primer plastičnih baldahinov nad oltarji na prvi pogled sploh ne razločimo kot plastična telesa, marveč se zlivajo s poslikavo sten. Skrčenje nekdanj relativno samostojnih oltarnih kosov na okvir za sliko je prav tako dosledna zmaga slikarsko-optičnih načel v oblikovanju opreme. Edini plastični kosi, ki nam jih je treba posebej obravnavati, so torej oltarne menze z drobnimi dodatki, slavoloka oltarnega obhoda v prezbiteriju in svetniške plastike same. Ker so nanje navezane različne interpretacije, naj se jih najprej na kratko dotaknemo. V kamniški topografiji je namreč zapisano mnenje, naj bi bela polihromacija lesenih figur pomenila, da so hoteli plastikam dati kamniten značaj. Take pojave res opažamo v 19. stoletju, v dobi klasicizma, medtem ko nam že površna analiza naših plastik pokaže drugačne nagibe za omenjeni postopek. Figure so izdelane deloma v značilnih gracilnih držah, nekatere (zlasti obe ob glavnem slavoloku) prav »manieristično«¹ razpotegnjene. V tem pa v nobenem primeru ni kamnitnega značaja, marveč se kaže v označenem širokem razponu ostra karakterizacija. Gracilna pojava obeh plastik velikega oltarja, odmev baročnega patosa v govorniških gestah figur v stranskih kapelah, asketizem figur ob vstopu v prezbiterij — so v vseh primerih psihološke karakterizacije s sentimentalnim nadihom in »manieristično«² noto, značilno za naše rokokojsko obarvane plastične izdelke. Obrobje oblačil je značilno povsod zlateno. Nobena figura ne učinkuje kamnitno, marveč lahkotno, breztežno. Če bi že hoteli označiti snov, ki je bila z belo polihromacijo »ponazorjena«, potem bi smeli govoriti o mavcu, porcelanu ali podobnem. Zato je povsem pravilno, če ob plastikah Veider in Steska govorita o rokokojskem okusu. Tak njihov značaj je logičen sestavni del lahkotnega, sentimentalnega, pravljичnega sveta, značilnega za »barvo«³ celotnega prostora. Še posebej nam postane to očitno, če plastik ne obravnavamo ločeno od drugih sestavin, marveč kot del barvne kompozicije.

V barvnem značaju poslikave ostenja in opreme ima namreč bela barva posebno mesto. Restavratorji so sicer dognali, da delež tega tona (pred restavracijo) nikakor ni v skladu s prvotno zasnovo. Opis v kamniški topografiji, ki so ga drugi avtorji nekritično posneli, govori sploh o prevladi bele barve na oltarjih. Toda pod sedanjo prevleko, ki jo je zagrešil Štefan Šubic 1879 (napis na desnem oltarju v vzhodju glavnega slavoloka), so se pokazali izredno dobro ohranjeni dokumenti prvotne polihromacije, ki terja korekturo vse barvne

skale. Polnila menz in nosilnih delov so bila prvotno obravnavana v nežni sinji, modrikasti in rožnati marmoraciji, bela barva se je omejevala zgolj na folije razgibanih dekorativnih sestavin, medtem ko so bili rokokojski venci pozlačeni. Rekonstrukcija prvotne podobe, ki še ni končana, nam odkriva torej vse drugače niansirano in porazdeljeno barvno skalo. Tako se skala obočnih slikarij popolnoma krije z marmoriranjem oltarnih menz. Za interpretacijo pomeni to, da se je ob vseh oltarjih poslikani svet z obokov spustil do tal. Ne samo ikono-grafske novosti grobeljskih fresk, kjer se ob baročnih »junaških« in vzvišenih postavah pojavljajo kot enakovredni navadni zemljani, kjer se uveljavlja celo čisti genre, poleg njega čisto tihožitje, ob oltarjih dekoracija tapet iz plemiških salonov; ne samo kompozicija slikarij, ki se odpoveduje zanosni višinski poglobitvi, marveč ki dopušča razvoj prostorov v višini realne prostorske meje in se celo spušča nizdol; tudi barvna skala trdno navezuje obok s prostorom in se spušča prav do tal. Rožnati nadih fresk, ki ga je slikar uveljavil poleg tega zlasti v rokokojskih dekorativnih pasovih, je že sam po sebi odpoved nekdanjim kontrastnim barvnim kombinacijam ter sploščuje globino prizorov. Vpletanje rokokojske motivike po drugi strani nakazuje dekorativni značaj fresk. Najznačilnejšo vlogo v barvni skali ima bela barva, ki družiti tako amorfne dele stene kakor mehko modelirane pilastre, plastični figuralni svet svetniških figur in skrajno igračasti rokokojski okras. Med oltarji namreč predstavljajo bele partije značilno ločnico; beli venec, ki opasuje vso stavbo, predstavlja zarezo med obokom in ostenjem, le pri oltarjih se spušča poslikana stena do tal. V tem je poanta slikarjevega dela, ki ustvarja najožji stik z obiskovalcem na idejnih postajah prostora. A z ničimer omiljena belina ima še drug pomen: pomeni sredstvo, s katerim je vsa slikarija dobila značaj naslikane tapete, torej praznično dekorativno nalogo, saj se zdi ob nevtralni foliji pripeta na oboke in na stene. Tako je ves idejni svet naslikanega »sveta« postavljen pred vprašaj, njegova estetska resničnost je ob optično komponirani arhitekturi videza na pohodu k zemlji in vsakdanji resničnosti zaustavila korak v pravljici. Belina v sistemu barvne kompozicije je torej »razvrednotila« in postavila na nov imenovalc tako plastični svet figur kakor slikani svet obokov. Ali ni v tem značilna prvina, ki jo je »mondenei« svet doživel sicer še bolj dosledno kot rokokojsko, ki pa ji tudi v našem primeru takega značaja ne gre odrekati, čeprav je dvomljivost nadzemjskega sveta, ki se družiti z »neresničnostjo« plemiških, asketskih in preroških figur, prikazana gledalcu s pravljico iluzijo?

Danes še ne moremo v vsej polnosti dojeti nakazanega živega jedra grobeljskega prostora, ki mu je Jelovšek dal končno podobo in končni značaj. Kadar bodo prezentacijska dela pri kraju, bo prostor nedvomno opravičil vložena sredstva, saj že delne restavracije odkrivajo, koliko škode in motenj so povzročili posegi, ki so na videz prav postranskega pomena (kakor polihromacija). Naučili se bomo s skrajno kritičnostjo preverjati tudi take »obrobne« pojave, ki pa nam pogosto zastirajo pot do življenja umetnin.

LITERATURA

Viktor Steska, Freske v Grobljah, ZUZ II/1922, 9—21.

France Stele, Politični okraj Kamnik. Topografski opis. Ljubljana 1928, 345—354.

Janez Veider, Groblje 1938.

Stane Mikuž, Slogovni razvoj umetnosti Franca Ilovška (1700—1764), DiS 54/1942, 277—280.

Nace Sumi, Gorenjsko stavbarstvo v baročni dobi, v reviji Gorenjska 1957.

Isti, Ljubljanska baročna arhitektura, Ljubljana 1961, 67, 70 sl.

Dr. Nace Sumi: GROBLJE. — RÉFLEXIONS SUR LES TRAVAUX DE PRÉSENTATION DU MONUMENT

L'auteur étudie les questions de la présentation monumentale des monuments artistiques dans leur ensemble et illustre ses vues par l'église baroque de Groblje avec ses fresques et l'ameublement de l'époque. Il profite de cette occasion pour faire une analyse détaillée de l'architecture baroque et de son ameublement en attirant l'attention sur leurs valeurs artistiques c'est-à-dire esthétiques qui créent une oeuvre d'art d'ensemble.

O prvobitni podobi likovnih spomenikov

IN NEKATERIH AKTUALNIH NALOGAH SPOMENIŠKEGA VARSTVA

MILAN ZELEZNIK

Konservator, pa najsi bo arheolog, etnograf, arhitekt, kulturni zgodovinar ali umetnostni zgodovinar, se iz dneva v dan srečuje z enim osnovnih določil zakona o varstvu kulturnih spomenikov, z določilom, ki mu nalaga, da varuje njihovo neokrnjenost in izvirnost. To je hkrati tisto določilo, ki neposredno in bistveno zadeva tudi posamezne stroke, saj je raziskovanje materialne dediščine slovenske kulture ter drugih kultur na območju Slovenije ena osnovnih nalog domačih raziskovalcev. Konservator in raziskovalec domače umetnostne preteklosti si tako podajata roke ob skupnem predmetu — spomeniku, ki ga mora prvi fizično očuvati, drugi pa razložiti. Kakor koli je videti, da sta to dve različni nalogi, je vendar dosledna rešitev ene pogojena z rešitvijo druge in obratno. Konservatorja namreč veže dolžnost, da očuva in uveljavi spomenik v njegovi prvobitni podobi, zato ga mora raziskati, raziskovalec pa pri razlagi umetnosti ne sme zanemariti tiste podobe spomenika, ki mu je bila dana ob nastanku. Z neposrednim fizičnim varstvom se ukvarja vrsta ljudi, od obrtnika-krovca, ki pokrije streho in s tem prepreči razpadanje arhitekture, do strokovnjaka-restavradorja, ki z najsodobnejšimi sredstvi in postopki konservira sliko in prav tako prepreči njen propad. Neposredno, fizično očuvanje spomenika, ki je osnovna naloga spomeniškega varstva, zadeva torej konservatorja predvsem z organizacijske strani. Strokovna konservatorska naloga pa ga čaka, ko je treba očuvati ali uveljaviti prvobitno podobo spomenika. Tu si konservator ne pomaga zgolj z organizacijo in s posredovanjem drugih strokovnjakov, ampak sam aktivno poseže v proces spomeniških posegov s tem, da določi načela in smernice, po katerih naj se prvobitnost spomenika očuva oziroma uveljavi.

Pri tem se kar samo zastavi temeljno vprašanje: kaj pa je prvobitnost spomenika? Zdi se, da je pomenska oznaka »prvobiten« kar srečno izbrana, tako da že beseda sama vodi k razlagi. V svoji prvobitni fizični podobi bo ohranjen tisti spomenik, v katerem se kompleksno odraža njegova bit kot sožitje prvotnih komponent in prvin. Fizična prvobitnost spomenika je torej kompleks posameznih sestavin, ki dajejo v medsebojnih razmerjih spomeniku njegovo bitno, osebno podobo. Med tako splošno definicijo prvobitnosti in med njeno razlago pa se nujno zastavlja še drugo vprašanje: kateri pa so ti elementi prvobitnosti, ki naj dajejo spomeniku s svojim sožitjem osebni pečat.

Odgovor je skrit kot vedno v gradivu samem, v dolgi vrsti likovnih spomenikov, ki jim je treba najti skupni imenovalec njihove fizične podobe. Ta se razkriva očem razumsko usmerjenega opazovalca najprej kot materialni, fi-

zični pojav umetnine, kot nekaj, kar lahko otipljemo, kot *materija*, ki leži v prostoru. Nato bo opazovalec ugotovil, da je ta materija na poseben način oblikovana, da ima torej svojo *obliko*. Z okolico se stika na *površini*, ta pa ima svojo *barvo*. *Luč* omogoča, da vse to zaznamo. *Material*, *lega*, *oblika*, *površina*, *barva* in *svetloba* so torej elementi, ki jih najdemo pri vsaki likovni umetnini. Spomenik, na katerem živijo ti elementi v skupnem sožitju, kot jim ga je namenil ustvarjalec ob nastanku, ima svoj osebni značaj, svojo prvobitno podobo. Njegov likovni jezik je stilna govorica dobe, ki ga je ustvarila. Pri tem se seveda posamezne sestavine prvobitnosti prepletajo med seboj v posebnih razmerjih, ki čakajo raziskovalčeve razlage.

Material, gradivo, iz katerega je spomenik napravljen, je prvi element prvobitnosti. Na poseben način lahko razodeva pogoje tal in klimo, pa tudi stil in tehniko obdelave. Mnogokrat je kot osnovno gradivo skrito pod površinsko strukturo drugih materialov, ki ga prekrivajo, kot na primer prekriva kreda les rezljanih plastik, ali kot prekriva stene omet. Osnovno gradivo je lahko tako rekoč oblečeno z drugimi materiali, lahko pa je vidno na površini v naravni barvi. Mnogokrat je z barvo imitirano kot drugačen material. Tako je treba pod to postavko šteti vse materiale, ki nastopajo na spomeniku.

Položaj spomenika v prostoru, njegova lokacija, je drugi element prvobitnosti. Pri tem zajema ta pojem *lego* oziroma položaj v prostoru v najširšem smislu od urbanističnega za naselja, do lokacije za baročno vrtno plastiko ali za znamenja ob poti. Še več, ne zadeva samo nepremične spomenike, ampak velja tudi za premične, ki učinkujejo v pravem sozvočju z ostalimi predvsem na svojem prvotnem mestu. Na prvotni položaj so še posebej vezane vse stenske slikarije, vsa arhitekturna plastika, štukature, pa tudi oltarne podobe in rezbarije. Ko govorimo o vezani plastiki, mislimo pri tem prav na poseben položaj te plastike, ki je razljana le za pogled od spredaj. V posameznih stilnih razdobjih je vezanost na položaj v prostoru lahko še stopnjevana. Tako je iluzionistično stropno slikarstvo razvilo posebno obliko perspektivnih poglobitev, ki učinkujejo predvsem z določenih stojišč. Sem štejemo skrajšave baročnih plastik na primer na oltarjih, kjer je drugače rezljan putto visoko na slemenu atike in drugače spet putto nizko na predeli. V rezbarijah 17. stoletja imamo lepe primere strogo vezane plastike, saj je na primer osrednja skupina muljavskega oltarja sestavljena tudi iz posameznih glav na količkih, ki so pritrjeni za ostalimi kipi, tako da učinkuje v pogledu od spredaj celota prav teatrsko prepričljivo, od zadaj pa kot mizarska kulisa. Položaj posameznega spomenika v prostoru je torej važen element prvobitnosti, ki si je pa v spomeniškem varstvu že prislужil častno mesto, saj izvira načelo varovanja spomenikov in situ kot eno temeljnih načel, prav iz priznanja njegove pomembnosti. Zdi se celo, da je bil ta element doslej večkrat le enostransko poudarjen, saj je v celoti likovne umetnine vendarle samo eden, čeprav po vrstnem redu pri nastajanju nepremičnih spomenikov med prvimi. Njegovo poudarjanje izvira deloma iz spomeniške prakse mnogih desetletij in mnogih generacij konservatorjev, ki so se morali upirati navalu trgovcev in prekupčevalcev z umetninami, večkrat pa tudi težnjam muzejev in galerij. To velja seveda za premične spomenike, izvzeti pa niso bili niti nepremični, saj so petični Američani, žejni evropske kulture, razstavili in prepeljali preko luže celo nekaj cerkva in samostanov.

Poseben element prvobitnosti, ki je prav tako že splošno upoštevan, je *oblika*. Kot sestavni del celotne umetnine ima svoj izvor v legi. Oblika ni nam-

reč nič drugega kot natančno določen položaj materije v prostoru. Preko oblike se najbolj otipljivo in nazorno izraža tudi stil s svojimi formalnimi, to je oblikovnimi značilnostmi. Vsa bogata zakladnica oblik formalnega stilnega jezika, od ornamentične na rezbarijah do arhitekturnih detajlov, od paralelnih gub do razvihranih oblačil na plastikah, pripada temu elementu prvobitnosti. V svoji otipljivi nazornosti je našel tudi posebno mesto v zakonskih določilih, saj tretji člen Zakona o varstvu kulturnih spomenikov med drugim določno pove, da naj se preprečujejo posegi, s katerimi bi se utegnila posredno ali neposredno spremeniti *oblika* kulturnih spomenikov.

Neposredni zunanji stik oblikovane umetnine z okolico je ustvarjen na površini spomenika. *Površina* je tista zadnja meja, do katere seže materija umetnine v svojem oblikovnem pojavu. To je zadnji otipljivi element prvobitnosti, saj barva in svetloba spadata izključno že v optični svet človeškega dojetja. Do sem seže tudi likovno dojetanje slepih. Čeprav je za normalnega opazovalca površina spomenika v celotnem doživljanju umetnine prvenstveno vendarle del optične predstave, pa se zdi, da le premalo upoštevamo tudi tipski značaj nekaterih likovnih spomenikov. V vsakem primeru, pa naj gre za optično ali haptično dojetanje, je površina zelo važen element prvobitnosti. Zato se tudi na površini umetnine v njeni površinski strukturi lahko izraža stil dobe. Pri tem se ustvarjajo na primer nasprotja med poliranim marmorjem in hrapavo površino kamna, med bleščečim zlatom in na olje zlačeno površino, med hrapavo površino baročne freske in med gladko površino srednjeveške freske, med gladkim ometom 19. stoletja in živim ometom starejših dob.

Barva likovne umetnine je eden najvažnejših elementov prvobitnosti. S svojim neposrednim vplivom na emocionalne človekove prvine ustvarja na relaciji človek—umetnina skupno z drugimi elementi velik del doživljajske sugestivnosti. Hkrati je kot del celote podvržena stilnim spremembam in odlično kaže stilni razvoj. Mnogokrat je skrita pod mlajšimi plastmi preslikav, na arhitekturah celo pod debelimi ometi. Od vseh elementov prvobitnosti je bila v splošni spomeniški praksi doslej najbolj zapostavljena. Ugotavljanje originalnih polihromacij zahteva namreč sicer preprosto pa vendar nekoliko zamudno in dosledno metodo sondiranja. Pri obrtniškem načinu restavriranja seveda ovira taka metoda zaželeno naglico in hiter zaslužek. Mnogokrat tudi originalna polihromacija »žali« okus estetsko apriorno usmerjenega opazovalca, ki se kaj rad navdušuje nad žlahtnim galerijskim tonom, nad oguljenimi plastikami ali nad skladno sivino sten, v bistvu pa le nad svojo predstavo o umetninah te ali one dobe, ki je pogosto daleč proč od resnice. Vendar je treba priznati, da je prav ta element prvobitnosti likovnih spomenikov še vse premalo raziskan in tako še vedno nimamo študije o polihromacijah v posameznih stilnih razdobjih. Barva je kot element prvobitnosti najtesneje povezana z ostalimi elementi, predvsem s površino, z materialom in tehniko ter s svetlobo.

Zadnja izmed osnovnih postavk je *svetloba*. Omogoča nam, da likovno umetnino sploh lahko normalno dojemamo. Kot najbolj spremenljiv element prvobitnosti je hkrati tista čarovna palica, ki oživlja spomenike v najrazličnejših odtenkih, tako da jih lahko doživljamo v tisočerihih variacijah. Pri tem ločimo umetno in naravno svetlobo, pa tudi mešanje obeh. Naravna svetloba je pogojena z menjavami letnih časov in sončne poti ter z vremenom in odbojnimi površinami okolice. Stilni znak pa postane, ko ustvarjalec določi v stavbi število, mesto in velikost odprtín, ki naj svetlobo dovajajo v prostor. S tem oken-

ske odprtine prerastejo zgolj pomembnost formalnega stilnega člena in postanejo prevodnik izredno važnega elementa prvobitnosti, ki podobno kot barva, bistveno vpliva na doživljajsko vrednotenje umetnine.

Vsak naštetih elementov pa je seveda le eden med vsemi in zato v celoti umetnine nujno povezan z ostalimi v posebnih razmerjih, ki so značilna za posamezna stilna razdobja. Sklop teh posebnih razmerij v okviru posameznega elementa ali tudi med njimi samimi je *kompozicija*. Tako je rafinirana svetlobna zavesa v Mačkovih arhitekturi na Limbarski gori pomemben kompozicijski element celote in lahko govorimo o posebni svetlobni kompoziciji. Pojem barvne kompozicije je že udomačen, manj pa opazovanje odnosov v površinski strukturi spomenikov. Oblikovna kompozicija je bila v umetnostni zgodovini dolgo sploh edini predmet razlage kompozicijskih načel. Podobno kot lahko govorimo o posebnih odnosih pri posameznih elementih prvobitnosti, pa lahko opazujemo trdno kompozicijsko povezavo med elementi samimi, če gre za stilno enotni spomenik. Posamezni elementi se namreč vežejo med seboj v kompozicijskih razmerjih v nek višji, sestavljeni organizem, v *umetnino*.

Ta ni sama sebi namen, ampak je namenjena v uživanje pa tudi v uporabo človeku. Človek z normalno razvitimi čuti jo doživlja v celoti. Pri tem ne gleda ločeno posebej obliko in posebej barvo, ali posebej površino in posebej njen položaj v prostoru. Umetnino doživlja kompleksno kot predmet, ki lahko zadovolji tudi njegovo potrebo po likovnem uživanju, hkrati pa se sprašuje, kaj mu umetnina pripoveduje. Zanima ga vsebina. To lahko takoj razume ali pa tudi ne. Le splošne humanistične vrednote so lahko razumljive na podoben način v različnih dobah. Pri tem ne gre le za zmožnost likovnega dožemanja, ampak tudi za zmožnost vživljanja v vsebinski in idejni kompleks umetnine. Kot so evropejcu tuji simbolični znaki vzhodnjaka, ne da bi poprej temeljito študiral njihov pomen, tako mu je lahko sredi 20. stoletja tuja že ikonografija na primer renesanse ali baroka, spočeta v lastnem kulturnem krogu. Opazovalec torej ne uživa vedno umetnine v njenem vsebinskem in likovnem sozvočju, ampak predvsem kot likovno komponento. Tu pa se problem razširi na eni strani v potrebo umetnino razložiti, kar je dolžnost umetnostnega zgodovinarja-raziskovalca, na drugi strani pa v razmišljanje o funkciji spomenika.

Sinteza oblike in vsebine v idealni funkciji je namreč tesno povezana z idejnimi podlagami družbe, v kateri je umetnina nastala. Ker je umetnost odraz družbe oziroma družbenega razvoja, je razumljivo, da je vrsta vsebinskih vrednot pri posameznih likovnih spomenikih odmrta. To pa seveda še ne pomeni, da so odmrle tudi likovne vrednote takih spomenikov. Pri tem je treba pojasniti, da konservator ne štiti preživle vsebine, največkrat tudi ne funkcije, ampak le varuje tiste prvine spomenika in njegove prvobitnosti, ki pomagajo v svojem materialnem pojavu predočiti stopnjo v razvoju domače umetnosti ali kulture na naših tleh. Večkrat so povod za očitke na račun konservatorskih ukrepov tudi medle ali napačne interpretacije umetnin. Kulturni spomenik pa je že sam po sebi, ustrezno valoriziran, vrednota, ki jo je treba varovati, ne glede na njegovo vsebino ali funkcijo. Praksa celo kaže, da prvotna funkcija ni vedno v korist fizični prvobitnosti spomenika. Epitaf na primer, položen na tleh v prvotni funkciji, vedno bolj propada. Ko so bili gradovi med vojno zlorabljeni za utrjene oborožene točke, kar jih je približalo eni od prvotnih funkcij, jim je taka funkcija škodovala. Tudi spomeniki, ki so skozi stoletja obdržali prvotno uporabnost, kot na primer kultne stavbe, prav zaradi te funk-

cije spreminjajo prvobitni obraz. Znana je parola: cerkve niso muzeji, ki je izgovor za najbolj grobe posege celo pri prvorazrednih likovnih spomenikih. Konservator se tako vsak dan srečuje s kočljivim problemom funkcije, zaradi katere sproti nastaja vrsta kompromisnih rešitev. Večina takih kompromisov je nepotrebna in bi se jim kulturnejši uporabnik lahko izognil. Po drugi strani pa živahnih sprememb življenja ni mogoče ustaviti. Prav nazorno se to kaže na primer v etnografskem gradivu pri kmečkih hišah. Funkcija črne kuhinje je le tam prvobitna, kjer še vedno kuhajo v njej na stari način. Ko pa postavijo ob črnem ognjišču prenosen železni štedilnik, se splošna funkcija kuhinje sicer ni spremenila, še vedno v njej kuhajo, ohranili so tudi kurišče, zaradi kurjenja za peko in toploto v hiši, celotna črna kuhinja pa nima več prvobitne funkcije. Samo še stopnja naprej pa bo zidan štedilnik s ploščicami zamenjal železnega, saj pa bodo postrgali s sten. Splošni napredek in sprememba načina življenja, pogojena v ekonomskem napredku, spreminjata prvobitne funkcije spomenikov. To je pojav, ki ga je treba razumeti in predvsem z njim računati. Res pa je spet, da se pod plaščem nuje splošnega napredka krije prenekatera prenegljena akcija, ko se uničujejo spomeniki v njihovi prvobitni podobi, čeprav so še zmožni življenja v prvotni splošni funkciji brez bistvenih fizičnih sprememb.

Spomeniških problemov pa ne zapleta samo funkcija. V živem stilnem razvoju, kot plod neposrednih in razvijajočih se življenjskih potreb, je nastala poleg *stilno enotnih spomenikov* še mnogo daljša vrsta *stilno neenotnih likovnih spomenikov*. Pri kakršnih koli posegih v tak organizem mora zato konservator podrobno analizirati razvoj spomenika in trezno pretehtati, kaj naj ohranja iz posameznih razdobij, oziroma kaj naj žrtvuje na račun drugega. Ta načelna konservatorska odločitev, ki bi morala biti vedno dovolj dokumentirana, je še težja pri *kompleksnih spomenikih*, kjer se prepletajo spomeniške lastnosti raznih vrst spomenikov in je treba odločati po skupnem posvetu z raznimi strokovnjaki. Ker odhajajo v konservatorski poklic predvsem umetnostni zgodovinarji, je podana možnost za enosmerne odločitve, po drugi strani pa je prav v teh vrstah ob vsakdanjem stiku z raznovrstnim gradivom konservatorska misel najbolj živa in spomeniška presoja dosledna.

Spomeniki pa niso samo stilno enotni in neenotni, kompleksni in povezani z ambientom, ampak največkrat tudi okrnjeni. Zob časa jih neizprosno melje, starajo se in pred našimi očmi propadajo. Stopnja *ohranjenosti* je zato pri vrednotenju spomenika med osnovnimi postavkami. Popolnoma ustaviti propadanja ni mogoče, možno pa ga je ublažiti. Za vrsto umetnin so že na voljo odlični strokovnjaki-restavratorji, predvsem za slikarstvo in plastiko, manjka pa stavb- nih in zidarskih obrtnikov oziroma izvežbanih ekip, ki bi delale v starih tehnikah na arhitekturnih spomenikih. Potreb je seveda ogromno, pred spomeniško službo v celoti pa se vendarle z vso ostrino aktualnosti zastavljata predvsem dve strokovni nalogi: *inventarizacija* oziroma evidentiranje spomenikov in *njihova valorizacija*.

Kolikor toliko popoln razvid spomenikov je osnovni pogoj za vsako načrtno delo. Dolgo časa so bili celo v republiškem zavodu predvojni zapiski prof. Steleta edino večje, javno dostopno še ne objavljeno topografsko gradivo. V zadnjih letih se je stanje nekoliko izboljšalo, kartoteka se množi s prispevki dr. Zadnikarja in Komelja, predvsem pa je začela sistematično popisovati spomenike svojega področja vrsta konservatorjev na terenu.

Ogromno delo je bilo opravljeno med drugim na primer na Štajerskem, kjer je konservator Jože Curk inventariziral spomenike celjskega okraja, v doglednem času pa bo popisani tudi ves mariborski okraj. Zapiski niso samo popis inventarja, ampak so jim priključeni tudi izpisi iz historične literature in deloma iz arhivalij. Tako predstavljajo solidno osnovo za topografijo. V drugih okrajih inventarizirajo spomenike Cene Avguštin, Štefan Eržen, Emil Smole, Ksenija Rozman, Majda Frelih, Breda Kovič. Mnogi raziskovalci posredujejo natančne preglede posameznih vrst spomenikov v monografskih obdelavah, ki so hkrati najsolidnejša osnova za pravilno valorizacijo spomenikov. Spomeniški službi pa doslej še ni uspelo združiti naporov vseh konservatorjev in raziskovalcev domače umetnostne preteklosti v skupni koordinirani akciji za popoln pregled umetnostnega inventarja. Tako nimamo niti seznama krajev, ki so bili že pregledani, kar bi omogočilo usmeritev na tista področja, ki sploh še niso bila zajeta s sistematičnejšimi topografskimi popisi, niti nimamo enotne sheme, po kateri naj bi se popis vršil. Ponekod manjka fotografska in ostala dokumentacija gradiva, ki je že bilo popisano. Zato velja ponovno začeti akcijo za popis v enakopravnem sodelovanju vseh konservatorjev in ostalih raziskovalcev, tokrat na pobudo strokovnega združenja. Neposredni rezultat tega popisa še ne bi bila knjižna izdaja topografije, ampak osnovni pregled gradiva — evidenca, ki ga bo morala spomeniška služba sčasoma sploh realizirati s predpisanimi registri. Pri tem seveda ne gre zamenjati takega popisa z arhivskim varstvom. Osnovni vidik spomeniškega varstva je nedvomno fizično očuvanje spomenikov na terenu dokler so zmožni zdravega življenja, vendar pa dobiva prav dokumentacija v atomski dobi grozljiv prizvok aktualnosti.

Popis spomeniškega inventarja je poleg tega osnova za pravilno, dosledno in pretehtano valorizacijo spomenikov. To je druga aktualna naloga naše stroke. Valorizacija ali vrednotenje po stopnjah pomembnosti ustvarja v spomeniškem gradivu skupaj s stopnjo ogroženosti konservatorsko prioriteto listo spomenikov. Vsako načrtnejše delo bi moralo temeljiti na takem izboru. Samo kampanjske akcije ne ustvarjajo potrebne načrtnosti pri vlaganju sredstev v neposredno fizično očuvanje spomenikov. Valorizacija, ki zajema kot izhodišče kriterijev *kvaliteto* in ji pridruži v raznoliki strukturi spomeniških vrst ohranjenost gradiva v času ali *redkost*, ter ohranjenost v prostoru oziroma *specifičnost*, ob sočasnem upoštevanju *celostne*, neokrnjene podobe spomenika, je hkrati obvezna podlaga za presojo pri vsakem fizičnem posegu v spomenik. S takimi posegi pa se srečuje konservator vsakodnevno in mora sproti ukrepati.

Najbolj pereči so spomeniški ukrepi v naseljih in starih mestnih jedrih. Mestni predeli so tipični primeri kompleksnega spomeniškega gradiva, saj ne gre le za likovne spomenike, ampak za mešanico kulturno-zgodovinskih, stavbno-zgodovinskih, tehničnih in dokumentarno historičnih vrednot. V mestni silhueti, v ritmično povezanem traku uličnih fasad, v njihovem gabaritu, v barvnem in plastičnem izrazu mesta se mešajo prvorazredni spomeniki s tretjerazrednimi, nesporne spomeniške kvalitete z medlimi ali predimenzioniranimi oblikovnimi rešitvami. Pri kompleksnem vrednotenju mesta — spomenika pa postanejo tudi nespomeniški deli pomemben del izraza celote, saj ustvarjajo okolje skupno z vsemi ostalimi elementi. Korekture njihovega oblikovnega, barvnega, plastičnega in površinsko-strukturnega izraza so zato prav tako podvržene spomeniški presoji oziroma spomeniškem režimu. Spričo živahnega življenjskega utripa naših mest, ki je pogojen v ekonomskem napredku in družbenih

spremembah, nujno seže pritisk funkcionalnih preobrazb in zahtev v smislu sodobnega standarda tudi v stara mestna jedra. In prav je tako. Vendar je treba ta pritisk tako izkoristiti, da bodo posegi v fizično podobo mesta hkrati tudi spomeniško neoporečni. Pri tem je treba pač upoštevati vso zapleteno strukturo mestnega organizma, njegovo urbanistično, likovno, historično značilno, predvsem pa celotno podobo. Vrednotenje spomeniškega gradiva v mestih je še posebej težavno zato, ker so mnogi elementi, ki bi lahko pripomogli k pravilni oceni, skriti v prezidavah, pod oboki, v stenah, v tlaku in pod ometi. Spomeniška inventarizacija naših mest je zato ena najbolj perečih nalog konservatorstva. Iz nje izvira pravilna valorizacija spomeniških vrednot, ki je izhodišče za spomeniško čisto oblikovanje mestne podobe.

Z decentralizacijo in s prenosom spomeniške službe v javno upravo pa postaja vedno bolj aktualna tudi vloga konservatorja-javnega delavca. Mnogokrat se v vsakdanji praksi, v neposrednem stiku z ljudmi, jezimo nad slabim posluhom za spomeniške vrednote, hkrati pa pozabljamo, da je spomeniška služba v celoti prav malo storila za popularizacijo stroke. Vsak konservator bi moral biti na terenu v svojem območju zavesten javni delavec in propagator spomeniške misli, spreten razlagalec žive pomembnosti kulturne ostaline v naših dneh. Prav približanje kulturnih spomenikov ljudem pa je končen namen spomeniškega varstva, v tem je pogojena tudi družbena pomembnost stroke.

Če na koncu na kratko povzamemo osnovno nit razmišljanj, pričeni z zakonskim določilom, ki nalaga konservatorju, da ohranja neokrnjenost in izvirnost spomenikov, preko vprašanja, kaj pravzaprav je prvobitnost, do oznake posameznih elementov prvobitnosti: materiala, lege, oblike, površine, barve in svetlobe, ki so s posebnimi kompozicijskimi principi povezani v nedeljivo celoto — umetnino, namenjeno človeku, da jo doživlja in skuša razumeti; ko smo se srečali z dvoreznim mečem funkcije in z ekonomskimi pogoji, ki so omogočali stilno enotne umetnine, hkrati pa v živahnem ritmu življenja pospeševali vrsto stilno neenotnih spomenikov, ko smo zadeli na problem kompleksnega spomenika in se soočili z neizprosnim vladarjem — časom, v katerem se staramo sami skupno s spomeniki, a hitreje od njih, ko smo videli, da je inventarizacija, valorizacija in vloga konservatorja v družbi še posebej aktualna, lahko ugotovimo, da je s tem nakazan le del problemov, ki jih mora reševati konservator. In še pri tem je nakazano le *kaj* bi bilo treba upoštevati, ne pa *kako* je treba probleme reševati. To pa je široka naloga bodočih posvetovanj in širšega kroga sodelavcev.

(Predavanje s posvetovanja konservatorjev v Ljubljani, dne 6. junija 1962)

M. Zeleznik: DE L'APPARENCE PRIMITIVE DES MONUMENTS D'ART

Une des clauses fondamentales de la Loi sur la Conservation des monuments culturels impose au conservateur de sauvegarder les monuments dans leur totalité et leur originalité. L'essence physique première d'un monument est un complexe d'éléments particuliers dont les rapports réciproques donnent à l'ensemble sa figure propre et essentielle. C'est sous son apparence matérielle, physique d'oeuvre d'art qu'un monument se révèle d'abord aux yeux d'un observateur de bon sens, qu'il se présente comme quelque chose de tangible, comme une matière qui se trouve dans l'espace. Plus tard seulement, l'observateur constatera que cette matière est façonnée d'une certaine façon, qu'elle a une forme propre. Elle est délimitée et touche à ce qui l'entoure par sa surface et cette dernière a une couleur. Tout cela, c'est la lumière qui nous permet de le distinguer. Les éléments composants fondamentaux avec lesquels il faut

compter pour mettre en relief l'image première du monument sont les suivants: le MATÉRIAU dont le monument est fait — la PLACE du monument dans l'espace, sa location — la COULEUR, un des éléments les plus importants de l'essence du monument à cause de son influence sur l'émotivité première de l'homme — la SURFACE du monument qui est la délimitation extrême de sa forme — la LUMIÈRE qui nous permet de reconnaître l'oeuvre d'art. Nous distinguons entre la lumière du jour et la lumière artificielle. La lumière du jour est conditionnée par le cours des saisons, le cours du soleil, ainsi que par les conditions atmosphériques et les surfaces réfléchissantes des objets environnants. Elle devient un des caractères du style lorsque l'artiste fixe dans la construction le nombre, la place et les dimensions des ouvertures qui laisseront pénétrer la clarté à l'intérieur. Chacun des éléments indiqués n'est évidemment que l'un d'entre pénétrer la clarté à l'intérieur. Chacun des éléments indiqués n'est évidemment que l'un d'entre tous, et c'est pourquoi, dans l'ensemble de l'oeuvre d'art, il est forcément lié à tous les autres par des rapports particuliers qui sont caractéristiques des diverses époques de styles. La totalité de tous ces rapports particuliers dans le cadre de chacun des éléments pris à part ou même entre eux est la COMPOSITION. Dans les rapports de la composition, tous ces éléments s'unissent en un organisme composite plus élevé, l'OEUVRE D'ART. Cette dernière n'a pas son but en elle-même: elle est destinée à l'homme qui l'utilise ou qui en jouit. L'homme considère l'oeuvre d'art d'une façon complexe et se demande en même temps ce que cette oeuvre veut lui dire, il s'intéresse à son CONTENU. Ici, il ne s'agit pas seulement de la possibilité d'une compréhension artistique, mais encore de la possibilité de pénétrer le complexe du contenu et de l'idée de l'oeuvre d'art. Tout comme les signes symboliques des Orientaux, l'iconographie de la Renaissance ou du Baroque, conçue dans son propre milieu culturel, peut, au milieu du XXe siècle, être étrangère à un Européen. La synthèse de la FORME et du CONTENU en une FONCTION IDÉALE est en effet intimement liée aux fonds d'idées de la société dans laquelle elle s'est produite. Il est évident que, avec l'évolution de la société, de nombreux valeurs du contenu de certains monuments ont disparu, mais cela ne veut pas dire que les valeurs artistiques de ces mêmes monuments aient également disparu. Un monument culturel prend déjà de par lui-même sa vraie valeur, et c'est cette valeur-là qu'il importe de conserver. La pratique montre même que la fonction première n'est pas toujours à l'avantage du caractère physique primitif du monument. Ce n'est pas uniquement la fonction qui complique les problèmes des monuments. Dans l'évolution vivante du style, nous trouvons à côté des monuments présentant une UNITÉ DE STYLE, d'autres monuments plus nombreux encore SANS UNITÉ DE STYLE, ce qui découle de besoins vitaux directs et en voie de développement. Le temps les entame les uns comme les autres. LE DEGRÉ DE CONSERVATION est donc un des points fondamentaux dans L'ESTIMATION DE LA VALEUR d'un monument. Deux devoirs professionnels avant tout se posent dans toute l'urgence de l'actualité à la Conservation des monuments: INVENTORIER ou plutôt faire l'EVIDENCE des monuments et procéder à l'ESTIMATION DE LEUR VALEUR. Ce problème est surtout urgent dans les vieux centres urbains et les agglomérations, à cause de leur transformation fonctionnelle. C'est ici que le conservateur doit se doubler d'un travailleur public, d'un habile interprète de la pensée exprimée par les monuments.

K problematiki varstva etnografskih spomenikov

FANCI SARF

Na terenskem delu s prvo ekipo Etnografskega muzeja v Ljubljani v avgustu in septembru leta 1948 so člani skupine za ljudsko materialno kulturo na območju bivših KLO Šentjurij in Škocjan pri Grosuplju na Dolenjskem evidentirali med drugim tudi 26 starih kmečkih hiš oziroma domov ter 8 značilnih gospodarskih poslopij: 4 kašče, 2 poda, kozolec toplar in staro kovačnico. Od navedenih stavb so posneli tlorise ter jih narisali v merilu 1 : 50. Po končanem terenskem delu je Etnografski muzej predlagal Zavodu za varstvo kulturnih spomenikov v Ljubljani, da je ta izdal preventivne odločbe o varstvu naslednjih najbolj značilnih ljudskih stavb: Bavdkov dom v Malih Lipljenah št. 6, Bajdetov dom v Gradežu št. 10 (oba z gospodarskimi prostori), Toncova lesena hiša iz leta 1789 na Vrbičju št. 12, Žerinova kašča v Šentjuriju št. 11, Tratnikova kašča in pod v Vinu št. 10, dvojni kozolec z leta 1840 v Gradežu pri Turjaku in poslikan strop Birtove kašče z letnico 1808 v Pecah št. 13. Odločbe so bile poslane lastnikom oziroma oskrbnikom navedenih poslopij.

Za leto 1960 se je Etnografski muzej odločil, da bo poletna ekipa delala na območju Turjaka in Velikih Lašč, torej v neposredni bližini ozemlja, na katerem se je mudila ekipa leta 1948. S tem je bila dana možnost dopolnitve terenskega gradiva, obenem pa tudi kontrole nad ljudskimi stavbami, evidentiranimi leta 1948. Pri dokumentaciji le-teh pa se je potreba po dopolnitvi še posebej pokazala; posnetek tlorisa ne zadošča, potrebne so tudi risbe fasad ter event. tudi prerezi. Poleg tega smo ugotovili, da meritve leta 1948 ponekod niso bile dovolj natančne. Zato smo v letu 1960 deloma v časa terenskega dela z ekipo, deloma v jeseni ponovno obiskali vse stare ljudske stavbe v okolici Šentjurja in Škocjana, za katere smo imeli podatke o stanju leta 1948. Ob tej priliki smo mogli na konkretnih primerih ugotoviti razvoj ljudskih stavb na našem podeželju ter s tem v zvezi osvetliti problematiko varstva.

Oglejmo si najprej stanje preventivno zaščiteneh spomenikov ljudskega stavbarstva:

1. Lastnik Bavdkovega doma v Malih Lipljenih št. 6 si gradi oziroma obnavlja drugo hišo, ker je zaščitena hiša v tako slabem stanju, da je ne kaže obnavljati. Po izselitvi iz hiše bo ta brez dvoma še hitreje propadala.

2. Bajdetov dom v Gradežu št. 10 zaenkrat še ni bistveno ogrožen, ker živi v njem prileten gospodar brez družine. Vendar pa je slamnata streha nujno potrebna obnove. Lastnik je izjavil, da stroškov za popravilo strehe ne bo zmogel sam in da za dobro vzdrževanje stavbe spričo svoje starosti nima interesa.

3. Toncova lesena hiša z letnico 1789 na Vrbičju 12 naglo propada. Slamnata streha je napol razkrita, ostrešje, stropi in tla v hiši so toliko nagniti in razpadli, da na obnovo ni misliti. Poleg tega stoji hiša tik zidane stanovanjske hiše lastnika in ga pri dovozu na dvorišče občutno ovira. — Na etnografsko pomembnost omenjenega objekta je Etnografski muzej opozoril tudi Odsek za spomeniško varstvo OLO Ljubljana, katerega zastopnik si je situacijo ogledal ter ugotovil, da spomenika ni mogoče več rešiti. Lastnik bo omenjeno hišo v najkrajšem času podrl.

4. Žerinova kašča v Šentjurju je pred leti pogorela. Na srečo ima Etnografski muzej v Ljubljani izdelano maketo v merilu 1 : 10.

5. Tratnikov pod in kašča v Vinu št. 10 še stojita, vendar je lastnik pod povečal in naredil novo ostrešje, ne da bi o tem obvestil Zavod za varstvo kulturnih spomenikov. S predelavo je bistveno zmanjšal etnografsko pomembnost stavbe. Kašča ni spremenjena. To pa je tudi edini spomenik od vseh zaščitenih na tem območju, ki zaenkrat še ni izpostavljen spremembam ali uničenju.

6. Dvojni kozolec z letnico 1840 v Gradežu je predelan. Lastnik je samovoljno zamenjal staro ostrešje z novo dvokapno streho iz opeke ter ob tej priliki delno spremenil tudi vrhnji osrednji del kozolca.

7. Birtova kašča s poslikanim stropom in letnico 1808 v Pecah št. 13 se je pred nekaj leti skupaj s hišo podrla pod težo snega. Danes vidimo le še kup ruševin.

Taka je usoda zaščitenih spomenikov ljudskega stavbarstva na tem območju Dolenjske po pičlih **dvanajstih** letih.

Od ostalih 23 dokumentiranih starih kmečkih hiš je danes 10 hiš (43,5 %) bistveno predelanih oziroma podrtih, 5 hiš (21,7 %) je delno predelanih, 8 hiš (34,8 %) pa je ostalo nespremenjenih. Med bistveno predelane stavbe uvrščamo one, pri katerih je talni načrt spremenjen in ruši okvir prvotnega tipičnega tlorisa, med delno predelane pa hiše, pri katerih so bile izvedene manj bistvene predelave: povečana okna, odstranjeni oboki ali dograjene nadzidave.

Nekatere od hiš so bile v tem času že po večkrat predelane. V ponazorilo razvoja ljudskega stavbarstva naj navedemo samo en primer: Pri stari Ančnikovi hiši na Rožniku št. 2 (lastnik Jože Virant) so leta 1949 povečali okna, leta 1954 so zamenjali slamnato streho z opečno, pri tem obnovili ostrešje in hišo toliko povišali, da so v nadstropju napravili dva nova stanovanjska prostora. Leta 1957 so odstranili svinjake, ki so bili povezani s hišo, ter na tem mestu napravili novo kuhinjo. V veži so zazidali vhod v »štiblc« ter ga z novim dohodom od zunaj spremenili v hlev. Pri tem je dobila veža novo velikost in obliko. — To je en primer od brezštevilnih drugih na podeželju, ki jih dan za dnem doletava enaka ali podobna usoda.

Navedeni primeri nam zgovorno osvetljujejo perečo problematiko varstva nepremičnih etnografskih spomenikov. Tudi potreba po varstvu je tu dovolj poudčrtana. Čeprav je bilo o teh vprašanjih prav v zadnjem času govora že ob raznih prilikah (posvetovanje v Čačku aprila 1960 ter posvetovanje v Zavodu za varstvo kulturnih spomenikov v Ljubljani pred tem), ne moremo ugotoviti, da bi se reševanja teh nalog doslej resneje lotili. In vendar bi bilo za vsako ceno nujno potrebno iskati možnosti prav za varstvo etnografskih spomenikov. Z odkupom nekaterih najbolj značilnih ljudskih stavb na raznih etničnih območjih ter s primernim vzdrževanjem objektov bi gotovo rešili vsaj nekaj primerkov ljudskega stavbarstva na Slovenskem. Brez dvoma bi našli opuščene hiše, ki

bi njih odkup bil primeren in izvedljiv. Potrebno pa bi bilo iskati še drugih načinov rešitve tega vprašanja, kajti tempo razvoja ljudskega stavbarstva na deželi je tako nagel, da v nekaj desetletjih ne bomo imeli skoraj več kaj varovati.

Fanči Šarf: DE LA PROTECTION DES MONUMENTS ETHNOGRAPHIQUES

L'auteur cite quelques cas où, dans la domaine des monuments ethnographiques, la conservation des monuments a procédé, sans d'ailleurs enregistrer de grands succès dans la pratique, à la protection préventive de certains édifices. A cause de la tendance à effectuer d'importantes transformations des monuments ethnographiques immobiliers, surtout des maisons d'habitation, le problème de la conservation ethnographique est extrêmement urgent. Jusqu'à présent du moins, la Conservation des monuments n'a obtenu aucun véritable succès dans ce domaine, et elle en est encore à chercher des moyens et des modes destinés dans la pratique à protéger au moins quelques monuments ethnographiques dans le pays.

Evidenca najdišč, dragocen vir za reševanje arheološke spomeniške problematike

PETER PETRU

Nenehni napredek slovenske arheologije, ki je v poslednjih letih doživela širok razmah, sloni na bogatih tradicijah, med katerimi velja omeniti delovanje P. pl. Radicsa, čigar arheološko raziskovalni opus je strnjen v delu *Archaeologische Karte von Krain, Ljubljana 1862*.¹ Najsi je delo s stališča sodobne arheološke vede — predvsem izpopolnjenih delovnih metod in pogledov na razvoj in ekonomiko družbe — zastarelo, je vendar odigralo v preteklosti pomembno vlogo, saj se uvršča med prve tovrstne stvaritve evropske znanosti sploh.²

V razvoju slovenskega starinoslovja pomeni Radicseva razprava strnitev topografskih ugotovitev prejšnjih raziskovalcev in tako podstat vsem nadaljnjim sintetičnim proučevanjem naše arheološke problematike, predvsem pa spodbudo terenski avtopsiji in rekognosciranju ter ugotavljanju novih najdišč. Posebej pa velja pri tem delu poudariti vseskozi z materialnimi dokazi podprt prikaz regionalne naselitvene zgodovine. Radics namreč nikjer ni zašel na vključevanje dvomljivih lokalitet v svojo arheološko karto. Pred njim so že na osnovi interpretacij antičnega literarnega izročila, predvsem pa itinerarjev, skušali locirati *Metulum*, *Terpo*, *Santicum* in druge rimske naselbine na območju nekdanje Kranjske.³ Ostajalo pa je prav tako nerešeno vprašanje, kje leži *Stridon*, rojstni kraj sv. Hijeronima. Radics se je ognil vsem negotovostim in vključil v svoje delo le lokalitete, na katerih so našli starine ali celo stavbne ostanke. Še celo se je ogibal toponomastičnim podatkom, najsi je sam poznal verjetno vrsto gradišč, gomil in drugih izrazov za arheološke objekte. Kolikor jih ni sam spoznal, se je mogel z glavnimi seznaniti v J. H. Stratil, *Über die hie*

¹ Delo je izšlo kot priloga Radicseve *Geschichte Krains, Ljubljana 1864*; kot ločena priloga *Archaeologische Karte* pa nosi letnico 1862.

² Med prva tovrstna snovanja moremo šteti E. Paulus, *Die archäologische Karte von Württemberg, Stuttgart 1859*, ki je doživela kasneje štiri izdaje (poslednja 1882); drugod po Evropi pa so v tem času začeli z organizacijskimi deli, prim.: O. G. S. Crawford, *Archeology in the Field*, New York 1953, 21 v razpravi *Archeology before 1859*; A. A. Formozov, *Očerki po istorii ruskoj arheologii*, Akademia nauk SSSR, Moskva 1961, 40 sq.; B. Saria, *Arheološki zemljevidi*, Glasnik muzejskega društva za Slovenijo 13, 1932, 5 sq., podaja oris prizadevanj mednarodne akademije in nacionalnih inštitucij po Evropi pri organizaciji dela na arheološki karti, zaradi česar v to vprašanje v pričujočem sestavku ne zahajam.

³ Tako Lazius, *Pyrkheimerus in Bertius po J. L. Schönleben*, *Carniola antiqua et nova*, Ljubljana 1, 1691, 99; A. T. Linhart, *Versuch einer Geschichte von Krain und der übrigen Slaven Österreichs*, Ljubljana 1, 1788, 448 in priloženi zemljevid; k lokaciji Emona v preteklosti: J. Šašel, *Vodnik po Emoni*, Ljubljana 1955.

und da in Steyermark und Krain vorkommenden kegelförmigen Erdhügel, *Illyrisches Blatt* 16. III. 1827, 41. Danes sta metoda topomastičnih ugotovitev⁴ in vrednotenje lingvistične⁵ zapuščine v taki meri izpopolnjena, da more arheologija črpati pomembne podatke prav iz teh, saj vemo, da se krijejo za topomastičnimi imeni odrejene vrste spomenikov in nam zato skrbna in vseskozi pretehtana analiza krajevnih in ledinskih imen na terenu pripomore že k detajlnejši sodbi o vrsti spomenika.⁶

Ravno zato v delu P. Radicsa ne srečujemo prazgodovinskih lokalitet in objektov ter spomenikov zgodnjega srednjega veka, izvzemši zidane monumente — cerkve z izpričanimi podatki o času nastanka. Spričo tega je podoba Radicseve arheološke karte s stališča kompleksnega prikaza razvoja družbe in poselitvenih območij v posameznih zgodovinskih obdobjih enostranska, ker ne nudi celovitega vpogleda v naselbinsko zgodovino na prostoru Slovenije odnosno Kranjske od prvega z materialom dokumentiranega nastopa človeka do zgodnjega srednjega veka.

Podobno je tudi z epigrafskim gradivom, ki ga omenja le pri najbolj važnih lokalitetah, dasi so jih našli — za takratno poznavanje popolno — že J. L. Schönleben, J. V. Valvasor in A. T. Linhart. Seveda pa so omenjene zahteve, ki jih postavlja pred arheološko karto sodobno gledišče starinoslovja, merilo za kompleksno arheološko karto; le-to pa je mogoče deliti v detajlirane prikaze poselitve v posameznih obdobjih na odrejenih pokrajinskih območjih. Tako se med ostalim ravnokar snuje, poleg Gradiva za arheološko karto Slovenije, še topografija regij⁷ in poseben zemljevid z naselbinami in objekti iz antičnega obdobja na naših tleh,⁸ kjer bodo arheološki ostanki klasificirani glede na vrsto. Še bolj detajliran in preciziran prikaz v okviru tega pa bi bila predvsem topografska analiza numizmatičnega gradiva, ki bi moglo bolj kot vsako drugo pokazati časovno točno odrejen zametek oziroma nastanek, vzpon in zaton posameznih rimskih selišč, naselbin itd.

Poslednjim zahtevam je Radicseva razprava zelo blizu. Vprav dosledno vključevanje le znanih ter delno slučajno raziskanih⁹ seliščnih in drugih gradbenih ostankov, pri katerih so našli čvrste, z apnom zidane temelje, je ustvarilo iz Radicseve karte bolj zametke tako imenovane *Tabula Imperii Romani* kakor pa kompleksno arheološko karto. Stanje je pogojeno s tem, da so pri nas šele

⁴ M. Grbić, *Osnovi istraživanja arheoloških nalazišta*, Beograd 1953; prim.: Prazgodovinske izkopine, *Zgodovinska knjižnica*, Celje I/2, 1906, 49 in *Pravila društva prijatelja starina*, Beograd 1931, ter B. Saria, *Poziv za zbiranje poročil o najdenih starinah*, *Časopis za zgodovino in narodopisje* 20, 1925, 112.

⁵ M. Kos, *Vlahi in vlaška imena med Slovenci*, *GMDS* 20, 1939, 226; isti *Gradišče in Gradec v slovenskem srednjem veku*, *GMDS* 22, 1941, 116; F. Ramovš, *Historična gramatika slov. jezika*; F. Bezljaj, *Slovenska vodna imena*, *Dela SAZU*.

⁶ M. Grošelj, *O naših starih geografskih imenih*, *ČZN* 27, 1932, 192; M. Grbić, *l. c.*

⁷ O tem problemu piše obširneje S. Pahič v *Navodilih za topografijo Slovenije*, ki je izšla v *Argo* 1/4, 1962.

⁸ G. Brusin-J. Klemenc-M. Abramić, *Tabula Imperii Romani*, *Tergeste, Union académique international*, Roma 1961.

⁹ *Izkopanine omenja Radics v Ljubljani, Drnovem in Grobljah pri Št. Jerneju*; glej tudi J. Mal, *Nekatere arheološke najdbe iz prve polovice 19. stoletja*, *GMDS* 10, 1929, 5.

Rimljani uvedli način zidave z uporabo apnene malte, medtem ko so prej gradili temelje le v »suhem zidu«. Zato je za umevanje in prikaz takratne stopnje starinoslovja, predvsem pa za spoznavanje antične naselitve na Gorenjskem, Dolenjskem in Notranjskem, Radicsevo delo velikega pomena, saj je strnil vse prejšnje ugotovitve in podal z vključevanjem manj znanih in manj pomembnih najdišč pregled poselitve v rimskem obdobju na teh tleh.

Vsebinsko takemu zbiranju podatkov pa dajejo znanstveni zaključki, sestavljeni na podlagi sedanjega poznavanja prazgodovinskih in antičnih selišč ter slučajnih najdb arheološke spomeniške zapuščine. Predaleč bi nas zapeljalo, če bi skušali prikazati napredek spoznanj na celotnem območju Radicseve Arheološke karte, zato bomo skušali po stoletnem proučevanju ponazoriti le napredek spoznanj na Krškem polju, dasi tudi na tem prostoru v minulem stoletju, odkar je izšla Radicseva karta, niso izvršili sistematične terenske topografije.

Hkrati omogoča komparacija Radicseve karte z izpopolnjenim zemljevidom pri podrobnejšem razčlenjevanju prikaz geneze poseljevanja posameznih področij. Dasi na Dolenjskem in Posavju, kot smo omenili, šele začenjamo s terenskimi obhodi in avtopsijo, pa moremo ugotoviti, da so se arheološki podatki o nekdanji poseljenosti bistveno izpopolnili, saj je naštel Radics na tem področju za primerjavo jih navajamo, le naslednja najdišča: Krško, Videm, Leskovec, Velika vas, Veliki Podlog, Raka, Drnovo = *Nevioudunum*, Vihre, Krška vas, Velike Malence, Mokrice = *Romula*, Obrež pri Mokricah, Cerklje in Kostanjevico. Pri tem omenja v teh krajih večinoma le najdbo napisov in novcev; ostalih podatkov pa je pri Radicsu — razumljivo — le malo.

Danes poznamo s tega področja skoraj 70 najdišč, od tega 23 prazgodovinskih. Podrobnejši topografski opis vseh najdišč bi bil za pričujoči sestavek preobširen, zato podajamo le najbolj pomembne karakteristike lokalitet, ki so kakorkoli zanimive pri naših analizah.¹⁰

1. **Drnovo.** Na območju vasi je dokumentirano s sporadičnimi najdbami manjše prazgodovinsko selišče. Antični municipij zajema celotno področje med vasmí Brege, Drnovo in Velika vas ter sega časovno od prvega stoletja do druge polovice četrtega stoletja. Sporadične najdbe iz kasnejših obdobjí antike nakazujejo še manjše selišče v petem stoletju. Domnevno slovanske ostaline (MCK 12, 1886, 24)

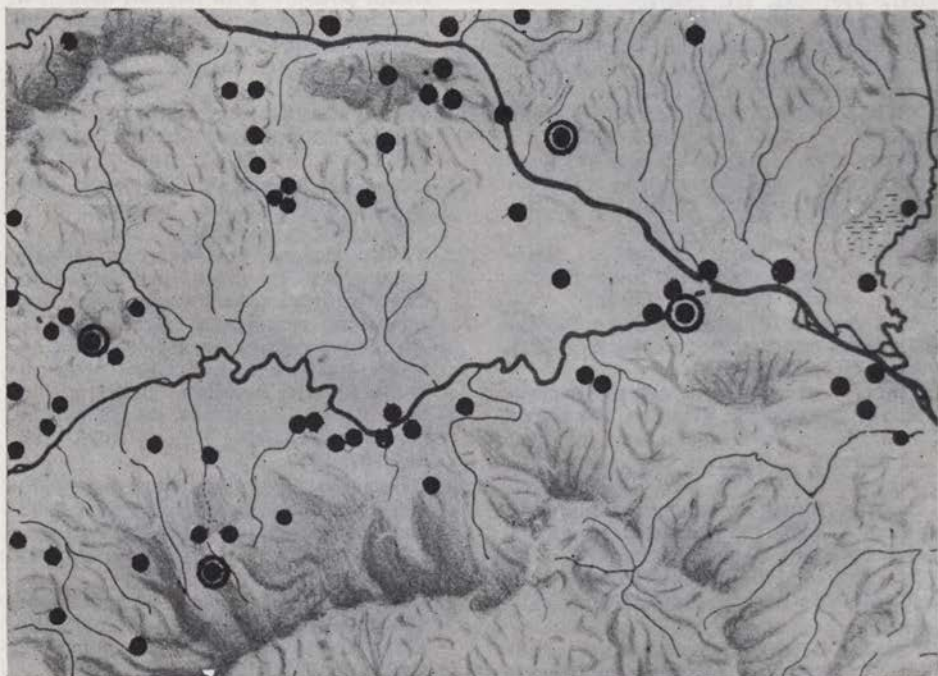
predstavljajo verjetno antični stratum, tako da jih ne moremo upoštevati (Knez-Petru-Škaler, *Nevioudunum*; F. Stefan, *Joanneum* 6, 1943, 29; R. Ložar, *Vodnik po zbirkah Narodnega muzeja, Ljubljana 1931*).

2. **Velika vas** je pomembna antična postojanka s samostojnim obrtnim središčem (VS pod leto 1960), naselbinskimi ostanki ob avtomobilski cesti

¹⁰ V seznam nismo vključili prazgodovinska najdišča tik ob zahodnem robu Priloge 1 (v prostoru severno od Rake): Studenec, Brezovo, Planina, Brezje pri Raki, Vrh pri Raki, Brezova gora pri Raki, Mala Hubajnica ter Gmajno; SV od Dobove pa je najdišče Rakovec, ki prav tako ni prišlo na našo karto Priloga 1, dasi je še na slovenskem ozemlju. Pri citiranju literature smo se posluževali naslednjih kratic: MCK = Mitteilungen der Central Kommission in Wien; Izvestija = Izvestija muzejskega društva za Kranjsko; VS = Varstvo spomenikov; CIL = Corpus Inscriptionum Latinarum; AIJ = V. Hoffiller-B. Saria, *Antike Inschriften aus Jugoslavien*, Zagreb 1938; AV = Arheološki vestnik; ČZN = Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor; LMS = Letopis Matice Slovenske; GMDS = Glasnik muzejskega društva za Slovenijo; MHVSt = Mitteilungen des historischen Vereins für Steiermark; MHVK = Mitteilungen des historischen Vereins für Krain; MAGW = Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien; KLDB = Krajevni leksikon Dravske banovine, Ljubljana 1937; DiS = Dom in svet.

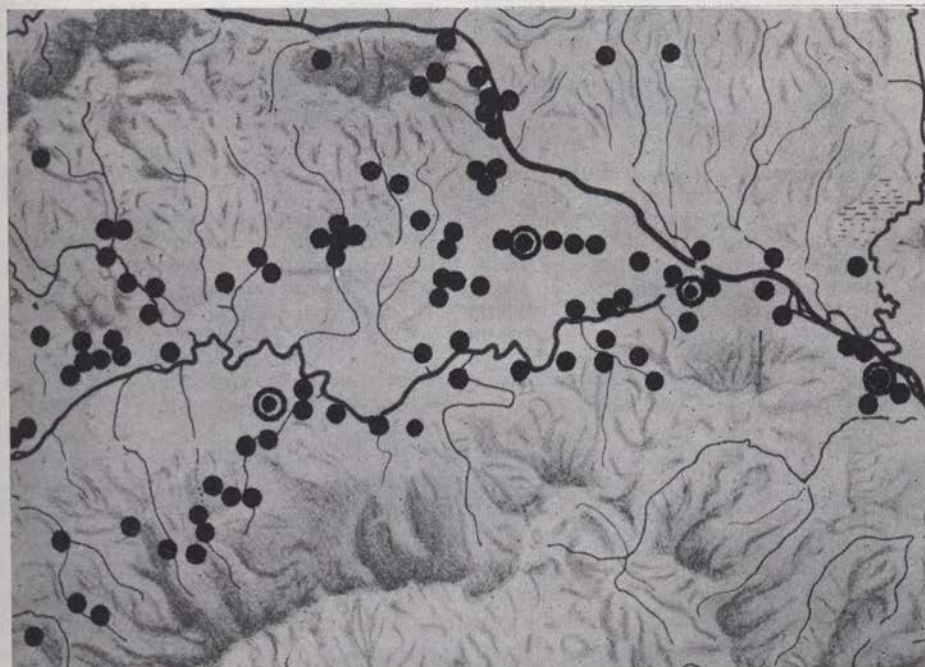
- (objavil bo V. Šribar) in vrsto drobnih najdb.
3. **Veliki Podlog** predstavlja po vsej verjetnosti območje stavb večje rimske pristave, od katere pa so doslej odkrili le grobišče (Izvestja 9, 1899, 118).
 4. **Leskovec.** Številni napisi in arhitektonski členi izpričujejo antično postojanko (CIL III, 3918, 3922; AIJ 598).
 5. **Senuše.** Poleg ostankov antične stavbe je odkril J. Pečnik v bližini tudi rimsko grobišče (Izvestja 14, 1904, 192; CIL III, 3928).
 6. **Straža sv. Valentina.** Pod samim vrhom so odkrili v prejšnjem stoletju rimsko poslopje, medtem ko je v cerkvi vzdani posvetilni napis z besedilom AELII CARNI (Izvestja 9, 1899, 117).
 7. **Krakovski gozd** pod Rako. Na poblizu neodrejenem najdišču ob rimski cesti so našli miljnik in ga prepeljali v Rako (AIJ 597).
 8. **Krško.** Na območju mesta so doslej našli dva miljnika in pri izgradnji kopaljšča na Savi velik obdelan blok iz apnenca, ki je verjetno del pomola (AIJ 599; CIL III, 13404).
 9. **Brestanica.** 500 m zahodno od broda so našli v prejšnjem stoletju ostanke rimskega mostu in ob njem na desni obali Save še miljnike z odmero XXXV MP a Celeia (MCK, NF 1887, LXXXIV = CIL III, 11316, 11318).
 10. **Videm.** Na detajlno neugotovljivem prostoru v neposrednem območju Vidma je stal verjetno mitrej, ki ga dokazuje napis CIL III, 3921.
 11. **Anovec** pri Vidmu. V zaselku Križnica pri Anovcu so našli napis iz drugega stoletja (CIL III, 10815).
 12. **Sv. Lovrenc.** V zunanji steni cerkve sta vzdiana dva rimska napisa (CIL III, 13405, 14354-21).
 13. **Vihre.** V vasi so našli ostanke rimske stavbe, vodnjak in grobove. Pri cerkvi sv. Urha so doslej našli dva miljnika (J. Pečnik, Vojvodina Kranjska, pod Vihre).
 14. **Brežice.** Poleg prazgodovinskega grobišča so našli tudi pomembno rimsko nekropolo in napis (AV 5, 1954, 378; Izvestja 14, 1904, 193; MHVSt 8, 1859, 40; MHVSt 1, 1852, 218; CZN 26, 1931, 144).
 15. **Čatež.** Ob izlivu Krke v Savo je bilo verjetno rimsko rečno pristanišče in zahodno od njega v gozdu proti Vel. Malencam prazgodovinske gomile. Vzhodno od gomil so pri delih za traso avtomobilske ceste zadeli na antični miljnik in beneficiarijski napis (AV, 11—12, 1961/62, 20), dalje proti današnjemu kopaljšču pa na terme in grobišče (Izvestja 9, 1899, 119; 14, 1904, 193; Argo 8, 1900, 205; LMS 33, 1899 61; VS 7, 1958/9, 303).
 16. **Mokrice.** Poleg doslej na terenu neizpričanega pristanišča pod gradom (MHVK 20, 1866, 5) so na področju gradu zasledili ostanke antičnih stavb (MCK 17, 1879, CXXXVII; Izvestja 17, 1907, 118; I. Brlić, Grad Mokrice, Zagreb 1960, 7). V graščini vzdane napise je dal verjetno prepeljati grof Auersperg iz različnih najdišč na Krškem polju v začetku prejšnjega stoletja.
 17. **Rejec pri Mokricah.** V bližini vasi so našli aro brez napisa (AIJ 254).
 18. **Podgračeno.** Na platoju med vasi Podgračeno in Ribnica je stala obsežna antična naselbina s pripadajočim grobiščem pred prvimi hišami v Podgračenem in vzhodno od Ribnice (VS 7, 1958/9, 303 sq).
 19. **Podgračeno.** Izven strnjene antične naselbine so na zahodu, že v vasi, zasledili podstavek za napisni kamen in fragmentirano ohranjeno napisno ploščo (VS 7, 1958/9, tab. I in III).
 20. **Ribnica pri Mokricah.** Na platoju proti Jesenicam so našli neolitiko prevrtano kamnito sekiro; tik pri vasi pa obsežno antično grobišče (VS 7, 1957/9, 316, tab. 6; AV 11—12, 1961/2, 24).
 21. **Obrež pri Mokricah.** Ob rimski cesti so našli miljnik z močno izlizanim napisom (CIL III, 4623).
 22. **Velike Malence** so znano in obsežno prazgodovinsko gradišče s pripadajočim gomilnim grobiščem in plano kasnoantično nekropolo (glej točko 15). Antična poselitev je zajela poleg samega gradišča tudi predele proti zahodu, kjer je Pečnik zasledil tudi zahodnorimsko grobišče te naselbine. (Izvestja 4, 1894, 78; 14, 1904, 193; MAGW 1889, 28).
 23. **Krška vas.** Poleg manjšega prazgodovinskega grobišča velja omeniti predvsem antični most prek Krke in verjetno grobišče (CIL III, 3916; Izvestja 14, 1904, 193).
 24. **Dobe pri Kostanjevici.** Prazgodovinsko naselitev izpričujejo gomile; kasnejšo naselitev pa rimski grobovi (Izvestja 14, 1904, 194).
 25. **Račja vas pri Cerkljah.** V okolici vasi so našli že mnogo rimskih grobov (KLDB 258). Med Župečjo in Račjo vasjo so v preteklem stoletju zasledi-

- li ostanke rimskega zidovja (DiS 5, 1892, 223).
26. **Zaloke** predstavljajo znano najdišče, kjer so že leta 1884 zasledili poleg slabše znanih temeljev rimske stavbe še most na rimski cesti in k pristavi pripadajoče grobišče (C. Deschmann, Führer durch das Krainische Landesmuseum, Ljubljana 1889, 99; Izvestja 9, 1899, 116).
 27. **Cerklje pri Krški vasi**. Na samem rimskem vodovodu proti Nevioudunumu so našli žgan rimski grob z zidanimi stenami (Carniola 2, 1909, 4).
 28. **Brvi pod Gorjanci** pri Podbočju. V bližini so našli poleg rimskega vrelca še temeljno zidovje neke rimske stavbe (LMS 1889, 61).
 29. **Raka**. Severno od Rake je v smeri proti Rovišču manjša prazgodovinska naselbina (DiS 5, 1892, 225; Izvestja 13, 1903, 6).
 30. **Rebrice** pri Veliki vasi. Zahodno od zaselka je J. Pečnik odkril rimske grobove (Izvestja 9, 1899, 48).
 31. **Stari grad** pri Kostanjevici. Kraj je znan kot najdišče številnih rimskih predmetov (MCK 17, 1891, 135; 18, 1892, 63).
 32. **Stojanski vrh** pri Izviru. Poleg prazgodovinskega stanovanja je odkril J. Pečnik tudi rimske grobove (LMS 1889, 61; Izvestja 1904, 194).
 33. **Kostanjevica** je znana po paleolitskih najdbah in kot najdišče slučajnih prazgodovinskih ostankov (MCK 17, 1891, 123; Izvestja 14, 1904, 194; 4, 1894, 78).
 34. **Gorenje Skopice**. Mimo vasi je držala rimska cesta, ob kateri so zasledili tudi istodobno grobišče (Izvestja 14, 1904, 193).
 35. **Veliko Mraševo**. Zahodno od vasi so pred leti odkrili večje rimske zidane grobnice (VS 7, 1958/9, 344, sl. na str. 341).
 36. **Zasap pri Cerkljah** je z nasipom obdano prazgodovinsko selišče (DiS 5, 1892, 226; Izvestja 9, 1899, 118; 14, 1904, 115 in 195).

Razporeditev prazgodovinskih postojank v Spodnjem Posavju
Répartition des stations préhistoriques dans la région de Spodnje Posavje
(région inférieure de la Sava)

37. **Gorenja Pirošica.** Še danes so v rabi že v rimski dobi znane terme. Nedaleč vstran so odkrili tudi rimsko grobišče (Izvestja 14, 1904, 193).
38. **Bušeca vas pri Podbočju.** J. Pečnik je v vasi odkril poleg prazgodovinskega stanovanja tudi rimske grobove (Izvestja 14, 1904, 194).
39. **Dunaj pri Krškem.** S tega najdišča so znani prazgodovinski ostanki (LMS 23, 1889, 58; KLDB 262).
40. **Zadovinek pri Drnovem.** Na vaških njivah je ugotovil J. Pečnik več grobov (Izvestja 14, 1904, 195).
41. **Gorica pri Drnovem.** Ob poti proti Drnovemu so zasledili v prejšnjem stoletju grobišče z zidano grobnico, v kateri so odkrili najvišjo žaro v tej okolici in lončarsko peč (J. Pečnik, rokopis v DAS; MCK 15, 1889, 40; 132).
42. **Veliki Cirk pri Čatežu.** Pri vasi so odkrili večjo prazgodovinsko naselbino in pod njo nekaj od kmetov prekopanih gomil (KLDB 284; Izvestja 14, 1904, 195).
43. **Velika Dolina.** Pri vasi je ohranjena prazgodovinska naselbina in gomile (Izvestja 14, 1904, 42).
44. **Cicelj pri Raki.** Pri vasi so zadeli na prazgodovinske grobove (Izvestja 14, 1904, 191).
45. **Drenovec pri Leskovcu.** V bližnji podzemeljski jami se dobe prazgodovinski ostanki (ni gotovo, v kolikor ne misli J. Pečnik pri tem Ajdovsko jamo) in pri sami vasi rimski grobovi (Izvestja 14, 1904, 192).
46. **Pristava pri Krškem.** Kraj je znan kot najdišče rimskih grobov (Izvestja 14, 1904, 195).
47. **Malo Mraševo.** J. Pečnik je tu odkopal veliko rimsko pokopališče iz prvih dveh stoletij našega štetja (Izvestja 14, 1904, 195).
48. **Cesta pri Krškem.** Gradišče je bilo naseljeno od časa mostiščarjev do poslednje rimske dobe, kar izpričujejo novci Konstantina in Valentinijana (MCK 17, 1891, 196; LMS 1890, 121).
49. **Boršt pri Krški vasi.** Tik nad Krko se dviguje prazgodovinsko gradišče in ob njem na vzhodni strani več gomil. Pri vasi so našli tudi več rimskih grobov (LMS 1889, 61).
50. **Pijavško pri Krškem.** V pobočju, ki se

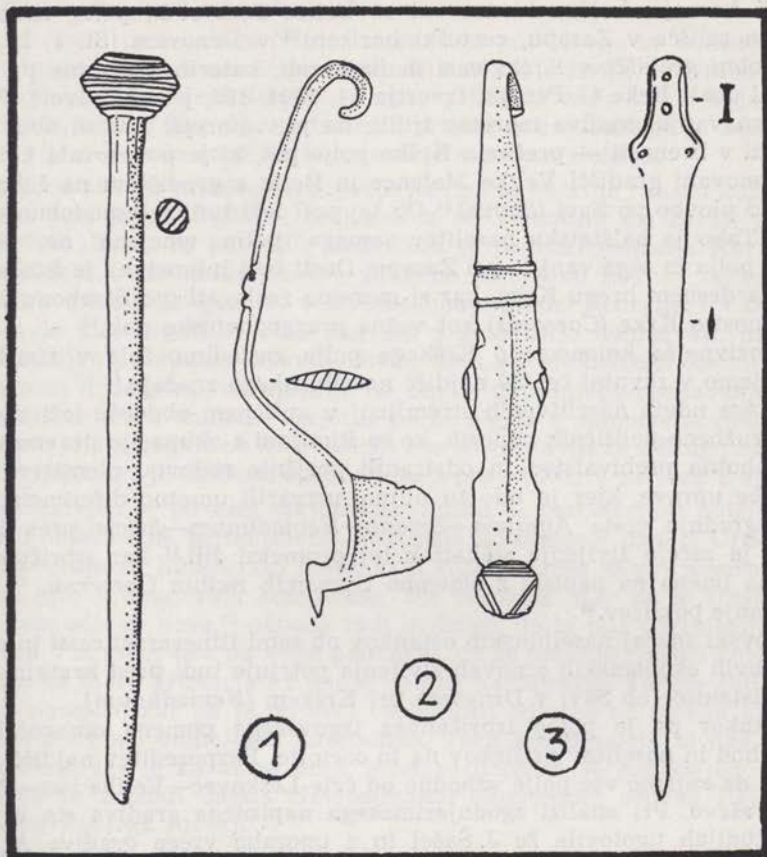

Razporeditev antičnih najdišč v Spodnjem Posavju
Répartition des fouilles antiques dans la région de Spodnje Posavje

- z juga spušča proti Savi, je bil antični kamnolom (MCK 4, 1878, XCI).
51. **Izvir pod Gorjanci.** Pod vasjo so še danes lep ohranjeni ostanki rimskega rezervoarja, kjer so zajezili studenec za preskrbo Neviodunuma s pitno vodo (Serta Hoffilleriana 123).
 52. **Mrtvice.** Ob rimski cesti, ki je še dobro vidna, so našli temeljno zidovje rimske stavbe, svinčene cevi in grobove (Izvestja 9, 1899, 118).
 53. **Pohanca pri Zdolah.** V bližnji podzemeljski jami je odkril W. Schmid mitrej (Schild von Stayer 1, 1950, 12).
 54. **Col pri Čatežu.** Pri delih na avtomobilski cesti so tu zadeli na ostanke antične stavbe (VS 7, 1958/9, 337 in sl. na str. 304).
 55. **Dobova.** Doslej so odkrili v gramoznici vzhodno od Vel. Obreža številne prazgodovinske grobove, antično nekropolo in v ravnici proti Sotli tudi rimsko pristavo (VS 7, 1958/9, pod Dobova in 8, 1960/61, pod Dobova).
 56. **Sela pri Dobovi.** Kontinuirano naselitev iz prazgodovine, antike in zgodnjega srednjega veka izpričujejo 1953 odkopane ostaline (AV 5, 1954, 123).
 57. **Mrzlava vas.** Ze v dvajsetih letih tega stoletja je odkril J. Mantuani rimsko grobišče, ki ga ravnokar znova raziskujejo (VS 8, 1960/1).
 58. **Sajevce pri Konstanjevic.** Pečnik in Schultz sta tu prekopala vrsto prazgodovinskih gomil (Izvestja 14, 1904, 195).
 59. **Slinovec pri Kostanjevici.** Pri vasi je velika prazgodovinska naselbina, katere grobišče pa je po J. Pečniku na nasprotni obali Krke v Sajevcah (Izvestja 14, 1904, 195).
 60. **Libna nad Vidmom.** Na vrhu hriba je stalo v prazgodovini z okopi utrjeno gradišče; pod njim proti vzhodu pa istodobno gomilno grobišče (Walter Schmid, Südsteiermark im Altertum, Graz 1925; VS 7, 1958/9, 279).
 61. **Silovec pri Sromljah.** V manjši, za življenje neprimerni jami, so odkrili zelo zanimiv bronastodobni depo (VS 7, 1958/9, 320).
 62. **Brestanica.** Na griču, kjer stoji danes grad, je J. Pečnik odkril sledi prazgodovinskega bivališča (Izvestja 14, 1904, 195).
 63. **Mladevine nad Krškim.** Po J. Pečniku, ki je tu izkopaval, je bil kraj obljuden v vseh dobah. Prvo naselitev domneva že v času kulture ljubljanskega barja in sega nato prek halštatske dobe do kasne antike (Pečnik, rokopis v DAS).
 64. **Ajdovska jama pri Nemški vasi.** Jama je bila naseljena v neolitski dobi, kar izpričuje tu odkopano gradivo, ki nosi pečat lengyelske kulture, posebnega alpskega faciesa (S. Brodar, Ajdovska jama in J. Korošec, Kulturne ostaline v Ajdovski jami, Razprave SAZU 3, 1953).
 65. **Pijavška jama.** Po R. Ložarju je bila jama naseljena že v neolitski dobi (Problemi slovenske arheološke vede, Zbornik za umetnostno zgodovino 19, 1941, 106).
 66. **Globočnica nad Vel. Malencami.** Poleg vasi je v prazgodovinskem obdobju stala z okopi utrjena naselbina (Pečnik, rokopis v DAS).
 67. **Podbočje.** Na njivah proti Staremu gradu je prazgodovinsko grobišče (Izvestja 14, 1904, 195).
 68. **Gorenja vas pri Drnovem.** Po Pečnikovem rokopisu v DAS so našli kmetje v bližini vasi rimske grobove.
 69. **Brezje pri Senušah.** Blizu vasi je pet neprekopanih prazgodovinskih gomil (C. Deschmann-A. Hochstätter).
 70. **Golek nad Leskovcem.** Po C. Deschmann-A. Hochstätter, je na Goleku (omenjata najdišče kot Kalvarienberg) troje prazgodovinskih — verjetno neprekopanih — gomil.

Med najzgodnejše priče človeškega bivanja na samem Krškem polju, se pravi na ravnini med Krko in Savo, moremo šteti, po pričujočem seznamu, šele kulturi žarnih grobišč pripadajoče ostanke iz Drnovega (Sl. 1,1 in 3), ki jih je moči podrobneje časovno odrediti v Ha A, torej v čas okoli 1200 pr. našim štetjem.¹¹ Gotovo, da je glede na najdbe v okolici samega polja možna že poprejšnja gospodarska izraba tega prostora kot lovskega okoliša bližnjih postojank starejših obdobij. Vendar doslej na ravnini ni starejših naselbinskih ostankov, kar izpričuje pozno naselitev ravnice. Spričo ostalih naselij in ne-

¹¹ H. Müller-Karpe, Beiträge zur Chronologie der Urnenfelderzeit nördlich und südlich der Alpen, Römisch-germanische Forschungen, Bd. 22, Berlin 1959, 76, Taf. 104, 46.

Drново — prazgodovinski predmeti, 1 in 2 = 1 : 1, 3 = 1 : 5
 Drново — objets préhistoriques 1 et 2 = 1 : 1, 3 = 1 : 5

kropol kulture žarnih grobišč na Slovenskem, ki so večinoma v ravninah in ob rekah, moremo sklepati na organizirano skupnost tudi na tem prostoru. Ta je omogočala naselitev v nižinah in poljedelsko izrabo plodnih polj ter izkoriščanje vodnih poti za zamenjavo dobrin. Večinoma pa so ravninske — odprte — naselbine kmalu opustili in se naseljevali na vzpetinah za okopi gradišč, zelo verjetno pa so v tem času prešli tudi pretežno na živinorejo.¹² Tako najbrž nosilci kulture žarnih grobišč niso trajneje posegli z naselitvijo na področje polja in le težko verjamemo, da bi imeli širše obeležje pri kolonizaciji ter krčenju ledin.

¹² K osvetlitvi tega zelo zanimivega vprašanja je doslej z materialnimi dokazi največ prispeval S. Gabrovec, Prazgodovinsko-arheološko gradivo za proučevanje rala na Slovenskem, Slovenski Etnograf 8, 1955, 9 sq; žal pa podrobnejše študije o poljedelskem orodju v prazgodovinskih obdobjih Slovenije še nimamo, predvsem pa pogrešamo razprave, ki bi osvetlile vprašanje, čemu v cvetoči železni dobi Slovenije ni poljedelskega orodja.

Tudi kasnejši halštatski ostanki so borni. Sem sodi, poleg naselbine v Borštu in selišča v Zasapu, certoški horizont¹³ v Drnovem (Sl. 1, 2) ter obe železnodobni grobišči v Krški vasi in Sajevcah, katerih naselbine pa leže na nasprotni obali Krke (J. Pečnik, Izvestja 14, 1904, 195, pod Slinovec). Po sedanjem poznavanju gradiva moremo trditi, da je v starejši železni dobi — verjetno tudi v bronasti — prečkala Krško polje pot, ki je povezovala kot zaporo Krke zasnovani gradišči Velike Malence in Boršt z gradiščem na Libni, ki je bdelo nad plovbo po Savi (*Savus*).¹⁴ Ob tej poti leži tudi železnodobno selišče v Zasapu. Tako je halštatska naselitev samega polja omejena na periferijo Krškega polja in sega vanj le pri Zasapu. Dosti bolj intenzivna je istočasna naselitev na desnem bregu Krke, kar si moremo razlagati (po Strabonu 7, 5, 2) s pomembnostjo Krke (*Corcoras*) kot važne prazgodovinske poti.¹⁵

Intenzivnejšo kolonizacijo Krškega polja zasledimo šele v rimski dobi, ko naštejemo v ravnini čez 20 najdišč naselbinskega značaja.¹⁶

Razlaga novih naselitvenih stremeljenj v antičnem obdobju leži v spremenjenih družbeno-političnih odnosih, ko so Rimljani z okupacijo pravno izenačili vse avtohtono prebivalstvo in odstranili prejšnje rodovno plemstvo, dasi so za potrebe uprave, kjer je bilo tu nujno, ustvarili umetno diferenciacijo.

Z izgradnjo ceste *Aquileia—Emona—Nevidunum—Siscia* prek Krškega polja se je začelo življenje stekati k tej prometni žili,¹⁷ kar izpričujejo tudi ohranjena imena na napisih z omembo trgovskih rodbin *Caesernii*,¹⁸ *Barbii*¹⁹ in navajanje poklicev.²⁰

Trgovski značaj naselbinskih ostankov ob sami itinerarski cesti in njen pomen v novih ekonomskih osnovah življenja potrjuje tudi pred kratkim odkrito rečno pristanišče ob Savi v Drnovem pri Krškem (*Nevidunum*).

Vsekakor pa je poleg izpričanega trgovskega pomena omogočala nova cesta prihod in naselitev prišlekov na to ozemlje. Razporeditev najdišč je namreč taka, da zajame vse polje vzhodno od črte Leskovec—Velika vas—Podlog—Malo Mraševo. Pri analizi zgodnjorimskega napisnega gradiva sta v podrobnejših študijah ugotovila že J. Šašel in z uporabo vsega gradiva A. Mócsy²¹ kolonizacijo priseljencev pretežno iz okolice Ogleja. Posebej pa je zanimivo, da med prišleki ni veteranov; istočasno pa se na spomeniškem gradivu prvega in prve polovice 2. stoletja ne omenja avtohtono prebivalstvo. Rimska kolonizacija

¹³F. Stare, Ilirske najdbe železne dobe v Ljubljani, Dela SAZU 9, 1954; R. Drechsler-Bižić, Naselje i grobovi praiistoriskih Japoda u Vrepcu, VAMZ 1, 1958, Tab. XII, 98.

¹⁴C. Patsch, Saveschiffahrt im Altertum, JÖAI 21, 1912, 318.

¹⁵Argo 8, 1900, 205; LMS 1899, 61; U. Kahrstedt, Göttinger gelehrte Nachrichten 1927, 28.

¹⁶Všteta so tudi grobišča in nagrobniki, ker izpričujejo bližnje zaselke.

¹⁷P. Petru, Podoba antičnega podeželja v Spodnjem Posavju v luči najdb na avtomobilski cesti, Dolenjski zbornik 1, 1962; T. Knez-P. Petru-S. Škalcer, Municipium Flavium Latobicorum Nevidunum, Novo mesto 1961; S. Gabrovec, Najstarejša zgodovina Dolenjske, Novo mesto 1956.

¹⁸J. Šašel, Caesernii, Živa antika 10, 1960, 314.

¹⁹P. Petru, K trem novim napisom iz spodnjega Posavja AV 11—12, 1960/1, 24; R. Egger, Ein Kapitel römischer Wirtschaftsgeschichte, Anzeiger der österr. Akad. der Wiss., Phil.-hist. Klasse 93, 1956, 53; L. Vidman, Otroci a propuštěnci v Noricu podle nápisných dokladů, Listy Filologické 8, 1960, 64; L. Vidman, K obchodu s olivovým olejem v starověké Itálii, Listy Filologické 8, 1960, 58.

²⁰CIL, III.

²¹J. Šašel, G. Iulius Vepo, Živa antika 5, 1955, 129; A. Mócsy, Die Bevölkerung von Pannonien bis zu den Markomannenkriegen, Budapest 1960.

je bila torej mirna in je zajela področje, ki je bilo v prazgodovini, kot smo poudarili, minimalno naseljeno ali sploh nenaseljeno.

Vkljub temu pa je vloga Neviodynamuma kot političnega in kulturnega središča celotnega področja municipija pospešila stekanje življa v ravnino in krčenje obsežnih gozdov. *Neviodunum* je sicer pritegnil vrsto prvih kolonistov v okrilje mesta, mnogo po polju raztresenih pristav in zaselkov pa je zrastle prav tako šele v tem času in so pričra kolonizacije v prvem stoletju.

Za prihod novega prebivalstva, predvsem pa za načrtno rimsko kolonizacijo ravnice na tem predelu govori tudi ara iz sv. Valentina pri Straži (CIL III, 3915 = 10798). Napis so posvetili Hadrijanu pripadniki plemena Karnov, katerim je podelil cesar državljanstvo. Matično domovino Karnov opredeljujejo viri in ostalo arheološko gradivo v severozahodni predel Benečije. Na Dolenjsko in v Posavje niso segali in zato moremo z gotovostjo domnevati, da jim je dodelil Hadrijan z rimskim državljanstvom tudi del latobiškega ozemlja. Točne meje Karnom dodeljene pokrajine je na osnovi današnjega poznavanja arheološke zapuščine težko določiti; verjetno pa ni segala v območje prve naselitve. Kajti gotovo je, da imamo ob kolonizaciji Karnov opraviti že z drugo naselitvijo na tem območju, ki je časovno opredeljena s posvetilom v začetek 2. stoletja.

Neko starejšo — po vsej verjetnosti rimsko — parcelacijo²² potrjujejo, za objavo žal neprimerni, aeroposnetki. Parcelacija ravnice v okolici Drnovega se namreč navezuje na itinerarsko cesto, ki ji služi, opazno že pri površni analizi razdelitve njiv v kvadratne komplekse, kot osnovica. Ker pa je trasa rimske ceste na tem odseku nova,²³ odpade tudi možnost, da bi bila parcelacija starejšega izvora. Pri vsem tem pa velja poudariti, da se načrtna rimska kolonizacija površinsko ne more primerjati z ono v okolici karnijskega *Forum Julii*,²⁴ ki je dosti bolj obsežna, kar pa je po vsej verjetnosti odvisno od števila kmečkega prebivalstva v obeh omenjenih naselbinah. Taka komparacija bi nas utegnila hkrati zavesti, saj je karakter obeh mest različen in je gotovo, da sta tako cesta, Sava in pristan dajala Neviodynamumu ekonomsko osnovo življenja in pretežno merkantilni značaj.

Istočasno pa nam osvetljuje ta kolonizacija tudi podobo Krškega polja v začetku našega štetja. Glede na minimalno prazgodovinsko poselitev, omejeno na bregove obeh rek, je imela pokrajina verjetno drugačen videz. Sklenjen gozd, prepreden z močvirjem, se je verjetno v prazgodovini širil po vsem Krškem polju od sotočja Krke in Save do Bele Cerkev, kjer se Krka znova približa dolenjskemu gričevju; presekale so ga le poti, ki so držale z Gorjancev proti Savi in dolini Mirne.²⁵

²² Mišljene so osnove zemljiške razdelitve in ne parcelacija v smislu sistema poljske razdelitve, kot so to razčlenile študije P. Blaznika, M. Kosa, A. Mel'ka in S. Ilešiča. Prav pri slednjem, *Sistemi poljske razdelitve na Slovenskem*, Dela SAZU, Ljubljana 2, 1950, je za antično arheologijo zanimiva ugotovitev, da se pojavljajo razdelitve polja v prave ali pravilne delce poleg površinsko večjih razdelitev v Prekmurju in na Kočevskem predvsem v okolici pomembnih antičnih upravnih središč, tako med Ljubljano in Kamnikom, v okolici Iga, v Savinjski dolini, Ptujskem polju, Sentjernejskem polju (prim.: I. Pirkovič, Crucium, Situla, Glasnik Narodnega muzeja v Ljubljani) in na Krškem polju.

²³ Primerjaj op. 17 in 19.

²⁴ S. Stucchi, *Forum Iulii, Municipii e colonie*, Roma 1952.

²⁵ A. v. Premerstein-S. Rutar, *Römische Strassen und Befestigungen in Krain*, Wien 1899.

Taka izvajanja potrjuje tudi antično izročilo. Plinij pravi v *n. h.* III, 147: *inde glandifera Pannoniae qua mitescentia Alpium iuga per medium Illyricum.* Tudi Tacit (*ann.* I, 17) navaja ob opisu upora panonskih legij kot vzrok poleg nerazpoloženja domačinov surovost klimatskih razmer, močvirja in temačne gozdove. S tem, da so Rimljani potegnili pot v smeri zahod—vzhod in hkrati izkrčili širši pas gozda, so odprli tudi možnosti krčenja ledin za poljedelsko izrabo. Neposredno območje Nevidunuma, kjer so še stekale že prazgodovinske ceste iz Boršta in šentjernejskega polja,²⁶ pa so kmalu povsem iztrebili in odprli večje površine za poljedelstvo. Stopnjema so te površine razširjali zaradi povečanja njiv, vinogradov itd., kar potrjujejo viri še v času cesarja Proba, ko so krčili v Panoniji gozdove, da bi dobili nove površine za nasaditev trt. Že pred tem so v tretjem stoletju zaradi utrditve in spričo potreb upravnega aparata na novo naselili vrsto beneficiarijev v nekem kratkem časovnem zaporedju. Toda naloga teh je bila v prvi vrsti varovanje ceste in s carinsko postajo med Vel. Malencami in Ribnico povezana dejavnost. Zato tudi vloga beneficiarijev pri krčenju pogozdenih površin ni mogla biti velika, razen v okolici Velikih Malenc. Nadaljnje naseljevanje veteranov v kasni antiki ni prispevalo k izoblikovanju pokrajinske podobe Krškega polja bodisi da je ostalo po vdoru Kvadov in Markomanov²⁷ dosti opuščenih kmetij, kjer so se veterani mogli naseliti, ali pa je bila naselitev veteranov na tem področju manjša. Predvsem pa je danes na osnovi arheoloških podatkov nemogoče potrditi kasnoantične posege v pokrajinsko podobo.

Če povzamemo ugotovitve, povezane s prvo naselitvijo Krškega polja, vidimo, da so vso ravan začeli gospodarsko izrabljati šele v rimski dobi in da je prejšnja prazgodovinska površina poljedelsko obdelane zemlje v primeri z rimsko dosti manjša. Rimljani so, kakor kaže, začeli z načrtnim krčenjem gozdov in so vključili v svoje ledine tudi prejšnje prazgodovinske lehe, tako da se je za njimi zbrisala tudi sled, razen po vsej verjetnosti v okolici Zasapa pri Krški vasi, kjer je parcelacija usmerjena drugače in se ne naslanja na približno traso rimske ceste. To velja še posebej, ker so prav tu, kakor to izpričuje ime Boršt, še v zgodnjem srednjem veku zadeli naši predniki na neizkrčen gozd. Po razporeditvi rimskih najdišč na Krškem polju pa moremo sklepati, da je tudi načrtna rimska kolonizacija segala na zahod le do črte Leskovec—Velika vas—Veliki Podlog—Malo Mraševo. Glede na to, da so vsa najdišča ob tej črti iz zgodnje antike, moremo zaključiti, da je prenehala načrtna rimska kolonizacija proti zahodu v drugi polovici 2. stoletja. Po vsej verjetnosti je to povzročil nenaden napad Kvadov in Markomanov leta 166, ko so propadle številne kmetije na odprtem polju in bližnjem pogorju, kar navaja tudi nagrobnik Gesija Gemina iz Lovrenca nad Krškim.²⁸ Tudi drugi viri potrjujejo to opustošenje; posebej pa je pri tem zanimivo, da so ugotovili prenehanje življenja v močno utrjenih prazgodovinskih postojankah, poseljenih še v rimski dobi, tako v Vačah,²⁹ Vinterjevcu³⁰ in v Ulaki,³¹ mimo tega pa vidimo doku-

²⁶ Ibidem str. 28.

²⁷ B. Saria, Doneski k vojaški zgodovini naših krajev v rimski dobi, GMDS 20, 1939, 137.

²⁸ *occisus a barbaris*

²⁹ F. Stare, Prazgodovinske Vače, Ljubljana 1953.

³⁰ F. Stare, Vintarjevec (v pripravi).

³¹ W. Schmid, Ulaka, japonska naselbina nad Starim trgom pri Ložu, GMDS 18, 1937, 29.

mente vdora³² tudi v številnih depojih novcev iz tega časa. Opustošenje Kvadov in Markomanov je tako na širokem področju pretrgalo kontinuirano življenje antike; naslednja, predvsem za naše kraje težka desetletja pa so le stopnjema zacelila rane. Verjetno je bilo število opustošenih kmetij toliko, da tudi v kasni antiki ni bilo treba křčiti novih ledin.

Tak sklep potrjuje tudi parcelacija njiv vzdolž ceste Leskovec—Velika vas, ki je na osnovi izvajanj S. Ilešiča, Sistemi poljske razdelitve na Slovenskem, Dela SAZU 2, 1950 sl. 12, str. 36, mlajšega izvora³³ in je nastala verjetno šele po slovenski naselitvi. Karakteristična je po razkosanosti zemljišča in je kot taka povečini relikv starih, kolektivnih oblik gospodarjenja. Tako je torej novo vključevanje zemljišča proti zahodu sledilo verjetno šele v srednjem veku, s čimer pa ni izvzeta širša antična poselitev v okolici Straže in Škocijana. Kljub temu kažejo prav omenjeni rezultati, da je za umevanje kontinuitete poselitve Krškega polja in celo za današnjo podobo pokrajine odločilna antična kolonizacija, izpopolnjena kasneje v majhni meri predvsem na obrobju.³⁴

Metodološko se opira omenjena analiza, ki predstavlja le eno izmed torišč, s katerimi se ukvarja arheološka karta pri vrednotenju z avtopsijo pridobljenih podatkov, predvsem na izkopano gradivo ter izhaja iz postavk in gostote razporeditve arheoloških najdišč po Krškem polju. Pri tem so pri takem delu osnova za proučevanje najstarejše naselitve arheološki viri, pridobljeni s terensko avtopsijo. Hkrati se pri naših izvajanjih opiramo na antične napise, vire, ki bistveno osvetljujejo naselitev pokrajine med Krko in Savo. Žal pa nismo mogli upoštevati še drugih činiteljev, ki v marsičem dopolnjujejo naseljitveno zgodovino. Pri naravnih danostih prostora ima struktura za naselitev primernih tal pomembno vlogo, je pa seveda odvisna od klimatskih sprememb. Te faktorje pa more popolneje zajeti širša obravnava vremenskih sprememb skozi predzgodovinska obdobja na obsežnejšem področju. Znanstveno celovito jih zajemajo arheološke pomožne vede, kakor kažejo v poslednjih letih izvršena raziskovanja.³⁵ Poleg tega so danes možne študije v zvezi z naselitvijo v arheoloških obdobjih večinoma le na manjših geografskih področjih s številnimi najdbami, medtem ko je za slabše raziskane pokrajine analiza naselitve zelo težavna. Običajno se arheologi pri proučevanju nekdanje pokrajinske podobe poslužujejo regresivne metode. Izhodišče teh študij tvorijo z zgodovinskimi viri potrjena naseljitvena območja v poznem srednjem veku in takratna pokrajinska podoba ter odnos gozda do obdelanih površin.

Za spomeniškovarstveno dejavnost je poleg omenjenih analiz arheološka topografija izrednega pomena. Ne le ker nam omogoča osvetlitev populacije in naseljitvene zgodovine določenih geografskih področij v prazgodovinskih obdobjih, marveč ker je prežeta tudi z željo, da bi v času, ko arheološki nasel-

³² B. Saria, GMDS 20, 1939, 138.

³³ Za slovensko naselitev na tem območju govori tudi ime Leskovec, S. Škaler, Občina Videm-Krško, Brežice 1956, 12.

³⁴ Pri tem ni upoštevano poplavno področje med starejšim in sedanjim tokom Save, imenovanim običajno Vrbina.

³⁵ V Sloveniji se intenzivno ukvarja s pelodnimi raziskavami A. Šercel, ki je del svojih ugotovitev objavil med ostalim v Razpravah SAZU 6, 1961, 419 pod naslovom Staropleistocenska vegetacija v Zalogu pri Novem mestu in v Gozdarskem vestniku 19, 1961, 201; F. Firbas, Waldgeschichte Mitteleuropas, Jena 1952; I. Pirkovič Crucium, pa se ukvarja z vprašanjem klimatskih sprememb v posameznih zgodovinskih in prazgodovinskih obdobjih.

binski ostanki in drugi spomeniki nenehno propadajo, dokumentirala in zagotovila za bodoča znanstvena vrednotenja tudi današnjo podobo.³⁶ Arheološka topografija nam omogoča z rekognosciranjem vseh z današnjimi metodami in sredstvi zaznavnih objektov na terenu tudi kompletiranje evidence temeljnih arheoloških virov za nadaljnje znanstvene sklepe in spomeniškovarstven režim. Ugotavljanje vseh arheoloških spomenikov na terenu pa je često odvisno od današnje vegetacije in izgleda pokrajine. Predvsem v gozdu in na pašnikih je težko rekognoscirati neizrazite in v pokrajino vključene ter zabrisane ostanke prejšnje obljudenosti; možno jo je ugotoviti pri zemeljskih delih, ko se pokažejo slučajne najdbe. Zbiranje takih podatkov pa je odvisno od poverjenikov na terenu, saj je tudi terenska topografija posameznih regij prva naloga arheologov pokrajinskih muzejev in občinskih zavodov za zaščito.

Hkrati nam bo ta akcija dala poleg številnih znanstvenih rezultatov tudi osnove za široko zaščito, nakazano že v zakonskih določilih (Ur. l. LRS 26/61). Evidentiranje vseh znanih in ugotovljenih spomenikov bo šele omogočilo popolno vrednotenje arheološke zapuščine in usvajanje spomeniškovarstvenega režima. V prvi vrsti terja tako zaščito metodološki napredek arheološke vede, ki se vedno bolj obrača na historično in geografsko vrednotenje premičnih in nepremičnih spomenikov.³⁷ Le prostorsko in časovno navezan predmet odnosno najdišče nam omogoča pravilno interpretacijo. Prav zato smo mogli na podlagi vseh dosedaj ugotovljenih najdišč v sotočju Krke in Save orisati sukcesivno kolonizacijo Krškega polja in prikazati, kako se izraža življenje v arheoloških dobah na tem področju. Radicseva karta takih izvajanj še ni dovoljevala, zato pa je odprla nove možnosti pri ponazarjanju preteklega življenja v naših krajih in je bila koristna spodbuda tudi za muzejske razstave.³⁸ Izhodišče omenjenega dela je bila ilustracija in dopolnitev Zgodovine Kranjske tudi z gradivom iz predzgodovinskih obdobij. Tako se srečujemo v tem delu s še danes veljavnimi okvirnimi načeli za izdelavo sodobne arheološke karte — neprecenljivega vira za popolno umevanje dogodkov v obdobju brez pisanih izročil. Spričo takratnega muzejskega gledišča na razstavo je Radics odprl nove možnosti pri ponazarjanju najstarejše družbe in njenega razvoja.³⁹ Edini viri za prikaz razvoja v preteklosti so bili v takratnih muzejih predmeti, katere so, odkar se je v renesansi porodilo zanimanje za človeka in preteklost, kopicili po vitrinah in gledali bolj na številčnost in raritete kakor pa na človeka, ki stoji za predmetom kot nosilec napredka. Z grafičnim prikazom razprostranjenosti posameznih prazgodovinskih kultur ter antike in zgodnjega srednjega veka pa so šele danes, z novimi pogledi, postavili predmet in izdelovalca v prostor in čas. Tako je tudi

³⁶ Posebej v ta namen je bila ustanovljena revija *Archeologia geographica* pri Prazgodovinskem inštitutu v Hamburgu.

³⁷ *Archeologia geographica* 8—9, 1961, 1 sq.; A. Radnoti, *Römische Inschriften als Dokumente der Siedlungsgeschichte*, Bayerisches Landeamt für Denkmalpflege 19, 1960, 62.

³⁸ R. Ložar, *Problemi slovenske arheološke vede*, Zbornik za umetnostno zgodovino 19, 1941, 107; J. Kastelic, *Narodni muzej in njegovi problemi*, *Zgodovinski časopis* 4, 1950, 195; oba osvetljujeja čas konca 19. stoletja in vlogo A. Müllnerja kot izrazitega tipologa pri organizaciji razstavnih zbirk v muzeju; J. Korošec, *Arheologija in nekatere njene naloge*, *Zgodovinski časopis* 4, 1950, 5 sq. F. Baš, *Organizacija spomeniškega varstva v slovenski preteklosti*, *Varstvo spomenikov* 5, 1953/4, 13.

³⁹ Vendar je pri nas to metodološko novost pri urejanju razstave prvi uvedel šele F. Baš v Pokrajinskem muzeju v Mariboru; k prejšnji ureditvi glej F. Kovačič, *Postanek in razvoj mariborskega muzeja*, *CZN* 20, 1928, 255.

Radicseva ideja pomenila za takratni čas novo spoznanje. Ob tem ne moremo mimo obeh Arheoloških kart, ki sta izšle v okviru mednarodne unije akademij, dasi pri našem pregledu ne prihajata v poštev, in sicer J. Klemenc, Archäologische Karte von Jugoslawien, Blatt Rogatec in B. Saria-J. Klemenc, Blatt Ptuj; nastali po normah omenjene unije. Nadaljevanje zbiranja podatkov pa je prineslo tudi tu nekatere spremembe in dopolnila, o katerih podrobneje govori v Navodilih S. Pahič.⁴⁰

Smotrna spomeniškovarstvena dejavnost na področju arheologije more torej šele na temelju današnjega poznavanja, izpopolnjenega z rezultati sistematičnega topografskega rekognosciranja, pretehtano pristopiti k zaščiti arheoloških spomenikov, kakor to zahteva tudi citirani Zakon o spomeniškem varstvu v LRS.

P. Petru: EVIDENCE DES EXCAVATIONS — SOURCE PRÉCIEUSE
POUR LA PROTECTION DES MONUMENTS ARCHÉOLOGIQUES

A l'occasion du centenaire de la première carte archéologique slovène de P. pl. Radić, l'auteur a donné un aperçu des connaissances et des constatations relatives au Krško polje et une comparaison avec le matériel plus récemment connu. Après avoir analysé l'étendue des vestiges préhistoriques et antiques, il constate que le peuplement préhistorique a surtout embrassé les collines et les vallées sur le pourtour du Krško polje et ne s'est étendu dans la vallée que près de Boršt et de Zasap. Par comparaison avec ce peuplement, celui de l'époque romaine a été beaucoup plus intense et s'est étendu à la vallée elle-même, où les Romains ont construit la grande artère Aquileia—Siscia et leur établissement de Neviodunum. Vu les données chronologiques connues, l'auteur est d'avis que la colonisation romaine a été pacifique, qu'elle s'est étendue à des régions peu ou même pas peuplées dans la préhistoire, et que les Romains n'ont pas porté d'atteinte essentielle aux intérêts de la population indigène. D'après lui, l'ara de St. Valentin près Straža CIL III 3915—10798 parle aussi d'une colonisation systématique au début du IIe siècle de notre ère, et qui fut différente. Devant la manque de vestiges archéologiques à l'ouest de la ligne Leskovec—Velika vas—Malo Mraševo, l'auteur conclut que la colonisation fut interrompue vers le milieu du IIe siècle et il fait un rapprochement entre ce fait et l'invasion des Quades et des Marcomans.

Le conclusion de l'essai montre les efforts faits jusqu'à présent pour établir l'evidence des monuments archéologiques et la topographie du terrain et se rapporte à l'article »Etat de l'évidence des monuments archéologiques« où l'auteur analyse l'état actuel et l'organisation de ce travail en Slovénie.

⁴⁰ B. Saria, Zemljevid arheoloških najdišč v Sloveniji, ČZN 20, 1925, 72; prim. recenzije, v katerih so Fr. Baš, J. Kastelic in R. Ložar pokazali, kakšne zahteve postavlja sodobna arheološka karta: ČZN 27, 1932, 229; ČZN 31, 1936, 146; GMDS 18, 1937, 62; GMDS 18, 1937, 147; GMDS 19, 1938, 161; GMDS 24, 1943, 116.

Tehnična metoda izkopavanj v Stični

Dr. STANE GABROVEC

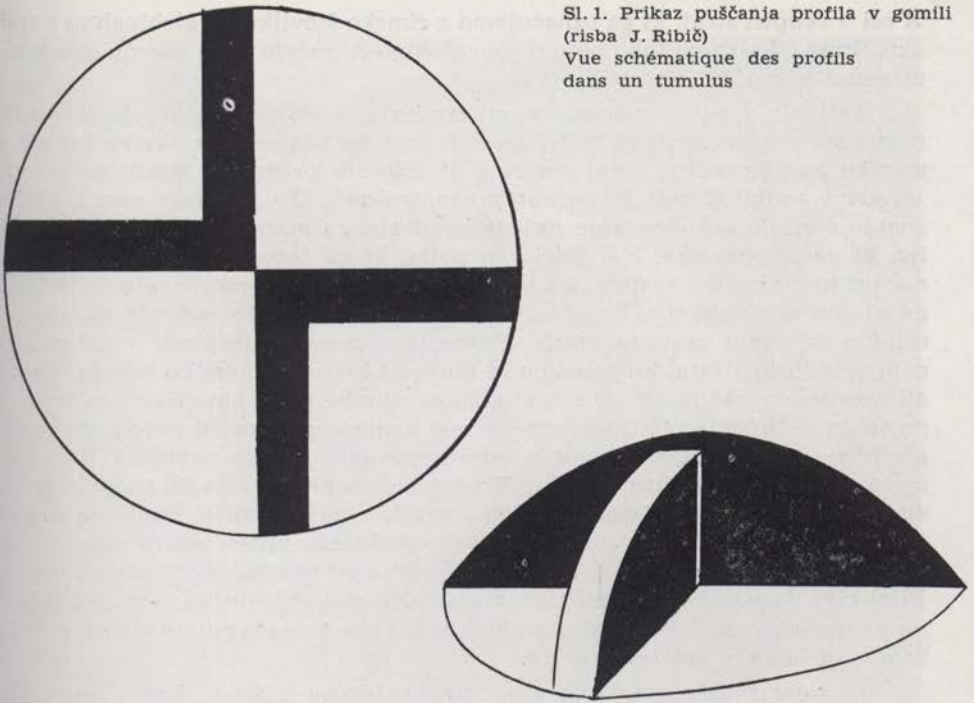
Velika gomila v Stični, ki jo izkopava Narodni muzej, predstavlja prav posebne probleme za raziskovalca, ki niso vedno najlaže rešljivi. Predvsem so slovenske gomile — pri tem mislim na dolensko skupino od Magdalenske gore do Malenc — bistveno razlikujejo od ostalih v Srednji Evropi. Naše gomile imajo redno po večje število pokopov, velika, kot je stiška, tudi mnogo preko sto, v nasprotju s srednjeevropskimi, kjer imamo običajno opravka le z enim glavnim pokopom in omejenim številom sekundarnih grobov. Velike gomile z nad sto pokopi so edinstven primer: čeprav imamo tudi v teh enega ali več »glavnih« grobov, ostali vendarle niso sekundarni v smislu sekundarnih pokopov (Nachbestattung), ampak gre za čisto redno pokopališče določene sociološke enote, npr. rodu, kjer grobovi točno odsevajo nekdanjo skupnost. To za sociološko tolmačenje nekdanjega življenja izredno ugodno dejstvo je žal moralo ostati znanstveno neizkoriščeno, ker vse do danes — nad osemdeset let po prvih sistematičnih izkopavanjih gomil — nimamo še niti enega načrta velike gomile, značilne za dolensko halštatsko skupino. Ta posebnost slovenskih gomil, katerih povezave gredo proti vzhodu in ne proti srednji Evropi, nalaga tudi raziskovalcu posebno metodo dela, ki pri izkopavanju ostalih gomil pogosto ni potrebna. Predvsem nam pokopavanje v več slojih nalaga izrazito metodo, ki jo sicer zahteva izkopavanje naselja. Od izkopavanja naselbine oziroma njenih utrdb na Heuneburgu smo ta načela naše metode tudi prevzeli in jih prilagodili našemu delu.¹

V tem kratkem sestavku seveda ne želimo obravnavati splošne problematike tehnike izkopavanj,² ampak le opozoriti na nekatere prijeme, ki so bili pri nas v Stični prvič uporabljeni in so se tudi pokazali za uspešne. Med temi je predvsem sistematično risanje horizontalnih stratov in drugič barvno risanje. S prvim je bila arheološka dokumentacija bistveno razširjena, z drugim pa poglobljena.

¹ Glede Heuneburga glej W. Dehn, Die Heuneburg an der oberen Donau v Neue deutsche Ausgrabungen (1958), 127 ss z ostalo literaturo. Izkopavanje na Heuneburgu je po svoji tehnični strani seveda le nadaljevanje moderne izkopavalne tradicije v Nemčiji, katere začetnik je G. Bersu, ki je svoje izkušnje tudi objavil: Die Ausgrabung vorgeschichtlicher Befestigungen. Vorgezch. Jahrb. 2, 1926, 1.22. Taf. 1—6.

² Bibliografijo moderne literature o izkopavalni tehniki daje P. Gandel v prvih poglavjih svoje bibliografije: Biographie der archäologischen Konservierungstechnik. Berliner Blätter für Vor- und Frühgeschichte 8, 1959 (1960). Od lažje dostopne literature naj omenim še Mortimer Wheeler, Moderne Archäologie. Methode und Technik der Ausgrabung. Rohwolt 1960 (žepna izdaja št. 111/112). Od domače literature cfr.: Berce, Tehnična dokumentacija na arheološkem terenu. Zbornik zaščite spomenika kulture 2, 1951, 125 ss. M. in D. Garašanin, Priručnik za arheološka izkopavanja (1958).

Sl. 1. Prikaz puščanja profila v gomili
(risba J. Ribič)
Vue schématique des profils
dans un tumulus

Oba prijema sta seveda vključena v običajni sistem izkopavanj po kvadrantih, ki jih dobimo pri gomili s puščanjem obeh glavnih profilov, ki teko skozi njeno središče. Da bomo imeli profile sklenjene, se priporoča puščanje profilov v obliki, kakor jo kaže skica 1. Tako velika gomila, kot je stiška, bo zahtevala seveda večletno delo. V takem primeru pa profilov ne bomo smeli puščati čez zimo, ker ne bi ostali. S tem pa je že dana naloga, da izkopavamo v vseh štirih kvadrantih istočasno in da profile vsako leto zrišemo in podremo. Pustili jih bomo vendar toliko, da bomo imeli naslednje leto zadosten priključek, ki nam pri povezavi ne bo delal nobenih težav.

S horizontalnim risanjem površin, Nemci imenujejo take horizontalne površine z latinsko besedo planum, v Stični pa smo jih imenovali z grško stratum oziroma strat, smo pritegnili v risarsko in fotografsko evidenco ves ogromen prostor, ki leži izven profilov. S tem praktično lahko postavimo vsako točko v gomili v plast, v katero sodi. Načelno rišemo strate na vsakih 25 cm, to je debelina, ki je pri kopanju s kopačami in lopatami običajna in se izkop normalno da še dobro kontrolirati. Seveda pa bomo iz opravičenih vzrokov to globino še zmanjšali oziroma jo, kar je manj priporočljivo, tudi povečali. Priporočljiva pa je čim večja enotnost. V gomili, ki je v celoti umeten nasip, bomo seveda začeli z risanjem stratov od vrha. Prav tako je razumljivo, da bomo izrisali vsak strat, tudi tako imenovane prazne, kjer sicer ni nobenih najdb, važen pa je zaradi možnosti proučevanja plasti.

Pri merjenju stratov je izhodišče kvadratna mreža (v Stični 4×4 m). Zaradi praktičnih vzrokov združujemo po horizontalni strani vse kvadrate ob isti

X osi v skupen strat, ki ga označujemo z rimsko številko, po globinah pa z arabsko. Strat I/5 pomeni tako peto risano globino (v načrtu je ta seveda označena z ustreznim mero), ki leži ob $X=0$ osi.

Merjenje v okviru posameznega kvadrata si olajšamo tako, da si kvadrat razdelimo z dvometriskimi metri na štiri manjše kvadrate, v okviru katerih so merske pomote znatno manj verjetne. Izhodiščno kvadratno mrežo pa moramo seveda v vsaki globini še enkrat prekontrolirati. To kontrolo nam bo lahko znatno olajšalo zakoličevanje našega kvadratnega merskega sistema izven polja, ki ga izkopavamo. Količki izven polja, ki ga izkopavamo, niso podvrženi nobeni spremembi v nasprotju s temi, ki so sredi našega izkopavalnega polja, ki ga stalno poglabljamo. Meritve zahtevajo kar največjo natančnost, sicer je celotno delo brez pravega smisla. Primerjava posameznih plasti v našem risanem profilu in stratu, kjer imamo še možnost kontrole, nam bo takoj pokazala, ali smo delo opravljali z zadostno natančnostjo. Še večjo natančnost in skrbnost pa zahteva čiščenje plasti: zaman bo vsako merjenje, ako od prvotnega poteka plasti ne vidiš ničesar, ampak le od izkopavanja razrito površino. Prav tako morajo biti strati res horizontalni. V okviru posameznega kvadrata je dopustna višinska razlika le 2—3 cm, na celotni površini posameznega strata pa tudi ne več ko 5 cm. V stičišču kvadratov bomo vsakokratno višino vedno označili, tako da bo takoj vidna globina in hkrati tudi odmik od idealne horizontalne globine. Prav tako bomo z višinskimi merami označili vse objekte, ki štrle iz strata in jih nismo odstranili, ker sodijo k objektom, ki se še nadaljujejo v globino, npr. kamne, dele kake arhitekture ipd.

Da zajamemo v risbi res vse, kar na terenu vidimo, bomo uporabljali barvno risanje. Za kopanje v ilovnatem terenu, kjer lahko ločimo posamezne plasti le po različnih barvnih odtenkih in intenzivnosti barvnega tona, še celo. Barvno risanje je druga zahteva modernega izkopavanja, ki ga bomo seveda uporabili prav tako pri profilih in detajlih. Z barvnim risanjem bomo bistveno poglobili izrazno silo naših risb, dosti lažje bomo po potrebi rekonstruirali nekdanje stanje. Praktične izkušnje pri risanju barvnih profilov kažejo, da dado rahlejši barvni toni večjo preglednost kot intenzivno izrisani. Skušali bomo tudi čim bolj zabrisati posamezne poteze barvnega svinčnika. Jasno je sicer, da tudi pri barvnem risanju ne bomo mogli vedno zadeti barvnega tona stoodstotno in da bo potrebna včasih konvencija. Važno pa je, da je ta »konvencija« čim bližje realnosti in vedno ista: ista plast v profilu in stratu mora biti tudi v naši risbi ista, prav tako bomo morali isto plast enako risati na začetku in koncu naših izkopavanj. Ob večletnem izkopavanju je koristno na koncu vsake sezone fiksirati barvno skalo, ki smo jo za posamezne plasti uporabljali. Isto velja tudi v primeru, kadar dela več risarjev. Vsekakor sodi k risbi strata ali profila tudi temeljit opis arheologa; pred vsakim risanjem je treba strat oziroma profil tudi temeljito proučiti. Kako bomo prenesli v objavi barvno risbo v črno-belo, je že drugo vprašanje, ki ga tu ne bi obravnavali. Vsekakor bomo to storili šele na koncu, ko nam je razpored plasti že jasen in se bomo skušali čim bolj prilagoditi internacionalnim znakom.

Risanje horizontalnih stratov in barvno risanje pa lahko pride do polne veljave le, če rišemo zgledno očiščene ploskve. To je zahteva, za katero se ne bomo bali žrtvovati truda in časa. V nasprotnem primeru je risanje le varljiva fasada. Kakšne važnosti je ta naša zahteva, bomo videli, če odpremo kako do-

Stična — izkopani kvadrant B s kamnitim vencem
 Stična — Tumulus, Quadrant B exploré

bro inozemsko poročilo o izkopavanjih.³ V Manchingu so npr. zaradi naglice morali delati sondo skozi oppidum z buldožerjem, toda profil so očistili s prav nemško pedantnostjo in ga v celoti zrisali barvno. Pri čiščenju stratov in profilov je važno, da plasti res odrežemo, vsako pometanje je škodljivo, ker zabriše in razmaže meje med plastmi in plasti same. Za to delo je potrebno posebno orodje in izvežbanih, močnih ljudi. V Stični smo uporabljali cestarska strgala, katerim smo dali za rezanje ugodnejši naklon in jih stalno znova brusili. Pogosto so se izkazale koristne za to delo tudi ostro nabrušene štukaterske lopatice. Pri čiščenju je potrebna izredna pazljivost, da ne zarežemo kake jamice ali luknje, kar se ne da več popraviti, vsa površina mora biti gladka kot ogledalo. Jame, luknje v terenu lahko popolnoma skrivijo pravo sliko, posebno fotografija take ploskve da popolnoma napačno podoba. Praksa pokaže, da je treba vsako ploskev očistiti takoj po izkopu, ko je še vlažna in so barve sveže. Osušeni strati in profili nam delajo pri čiščenju in risanju nepremostljive težave, močenje z vodo le delno lahko nadomestili škodo po osušitvi. Pogosto bomo rabili pri risanju tudi pravi padec svetlobe, ker brez tega ne bomo mogli videti razlike v plasteh.

Drugo važno pravilo je, da v strat ne delamo nikakih vkopov. Kulturnih ostankov oziroma kulturne plasti ne bomo nikdar izgrebli iz strata! Če kak objekt sega še v globlje sloje, ga pustimo v stratu. Kolikor sega izven njega, bo

³ Cfr. Neue Ausgrabungen in Deutschland (1958).

v risbi dobil svojo višinsko mero. Prav isto velja za kamne. Prav tako seveda puščamo v stratu vse grobove; izkopljemo jih šele, kadar smo prišli do strata, ki je nižji od dna groba.

Seveda pa se iz tega rojevajo tudi težave: grob bo že zdavnaj ugotovljen, eventualno se bo pojavila že njegova keramika, mi pa groba še vedno ne bomo smeli dvigniti. Nevarnost bo, da se nam bo razsušil, pa tudi njegova varnost nam bo na skrbi. Pomagali si bomo s tem, da bomo grob pokrili z mokro juto in deskami. Pogosto bo ukrepe lahko narekovala konkretna situacija. Včasih bo celo treba narediti kompromis. Pri današnjem stanju znanosti, ko imamo veliko najdb, pa še nobenega načrta gomile, se ne bi ustrašil narediti kompromisa tudi v škodo najdbe, če bi s tem rešil važno risbo strata oziroma profila. Zgled iz Manchinga daje zato samo oporo.

Poleg centralnih profilov bomo v gomili risali tudi pomožne. Sem štejemo predvsem profile nad posameznimi grobi. Pri stratigrafskem kopanju bomo marsikateri grob odkrili o njegovih obrisih že mnogo stratov višje. Na ugodnem mestu groba bomo začeli risati profil, ki ga sicer na terenu ne bomo hranili, risarsko pa ga bomo imeli v celoti. Pri vseh pomožnih profilih pa bomo pazili, da ne bomo razbijali velikih ploskev. Šele velika horizontalna ploskev daje izkopavalcu pravi vpogled v situacijo. Vse težke situacije nam lahko rešuje šele velika in gladko očiščena ploskev brez vsakih jam in lukenj! Čas enometrskih sond je v moderni arheologiji dokončno minil.

Praksa v Stični je potrdila trovrstno risanje načrtov v treh različnih merilih: celotni načrt (črno-beli) v merilu 1 : 50, barvno risanje stratov in profilov v merilu 1 : 20 in končno risanje detajlov (grobov) v merilu 1 : 10.

Dr. S. Gabrovec : MÉTHODE TECHNIQUE DES FOUILLES À STIČNA

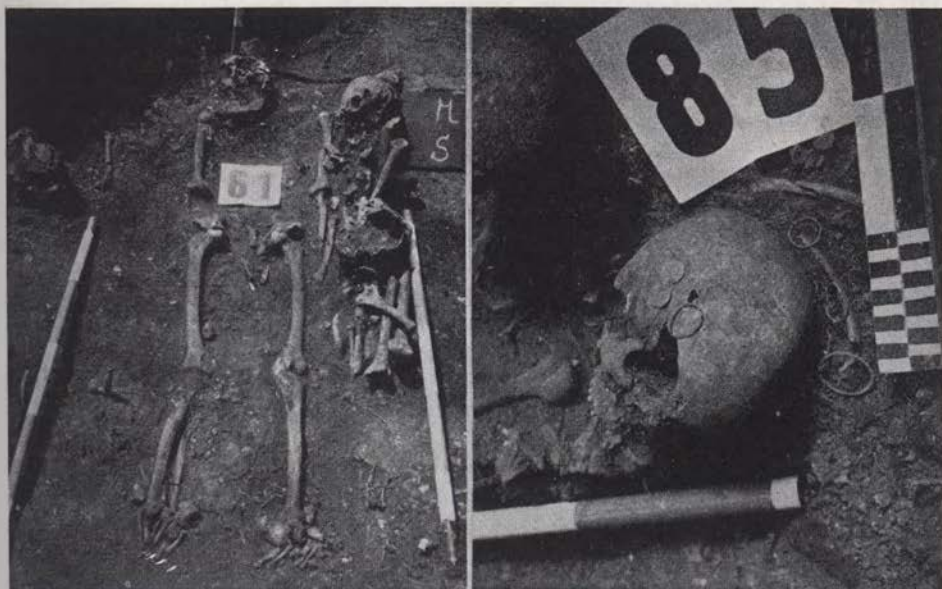
L'auteur apporte des vues nouvelles sur la méthode des fouilles, surtout à propos du tumulus de Stična que le Musée National est en train d'étudier. Il analyse en détail la manière de dessiner plans et profils par la technique en couleur.

Zaščitna izkopavanja pod Blejskim gradom

ANDREJ VALIČ

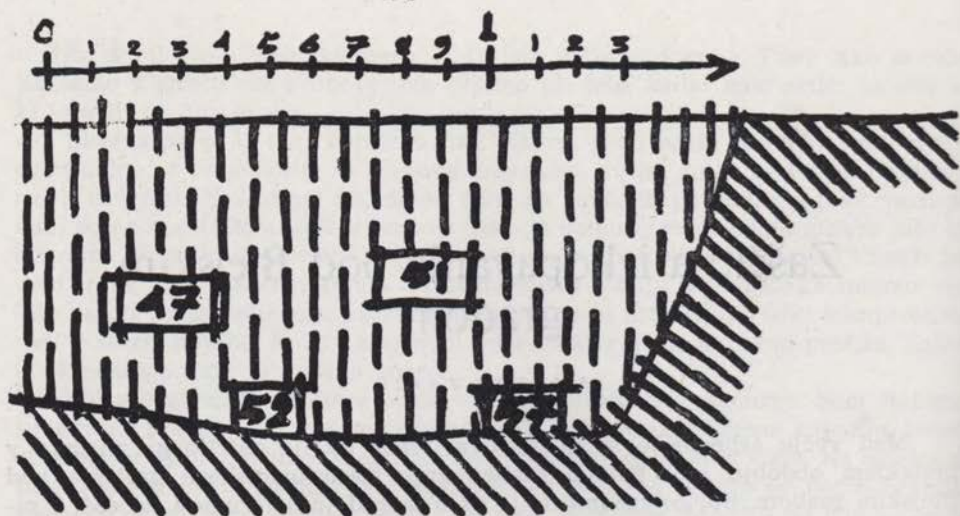
Med večje arheološke spomeniškovarstvene akcije zaščitnega značaja v preteklem obdobju sodi gotovo raziskovanje staroslovanskega grobišča pod Blejskim gradom. Spričo razumevanja vseh merodajnih forumov, začeni s samimi izvajalci del, projektanti, muzejskimi in spomeniškovarstvenimi organi sodimo, da nakazuje prav primer izkopavanja pod Blejskim gradom, sicer resda po svoje specifično, vendarle v splošnih obrisih metodo medsebojnega sodelovanja med gradbenimi podjetji in arheološkimi ustanovami.

Pri gradnji parkirnega prostora asfaltirane, avtomobilom dostopne ceste na Blejski grad so delavci komunalnega podjetja ObLO Bled odkopali pod samim

Bled — grad, lobanja skeleta 85
z obsenčnimi obročki (foto: A. Valič)
Bled — le château, crâne du squelette 85
avec anneaux temporaux

Bled — grad, trojni izkop na grobišču
na »Sedlu« (foto: A. Valič)
Bled — le château, sépultures triples
dans la nécropole »na Sedlu«

Shematiziran profil grobišča — etažni pokop (risal: J. Suhadolec)
 Profil des sépultures — inhumation en étages

gradom »Na sedlu« nekaj skeletov. O najdbi so takoj obvestili Narodni muzej, ta Zavod za spomeniško varstvo LRS, ki je s pomočjo Okrajne spomeniške komisije Kranj organiziral reknosciranje na samem terenu. Pri tem smo ugotovili, da je na bodočem parkirnem prostoru obsežna staroslovanska nekropola. Groba dela na tej ledini, ki naj bi bila nasuta in znivelirana z višino ostalega terena, so bila prekinjena. Zimski čas in snežna odeja nista dopuščala takojšnjih zaščitnih del, ker bi komaj mogli izvršiti izkopavanja po neoporečni metodi. Čeprav so bila planirana dela nujna zaradi bližajoče se turistične sezone, moramo poudariti veliko razumevanje predstavnikov ObLO Bled, ki so vodili dela da so nam omogočili potrebna zaščitna izkopavanja v normalnih pogojih.

Najvažnejši problem, ki je stal v tistem trenutku pred spomeniški organi, je bila, poleg potrebnih finančnih sredstev, še udeležba potrebnega števila arheologov. Na sestanku Arheološkega društva in po priporočilu zavoda smo mogli k izkopavanjem pritegniti poleg študentov arheološkega seminarja še izvedence G. Boltinovo, I. Janžekovičevo, F. Lebna ter geometra D. Mateliča. Celotno akcijo je financirala spomeniška komisija OLO Kranj.

Vsega skupaj smo izkopali 137 skeletov, vendar so sedem okostij uničili že prej pri delih in z miniranjem skalnatega terena. Poleg tega smo odkrili še dvoje živalskih okostij.

Grobišče »Na sedlu« leži na začetku prevala, na prisojni strani, v jugovzhodni smeri. Osnovo terena tvori dolomitni apnenec, formiran v območju grobišča v polkrožno oblikovano teraso, kjer se je v teku stoletij nabirala siva ilovica, pomešana z večjimi kamni in gozdnim humusom. Teren sam je bil pokrit z iglavci in grmičevjem, katerega korenine so otežkočale tehnično delo izkopavanja. Grobovi so bili ukopani v humozno plast ali pa v razpoke in druge kraške tvorbe v globino od 0,30 do 1,20 m.

Na razmeroma majhnem prostoru, ki so ga uporabljali za pokopavanje umrlih, so bili skeleti položeni v smeri vzhod—zahod, vendar pa smo opazili,

da se prav zaradi skrčenega prostora niso mogli pri pokopavanju vedno držati te smeri, in je spričo tega opaziti intenzivno izrabo prostora nekropole. Saj smo našli vrsto pokopov v etažah (Sl. 1), kjer so ležali skeleti — tudi štirje — drug vrh drugega. Na manjših policah pa smo prav tako dobili več okostij v isti grobnih jami. Posebej pa padejo v oči tisti skeleti, pri katerih so prej pokopane mrličice ob ponovnem pokopu na istem mestu dvignili ter položili njih kosti brez reda ob stran novemu pokojniku. Tako moremo na grobišču pod Blejskim gradom glede na število pokopov pokazati posamične pokope, dvojne (sl. 2) in celo trojne, ki se razlikujejo tako po starosti, kakor tudi po spolu in smo jih odkrili ali v isti globini ali v etažah na istem prostoru.

Mimo tega pa se pokojniki razlikujejo tudi po številu pridatkov, za katere lahko trdimo, da so zelo dobro ohranjeni. Med najbolj številne najdbe sodijo gotovo obsenčni obročki (sl. 3), železni noži ter bronasti in srebrni prstani. Formalno omenjeni predmeti ne izstopajo iz tipološkega okvira že znanega kulturnega gradiva. Posebej moremo omeniti ploščati fibuli, okrašeni z emajlom in predstavljajoči človeško masko, geometrijski ornament ter živalski relief. Sem sodi tudi dvoramna fibula s stiliziranim rastlinskim okrasom. Med luničastimi uhani izstopata pozlačena uhana z bronastim obeskom na zlati verižici. Tipičen importiran material med gradivom blejske nekropole je pozlačen brakteat, ornamentiran z dvojno pletenino v obliki polkrogov, ter bronasta zaponka z vgraviranimi predstavami dveh svetnikov.

Med ostalimi najdbami velja omeniti še rimske in srednjeveške novce, žlindro, živalsko rogovje itd. Celih keramičnih posod iz tega obdobja, ki bi pripadale grobišču, nismo našli, izvzemši črnosivo žgane črepe, okrašene z valovnico.

V grobnih jamah za skelete smo zasledili veliko prazgodovinskih najdb, žganino in živalske kosti, kar daje oporo domnevi, da smo na tem prostoru našli uničeno prazgodovinsko nekropolo.

Izkopavanja sredi turistične sezone so nudila izredno priložnost obiskovalcem Blejskega gradu, da si sredi izkopavanj ogledajo tehnično plat raziskovanj. Veliko zanimanje so vzbudila predvsem pri šolskih ekskurzijah, ki so v rekordnem številu obiskala izkopavanja. Omeniti moram tudi obiske naših in tujih visokih političnih voditeljev, ki so z največjim zanimanjem ogledovali naše terensko delo.

S tem da se nismo ogradili, smo z neposrednim kontaktom z obiskovalci popularizirali arheološko dejavnost ter seznanjali interesente z življenjem, običaji in materialno kulturo naših prednikov, kar jim je bilo doslej znano bolj ali manj le iz učbenikov.

Če na kratko povzamemo rezultate zaščitnih izkopavanj pod Blejskim gradom, vidimo, da se nekropola navezuje po številu izkopanih skeletov med večja raziskana grobišča na Gorenjskem in se pridružuje nekropolam v Kranju, na Bledu-Pristavi in Bohinjski Srednji vasi. Staroslovanska nekropola pod Blejskim gradom sodi v vrsto planih grobišč ter po značilnih pridatkih, danih pokojnikom v grob, v krog köttlaške kulture vzhodnega alpskega ozemlja.

Spomeniškovarstveno pa predstavlja zaščitna akcija velik napredek pri spoznanju, da je treba za bolj ali manj uspešno izkopavanje tako obsežne nekropole tudi številčno dovolj močan kader delavcev, izpopolnjen z ostalimi izvedenci. Kljub temu da ima arheološka služba v okviru spomeniškega varstva

glede na svoje specifične pogoje dela in metodologijo raziskovanj posebno zahtevno mesto, pa se vidi, da je mogoča uspešna intervencija in analiza le v skupni povezavi z najbližjimi organi, zadolženimi z varstvom spomenikov.

Andrej Valič: EXCAVATIONS PROTECTRICES SOUS LE CHATEAU DE BLED

Dans cet article, l'auteur donne un aperçu de l'ensemble des efforts entrepris par les organisations pour la conservation des monuments en vue de protéger une des nécropoles vieu-slovènes les plus marquantes, celle qui se trouve sous le château de Bled. Il mentionne ensuite le matériel trouvé dans les sépultures et la stratigraphie à l'intérieur de la nécropole qui présente un caractère d'extrême division; dans ce cas, en effet, on connaît même l'inhumation par étages.

SPOMENIŠKA EVIDENCA IN TOPOGRAFIJA

Topografija umetnostnih spomenikov

DR. MARIJAN ZADNIKAR

Eden prvih pogojev za uspešno spomeniškovarstveno dejavnost je poznavanje gradiva, ki ga ta obravnava, to je spomenikov. Vzporedno z operativnimi posegi na njih, to je s konservatorstvom v ožjem pomenu besede, se je zato v okviru spomeniškovarstvenih prizadevanj, pa tudi izven njih, že zgodaj pojavljala težnja po inventarizaciji, razvidu, seznamu, evidenci, opisu, registru ali topografiji spomenikov, čeprav ti pojmi še niso bili razčiščeni in marsikomu tudi danes niso povsem jasni. Ta težnja je torej tako stara, kakor spomeniško varstvo samo, njeno uresničenje pa je hkrati tudi odraz stopnje, do katere se je v posameznih obdobjih svojega razvoja povzpelo. Prvi poskusi v tej smeri segajo ponekod v Evropi že celo v 17. stoletje, načrtnejše akcije pa je prineslo s seboj zlasti 19. stoletje.

Če se v naslednjem omejimo le na slovenske razmere, moramo najprej ugotoviti, da je šel tu razvoj spomeniškovarstvene službe vzporedno z njeno rastjo v nekdanji Avstriji, kamor je do leta 1918 slovensko ozemlje državopolitično pripadalo. Spomeniška služba v Sloveniji je bila ta čas vključena v delovanje dunajske Centralne komisije za ohranjanje in raziskovanje zgodovinskih spomenikov. V njenem glasilu so izhajali od časa do časa tudi nesistematični opisi naših spomenikov po ozko omejeni deskriptivni metodi, ki je značilna za zgodovinopisje 19. stoletja in ki so jih prispevali častni konservatorji in korespondenti tega osrednjega spomeniškovarstvenega organa. Prvo samostojno delo, ki je deloma vključevalo tudi slovensko ozemlje, je bila spomeniška topografija Koroške, ki je izšla leta 1889 na Dunaju. Le malo pozneje pa se je prvi šolani slovenski umetnostni zgodovinar in prvi konservator A. Stegenšek sam, brez vsakršne organizirane podpore, lotil opisa cerkvenih spomenikov Lavantinske škofije in je leta 1905 izdal tiskano topografijo cerkvenih spomenikov v gornjegrajski dekaniji, leta 1909 pa še »Konjiško dekanijo«, v kateri je poleg cerkvene obdelal tudi fevdalno spomeniško posest. V njegovem času je bil to kaj drzen podvig, če upoštevamo slovensko samozaložbo v tedanjih narodnostnih razmerah na Spodnjem Štajerskem. Pa tudi po strokovni plati je bilo Stegenškovo prizadevanje pravo pionirsko delo, saj ni bilo doma v tem nobene tradicije in domala nobenih predel. Po prvi svetovni vojni je Spomeniški urad v Ljubljani svojo dejavnost usmeril poleg praktičnih nalog tudi v raziskovalno delo. Spomeniški konservator dr. F. Stelè je do leta 1929 pripravil objavo umetnostnih spomenikov kamniškega sodnega področja, ki pomeni doslej pri nas najpopolnejši inventar umetnostne posesti določenega kulturno-geografskega zaključenega ozemlja. M. Marolt je v podobnem smislu obdelal umetnostne spomenike v dekaniji Celje (1931/32) in dekaniji Vrhnika (1929/34). S tem pa je

seznam vseh doslej tiskanih topografskih del že tudi zaključen. Če bi označili tako obdelana področja na slovenskem zemljevidu, bi se pokazalo, da tvorijo le majhne otoke na njem. Res je sicer, da je bilo poleg tega, kar smo pravkar našli kot objavljeno, zbranega doslej mnogo topografskega gradiva, saj bi sodili semkaj od vizitacijskih popisov cerkva iz 17. stoletja in prvih topografskih poskusov Dolničarjevih, Gladičevih in Gajšnikovih tudi vsi podatki o spomenikih, raztresenih po najrazličnejših publikacijah, ki pa niso dosti bolj uporabni kot spomeniško gradivo samo, dokler ni sistematično obdelano in z objavo vsakomur dostopno.

V svoji konservatorski praksi je dr. F. Stelè med obema vojnama napolnil mnogo popotnih belešk s priložnostnimi opisi slovenskih umetnostnih spomenikov. To gradivo, ki pa ne predstavlja sistematičnih topografskih opisov, ima danes marsikdaj že dokumentarno vrednost, ker je druga velika vojna s svojimi posledicami ponekod bistveno posegla v stanje spomenikov. Ti popotni zapiski so bili med vojno prepisani in so kot »Steletova kartoteka« v Zavodu za spomeniško varstvo LRS še vedno marsikdaj edina orientacija, kadar gre za spomenik, ki ga nihče od uslužbenecv podrobneje osebno ne pozna. V popolnejši meri so bili Stelètovi popotni zapiski zadnji čas ponovno pretipkani v okviru internega dela Sekcije za umetnostno zgodovino pri SAZU, kjer so podatki o spomenikih izpopolnjeni tudi z ekscerpti iz literature o njih.

Po osvoboditvi je spomeniška služba sprejela v svoj program tudi delo na evidentiranju kulturnih spomenikov, ki pa zaradi objektivnih pogojev zlasti v prvih povojnih letih, ko je bilo treba najprej opraviti mnoge operativne naloge, vsaj v osrednji spomeniški ustanovi ni dobilo prvega mesta. Leta 1947 so bili evidentirani spomeniki v delu Kočevske, pozneje pa so konservatorji na službenih potovanjih večinoma le mimogrede in vzporedno z drugimi nalogami bolj ali manj sistematično evidentirali spomeniško gradivo. Poleg kočevskih so bili doslej v geografskem smislu popisani spomeniki v delu nekdanjega slovenjegraškega okraja, na Dolenjskem in v piranski okolici, vsaj s strani republiškega zavoda. Seveda pa bodo pri bodoči topografiji spomenikov zelo dobro služile tudi raziskave, ki so bile doslej opravljene na posameznih vrstah spomenikov, torej ne po geografsko zaključenih enotah za vse spomenike. V tem smislu je bila raziskana v vsej Sloveniji romanska arhitektura, na ozemlju nekdanje Kranjske in Primorske tudi arhitektura gotske dobe pa ljubljansko baročno stavbarstvo, nadalje slovenska srednjeveška plastika, ljubljansko baročno kiparstvo v kamnu, štajerska baročna plastika, »zlati oltarji« in ostalo rezbarstvo 17. stoletja na Gorenjskem, poleg srednjeveškega stenskega slikarstva tudi posamezna poglavja iz ostalih obdobij te likovne zvrsti, v zadnjem času pa tudi slovenska znamenja. Za Pomurje je bil natisnjen vodič po tamkajšnjih umetnostnih spomenikih, medtem ko je dr. S. Mikuža topografija šmarske dekanije še vedno v rokopisu. Vse to delo so seveda v veliki meri opravili konservatorji, muzealci ustreznih strok in drugi umetnostni zgodovinarji tudi izven osrednjih ustanov. Z razširitvijo konservatorske službe in z ustanovitvijo nekaterih področnih spomeniških zavodov se je pomnožilo tudi število terenskih raziskav, ki so ena najboljših poti da uspešnejšega spomeniškega varstva in do popolnejše presoje naše spomeniške posesti, pot do njene kategorizacije in podobno. Tako so bili doslej na primer popisani vsi sakralni spomeniki na področju celjskega okraja, evidentirana je spomeniška posest na Gorenjskem, v ljubljanskem okraju in deloma na Goriškem, pregledana je bila do neke mere naša meščan-

ska arhitektura, raziskan stavbni razvoj nekaterih gradov itd. Kljub temu pa je na slovenskem zemljevidu še vedno le pet majhnih otokov z letnicami 1905 do 1934, kakor bi se bilo že pred tridesetimi leti ustavilo pri nas vsakršno topografsko delo. Naših topografij, ki bi bile kot knjige vsakomur dostopne in iz katerih bi se lahko vsakdo poučil o številu, vrednosti in pomenu naše spomeniške posesti, je še vedno samo le nekaj centimetrov, če jih postavimo s hrbti drugo ob drugo, medtem ko se že domala vsa ostala Evropa ponaša s celimi policami svojih topografskih izdaj. Spomnimo se samo avstrijske, nemške in češke topografije, pa stopnje, do katere se je tudi tu v zadnjem času povzpela Švica. Naše gradivo pa razen tistih nekaj objavljenih centimetrov, ki so že tudi potrebni bistvenih korektur, še vedno ostaja opisano po predalih in v črno vezanih ali broširanih rumenih popotnih zapiskih, v številčno razporejenih negativih, ki gredo že v desettisoče in v fototekah povečav, ki zahtevajo vedno znova novih omar. Tudi tako imenovani osrednji razvid spomenikov (v mislih imam za zdaj le umetnostne) obsega doslej komaj kaj več kot kartotečno urejene prepise terenskih zapiskov enega samega konservatorja.

V obilici pojmov, kakor so razvid, evidenca, seznam, register, inventar, katalog, topografija itd., pa tudi v menjavanju različnih predpisov, pristojnosti, dolžnosti enega zavoda do drugega itd. se doslej še nismo znašli, čeprav je v nas vseh že dolgo zavest, da je treba gradivo, ki naj ga nadziramo, varujemo, zaščitimo, prezentiramo in populariziramo, najprej poznati. Ne le vsak zase in za svojo strokovno ali geografsko omejeno področje, temveč mora biti spomeniško gradivo vsakomur dostopno ne samo v naravi, ampak tudi z opisi v javnih publikacijah, pa naj jih imenujemo tako ali drugače.

Če naj se teža dela osrednje spomeniškovarstvene ustanove v Sloveniji res premakne od operativnih, pretežno gradbenih nalog, ki naj jih prevzamejo občinski zavodi, na področje študija kulturnih spomenikov s težnjo po čim popolnejši evidenci nad njimi, potem je treba to tudi realizirati. Najprej pa je potrebno razbistriti pojme, ki se zdi, da vsem še vedno niso jasni. Zlasti gre tu za pomen besedi register, evidenca in topografija, ki jih, kakor še mnogo drugih, pogosto in radi uporabljamo, ne da bi se prav zavedali njihovega pomena.

Po analogiji z vsemi drugimi registri in v skladu s pravilnikom, ki govori o njem, tudi spomeniški register ni nič drugega kot po številčnem zaporedju nanizan seznam spomenikov, opremljen s podatki o lastništvu, z zemljiško knjižnimi številkami, s podatki o hipoteki in o izvršenih posegih na njih ter s kratko oznako njihovega spomeniškega svojstva, vse pa v najkrajši možni obliki, le toliko, da je s temi podatki spomenik določno označen. Namen tega registra je zlasti pravne in splošne upravne narave ter se bistveno ne razlikuje od namena zemljiške knjige, registra motornih vozil in podobno. Register bo zato dobro služil takrat, kadar bo treba v pravnih sporih uradno potrditi spomeniško svojstvo nekega objekta ali predmeta, če bi bil kdorkoli temu svojstvu in posledicam, ki iz njega izvirajo, nenaklonjen in zato spomenik ogrožen v svojem obstoju in prvobitnosti: nadalje bo — po daljšem času seveda — pokazal vsaj približno številčno stanje kulturnih spomenikov na določenem teritoriju, dal bo morda tudi še nekaj podatkov o finančni plati in o gospodarskih pogledih na spomenike, a ne dosti več kot to. Svojega pravnega in upravnega značaja register ne bo mogel nikdar preseči, ker bi s tem izgubil ne samo svoje ime, temveč tudi svoj pomen. Spomeniško varstvo pa po svojem bistvu ni prven-

stveno upravna in pravna dejavnost, zato se samo z registrom spomenikov ne more zadovoljiti, kadar je govora o pregledu nad spomeniškim patrimonijem, ki ga obravnava. Že samo za kratko karakteristiko spomeniškega svojstva nekega objekta, ki naj se vpiše v register, je potrebno tisti objekt podrobno poznati, če naj se ga v lapidarni obliki točno opredeli in označi. Od kod pa naj izhaja že tisto znanje, ki bo dalo ustrezne podatke za register, da o drugih potrebah, s katerimi se spomeniško varstvo vsak dan srečuje, sploh ne govorimo, kot iz čim popolnejšega poznavanja spomenikov v vseh njihovih vidnih podrobnostih in celotnem pojavu. Prikaz spomenika v obliki čim podrobnejše deskripcije po že kar ustaljenem zaporedju opisa njegovih sestavin je torej izhodišče za vse ostale oblike evidence: od registra do stvarnih, imenskih, kronoloških, tehnoloških in ne vem kakšnih še katalogov, kartotek in preglednih pomagal. Osnova vsega je torej gradivo samo, ki se ga da potem kabinetno obdelovati, razporejati in uporabljati v najrazličnejše namene. Do gradiva in mnogih dragocenih spoznanj o njem pa se spomeniško varstvo lahko dokoplje le s terenskim delom, ki na zunaj le redkokdaj nosi zavidljivo aureolo znanstvenega dela, temveč je zvezano z vsemi težavami in posegi, ki jih teren prinaša s seboj. Notranje delo je torej samo logično nadaljevanje terenskega, je obdelava nabranega gradiva, ki nosi v sebi vedno nova spoznanja, sicer pa bi se sprevrglo v l'art pour l'art in v tratenje časa ter navidezno uradovanje, ki ne more biti bistvo spomeniškega prizadevanja. Evidenca spomenikov je torej osnovno poznavanje gradiva, ki je predmet spomeniškega varstva, hkrati pa je to šele gradivo tudi v drugem pomenu besede, iz katerega se lahko oblikujejo razni razvidi, registri, sezname, kartoteke in podobno, toda gradivo, ki je osnova vsega, je treba imeti, ga poznati in obvladati, ker brez tega tudi še tako kratke telegrafske formulacije spomeniške karakteristike nekega objekta za vpis v register ne bomo mogli dati. Evidenca bo torej tem popolnejša, čim popolneje in podrobneje bomo poznali spomenike v vseh njihovih sestavinah in medsebojnih odnosih.

In tehnična plat? Medtem ko je za register že s pravilnikom določena knjižna oblika z določenimi rubrikami, kar že samo kaže na njegovo naravo, bo za evidenco spomeniškega gradiva verjetno bolj prikladen kartotečni sistem brez vsakršnih kalupov in ozko omejenih okvirov ter rubrik. Na prazne kartone bomo prepisali opis spomenika, ki smo ga prinesli s terena in če nam ni uspelo že na mestu samem ta opis sistematično opraviti, ga lahko pri tem internem delu na evidenci spomenikov uredimo in priredimo, a kljub vsej še takolični obliki bo to še vedno samo gradivo, iz katerega bomo lahko črpali podatke in delali najrazličnejše sezname in razvide, kakor smo jih že omenili.

In kaj je po vsem tem topografija v tistem pomenu besede, ki se v zvezi z našo stroko tako pogosto uporablja? Topografija je sistematična obdelava evidentiranega gradiva, opremljenega z zgodovinskimi podatki o spomeniku, z literaturo o njem in z vsakršno tehnično dokumentacijo, od fotografske do načrtov. Knjižna izdaja topografije je njena končna oblika. V razmerju do evidence je topografija v svojem tekstualnem delu navadno močno zreducirana, ker je gradivo že sistematično urejeno po določenih vidikih. Z njo so hkrati z vsemi ostalimi zadovoljenje tudi potrebe po popularizaciji spomenikov.

Iz vsega povedanega torej sledi, da je evidentiranje spomenikov na terenu prvenstvena naloga neoperativne spomeniške službe, kajti le iz tega gradiva bomo lahko sestavljali registre, pisali topografije in polnili pod najrazličnejšimi naslovi kartotečne škatle, pa tudi odgovarjali na vsa vprašanja, ki se dnevno

pred nas postavljajo. S spomeniško topografijo bo spomeniškovarstvena dejavnost kot javna služba opravila eno svojih temeljnih nalog. Ne le pri vsakdanji spomeniški operativi bo nepogrešljiva, bila bi tudi osnova za nadaljnja znanstvena raziskovanja spomenikov, najuspešnejše sredstvo njihove popularizacije in z njo bi končno, čeprav s precejšnjo zamudo, ujeli vsaj zadnji korak z drugimi kulturnimi narodi tudi na tem področju.

Evidenca arheoloških spomenikov

PETER PETRU

Ena prvenstvenih nalog spomeniškovarstvene dejavnosti na področju arheologije je evidentiranje spomenikov. Glede na to, da je večina premičnih arheoloških spomenikov spravljena takoj po izkopu v muzejske ustanove, ostane zavodom glavna skrb za očuvanje arheoloških terenov in nepremičnih pričevanj davnine. Pri tem zadenemo na troje problemov, ki so sicer medsebojno tesno povezani, pa vendarle terjajo specifično obravnavo. Prvič zadenemo na registriranje vseh dosedanjih posegov v arheološki teren, kolikor moremo to po ohranjeni dokumentaciji ugotoviti. Druga taka dejavnost pa je terensko rekognosciranje ter dodatno ugotavljanje nepoznanih, a na terenu ohranjenih spomenikov. Posebej pa bi iz tega izločili antične napisne in druge okrašene spomenike, ki sodijo večinoma v skupino premičnih spomenikov, so pa danes vzdani v raznih stavbah.

Vprašanje registracije vseh do sedaj znanih arheoloških spomenikov, omenjenih v publikacijah starejših znanstvenikov in revialnem tisku predstavlja osnovo evidence. Zanimanje za arheologijo in arheološke starine je pri Slovencih izredno živo, saj segajo prvi zapisi o starinah še v 14. stoletje. Razumljivo, da smo navezani na to izročilo še posebej, ker je vrsta spomenikov izgubila svojo nekdanjo in prvobitno podobo ter jo zato težje rekognosciramo. O mnogih izkopavanjih v preteklosti moremo zvedeti šele iz takratnega dnevnega časopisja. Za vseskozi dokumentirano vodenje registra arheoloških spomenikov pa je nujno, da zajame popis vsa dosedanja raziskovanja in jih kartografsko fiksira. Sleherni poseg v arheološki spomenik na terenu namreč pomeni tudi njega uničenje. Prav zato pa je nujno, da spomeniškovarstveni organi sproti spremljajo dejavnost na terenu in da oskrbe v svoji evidenci pregled nad vsemi posegi v teren odnosno arheološki objekt. Spričo tega, da je arheološka služba pri spomeniškovarstvenih organih dobila širše obeležje šele po vojni ter da je stala vrsto let pred akutnimi nalogami reševanja ogroženih arheoloških terenov, ni bil mogoč pristop k načrtnemu zbiranju literarnih in topografskih podatkov, zlasti še, ker je to terjalo skupno delo. Zbiranje teh je zaradi znanstvene nuje prevzela Sekcija za arheologijo SAZU in pritegnila med drugim tudi referat za arheologijo Zavoda za spomeniško varstvo LRS (Varstvo spomenikov VI, 1956/7, 135). Poln delovni razmah pa je akcija dobila šele z lani odobrenimi sredstvi zveznega fonda, ko je bilo mogoče osnovati v sodelovanju Sekcije za arheologijo, Arheološkega društva, podružnice za LRS in Zavoda za spomeniško varstvo široko kolektivno podstat, saj sodelujejo pri akciji vsi slovenski arheo-

logi. Po lanskoletnih uspehih moremo soditi, da bo delo na pregledu vseh dose-
danjih arheoloških izkopavanj in najdb na območju LRS končano v letu 1964
in izročeno v tisk. Takrat bomo dobili tudi popoln seznam do zdaj poznanih naj-
dišč in pregled vseh posegov v teren.

Ob tem se postavlja vprašanje, ali moremo šteti vse objekte, omenjene v
Gradivu za arheološko karto Slovenije, kot spomeniške vrednote in ali je
dovoljeno jemati Gradivo kot osnovo za registracijo arheološke zupuščine. Glede
na to, da pri zbiranju podatkov sodelujejo, kakor rečeno, vsi slovenski arheologi
in spričo tega, da je za dokončno redakcijo osnovana posebna komisija strokov-
njakov, daje to omenjenemu delu visoko znanstveno vrednost in pečat serioz-
nega dela. Zato je po naši sodbi ne le priporočljivo, ampak celo nujno, da postane
Gradivo za arheološko karto Slovenije ogrodje in osnova bodočega registra
arheoloških spomenikov Slovenije.

Izpopolnjevanje primarnega registra arheoloških spomenikov Slovenije pa
bi sledilo z novimi podatki, pridobljenimi s terensko avtopsijsko. Navodila, po ka-
terih se zbirajo ti podatki, je izoblikoval S. Pahič na spodbudo Republiške
komisije za izdelavo arheološke karte. Na sestanku slovenske podružnice
Arheološkega društva Jugoslavije v začetku tega leta pa so člani predlagali, da
tvorijo Navodila osnovo, po kateri se naj vodi arheološka topografija na pod-
ročju Slovenije. Kriteriji so jasno oblikovani in jim metodološko ter strokovno
ne moremo oporekati zlasti še, ker je s pritegnitvijo Zavoda za spomeniško
varstvo LRS zagotovljeno vključevanje podatkov, ki so za spomeniško službo
potrebni (stopnja ohranjenosti itd.). V primeri z drugimi panogami spomeni-
škega varstva ima arheologija svoje specifične danosti predvsem v tem, da ni
nobena topografija popolna, ampak jo lahko nove najdbe dopolnjujejo. V tem
primeru bo potrebno objavljanje takih najdišč v Varstvu spomenikov, ki je že
danes osvojil fiziognomijo dokumentarnega regulatorja vseh sprememb, na-
stalih na spomenikih odnosno arheoloških terenih, in je hkrati znanstvena evi-
denca novih najdb in odkritij.

Posebna naloga osrednjega zavoda pri neposrednem nabiranju podatkov
za evidenco arheoloških spomenikov je gotovo usmerjanje delovanja topograf-
skih ekip in na osnovi komisijskega predloga izvršena podpora ter koordinacija
posameznih akcij. Prvenstveno se pri tem opira zavod na mnenje komisije za
arheološko topografijo in daje sugestije ter prispevke za delo, ki je v zastoju.
Poglavitno vodilo je: omogočiti ali zaključek ali začetek akcije na odrejenem
področju, ker smo zainteresirani na tem, da prevzamejo posamezni pokrajinski
arheologi v svoj program topografijo, saj je to zanje poleg preventive tudi prva
dejavnost na terenu.

Žal pa je povezava arheologov z medobčinskimi zavodi često slaba in bi jo
v naslednjih letih z vključevanjem ali poverjanjem bližnjega arheologa s siste-
matično evidenco in nabiranjem podatkov bistveno izpopolnili v korist spome-
niškovarstvene službe. Razumljivo, da omenjeni zavodi ne bodo mogli posegati
v arheološko problematiko s sistematičnimi raziskovanji, dokler ne premorejo
lastnega arheologa. Vsekakor pa bo z deli na evidentiranju spomenikov nujno,
da vsebuje skupina zunanjih sodelavcev medobčinskega zavoda tudi arheologa,
ki bi bil v prvi vrsti zadolžen z vodenjem evidence za področje medobčinskega
zavoda in s topografijo. Le tako bo mogoče oskrbeti z leti register arheoloških
spomenikov tudi v medobčinskih zavodih.

Oskrbo posebnih poverjenikov za arheološko topografijo posameznih regij bi bilo nujno usmeriti prek medobčinskih zavodov, in to ali osebno ali komisijsko. Večinoma dela arheološki kader pri muzejih, kjer vrši določene muzejske in spomeniškovarstvene naloge, vezane na študij posameznih premičnih spomenikov. Hkrati se je od vsega začetka poverila preventiva nad nepremičnimi spomeniki arheologom v muzejih. Vendar pa ostaja njih delovanje v glavnem usmerjeno na muzejsko področje. Topografijo vodi trenutno le manjši del muzejev. Smotrna topografska dela in evidentiranje arheoloških spomenikov na terenu terja večletno rekognosciranje manjše pokrajinske enote. Zato je nujno, da se akcija poveže s spomeniški organi na terenu ter da se prenese dejavnost evidentiranja nepremičnih spomenikov na medobčinske zavode, ker so po zakonu dolžni voditi register vseh spomenikov na svojem območju.

Pregled trenutnega stanja na evidentiranju odkritih in še neugotovljenih arheoloških spomenikov na terenu nam potemtakem kaže, da bi bila prisiljena in sforsirana dejavnost v okrilju zavoda nepotrebna dvotirnost, posebno še, ker stoji medakademijska akcija na ugotavljanju vseh doslej odkritih spomenikov, izpričanih v virih, tik pred zaključnimi deli. Spričo tega je bil zavod mnenja, da se vključi v to akcijo ter jo podpre, ker bo v dveh letih objavljeno Gradivo tvorilo osnovo za registracijo vseh doslej rekognosciranih in opisanih arheoloških spomenikov v Sloveniji. Hkrati je izdelal S. Pahič pregled, v kolikem času moremo, pri intenzivnem skupnem delu na terenski topografiji, pričakovati celovit pregled nad našo najstarejšo spomeniško zupuščino. Po sedanjih analizah in spričo trenutnega tempa dela na avtopsiji bi bila akcija zaključena med leti 1975—80. Istočasno pomenita obe letnici, gledano s stališča spomeniškega varstva, zaključek del na evidentiranju in registriranju poznanih arheoloških spomenikov.

Posebna naloga v okviru evidentiranja arheoloških spomenikov je registriranje in obdelava antičnega napisnega in figuralno okrašenega kamnitega gradiva. Po poslednjih analizah je tovrstno gradivo najbolj ogroženo. To pa zato, ker ga ali uporabljajo za gradbeni material ali pa ker je izpostavljeno vremenskim neprilikom. Spomeniško gradivo izredne historične cene, vzidano v začetku prejšnjega stoletja v Mestni stolp v Ptuj, je danes povsem erodirano. Vremenske neprilike, izprememba temperature in druge spremembe mehanične narave so v stopetdesetih letih povzročili izluženje veziva, tako da zdaj rapidno odpadajo večje površine kamna. Zato je nujno, da se vsi kamni zavarujejo ali pa da jih deponirajo v pokrite prostore. Treba pa bo misliti na opozorilo lastnikom takih spomenikov, da bodo te odslej bolj varovali.

Konkretne naloge in probleme, zvezane z vprašanjem evidence arheoloških spomenikov, zadevajo poleg arheološkega referata in spomeniškovarstvene službe tudi samo arheologijo, ker ji predstavljajo podatki, zbrani s topografijo, skorajda izključni dokument. Zaradi tega je povezanost med zavodom in arheološkimi združenji pri zbiranju podatkov predstavljala in predstavlja skupne napore. Glede na novi spomeniški zakon pa bo treba reševati vse probleme široko v medobčinskih zavodih. Pri tem se bodo pojavila vprašanja, ki zadevajo organizacijo evidence samo in konkretna vprašanja na izvajanju topografije. Vsekakor bo potrebno v naslednjih letih prav v tem izpopolniti delovanje medobčinskih zavodov, ki naj postanejo nosilci in izvajalci sistematične terenske topografije in s tem zvezane evidence arheoloških spomenikov.

Evidenca spomenikov NOB

OLGA KASTELIČ

Na posvetovanju o topografiji spomenikov NOB 10. februarja 1960 v Muzeju NO LRS, ki so se ga udeležili predstavniki vseh muzejev, organizacij Zveze borcev NOV in Zavoda za spomeniško varstvo LRS, je bilo ugotovljeno, da je kljub resnim prizadevanjem muzejev popisana le petina slovenskega ozemlja. Sprejeti so bili naslednji sklepi:

1. Topografija je osnovna baza za sistematično obdelovanje zgodovine našega celotnega gibanja; zato naj se vrši koordinirano, v sodelovanju vseh muzejev oziroma oddelkov NOB, organov za spomeniško varstvo in organizacije Zveze borcev NOV.

2. Zajema naj vse spomenike NOB in pa spomenike delavskega gibanja sploh.

3. Za tako koordinirano in pospešeno delo so predvsem odgovorni okrajni forumi, katerih naloga je, da izdelajo skupne programe, zagotovijo kadre in finančna sredstva.

4. V cilju sistematičnega dela bodo pri vseh okrajih posebni seminarji, ki jih bo organiziral in vodil Muzej NO LRS in glavni odbor Zveze borcev NOV.

5. Celotno zgodovinsko gradivo s tega področja se zbira v muzejih oziroma oddelkih NOB.

Stanje ob koncu leta 1961 je bilo naslednje: od 82 slovenskih občin je popis zaključen v 20 občinah, v 60 še popisujejo, v 2 pa so komaj začeli z delom. V 25 občinah ljubljanskega okraja ni popis zaključen niti v eni občini, celjski okraj z 8 občinami je zaključil delo v 4 občinah. Popis v goriškem okraju je v celoti izvršen v 3 občinah (Ajdovščina, Bovec, Kanal), nepopoln je v 4 (Novi Gorici, Kobaridu, Tolminu, Cerknem), v Brdih pa s popisom še niso začeli. Od 8 občin kranjskega okraja je obdelanih 6. Od 11 občin mariborskega okraja je v 1 (Slovenj Gradec) popis zaključen, v 9 pa je precej zbranega, medtem ko v Ormožu s popisom še niso začeli. Od 6 občin murskosoboškega okraja je popis končan le v Ljutomeru. Pretežno je zaključen sploh ves desni breg Mure, na levem bregu pa ni mnogo spomenikov revolucije. V novomeškem okraju so od 9 občin 4 popolnoma obdelane (Črnomelj, Metlika, Trebnje in Sevnica), v ostalih 5 pa pretežni del. Od 7 občin koprškega okraja je popis opravljen v 1 (Postojna), v 6 je še nepopoln. Težji problem predstavljajo Brkini, koder bo zaradi težav s kadri in finančnimi sredstvi potrebna reorganizacija komisije za popis na okraju.

Najslabša glede popisa sta koprski in ljubljanski okraj in nekatere občine v mariborskem okraju.

Muzej NO in Zavod za spomeniško varstvo zaradi pomanjkanja kadra nimata možnosti, da bi iz svojih vrst organizirala topografsko ekipo, čeprav bi bila v tej fazi popisa skoraj nujna stalna pomoč na terenu. Zaradi finančnih težav ni bilo mogoče odkupiti s terena topografskega gradiva, kar bi bilo potrebno. Topografski oddelek v muzeju je v letu 1961 na novo evidentiral 2755 spomenikov, to se pravi, da jih je zdaj v kartoteki 7075. Kartoteka je urejena po imenskem krajevnem registru in po geslih (predviden je kronološki in register po važnosti).

Popisi niso vsi enako dobri. Najboljši so tam, kjer so bili z delom poverjeni in plačani ljudje, ki so izvedli popis od začetka do konca in tudi sami skrbeli, da je bil opremljen s fotografijami in skicami. Na žalost pa je le malo občin oziroma okrajev razpolagalo s potrebnimi finančnimi sredstvi in je bilo zato delo skoraj pretežno opravljeno na prostovoljni bazi po članih Zveze borcev NOV. Zgled prvega primera je v celjskem okraju občina Šentjur, kjer je zelo dober popis praktično izvršil en sam človek. Primer drugega je Zveza borcev NOV Slovenj Gradec, ki ima ves teren dosti dobro popisan, ne pa tudi fotografiran in skiciran. Podobno je bilo z minimalnimi sredstvi in skoraj izključno zaradi požrtvovalnosti nekaterih zavednih članov zgodovinske sekcije Zveze borcev NOV Škofja Loka zbrano in na množičnih sestankih pretreseno in dopolnjeno gradivo za Poljansko dolino, ki čaka zdaj na dokončno obdelavo.

Po skoraj dveh letih sistematičnega in dokaj intenzivnega popisovanja ponovno ugotavljamo, da še vedno ni zaključen in da ni problem samo kader in ljudje — priče dogajanj, ki jih je čedalje manj, pač pa predvsem denar. Celo tam, kjer so topografske komisije potrebe pravilno planirale in utemeljile (npr. okraj Novo mesto), sredstev niso dobili. Vzrokov je več: največkrat splošno pomanjkanje finančnih sredstev v občinah, včasih pa tudi nerazumevanje za potrebe zgodovinopisja in še posebej za potrebe zgodovinopisja NOB oziroma revolucije. Eden od objektivnih razlogov na relativni zastoj v topografskem popisu je tudi lansko jubilejno leto, ki je članstvo Zveze borcev NOV popolnoma zaposlilo pri raznih proslavah, muzejski kader pa pri razstavah. Na drugi strani pa je bilo prav zaradi tega zbranega na terenu mnogo gradiva, ki ga je treba le urediti. Na novo so bili obeleženi mnogi spomeniki ali pa izvršeni spomeniško-varstveni posegi na že obstoječih. Zaradi pomanjkanja denarja pa ni zastal samo popis na terenu, temveč tudi publiciranje zbranega gradiva. Na tisk čakata Bela krajina in Poljanska dolina, po posameznih občinah pa gradivo za ciklostilne izdaje (Železniki, Trebnje, Slovenj Gradec, Murska Sobota).

Naša topografija je zdaj v taki fazi, da jo je nujno treba izpeljati do konca, ker bi z omalovaževanjem in odlašanjem utegnili marsikaj izgubiti, zamuditi ali znova začeti. Prenekatera partizanska mamica, prenekatera bolničarka je za vedno zatisnila oči, mnogo kurirjev, komandantov, borcev, tehnikov, zdravnikov in drugih prič je omahnilo v grob, preden je bilo zapisano njihovo ustno pričevanje. Nimamo velike tisočletne zgodovine, imamo pa jo — povsem svojo, majhno in pomembno ter je prav zato ne kaže zanemarjati. S skupnimi napori moramo muzeji, spomeniško-varstveni organi in organizacije Zveze borcev NOV poživeti to akcijo ter najti sredstva in ljudi, da jo zaključimo. Najprej moramo končati popis na terenu zaradi čim popolnejše evidence, zatem ciklostilno izdati v snopičih — kakor smo že začeli — topografsko gradivo za vsa področja, končno objaviti celotno, izpopolnjeno tiskano topografijo s topografskim atlasom spomenikov revolucije za vse slovensko ozemlje.

Doseči ta cilj bi moralo biti osnovno stremljenje in prizadevanje vseh, ki jim je zgodovina narodnoosvobodilnega gibanja pri srcu. Tako izpopolnjena topografija bi nadvse koristno služila tudi zahtevnemu zgodovinarju, da ne omenjamo pouka domoznanstva v šolah. Tistim, ki se zanjo zanimajo in kasnejšim generacijam, pa bi nudila verno sliko naše domovine in našega človeka v najusodnejših dneh slovenske zgodovine.

KONSERVATORSKA POROČILA

a) UMETNOSTNI SPOMENIKI IN URBANIZEM

Bezuljak nad Cerknico. Spomeniški organ je soglašal s poenostavitvijo piramidaste kape zvonika v zložnejšo obliko. — **K. R.**

Bodešče, utrjevanje stenskih slik na zunanjščini in sondiranje v notranjščini cerkve sv. Lenarta. Vse slike na zunanjščini je konservator E. Pohl utrdil po običajnem postopku, pri tem pa je pregledal tudi stene v notranjščini ladje in ugotovil, da se pod razmeroma debelo baročno izravnalno plastjo ometa, na vseh stenah nahajajo močno naključvane stenske slike. Ugotovljene slike so značilno delo mojstra legende sv. Jakoba na zunanjščini iste cerkve in predstavljajo poleg slik pri sv. Janezu v Bohinju največji slikarski opus tega slikarja. Z gornjim robom slik je podana v notranjščini prvotna višina pred barokizacijo. Kontinuirani prizori Pasijona tečejo tik pod prvotno ravnim stropom. Slike so izvršene na enak način kot v Bohinju v kombinaciji secco tehnike, kar daje možnosti za potencirano slikovitost. Ne glede na naključvano poslikano plast, bi kazalo o priliki slike v celoti odkriti, kar bi na eni strani postavilo v svetlejšo luč delo tega izrednega slikarja, na drugi strani pa bi prezentacija slik v notranjščini cerkve postavila tudi pred konservatorje zahtevno nalogo: kako gotško dekoracijo estetsko vključiti v barokizirani prostor, ki je po svoji kvaliteti primer zahtevnejše baročne arhitekture in po svoji konceptiji ne bi dopuščal takih arheoloških posegov. — **I. K.**

Branik — grad Rihemberg. S finančno podporo zveznega in republiškega sklada in ob delni finančni participaciji OLO Gorica so se leta 1961 začela večja obnovitvena in rekonstrukcijska dela na enem naših najpomembnejših spomenikov srednjeveškega grajskega stavbarstva — razvalini rihemberškega gradu. Srednjeveški gradovi so danes v Slovenskem Primorju z izjemo razmeroma dobro ohranjenega Prema in Predjame ali v razvalinah ali pa so brez sledu izginili (Cerovo, Dorberg, Erzelj, Golac, Gotnik, Kanal, Križ, Novi grad, Renče, Senožče, Socerb, Solkan, Švarcenek, Vipava, Vogrsko, Višnjevok), tretji, pred drugo vojno ohranjeni Rihemberg pa je bil v vojni uničen.

Arhitektura gradu, ki se prvič omenja leta 1230, presega ožji lokalni pomen in se zaradi razsežnosti, kvalitetnega oblikovanja nekaterih stavbnih delov, raznolikosti utrdbenih naprav uvršča med naše najpomembnejše tovrstne spomenike. Zaradi sožitja »mediteranske« konceptije prvotne osnove in oblikovanja arhitekturnih detajlov in »severnjaške« tlorisne razporeditve kasnejših stavbnih sestavin ima med našimi gradovi tudi izjemno mesto.

Četudi je grad danes v razvalini in je podana možnost celotne rekonstrukcije, je njegov stavnozgodovinski pomen in spomeniška vrednost še vedno:

1. v značilni srednjeveški poziciji, ki zavzema dominantno točko v obliki običajnega pomola, ki se v pokrajino vključuje kot izrazito pokrajinsko dopolnilo ali pokrajinska arhitektura,

2. v osrednjem okroglem stolpu z vgrajenimi stopnicami kot edinstvenem primeru tovrstne arhitekture v Sloveniji,

3. v vrsti utrdbenih naprav, raznovrstnih oblik obzidja, speljanih po različnih nivojih z obzidnimi, ogebnimi in dvema vhodnima stolpoma,

4. v arhitekturi prvotne grajske koncepcije z vgrajenim palacijem in arhitekturi gotsko-renesančne grajske kapele.

Kakor nam priča grafično gradivo v Goriškem muzeju, je grad že prej doživljal podobne usode kot danes. Dve grafični upodobitvi iz 17. in 18. stoletja ga nam pokažeta že na pol v razsulu. Vendar se škoda, ko jo je doživel v minuli vojni, ne da primerjati s prejšnjimi: grad je zaradi požara, bombardiranja, miniranja in nasilnega rušenja in odvažanja gradbenega, predvsem kamnoseško obdelanega kamna, v precejšnji meri postal že brezoblična razvalina. Kljub temu pa je ohranil pglavitne elemente: tlorisno podobo, okrogli stolp, del barokiziranega palacija, kapelo in poslopje iz 17. stoletja ob osrednjem stolpu. Razen kapele in vhodnega poslopja, ki je bil pokrit tik po vojni, ter tlakane ploščadi vrhu okroglega stolpa se na gradu ni ohranila nobena druga streha.

Tik po vojni so se začela večja obnovitvena dela, ki so bila kasneje prekinjena, pred leti pa je Zavod izvršil le manjše zavarovalne posege zaradi pomanjkanja finančnih sredstev v omejenem obsegu. Leta 1960 so se pripravili načrti za temeljitejšo konservacijske posege, ki predvidevajo delno obnovo predvsem tistih delov gradu, ki so nenadomestljivi kot dokument s stališča njegovega stavbnogodovinskega razvoja in vizuelnih pogledov na grad.

Začetna dela so ponovno pokazala, da je treba z razvalinami ravnati z največjo previdnostjo in da mora biti izhodišče za vsakršne posege temeljito poznavanje stavbne zgodovine, organizacije tlorisa in predvsem stavbnega stanja. Preuranjen rezultat ali namera, čimprej napraviti nekaj, da se bo na zunaj le poznalo, utegne pripeljati do nezadovoljivega rezultata. Prav tako moramo, ne glede na prvenstveno nalogo spomeniške službe, da stavbo konsolidira in na njej zaustavi nadaljnje propadanje, pri rekonstrukcijskih delih upoštevati možnosti za nove, sodobne namene in je že zaradi tega treba takoj v začetku načrte prilagoditi morebitni novi praktični namembi.

Sedanja podoba rihenberškega gradu, ki je ponovno v razvalini, je rezultat vsaj treh velikih restavracij: v poznogotsko-renesančni dobi, v baroku in v času med obema vojnama. Tako nam zunanost, ne glede na dominantno silhueto, spremljajo izrazito romantizirajoči detajli.

Že pred leti opravljena dela, ki naj bi zaustavila nadaljnje propadanje nekaterih ogroženih stavbnih delov, so se morala omejiti na minimum. Večja dela v preteklem letu pa naj bi zaustavila v prvi vrsti nadaljnje propadanje edine preostale stene monumentalnega barokiziranega palacija. Pokazala so se za brezuspešna, ker se je med izvajanji zavarovalnih del stena kratkotalno sesula in tako postavila v ospredje drugo rešitev: najprvo je treba grad v celoti očistiti in konservacijska dela, poleg rekonstrukcije palacija, takoj presmeriti na še ohranjene in arhitektonsko pomembne stavbne dele. Tako je bila zunanja stena barokiziranega palacija na novo pozidana do prvega nadstropja in horinzotalno povezana z dvoriščno stranjo.

Kompletno očiščenje razvaline pa je potrdilo domnevo o prvotni podobi gradu, ki že po znanem »mediteranskem« tlorisu obzidje enotnega liva oklepa posamezne stavbne sestavine. Potrebno bo še podrobneje preiskati zidove na

vzhodni strani ob kapeli. Pri tem pa bo še vedno ostalo odprto vprašanje datacije, ker imamo na razpolago več momentov, ki različno opredeljujejo nastanek prvotnega koncepta. Zato bo treba preveriti še nekatere gradbeno tehnične detajle v zvezi s stilnimi elementi, kar bi do neke mere lahko podrobneje opredelilo časovni nastanek stavbnega jedra, ki smo ga sicer lepo izluščili iz množine kasnejših predelav. Za zdaj drži, da je barokizirani palacium sočasen s prvim, to je notranjim obzidjem, na katerega je prislonjena kapela, poslopje iz 17. stoletja in stavba ob njem. — **I. K.**

Bučkovi. Poznogotska farna cerkev z zanimivim renesančnim portalom iz l. 1547. je bila l. 1961. obnovljena v notranjščini, iz katere je bila odstranjena neustrezna dekorativna slikarija ter nadomeščena s tonsko poslikavo v ustreznih okrastih tonih, s čimer je bila močneje poudarjena njena prostorna koncepcija. — **J. C.**

Celje. Ker je obravnava spomeniške problematike v okviru zaščite in sanacije ter deloma obnove starega mestnega jedra osrednji problem Celja kot urbanističnega spomenika, navajam tukaj nekatere njene osnovne elemente, odnosno misli:

Tempo današnjega razvoja ter skokoviti napredek prometa in turizma ne dovoljujejo več kompromisov, ki so nekoč obremenjevali stare dele mest ter jih nasilno vključevali v sodobno ritmiko življenja z vsemi njenimi urbanističnimi, komunalnimi in zdravstvenimi zahtevami, pri čemer so ti deli utrpeli nepopravljivo škodo na svojih kulturnohistoričnih in turističnih vrednotah. Razvoj sam in bližnje perspektive razrasta naših mest so prinesle s seboj zahtevo, da se v bodoče ravna njih regulacija po določenih namenih posameznih delov njihovega organizma, da se mestna ploskev tako rekoč razparcelira ter se vsakemu delu določi posebna funkcija, ki jo izpolnjuje v okviru celote.

Stara mestna jedra sprejmejo lahko pri tej razdelitvi funkcij samo tiste, ki ustrezajo njihovi notranji ureditvi, to pa je predvsem drobotrgovinsko, droboobrotno in turistično-gostinsko funkcijo. V tem smislu je treba obravnavati tudi njihovo urbanistično, miljejsko in gradbeno organizacijo. Za ureditev starih delov mest, kot n. pr. Celja, bi bilo treba ustanoviti posebno komisijo, ki bi skrbela, da bi se mesto popolnoma saniralo ter se postopoma vrnilo k prvotnemu izgledu, predvsem pa da se ne bi dalje kvarilo z modernističnimi posegi, ki v daljši perspektivi več škodijo kot koristijo, poleg tega pa podražujejo posebno obravnavo tega predela. V tem oziru se načrt o principih izgradnje v zgodovinskem delu mestu sklada s konservatorskimi nazori. Pripomniti pa je, da ne bi pri uporabi ornamentiranih tlakov ulic in posebno trgov zašli preveč v dekoracijo, ker bi s tem vendarle lahko ogrozili enovitost starih mestnih predelov, katerih obliko je narekovala njihova funkcionalna uporaba skozi stoletja.

Iz posebnega obravnavanja starega mestnega predela logično sledi tudi program bodočega poseganja vanj, kakor ga predvideva načrt sanacije starega Celja. Njegov namen je, mesto postopoma oblikovati tako, da bo služilo posebnim namenom, katere mu je določil perspektivni načrt kot celota. Pri temu je treba posebno poudariti tendenco, da se izlušči iz recentnih prevlek čim več prvotnega, kulturno, umetnostno in arheološko pomembnega ter tako poveča vrsta turistično zanimivih objektov, ki bodo v celoti dali mestu specifičen značaj enkratnega, samo celjskega.

Poleg starega mesta kot celote je v njem še vrsta stavb, ki so spomeniško pomembne. Te stavbe so deloma zanimive kot posamezni objekti, deloma pa v širšem sestavu ambientalno podčrtanih urbanističnih skupkov. Navedli jih bomo deloma posamič, deloma pa v miljejskem sestavu posameznih ulic, trgov in zazidalnih inzul.

1. Opatijska cerkev z romanskim jedrom iz 2. pol. 12. stol., tzv. »Celjsko kapelo« iz konca 14. stol., s freskami iz srede 14. in srede ter 2. pol. 15. stol., z beneškim glavnim oltarjem iz l. 1743, efektno prižnico iz srede 19. stol., vrsto nagrobnikov od 15. do 18. stol. ter množico drobnih umetnin in zanimivosti.

2. Marijina cerkev, katere ladja obsega najpopolnejšo prostornino Celja, ter je iz 13. stol., medtem ko so veža, zvonik, duhovniška hiša in pusta neoromanska zunanjščina iz let 1858-1890. V njej je omeniti zakristijski portal s figurama klečečih grofov Hermana I. in Ulrika I. iz ok. 1370, fresko Matije Schifferja iz l. 1813, Straubova oltarja s sliko slavnega Janeza Rannacherja iz ok. 1750 ter krasne rezljane baročne klopi Simona Epenbergerja iz l. 1695.

3. Grofija je renesančna stavba iz konca 16. stol. Hrani najdragocenejšo iluzionistično slikarijo Slovenije, eklecticistično severnoitalijansko delo iz začetka 17. stol. ter več fresk iz 17. in 18. stol. Obnovljena bo predstavljala najpomembnejšo mestno palačo pri nas.

4. Mestni grad je v osnovi verjetno še iz 13. stol., a v glavnem iz konca 14. stol. Med leti 1780-1785 je bil popolnoma predelan v sedanjo pusto, vendar markantno podobo strogo utilitarnega videza.

5. Maksimiljanova cerkev, v kateri je kaplanoval Primož Trubar, je v osnovi iz 14. stol., a v sedanji obliki iz začetka 16. stol. V njeno zunanjščino je vzidanih mnogo nagrobnikov iz časa bidermajerja. Kapela poleg cerkve hrani kvaliteten kameniten oltar iz ok. l. 1660.

6. Cerkev sv. Duha, nekoč mestna špitalska cerkev, je v osnovi tudi iz 14. stol., v sedanji obliki pa je iz začetka 17. stol. Zelo zanemarjena stavba hrani najlepše uglašeno celjsko notranjščino z opravo iz ok. 1760, izdelkom domačih mojstrov Ferdinanda Galla in Janeza Petrošnika.

7. Marijino znamenje na Tomšičevem trgu je iz l. 1776.

8. Ostanke mestnega obzidja s 4 stolpi iz let 1450-1473, posebno južna fronta, ki je ohranjena do venca in je bila l. 1960. izluščena izpod recentnih ometov ter severna fronta v Vodnikovi ulici.

9. Stavbe v Zidanškovi ulici, št. 1 (s kronogramom 1714), št. 3 (stara kvartirna hiša iz leta 1571 z originalnim portalom in vežo), št. 5. (portal z letnico 1801), št. 7. (portal iz začetka 19. stol.), št. 17. (portal iz l. 1804), št. 21. (portal in ogalna plastika iz ok. 1800), št. 23. (portal), št. 26. (portal iz l. 1840) in št. 30. (celotna fasada, izvedena v copf-stilu iz 3/4 18. stol.).

10. Stavbe na Slomškovem trgu: opatija iz let 1801-1804, stara gimnazija iz let 1811-1812, glasbena šola z vežo iz 2. pol. 16. ali začetka 17. stol., stare benificiatne hiše z vzidanimi rimskimi kamni in spominsko ploščo Tomaža Hrena iz leta 1598 ter končno sirotišnica, zgrajena med leti 1484-1505, pozneje večkrat predelana, ki hrani zanimive oboke iz začetka 17. stol.

11. Stavbe na Tomšičevem trgu št. 1 (arkadni hodniki imajo mrežaste oboke, portal in kovana stopniščna ograja pa sta iz začetka 17. stol.), št. 7 (hrani najstarejši profani portal Celja iz 2. pol. 15. stol.), št. 9 (celotna stavba z najlepšo baročno fasado Celja iz srede 18. stol.), št. 10 (vsa stavba s portalom vred je

primer klasicizma iz začetka 19. stol.), št. 14 (stopniščna kovana ograja iz 17. stol.) in št. 13 (najpomembnejša meščanska stavba Celja s krasnimi renesančnim portalom iz leta 1548 in lepimi dvoriščnimi arkadami).

12. Ljubljanska cesta št. 6 ima grbno ploščo z letnico 1540, vzeto iz starih Ljubljanskih mestnih vrat odnosno mitnice.

13. Vodnikova ul. št. 2 je najmarkantnejša palača Celja, zgrajena leta 1929 po načrtih Jožeta Plečnika.

14. Trg svobode št.10 je dvonadstropna, 11-osna stavba iz let 1826-1828 z lepo uglašeno klasicistično fasado. Je zanimiv primer plemiške mestne palače.

15. Trg V. kongresa št. 1, nekdanji magistrat, bodoči NOB-muzej. V jedru je še srednjeveška stavba, toda predelana v sedanjo obliko v letih 1830-1844. Ima klasizirajočo fasado in balkon, počivajoč na toskanskih marmornih stebrih narejenih iz najdenega kolosalnega rimskega triumfalnega odnosno spominskega stebra. Št. 10 tzv. Kresija, je bila zgrajena med leti 1827-1832. Ima lepo proporcionirano fasado z balkonskim portalom, proti Trgu bratov Vošnjakov pa portal iz 2. četrtine 16. stol. V stavbi je precej ostankov starega minoritskega samostana (slopasti križni hodniki iz 17. stol., figuralni sklepnik iz 2. pol. 14. stol. ter več gotških zašiljenih portalov). Št. 3 nekdanja pošta, potem sedež Mohorjeve družbe, sedaj tiskarna. Stavba je iz l. 1860. ter prvi primer palače historičnega sloga v Celju.

16. Na Stanetovi ulici je hiša št. 4 iz l. 1810. Ima v južno nemškem slogu obnovljeno fasado, lep portal, kovane mreže, obrtni izvesek in 2 v baročni tradiciji izdelani kamniti plastiki.

17. »Stari pisker« je važen kot NOB-spomenik, saj je bila v njem znana jetnišnica in mučilnica borcev za svobodo.

18. Na Šlandrovem trgu stoji tzv. Sernečev dvorec iz l. 1785. z najlepšim klasicističnim portalom Celja. Spomenik »Zmage« pred njim je delo akad. kiparja Jakoba Savinška.

Poleg naštetih spomenikov je seveda še mnogo anonimnih, ki pa v celoti ustvarjajo starinski ambient mestnega jedra, tako da je šteti celotno Zidanškovo ulico, Muzejski trg, Okope, Slomškov trg, Tomšičev trg, ter deloma Kocenovo, Stanetovo in Prešernovo ulico, nato Trge V. kongresa, svobode in bratov Vošnjakov za pomembne ansamble v gradbeni sestavi starega mestnega jedra. Seveda se tudi tukaj že mešajo stavbe s pretirano individualnostjo, izraženo v vertikalah in obravnavi fasad ter neprimerni posegi izrazito komercialnega značaja brez estetske vrednosti in brez vsake miljejske obzirnosti (večdelna okna, izložbe, reklamni napisi) v tkivo starih hišnih fasad, ki jemljejo vsej severni polovici starega mesta njegovo prvobitnost.

K doslej povedanemu naj dodamo še moment, ki ga pri urbanističnih obravnavah radi spregledamo, namreč naravno okolje. Starega mestnega jedra ne smemo brezdušno zapreti z vseh strani z modernim mestom in njegovim izrazitim vertikalnim hotenjem, ker ga taka obzidava spreminja v nekakšen historični rezervat, ki mu manjka najelementarnejši moment starih mest, t. j. povezava s naravo. To pri Celju sicer ni posebno aktualno, saj se na jugu v široki fronti naslanja na savinjsko nabrežje, katero spremljata odnosno bosta spremljala oba parka. Vendar se nam zdi umestno opozoriti na najbližje vzpetine, namreč na Breg, Zavodno in Jožefov hrib, katerih podoba povsod sili v staro mesto in jih zato ne smemo pokvariti z neprimerno arhitekturo. Vrh

Jožefovega hriba mora ostati nezazidan zaradi njegove dominantne lege v obliki čedne sakralne arhitekture iz konca 17. stol., Breg pa zaradi izredno slikovite, kar romantične kompozicije kapucinskega samostana, Kapunovega dvora in pokritega baročnega stopnišča. Tudi ta okvir sodi k veduti starega mesta!

Ker zapirajo mesto na zahodni strani gmote mestnega gradu, Narodnega doma in Pokojninskega zavoda, ne bi bilo umestno zapirati tega pogleda še s kako večjo arhitektonsko kuliserijo na mestu sedanjega Sernečevega dvorca. Naj diha zračna daljava lepe Savinjske doline z mogočnim ozadjem Mozirskih in Kamniških planin v mesto svežost alpskega sveta, na katerega pragu leži Celje kot turistično vozlišče tega dela Slovenije.

Na gornjih izvajanjih, nato na načrtu sanacije starega Celja ter na ureditvenem načrtu oziroma principih izgradnje v zgodovinskem delu mesta Celja bazira tudi aspekt na problematiko izgradnje postavitve novih stavb Narodne banke in Okrožnega sodišča v starem delu mesta. Kritičnost tega aspekta rezultira iz sledečih predpostavk:

1. V sanacijskem načrtu in v spomeniškovarstvenem interesu je, da se vse ustanove, ki imajo močno prometno frekvenco, nastanijo v novem delu mesta ki raste severno od starega, kamor tudi funkcionalno spadajo. Iz tega aspekta je torej že sama lokacija obeh omenjenih stavb zgrešena.

2. V slučaju postavitve novih stavb v staro mestno okolje postane imperativno vprašanje prilagoditve njihovega zunanjega izgleda danemu okolju, ali bolje povedano, uglasitve modernega s starim. Stavba Narodne banke ni ambientalno, stavba Okrožnega sodišča pa tudi ne ritmično prilagojena miljeju. Prva je preveč individualno pojmovana in ne pozna kompromisa z okoljem, ki zahteva tektonsko logično rast in specifično obliko fasad, vrat in oken, druga pa je prevelika za mali trg pred seboj ter s svojo razsežnostjo popolnoma uničuje ritmiko starih, največ 11-osnih fasad. Poleg tega pa je njena fasada pusta kljub pasaži in obsežnemu izzidku, medtem ko so prvotno, ravno planirano streho vendar dvignili v sleme. Torej bi bila nujna vrsta korektur ambientalnega značaja, katere ne pogojujeta sama načrta s svojim funkcionalnim in estetskim izgledom stavb kot takih, ampak okolje s svojim specifičnim estetskim režimom. Ker nastajata obe stavbi v sedanji obliki in na sedanji lokaciji, je ves režim sanacije in plombiranja tega dela mesta zavržen in ga vsi odloki in načrti ne morejo popraviti, saj so zgubili značaj regulatorja in urejevalca starega dela mesta, preden so sploh zaživel. Izdelavo stroškovnika in programa za obnovo opatijske cerkve, ki obsega izmenjavo po bombah poškodovane severne ladijske stene in severovzhodnega slopa ter s tem zvezanih del, je l. 1960. izvršil višji gradbeni tehnik Jože Požauko, vendar dela zaradi pomanjkanja finančnih sredstev niso bila začeta.

Palača Komunalne banke v Celju je kot delo mojstra Plečnika kulturni spomenik, vendar se kot funkcionalna stavba sme in more prilagajati potrebam, ki jih narekuje življenjska nujnost. Seveda je treba pri teh adaptacijah postopati obzirno in s spoštovanjem do velikega ustvarjalca ter tako skoraj neopazno prilagajati stavbo novim potrebam. V sklopu palače Komunalne banke je na dvoriščni strani bivši gledališki stolp, ki je ostal po preureditvi dvorane v kinomatografske namene brez funkcije; obsegal pa je prostornino, v katero je bilo mogoče vkomponirati 6 stanovanj. Adaptacijo v letu 1960 smo vezali na

upoštevanje predloženih in odobrenih načrtov, na opustitev stopnišnega okenca nad balkonskimi vrati ter na zahtevo, da se pri oblikovanju oken in fasad uporabijo isti elementi, ki jih je uporabil tudi pokojni Plečnik pri oblikovanju glavnih fasad.

Kontrolirali smo obnovitvena dela na južnem krilu mestnega obzidja, ki je ravno v tem delu najbolj ohranjeno. Dela so se izvedla l. 1960. ter so obsegala 3 etape: odstranitev recentnih ometov, plombiranje, utrditev in figuriranje izluščene zidne konstrukcije ter ureditev zidnega venca, kjerkoli je še ohranjen. Opisana dela so se vršila v sklopu širšega ureditvenega načrta, ki obsega celotno savinjsko nabrežje ter naj da temu delu mesta posebno mikaven videz.

Na Sadnikovem vrtu je bil l. 1960 urejen tzv. Heraklejev tempelj, ostanek večjega svetišča iz časa cesarja Antonina Pija, ki je bilo požgano v 4. stol.

Septembra 1961 se je začela obnovitvena akcija Križevega pota na Kalvariji v Zavodnji, a je bila prekinjena, tako da so ostale kapele nedokončane. Križev pot je skupaj s Kalvarijo pomemben kulturni spomenik tako po svoji arhitekturi kot po plastikah in umetnem kovanju ter izvira iz 1. tretjine 18. stoletja. — J. C.

Celje, Grofija. V letu 1960 so se nadaljevala obnovitvena in adaptacijska dela na starem traktu. Po načrtu naj bi bila v tem letu popolnoma dokončana obnova tega trakta, razen tistega dela pritličja, ki ga začasno zaseda študijska knjižnica. Tega načrta ni bilo mogoče v celoti izpolniti, predvsem zato, ker denarna sredstva, ki sta jih dala na razpolago občinski in okrajni ljudski odbor v Celju, niso dosegla predračunskega zneska po gradbenem programu. Vendar so bila opravljena naslednja dela:

V surovem stanju je bila dograjena podstrešna skladiščna etaža tudi v osrednjem delu stavbe na levi in desni strani glavne dvorane. Ker je nosilnost lesenih profiliranih stropov nad prvim nadstropjem premajhna, da bi po veljavnih gradbenih predpisih smeli nad njimi namestiti muzejska skladišča, je bil za ta namen nad njimi vlit železobetonski strop sistema Rapid. Tudi nad skladišči, katerih višina variira od 1.90 m do 2.20 m, so bili vlit železobetonski stropi z votlaki tipa Super. Obenem z njimi je bil vlit tudi konzolni železobetonski usločeni strop nad podstrešnim hodnikom, ki je po projektu namenjen za namestitev zbirke grafik.

Nad glavno dvorano z znamenitim slikanim Celjskim stropom je bil prav tako položen železobetonski strop (15 železnih traverz, dolgih po 11.70 m, z vmesnimi železobetonskimi polnilci in zalitjem).

Tako je stavba končno v celoti prekrita s trdnim železobetonskim stropom, ki jo varuje pred ognjem, obenem pa jo tudi statično utrjuje in povezuje. V zvezi s temi deli je bilo treba izmenjati tudi nekaj poveznih tramov v konstrukciji ostrešja.

V pritličnem arkadnem hodniku so bile izmenjane vse baze kamenitih stebrov in utrjeni (podbetonirani) temelji zanje.

Dokončana in preslikana je bila fasada proti Muzejskemu trgu. To delo so po navodilih projektanta izvršili dijaki Šole za umetno obrt iz Ljubljane pod strokovnim vodstvom mojstra konservatorja Petra Železnika. Umirjena skladnost barvnih tonov na stenskih ploskvah ter slikani arhitekturni okras nad

loki in okoli ovalnih podstrešnih lin daje fasadi popolnoma nov izraz, dovolj svetel in živahen, a hkrati tudi dovolj veličasten.

Kamnosek je očistil in obnovil štiri kamenite podboje za vrata (tri v prvem nadstropju in enega v pritličju). Obenem so bila doseđanja dotrajana in stilno neustrezna vrata zamenjana z novimi hrastovimi po načrtu projektanta.

Na južni in zahodni fasadi so bile popolnoma obnovljene kamnite kletne line ter kamniti venčni zidec na meji med kletno etažo in pritličjem.

Za vsa navedena dela je bilo v letu 1960 potrošenih 14,835.197 din. Od tega je prispeval OLO Celje 6,000.000, ostalo pa ObLO Celje, ki je financiral tudi že vsa dela v letih 1958 in 1959 v skupnem znesku 12,772.471 din.

Tudi v letu 1961 je bila še vedno v ospredju obnova starega trakta, kajti prvotno odmerjena sredstva (6,000.000 din), ki jih je v ta namen dal na razpolago ObLO Celje iz svojega sklada za negospodarske investicije, niso dovoljevala, da bi načeli nova dela. Predvsem je bila dokončana notranja gradbena ureditev muzejskih skladišč v podstrešni etaži (ometi, belež, podi, električna instalacija, okna, vrata). Tudi hodnik, ki se preureja v razstavni prostor za grafično zbirko, je dobil žlahten mavčni omet ter lepa okna in vrata iz jesenovine. Dokončna ureditev grafičnega kabineta je bila odložena za naslednje leto (o razlogih za to odložitve glej v drugem delu poročila).

Na južni fasadi je bil obnovljen balkon. Očiščene so bile kamenite nosilne konzole, plošča je dobila oblogo iz umetnega kamna v enaki barvi, nič kaj lepa ograja iz betonskih kvadrov in navidez baročnih kovanih volut je bila zamenjana s slogovno ustrežnejšo ograjo iz kovanega železa (po vzorcu italijanskega renesančnega »ferro battuto«), izdelano po načrtih projektanta. Okna na južni fasadi že prvotno niso imela kamenitih okvirov, zato smo se tudi pri obnovi odločili za cenejšo izvedbo v podaljšani cementni malti, vendar se tudi tako izdelani profilirani okenski okviri po obliki in po barvi povsem skladajo s kamenitimi okviri na ostalih fasadah, ki so vsi iz peščenca (nekaj prvotnih na najstarejšem severnem delu fasade in tudi vsi po starih vzorcih izdelani iz viniškega peščenca kakor stebri v arkadnih hodnikih). Vsa fasada je dobila tudi nov omet, pravilno se prilagajoč neravni površini zidu, ter je bila tudi na novo prebarvana z naravno apneno barvo v istem tonu kot prejšnje leto severna fasada. Na žlebovih južne fasade so bili namesto cevi montirani izlivi v obliki dekorativnih zmajev iz bakrene pločevine, izdelani v delavnicah šole za umetno obrt v Ljubljani pod vodstvom akad. kiparja prof. Boža Pengova.

Pred definitivno ureditvijo glavne dvorane v prvem nadstropju, ki naj daje dostojen okvir znamenitemu celjskemu stropu, se je meseca junija 1961 sestala posebna komisija, sestavljena iz strokovnjakov in zastopnikov investitorja. Po podrobnem pretresu tehničnih in spomeniško varstvenih problemov je komisija odobrila projektantov načrt za obnovo sten, oken, vrat in poda kot estetsko zelo ustrezen, zavrnila pa je njegov predlog, naj bi sedanje plitve okvire v sinji barvi, z naslikanim vitičnim ornamentom, zamenjali z bogato štukiranim in pozlačenimi okviri. Po izjavi prof. dr. Steleta je namreč sedanja oblika okvirov prvotna ter je bila leta 1926 obenem s slikami samimi samo obnovljena in dopolnjena v staro stanje. Razen tega ne gre prezreti temeljnega dejstva, da je kompozicija stropa celota in da je zato nikakor ne smemo razbijati na posamezne slike, ležeče v globokih kotanjah med arhitektonsko premočno poudarjenimi okviri. Ti bogato profilirani štukturni okviri, kakršne je

predlagal projektant, bi zahtevali vsekakor tudi železno armaturo, tolikšne teže pa nikakor ni mogoče obesiti na sedanjo stropno konstrukcijo. Zato je komisija predlagala, naj se slikani strop samo očisti in osveži po preizkušeni konservatorskih metodah, kadar bodo za to zagotovljena finančna sredstva.

V ostalem pa se po sklepu strokovne komisije preureditev dvorane izvaja v celoti po načrtu, ki ga je po zamisli in navodilih glavnega projektanta prof. inž. arh. Marijana Mušiča izdelala njegova asistentka pokojna inž. arh. Milica Detoni. Tako je dvorana dobila nov mavčni omet (delo je izvršila tvrdka Viktor Brezovnik iz Ljubljane), preslikan v nežnem svetlo lešnikovem tonu, in nova tla v obliki kapucinskega poda, le da je bil izbran dragocenejši les: kvadratna polja so iz jesenovega parketa, vmesni pasovi pa iz brestovih desk na pero in utor; s preišljeno preprostostjo ornamenta tal, izvedenega v kvalitetnem materialu, je dobila dvorana kot osrednji prostor muzejske stavbe, v katerem je tudi največja celjska kulturna znamenitost — celjski strop, primeren estetski poudarek. Istemu namenu služi ostala ureditev dvorane, predvsem nizka stenska obloga (lamberija) iz naravno politirane orehovine ter pet iz enakega žlahtnega lesa izdelanih portalov (ob vratih v sosednje sobe in ob vhodu v dvorano), ki s svojo bogato in prefinjeno izoblikovanostjo arhitektonsko razčlenjujejo sorazmerno razsežne in visoke ploskve sten, ki bi sicer učinkovale enolično. Ob koncu leta 1961 je bil že dokončan prav ta del notranje opreme, v delu pa so tudi že okna, katerih notranja krila bodo v skladu z ostalo notranjo opremo dvorane izdelana prav tako iz orehovine. Upamo pa, da bomo uspeli izvesti tudi ustrezno zasteklitev s katedralnim steklom, ki bo dala celotnemu prostoru enakomerno skladno osvetljenost.

Na severni strani stavbe (proti Muzejskemu trgu) je bilo obnovljeno vhodno stopnišče (deset novih stopnic in podest ob vhodnih vratih, vse iz viniškega peščenca), prav tako tudi vse kletne line in podboji kletnih vrat. Arkadni hodnik v pritličju je dobil nove robnike iz peščenca, to je iz enakega kamna, iz kakršnega so izdelani tudi arkadni stebri, ter bil na novo tlakovan s staro, močnejše žgano opeko, položeno po starem vzorcu v obliki ribje kosti.

V drugi polovici leta 1961 je bil stavbni kompleks grofije nepričakovano deležen povečane pozornosti. Povod za to je dala odločitev mednarodnega znanstvenega združenja antičnih arheologov, raziskovalcev rimskega limesa, ki je sklenilo, da bo svoj kongres v drugi polovici septembra 1961 začelo prav v Celju. Antična Claudia Celeia in njeni spomeniki so namreč v svetovni arheološki literaturi zelo znani in cenjeni, zato ni nič čudnega, če je odbor tega mednarodnega združenja, ki je poveril organizacijo svojega lanskega znanstvenega sestanka posebnemu pripravljalnemu odboru pod vodstvom predsednika Jugoslavske akademije znanosti in umetnosti v Zagrebu prof. dr. Grge Novaka, posebej utemeljil svojo odločitev z željo, da bi si udeleženci kongresa rimske spomenike v Celju in Šempetru, ki jih poznajo iz znanstvenih opisov in razprav, lahko tudi sami ogledali. To je mogoče v Šempetru, kjer je bila rimska nekropola že v drugi polovici leta 1960 primerno urejena, antični spomeniki v Celju pa še vedno nimajo primerne strehe in so neurejeno nakopičeni na dvorišču celjske glasbene šole, delno tudi v okolici same muzejske stavbe. Zato je prišlo do odločitve, naj se prično dela za ureditev primernih lapidarijskih prostorov v skladu z idejnim projektom za ureditev muzejske stavbe. Odločitev je bila sicer nekoliko poznna, kajti celjski arheologi in uprava muzeja so že vsa

leta po osvoboditvi opozarjali na ta problem in pripravljali načrte za ureditev. V pičlih dveh mesecih od srede julija do srede septembra seveda nikakor ni bilo mogoče uspešno izvršiti tako zahtevne gradbene naloge, zlasti ne sredi gradbene sezone, ko ni bilo na razpolago dovolj gradbenih delavcev. Vendar so bila v zvezi s tem opravljena naslednja dela:

Po posredovanju ObLO Celje je podjetje Slovenija vino izpraznilo kletne prostore v starem traktu. Ker so bili zelo zanemarjeni, zavlaženi in okuženi s plesnobo, jih je bilo treba najprej temeljito prezračiti, osušiti in očistiti. Zdaj se ti prostori preurejajo za tako imenovani lapidarijski depo, v katerem bodo kot študijsko gradivo shranjeni in pregledno razvrščeni tisti spomeniki, ki ne bodo uvrščeni v razstavno zbirko.

Po že sprejetem idejnem projektu bo reprezentativna lapidarijska razstavna zbirka urejena v pritličju novejšega trakta. Zato je bilo to poslopje, ki je bilo ne le stilno neskladno s starim zgodovinskim traktom ampak tudi stavbno statično popolnoma razmajano, izpraznjeno in porušeno. Muzej je preselil de-pojsko gradivo, dotlej zasilno shranjeno v prvem in drugem nadstropju dotra-janega novejšega trakta, v nove depoje, ki so bili nekoliko prej urejeni v podstrešni etaži starega trakta, podjetje Jelka pa je izselilo iz pritličja svoje skladišče lesa in pohištva. Nato je bila stavba porušena do pritličja, kajti pritlični zidovi so tako trdni, da jih je bilo mogoče ohraniti in na njih zgraditi trdno železobetonsko ploščo, ki bo nosila bodoča knjižna skladišča študijske knjižnice. S tem je bila v surovem stanju dograjena dvorana za lapidarijsko razstavno zbirko.

Odločitev, naj se poruši novejši trakt, je prekinila dokončno ureditev hodnika v podstrešni etaži starega trakta v razstavni prostor za grafično zbirko. Iz gradbeno statičnih razlogov je bilo namreč treba porušiti tudi stopnišče na začetku novejšega trakta, ki je omogočalo dostop v podstrešno etažo starega trakta. Ker je bilo nadaljevanje gradbenih del na novjšem traktu iz finančnih razlogov v jeseni prekinjeno, je bilo treba pred nastopom zime zgraditi ob zapadni steni starega trakta od prvega do drugega nadstropja začasno zasilno stopnišče iz starega gradbenega lesa, pridobljenega ob rušenju.

Vzporedno z rušenjem starega trakta je bil urejen po načrtih inž. arh. Mari-jana Mušiča tudi Muzejski trg ob obeh traktih grofije. Predvsem je bila izvršena smotrna nivelacija, nato pa je bil ves trg prekrit z ornamentiranim tlakom iz raznih vrst kock in rečnega prodca. V lomljeni diagonalni črti padajoči nivo in starinsko ornamentirani tlak trga se lepo skladata z arhitekturo grofije in ustvarjata privlačen, staremu zgodovinskemu okolju primeren vtis. Isti učinek pomaga ustvarjati tudi preurejena cestna razsvetljava na tem trgu. Standardne luči, viseče visoko na žicah, razpetih nad cestiščem, so zamenjane z ročno kovanimi svetilkami, namješčenimi nad vhodi in na ogljih nasproti grofije ležečih starinskih hiš.

Obnovitvena dela na starem traktu so v letu 1961 stala 10,555.305 din, rušenje novejšega trakta in gradnja železobetonske plošče nad bodočim lapi-darijem 5,779.054 din, preureditev trga pa ca 4,000.000 din. Skupno je bilo torej za obnovitvena dela na tem stavbnem kompleksu v letu 1961 porabljenih 20,334.350 din.

Dela se bodo nadaljevala tudi v letu 1962 in v naslednjih letih, dokler ne bo v celoti uresničen idejni projekt prof. inž. arh. Marijana Mušiča. S tem bo

zgodno urejen ta predel starega Celja s svojim najlepšim arhitekturnim spomenikom, obenem pa bo ta spomenik kulturno in družbeno aktualiziran, ker bo omogočil normalno delo in nadaljnji razvoj dveh kulturnih ustanov, ki jima ta stavba nudi streho, celjskega pokrajinskega muzeja in študijske knjižnice.

V. N.

Cerknica, zaščita naselja. Cerknica spada med najstarejše trge v ljubljanskem okraju. Kot naselbina je omenjena v 11. stol., 1472 jo požgo Turki, kasneje postavijo novo cerkev dvoranskega tipa in jo obdajo z utrdkami. Stari del naselbine je še dobro ohranjen na Taboru, na dvignjenem terenu okrog cerkve, kjer je nastalo križišče-trg. V letu 1960 je bil izmerjen utrdbeni kompleks s cerkvijo, v letu 1961 so bili izmerjeni objekti izrisani. Izdelan je bil tudi elaborat o spomeniških vrednotah tržnega naselja s predlogom za zaščito. Delo obsega poleg teksta tudi fotografsko in grafično dokumentacijo s predlogom za zaščito po coningih in zaščito tipičnih pogledov. — **K. R.**

Cmurek. Preureditev v jedru romanskega, toda v 16. in 17. stol. predelanega gradu z italijanskim renesančnim arkadnim dvoriščem (iz pred l. 1591.), v Zavod za umobolno deco se je izvršila leta 1960. po načrtih, izdelanih od Mestnega projektivnega biroja Ptuj ter pregledanih in odobrenih od ing. arh. Jaroslava Černigoja. — **J. C.**

Crngrob. Gotske freske na »rdečem znamenju«, ki stoji v gozdu ob poti v Crngrob, so bile konservirane. Freske so bile prej pokrite z algami, deloma z markacijskimi puščicami, znamenje pa je bilo gosto zaraščeno z grmičjem. Okolica je bila zato očiščena, odstranjena je bila oljna barva markacije, freske pa so bile fiksirane z apnenim cvetom (okrog 40 premazov). Delo sta opravila A. Demšar in D. Demšar. — **M. Ž.**

Črni kal — p. c. sv. Lovrenca. Sedanja stavba je v glavnem nastala leta 1912 in je kot celota umetnostno nepomembna, vanjo pa so v zidani portali in okenski okviri prejšnje cerkve, ki so označeni z letnico 1680 in sodijo v krog kraškega renesančnega stavbarstva. Tudi slavolok z letnico 1706 je po vsej priliki še ostanek neke starejše stavbe. V ladji, katere streha se je zaradi zanemarjenosti zrušila, sta postavljena dva izredno kvalitetna marmorna oltarčka iz 18. stol., ki sta pri katastrofi ostala intaktna in bi ju vsekakor kazalo premestiti na varnejše mesto. — **M. Z.**

Dobovec, obnovitvena dela na cerkvi sv. Neže. Župnijskemu uradu v Dobovcu je spomeniški organ dal v l. 1960 navodila za obnovo cerkve sv. Neže: da obnovi streho stolpa v prvotni obliki, kakor je urad tudi sam predlagal, da line v stolpu zaprejo z železnim elementom — mrežo, ne betonskim, ki bi zabilisal prvotno konstrukcijo odprtih in da zid obnove v sporočeni strukturi brez ometa. — **K. R.**

Dobrna. Obnovljena je bila eskarpna ograja okoli farne cerkve, zgrajene v letih 1844-1845 na mestu mnogo starejše, ki se omenja kot cerkev U. L. F. in der Teplatz že l. 1567., a je bila gotova vsaj iz 15. st. Delo je bilo izvršeno l. 1960.

Graščina Nova hiša je pogorela dne 25. 12. 1959. Pri požaru je trpelo predvsem ostrešje z lepo mansardno streho, ki je slikovito zaključevala arhitektonsko sicer manj pomembno stavbo, zgrajeno l. 1773. kot naslednico l. 1772. porušenega gradu Kačnika. Ostrešje in streha sta bila v začetku l. 1960. obnovljena po vzoru pogorelega, tako da stavba ni ničesar utrpela na svoji sliko-

Cerknica — obrambna stolpa protiturškega tabora (foto: N. Šumi)
 Cerknica — tour de défense d'un »tabor« contre les attaques des Turcs

vitosti ter še naprej obvladuje lepi gozdni park in s tem dostop do znanega zdravilišča in letovišča Dobrne. — **J. C.**

Dobrova pri Ljubljani. Dominanta naselja, ki sodi v vrsto zaščiteneh, je dvojni hrib. Na vzhodni višini stoji Mačkova baročna cerkev s kupolo iz začetka 18. stoletja, na zahodnem vrhu pa staro župnišče kot masiven protiutež cerkvi. V letu 1961 se je na mestu samem sestala komisija s predstavniki Zavoda za urbanizem OLO Ljubljana, Referata za spomeniško varstvo OLO Ljubljana, Zavoda za spomeniško varstvo LRS in ObLO Ljubljana Vič-Rudnik. Ugotovljeno je bilo, da so v zadnjih letih začeli graditi stanovanjske hiše na tem hribu, kar zabrisuje jasnost tega motiva. Spričo dejstva, da je mnogo bolj ugodno, da se naselje razvija okrog objektov, kot so šola, stavba krajevnega odbora, trgovine itd., po drugi strani pa, da ostane značilni motiv kraja vnaprej neokrnjen, je bilo sklenjeno, da ostane to področje zaščiteno, za kar skrbi pristojni organ ObLO. — **K. R.**

Dolenja vas pri Ribnici, značaj naselja. Okrajni spomeniški organ je podprl stališče ObLO Ribnica in Oddelka za urbanizem in komunalne zadeve OLO Ljubljana v zadevi predpisov pri spremembah na objektu št.57. — Gre za tipično in skladno pozidano vrstno vas, ki ima določene črte spomeniškega značaja kot celota, pri kateri pa je treba tudi pri posameznih objektih gledati

na skladnost z okolico. S tem pa še zdaleč ni izključena možnost adaptacij in saniranja starih poslopij. — **K. R.**

Dolenja vas pri Senožečah. V vaški podružnici, ki je bila nekdanj utrjena z močnim taborskim obzidjem, od katerega je še zdaj ohranjen visok okrogel obrambni stolp, so se pri poskusnem sondiranju v prezbitariji pod beleži pokazale stenske slikarije. Doslej je bila na stenah ugotovljena vrsta stoječih apostolov, ki so v stilnem pogledu primer pravega renesančnega slikarstva v italijanskem pomenu besede in se s to najdbo uvršča spomenik v doslej pri nas še povsem neznan stilno obdobje na tem področju. Ker pa je treba pred začetkom kakršnih koli restavratorskih posegov na slikarijah predhodno popraviti streho, ki je pokrita s kamnitimi ploščami in se je na dveh mestih v ladji že vdrla, zato je ostalo le pri prvem sondiranju in bomo o tej znameniti najdbi obširneje poročali v zvezi s predvidenimi restavratorskimi deli. — **M. Z.**

Dolnji Slaveči. Ob cesti proti Gradu stoječe zidano znamenje, ki ga ljudje imenujejo »beli križ«, je eno redkih v Prekmurju, po obliki in velikosti pa je z višino 7 metrov med vsemi znamenji svoje vrste močno izredno. Grajeno je iz opeke in je zato, ker je že dolgo časa ob ves omet, začelo vidno propadati. Temelji so zaradi vlage propadli, venci in ogli so okrušeni in, ker je znamenje bilo že dolgo časa tudi brez strehe, je močno poškodovan podstrešni zidec, na vrhu pa se je že kar bohotno razživela vegetacija s precej velikim borovcem.

Ker gre za pomemben primer tiste vrste spomenikov, ki jim doslej nismo posvečali potrebne pozornosti in smo iz različnih vzrokov morali že mnoge med njimi črtati iz seznama naše spomeniške posesti, se je na predlog republiškega konservatorja OLO Murska Sobota zavzel za ohranitev tega spomenika. Zavod za spomeniško varstvo v Mariboru je po svojem restavratorju Antonu Blatniku oskrbel v pozni jeseni 1961 vsa pripravljala dela. Podbetonirali so temelje in podzidali ogle ter z izkopom jarkov v razdalji treh metrov od znamenja poskrbeli za osušitev njegove neposredne okolice. Ker je zima nadaljnja dela preprečila, jih bo treba v prihodnji delovni sezoni nadaljevati. Potrebno bo dozidati močno poškodovani vrh, napraviti novo streho ter prekriti s pločevino venčne zidce, vse znamenje pa z apneno malto tenko ometati in ustrezno tonirati. — **M. Z.**

Dolsko, graščina. Graščina je pomemben kompleks 17. stoletja (gospodarsko, graščinsko poslopje, glavni portal na dvorišče, vrt z vodnjakom itd.), ki ga še posebej označuje dominantna lega. Uprava Agrokombinata se je obrnila v l. 1961 na pristojni spomeniški organ zaradi rušenja dvoriščnega portala. Ker bi rušenje močno okrnilo pomembnost celotnega stavbnega kompleksa, je bilo treba to namero odkloniti. — **K. R.**

Dolsko pri Ljubljani — program za obnovitvena dela in razširitev cerkve. Župnijski urad v Dolskem je nameraval ob obnovi zunanjsčine povečati zakristijo pri župnijski cerkvi, tako da bi jo povišal za eno nadstropje. Poleg tega je predlagal, naj bi se dovolila zazidava pritličnih odprtih pri zvoniku. Po pregledu stanja je bilo ugotovljeno, da bi nameravana nadzidava zaprla svetlobne virove v prezbitariji, medtem ko bi zazidava zvonice bistveno spremenila podobo spomenika, zato je bilo treba oba predloga zavrniti. Hkrati je bilo dogovorjeno, da se izvedejo vsa dela v notranjščini znane baročne cerkve enotnega liva v sporazumu s spomeniškim organom. — **N. Š.**

Dol. Slaveči —
znamenje
»beli križ«
pred obnovo
(foto:
M. Zadnikar)
Dol. Slaveči —
»Beli križ«
(la croix blanche)
avant
restauration

Dornava. Zavod za duševno defektne otroke, ki je v eni najlepših baročnih graščin pri nas in je dobila med leti 1739-1743 po naročilu grofa Dizme Attensa svojo sedanjo obliko, je zaradi nameravane razširitve zavoda izdelal leta 1960 projekt izgradnje novega trakta v neposredni bližini dvorca. Ker glede realizacije le tega vladajo različni nazori, zato ni bil izveden. — **J. C.**

Dravograd. Hiša »pri stari pošti«, ki so jo mislili odstraniti, ker baje ovira promet, je rešena in s tem očuvan srednjeveški koncept zaprtega trga,

ki je v Dravogradu še tako dobro ohranjen, da je zanj kar značilen. Hiša, ki je prešla zopet v privatno posest, je v zelo slabem stanju. — **J. C.**

F a r a pri Novi vasi na Blokah. V letu 1960 je bil opravljen komisijski pregled zaradi hiše št. 3 kjer so nameravali izvesti zavarovalna dela in urediti prostore za zbirko iz zgodovine bloškega smučarstva. — Hiša je bila nekoč meznarija in sodi med najstarejše ohranjene stavbe v okolišu. Od spomeniških prvin je posebej pomemben profiliran lesen strop in kosi opreme iz konca 18. stol. — Ob komisijskem ogledu je bilo tudi ugotovljeno, da ima celotno naselje Fara z župnijsko cerkvijo in nekaj značilnimi domačijami značaj zaključenega okoliša, ki ga je treba pri regulacijskih delih upoštevati. O tem je bil obveščen tudi ObLO Cerknica. — **K. R.**

F r a m. Grad približno pravokotnega tlorisa s srednjeveško osnovo, toda močno predelan po l. 1635., ko so ga razdejali uporni kmetje, se je spremenil po požaru koncem 18. stol. v razvaline. V 19. stol. je služil za kamnolom pri izgradnji pristave poleg farne cerkve, predelane l. 1860. v šolo, ter okoliških kmečkih hiš in gospodarskih poslopij. Zaradi podkopov razvaline, posebno glavni stolp, naglo propadajo. Spomladi 1960 se je zrušila stolpova severna stena z gotskim portalom. Za razvaline se sicer zanima lokalno turistično-olepševalno društvo, ki pa ne razpolaga z dovolj finančnimi sredstvi, da bi lahko pokrenilo kako večjo zavarovalno akcijo. Na pomoč bo moral priskočiti Zavod. Zaščita Hameršmidove opuščene kovačije se ni posrečila, ker je bil Zavod o tem prepozno obveščen, tako da so ljudje že pred njegovo intervencijo spomladi 1960 vse raznesli in stem objekt demolirali. — **J. C.**

G a b r o v i c a pod Črnim kalom — p. c. sv. Nikolaja. Stavba podeželskega tipa je v osnovi še srednjeveška in ima njen prezbiterij na zunanjsčini še po gotskem načinu stopničasto stopnjevan podzidek, v notranjsčini pa je bila v 19. stoletju tako prezidana, da ima zdaj v ladji in v prezbiteriju raven strop. Od opreme je omembe vreden edinole glavni oltar s sliko iz 17. stoletja. Zaradi močno defektne strehe objekt propada. — **M. Z.**

G o l i č pri Slovenskih Konjicah. Dve marmorni napisni oz. heraldični plošči, ki sta bili poprej vzdani v grajskem hodniku, je leta 1946 nekdanji lastnik prepeljal v svojo viničarijo. Vanjo je leta 1961 udarila strela in je poslopje pogorelo. Pri tem sta bili obe plošči zaradi požara in vode močno poškodovani. Heraldična plošča je pri tem razpadla na več kosov. Po očiščenju barvnih premazov in sledov ognja sta bili obe plošči rekonstruirani in vzdani na hodniku občinske stavbe v Slovenskih Konjicah. Delo je opravil restavrator Zavoda za spomeniško varstvo v Mariboru Anton Blatnik. — **M. Z.**

G o r i č a n e , graščina. Občinski ljudski odbor Medvode je 17. 6. 1960 sklical komisijski ogled, kjer so bili navzoči tudi zastopniki republiškega zavoda in okrajnega referata za spomeniško varstvo. Ugotovljeno je bilo, da graščina pod današnjimi pogoji propada. Zaradi svoje lege in umetnostnih vrednot, po drugi strani pa tudi zaradi potrebe po obsežnejšem rekreacijskem objektu v bližini Ljubljane, ki bi funkcioniral vse leto, bi kazalo graščino obnoviti in primerno adaptirati. Pri tem bi bilo treba varovati kapelo, viteško dvorano, ki je bila pred leti restavrirana, štukirane okrase v prostorih, fasade in dvorišče. Možna bi bila tudi rekonstrukcija nekdanjega stanja objekta, ki je bil za celo nadstropje višji, v 19. stoletju pa znižan. — **K. R.**

Gornji Grad. Pri nekdanji katedrali se je izvedla obnovitvena akcija, ki je zajela vso severno stran tega znanega kulturnega spomenika, predvsem pa omet in žlebovje. Cela akcija je stala 2,571.000 din, od česar je Zavod kril 1,192.000 din, župnijski urad pa 1,379.000 din. S to akcijo je bila zavarovana pred nadaljnjim propadanjem najbolj ogrožena stran cerkve, predvsem kapela Božjega groba, ki jo je močno zamakalo, tako da je bilo ostrešje in skodlasta kritina že popolnoma preperela ter se je bilo celo bati pojava hišne gobe. Akcija se je izvedla poleti 1961. — **J. C.**

Grgar. Znamenje, ki ga je sestavljala gotska kustodija in je stalo na križišču tega naselja, je bilo pred leti porušeno in deponirano v bližini stare lokacije. Potem ko je bila določena nova lokacija, je bilo znamenje ponovno pozidano v prvotni obliki. — **E. S.**

Hoče. Med obnovo zunanjsčine farne cerkve so se pojavili l. 1960 nekateri novi elementi, ki dopolnjujejo izvajanja dr. M. Zadnikarja v Varstvu spomenikov VII p. 49-71. o zgodovini hočke kripte in s tem posredno tudi cerkve. Po odstranitvi ometa z južne ladjine stene se je dalo namreč z lahkoto ugotoviti tri stavbne faze njenega nastajanja: 1. izrazita plastovita gradnja v spodnjem delu vzhodne polovice stene, 2. polimorfna, zaradi kasnejših predelav portala in okna močno z opeko pomešana gradnja v sredini stene in nad prejšnjo ter 3. baročna gradnja v zapadnem, zadnje obočno polje obsegajočem delu, ki ga ločuje od prejšnjih deloma dobro ohranjeni ogal. Zanimivo je, da severna stena ladje teh stavbnih faz ne kaže tako izrazito, da bi jih lahko jasno ločevali. Logično je, da navedeni trije načini gradnje govore za tri ladjine stavbne faze, ki jih lahko na splošno opredelimo za romansko, poznogotsko in baročno. Medtem ko sta sedanji presbiterij in zvonik (razen vrha iz leta 1766) iz pozne gotike, sta obe kapeli jasna dozidka, kar se je lepo videlo ob izluščenju ometa pri južni, h kateri je bila l. 1778. prizidana nadstropna zakristija in s tem zaključeno nastajanje tega zanimivega, toda na videz skromnega stavbnega konglomerata. Zadnja obnova zunanjsčine, izvedena v sivih tonih po vzoru mariborske stolnice, je izpadla nekoliko prepusto, ker je stavba zanje arhitektonsko preskromna in ker stoji v popolnoma drugačnem okolju, kar pa zahteva drugačno obnovo kakor njen vzor. — **J. C.**

Hrastnik, podružna cerkev sv. Nikolaja. Cerkev je nastala, kakor priča letnica na portalu, 1714 leta. Po tipu gre za skromno enoladijsko, banjasto, s pasovi obokano stavbo, ki je pred triosminsko zaključenim prezbiterijem, razširjena v plitve stenske kapele. Na severni strani ladje je prizidana večja kapela s tristranim zaključkom. Po tipu gre za tradicionalni ljudski tip podružnice z značilnimi oboki 17. stoletja in z zanimivimi ljudskimi štukaturami. Stavba je opremljena s štirimi »zlatimi« oltarji, ki so odlično rezbarsko delo. Na južni steni je osamljena plastika iz časa nastanka stavbe. Zanimiva je tudi zunanja podoba, ki jo obvladuje koničasti zvonik, krit kot ostala streha s skrilom. Ker gre za izredno zanimiv spomenik ljudskega stavbarstva in rezbarske opreme, je bilo l. 1960 sporočeno ObLO Hrastnik priporočilo (tostran Save se namreč širi stanovanjsko naselje), da objekt ohranijo in primerno vključijo v razširjeno naselje. — **K. R.**

Hrastovlje — p. c. sv. Trojice. Po skoraj desetletnih delih okrog sten-skih slikarij, ki pokrivajo celotno notranjsčino in s katerimi se je ta spomenik uvrstil med naše najpomembnejše umetnostne objekte, so prišla spomeniško-

varstvena dela v svojo zaključno fazo. Opraviti je bilo treba le še nekaj tehničnih del na zunanjščini in urediti notranjščino zlasti glede opreme, da bi bila prezentacija tega spomenika uspešno zaključena. Ker se v letu 1960 spomeniški posegi v Hrastovljah niso nadaljevali, je bil v zgodnji pomladi naslednjega leta sestavljen dokončni načrt za dokončanje vseh še preostalih del. Po tem načrtu je bilo treba urediti obzidje, pospraviti vso okolico spomenika, zamenjati streho na cerkvi, nadomestiti izdelke oken in vrat, spremeniti glavni oltar, ki je močno zakrival stenske slikarije, napeljati v stavbo elektriko, morebiti rekonstruirati cerkveni tlak itd. Razen spremembe tlaka so bila vsa predvidena dela v letu 1961 opravljena. Najprej je bilo na vrsti popravilo obzidja, kar se je izvršilo tako, da so bili zgornji sloji zidu, ki so ostali že povsem brez veziva, demontirani v višini nekako enega metra in nato znova pozidani, vrhovi neizravnanih zidov pa zaplombirani ter vse okvare tudi v spodnjih delih obzidja izpolnjene. Tako je zdaj obzidje za dolgo vrsto let konsolidirano. Iz okroglega stolpa pri vходу je bil odstranjen nasut material do žive skale, na kateri je ta stolp pozidan.

Namesto položne strehe iz korcev, ki so bili položeni brez ostrešja neposredno na zasute in v dve položni strmini izravnane oboke, je bila napravljena nova streha s hrastovim ostrešjem, ki je pokrita po prastarem načinu s kamnitimi ploščami, prepeljanimi iz Hrastičev pri Oprtlju. Zaradi naprave nove strehe, ki ima precej večji naklon od prejšnje, je bilo treba fasadno steno ob zvoniku povišati za ca 130 cm, kar ugodno vpliva, ker sedaj fasada ni več tako potlačena.

Da bi preprečili ogrevanje zakristije z navadno pečjo, katere dimnik je zelo kvaril pogled na vzhodno zunanjščino, zlasti pa da bi omogočili ogled spomenika tudi v večernih urah, ko se dajo z umetno razsvetljava doseči še prav posebni efekti, je bila v cerkev iz vasi napeljana elektrika. Ker bi drogovi in žice motili okolje spomenika, ki je k sreči še povsem neprizadeto s sodobnimi napravami, je bila električna napeljava speljana po podzemeljskem kablu pod obzidjem v zakristijo, tako da niti ni bilo treba prekopati tal v tistih delih cerkvenega dvorišča, za katere je tako značilna živa apnenčasta skala, na kateri je ves objekt postavljen brez vsakršnih temeljev. V cerkvi sami je bila elektrika napeljana tako, da so bile v ladji ob stranskih stenah tik nad tlakom nameščene povsem neopazne vtične doze kot priključki za premakljive 4 stebraste svetiljke, ki jih je mogoče po potrebi nameščati in premikati po cerkvi.

Ker so bili mizarski izdelki vrat in oken že povsem dotrajani, a jih iz spomeniških razlogov nikakor ni kazalo ohranjati in je bilo na primer pri velikem oknu v južni steni celo zaželeno, da bi ga nadomestili z enokrilnim nerazdeljenim oknom, so bili vsi ti mizarski izdelki zamenjani z novimi, in sicer so bila napravljena nova hrastova glavna vrata, vrata od zunanje strani v zakristijo, vrata pod zvonikom ter že omenjeno okno v južni steni z vzdanim okvirom vred. Z debelim steklom je bila zaprta tudi okrogla odprtina nad vhomom, in sicer tako, da je bila brez posebnega okvira vzdana na notranji strani oculusa. Križna odprtina pod zvonikom je bila zamrežena, da bi se tako preprečil dostop živalim, da pa bi hkrati odprtina še vedno služila za prezračevanje. Ker je obstoječi veliki oltar močno zakrival stenske slikarije v srednji apsidi in je bil zanjo prevelik, je bil v celoti s stopnicami vred prestavljen ob severno steno v zakristiji, ki bo nekako muzejsko urejena s predmeti, ki so bili nekdam v cerkvi, a zdaj zaradi odkritih stenskih slikarij ne sodijo več vanjo. Tu

Hrastovlje — nova kamnita streha na cerkvi (foto: M. Zadnikar)
Hrastovlje — nouveau toit de pierre de l'église

mislimo poleg glavnega oltarja še na oba lesena stranska oltarčka iz l. 1699, ki bosta restavrirana dobro ponazarjala rezbarstvo 17. stoletja v Primorju. Namesto odstranjenega glavnega oltarja je bila v glavni apsidi pozidana nova menza z novo izklesano kamnito ploščo, na kateri bodo poleg starega procesijskega križa postavljeni le še štirje leseni svečniki, ki ne bodo zakrivali stenski slikarij z vrsto apostolov po obodu apsida in bo tako oltarni prostor kot konha spet zaživel v svoji prvotni plastični voluminoznosti. Tudi majhna stenska vdolbina v apsidi, kjer so shranjeni zanimivi relikvijariji, bo zaprta na primernejši način kot doslej, tako da bodo njena mrežasta vratca zasteklena.

Tako sta od vseh v letu 1961 predvidenih del ostali neizvršeni edinole dve postavki: morebitna sprememba cerkvenega tlaka ter dokončna obravnava stenskih slikarij. V pogledu prvega bi bilo treba temeljito pretresti in premisliti možnosti za napravo tonsko ustrežnejšega tlaka, ki naj bi nadomestil sedanje kamnite plošče iz baročnega obdobja. Kjer sta bila do zadnjih restavratorskih posegov ob stranskih stenah postavljena oba stranska oltarja, se je pod njunima menzama, kjer ni kamnitega tlaka, deloma ohranil prvotni tlak, izvršen v apneni tehniki, ki je samo površinsko rdečkasto obarvan. Ta ton se seveda zelo dobro sklada z barvito ubranostjo celotne notranjščine, vendar zastavlja njegova re-

konstrukcija vrsto vprašanj zlasti tehničnega značaja, ki jih kaže še ponovno premisliti, preden bi se dokončno odločili za odstranitev kamnitih plošč. Kar pa zadeva stenske slikarije, bo treba predvsem znova retuširati nekatere manjše dele v severni stranski ladji, kjer je na oboku ob zvoniku in nad zazidanim oknom opaziti sledove zamakanja. Poleg tega pa bi kazalo ponovno pretehtati doslej izvršeno toniranje večjih ploskev in še nekatere podrobnosti zaradi dokončne prezentacije tega našega izrednega spomenika. Ta dela pa so v programu za zgodnje poletje 1962. — **M. Z.**

I d r i j a. Podrobno je bila preiskana in obravnavana stavba »Port Artur«, ki je bila del starejših rudniških naprav. Zaradi nove urbanistične ureditve tega dela mesta je bilo dano privoljenje za njeno odstranitev. Prav tako so bile posredovane tudi sugestije za ureditev zunanjsčine in notranjsčine starega baročnega skladišča v središču mesta. — **E. S.**

I g, obnova notranjsčine župnijske cerkve. Pri kontrolnem ogledu je v letu 1961 konservator ugotovil, da so v župnijski cerkvi na Igu začeli izvajati ureditvena dela brez vednosti spomeniškega organa. Ker sodi cerkev v vrsto kvalitetnih baročnih arhitektur (delo Gregorja Mačka) z odlično oblikovanim svetlim prostorom, je pristojni občinski organ dela začasno ustavil. Sklicana je bila komisija, ki je ugotovila stanje in dala navodila: v obeh stranskih kapelah so odstranili omet domala do oboka, deloma do obočnih nastavkov (pri čemer pa se je ugotovila starejša gradbena faza obeh kapel, ki sta bili približno 1 m niže obokani in imeli okna pod današnjimi bliže k ladji), v ladjah pa je bil omet odstranjen do okenskih parapetov. Komisija je dala navodilo, da omet povsod obnove, ker gre za enotno zasnovano oz. prezidano stavbo s svetlo toniranim ostenjem, ki bi ga nameravano fugiranje (po načrtih arhitekta!) popolnoma razvrednotilo; priporočili so tudi, da bi v podnožju ladje in kapel namestili varovalno kamnito oblogo, ki naj bi hkrati prispevala tudi k odvajanju vlage. Njena višina naj bi se ravnala po bazi pilastrov v ladji, barva kamna pa po tonu stene. Pri nameravani obnovi zasteklitve pa je treba imeti pred očmi, da gre za svetel baročen prostor, ki mu je tuje iskanje učinkov. Med tem časom so tudi dokončali nov, poliran marmornat tlak, ki pa je nevtralen člen v arhitekturi. — **K. R.**

I h a n pri Domžalah, prezidava pevskega kora. Nameru iz l. 1960, da bi zravnali stranski ločni poli pevskega kora v župnijski cerkvi v Ihanu, je bilo treba odkloniti, ker ne gre le za redek motiv pevskega kora, marveč po begunjskem iz leta 1743–44 tudi za prvi, do kraja razvit tip razgibanega kora pri nas.

K. R.

J a r e n i n a. V gotski šilasti lok pod zvonikom župnijske cerkve je bil leta 1548 vstavljen renesančni portal. Zaradi slabih temeljev in stalnih tresljajev, ker pelje tik pod njim cesta, se je ves pozneje vzdani portal, ki s steno ni organsko spojen, ločil od zidu, pri čemer je njegova kamnita strešica poškovala profilirane vence. Ves portal je bil tudi prepleskan z oljnato barvo.

V začetku obnovitvenih del, ki jih bo izvršil restavrator Zavoda za spomeniško varstvo Maribor Anton Blatnik, so bili na novo izklesani nekateri manjkajoči in poškodovani deli ter deloma očiščena oljnata prevleka. Zaradi poznega letnega časa v jeseni 1961 dela niso bila do kraja izvršena in se bodo nadaljevala prihodnje leto. **M. Z.**

Javorica nad Tolminom. Na poslopju spominske cerkvice iz 1. svetovne vojne so bila pred zimo izvršena preventivna dela, ker je grozila nevarnost, da se zruši lesena konstrukcija stolpiča in fasade. — **E. S.**

Jurovski Dol. Župnijska cerkev, ki sodi v skupino poznogotske slovenjegoriške arhitekture iz 1. polovice 16. stoletja (nastala je med leti 1528 in 1541), je bila obnovljena na zunanjščini l. 1952, v notranjščini l. 1956, l. 1960 pa je bila urejena njena južna kapela z freskami Franca Horvata ter oltarjem Jožefa Holzingerja. Kapelo je očistil in tonsko uredil mojster Škrlec, oltar pa je obnovil in na novo pozlatil kipar Anton Blatnik. Ob tej priliki je bil odstranjen nepomemben oltar Cirila in Metoda ob vzhodni steni kapele, kamor je prišel krstilnik, izdelan po načrtih ing. arh. Zazule. — **J. C.**

Kamnik, nova lokacija podjetja »Svit«. Komisijska razprava, ki jo je sklical ObLO Kamnik in k sodelovanju poleg projektanta, turističnega društva in gospodarskih forumov povabil tudi okrajnega konservatorja, se je tikala na videz spomeniško indiferentnega problema. Podjetje je predlagalo, naj bi se dovolila delna razširitev in adaptacija obratnih prostorov. Temu je nasprotoval že interes, da se ohrani in izboljša cesta mimo poslopij do potoka. Nadaljnja razprava pa je pravilno poudarila tudi turistični in spomeniški interes, ki oba terjata sprostitev okoliških površin, zlasti ob potoku; hkrati je bilo priporočeno ObLO Kamnik, naj se na splošno na severnem robu mesta ne koncentrira stavb, ki jih ni mogoče vskladiti s tem delom mesta kot temeljnim razglediščem in izhodiščem s Kamniške planine. Tudi podjetje je končno pristalo na novo lokacijo obratov na Šmarci, kjer se zbira industrija. Obstoječa poslopja bi v prihodnje mogla kvečjemu rabiti za izdelavo turističnih spominčkov in sorodnih keramičnih izdelkov. — **N. Š.**

Kastelec pri Crnem kalu — p. c. sv. Križa. Poznogotska arhitektura podružne cerkve obsega pravokotno ladjo z ravnim, lesenim stropom in od nje ožji prezbiterij, ki je tristrano zaključen in obokan z rebrasto-zvezdasto svodenim prezbiterijem, katerega rebra imajo žlebast profil, na stikališčih pa so rozete in ščitki. Konzole so deloma figuralne in deloma geometrične. Polkrožni slavolok je dobil sedanjo obliko v času renesančne predelave cerkve leta 1653. Samostojen zvonik je bil pozidan leta 1879. V cerkvi je kamnit glavni oltar iz časa okrog leta 1800, oba lesena stranska oltarja pa sta še iz sredine 17. stol. z novo polihromacijo. V cerkvi je tudi srebrna večna luč iz 17. stol. Streha je pokrita s kamnitimi ploščami in je že tako dotrajala, da se lahko vsak hip zruši, kar bi povzročilo občutno škodo na tem spomeniškem objektu. — **M. Z.**

Kobarid. Zaradi nameravane preureditve notranjščine župne cerkve so bili izdelani načrti za pravilno obravnavanje te baročne notranjščine. Zbran je del gradiva za izdelavo zaščitnega pravilnika za naselje Kobarid. — **E. S.**

Kostanj v Tuhinju — prezentacija prezbiterija. Župnijski urad v Šmartnu v Tuhinju je sprožil pobudo za obnovitvena dela v gotskem prezbiteriju na Kostanju. Ker je bil stavljen prekratek rok, je bilo domenjeno, da je treba ne glede na čas kvalitetno izvesti vsa dela, ki jih bo vodila restavratorska delavnica pri Zavodu za spomeniško varstvo LRS. **N. Š.**

Kostanjevica pri Gorici. Komisijski ogled stanja v samostanski knjižnici, kjer so shranjene dragocene slovenske in tuje knjige, je ugotovil, da so nekatere raritete preslabo zavarovane, da del knjižnega fonda kaže znake poškodb, ki so bile knjigam prizadejane med prvo svetovno vojno, da so pro-

stori za obstoječi knjižni fond pretesni ter da bo zaradi tega potrebno čim prej podvzeti ukrepe za čim boljšo zaščito te dragocene biblioteke. — E. S.

Kostanjevica, obnovitvena dela na nekdanjem samostanskem kompleksu. Po projektu ing. arh. Čanak-Medičeve so se v letih 1960 in 1961 nadaljevala predvidena konsolidacijska dela, ki so jih v letu 1961 poleg Saveznega inštituta za zaščito spomenika kulture finančno podprla tudi zvezni in republiški sklad za pospeševanje kulturnih dejavnosti ob sorazmerni občinski oz. okrajni finančni participaciji.

Manjkajoči del južnega trakta je bil končno pozidan in prekrit z ohranitvijo obstoječih strešnih naklonov. Zaradi videza so na notranji dvoriščni strani

Kozarišče — pogled v prezbiterij podružne cerkve z novo odkritimi freskami (foto: K. Rozman)
Kozarišče — vue sur le presbyterium de la chapelle avec les fresques nouvellement découvertes

Kozarišče — svetnici z južne zunanje strani slavloloka (foto: K. Rozman)
Kozarišče — saintes de la muraille extérieure sud de l'arc de triomphe

del strehe pokrili s staro, že rabljeno in »patinirano« opeko. Konservatorski problem je predstavljala predvsem obnovitev arkadnih hodnikov; izbrali smo varianto v umetnem kamnu (sestav belega cementa in zdrobljenega peščenca), ker je vrednost hodnika oz. rekonstruiranega trakta predvsem v ohranitvi zaključene dvoriščne podobe. Zaradi tega je bila izvedba v umetnem kamnu upravičena, ker je povsem nadomestila zunanji videz, plastiko in linijo zaprtega dvorišča, četudi v »neprirodnem« materialu, ki ga je mogoče kontrolirati edino le od blizu.

Na delu cerkvene razvaline smo dokončali konsolidacijska dela, po načrtu postavili rešetkaste vezi nad severno stransko ladjo, prezbiterij je dobil na vrhu sten nov, železobetonski oklep, enako tudi severni transept. Transept in

prezbiterij sta na novo pokrita, tako da je vzhodni del strehe nad prezbiterijem ohranil baročni videz, dočim je severna stena transepta zaprta s trikotnim čelom po vzoru prvotne izvedbe. Vzporedno z rekonstrukcijo manjkajočega dela južnega trakta je bil ta trakt v večjem delu konsolidiran z vgraditvijo horizontalnih železobetonskih vezi. — **I. K.**

Kozarišče pri Starem trgu, obnovitev notranjščine podružne cerkve. V letu 1961 je župnijski urad obnovil zunanjščino in notranjščino. Na zunanjščini so upoštevali navodila konservatorja in očistili kamnoseške dele (prečne zidce in line na zvoniku in za to okoliš tipične kamnite, šivane ladijske robove). V tlorisu se zvrste od zahoda proti vzhodu zvonik, pravokotna ladja, ravno stropana z barokiziranim slavolokom in 3/8 zaključen prezbiterij z degeneriranim rebrovjem, na katerem so se kazali ostanki originalne polihromacije. Pri določanju načina obnovitve notranjščine je bilo ugotovljeno, da sta ob stranskih oltarjih v ladji, na severni in južni steni zazidani gotski niši pravokotne oblike s porezanimi robovi, da je treba odkriti polihromacijo reber in poslikavo svodnih polj, ki se je kazala izpod beleža. Pri iskanju originalnih tonov prezbiterijskih sten in barokiziranega slavoloka pa so sonde pokazale, da se pod nekaj centimetrov debelim ometom, baročnim, skrivajo v prezbiteriju poznosrednjeveške stene s freskami. Gre torej spet za primer, ki kaže, da ni treba slikarije, starejše od baročne dobe, vedno iskati pod beleži, temveč kar pod debelimi baročnimi ometi, ki je značilno valovite poslikane stene ne le enotno toniral, ampak tudi »zravnal«. Freske na oboku in polihromacijo reber sta odkrili študentki umetnostne zgodovine (rebra so v pasovih okrasta, rdeče rjava in črna; polja so poslikana z zvezdami, s plamenastimi žarki, in figurami, v južnem polju pa je sonce). Ostale dele, stene prezbiterija, kjer pod polkrožnimi loki stoje apostoli, in zunanjo steno slavoloka, kjer je ostanek figure svetnice, pa sta odkrila restavratorja Zavoda za spomeniško varstvo LRS. Fresko sta utrdila in retuširala, tako da je mogoče dojeti celoto poslikave spomenika tega časa izdelane že al secco. Z naslikano letnico na sklepniku je slikarija datirana v leto 1597. — **K. R.**

Krka na Dolenjskem — obnova zvonikove kape in fasade. Župnijski urad na Krki je zaprosil za mnenje ob nameravani obnovi cerkvene zunanjščine vključno z zvonikovo kapo. Ker gre za izredno kvalitetno baročno stavbo, je bilo treba obnoviti kapo v sporočeni obliki; uspešno so obnovili tudi fasado stavbe, ki sodi med najznačilnejša baročna pročelja na Dolenjskem. — **N. Š.**

Krnica pri Bledu. V kapelici zaprtega tipa iz konca 19. stoletja je bila na novo evidentirana lesena poznogotska plastika Marije Zaščitnice s plaščem. Postavljena je v psevdogotskem oltarčku. Marijin plašč razprostrata dva angela nad skupino po spolu ločenih oseb. Plastika je dobre kvalitete in kaže s poznogotskim stilnim značajem na prvo polovico 16. stoletja. — **M. Z.**

Krška vas, odkritje stenskih slik in originalne arhitekturne polihromacije v gotskem prezbiteriju cerkve sv. Mohorja in Fortunata. Ob preslikavi cerkvene notranjščine je Zavod za spomeniško varstvo LRS predložil cerkvenemu upravitelju program spomeniških del, ki naj bi jih izvedli ob tej priliki. Na celostni obravnavi spomenika nismo vztrajali, ker je po barokizaciji in predvsem regotizaciji v prejšnjem stoletju spomenik v notranjosti tako izmenjal svoj karakter, da razen v prezbiteriju nismo več razpolagali z zanesljivimi dokumenti, ki bi dopuščali popolnejšo prezentacijo. Zato so se prezentacijska dela

z naše strani omejila le na prezbitarij, dočim so ladjo že pred našo intervencijo neprimerno poslikali po zgledu običajne sobopleskarske slikarije.

Cerkvena stavba z gotskim zvezdastim obokom v prezbitariju predstavlja enega najbolj proti vzhodu izpostavljenih primerov s figuralnimi sklepniki opremljene poznogotske arhitekture na Dolenjskem, in je kljub na Dolenjskem dobro poznanemu mojstrskemu znaku karakter njene arhitekture v primerjavi z drugimi izreden. Ker smo že od prej vedeli za sledove stenskih slik v notranjosti prezbitarija, smo predlagali odkritje slik in arhitekture polihromacije. To odkritje je pomenilo pomemben prispevek ne toliko za poznavanje srednjeveškega slikarstva kolikor originalnih poslikav gotskega prostora.

Figuralna poslikava se je reducirala na upodobitev dveh svetnikov na severni strani prezbitarija (bržkone sv. Mohor in Fortunat) in na dve podobi na zunanji slavočni steni, ki nadomeščata oltarni nastavek (na severni strani z gotovostjo sv. Barbara in še ena svetnica pod motivom arkadnih lokov in v za čas značilni noši, na južni pa sv. Jurij na konju). Kljub relativni vrednosti slik, ki jim stilno in časovno paralelo iščemo v krogu slikarja, ki je poslikal notranjščino cerkve v Maršičah, je nedvomna umetnostna in kulturnozgodovinska vrednost slike sv. Jurija, ki je nastala brez dvoma po ne še ugotovljeni grafični predlogi.

Pomembnejše, mimo najdbe figuralnih prizorov, ki brezdvoma pomenijo lepo obogatitev tovrstnega spomeniškega gradiva na Dolenjskem, je celotno odkritje arhitekturne polihromacije konstruktivnih arhitekturnih členov v prezbitariju. Rebra in sklepniki kakor tudi notranji okviri, ki spremljajo okenske odprtine, so tonirani v češnjevo rdečem tonu s kombinacijo »suhih« tonov (sepija, oz. rumenkasto siva, siva, črna, bela). Razmeroma skopa barvitost, omejena le na nekaj tonov, postane predvsem estetski nosilec in sooblikovalka prostora, ki ga okenske odprtine osvetljujejo tudi z južne strani. Notranjščina je napolnjena z intenzivno svetlobo. Grafično pojmovana in še vedno dovolj plastična mreža reber na popolnoma svetlem ozadju je konstruktivno poudarjena. Konzole z rebrnim razcvetom so usidrane v zgornji tretjini stene in jih navzgor ne potiska več vegetabilna, dinamična rast konstruktivnih elementov, marveč nosijo le umirjeno obočno konstrukcijo, ki jo dobro ponazarja belo imitirano fugiranje reber. (Prim. poslikavo v Suhu, Bregu, ki s presličastim motivom imitira vegetabilno rast konstruktivnih členov!) Estetska in prostorsko kompozicijska vrednost figuralne slikarije v prostoru je minimalna in ima podobno kot v Praprečah in Radljah predvsem značaj votivne podobe tudi v slikarsko že reducirani kompoziciji. S svetlobo napolnjen prostor z nekoliko »suhim« tonom arhitekturne polihromacije, daje arhitekturi značaj svetle prostornine, v kateri se je iracionalna barvitost srednjeveškega prostora umaknila že bolj stvarni koncepciji oltarnega prostora. Žal, da okenska stekla niso več originalna, niti niso več ohranjeni njih fragmentarni ostanki, da bi lahko z večjo gotovostjo sklepali na značaj prostora; vendar po tonski obravnavi arhitekturnih členov lahko sklepamo, kolikor so bila spleh še slikana, na podobno barvno lestvico.

Odkritje, ki smo ga uspeli izvesti le v enem delu cerkvenega prostora, pomeni predvsem dragocen dokument za poznavanje naše poznogotske arhitekture s stališča oblikovanja prostora. Ob konservativni smeri Jerneja iz Loke, ki bržkone opravlja tudi taka naročila, ki zahtevajo še konservativni okus in ki še naprej v prvih desetletjih 16. stoletja vzdržuje tradicijo srednjeveških poslikav

gotskega prostora, se uveljavlja tudi druga »nefiguralna« tendenca (Vrba, Srednja vas in vrsta gotsko-renesančnih koncepcij prezbiterja predvsem na Gorenjskem), ki nikakor ne pomeni odmiranja tradicije, marveč predvsem drugo vrednost in spremenjeno razmerje do cerkvenega prostora. Ta se v podeželski arhitekturi v primerjavi z monumentalno meščansko arhitekturo župnijskih cerkva uveljavlja lahko le v tonskem prevrednotenju oltarnega prostora. Žal, da se tudi v ladji ni ohranil noben zanesljiv dokument (razen obeh naslikanih oltarjev, slavoloka in bordure ob oltarnih nišah), ki bi opredeljevali estetsko razmerje med ladjo in prezbiterijem. — I. K.

Laško. Mestna naselbina je pomembna kot urbanistični spomenik, zato je bila obdelana njegova problematika v zvezi z izdelavo urbanističnega načrta, ki jo tukaj na kratko podajam:

Urbanistične vrednote Laškega leže bolj v njegovi pokrajinski legi kot arhitektonski vsebini. Mesto je razporejeno po terasah, ki se stopničasto dvigajo od rečnega nivoja Savinje do skalnega grebena Tabora ter ustvarjajo edinstveno, skoraj nekoliko mediteransko uglaseno veduto, katere kompozicijsko ogrodje tvori narava, vsebino pa daje arhitektura. V soglasju obeh elementov — narave in arhitekture — ki sta se v teku stoletnega sožitja pokrajine in človeka neprestano vsklajevali, leži glavna vrednota, čar in mikavnost Laškega ter ga predestinira za važno turistično in zaradi toplic tudi rekreativno središče Posavinja. Sozvočje terasastega terena in arhitekture je pri Laškem zgladno, saj je uglaseno v tako popolno sliko kot pri malokaterem naših mest. Slikovitost še povečuje zrcalna slika v reki ter učinkovita kuliserija Huma, ki pozornico mestnega organizma spreminja v nekak oder, na katerem se razvija že od 12. stoletja dalje življenje Laškega.

Laško je bilo vedno deželno-knežja last, najprej Spanheimov, nato Traungavov, Babenberžanov in končno Habsburžanov, ki so ga dajali v najem raznim oskrbnikom in zakupnikom. Kot sedež zaključenega gosposkega področja je funkcionalno tudi kot njegov kulturni center ter dobil v teku stoletij zgradbe, ki so to njegovo funkcijo vidno prezentirale, predvsem grad in cerkev — sedeža deželne in cerkvene gosposke. Pod gradom in okoli cerkve se je razvilo meščansko naselje, ki se je grupiralo, ne da bi izoblikovalo regularnejši sistem, v naselbino ki se je prilagodila danemu terenu ter s svojo nepravilno sestavo ustvarila slikovito arhitektonsko aglomeracijo kot viden izraz življenjskih pogojev, ki so se križali ob spodnjem toku Savinje. Zato je pri urbanistični obravnavi mesta treba upoštevati oba dopolnjujoča se momenta, namreč mesto kot tako in njegovo funkcijo v pokrajini. Zadnji moment je pri Laškem še posebno pomemben, ker mu daje turistično veljavo prav s svojo atraktivno izoblikovanostjo. To je razlog, da se ne sme sedanja mestna kompozicija razbiti s pretirano raztegnitvijo naselja, niti ji vzeti njena vizuelna podoba s postavitvijo stavb, ki bi veduto motile ali jo celo razbijale. Vsaka moderna stavba, ki se ne bi s svojo višino in obliko prilagodila neposrednemu mestnemu ambientu, je nezaželena, ker bi ga distonirala. Posebno občutljiva je laška veduta za stavbne višine, ki lahko pokvarijo celotno melodijo njenega crescenda in s tem uničijo urbanistični ensemble. Zato je treba biti pri novogradnjah (če so v mestnem jedru sploh potrebne) previden, kar posebno velja za zazidavo Taborovega pobočja, kjer se s stavbami ne sme preveč v višino niti previsoko v breg, da ostanejo razvaline ločene od mesta pod njimi in da obdrže svoj ambientalni okvir. Vse-

kakor se mora zazidava ustaviti ob vrhnji ulici in ne sme višje. Novi del mesta naj se gradi na zapadnem bregu Savinje ali pa južno od starega mestnega jedra v smeri železnice in pivovarne. Tudi gradnja na severu mestnega jedra je možna, vendar naj ostane prihranjena za predel vil in individualnih hiš z vrtovi, ki bodo korespondirali z zdraviliškim kompleksom in njegovim parkom. Zaradi primernosti terena je možna tudi turistična izraba predela (športne naprave, campingi itd.). Tako bi bil ves del mesta izrabljen v zdraviliško-turistično-športne namene, sredina v stanovanjsko-upravne, južni del pa v industrijske namene. Ta razdelitev mesta bi imela svoje delno opravičilo tudi v vodnem in zračnem režimu, ki sta usmerjena predvsem proti jugu ter odnašata mestne odplake in industrijske odpadke, posebno dim od mesta in turistično-zdraviliškega centra.

Postavitev šole na mestu sedanjega župnijskega kozolca je neprimerna

1. zaradi bližine najmonometalnejšega mestnega kompleksa, obsegajočega župnišče, cerkev in zdravstveni dom ter

2. zaradi neugodnega terena in nerodnega dostopa. S šolo je treba iti v južni predel mesta, kjer je več in primernejšega prostora zanjo, torej izven starega mestnega jedra.

Isto velja za klavnico, ki v poletnih — torej turistično aktivnih mesecih — s svojim smradom okužuje celotno mestno jedro, kar gotovo ni v prid turistični perspektivi Laškega. Sploh naj se mestno jedro obvaruje pred vsako večjo obrtno-industrijsko dejavnostjo, v njemu naj se razvije samo drobno-trgovsko, drobno-obrtno in gostinsko-turistično poslovanje. Predel mesta, ki ga je treba spomeniško zaščititi, zajema celotno mestno jedro in pobočje Tabora kot njegov naravni zaključek. Poleg strogo zaščitene predela pa je treba varovati še oba najznačilnejša pogleda na mesto, namreč južnega (od železniškega mostu) in severozapadnega (iz zdraviliškega parka) ter jih ne pokvariti z raznimi pretrirano individualnimi novogradnjami.

V jedru mesta je nekaj objektov, ki imajo značaj kulturnih spomenikov in jih je treba posebej zaščititi. To so: Tabor, graščina, cerkev, župnišče, kaplanija, zdravstveni dom s stranskim poslopjem, hotel Savinja, stara občina in oba trga.

Tabor: V osnovi prastara utrdba iz 12. stol., ki je bila v letih 1532-34 predelana v sedanjo obliko ter je služila za obrambo pred Turki. Ima zelo preprost tloris. Opazni so še nadstropni palas, dvorišče z vodnjakom in okrogli stolp.

Graščina: Obsežna stavba, ki so jo do l. 1845. obdajali stolpi, je bila zgrajena v letih 1675-1678. Ima lepe dvoriščne fasade, katerih zapadno sprem-ljajo slopaste arkade v pritličju in stebraste v nadstropju; severna ima kamniti portal, podoben zunanjemu, vzhodna pa stolp z dvostranskim stopniščem, pokrit s strehama, počivajočima na kamnitih slopih. Pred l. 1845. je ta stolp pokrivala visoka streha, poleg njega pa je bila že davno opuščena kapela.

Cerkev: Je v jedru — to je ladji in zvoniku — romanska iz 1. polovice 13. stoletja, stranski ladji in presbiterij so gotski iz 14. in 15. stoletja, obe kapeli ob presbiteriju pa baročni iz leta 1721 in 1737. Cerkev je torej produkt skoraj 750-letne gradbene zgodovine in zato komplicirane arhitektonske sestave. V notranjščini hrani mnogo umetnin.

Župnišče: Mogočna stavba, ki učinkuje posebno markantno pri pogledu od zapada, kajti na to stran jo poudarja močan polkrožni stolp. V osnovi sred-njeveško poslopje kaže v sedanji obliki na 17. stoletje.

Kaplanija: Vidna je že na Gajšnikovi risbi iz l. 1747. Vanjo je vzidan rimski relief, predstavljajoč moža s psom na vrvici, ter nagrobnik Janeza Krstnika Valvasorja in njegove žene iz 2. polovice 16. stoletja.

Zdravstveni dom: Imenovani Štok, je zgradil mestni sodnik Žiga Weichselberg v začetku 16. stoletja. V kleti hrani več poznogotskih portalov. V začetku 19. stoletja je bil predelan. Takrat je dobil arkadne hodnike. Leta 1880 je bil popolnoma restavriran. Gospodarsko poslopje, ki zapira pravokotno dvorišče je bilo zgrajeno l. 1808 ter ima enake arkade kot dvorec.

Hotel Savinja: Nekdanji mestni špital, katerega je predelal v 1. polovici 17. stoletja Vajkard Valvasor; ta je opremil tudi špitalsko cerkev po ohranjenih kamnoseških fragmentih sodeč, sicer visokogotsko stavbo iz ok. 1400. Stavba je danes popolnoma predelana, a igra veliko vlogo v mestni vedutni kompoziciji.

Oba trga: naj se regulirata, toda ne predelujeta. Na večjem izmed njih bi bila umestna zelena ploskev, da bi mu vzela puščobnost prevelike površine, ki je nastala po odstranitvi pokopališkega obzidja. Sicer naj se ohrani značilna nepravilna sestava poslopij, ker leži v njeni pestrosti in raznolikosti glavni mik starega mesta. Ogibati se je treba vsakega poskusa linearnega reševanja mesta ter ne zazidati vrtov in zelenic, ampak jih kvečjemu urediti in po možnosti še povečati. Skratka povsod je treba paziti, da ne bi žrtvovali stare estetike čestokrat nedogonanemu ali napačno razumljivemu modernizmu.

Kapela Janeza Nepomuka na koncu mostu spada v okoliški milje, zato naj se ohrani. Ker prostor pri mostišču ni primerno mesto za parkirni prostor, naj ta ostane rajši na desnem bregu Savinje. Ohrani naj se Marijin steber iz leta 1735, potem stara občina, hiša med obema manjšima trgoma, portali iz začetka in 1. polovica 19. stoletja, več gotskih konsol, vzidani relief in predvsem vse meščanske fasade, ki se nikakor ne smejo predelovati, posebno ne v izločbene namene. Če bo bodoči urbanistični načrt upošteval vse spomeniško-varstvene elemente, ki smo jih tukaj na kratko nanizali, bo ohranil Laškemu vse tiste karakterističnosti in mike, ki ga delajo turistično privlačnega in zanimivega, obenem pa tudi zadostil zahtevam modernega življenja, ki se razvija na bregovih spodnjega toka Savinje pod skalnatimi vrhovi Huma, Maliča in Kopitnika.

Leta 1960. je bila locirana garaža Zdravstvenega doma, ki zaseda pomembno stavbo iz 1. polovice 16. stoletja, imenovano Štok.

Leta 1961. je bila obnovljena streha znane podružnice v Mariji Gradec, ki jo je na dveh mestih resno zamakalo, tako da freske in oprava niso več v nevarnosti. Ker je bil še preostali del strehe prekrit z opeko, je pri cerkvi nastala manjša deponija škrljja.

Akcija se bo nadaljevala v naslednjih letih, saj so zvonikovi strehi v izredno slabem stanju ter odletavajoči škrlj razbija strehi ladje in presbiterija. — I. C.

Istega leta se je začelo z popravilom strehe pri podružnici sv. Mihaela.

Libeliče. Kostnica okroglega tlorisa s polkrožno apsido ter s strmo skodlasto, stožčasto streho, brez zidcev, z zazidanima okencema v apsidi ter z baročnim portalom in oknom v sami kapeli, je nastala morda že v 1. polovici 12. stoletja. Njena dotrajana streha je bila nadomeščena z novo, iz macesnovih skódel. Akcijo je v glavnem finansiral občina Dravograd, nekaj sredstev pa je prispeval tudi Zavod, ter je bila izvedena l. 1960. — J. C.

Lindek. Pregledane so bile razvaline ter izdelan delovni program za njihovo konservacijo, ki se bo izvedla na stroške Turističnega društva Franko-

lovo. Glavna pozornost akcije bo posvečena stolpu, ki dominantno obvladuje pokrajino pod seboj. Akcija, katere pripravljalna dela so bila izvršena oktobra 1961, bo izvedena prihodnje leto. — **I. C.**

Ljubljana, cerkev **Cirila in Metoda**, obnavljanje baročnega oltarja. Župnijski urad Bežigrad je v letu 1961 dal pobudo za restavracijo baročnega oltarja s Cebejevo sliko, ki je bil prestavljen iz nekdanje Krištofove cerkve. Komisija, sestojeca iz zastopnikov spomeniških organov, si je stanje ogledala in ugotovila, da oltarna kompozicija kot celota sploh ne obstoji več, ker pri gradnji stranske ladje niso upoštevali višine oltarja, marveč je v kosih postavljena v cerkvi (nekateri kipi vise po stenah, venec atike je postal predela itd.). Ker v novi stavbi ni primerne kraja za prezentacijo tega spomenika, v načrtu pa je zidava zvonika, je predlagal spomeniški referat, da bi pritličje zvonika ali kak drug primeren prostor zadostnega obsega in višine predvideli za postavitev oltarja v originalni obliki. Konservatorska dela bi imela smisel šele s tako perspektivo. To velja zlasti spričo dejstva, da bi spomeniška obdelava in restavracija celote izpolnila razvojno podobo tega kosa opreme na območju Ljubljane. Obnova bi potekala v istem smislu kot pri šempetrskih oltarjih. Tudi v tem primeru je originalna baročna polihromacija skrita pod neprimernimi, kasnejšimi. — **K. R.**

Ljubljana, sprememba ograje na **Čevljarskem mostu**. S predlogom iz leta 1961. da bi nadomestili sedanjo betonsko ograjo na Čevljarskem mostu z železno, se Komisija za ureditev stare Ljubljane ni strinjala, o čemer je bil obveščen pristojni Zavod za ureditev stare Ljubljane. Čevljarski most je v sedanji obliki zaključeno Plečnikovo delo, kjer so betonski ograjni balustri organsko vključeni v celotno zasnovo. Nadalje je bilo na seji tudi govora o nedokončani Kellerjevi ograji Ljubljaničnih bregov, na kar se projektant ni oziral, kar je bilo razvidno iz dejstva, da je bila balustrada podaljšana ob bregovih in tako most označen kot samostojna sestavina. Tudi trditev, da bi pomenila železna ograja nadomestilo za nežlahtne betonske elemente, ni vzdržala kritike, saj je edino nadomestilo za betonske prvine kamen. Pri obnovitvenih delih naj se nadomestijo okvarjeni deli z novimi betonskimi v boljši izvedbi. Podobne težave bodo nastale pri obnavljanju Tromostja, kjer so balustri potrebni zaradi slabe izdelave podobne zamenjave. Komisija je opozorila na problem Ljubljanične ograje in jo zaradi njene nevtralne izvedbe odobrila; realizacija kandelabrov pa je pokazala, da je treba detajl preštudirati. Isto velja za problem osvetljave tako ob Ljubljani kot sicer v stari Ljubljani. **K. R.**

Ljubljana, **franciškanska cerkev**, obnova fasad. Glede na odločbo ObLO Ljubljana-Center si je v letu 1961 posebna komisija, ki so jo sestavljali zastopniki Zavoda za spomeniško varstvo LRS, Referata za spomeniško varstvo OLO, Zavoda za ureditev stare Ljubljane, izvajalci in investitor, ogledala zunanjščino cerkve. Zaradi razpoložljivih finančnih sredstev so obnovili v tem letu samo fasado na Miklošičevi cesti, stransko fasado prezbiterija in utrdili fasadni pilaster proti Prešernovem trgu. Obnovo so izvedli v tehniki podaljšanega ometa, tone izbrali po vzorcih starih in se jim skušali približati, v predzadnji finejši omet so vmešali nekaj barve, da bi pri bodočem odpadanju ometov razlike ne bile prevelike. Tudi ta sistem ni bil opravljen zgolj iz previdnosti, temveč je historično pogojen, kajti isti sistem je bil dognan za omet iz preteklega stoletja. Pritlični del so obložili s kamnom, s

čimer je komisija soglašala. Kamnite dele na zvoniku so zgledno očistili. Žlebove iz 19. stoletja so nadomestili z novimi, en del z letnico 1830 pa kot dokument odstopili Mestnemu muzeju. — **K. R.**

Ljubljana, programski projekt za izrabo in ureditev gradu. Glede na predloženi projek je Komisija za staro Ljubljano sprejela 25. 6. 1960 naslednje sklepe: 1. komisija načelno odobrava program perspektivne izrabe kompleksa, ki predvideva zasnovo hotela, vezanega na prihodnjo restavracijo v mestni hiši, povečanje ostalih gostinskih kapacitet in ureditev muzejske zbirke. 2. Smer preureditvenih posegov, ki naj bi izluščili obrambne elemente kompleksa in posamezne starejše sestavine poslopja, je sprejemljiva. Priporočljiva je tudi namera, da se obrambne naprave ob dosedanjem vходу rekonstruirajo. Komisija tudi ni nasprotovala lokaciji novega dvigala, ki bo vezalo grad z Mestnim trgom. 3. Značaj kompleksa v skladu s programom je pravilno vključeval raziskovalna dela, zlasti v grajskih stavbah. 4. Komisija je priporočila, da se raziskovanja okolice gradu, ki so pokazala že oprijemljive rezultate, nadaljujejo. — **K. R.**

Ljubljana. Hribarjeva hiša na Ajdovščini. Pri kontrolnih ogledih smo opazili, da je v adaptaciji pritlični lokal nekdanje Hribarjeve hiše (arh. Maks Fabiani), ki je pomemben spomeniški objekt, o čemer je bil ObLO Center svoječasno obveščen. Dne 15. 12. 1960 je bil glede na to poslan dopis ObLO z vprašanjem, kako daleč bo adaptacija spremenila zunanjo podobo stavbe, ker h kolavdaciji projekta spomeniški organ ni bil vabljen kakor svoječasno h kolavdaciji moderniziranega lokala v Bambergovih hiši na Miklošičevi cesti. Odgovora na dopis ni bilo, pač pa je bilo delo kmalu dokončano in pokazalo se je naslednje: do prvega nadstropja so odbili omet, pritličje oblekli z marmornato oblogo in vložili aluminijasta izložbena okna in vrata. Razen tega so nekoč valoviti vogalni zaključek »zravnali«, stik pritličja in valovite mase prvega nadstropja strnili s popolnim nerazumevanjem in nepietetnim načinom do kvalitetne arhitekture slovenskega arhitekta. O tem priča zlasti del stene nad glavnim vhomom, ki se je kot tuje telo zajedla v meso ostalega dela stavbe. Glede na ta poseg je javnost reagirala v dnevnem časopisju v obliki memorandumov Društva konservatorjev in arhitektov Slovenije, ki sta zahtevala vzpostavitev prvotnega stanja. Komisija za ureditev stare Ljubljane pa je glede na sklep seje z dne 31. 1. 1961 poslala dopis Zavodu za urbanizem OLO Ljubljana s stališčem, da je v prvi fazi rekonstrukcije treba vztrajati pri tem, da kamnito oblogo odstranijo in rekonstruirajo vogal, kar pa se še do danes ni zgodilo. — **K. R.**

Ljubljana, gospodarsko poslopje na **Kodeljevem**. Uprava Prehodnega mladinskega doma Kodeljevo, ki porablja nekdanjo Turnovo graščino, je predlagala, naj bi dovolili podreti gospodarsko poslopje v sklopu graščine. Predlog je utemeljevala s potrebo po novih prostorih za učilnice, kabinete itd. Po njenem izračunu bi namreč adaptacija obstoječega poslopja veljala znatno več kakor nova pozidava primernega trakta.

Spomeniški organ OLO je v svoji izjavi k predlogu ugotovil, da gre za objekt v sklopu dobro ohranjenega graščinskega kompleksa, ki je datiran z letnico v ometu na čelni strani poslopja 1706, ki se veže z baročnem portalom ter ima sam po sebi vrsto spomeniških kvalitet. Zlasti velja tu omeniti sicer skromne, vendar pričevalne fasade s kamnitimi okviri, zanimivo stopnišče. Priporočil je upravi Prehodnega mladinskega doma, naj svoj program priladi

godi možnostim objekta, ki ga je treba regenerirati. Posebej je taka rešitev primerna, ker je treba v prihodnosti vendarle računati z novo funkcijo celotnega kompleksa, ki se ponuja spričo bližine športnega parka in spričo svojega značaja kot edini z vsemi bistvenimi sestavinami ohranjenega grajskega kompleksa. Računati je treba torej s perspektivno rekreativno funkcijo, ki bi ji večji posegi za začasne namene tamkajšnjega zavoda lahko občutno škodovali.

Po več razpravah na mestu, ki so se jih udeležili tudi zastopniki ObLO Ljubljana-Moste in člani upravnega odbora imenovanega zavoda, je bilo ugotovljeno, da načelno prizadeti objekt omogoča izvedbo zavodovega programa. Ker pa so predračuni že brez sondiranja konstrukcije pokazali, da bi regeneracija obstoječega objekta veljala znatno več, kakor more zavod zagotoviti finančnih sredstev, in bi bila torej zelo negospodarna, je bil spomeniški organ mnenja, da je dopustna tudi nova pozidava objekta, pri čemer je seveda treba upoštevati skrbno rekonstrukcijo vseh spomeniških sestavin. Hkrati pa bi taka rešitev omogočila tudi napravo kleti pod poslopjem, kar bi bilo v sedanjem stanju združeno z nesorazmerno velikimi stroški. — N. Š.

Ljubljana, Krakovo in Mirje. V letu 1960 je okrajni referat za spomeniško varstvo poslal Projektivnemu ateljeju stališča spomeniške službe za to področje. Spomeniška problematika navedenega okoliša sestoji iz dveh delov: prvič imamo na tem kraju opraviti z arheološkim spomenikom in terenom, drugič pa gre za dobro ohranjeno, še srednjeveško parcelirano in pozidano predmestje Krakovo; posamezne stavbe tega zadnjega kompleksa so sicer mlajše, a kot celota zanimiv dokument, edini te vrste v Sloveniji, in zadnje dobro ohranjeno predmestje srednjeveške Ljubljane.

Arheološka problematika: poročilo, ki je načelo vprašanje o konservaciji, raziskavi in obstoju posameznih arheoloških sestavin in (z navedbo parcelnih števil: 78/20, 54, 54/1, 52/1, 71/1, 71/4, 71/3, 71/2, 62/4, 64/9, 71/8, 71/9, 73/9, 69/5, 93, 86, 84/1, 79/2), je zavzelo stališče: da je v celoti treba arheološke interese, ki so tu povezani zlasti z rimsko Emono, spoštovati deloma s proglasitvijo nezazidljivosti nekaterih parcel (kjer je predvidena rekonstrukcija), ali vsaj s posebnim načinom zazidave (zaradi delnih rekonstrukcij in konservacij), deloma pa zagotoviti s pravilnikom režim predhodnih preiskav.

Urbanistična problematika: Poleg upoštevanja antičnih obrambnih zidov, ki naj bi ne izginili v previsoko ali pregosto zazidani okolici, je Krakovo vredno upoštevanja kot svojevrstno zazidano predmestje. Z imenom je prvič omenjeno 1473 v urbarju posesti Nemškega viteškega reda, ki je bil v Krakovem zemljiški gospod. Leta 1490 deli drugi urbar Krakovo v dva dela: v zgornjo stran, to so hiše na severni strani današnje Krakovske ulice, in na spodnjo stran, ki v današnji Kladezni ulici po razporeditvi, značilnosti stavb in zemljiški razdelitvi kaže najbolj enoten in starinski značaj. V tem urbarju so Krakovčani imenovani kot posestniki domcev ali voštatorv (Hoffstete), kakor jim Krakovčani pravijo še danes, in pa kot lastniki vrtov. Ob koncu 15. stoletja so njihovi priimki taki, da kažejo na domač izvor in na delo, s katerim so se še ukvarjali — z ribištvom.

Po obliki je kompleks Krakovega nepravilen pravokotnik, vkljenjen med Gradaščico, Ljublanico, Graben, ki je bil nekoč napolnjen z vodo, in del rimskega obzidja z Emonsko cesto, ki je predstavljala v srednjem veku edino kopno zvezo z mestom. V srednjem veku je bilo Krakovo preskrbovalni kompleks križevniške komende. Danes, čeprav v skromnejši obliki, še oskrbuje mesto z

vrtnimi pridelki. Zaradi svojega porekla oziroma namena je nastala svojstvena parcelacija, ki se z vrtovi širi do zunanjih meja. Gornji del Kladezne in severni del Krakovske ulice hranita najstarejše hiše, ki se po svoji obliki ne razlikujejo od prikazov na Valvasorjevih grafikah. Od začetka 18. stoletja se je začelo tudi Krakovo polagoma gostiti, in sicer tam, kjer so danes Rečna, Gradaška ulica, Krakovski nasip in spodnji del Kladezne ulice. Hiše so tu višje in krajše, obrnjene s fasado na ulico, vrtovi pa manjši in nesistematično razporejeni.

Spomeniški problem Krakovega je: ohraniti jedro predmestja in varovati tudi še proste zunanje meje. Rekonstrukcija bi bila možna zlasti ob Ljubljani. Najti pa bi bilo seveda treba novo perspektivno funkcijo, ki bo v prihodnosti nedvomno zamenjala sedanjo obliko življenja in vključila še edino ljubljansko srednjeveško predmestje v sodobno življenje. To načelo je sprejela tudi svoj čas Komisija za staro Ljubljano, ki je potrdila velik spomeniški interes na ohranitvi Krakovega. Ker je šlo hkrati za vskladitev splošnih urbanističnih in posebnih spomeniških interesov, je bila nadrobna izpeljava problema stvar projekta, ki je imel pri njem spomeniški organ interes sodelovati v mejah svoje z zakonom določene pristojnosti. — K. R.

Ljubljana, Marxov trg, problem oglednih stolpičev. V letu 1960 je Komisija za ureditev stare Ljubljane reševala vprašanje ogelnega stolpa, ki ga je v preteklem stoletju z ostalimi na tem trgu zasnoval arhitekt Maks Fabiani. Šlo je za vprašanje popravila stolpa na hiši v Tavčarjevi ulici 6, kjer hišni svet zaradi odvajanja davkov ne more zbrati zadostnih sredstev za popravilo. S strani spomeniškega organa je bilo poslano priporočilo ObLO Ljubljana-Center, da bi veljale olajšave pri odvajanju dohodkov spomeniških objektov tudi izven območja srednjeveške Ljubljane, ali pa da bi za omenjeni objekt našli kakšno drugo rešitev (v obliki posojila). Vprašanje vzdrževanja stolpičev je postavljeno namreč tudi za ostale hiše na Marxovem trgu. Ta predstavlja z značilnim nekdanjim imenom Slovenski trg urbanistično celoto in je dokument popotresne Ljubljane, ki ga je zasnoval slovenski arhitekt Fabiani in sta objekte v njegovem območju realizirali poleg njega še Koch in Berneker. — V letu 1961 se je pristojni spomeniški organ obrnil še na Mestni svet, da bi s svoje strani podprl akcijo za ohranitev ne le pomembnega kompleksnega spomenika ljubljanskega mesta, temveč tudi pomembnega spomenika v slovenskem merilu. — K. R.

Ljubljana, Mestni trg 9, Vodnikov trg 3, Stari trg 5 — adaptacije. Komisija za staro Ljubljano je na svoji seji dne 6. aprila 1960 obravnavala predloge za adaptacije pritličij omenjenih stavb v stari Ljubljani, ker zadevajo ti projekti tudi podobo fasad. Medtem ko predvidevata projekta za fasadi hiš Vodnikov trg 3 in Mestni trg 9 bodisi neznatne korekture bodisi porabo povečanih historičnih ločnih odprtih (v drugem primeru, kjer sta odprtini predimenzionirani), je načrt za fasado na Starem trgu 9 predvidel moderne odprtine. Ker gre v zadnjem primeru hkrati za odpiranje uličnega prehoda med dvema hišama, je komisija, kakor prvi dve rešitvi, tudi tretjo odobrila. — N. Š.

Ljubljana, adaptacija Mestnega trga 15. Z načrtom za adaptacijo Mestnega trga 15 se je Komisija za ureditev stare Ljubljane strinjala, ker je upošteval tudi spomeniško pomembne sestavine. Prav tako je bil popolnoma upravičen predlog, da ostane motiv konzolnih hodnikov na hišah ob Ljubljani, ki je za ta del tipičen; z napravo vhodov v oseh oken pa pridobi pritličje več mesa. — K. R.

Ljubljana, Mestni trg 25, adaptacija. S predlogom in osnutkom za adaptacijo hiše na Mestnem trgu 25 se je Komisija za ureditev stare Ljubljane načelno strinjala, v nadrobnostih pa zahtevala nekatere spremembe: 1. obe izložbeni odprtini na vsaki strani portala sta bili dimenzionirani in oblikovani skladno z obokom ustreznih prostorov in se prilagajata ločnim zaključkom v steni. Toda v takih primerih gre za razbremenilne, statično upravičene ločne oboke, ki ne vplivajo nujno na oblikovanje dejanskih odprtin. Glede na značaj fasade pa so opravičene izložbene odprtine načelno v oseh nadstropnih oken in naj bi bile tudi enako široke kot okna; namesto običajnih oken pa bi bilo mogoče tudi oblikovati vratna okna; 2. ker se ohrani motiv portala in vrat, je bila komisija mnenja, da lesena izvedba vrat prejudicira tudi sorodno oblikovanje okvirov za zasteklitev novih izložbnih odprtin; 3. perforiranje večnih sten ob portalu naj bi se opustilo, ker bi bilo tam zaželeno predvideti vetrolov. — K. R.

Ljubljana, Mestni trg 22, adaptacija. Komisija za ureditev stare Ljubljane je glede na predložene načrte predlagala 10. avgusta 1960, naj se historični vrhnji del dvoetažne fasade z vencem vred ohrani, kot je to predvidevala II. varianta; spodnji del, poslovni, naj se uredi po novejšem predlogu, zlasti ulični prehod z lokom. Ni bilo namreč zadostnih razlogov za radikalne posege v vrhnjem, historičnem delu fasade; spodnja, moderna ureditev, po kateri se odstranijo secesijski nekvalitetni elementi, pa je z delitvijo v zadostni meri ustregla potrebi po vertikalni ureditvi. — K. R.

Ljubljana, prenos in preureditev **Navja**. V letu 1960 je bilo več intervencij v zvezi z neurejenim problemom Navja. Zaradi lokacije Gospodarskega razstavišča v neposredni bližini tega ostanka starega pokopališča, preurejenega po Plečniku v gaj slovenskih kulturnih delavcev, je postal obstoj Navja na sedanjem mestu in v sedanji obliki nesprejemljiv. Že več let se vlečejo na prizadetih forumih razprave o prenosu Navja. Pred leti je bil na primer obravnavan predlog pokojnega Plečnika, naj bi novo Navje uredili kot spominsko alejo med Žalami in neizkoriščeno parcelo na nasprotnem simetričnem trikotniku. Ta predlog je predvideval hkrati napravo novega vhoda na Centralno pokopališče na mestu nekvalitetne novoromanske kapele. Komisija za pokopališča pri OLO Ljubljana je pri pregledu možnosti, da se centralno pokopališče razširi in morebiti v tako razširjenem kompleksu uredi novo Navje, naletela na ovire zavoljo bližine vodovodnih zajetij. Sprožena je bila misel na pridobitev novega areala za pokopališče v Štepanji vasi. V vsakem primeru pa je ta komisija sprejela v svoj program tudi potrebo po lokaciji za Navje. Spomeniški organ OLO Ljubljana je s svoje strani prevzel nalogo, da s sodelovanjem prizadetih družbenih in strokovnih organizacij pripravi kritičen izbor osebnosti, ki naj bi bile zastopane v novem slovenskem Panteonu. Dokler ne bo določena nova lokacija in pripravljen izbor, bo ObLO Ljubljana-Bežigrad vzdrževala Navje z občasnim čiščenjem in manjšimi ureditvenimi posegi. — N. Š.

Ljubljana, obnova fasad **opernega gledališča**. V sodelovanju s spomeniškim organom so v letu 1961 obnovili zunanjščino operne hiše. Po navodilih konservatorja je bil nov omet izdelan v tehniki podaljšanega ometa, toni ometov so bili določeni po starih, štuk so skladno tonirali in pozlatili ozadja medaljonov. Žal zaradi pomanjkanja sredstev ni prišlo do čiščenja in punktiranja Ganglovih plastik. — K. R.

Ljubljana, zaščiteni objekti med **M. Pijadejevo, Metelkovo, Masarykovo ulico, Ljubljano** in začetek **Trubarjeve ulice**. Občinskemu ljudskemu odboru je na njegov dopis o zaščitenih objektih navedenega področja poslal v letu 1960 referat za spomeniško varstvo OLO svoje stališče: spomeniških objektov prvega reda ni na tem področju, vendar pa gre za vrsto stavb iz razdobja historičnih slogov (sanatorij Emona, novogotska cerkev Srca Jezusovega itd.) in za vrsto secesijskih objektov, saj je bil del tega predela (ob Resljevi cesti) pozidan neposredno po potresu. Razen takih spomeniških vrednot, pa je odprto vprašanje Trubarjeve ceste, zlasti obzidave ob Ljubljani in ostanka nekdanjega Šentpetra. Ker je bilo načeto vprašanje tehtanja teh vrednot in potreb po spremembah, je bil predlagan sestanek z izvajalci urbanističnega programa in spomeniški organi. — K. R.

Ljubljana, **Plečnikov portal** na letnem telovadišču v **Tivoliju**. Ob preurejanju območja v Tivoliju so leta 1961 razstavili Plečnikov portal. Spomeniški organ je predlagal, da bi ga po možnosti namestili nekje v sklopu nastajajočega parka Stanka Bloudka. — K. R.

Ljubljana, »**Poklukarjev grad**« na Viški cesti 46. Lastnik hiše si je v letu 1961 prizadeval, da bi obnovil fasado in kritino nekdanje pristave. Obnovili so zaenkrat le zunanjščino fasad. — Objekt je primer pristave z značilnim podstrešnim konzolnim vencem na vseh štirih straneh in je arhivsko izpričan od druge polovice 17. stoletja. Je potemtakem ena najstarejših in edina tako oblikovana stavba te vrste daleč naokrog. Stavba je v pritličju močno predelana, tudi oblika okenskih odprtín je spremenjena. Pri nadaljnjem obnavljanju bo treba upoštevati naklon strehe, način kritja z bobrovi in dosedanjo razčlenitev fasade. V prihodnosti pa bo treba očistiti zahodno fasado s tem, da bodo odstranili kasneje prislonjeni mostovž s sanitarijami, v pritličju na obcestni strani pa skladno z značajem arhitekture preuredili zunanost trgovskega lokala. — K. R.

Ljubljana, ureditev salona »**Pri vitezu**«. Novembra 1960 se je sestala komisija z zastopniki ObLO Ljubljana-Center, republiškega zavoda za spomeniško varstvo, Referata za spomeniško varstvo OLO in Zavoda za ureditev stare Ljubljane zaradi perspektivne ureditve in konservacije edinega ohranjenega meščanskega baročnega salona s slikarjo Franca Jelovška in istočasnim štukom. Komisija je ugotovila, da stanje fresk ni zadovoljivo, ker so vidne mehanske okvare, retuše nestrokovne restavracije in je eden izmed medaljonov rahlo povešen. V milje, ki je še danes pregrajen s provizorno steno, spada še manjša soba poleg salona, ki hrani kvaliteten primer baročnega kamina. Komisija je predlagala ObLO Ljubljana-Center, da se prostori preuredi s primernim stilnim pohištvo v dnevno sobo, ki bo na razpolago tudi za ogled. Taka preureditev bi bila namreč pomemben prispevek k široko zasnovani akciji ureditve stare Ljubljane. — K. R.

Ljubljana, **rotovž**. Uprava Mestnega arhiva je 14. junija 1960 sklicala sestanek zaradi pospeševanja obnovenih del. Po ponovnem študiju in po posvetovanju z republiškim zavodom, je bilo glede na stališče nekaterih vprašanj naknadno poslano mnenje: 1. levo stopnišče v severni (Čavljevi) hiši je po svoji konstrukciji toliko pomembno, da ga zaradi enakomernejših višin novih stopnic in zveze z nadstropno avlo ne bi bilo mogoče žrtvovati. Ker v rotovžu poleg renesančnih sestavin prvenstveno varujemo baročne sestavine, bi rekonstrukcija, ki bi odstranila obočni sistem na stopnišču, poleg tega uničila tudi ba-

ročno nišo, v kateri je stal marmorni portret. — Po nepotrebnem bi zabrisala originalno konstrukcijo baročnega motiva tudi nameravana sgrafitna obdelava stropov na severnem stopnišču; 2. predlagana sprememba fasade severne hiše je bila odklonjena, ker gre za dobro klasicistično, stilno enotno delo z značilno členitvijo in etažno zasnovno. Po drugi strani je fasada tudi ena redkih ohranjenih te vrste, zato naj se ne spreminja, ampak obnovi; 3. renesančna okna v južnem dvorišču bi upravičeno zamenjali le v izjemnih primerih; predvsem bi morali misliti na konserviranje dragocenih, v Ljubljani sploh edinih stavbnih členov te vrste.

Ljubljana, rotovž. Oktobra 1960 je Komisija za ureditev stare Ljubljane izrazila svoje mnenje glede programa za ureditev mestne hiše. Člani komisije so se načelno strinjali s programom, ki je predvideval ohranitev individualnosti treh objektov magistrata. Opozorila pa je na nadrobnosti, ki jih je bilo treba pri izvajanju del upoštevati: 1. da je prehod od osrednjega dvorišča v južno stavbo (v jugovzhodnem oglu dvorišča) tako urejen, da ne bi bile poškodovane pred leti odkrite freske; 2. konzolni hodnik v I. nadstropju južnega dvorišča ostane, stopnja njegove ohranitve pa se ugotovi s sondami na vseh straneh dvorišča, s čimer se določi obseg nekdanjega in prihodnjega hodnika; 3. rekonstrukcija osrednjega stopnišča, ki se zdi v načelu pravilna, naj se utemelji s sondami: sondiranje je potrebno tudi za ugotovitev odprtih ob sedanjem glavnem vhodu osrednje stavbe: preureditev zunanjega stopnišča (odstranitev vrhne stopnice in premaknitev pod arkade) se izvede po ohranjenih starih fotografijah in drugih dokumentih; 5. fasada južne stavbe — pritličja — bi terjala še nadrobnega študija, primernejša bi bila varianta z okenskimi odprtinami, ne z vrati do tal. Ugodnejša bi bila tudi drobna rustika, ki se sklada s portalom; 6. glede na problem razmerja med stopniščem južne hiše in okni s stopnišča na dvorišče je treba upoštevati, da gre za varovanje zaključenih spomeniških vrednot zgodovinskega rotovža, zato naj bi se okna po obliki in višini ne spreminjala; 7. veža v pritličju južne stavbe ohrani vsaj minimalno svoj značaj s tem, da so slopi na levi stranici elementi stene. — K. R.

Ljubljana, dozidava novega trakta SAZU v Gosposki ulici. V letu 1961 je bil Komisiji za ureditev stare Ljubljane predložen predprojekt za lokacijo trakta k obstoječemu poslopiju SAZU. Komisija je predlagala, naj bo trakt pomaknjen čim bolj v južno smer, ker Plečnikovo poslopije NUK ni bilo nikoli mišljeno za daljinski pogled, o čemer govore iz njegovega seminarja po vojni izdelane skice za pozidavo trakta. Priporočala je tudi, naj projekt upošteva mase nekdanjega poslopja na tem mestu. — Dne 26. maja 1961 je ista komisija na podlagi izpopolnjenega projekta ugotovila: 1. z lokacijo se načelno strinja, ker bo novi objekt na mestu nekdanjega trakta zaključil Gosposko ulico in zaprl pogled na neurejeno dvorišče; 2. zagotoviti pa bo treba vhod na dvorišče, ki bo v prihodnosti dobil vsaj poljaven značaj. Slučajni pogled, ki se je odprl po potresu na Grad, je nezadosten pomislek, zakaj vrednote tega predela ne leže v slučajnih aglomeracijah dvoriščnih partij, marveč v ulični oziroma tržni obzidavi. Oblikovanje trakta pa je stvar kvalitetnega projekta. — Upravičenost novega objekta in njegov obseg bi bilo treba ponazoriti s primerno maketo. Kot nepremakljive spomeniške vrednote bi bilo treba upoštevati fasado hiše Novi trg 3, fasado, zasnovno in dvoriščne arkade hiše Novi trg 2, obcestne zgradbe na Bregu, zlasti stopniščne partije, med katerimi zavzema najvidnejše mesto motiv v hiši Breg 8, sosednji dve pa sta značilni za skromnejša meščanska prebivali-

šča. — Okvir reševanja regeneracije zazidanega bloka med Novim trgom, Begom, Salendrovo in Gosposko ulico je delno nakazala skica projektanta novega trakta SAZU; dokočno sodbo o programu pa bodo lahko izrekli ob predložitvi izdelanega projekta šele vsi pristojni organi. — K. R.

Ljubljana, adaptacija **Slovenske Matice**. Hiša Slovenske Matice na Trgu revolucije ima tri spomeniško pomembne sestavine: fasado, vežo in stopnišče. Celota je bila pozidana v današnje stanje nekako sredi 19. stoletja in predstavlja dober primer boljše bidermajerske stavbe v tradiciji empira (stopnišče s stebri, kovana vrata, temeljna shema fasade). — Program adaptacije, ki ga je komisija obravnavala 31. januarja 1961, hoče stavbo usposobiti za povečani obrat založbe. Komisija se je s programom načelno strinjala, posebej pa poudarila, da program pri realizaciji ne bi prezrl naštetih treh reprezentančnih sestavin. — K. R.

Ljubljana — spomeniški okoliši in objekti. Ker je z novimi stanovanjskimi uredbami v decembru 1959 prenehal režim finančnih olajšav za spomeniške stavbe v stari Ljubljani, je spomeniški organ v januarju 1960 obenem z Zavodom za ureditev stare Ljubljane in stanovanjskimi organi pokrenil akcijo za njihovo obnovitev. Hkrati je bilo predlagano, naj bi se sistem olajšav raztegnil od posameznih objektov na ves predel srednjeveškega mesta. — N. Š.

Ljubljana, obnovitvena dela na stolnici. V letu 1961 so začeli obnavljati zunanjščino. S programom del je soglašala komisija s predstavniki republiškega zavoda za spomeniško varstvo in okrajnega referata, Zavoda za ureditev stare Ljubljane in investitorja. Večino ometa so odbili in ga obnovili v obliki podaljšanega ometa, tone pa določili po ohranjenih baročnih. Razen zahodne fasade in zvonika so vse strani dokončane. Ko so odbijali omet, so se proti pričakovanju pokazali le redki gradbeni deli srednjeveške stolnice in še to samo v obliki večjih kosov kamna in gotskega, kamnoseško obdelanega kamna. — Restavracijska delavnica Zavoda za spomeniško varstvo LRS je napravila odlitke sklepnika stare stolnice. Po pregledu originala, ki je vzidan v zahodno steno, se je namreč pokazalo, da bi prenosa in notranjščino ne zdržal zaradi krhkega stanja. — Glede vzidanih nagrobnikov na zunanjščini je bilo ugotovljeno, da jih je treba bolje zavarovati, popraviti bi bilo dobro tudi nišo z gotsko Pieta. Freske na zunanjščini je treba utrditi in tako retuširati, da bodo predstavljale skladno celoto; člani komisije so se izrazili zoper kakršnokoli novo slikarijo. Kakor se je pokazalo pri sondiranju, se pod freskami vrhnje plasti, pod Wolfovimi, kaže starejša, morda še Quagliejeva. Z obnovitvenimi deli slikarije bodo začeli v letu 1962. — V perspektivi je tudi obnova cerkvenega tlaka, ki naj ostane po sklepu komisije tak, kakršen je, in naj dotrajane kose zamenjajo novi, grobo klesani ali žagani; mejniki pred fasado v Ciril-Methodovi ulici ostanejo. — Ko gre za obnovo cerkvene zunanjščine in notranjščine v njeni zgodovinski obliki z odstranitvijo vseh njenih kasnejših in neprimernih dodatkov, bi bilo zaželeno rekonstruirati zahodno čelo fasade, kakor ga poznamo iz grafičnih listov. Posledica predelav v 19. stoletju sta tudi, kakor sedanje čelo na zahodu, pozlata in marmoriranje na pilastrih v notranjščini. Pri obnovi notranjščine bi bilo treba upoštevati baročno toniranje (kapiteli niso bili pozlačeni). — V letu 1961 je restavrator Peter Železnik očistil in utrdil Langusove freske v kupoli in kupolni svetlobnici. — K. R.

Ljubljana. — Figuralni gotski sklepnik, vzidan v fasadno steno ljubljanske stolnice, je v zadnjih letih vedno bolj propadal. Skozi široke razpoke

v peščencu, ki je bil prepleskan z oljno barvo, je prodirala v notranjost vlaga in uničevala kamen. Paščenelec je sprhnel in se usipal s sklepnika, postopoma pa je odpadala tudi trda skorja na površini. Ker gre za redek ostanek kamnoseškega okrasa stare ljubljanske stolnice, je bilo odločeno, da se relief odlije ter izlušči iz zidu. Sklepnik je bil utrjen z enoodstotnimi methyl-meta-krylatom, nato pa so napravili odlitke v klejni negativ. Kasneje se je izkazalo, da je bilo utrjevanje tako uspešno, da lahko sklepnik še vedno ostane na sedanjem mestu. Zadnje zaščitno utrjevanje bo opravljeno v letu 1962. Sklepnik je utrdil restavrador E. Pohl, odlil pa ga je restavrador J. Lapuh. — M. Ž.

Ljubljana, ureditev **Titove ceste**. Splošni projektivni biro v Ljubljani je januarja 1961 poslal Komisiji za ureditev stare Ljubljane predprojekt za ureditev Titove ceste do Aškerčeve. Na podlagi njene seje, kjer je bil navzoč tudi zastopnik Projektivnega biroja, je glede na predložene variante komisija obravnavala dve vprašanji, ki ju je zajemal in reševal projekt: vprašanje Koslerjeve hiše in Gradišča 1. Glede prvega je bilo naslovu poslano stališče, da bi bilo treba upoštevati sugestije podloge, ki jo je izdelal prof. Ravnikar in jo je predprojekt omenjal kot osnovo in kjer bi bilo treba predvideti možnost za podvoz osebnih vozil. V tem primeru bi bilo treba v skladu z omenjeno podlogo sprejeti tudi sistem podhodov za pešce od Kazine do Pošte, pločnik pa umakniti do hiš. Pri hiši Gradišče št. 1 pa bi bilo treba po njenem skrčenju (odrezu), kot je predvideval predprojekt, na račun cestnega profila ohraniti njeno lice proti trgu, ker je prostor potreben kot zaključni motiv Trga revolucije in tudi glede na uršulinsko cerkev, od koder ta manjši »trg« nudi tipičen pogled na omenjeno arhitekturo. — Na isti seji dne 7. februarja 1961 je bilo tudi sklenjeno v sporazumu z zastopnikom Zavoda za urbanizem OLO Ljubljana, da bi Zavod za ureditev stare Ljubljane izdelal načrt in proračun za podvoz pod *Koslerjevo hišo*, in sicer po predlogu variante prof. Ravnikarja. Do realizacije tega sklepa ni prišlo, ker ni bilo na razpolago sredstev. — Dne 7. marca 1961 je bil prvi uradni razgovor na ObLO Ljubljana-Center, kjer je bilo sporočeno, da začno v kratkem podirati Koslerjevo hišo, da bodo na račun investitorja izluščili dragocene kamnoseške dele in ostale sestavine (portale, balkon z ograjo, vzorec štuka, okenske police in čelne zaključke); da se na račun investitorja objekt pred rušenjem temeljito dokumentira in da se nadzor pri podiranju oziroma izluščanju pomembnih sestavin poveri spomeniški službi. — Dne 13. marca 1961 je bil naslednji sestanek interesentov in izvajalcev. Na tem sestanku je bilo sklenjeno, da Zavod za ureditev stare Ljubljane prevzame skrb za pravilno demontažo spomeniško pomembnih sestavin Koslerjeve hiše. Ugotovljeno je bilo, da zaradi kratkih rokov pri podiranju arheološki interesi ne bodo mogli biti varovani. — Demontiranje je bilo opravljeno do 17. marca 1961. Primere kovanih okenskih mrež, balkonsko ograjo, baročne pečnice in železna vrata so deponirali v Mestni muzej, štuko okras sta za vzorce posnela restavradorja Zavoda za spomeniško varstvo LRS, in jih spravili v isti muzej. Kamnoseške dele so odpeljali v Volčji potok. Na seji, ki jo je sklical Zavod za urbanizem OLO Ljubljana, se je predstavnik uprave Arboretuma obvezal, da bodo kamnoseške dele zavarovali, dokler jih ne bodo vključili v rekonstruiran objekt Koslerjeve hiše v parku Volčjega potoka. O predvidenem projektu je bilo pisano v Naših razgledih X, št. 6, 25. marca 1961, str. 147 isl. Kar pa zadeva deponirane kamnoseške dele, so bili prvič poškodovani pri nepazljivem razkladanju, drugič pa, ker dolgo niso bili primerno zavarovani.

Dne 22. marca 1961 se je ponovno sestala Komisija za ureditev stare Ljubljane in razpravljala o variantah za ureditev Titove ceste od Šubičeve ulice do Aškerčeve. Projektivnemu biroju v Ljubljani so bile poslane pripombe komisije: s spomeniško-varstvenega stališča bi bila izdelana rešitev varianta, ki jo je omenjal spremni dopis, po kateri bi ostalo stopnišče pred uršulinsko cerkvijo nedotaknjeno in niso predvideni prehodi pod arkadami. Predvidena varianta A bi bila sprejemljiva, vendar brez rušenja stopnišča; tudi varianta B bi bila realna, čeprav bi okrnila vogalno hišo Gradišče 1. Komisija se je zedinila, da so iz spomeniških razlogov potrebne nekatere korekture predlogov, in zavzela tole stališče: a) stopnišče pred cerkvenim vhomom je mogoče skrócić za polovico sedanje širine tako, da se motiv ograje v celoti premakne bliže k fasadi; računati je treba, da bi stopnišče ohranilo vsaj širino ca. 1,5 m. Prehod za pešce bi bil v današnjem nivoju, stopnišče bi bilo lahko dodatni prehod, obenem pa bi ohranilo svojo funkcijo razgledišča, za pogled s trga pa nujen motiv, ki sodi k stavbi; b) motiv majhnega trga na jugozahodnem delu Trga revolucije naj obvezno ostane, čeprav bi okrnili vogalno hišo, ker je s te točke bližinski pogled na cerkveno fasado, spomenik sv. Trojice in na Titovo cesto; c) glede na predlog projekta, da bi prestavili spomenik sv. Trojice v globino trga, komisija pri ogledu na mestu samem ni uvidela potrebe za tak poseg. Spomenik bi lahko stal tik ob vozišču. Sedanja lokacija spomenika je namreč ugodna ne samo za poglede s trga na fasado cerkve (stoji v osi), marveč prav tako za poglede s podaljšane Titove ceste in v obratni smeri z zgoraj omenjenega majhnega zavetnega trga in z Gradišča. Sleherni premik v globino trga bi njegovim kvaliteta le škodoval. Ovinek za nekaj metrov, ki bi ga morali eventualno napraviti pešci, ne bi predstavljal posebnih težav, zlasti ne, ker po predvideni diferenciaciji cestne mreže v središču mesta tako predvidevajo dominacijo pešcev; d) za godbeni paviljon na zelenici je menila komisija, da njegova ohranitev za vsako ceno ni nujna, kajti vprašanje je bilo, koliko prostora bi po okrnitvi zelenice ob podaljšani Titovi cesti zavzel in svojo novo lokacijo funkcionalno lahko opravičil. — Paviljon so že odstranili; e) kar zadeva posledice znižanja cestne nivelete za poglede na kompleks cerkve, bi bila možna rešitev, ki bi predvidevala premostitev razlike s škarpo; f) glede projekta za podhod skozi pritličje »Nove založbe« bi bilo skladno s projekti za ureditev novega Trga revolucije utemeljena naprava podhodov v vsej masi poslopja, saj bo tam tudi prehod na današnji vrt. — Dne 14. junija 1961 je Komisija za ureditev stare Ljubljane razpravljala spet o dveh preloženih variantah, od katerih je bila druga sprejemljivejša: pločnik pred uršulinsko cerkvijo bi ostal, arkade na obeh straneh cerkvene fasade bi bile neprenehodne; minimalna bi bila sprememba starega trakta gimnazije na Trgu revolucije, tako da bi z ustrezno arhitektonsko rešitvijo kritični vogal ob Šubičevi ulici ohranil značaj meje trga. Znamenje Trojice bi bilo treba po tej varianti premakniti za nekaj metrov globlje na trg, sicer zanimivo hišo Gradišče 1, ki zapira majhen vogalni trg, pa bi mogla v takem primeru nadomestiti tudi nova stavba. — K. R.

Ljubno v Savinjski dolini. Leta 1960 je bila zaščitena Juvanova hiša št. 35 kot kulturni spomenik, ker predstavlja arhitektura iz začetka 16. stoletja dober primer poznogotske stavbne zasnove v vrsti profane arhitekture, katere izraz se kaže tako v tlorisnem konceptu kot tudi v posameznih stavbnih členih npr. profilih oken in vežnih vrat ter obočni kanstrukciji pritličnih in kletnih prostorov. — J. C.

Ljutomer — baročni portali pred cerkvijo. Dva baročna vhoda, ki vodita s trga na prostor okrog cerkve, sta bila popravljena že pred dobrim desetletjem, o čemer smo v našem glasilu (št. III) poročali 1950. leta. Ker se je pokazala ponovna potreba po popravilu teh kamnoseško izdelanih in bogato dekorativno ter figuralno okrašenih portalov, je restavrador Zavoda za spomeniško varstvo v Mariboru Anton Blatnik v jeseni 1961 oba ta dva vhoda ponovno restavriral. Pri tem je arhitekturne dele in plastike očistil alg in barvnih premazov, pa tudi cementnih plomb iz časa ene prejšnjih obnov ter razpadajočega kazeina od zadnje restavracije. Večje razpoke je nato izpolnil z apneno malto, nekatere manjkajoče dele pa nadomestil v kamnu, ki je podoben aflenškemu peščencu, iz katerega sta oba portala izdelana. Površinsko sta bila utrjena z apnim cvetom. Profilirane krovne plošče so bile med seboj povezane z močnimi vezmi in pokrite z bakreno pločevino, ki bo oba objekta vsaj deloma varovala pred padavinami. Ob tej priložnosti so bili restavrirani tudi kvalitetni baročni reljefi, ki so vzdani v ostanke cerkvenega obzidja. Ker so se pri odstrajevanju barvnih slojev pokazali sledovi prvotne pozlate, so bili zdaj na novo pozlačeni. — M. Z.

Logarska dolina. Pri obnovi hiše št. 3, ki je zamenjala leseno strukturo z zidano, se je zadevno dovoljenje odložilo, ker je treba hišo tretirati v sklopu regulacijskega plana za vso dolino. — J. C.

Loški potok, obnova zunanjščine župnijske cerkve. V letu 1961 so začeli obnavljati zunanjščino župnijske cerkve, ki je po tipu potegnjen osmerokotnik z reminiscencami 17. stoletja. Pod mlajšimi se se na zunanjščini pri sondiranju pokazali ostanki originalnih baročnih ometov v oranžno rjavi barvi, ogli, del podstrešnega pasu in robovi okrog oken pa so bili beli. Konservator je opozoril na historične elemente, da bi naj jih pri obnavljanju upoštevali. — K. R.

Makole. Leta 1961 se je obnovila farna cerkev, katere notranjščina je bila že močno zanemarjena. Obnova se je izvedla v takih razmerjih tonov, da se čimbolj podčrtajo prostorne odlike te arhitekture. — J. C.

Mala Stara vas, obnova zvonika. Prošnja župnijskega urada Police pri Grosupljem za skrajšavo in spremembo pri obnovitvenih delih zvonika podružne cerkve v Mali Stari vasi je bila zavrnjena, ker bi bil s tem okrnjen kvaliteten primer poznobaročne, s pločevino krite kape iz srede 18. stoletja in variante kombinacije volutnih odprtih s čebulastim zaključkom. — K. R.

Male Lašče, podružna cerkev sv. Roka. Na željo župnijskega urada v Velikih Laščah smo v letu 1961 dali predlog za način obnove notranjščine. Cerkev ima podolžno ladjo z lesenim, ometanim banjastim stropom in masiven zvonik na zahodni strani. V času baroka so ladji prizidali prezbiterij v obliki oktogona s svetlobnico, obok pa okrasili s srčastimi, stukiranimi okviri s freskami iz leta 1735 (letnica na napisu fresk). Od opreme je pomemben veliki oltar iz 2. polovice 18. stoletja z originalno polihromacijo. Gre za delo delavnice, ki je napravila stranska oltarja na Zdenski rebri. — Južni portal ima vklesan kronogram, ki znaša 1748.

Predlagali smo, da pri poslikavi sten upoštevajo originalno barvno skalo, da pregledajo preslikane freske na oboku prezbiterija, če ni morda pod njimi ohranjena prvotna slikarija, da pri obnovi velikega oltarja premaknejo sarkofagasto menzo na nekdanje mesto in retuširajo nekatere dele. — K. R.

Maribor, stolnica. Poročilo o začetkih del na obnovi zunanjščine mariborske stolnice v letu 1957 je podal Sergej Vrišer v Varstvu spomenikov VI, 1955—1957, str. 86—88. Ker naslednje etape obnovitvenih del niso bile objavljene v Varstvu spomenikov VII, jih prav na kratko podajam tukaj, da bi dobili vsaj približno skico poteka te velike spomeniškovarstvene akcije, ki še ni zaključena.

V letu 1957 je trajalo delo od 5. junija do 30. septembra. V tem obdobju je bila izvedena asanacija temeljev vzdolž severne ladje in obnova podstavka istotam. Odstranjena je bila neogotika na zakristiji, stranskem vhodu in Križevi kapeli ter narejena nova, kupolasta skrilasta streha na slednji. Ob tej priliki je bila ugotovljena hišna goba v zakristijskem vencu, kar je imelo za posledico obsežno in nepredvideno popravilo strehe. Urejena je bila severna stran glavne fasade. Istočasno se je izvršila kanalizacija celotne stavbe, ki do takrat sploh ni obstajala. Pri tem so nastali nepredvideno večji stroški, ker je bilo treba speljati kanal zelo daleč, saj je bila obstoječa cestna kanalizacija deloma preplitva, deloma pa je sploh ni bilo, kakor tudi ne načrta o njeni izpeljavi.

V letu 1958/59 je teklo delo od 13. oktobra do 19. januarja. Zaradi zimskih mesecev se je v tem času delalo v kamnolomu na Ptujski gori ter nadaljevala izdelava podstavka na vzhodni strani zakristije ter na vzhodnem in deloma južnem delu prezbiterija, kjer je podstavek najvišji in tudi najbolj razčlenjen. Nepredvideno se je moral odpreti nov kamnolom na Ptujski gori, kar je znatno dvignilo stroške.

V letu 1959 se je delalo od 4. maja do 28. septembra.

V tem času je bilo izvršeno fasadiranje celotne severne strani cerkve vključno Križevo kapelo in izdeloval se je podstavek na južni strani prezbiterija.

V letu 1960 so tekla dela od 12. aprila do 14. oktobra.

V tem času se je izvršilo fasadiranje vzhodnega in deloma južnega dela prezbiterija ter napravila obloga podstavka vključno s sanacijo temeljev do stolpa. Zadnji opornik pri stolpu je ostal še delno nedovršen. Pri tem delu je bilo ugotovljeno, da je nujno treba opornike na vrhu prekriti z bakreno streho ter dva izmed njih armirati, ker sta bila od bomb močno poškodovana. Vsa ta dela seveda niso bila predvidena, ker so se obsegi poškodb ugotavljali vedno sproti med delom, zato so nujno podražila dela.

V letu 1961 se je v poletnih mesecih fasadirala južna stran cerkve od prezbiterija do stolpa vključno s Frančiškovo kapelo. S temi deli je cerkvena zunanjščina obnovljena razen stolpa in zahodne fasade, ki zahtevata skupno obravnavo.

Arhitektonsko snemanje starega dela mesta. V mesecih avgustu in septembru 1960 se je vršilo arhitektonsko snemanje najvažnejših objektov starega dela mesta, ki jih lahko štejemo za kulturne spomenike, pa imajo vlogo tudi v historigrafski podobi Pristana, tako da jim ne moremo odrekati niti ambientalnih vrednosti. Pri snemanju, ki so ga opravljali študentje iz seminarja prof. Marjana Mušiča, so se izluščila nekatera opažanja, ki jih tukaj na kratko omenjam, ker imajo morda tudi perspektivno vrednost glede na bodočo obravnavo teh objektov.

Minoritska cerkev, ki služi za gledališki kulisni depo, je v skrajno zanemarjenem stanju. Njena tla so razpadla, spodnji deli slopov dotrajali. Freska Jožefa M. Göblerja iz leta 1777 v cerkvenem prezbiteriju je za silo ohranjena.

Ljutomer — obnovljeni baročni portal pred cerkvijo (foto: A. Blatnik)
Ljutomer — portail baroque restauré devant l'église

zato pa je okoliški štuk deloma uničen in bi ga bilo treba nujno popraviti. Lepa, razgibana baročna fasada in venec severne ladjine stene razpadata ter se na njih dela iz dneva v dan večja škoda, ki jo povzročajo meteorilije in vegetacija. Zaradi akustičnih kvalitet stavba vsekakor zasluži, da bi jo predelali v koncertno dvorano.

Minoritski stolp ima preperete stropove ter poškodovano streho, skozi katero stavbo zamaka. Zaradi dominantne lege zasluži boljšo usodo, kakor jo ima, saj kot stanovanjska kasarna samo še hitreje propada.

Vodni stolp, renesančna bastija iz leta 1555 je suh in ima stene v dobrem stanju. Sedanjo strešno konstrukcijo, ki sloni na obokih pritličja, kar jih kvari, bi bilo treba nasloniti na križem armirano železobetonsko ploščo, ki naj teče nad sedanjim nadstropjem. O namenih stolpa v bodočnosti še ni bilo govora, vendar morda ni napačen predlog študentov, da bi ga preuredili v muzej mesta Maribora, v njem prikazali njegov razvoj in razstavili večjo, avtentično maketo njegovega sedanjega stanja.

Sinagoga, stavba iz 2. polovice 14. stoletja je v dokaj dobrem stanju, le severna stran je vlažna in jo je treba izolirati. Njen priključek, bivša židovska mrtvašnica, je močno vlažen in zahteva energične ukrepe, da bi ga postopoma osušili. Verjetno bo treba renovirati zastarelo kanalizacijo, ki povzroča zamako objekta. Z ureditvijo sinagogine nekdanje enotne prostornine bi dobili primeren prostor za razne množične organizacije.

Židovski stolp kaže nekaj nevarnih razpok in je potreben utrditve. Njegova bodoča funkcija je še odprta, vendar bi se v njem dal urediti kak klub ali atelje, morda majhna slikarska šola ali kaj podobnega.

Stari del Maribora, navadno imenovan Pristan, propada kot urbanistični spomenik, ker je zgubil gospodarsko funkcijo. Da bi preprečili njegovo nadaljnje odmiranje, mu je treba dati novo funkcijo in s tem novo vsebino. Da bi se to zgodilo, je treba v ta del mesta pritegniti take primerne ustanove, predvsem gostinske, turistične, drobno-trgovinske- drobno-obrtne ter družabne (razni klubi, delavska univerza, letno gledališče, letni kino, dravska promenada itd.). Z bodočo izgradnjo hidrocentrale Loke bo dvignjena Drava dobila miren tok. Takrat bi mogli sem prenesti sedeže veslaških društev, morda celo ob sami reki zgraditi manjše odprto kopališče. Z vsemi navedenimi ukrepi bi dobili močne atrakcijske elemente, ki bi v ta del mesta pritegnili mnoge meščane in s tem prek Pristana Maribor spet tesneje povezali z Dravo. Da bi dosegli v večernih urah prijetnejši ambient, je potrebno, da se ulična razsvetljava študijsko obdela ter namestijo kovana svetlobna telesa tam, kjer so miljejsko resnično efektne. Prvi pogoj vsega navedenega pa je sprememba notranjega značaja Pristana, torej njegova mentaliteta. Ta pa se da izvesti samo s preselitvijo večine družin v nova stanovanja in s tem z izboljšavo njegovih življenjskih pogojev. Izpraznjene objekte bi asanirali in notranje prilagodili sodobnejšim stanovanjskim zahtevam ter tako razbremenili sedanjo prenaseljenost. Seveda je tako akcijo mogoče izvesti samo v etapah, ki pa si morajo slediti sorazmerno hitro, da bo zaključena v doglednem času. Zdi se, da bo prvi akt tega procesa sprožila izgradnja hidrocentrale Loke, ko bo višji nivo Drave preplaval del Pristana in tako imperativno izzval preselitev okoli 100 družin v nova stanovanja.

Sodni stolp, o katerega stanju in prvih zavarovalnih ukrepih leta 1957 poroča Sergej Vrišer v Varstvu spomenikov VI, 86, je bil pozimi 1959—1960 prekrit s streho. Ta je kopija prejšnje, pogorele leta 1937, ki pa ni nastala v 18. sto-

letju, ampak v 1. polovici 19. stoletja, ker je stolp na Runk Zieglerjevem bakrorezu iz okoli 1810 še brez nje. Stene stolpa in predvsem njegov obok so še močno vlažne, zato ga bo treba osušiti z močnim vetrenjem in horizontalno izolacijo, proti severu pa z intercapedino ali vsaj solidno vertikalno izolacijo. Objekte, ki se dotikajo stolpa, je treba odstraniti, ker motijo njegov mogočni videz. Enako je treba podreti objekte severno od stolpa ter restavrirati obstoječe mestno obzidje. Ker bi porabili samostansko dvorišče za razne prireditve v poletnih mesecih, naj bi tudi stolp organsko vključili v ansambel obdajajočih ga objektov. V njegovem pritličju bi lahko uredili tradicionalno štajersko zidnico, kjer bi iz sodov točili visokokvalitetna štajerska vina, obenem pa bi fungirala zaradi svojega folklorno-etnografskega značaja kot nekaj vinski muzej. Nadstropje naj bi se porabilo za restavracijo, ki bi se lahko povezala s ploščadjo »Benetk« ter se tako vključila v bodoče sprehajališče ob Dravi.

Vetrinjski dvor v Vetrinjski ulici št. 16 predstavlja najpomembnejšo profano baročno arhitekturo v Mariboru. Nastal je okoli leta 1725, zato ga krasi ornamentika, ki je značilna za ta čas: jermenje, v nadstropju pa nekaj herm. Njegova restavracija leta 1960 je obsegala 3 etape: obnovo ulične fasade, ureditev veže in stopnišča ter obnovo dvoriščne fasade in asanacijo sanitarij. Ulična fasada je bila strokovno v redu izvršena. Preslikana je bila v dveh tonih: ves dekor in profilacije skoraj v belem, osnova pa v okrasnem tonu. Ledirani dekor je bil obnovljen ali pa popravljen. Podstavek stavbe je bil obnovljen v kamnu, enako prepereli in poškodovani deli portala. Okna in njihov roloji so bili opleškani v slonokoščenenem tonu, mreže pa v črnem. Vhodna vrata so dobila temno zelen oplesk, pravilnejši bi bil temno rjav, ker je značilen za oplesk baročnih vhodnih vrat, medtem ko je zelena barva prišla v modo šele v 19. stoletju. V veži je bil položen venecijanski tlak, obarvanje in toniranje sten pa je izpadlo premočno. Stopnišče je bilo obloženo s hrastovino. K ureditvi dvoriščne fasade ni pripomb, pač pa da je ostalo v sami stavbi še več nerešenih vprašanj (prebeljeni štukirani strop leve pritlične dvorane, prepleskana orehova vrata, stilno neustrezna svetlobna telesa, ureditev kletnih prostorov itd.), ki jih bo treba sčasoma urediti. V letu 1962 se bodo urejali v stavbi kletni prostori.

Bidermajerska hiša na Slomškovem trgu št. 3 je lepa meščanska, sedemosna, nadstropna stavba z rusticiranim pritličjem ter klasicistično dekoriranimi okni v nadstropju. Njen poseben okras predstavljajo z železno pločevino obita ornamentirana vrata in polknice v pritlični etaži. Stavba je danes v posesti mariborskega PTT podjetja. Ker je bila njena zunanjščina potrebna popravila, so jo v celoti obnovili, pri čemer so porabili kombinacijo dveh tonov: tektonski deli in dekoracije so skoraj bele barve, osnova pa je grahasto zelena. Delo je bilo izvedeno leta 1960.

Mestni grad. Obnovljena je bila zunanjščina od bomb poškodovane bastije, pomembne renesančne zgradbe, ki je nastala med leti 1556—1562 na mestu starejšega okroglega stolpa ter je bila nadzidana leta 1751 za stanovanjsko etažo. Omet je bil izveden v prvotnem tonu, le da je izpadel nekoliko pretemno.

Akcija se je izvedla v letu 1960.

Poslopje nekdanje gostilne »*Pri zlati hruški*« v Gorkega ul. št. 2 je bilo julija 1960 porušeno, ker ni bilo sposobno obnove za preureditev v muzej mariborskega delavskega gibanja, saj se je v njej organizirala prva celica KPJ leta 1919. Stavba značilne zunanjščine je bila baročna ter je služila leta 1757 za

stanovanje jezuitov, ki so takrat prišli v Maribor, pa se še niso naselili na Glavnem trgu. Bivši jezuitski kolegij iz šestdesetih let 18. stoletja z mirno, copfasto fasado, ki stoji na Glavnem trgu št. 7, je izpraznilo podjetje Vele-
tkanina in je bil dodeljen skupaj s stavbo št. 6 Pokrajinskemu arhivu Maribor. Medtem ko stavba kolegija ne nudi ničesar izrednega, saj je bila zgrajena kot izrazita utilitarna zgradba, pa kaže sosednja hiša nekatere kamnoseške elemente (kamnit portal v nadstropju ter napol zazidani v pritličju), ki jo postavljajo v 1. polovico 16. stoletja.

Mesto kot urbanistični spomenik zadeva razprava, ki se je razgibala proti koncu leta 1961 v zvezi z izgradnjo novega mestnega središča in njegove povezave s starim mestnim delom. Problematika planirane izgradnje je dovolj široka in jo na tem mestu ne bomo načenjali, saj je bolj stvar urbanističnega načrtovanja kot konservatorstva. Za nas pa je važna zamisel njene povezave s starim, jasno omenjenim mestnim organizmom. Po tej zamisli naj bi se ta povezava ustvarila na najširši liniji, to se pravi, da bi se podrla vsa vzhodna stran Vetrinjske ulice (razen Vetrinjskega dvorca in hiše na št. 30), za enkrat pa prebila ulica v podaljšku od Jurčičeve do Kopališke ulice. S padcem te linije (to je linija starega mestnega obzidja!) bi mestno jedro kot historično pogojeni urbanistični ansambel nehalo obstajati, saj bi dobilo odprtost, ki je ni nikoli imelo in je njegov ambient tudi ne prenese. Poleg tega bi Vetrinjska ulica kot edina baročno zasnovana mestna komunikacija nehala obstajati, obe ohranjeni stavbi pa bi zgubili svoj miljejski okvir in s tem vso svojo obstojno vrednost. Ostali bi kot fosili na robu modernega mesta, ki bi se začelo zažirati v staro mestno jedro in ga uničevati. Stari Maribor kot urbanističen dokument 750-letne zgodovine bi nehali obstajati, ostal bi le rezervat južno Koroške ceste in nekaj »kulturnih spomenikov« ter spomin na specifičnost njegovega doživetja, ki ga novo in moderno mesto gotovo ne bo nudilo. In vse to naj bi se zgodilo prav v trenutku, ko bodo nova transverzala, most in mestno središče prevzeli gros prometa in poslovnega življenja ter bi se lahko staro mestno jedro uredilo kot prijeten, razpoložensko uglašeni in prometa osvobojeni mestni predel s specifičnimi nalogami. Za povezavo z novim mestnim središčem bi zadostovala široka pasaža v nadaljevanju Jurčičeve ulice, ki bi prevzela večino pešcev, medtem ko se avtomobilski promet lahko razvija po Kopališki, Slovenski in Kocljevi ulici, čeprav se mi zdi tudi prebijanje zahodne izpadnice skozi Slovensko ulico ponesrečeno nadomestilo za izrabo Mladinske ulice. Maribor je historično mesto in naj svoj gradbeni razvoj tudi kaže, urbanizem ima nalogo, da ta gradbeni razvoj kontinuirata, da gradi poleg vrednega starega novo ter da oboje povezuje v višjo celoto, ki se mu pravi mestni organizem, ne pa da uničuje eno na račun drugega. — J. C.

Marijana Pesku. Cerkev je pokrajinsko pomembna arhitektura, ki se prvoč omenja leta 1545. Njena ladja in prezbiterij sta poznogotska iz okoli 1500. Zvonik je bil prizidan kasneje, kapeli pa v 2. polovici 17. stoletja. Okoli leta 1710 je bila dvignjena celotna cerkev, preobokan prezbiterij in nanovo obokana ladja, ki je imela dotlej tabulat. Najmlajši prizidek je zakristija, naslonjena ob južno kapelo in prezbiterij. Cerkev hrani dragoceno baročno opravo in freske iz leta 1712, kar je vse pridobila z donatorstvom grofov Attemsov, posestnikov bližnjega gradu Podčetrška. Stavbo je že več let tako zamakalo, da so freske začele odstopati, in grozi nevarnost, da bodo začele odpadati. Dotrajalo skrilasto streho je župnijski urad Podčetrtek kljub jasnim

zavodovim navodilom obnovil v vsakem oziru ponesrečeno. Severno stran strehe je prekril z dvorezno opeko, katere spodnji vrsti pa ni pritrdil, zato mu jo je veter, ki tukaj često in sunkovito piha, pometal že v nekaj tednih na tla ter streha zdaj v spodnjem delu bolj pušča kot prej. Poleg tega na odvzeti skril nihče ni pazil, pometal so ga na tla in tako razbili ter s tem uničili dragocene rezerve za prekritje zvonika. Vso akcijo prekritja bo treba ponoviti, dvorezno opeko zamenjati z bobrovcem, na stolpni strehi pa obdržati skrilasto kritino. — J. C.

Medija - Izlake, grajske razvaline. Na pobudo Turističnega društva v Izlahah je bilo ponovno pregledano stanje grajske razvaline. Spričo stavbno-zgodovinskega, kulturnozgodovinskega in turističnega pomena je bilo ugotovljeno, da bi bilo treba razvaline ohraniti v florisu, grobnico (kapelo) pa vzdrževati, saj sodi po času nastanka in slogovnih značilnostih med vidne renesančne objekte pri nas. Razen tega pa je povezana tudi s spominom na Valvasorjevo družino. — K. R.

Medvode. Vrh klanca je bilo na razpotju cest znova postavljeno znamenje, ki je nekdanj stalo nekoliko nižje ob stari cesti in je bilo več let podrtó. Po obliki se uvršča med kamnita znamenja stebrastega tipa, kakršna so posebno pogosta na Štajerskem, medtem ko so na Gorenjskem razmeroma redka (primerjaj znamenje ob veliki cesti v Gunceljah; istega tipa je bilo tudi odstranjeno znamenje pri Stanežičah) in ohranjajo tradicije 17. stoletja. Pobuda za zopetno postavitvev zasluži priznanje, saj so s tem postavitelji spomenika pokazali razumevanje tudi za tiste nesporne spomeniške vrednote, ki dajejo naši zemlji njeno kulturno individualnost in so zato tudi turistično mikavne. — M. Z.

Mestni vrh pri Ptuj. Na nekdanjem Urekovem posestvu je v novejšem znamenju z letnico obnove 1934 postavljena kamnita plastika zvezanega Kristusa z dvema angeloma. Izvršena je v peščencu in je umetnostno povprečen izdelek z reminiscencami mehkega sloga ter kaže morda na začetek 15. stoletja. — M. Z.

Miklavž pri Ormožu. Leta 1961 se je obnavljala cerkvena notranjščina in sicer v običajni tonski poslikavi; v prihodnjih letih pa bo prišla na vrsto tudi njena zunanjščina, ki jo odlikuje izredna višina. — J. C.

Murefinci. Graščino pravokotnega podkvastega tlorisa iz začetka 17. stoletja zaseda Dom onemoglih; ta je uredil leta 1960 pod balkonom zahodne, precej neizrazite fasade jedilnico, ki je bila iz higiensko-sanitarnih razlogov nujna, a ni bistveno prizadela podobe gradu. — J. C.

Murska Sobota — župna cerkev sv. Nikolaja. Od stare cerkve, ki je vzdrževala v gotski obliki tradicijo romanskih stavb z vzhodnim zvonikom, se je v stavbi, ki so jo na novo pozidali na začetku tega stoletja, ohranil le še spodnji del zvonika in poligonarno zaključen prezbiterij za njim. Tako sta v prostoru od stare cerkve ohranjena pravzaprav dva šilasta slavaloka s prostorom pod zvonikom in 5/8-ski prezbiterij. Ta je obokan s šestdelnim gotskim rebrastim obokom in spominja z dvojnim oknom v zaključni stranici ter s plastičnim okrasom sklepnika na arhitekturo Janeza Aquile v Martjancih in na njegovo prezidavo nekdanje romanske arhitekture v Turnišču. Vsekakor je ta arhitektura še iz 14. stoletja. Po stenah in na oboku prezbiterija so zelo slabo ohranjene slikarije, ki se stilno ne uvrščajo v krog doslej znanega prekmurskega stenskega slikarstva in so med ostalimi spomeniki močno osamljene ter jih F. Stelè datira še v sredino 14. stoletja. Kljub slabi ohranjenosti pa so te slika-

rije ikonografsko toliko pomembne, da jih vsekakor kaže varovati vsaj kot dokument prvotne poslikave cerkve. Po stenah so slikarije močno opraskane, na oboku se kažejo posledice zamakanja, z obdelanih kamnitih ploskev slavoloka pa odstopajo z ometom vred. Da bi ta slikarski spomenik vsaj dokumentarno ohranili, ker na njegovo estetsko funkcijo skoraj ni več misliti, se je Zavod za spomeniško varstvo LRS v jeseni 1960 lotil prvih restavracijskih posegov, ki so se spričo poznega letnega časa in omejenega obsega omejili za enkrat samo na laže dostopne dele sten. Tu so bila manjkajoča mesta ometa izpolnjena z novim in nekatere partije tudi retuširane v nevtralnem tonu, ki se prilega izrazu celote. Ker se je že s temi razmeroma skromnimi začetnimi posegi pokazalo, da bi restavratorska obravnava utegnila vrniti spomeniškem ambientu celo nekaj estetske plati njegove spomeniške pričevalnosti, bi vsekakor kazalo ta dela v že nakazanem smislu nadaljevati, saj so posebno na nekaterih mestih zgolj zaradi tehnične ohranitve slikarije že več kot nujno potrebna. — M. Z.

Nadlišek, razvaline graščine »Pajkovo« na Blokah. Gre za enotno zasnovan gradič 17. stoletja z zasukanimi stolpi na ogljih, dvojnimi stopniščem pred glavno fasado z balustrasto ograjo in s stolpom z uro v glavni osi. Grad so sezidali Turjačani (grb s turom je vzidan na hiši št. 7), omenja ga že Valvasor. — od druge vojne je graščina v razvalinah, gradbeni material pa odvažajo. V letu 1961 je Referat za spomeniško varstvo OLO organiziral izmere, po kateri so izrisali rekonstruirano stanje. — K. R.

Novi klošter. Bivši dominikanski samostan je bil zgrajen leta 1449 do 1452. Ker so ga leta 1479 opustošili Turki, je bil po letu 1492 močno utrjen, tako da je npr. leta 1594 izgledal kot trdnjava. Gotsko stavbno jedro je še ohranjeno v jugozahodnem delu sedanjega stavbnega kompleksa, ki je nastal v 2. polovici 17. stoletja, v glavnem pa po letu 1690, ko je zrastel njegov glavni, zahodni trakt. Po razpustitvi samostana leta 1787 je poslopje doživelo mnoge predelave. Tako je bila leta 1826 podrtá samostanska cerkev ter med leti 1828—1831 postavljena sedanja kapela, grof Wurmbrand pa je dal po letu 1870 vso stavbo neogotsko prefasadirati. V zadnji vojni je poslopje močno trpelo ter sta bila požgana del zahodnega in ves severni trakt. V letih 1959—1960 so bili vsi trakti brez predhodnega obvestila zavoda na novo prekriti ter zasteklena vsa, nekoliko zmanjšana okna, tako da stavba več ne propada. — J. C.

Olimje. Grad je v sedanjem konceptu nastal med leti 1525—1550 ter nam kaže stil takrat importirane italijanske renesanse. Njegovo osnovo so tvorili: pravokotno dvorišče ter okoli njega razmeščeni trakti in obzidja, opremljena z arkadnimi hodniki. Navzven so graščino zaključevali 4 okrogli stolpi, ki so bili obrambno reprezentančnega značaja. Ko so grad dobili pavlinci, so ga med leti 1665—1680 predelali v samostan. Takratne adaptacije so obsegale: dozidavo severnega trakta, nadzidavo vzhodnega in južnega trakta ter prizidavo cerkve, ki je bila posvečena leta 1688. Leta 1740 je cerkev fresko poslikal Ivan Ranger, leta 1766 je bila prizidana in poslikana Frančiškova kapela in leta 1780 poslikana samostanska apoteka v pritlični etaži jugozahodnega stolpa. O konservatorskih posegih na tem objektu je bilo govora že v VI. in VII. zvezku Varstva spomenikov, saj je bila leta 1956 obnovljena in leta 1958 dokončana apoteka in njena okolica, leta 1959 pa prekrita Frančiškova kapela, pri čemer je bobrovec nadomestil skril, kar pa ne moti, ker je že vsa ostala stavba prekrita z opeko. Leta 1960 je bilo predelano prvo nadstropje južnega trakta v

stanovanjske namene (investitor je bil Okrajna gozdna uprava Celje), pri čemer se je pazilo, da ni bil preveč pokvarjen zunanji videz stavbe. Nekoliko motijo le premasivno izdelane cementne stopnice na dvoriščni strani južnega trakta. — J. C.

Ormož. Pri farni cerkvi, katere prezbiterij je gotski, ladja v sedanji obliki in zvonik pa iz konca 16. stoletja, je bila obnovljena ladjina zunanjščina, zvonik pa očiščen recentnih ometov. V zvonici so se našli lisasti sledovi slikarije, ki pa so bili premalenkostni, da bi jih bilo vredno ohraniti. Obnova je bila izvedena leta 1960. — J. C.

Otiški vrh. Podružnica sv. Ožbalta je v poznogotski tradiciji zgrajena stavba, ki hrani freske tako imenovanega mojstra iz Mislinjske doline iz okoli 1600. Njena streha je v tako slabem stanju, da stavbo zamaka. Zato se je leta 1960 začela akcija za njeno obnovo, vendar se zaradi pomanjkanja potrebnih finančnih sredstev še ni izvedla. — J. C.

Pernice nad Muto. Pri farni cerkvi je bila leta 1960 zamenjana skodlasta streha z eternitno, torej izvršena spomeniškovarstvena koncesija zaradi težkega finančnega stanja župnije. Obnovljena je bila tudi streha na zvoniku ter narejen nov strelodod. Leta 1961 je bila zadovoljivo obnovljena cerkvena zunanjščina. — J. C.

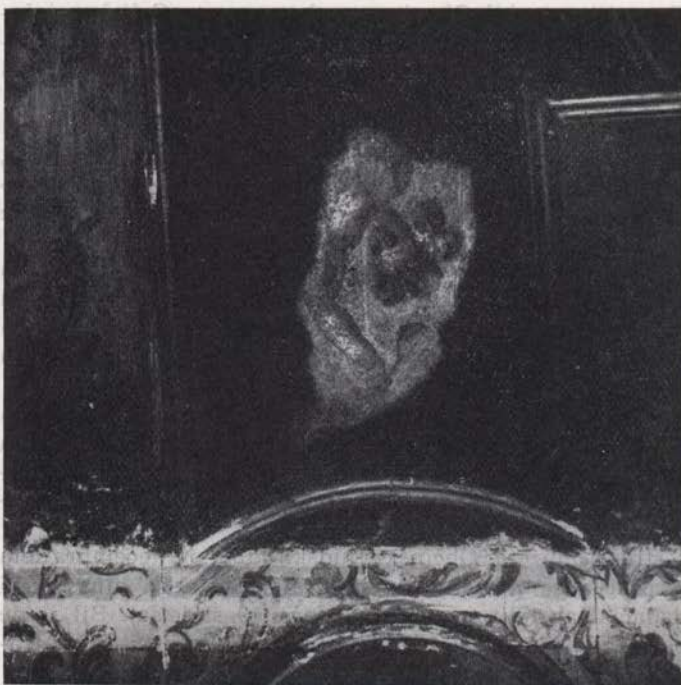
Piran, stavba Mestnega muzeja. Občinski ljudski odbor je decembra leta 1959 odobril denarna sredstva za notranjo preureditev Mestnega muzeja, ki ima svoje prostore v palači Gabrielli (stavba iz konca 19. stoletja). Bil je že skrajni čas, kajti stavba je bila v tako slabem stanju, da so bili predmeti, zapupani muzeju v varstvo, v resni nevarnosti.

Popravljen je bila streha, podstrešje preurejeno v prepotrebne depoje, v prostorih II. nadstropja, iz katerih se je odselila Ljudska knjižnica, je bil nanovo urejen pomorski oddelek. Nanovo je bila urejena Tartinijeva soba z restavriranim pohištvom, nov je tudi oddelek, ki prikazuje zgodovinski razvoj mesta Pirana.

Treba pa bo tudi obnoviti zunanjščino stavbe in morda dozidati levo krilo. V ta namen je bil izdelan točen posnetek obstoječega stanja. Na podlagi tega in po temeljitem študiju urbanističnega okolja naj bi se odločilo, v kakšnem obsegu in obliki bi se izvedla morebitna dozidava stavbe. V tako pridobljenih prostorih bi se uredil pomorski muzej, za razvoj katerega ima Piran vse možnosti. — B. K.

Piran, frančiškanski križni hodnik. Šola za bolničarje Piran je v letu 1960 preuredila notranjost bivšega frančiškanskega samostana, ki zdaj služi za Dom onemoglih. Higienške prilike so bile za namen stavbe povsem neprimerne, zato so bila asanacijska dela utemeljena. Adaptacija se je omejila le na notranjo preureditev, gradbenih sprememb ni bilo. S spomeniškega stališča pa je pomemben v celoti ohranjen renesančni križni hodnik, ki je v sklopu omenjene stavbe. Tega je prejšnja uprava Doma onemoglih nekulturno okrnila s tem, da je dala zazidati zahodno arkadno krilo zaradi neposredne zveze s sosednjo frančiškansko cerkvijo. Takratna Komisija za spomeniško varstvo je ostro protestirala, vendar žal brez uspeha (1954).

Pri sedanji adaptaciji stavbe je bila s strani spomeniškega varstva postavljena zahteva, da se opečna stena odstrani in hodnik postavi v prvotno stanje. Prvo je sicer uspelo, vendar zaradi nesoglasij med župnijskim uradom Piran in upravo Bolničarske šole še ni bilo mogoče urediti križnega hodnika. Zavod za

Piran — baročni slikani strop med čiščenjem sajaste prevleke
Piran — plafond baroque peint, pendant le nettoyage

spomeniško varstvo LRS je izdelal skico in smernice za obnovo dvoriščnih fasad bivšega frančiškanskega samostana in arkad križnega hodnika. Pri tem gre le za očiščevalna dela kamnitih arhitektonskih elementov in za preslikavo fasad.

V sedanjem stanju tega izredno lepega arhitektonskega spomenika ni mogoče prezentirati javnosti. — B. K.

Piran, obnova fasade hiše Trg bratstva št. 6. Na Trgu bratstva je bila obnovljena fasada stavbe št. 6. Dela so bila izvršena v stari apneni tehniki, kamniti okenski in vratni okviri pa očiščeni. Stavba je dobila novo kamnito oblogo podstavka, ki je bila pred obnovo betonska. Notranjost je bila preurejena za potrebe počitniškega doma podjetja »Petrol« iz Ljubljane. Dela so bila v redu izvršena. — B. K.

Piran, obnova fasad v Engelsovi ulici. V Engelsovi ulici so bile ob priliki notranje adaptacije stanovanj obnovljene tudi fasade petih ozkih, tipično piranskih hiš. Pri tem je bila uporabljena apnena tehnika ometa in slikanja. Fasade so tonirane v svetlih, pastelnih barvah. Na eni od fasad je ohranjena beneško-gotska monofora, ki je bila očiščena. — B. K.

Piran, obnova fasade in vzdava vrat Gregorčičeva št. 43. Stavba je s svojo južno fasado vključena v vrsto obalnih hiš Prešernovega nabrežja. Zaradi izpostavljenosti lege vsekakor zahteva spomeniško pravilno obnovo.

Hiša je trinadstropna, vse pritličje do višine prvega nadstropja zavzema zid daleč naprej segajoče terase. Zid je ometan. Prostor pod to teraso je povezan s kletni stavbe. Kleti so velike, prostorne in praktično neizkoriščene. V njih je bilo mogoče urediti čolnarno, za kar je lokacija na obali vsekakor primerna. Zato pa je bila potrebna vzdava dvokrilnih vrat v zid pod teraso. S strani spo-

Piran — baročni slikani
strop po odstranitvi
sajaste prevleke
Piran — plafond baro-
que peint,
après nettoyage

meniškega varstva je dobil investitor na podlagi predložene skice potreben pristanek za izvedbo vratne odprtine in vrat. Dela pa niso bila izvršena po načrtu. Vidana dvokrilna vrata so neprimerna in zanikrnega izgleda (1960). Naslednje leto je bila obnovljena tudi fasada hiše proti Prešernovemu nabrežju. Izvršena je bila po navodilih spomeniškega varstva v apneni tehniki. — B. K.

Piran, ureditev delne javne razsvetljave. V začetku leta 1960 je Piran dobil delno novo razsvetljavo. Stara je bila dotrajana, pomanjkljiva in nezadostna, tako da so ponoči žarnice le brlele v starih, še plinskih svetilkah. Zaradi vedno večjega prometa je bila nova razsvetljava, vsaj na najbolj prometnih mestih, več kot nujna.

Nova kabelska napeljava je bila položena vzdolž vse obale od vhoda v mesto pri Luški kapetaniji pa vse do skrajnega konca Prešernovega nabrežja. Istočasno je bil zajet tudi Tartinijev trg. Notranji mestni predeli — ulice in manjši trgi — pa bodo primerno razsvetljavo še dobili.

Investitor nove električne napeljave je bil ObLO Piran, izvajalec podjetje Elektro Koper, projektant novih svetlobnih teles pa ing. arh. M. Lipužič.

Gre za dvojne vrste svetlobnih teles: za stoječe kandelabske in za konzolne svetilke. Svetilka sama ima obliko laterne iz mlečnega stekla, ki jo pokriva gobast klobuček. Tako kandelaber odnosno konzola kot svetilka je bele barve.

Nova svetlobna telesa so premišljeno razmeščena, so nevsiljiva in, čeprav moderno oblikovana, ne motijo mestnega karakterja.

Predvidena je tudi razsvetljava notranjosti mesta, ki bo morala biti zaradi ozkih ulic in številnih podhodov konzolna. Svetilke bodo prilagojene in izdelane po originalnih starejših predlogah. — B. K.

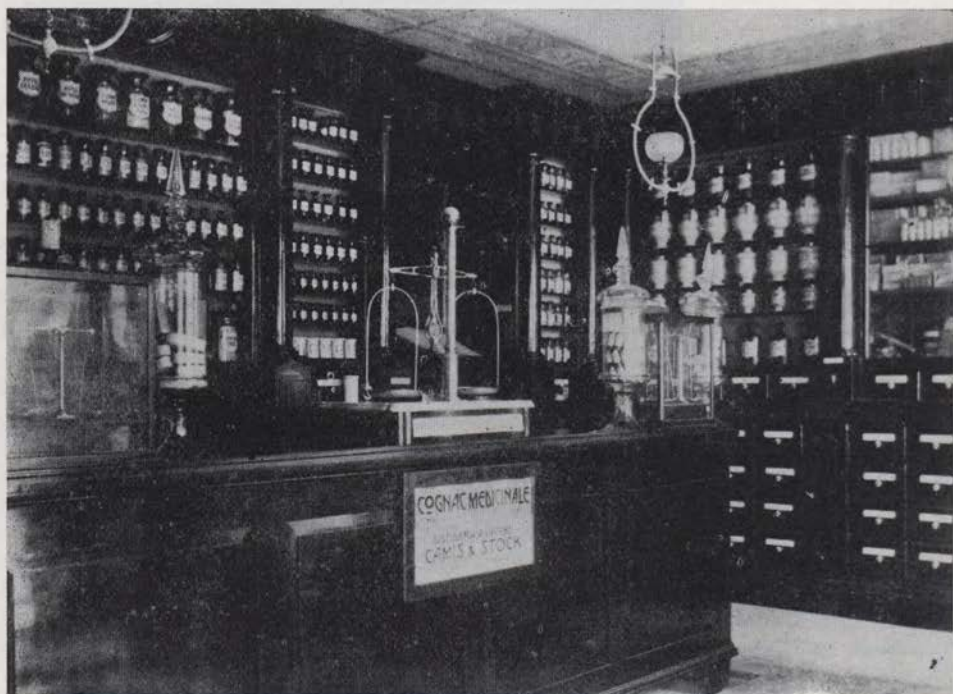
Piran, obnova stavbe Savudrijska ul. št. 7. Spomladi leta 1960 je bila obnovljena stavba v Savudrijski ulici št. 7. Investitor Zdravstveni dom Kranj jo je adaptiral za potrebe svojega počitniškega doma. Spomeniško varstvo je postavilo svoje zahteve le pri obravnavi fasade. Ta je neometana, rustikalna in je taka tudi ostala. Popravile so se, to je nanovo fugirale, le večje razrahljane fuge. Kamniti okenski in vratni okviri so bili le očiščeni. Fasada je ostala neizpremenjena. — B. K.

Piran, restavriranje baročnega lesenega slikanega stropa. V počitniškem domu Mariborskih opekarn Košaki v Gregorčičevi ulici je bil spomladi leta 1960 restavriran lesen slikan strop, ki predstavlja kvalitetno delo baročnega slikarstva. Njegovo stanje pred obnovo je bilo obupno. Zato je sedanji uporabnik stavbe hotel strop odstraniti, ali vsaj prekriti z lesenitnimi ploščami. Prostor namreč služi za jedilnico. Komisija za spomeniško varstvo na to ni pristala in je vztrajala na strokovni restavraciji stopnih slikarij.

Izvršeni poskusi so pokazali, da je mogoče s primernimi topli odstraniti mastni sloj saj in plasti potemnega laka. Po pristanku investitorja je restavriranje stropa izvršil akad. slikar Č. Škodlar. Delo je bilo težavnejše, kot se je sprva mislilo.

Po končanem delu je komisija ob kolavdaciji ugotovila naslednje:

Celotna konservacijska dela na poslikanem stropu so v redu in strokovno pravilno izvršena. Očiščevalna dela (odstranitev močno otrdelih in povsem po-

Piran — bivša lekarna na Prvomajskem trgu št. 2
Piran — ancienne pharmacie Prvomajski trg, No 2

črnelih plasti saj, ki so skoraj v celoti pokrivalo stropno slikarijo) so kljub izredno težavnim tehničnim postopkom odlično uspela, tako da je slikarija v celoti odkrita in očiščena. Prav tako je bil odkrit in očiščen lesen venec, poslikan z ornamentiko, ki je bil ves prekrit z beležem. Odprtine, špranje, luknje in druge poškodbe v lesu so bile strokovno zadelane oz. zakitane. Konservirani strop in venec je bil lakiran z mastiks lakom.

S sten sobe, kjer je opisani strop, so bili ostrgani vsi sloji beleža, kar so izvršili delavci podjetja Košakov. Ostala dela t. j. pregipsanje, brušenje in prebarvanje z juboflor barvami sta izvršila dva strokovna delavca restavratorske delavnice Zavoda za spomeniško varstvo LRS.

Tako Piran lahko prezentira dragocen baročen spomenik, ki si ga bo vsak z zanimanjem ogledal. — B. K.

Piran, odprodaja inventarja stare piranske lekarne. Zadeva stare piranske lekarne se je po treh letih menjavanja najrazličnejših situacij in stališč iztekla povsem negativno za spomeniško varstvo. Po čigavi krivdi?

O obstoju stare piranske lekarne hrani tukajšnji arhiv več dragocenih dokumentov iz konca XVII. stoletja (Farmaceutski vestnik št. 7 — 12. 10. Ljubljana 1959 Mr. ph. Minařik Fran: Nekaj zgodovinskih podatkov o istrskih lekarnah, str. 97). Stara lekarna je še do nedavnega služila svojemu namenu v prostorih baročne stavbe na Prvomajskem trgu št. 2. Poleg starega pohištva je hranila izredno dragoceno fajansko lekarniško posodo (64 kosov, glej Farmaceutski vestnik št. 9—12. 11. Ljubljana 1960. Mr. ph. Minařik Fran: Nekaj zgodovinskih podatkov o istrskih lekarnah . . . str. 145). Ocenjena vrednost (uporabna) 600.000 dinarjev je Lekarna Piran odplačevala lastnici Fonda v obliki najemnine. Ko se je Lekarna Piran preselila v nove, zanj primernejše prostore na Tartinijevem trgu, ji je postalo breme odplačevanje starega inventarja, ki ji ni bil več potreben. Do tedaj je bilo lastnici Fonda odplačanih 190.000 dinarjev. Tako je ostalo neplačanih še 410.000 dinarjev. Že oktobra leta 1958 je bilo komisijsko ugotovljeno (prisostvovali so zastopniki Zavoda za spomeniško varstvo LRS in zastopniki ObLO Piran), da se lekarna kot celota ohrani na istem mestu z inventarjem vred. Kot tako naj bi jo priključili Mestnemu muzeju Piran. Ta poseduje še druge predmete, ki bi prišli v poštev za dopolnitev (steklarske predmete, možnarje, knjigo starih receptov itd.), s čimer bi se lahko uredila zanimiva lekarniška zbirka. Po mnenju tukajšnje Komisije za spomeniško varstvo je bila to edina pravilna rešitev zadeve.

Ker pa občinski ljudski odbor Piran tedaj ni našel možnosti in sredstev za odkup, je na seji dne 30. 7. 1959 izglasoval sklep, da se inventar proda najboljšemu ponudniku. Komisija za spomeniško varstvo se s tem nikakor ni strinjala. Žalostno je namreč, da ne bi znali ceniti spomenika, ki je vezan na Piran, medtem ko so se že oglašali interesenti za odkup starega lekarniškega inventarja.

Oddelek za splošne zadeve pri ObLO Piran je dne 30. 9. 1959 z dopisom št. 04-3115/3 pozval Lekarno Piran, da stopi glede prodaje inventarja stare lekarne v stik z resnimi kupci. Omenimo naj, da je Lekarna Piran po spomeniško-varstvenem zakonu o predkupni pravici ponudila odkup tukajšnji Komisiji za spomeniško varstvo, kar pa je bila le gola formalnost. Komisija ima svoj proračun v okviru občinskega, v njem pa ni za to predvidenih sredstev. Tako

je Lekarna Piran legalno pristopila k prodaji premičnega inventarja, t. j. fajansnih posod, za kar ni bilo težko najti interesentov.

Čeprav je bilo slišati veliko kritik, spomeniškemu varstvu ni uspelo prodaje preprečiti. Edino, kar je uspelo Komisiji, je bilo to, da je oddelek za splošne zadeve pri ObLO Piran s posebno odločbo z dne 28. 1. 1960 imenoval posebno komisijo za ugotovitev in pregled stanja inventarja in opreme stare piranske lekarne.

Ugotovljeno je bilo, da je Lekarna Piran odprodala:

1. Tovarni zdravil Krka v Novem mestu za njen lekarniški muzej 33 velikih in 17 malih fajansnih posod za skupno vrednost 460.000 dinarjev,
2. Lekarni v Rogaški Slatini pa 6 posod za 36.370 dinarjev.

Lekarna Piran je obdržala devet posod, ki jih ima razstavljene v svojem novem lekarniškem lokalu. Te ugotovitve komisije so bile v obliki obširnega zapisnika z vso dokumentacijo in predlogi za rešitev predložene občinskemu ljudskemu odboru. Pri tem je tudi ostalo. Dragocene lekarniške posode ni več, ostale so le vzdane lesene police in star lekarniški pult v prvotnem prostoru na Prvomajskem trgu. Lokal je bil s tem inventarjem oddan v najem Steklarstvu Izola. Hišni svet Prvomajski trg št. 2 pa hoče lokal izprazniti, da ga preurejenega ugodneje odda.

Tako je Piran obubožan za kulturni spomenik. — B. K.

Piran, obnova fasade hiše Turšičev trg št. 2. Italijanska literatura imenuje to stavbo »casa del gastaldo«. V njeni starejši predhodnici naj bi namreč stanoval gastald — uradni funkcionar pod oglejskim patriarhom.

Danes je to trinadstropna stanovanjska hiša novejšega videza. Vhod ima s Turšičevega trga, kjer je na kamniti nadvratni prekladi petero lepih baročnih grbov.

Z jugovzhodno fasado je hiša orientirana proti Prešernovemu nabrežju. Tako je njena lega zelo izpostavljena in vidna. V vsej širini te fasade ima stavba pritlični prizidek, ki tvori s svojo ravno streho teraso prvega nadstropja. Na vzhodno steno stavbe se naslanja ostanek srednjeveškega mestnega obzidja z vrati, imenovanimi »porta Mugla«.

Sedanji lastnik je prenovil notranjost hiše leta 1960 in obenem zaprosil za vzdavo dvokrilnih vrat v novejši pritlični prizidek na zapadni strani ter za obnovo fasade. Za ta dela je dobil lastnik na podlagi predložene skice dovoljenje s strani spomeniškega varstva. Dela so bila v redu izvršena. B. K.

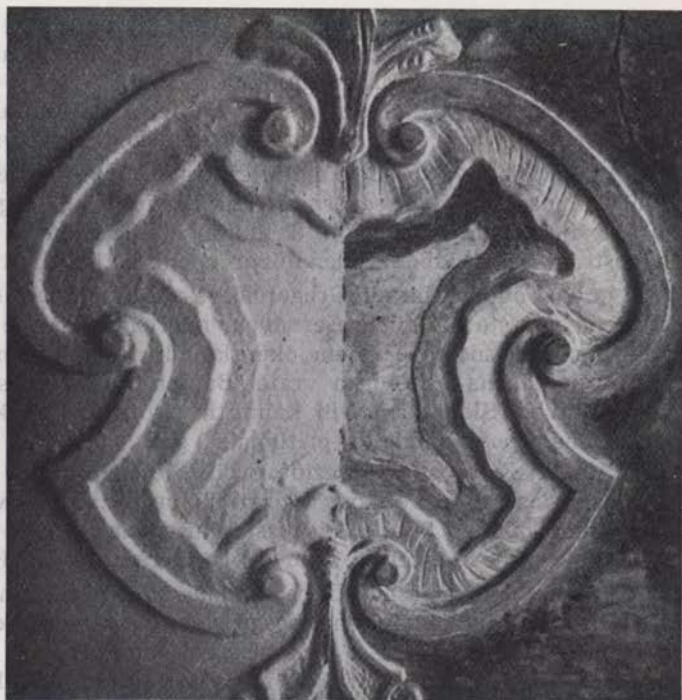
Piran, obnova baročne palače v Ulici svobode št. 24. Med obnovljenimi spomeniki v letu 1960 je posebej omeniti baročno palačo v Ulici svobode št. 24, ki predstavlja eno najpomembnejših profanih arhitektur mesta Pirana.

Zgradba je nastala v dveh gradbenih etapah. Starejši del datira iz leta 1693, kakor poroča napisna plošča na eni izmed fasad. Ta del stavbe ima z razliko od mlajšega kamnit zoborezen strešni venec, bogateje profilirane kamnite podokenske konzole, lep kovan balkon, na zahodni fasadi pa portal z bogato dekorirano baročno kartušo in napisom, ki govori o zidavi tega spomenika.

Investitor in obenem izvajalec SGP »Pionir« iz Novega mesta je predložil glavni projekt s tehničnim poročilom in predračunom. Pred začetkom samih del na objektu so bile po skupnem ogledu z zastopniki republiškega Zavoda za spom. varstvo postavljene investitorju zahteve in kriteriji o načinu obnove.

Piran — štukiran strop
 baročne palače
 v Ulici svobode —
 detajl med čiščenjem

Piran — plafond stuc
 du palais baroque
 de la Ulica svobode —
 détail pendant
 le nettoyage

Posegi v notranjosti stavbe niso spremenili obstoječega gradbenega stanja. Nedotaknjena je ostala cisterna in oba vodnjaka na stopnišču prvega nadstropja. Lepi profilirani vratni okvirji so bili očiščeni oljnatega opleska, v sobi prvega nadstropja pa je bil restavriran štukaturni strop. Stukature je prekrivalo osem plasti raznobarnega beleža, s čimer je bila zabrisana plastičnost njegovih sicer dobro ohranjenih kontur. Po odstranitvi vseh slojev beleža je bila štukatura prebeljena, podlaga pa tonirana v pastelnem okru. Tako je prišla prvotna plastična in tonska podoba do popolnega izraza. Opisana restavracijska dela sta opravila dva strokovnjaka republiškega Zavoda za spomeniško varstvo. Istočasno je bila strokovno očiščena tudi baročna kartuša z napisom nad stranskim vhodom stavbe.

Posebna skrb je bila posvečena obnovi fasade kot najdragocenejšemu delu stavbe. Vendar pa moramo pripomniti, da pri izvajanju fasadnih del niso bila upoštevana vsa spomeniško-varstvena navodila, ki jih je izvajalec dobil. Tukajšnja spomeniška komisija je na to opozorila izvajalca o priliki tehničnega prevzema stavbe. Drugače pa so bila dela zadovoljivo izvršena.

Piran je s tem pridobil na izgledu ene svojih najlepših profanih arhitektur.

Stavba je bila obnovljena za počitniški dom investitorja, od jeseni 1961 pa služi gostinski šoli. — B. K.

Piran, obnova fasade Tartinijev trg št. 9. Spomladi leta 1961 je bila obnovljena fasada trinadstropne stavbe na severni strani Tartinijevega trga. Investitor je bil »Turistično društvo Piran — Portorož«, ki si je v pritličju uredilo prostor svoje poslovalnice. Fasada je bila po navodilih spomeniškega

varstva v redu in kvalitetno izvedena. Uporabljena je bila stara apnena tehnika. Lokal je okusno urejen po načrtih ing. arh. Lipužiča. Neumestna pa je uporaba aluminijastih okvirov izložbenega okna in vrat.

Neonski napis, ki ga je investitor zahteval, je bil zaradi historičnega ambianta Tartinijevega trga s strani spomeniškega varstva zavržen. — B. K.

Piran, obnova fasade Tartinijev trg št. 6. Jeseni leta 1961. je bila obnovljena še ena fasada na severni strani Tartinijevega trga. Tudi ta je v zvezi z ureditvijo lokala v pritličju. Tehnika je bila apnena, vendar zaradi malomarnosti izvajalca slabo izvedena. Izprememb na fasadi ni bilo. — B. K.

Piran, obnova fasade Gregorčičeva ul. 27. Stavba je s svojo južno fasado vključena v vrsto hiš ob Prešernovem nabrežju. Hiša je trinadstropna. Južna fasada ima dvoosno razporejene okenske odprtine s kamnitimi okviri, v prvem nadstropju pa ena balkonska vrata. Balkon zavzema vso širino prvega nadstropja stavbe. Sloni na štirih kamnitih profiliziranih konzolah in na rustikalnem, malo poševnem zidu pritličja.

Lastnik je zaprosil za prezidavo obstoječega okna v kamnitem pritličnem delu južne fasade na velikost dvokrilnih vrat, za popravilo balkonske plošče, ograje in za obnovo fasade. Po pristanku spomeniškega varstva so bila navedena dela v redu in estetsko zadovoljivo izvršena. — B. K.

Piran, obnova fasade Ulica svobode št 1. Stanovanjska hiša v Ulici svobode št. 1 je bila obnovljena po pristanku spomeniškega varstva. Kamniti okenski in vratni okviri so bili očiščeni, uporabljena je bila stara apnena tehnika, le svetlo zeleni ton fasade ni najbolj posrečen — B. K.

Piran, ureditev lokalov in obnove fasad na Zelenjavnem trgu. Spomladi leta 1961 so začeli urejati lokale in s tem v zvezi obnavljati fasade na Zelenjavnem trgu. Tu naj bi se koncentrirala živilska preskrba.

Ker predstavlja mali trg zaključeno urbanistično celoto, ki zahteva spomeniško pravilno obravnavo, je bila pred pričetkom gradbenih del sklicana komisija. Povabljeni so bili tudi zastopniki republiškega Zavoda za spomeniško varstvo. Sklenjeno je bilo: 1. ohraniti je tlak iz kamnitih plošč. Cementna izvedba, ki je bila predlagana, nikakor ne bi prišla v poštev; 2. fasade naj se obnove strogo spomeniško, to je ob ohranitvi njihovih danih formalnih elementov in stare fasadne tehnike.

Pri novo urejenih lokalih v pritličju stavb so bile odstranjene portalne izložbe iz polpretekle dobe in nadomeščene po vzoru danih izložb na tem trgu (s kamnom uokvirene odprtine enostavne oblike).

Fasade v apneni tehniki so v redu in kvalitetno izvršene. Tudi barvno so uspele.

Zaradi pomanjkanja denarnih sredstev pa trg še ni bil na novo popločen s kamnom. — B. K.

Piran, cerkev sv. Klementa na Puntí. Pri cerkvi sv. Klementa na Puntí je bil odstranjen nepomemben in arhitektonsko povsem neustrezen pritlični prizidek, naslohjen na južno fasado zgradbe. Tako je baročna arhitektura postala jasnejša in je pridobila na veljavi. Nujno potrebna pa je obnova objekta. Streha je bila že popravljena. Župnijski urad v Piranu pa je zaprosil za potrebna navodila pri obnovi fasade. Tako je upati, da bo objekt v letu 1962 dokončno obnovljen. — B. K.

Piran, spomeniško — varstveni odlok. Jeseni leta 1961 je bil občinskemu ljudskemu odboru Piran predložen osnutek odloka o varstvu kulturnih spomenikov v občini Piran. Podobne osnutke smo predložili tukajšnjemu ObLO že večkrat, toda vedno so bili iz nam neznanih vzrokov založeni in niso dospeli na ustrezno mesto.

Zadnji osnutek odloka je bil obravnavan na seji sveta za urbanizem in na svetu za prosveto in kulturo pri ObLO Piran. Oba sveta sta ga sprejela in predložila občinskemu ljudskemu odboru v potrditev. Posebna spomeniška skrb je v odloku posvečena mestu Piranu kot urbanistični celoti. Kot tako se zavaruje mesto znotraj obrambnega srednjeveškega obzidja s svojo ožjo okolico.

Kot historično urbanistično vrednost se kot celota zavaruje Tartinijev trg, Prvomajski trg (baročen kompleks z vodnjakom), Trg bratstva, Grajska ulica in Punta. Nadalje navaja odlok individualno zaščitene objekte, ki pripadajo različnim stilnim obdobjem (označeni s parcelno številko). Odlok vsebuje obveznosti lastnikov oziroma investitorjev pri gradbenih posegih v mestu, predložitev dokumentacije in pridobitev soglasja spomeniške službe. S tako potrjenim odlokom spomeniške zaščite bo laže in uspešnejše delovala spomeniško-varstvena služba, ki je v občini s tako bogato spomeniško posestjo gotovo upravičena.

Piran, stališče spomeniškega varstva k »Idejnemu turistično-gostinske-mu projektu za Piran«. Spomladi leta 1960 je spomeniško varstvo dalo svoje mnenje in zavzelo stališče do »Idejno turistično-gostinskega projekta za Piran« prof. ing. arh. E. Mihevcu. Čeprav ni prišlo da nobene izmed predvidenih realizacij, je morda prav, da na tem mestu spregovorimo nekaj besed o tem.

Kakor pove že naslov projekta, je avtor obravnaval regeneracijo Pirana s poudarkom na gostinstvu in turizmu. Pri tem ni zajel mesta kot celote, temveč le posamezne intervencije v starejšem predelu, točneje od Punte do Tartinijevega trga. Gre za naslednje gradbene posege v arhitekturno tkivo starega mesta:

- a) Turistično — trgovska magistrala v obsegu obstoječe glavne mestne komunikacije, potekajoče od Tartinijevega trga, prek Prvomajskega do Punte.
- b) Pritlična perforacija baročne zgradbe na Prvomajskem trgu št. 2 z namenom povezave tega trga z obalo.
- c) Koncentracija treh turistično-gostinskih objektov na severni obali Punte (velik hotel, mali hotel in kopališče).
- d) Razgledni stolp na Puntici namesto sedanjega v psevdogotskem slogu.

Sklicana je bila širša spomeniško-varstvena komisija z zastopniki republiškega zavoda za spomeniško varstvo, ki si je ogledala posamezne objekte, predvidene za adaptacijo, kakor tudi lokacije po projektu predvidenih novogradenj.

Na podlagi ogleda se je po daljših diskusijah iz različnih gledišč izkristaliziralo mnenje spomeniškega varstva do posameznih gradbenih posegov, kakor tudi do upravičenosti tolikšnega sezonskega poudarka pri regeneraciji mesta Pirana. Na kratko naj podamo pripombe k že navedenim posegom.

Turistično-trgovska magistrala (preureditev lokalov v pritličju obstoječih starih stavb brez večjih izprememb na fasadah) je nedvomno utemeljena in celo zaželena, vendar si spomeniško varstvo v primeru njene realizacije pridržuje pravico, da poda splošne smernice in da nudi tvorno pomoč projektantu pri vsakem posameznem primeru. Potrebno je namreč obdelati vsak objekt v

okviru splošnih spomeniških načel in vsak poseg individualno opredeliti in obravnavati.

S perforacijo pritličja baročne stavbe na Prvomajskem trgu št. 2 (stavba nekdanje stare piranske lekarne) se spomeniško varstvo ne strinja. Projektant si je zamislil ureditev zdaj baročnega kompleksa tega trga na tale način: pritličje arhitekturno zanimive stavbe na severni strani trga bi se preuredilo v kavarno, ki bi v letni sezoni zasedla z mizami pod sončniki tudi ploščad baročnega vodnjaka. Z željo, da poveča ta zaključeni urbani kompleks neposredno z morskobalo (Prešernovo nabrežje), je projektant predvidel že omenjeno perforacijo na južni strani trga, kar bi dosegel s pasažami (arhitekturni sprehodi). Načrt je sicer res le informativen, iz njega si ni moči točno predstavljati projektantove zamisli v izvedbi detajlov, vendar je mogoče že na podlagi predloženega s spomeniškega stališča ta predlog zavrniti. Bistveno bi bila namreč prizadeta zaključenost trga z monumentalno cisterno kakor tudi baročna zgradba, ki je spomeniško pomembna. Proti ureditvi kavarne spomeniško varstvo nima ugovorov.

Tako močna koncentracija hotelskih kapacitet (dva hotela in kopališče) na severni in deloma na zahodni strani Prešernovega nabrežja se zdi spomeniškem varstvu utemeljena. Vsekakor je regeneracija in morda celo dopolnitev tega dela obale, ki je v poletnih mesecih najbolj obljudena, utemeljena in celo nujna. Pri tem pa je predpogoj poiskati skladna razmerja z ambientom in značilnostmi okolja. Slednje prav gotovo ne velja za velik hotel, ki bi — kljub razčlenjenosti talne ploskve in težnji po oblažitvi njegove kubične gmote — prizadelo piransko stavbno merilo ter pomenilo cenzuro tako z morske kot s kopne strani. Bolj ustrezna bi bila manjša hotelska kapaciteta, predvsem nižjih vertikal, ki bi se bolje vskladila z okolico.

Manjši hotel na Puntih, ki bi prizadel tudi za piransko veduto tako značilno zahodno pročelje obale, pa je spomeniško-varstveno povsem nezaželen.

Nadalje predvideva projekt odstranitev sedanjega stolpa pri svetilniku na skrajnem rtu piranskega polotoka. Nadomestili naj bi ga z novim razglednim stolpom. Sedanji stolp je grajen v psevdo-gotskem slogu preteklega stoletja. Je po svoje izraz gradbenih prizadevanj svojega časa, niti mu ni odrekati pristne izvedbe in lokalnega poudarka. Najpoglaviteje pa je, da je z mestno celoto neločljivo povezan prav v najznačilnejših pogledih. Že od daleč pozdravlja vsakogar, ki prihaja v Piran bodi po kopnem ali po morju. Zato se spomeniško varstvo izreka proti odstranitvi tega stolpa.

S predvidenim kopališčem v danih izmerah na tej lokaciji (na osojni strani brega za stolno cerkvijo) spomeniško varstvo ne soglaša, ker ga ni mogoče vskladiti z značajem in vlogo regeneriranega Pirana v sklopu celotnega obalnega pasu.

Toliko o mnenju spomeniškega varstva glede posameznih, po projektu predvidenih posegih. Na kratko še nekaj misli o vlogi in pomenu tega našega obmorskega mesteca.

Piranu je dodeljen v sklopu Slovenskega Primorja poseben položaj, ki zahteva glede na njegove naselbinske in arhitekturne spomeniške vrednote dobro pretehtane, vsestransko preučene in utemeljene posege v pogledu kompleksne regeneracije. Gotovo smo si vsi edini v njegovi upravičenosti do urbane spomenika, saj predstavlja s svojo konfiguracijo ulic in trgov, s svojo

obmorsko tipiko, izraženo v celoti in detajlih, s poudarkom srednjeveškega obzidja na hribu izreden primer starega obmorskega mesta. To njegovo vrednost moramo zato znati pravilno ceniti. Spomeniško varstvo nikakor ne stremi za tem, da bi postal Piran muzej — ne gre tu za očuvanje vsakega kamna za vsako ceno — kot se nam to pogosto očita. Nasprotno: mesto naj živi, življenje v njem naj bo dostojno današnjega človeka. Res, da je to lažje reči kakor uresničiti, res da so za tako regeneracijo starega mesta potrebna velika finančna sredstva, potreben študij in mnenja različnih strokovnjakov itd. Pri tem nikakor ne gre upoštevati le sezonskih pogojev za življenje Pirana, upoštevati je treba predvsem njegovo družbeno-ekonomsko aktivizacijo. Zato pa je prvi pogoj vsestransko utemeljen, z vseh gledišč osvetljen in do kraja pretehtan asanacijski načrt. V tem mora biti vsak poseg osnovan na predhodni temeljiti analizi ob upoštevanju spomeniško-varstvenih načel. Načrtno delo kot rezultat tega pa naj teži k dosegu višje življenjske ravni. — B. K.

Planina nad Horjulom, obnova podružne cerkve. V letu 1961 je v cerkev udarila strela, ki je napravila po stenah razpoke, zlasti ob električni napeljavi, vendar ne kritične. Od petih oltarjev sta ostala dva najpomembnejša domala nepoškodovana. Okvare so nastale na oknih in ostrešju. Cerkveni upravitelj se je obrnil na spomeniški referat s prošnjo za finančno pomoč, ki je ni mogel dobiti, ker so bila sredstva že razdeljena za tekoča dela v tem letu. — Pri pregledu škode je bilo tudi ugotovljeno, da so pred dobrim letom dni dali poslikati vzhodno obočno polo (freske Izidorja Moleta). Čeprav gre za znani spomenik 17. stoletja (o tem: Zgodovina Planine, Planina 1917—1926, rokopis je v samem kraju, obstojajo tudi prepisi; M. Marolt, Dekanija Vrhnika, Ljubljana, 1929, str. 202 isl.), ki ni pomemben le zaradi nekaterih kosov svoje opreme, marveč predvsem kot redek arhitekturni tip tega časa, ni bil pristojni spomeniški organ obveščen o spremembah, ki so izvedene v nesoglasju s prostorom in ki so ga tudi razvrednotile. Obok ladje, ki ga nosita dva slopa, je banjast z odsečnimi kapami, v sredini vsake pole je za okras plastičen medaljon. Gre za arhitekturo, značilen in redek tip pri nas, ki se izraža z arhitekturnimi členi, barvno skalo sten in opremo; naslikani figuralni okras pa je v njej tujec. — K. R.

Planina pri Rakeku, obnova oltarjev. Stranska oltarja v župnijski cerkvi v Planini so obnovili v letu 1961. Po ogledu konservatorja in izvajalca se je pokazalo, da je pod novejšimi polihromacijami ohranjena historična (baročna z marmoriranjem), vendar ne na vseh mestih. Obnova se je posrečila in približala nekdanjemu stanju. — K. R.

Planina nad Sevnico. Planinski grad se posredno omenja že zelo zgodaj, saj se od leta 1190 dalje stalno naštevajo njegovi lastniki, ki so bili krški ministrali. Leta 1250 se grad prvič izrecno imenuje castrum Munparis. Grajske razvaline stoje na skali nad trgom ter hranijo v sebi ostanke palasa z vrsto, v 16. stoletju zazidanih, polkrožno zaključenih oken. Njegova severna stena kaže kamnito zidavo s težnjo po platenju, vzhodna pa izrazito gradnjo po načinu ribjega okostja (opus spicatum), kar kaže na zelo zgodnji nastanek palasa v 12. stoletju. S palasom — podolgovatim nadstropnim zidovjem — dokazuje Planina, da je tvorila že od vsega začetka obsežnejši stavbni kompleks kot večina ostalih naših gradov, ki so bili navadno stolpastega tipa. Po demolaciji leta 1882 je grad naglo razpadel ter je danes popolna razvalina, ki pa jo bo treba zaradi njene dokumentarne vrednosti na vsak način očuvati, saj ima tudi

pomembno pokrajinsko vlogo glede na pejsažno podobo. Lega razvalin na strmi skali je namreč tako dominantna, da jo je treba očitati za vsako ceno nedotaknjeno. Zavod ne dovoljuje nobene gradnje ob vznožju ali celo na sami skali, ker bi ta pogled pokvarila ali celo ogrozila; to stališče je tudi vedno striktno zastopal ob takšnih poskusih. — J. C.

Podgorje pod Slavnikom. — Na vrtu hiše pri Poličevih stoji zanimivo znamenje z nišo, kakršna so značilna zlasti za mediteransko območje in so pri nas posebno pogostna v Primorju. Grajeno je iz le deloma obdelanih kamnov in slabo ometano. Dvokapna streha je po domačem načinu pokrita s kamnitimi ploščami. Od prednje strani se vrezuje vanj globoka niša, katere prostor je obokan s šilasto-ločnim, vzdolžnim, banjastim obokom. Po skromnih ostankih na obeh stranskih stenah sodeč, je bila vsa vdolbina nekdaj poslikana. Zdaj je ohranjena le še bradata glava in del patroniranega vzorca. Kljub zelo fragmen-tarni ohranitvi pa je dokumentarna vrednost slikarij izredno visoka, saj se da z njimi vsaj približno oceniti tudi starost znamenja, ki bi ga bilo sicer teže časovno opredeliti. Zdi se, da gre pri slikarijah še za konec 15. stoletja. S tem se uvršča objekt med naše najstarejše in s tem najpomembnejše primere zna-menj.

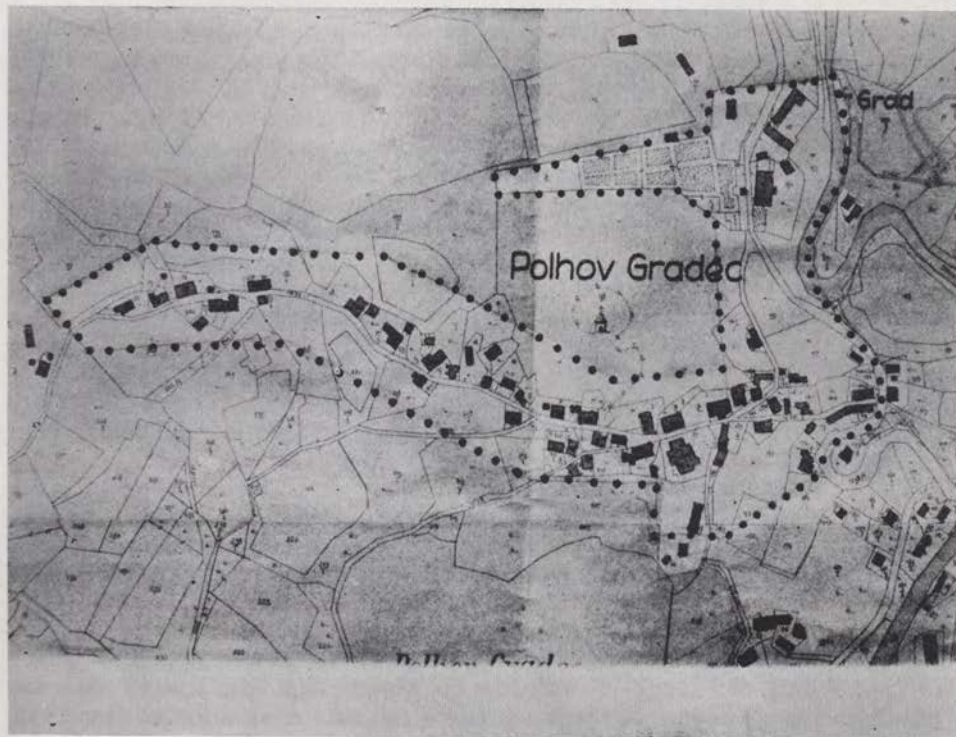
Zaradi slabe strehe je omet s freskami že večinoma odpadel, ohranjeni deli pa so odstopili od stene in je bila barvna plast tudi močno zasigana. Da bi ohranili fragmente teh stenskih slikarij vsaj še kot zadnji dokument nekdanje poslikave in s tem nastanka znamenja, je bilo slednje v pozni jeseni 1960 za silo popravljeno in utrjeni ostanki slikarij. Fragmenti poslikanega ometa so bili le po robovih utrjeni in slikane površine fiksirane z enodstotnim methyl-metakrylatom. Za dokončno utrditev slikarij pa bo treba odpadajoči omet tudi inje-cirati. Potrebno pa bo še temeljito zidarsko popravilo, ker je zaradi zanemar-jenosti znamenje kot celota ogroženo v nadaljnjem obstoju. Delo ima na skrbi E. Pohl. — M. Z.

Podlipovica, podružna cerkev Mohorja in Fortunata. Na željo žup-nijskega urada v Izlakah je bila v letu 1960 pregledana podružna cerkev v Podlipovci, kjer je konservator dal načelna navodila za obnovo, posebno kar zadeva barvne tone, ki naj se ravnajo po prvotni barvni skali, kar velja tudi za opremo. Gre namreč za spomeniški objekt s štukiranim okrasom na oboku in stenah, za fasado v tradiciji 17. stoletja in skupino kamnitih poslikanih oltarjev, ki pripadajo še neugotovljeni lokalni delavnici na področju Zagorja. Stavba je kljub tradicionalnim prvnam (portal, obočni sistem, štukature, tip oltarjev) nastala okrog leta 1740, na kar da sklepate tudi odvisnost od cerkve v Izlakah (1738). — K. R.

Podsreda. Sedanja farna cerkev je nastala med leti 1801—1804 ter ima opravo iz 1. polovice 19. stoletja. V glavnem oltarju hrani oljno sliko Krsta v Jordanu od Franca Mihaela Straussa iz okrog 1738, ki jo je restavriral Za-vodova delavnica leta 1960—1961.

Nad trgom stoji grad Podsreda, ki se prvič omenja leta 1213 kot castrum Herberch. Njegov glavni stolp je izredno lepa romanska stavba, zgrajena iz maltasto fugiranih klesancev, katere streha pa je tako dotrajala, da jo je treba čim prej popraviti vsaj toliko, da stolp ne bo zamakalo in ne bo še dalje propadal. — J. C.

Polhov Gradec, zaščita naselja. Polhov Gradec je ena najbolj obiskanih izletnih točk v bližini Ljubljane. Medtem ko je vzhodni del kraja neizrazit kompleks, je pomembno naselje ob župni cerkvi, ki se vleče na zahod v podnožje hriba s kapelo. Poleg baročne cerkve z znanim Facijevim oltarjem in Metzingerjevimi slikami in pa grajskega kompleksa z danes žal okrnjenim parkom in pred leti restavriranim kamnitim vodnjakom iz 17. stoletja s plastikami, zasluži pozornost še vrsta hiš v naselju, od katerih so nekatere srednjeveškega datuma. — Okrajni referat za spomeniško varstvo je pred leti izdelal osnutek o zaščitenem področju naselja, v letu 1960 so bili izmerjeni objekti: graščinski kompleks z objekti in situacijo, hiše s št. 17, 33, 37, 47, 35, 40, 19 (samo fasada), 21 (samo

Polhov Gradec — zaščiteno področje
Polhov Gradec — secteur protégé

fasada in klet). V istem letu so bili naštetih objekti in še nekateri drugi natančneje popisani. Izkazalo se je, da gre za vrsto tudi v detajlih zanimivih elementov in predmetov: črne kuhinje, lesene — tramaste stropne, lesene polihromirane portale, rezljana vrata, kamnite portale iz polhograjskega kamna, železne okenske mreže, lesene poslikane skrinje, podstrešne omare za hrambo prekajenega mesa, razne železnokovane izdelke itd. — Razen naštetih zmerjenih in v letu 1961 izrisanih objektov so še evidentirani: št. 20, 21, 22, 30, 34, 38, 35, 4 in župnišče. — K. R.

Polhov Gradec, obnova notranjščine župnijske cerkve. Baročna arhitektura 18. stoletja je opremljena s Facijevim oltarjema in dvema Metzingerjevima slikama. Ob koncu 19. stoletja sta ladijski obok poslikala Ogrin in Jebačin, pilastre in loke so istočasno okrasili z listnim vitičastim ornamentom. V istem stoletju sta dva baročna oltarja zamenjala kamnita.

Komisija z zastopniki spomeniških organov je v letu 1961, ko so začeli z deli, ugotovila s sondiranjem prvotne tone v notranjščini in predlagala, da novo poslikavo prilagode ohranjeni historični, pleskarski okras sten pa bi bilo treba opustiti in prav tako figuralni na oboku. — Ker gre prvič za interieur, ki hrani kvalitetne kose opreme baročne dobe (Metzinger, Facia), drugič pa za kraj, ki predstavlja še v srednjem veku zasnovano naselbinsko celoto spomeniške vrednosti, in pa za pomembno turistično točko v neposredni bližini Ljubljane, je bila komisija mnenja, da bi ob tej priliki notranjščino prezentirali na podlagi pomembnejših, kvalitetnejših in prvotno zasnovanih vrednot, ki pridejo do izraza šele z upoštevanjem celote, arhitekture in opreme. Pri tem je šlo namreč za tehtanje med ohranitvijo Ogrinovih in Jebačinovih fresk na oboku, ki so dokument padlega nivoja freskantske zmogljivosti ob koncu 19. stoletja, in pa za prezentiranje baročne arhitekture, izraženo z njeno lupino in vsemi členi, ki jo je znal baročni pleskar logično poudariti in ločiti posamezne člene z različnimi toni in barvami. Da gre pri tej arhitekturi, kot tudi pri ostalih baročnih, za preračunano toniranje, se je pokazalo, ko smo sondirali Facijev oltar: originalne baročne barve, ki so skrite pod neprimernimi kasnejšimi polihromacijami, se po tonih ujemajo s poslikavo arhitekture. Tako je npr. arhitekturni del oltarja, ki je po svoji funkciji soroden vlogi sten, obarvan vijoletno, prav tako kot so stene ladje in prezbiterijske. — Žal je izvedba ostala le na pol pota: upoštevali so baročno skalo barv, prepleskali ornamentalni okras na pilastrih in lokih, slikarji na oboku pa ohranili in restavrirali (Izidor Mole). — K. R.

Polzela. Na posestvu Šenek je bila revidirana zaščitna odločba št. 31/151-1951, ki je ščitila 4.884,1 ha grajskega parka, tako da sta bila zadovoljena oba interesenta: Dom onemoglih in KZ Vipolže, ni pa v ničemer ogrozila parka (iz zaščitnega področja so bile izvzete parcele št. 970, 971, 972 in deloma 885, ki v naravi niso park).

Farna cerkev, ki se prvič omenja leta 1255, je v ladji in stenah starega prezbiterijske še romanska. V 14. stoletju ji je bil prizidan zvonik, v baroku pa sedanjí prezbiterijski, obe kapeli in zakristija, ladja pa je bila dvignjena in obokana. Obnova cerkvene zunanjščine se je izvršila kljub točnim zavodovim navodilom in nasvetom precej samovoljno, tako da ni stavba z obnovo ničesar pridobila na svoji pričevalni vrednosti, saj so prebelili celo sklepnike, vzdane v vzhodno prezbiterijsko steno, rebra v zvonici in glavni portal. — J. C.

Polževo, popravila na podružnici sv. Duha. Dne 27. maja 1960 je ob nevihti strela udarila v zvonik cerkve, pri čemer je zgorela zvonikova streha ter del strehe nad gotskim prezbiterijskim. Ker gre za znan kulturni spomenik z gotskim portalom in prezbiterijskim ter opremo iz 17. stoletja nad obiskovano turistično točko, je spomeniški organ takoj interveniral, naj se škoda popravi. Streha je bila v nekaj dneh nadomeščena z upoštevanjem prejšnjega stanja. Pri ogledu je bilo ugotovljeno, da bo tudi bogati gotski portal potreben zavarovalnih posegov, zakaj posamezni kamni se že luščijo. — N. Š.

Pomjan — podružna cerkev Matere Božje. Od srednjeveške cerkve, ki je bila v baroku prezidana in je dobila nov prezbiterijski, je z gotovostjo ohr-

njena severna ladijska stena, ki so jo v baroku le povišali. V njeni osi je nenavadno nizko postavljeno strelni lini podobno okence, ki je z notranje strani zelo močno vrezano v steno in je njegovo ostenje pokrito s kamnito ploščo, tako da ima obliko pravokotnika, kakršna je tudi, čeprav v zelo pomanjšani obliki, svetlobna odprtina, ki ni sredi stene, temveč močno pomaknjena na zunanjo stran. To okence ohranja s svojo funkcionalno obliko domačo gradbeno tradicijo in je z njim ta del stavbe vsaj iz 14. stoletja.

V notranjščini so v spodnjem delu severne ladijske stene ohranjeni fragmenti srednjeveških stenskih slikarij, ki so pokrite z debelejším ometom in so bile izvršene na prvotni, močno naključvani omet. Kjer je v spodnjem pasu pri podobnih zasnovah navadno naslikan zastor, so tu pravokotna polja s svetniškimi figurami. Te upodobitve so tako nizko pri tleh, da je nemogoče, da bi bile že prvotno tako zasnovane in vse kaže na to, da so bila cerkvena tla ob barokizaciji nasuta za vsaj 80 cm. To potrjuje tudi lega poprej omenjenega okenca. Nad spodnjim pasom slikarij, ki so zdaj tik nad tlakom, je od fasadne stene do okenca naslikan Pohod treh kraljev. Za zdaj je viden le delno ohranjeni Poklon, kjer Marija sedi z detetom v naročju, klečeči kralj pred njim pa mu po italijanskem načinu poljublja nogo. Ohranjeni obrazi so zelo izrazito modelirani in detajli, ki so kljub slabi ohranitvi še vidni, kažejo na dobro kvaliteto. Desno od okenca je v višini drugega pasu sedeča figura v vijolični halji, katere pomen pa zaradi te delne ohranitve ni jasen. V spodnjem pasu se da pod Poklonom treh kraljev s težavo razbrati prizor s sv. Jurijem, ki ubija zmaja. Karakter slikarij ohranja še mnoge trecenteskne elemente in zdi se, da so nastale okrog leta 1400.

Na rdečih okvirih posameznih prizorov je več grafitov. Od doslej pregledanih je najstarejši med njimi tisti, ki se glasi: »Hic fuit . . . 14XXX9«, ki je torej še iz 15. stoletja, medtem ko so drugi večinoma že iz naslednjega stoletja in je med njimi tudi mnogo glagolskih, kakor na primer: »To pisa pop Marko Kršković ki . . .« iz leta 1531. Med ostalimi je bilo mogoče razbrati še naslednja dva: »ot svetago Antona« in pa podpis »Johannes de Pomian«.

Pod opisanimi slikarijami je zglajen omet z ostanki barve na nekaterih mestih, kar kaže na to, da je arhitektura starejša od slikarij in da ni bila sprva poslikana, temveč so bili na toniranih stenskih ploskvah naslikani le posvetilni križi.

Opisane slikarije so prišle na dan ob obnovitvenih delih v tej vaški podružnici, ki je doslej služila za skladišče. Kljub temu da je ohranitev teh slikarij le delna in razmeroma slaba, jih vsekakor kaže ohraniti vsaj kot dokument srednjeveškega stenskega slikarstva v tem delu Slovenije, kjer so spomeniki vsaj doslej še razmeroma manj številni in manj znani kakor drugod, utegnejo pa se marsikje izkazati kot dela domačih koprskih slikarjev, ki se v arhivskih virih omenjajo, a njihovega opusa doslej nismo poznali. — M. Z.

Popetre pri Gračiču — podružna cerkev sv. Andreja. Pri ogledu tega spomenika se je pokazalo, da obsega pravokotno ladjo, ki je pokrita z ravnim, kasetiranim in poslikanim lesenim stropom iz 17. stoletja, ter prečno pravokotni prezbiterij, ki je obokan z rebrastim križnim obokom. Ta arhitektura je zelo verjetno nastala že v 15. stoletju, čeprav se v njej izražajo še romanske stavbne tradicije. Obok prezbiterija mora biti v celoti poslikan, ker se izpod mnogih slojev beleža kažejo sledovi sitih barv, po katerih bi morda lahko sklepali na drugo polovico 15. stoletja. Na stenah slikarije niso bile ugotovljene. — M. Z.

Prevalje. — V podružnici sv. Barbare so bile restavrirane freske na oboku prezbiterija, datirane z letnico 1466. Restavriranje je obsegalo dokončno odkritje nestrokovno odkrivanih slikarij, suho in mokro čiščenje, kitanje, utrditev odstopajočega ometa, prvo fiksiranje s triodstotno raztopino akronala v vodi, retuširanje zakitanih in odrgnjenih mest ter končno fiksiranje s petodstotno raztopino akronala v vodi. Delo so opravili restavratorji Zavoda za spomeniško varstvo LRS v sodelovanju z restavratorji Zavoda za spomeniško varstvo v Mariboru: A. Demšar, D. Demšar, G. Dolinšek in N. Pernat. — M. Ž.

Prilesje. Popravljen je bila konstrukcija ostrešja lope gotske cerkve v Prilesju. — E. S.

Ptuj — cerkev sv. Ožbalta. Cerkveno upraviteljstvo je že leta 1959 vložilo na pristojne gradbene oblasti prošnjo za odobritev prezidave cerkvenega slavoloka po načrtih prof. ing. arh. J. Valentinčiča, češ da obstoječi slavolok zakriva pogled na glavni oltar z nekaterih sedežev v ladji. Ker je pravilno sodila, da gre v danem primeru za spomeniški objekt in da je zato za izdajo gradbenega dovoljenja že po gradbenem zakonu potrebno za prezidavo tudi soglasje spomeniških organov, je občinska gradbena inspekcija zahtevala mnenje Zavoda za spomeniško varstvo v Mariboru, ki je bil za to teritorialno pristojen. Imenovani zavod je to soglasje izdal, ker so bili njegovi zunanji strokovni izvedenci mnenja, da je prezidava z estetskega gledišča zadovoljiva, niso pa pri tem upoštevali prvenstvenega merila za presojo spomeniških objektov, to je njihove zgodovinske pričevalnosti.

Zavod za spomeniško varstvo LRS je za stvar izvedel povsem slučajno že po zgoraj opisanem postopku, vendar pa še pred izvršitvijo predvidenih in s strani gradbenih organov že tudi odobrenih del. Spričo spomeniške pomembnosti objekta in v prepričanju, da pri izdaji soglasja mariborski zavod historignega momenta ni v zadostni meri ali pa sploh ne upošteval, je republiški zavod predložil mariborskemu, naj izposluje začasno ustavitev del, dokler se zadeva temeljiteje ne pretehta in objekt sam podrobneje ne preišče. Raziskovalna dela so bila takrat, to je v januarju 1960, laže izvedljiva, ker je bil slavolok zaradi nameravane predelave že z obeh strani poodran in pod ladijskim obokom njegova stena na štirih mestih prebita.

Po načrtu bi naj slavolok povečali tako, da bi ga v dani, to je v gotski obliki, za en meter enakomerno razširili na vse strani. S tem bi bila povsem uničena njegova izvirnost, občutno pa bi se spremenilo tudi dano prostorninsko razmerje med ladjo in prezbiterijem, ki je stavbno-razvojno pričevalno in je ravno značilno za večstoletno rast srednjeveške arhitekture.

Podroben ogled spomenika je pokazal naslednje: neskladnost med ladjo in poznogotskim prezbiterijem, ki je že ob pogledu na zunanjščino navaja na misel, da obe ti dve glavni sestavini cerkve nista nastali istočasno, je še mnogo očitnejša v notranjščini, kjer se baročno obokana ladja odpira v prostoren, mrežastorebrasto obokani prezbiterij skozi razmeroma majhen šilasto-ločni slavolok, ki neprispeva k enotnosti celotne prostornine, in je tako stanje verjetno posledica arhitekturne rasti v tistem obdobju, ko enotno zasnovana prostornina na primer renesančnega ali baročnega tipa še ni bila ne dosežek in ne ideal takratnih graditeljev v zahodni in srednji Evropi. Že samo to dejstvo je dalo misliti, da bi utegnila biti ladja starejša od prezbiterija in da tudi gotski slavolok s svojo skromno odprtino skorajda ne more biti delo arhitekta, ki je zasnoval prostor-

ninsko že povsem novodobni in le formalno še gotski prezbiterij z njegovo obsežno in jasno pregledno prostornino. Preiskava naj bi torej pokazala, kakšno je časovno zaporedje ladje, slavoloka in prezbiterija. Stikališče vseh treh — slavoločna stena — kot hkrati vzhodna stena ladje, zahodna stena prezbiterija in nosilka slavoločne odprtine, pa je bila ravno tista, ki naj bi v smislu projekta doživela večje spremembe in je bila zato v celoti poodrana ter ponekod že tudi načeta. Preiskava tes tene je pokazala tole: zid je iregularno grajen iz lomljenega kamenja, med katerim prevladujeta zlasti peščenec in lehnjak, deloma pa se pojavljajo tudi kosi marmora. Ta struktura zidu je prevlečena s tanko plastjo ometa, ki je debelejši edinole v stikih med kamni, kjer so bile potegnjene v še sveži omet horizontalne črte. Tak način gradnje in zlasti še fugiranja je značilen za romansko obdobje in smo ga pri nas zasledili na mnogih spomenikih romanske arhitekture. Taka stenska površina je posebno dobro vidna nad šilastim vrhom slavoloka tik pod ladijskim obokom, kjer se kamnita stena stopničasto stanjša in je v tej višini verjetno ležal raven lesen strop, s kakršnim je bila ladja prekrita vse do konca 17. stoletja, ko so jo baročno obokali. Debelina njenih sten 70 cm potrjuje, da ladja sprva ni bila namenjena za obokanje. Ta stopnica v zidu je bila v času obokanja izpolnjena z opeko do debeline ostalega dela stene, da se je nanjo lahko naslonil ladijski obok. Kjer so opeko odstranili zaradi postavitve gradbenega odra, pa je dobro vidna struktura tanjše kamnite stene, ki je grajena na tem mestu iz prisekanih kosov peščenca in lehnjaka, stiki med njimi pa so značilno zafugirani. Podobna struktura s fugiranjem je vidna tudi na vzhodni strani te stene pod obokom sedanjega prezbiterija, zlasti dobro pa se je opisani način gradnje ohranil za odstranjeno menzo južnega stranskega oltarja. Posamezne gradbene faze pa se je dalo najbolje slediti nad pred desetletji napravljeno vdolbino za južnim stranskim oltarjem. Tu je pod sivim baročnim ometom zelo dobro ohranjena poprej opisana zidava, ki pa v bližini slavoloka nenadoma preneha in se od tu dalje stena proti slavoloku nadaljuje v povsem drugačni zidavi, ki predstavlja iz drobnega lomljenca in celo iz opeke sestavljeno mašilo, s katerim je obzidano vse slavoločno ostenje. Ta moment pa govori za to, da obstoječi gotski slavolok ni sočasen z vzhodno ladijsko steno, temveč so ga vanjo vstavili pozneje, ko so v gotiki prvotno apsidno stare cerkve, od katere je ohranjena ladja, nadomestili z gotskim prezbiterijem in s tem v zvezi prvotno apsidalno odprtino ali pa polkrožni slavolok povečali v obstoječega. Ta slavolok je zgodnje gotski, šilasto-ločen, ima močno posnete robove, ki so spodaj odrezani na ajdovo zrno (na ladijski strani so ta motiv uničili, ko so postavljali ob steno stranska oltarja) in je pod mnogimi beleži opečnato rdeče toniran. Iz vsega tega sledi, da je ladja v svojih okvirnih stenah, ki so zaradi baročnih kapel močno uničene in zato ni upanja, da bi lahko v njih našli zazidana stara okna, ki bi to samo ponovno potrdila, ostanek neke romanske cerkve, ki je imela majhen, po romanskem načinu oblikovan prezbiterij, bodisi v obliki polkrožne apside ali pa, kar je verjetneje, korni kvadrat. Njegovo zasnovo bi verjetno še lahko ugotovili z arheološkim posegom. Ob prvi gotizaciji te romanske cerkve so ladjo ohranili, oltarni prostor pa zamenjali s času ustreznim gotskim prezbiterijem, zaradi katerega je bilo treba tudi prvotni slavolok predelati v sedanjo obliko. Ta prva gotska predelava romanske cerkve bi se lahko izvršila nekje v 14. stoletju. Obstoječi prezbiterij, ki je kot »dolgi kor« nadomestil zgodnjegotskega, pa je nastal komaj v času zadnje gotike kot odraz potreb in modnih zahtev ptujskega meščanstva. Njegov obok je prislo-

njen k ometani in pobeljeni vzhodni ladijski steni, ker je sedanji prezbitერიj toliko večji od prejšnjih dveh, da se je naslonil na tiste dele stene, ki so bili nekdanj že vidni na njeni zunanjsčini. Tako je obstoječi prezbitერიj plod tretje gradbene faze, oziroma druge gotizacije.

V tej luči pa nastane neskladnost med njegovo prostornostjo in med slavolokom, ki iz ladje vodi vanj, bolj razumljiva. Ravno slavolok v svoji dani obliki je bil torej skupaj z momenti, ki smo jih opisali v ostalih delih slavoločne stene, tisti dragoceni dokument, ki je edini pričal o večstoletni rasti spomenika in je bil tako najpomembnejše oporišče za študij njegovega stavbnega razvoja.

Kljub vsem opisanim ugotovitvam, s katerimi se je prvič pojasnila doslej še ne do kraja razložena stavbna zgodovina tega ptujskega spomenika, ki smo jo poprej le slutili, pa je bil nameravani projekt razširitve slavoloka vendarle izvršen. S tem so uničeni ne le domala vsi momenti, ki smo jih navedli v dokaz stavbnega razvoja cerkve, s tem se ni samo bistveno spremenilo prostorninsko razmerje med posameznimi njenimi deli in s tem spomeniška pričevalnost, ki je osnovni namen spomeniškega varstva in celo zakonito določilo spomeniške zakonodaje, temveč se je pred našimi očmi na kulturnem spomeniku zgodilo nekaj, česar očitno nismo bili v stanu preprečiti. — M. Z.

P t u j, stavba Okrajnega sodišča. Dovolila se je njena adaptacija pod pogojem, da investitor striktno upošteva korekturne predloge ing. arch. Jaroslava Černigoja glede načina izdelave oken, predvsem pa vrnitev vseh plastičnih okenskih okvirov na prvotna mesta. Na te pogoje je investitor pristal, vendar jih še ni izvedel. Akcija se je vršila leta 1960.

Mestni muzej. Izdelan je bil načrt in stroškovnik za pojačanje lesene stropne konstrukcije v kulturno-historični zbirki na gradu, saj so stropi v tako slabem stanju, da je nevaren vsak večji obisk galerijskega oddelka, ki se nahaja nad njimi. Enako je bil izdelan tudi načrt in stroškovnik za popravilo vseh 98 oken na gradu. Sedanja okna so namreč do take mere dotrajala, da bo treba menjati večino medokvirnih okenskih polic na zahodni in severni fasadi ter nekaj okenskih okvirov. Enako je treba popraviti vse roloje ter jih pritrditi v višini prečke nadsvetlobnega krila. Treba bo tudi nadomestiti manjkajoča stekla ter opleskati vsa okna.

Dosežen je bil pristanek s strani ObLO Ptuj, da se Potrčeva mizarska delavnica vendar končno izseli iz muzejskih prostorov.

Na Dravskem stolpu, v katerem se nahaja vinarska zbirka Mestnega muzeja, je bilo leta 1960 popravljeno ostrešje ter prekrita streha, ki je bila že v tako slabem stanju, da je grozila stolpu nevarnost zamakanja.

Dovolila se je odstranitev hlevov na severovzhodnem podnožju grajskega griča, utrditev otroškega igrišča istotam ter zgraditev železobetonskih bazenov za trditev galatita v grajski žitnici, ker njihova gradnja ne posega v konstrukcijo zgradbe, niti ne spreminja njene zunanje podobe.

Izvršen je bil komisijski ogled minoritskih razvalin v zvezi z gradnjo nove pošte na mestu nekdanje cerkvene ladje, dovoljena namestitev primernih svetilk ob cesti na grad ter pregledano stanje dominikanske stavbe, pri kateri je bilo ugotovljeno, da je ostrešje slabo. Vznemirljivo stanje arheoloških spomenikov v tako imenovanem Povodnovnem sub divo muzeju je sprožilo konec leta 1961 akcijo za njih utrditev z večkratnim prebrizgom z apnenim cvetom, nakaar bo leta 1962 izvršena širša akcija njih konservacije. Obenem je bilo ugotovljeno

tudi slabo stanje nekaterih meščanskih poznogotskih in renesančnih portalov, ki jih bo treba v prihodnjih letih vsekakor zaščititi. — J. C.

Ptujska gora. V nadaljevanju obnovitvenih del na zunanjšini je prišel v letu 1960 na vrsto zvonik in del južne fasade. Obnova ometa se je tu izvršila po istih načelih kakor na ostalih delih cerkve. V letu 1961 so se obnovitvena dela nadaljevala. V načrtu je bila naprava novega ometa na zahodni fasadi, na še preostalih delih južne fasade in na vzhodnih zaključkih ter sprememba vhodne lope nad glavnim portalom. Na še vseh neobnovljenih stenskih ploskvah je bil odstranjen stari omet iz časa zadnje restavracije leta 1939, ki niti v tehničnem niti v estetskem pogledu ni ustrezal. Bil je predebel in je pokrival tudi obdelane ogelne kamne v svojevoličnih oblikah, njegova površina pa je bila grobo brizgana. Sedanji zaribani omet je bil izvršen na enak način kakor poprej na severni strani, to je v podaljšani malti z dodatkom betonita, in ne sega prek kamnitih ploskev šivanih oglov. Barvo mu daje naravna barva peska.

S temi deli je bila zaključena obnova zunanjščine, kar zadeva ometavanje, medtem ko je ostal podzidek še povsem nedotaknjen. Na več mestih je v njem kamen že močno preperel, večinoma pa so okvare zakrite z debelo cementno prevleko, ki je propadanje le še pospešila, ker je kamen pod njo dalje razpadal in stena ni mogla oddajati vlage. V naslednji fazi del bo treba nujno misliti tudi na popravilo podzidka v prvotni obliki, kar ni le estetsko, temveč tudi tehnično nujno potrebno.

Da bi se zmanjšalo zadrževanje padavinske vlage v neposredni okolici cerkve, so bili že prejšnje leto napravljeni žlebovi in opremljeni z odtočnimi cevmi, ki so zdaj speljane v kanalizacijski sistem z odtokom ob stopnišču na severozahodni strani. Tako se zdaj vsa meteorna vlaga z vseh streh razen z zakristijske odvaja izven obzidja, kar bo nedvomno pripomoglo k osušenju spodnjih delov sten in še zlasti na južni strani, kjer je vlaga največja. V zvezi s tem pa bi bilo za popolno osušitev treba znižati tudi zunanjo višino tal, ki so na primer na južni strani okrog baročne kapele za okoli 50 cm nad cerkvenim tlakom. To obratno razmerje viyin vzdržuje ponekod vlago v cerkvi in ga je zato treba spremeniti.

Od del, ki so bila predvidena za leto 1961, pa ni bila izvedena rekonstrukcija vhodne lope, čeprav so bile v ta namen izvršene vse priprave. Obstoječa lopa s svojim polkrožnim zunanjim lokom in z baročnim križnim obokom, ki je bil med oba gotska opornika pozneje nasilno vstavljen, v estetskem pogledu zelo moti enotni gotski značaj, ki ga je treba pri ptujskogorski arhitekturi prvenstveno upoštevati. Zato je strokovna komisija sklenila, da se baročni obok v lopi odstrani in se prostor med obema opornikoma nad glavnim portalom prekrije s pultno streho v višini sedanje, ki pa naj bi bila v razliko s sedanjo opečno pokrita s skrilom in bi slonela na močnem hrastovem brunu, razpetim med opornikoma ter postavljenem na novih kamnitih konzolah, na kakršnih bi sloneli ob steni tudi špirovci odprtega ostrešja. S tem bi bil gotski portal razbremenjen nizkega baročnega oboka, ki ga vizualno utesnjuje v njegovem višinskem zagonu, funkcionalna strešica pa ne bi imela nobenih stilnih pretenzij in bi povsem nevtrarno varovala portal, oba gotska reliefa ob straneh in obiskovalce cerkve, ki se zadržujejo pred vrati.

Pri obnovi zahodne fasade se je znova postavilo vprašanje njene prvotne oblike, ki je bila žrtev neke katastrofe že kmalu po nastanku cerkve. Oba vzpo-

redna vertikalna robova, ki potekata v steni kot nadaljevanje takrat zrušenih opornih zidov, sta zelo verjetno ostanek neke arhitekture pred zahodno fasado, ki je segala v nadstropje in se je zaključevala tam, kjer sta se v steni ohranila dva poševna kamnita zidca. Ta prislonjena arhitektura je bila torej nadstropna in gotsko rebrasto obokana tudi v prvi etaži v višini pevskega kora, kjer je na levi strani ob oporniku nad portalom še sedaj viden ostanek konzolnega dela obočnega sistema. Nad odbitim delom, ki se je prvotno nadaljeval v rebra, je bila doslej provizorično vzdana kamnita figura angela s trakom v rokah, ki je bil sedaj vzdan v fasadno steno levo od polžastih stopnic. Rekonstruirana lopa bo izvršena pač v prihodnji delovni sezoni, ko bo treba obnovo celotne zunanjščine zaključiti z novim fasadanjem Frančiškove kapele, ki naj bi ob tej priložnosti dobila tudi od sedanje pločevinaste ustrežnejšo obliko strehe z drugočno kritino.

Ceprav je bilo predvideno, pri obnovi apsidalnega dela cerkve žal ni bilo mogoče odpreti deloma le parapetno, deloma pa v celoti zazidanih gotskih oken, kar bi močno prispevalo k izgledu zunanjščine korne partije. Izkazalo se je namreč, da so ob postavljanju baročnega oltarnega nastavka, kar je bil tudi povod za zazidavo teh oken, baročni oltar iz tehničnih razlogov z vezmi tako tesno spojili s stenami in z novim zidom v oknih, da danes brez večjega tveganja in verjetno zelo zahtevnih tehničnih posegov v danih pogojih in z razpoložljivimi sredstvi tega stanja ni mogoče spremeniti.

Po obnovi zunanjščine pa bo seveda treba misliti na nadaljevanje prezentacijskih posegov v notranjščini. — M. Z.

P u š č a v a. Pregledano je bilo stanje znane romarske cerkve, ki jo odlikuje izredna arhitektura in oprava zaradi škode, nastale ob priliki gradnje ceste Fala—Lovrenc na Pohorju, ter nasvetovani potrebni varstveni ukrepi. Ob tej priliki je bila ugotovljena močna prhllost oltarjev, ki jih bo treba čim prej utrditi in konservirati. — J. C.

R a č e. Pregledana je bila graščina in posebno kapela, ki je zaradi svoje prostornine in oprave, posebno dragocenega glavnega oltarja iz štuka, kulturni spomenik ter vredna ohranitve. Graščina ima sorazmerno dobro streho, sicer pa deli usodo tovrstnih stavb, porabljenih v stanovanjske namene. — J. C.

R a v e n v Slovenski Istri — podružna cerkev sv. Petra. Vaška cerkev je večja stavba enotnega pravokotnega tlorisa brez prezbiterija, ki ohranja s tem lokalne posebnosti noter v 18. stoletje, saj je bila v opisani obliki pozidana leta 1760. Notranjščina je bila doslej po lokalnem načinu pokrita z ravnim, ome-tanim stropom.¹

Po zamisli akad. slikarja Toneta Kralja je bila vsa notranjščina popolnoma preurejena. Namesto ravnega stropa so prostornino prekrili tako, da se med stropniki bočijo prečno postavljene banje iz lesonita. V vzdolžni smeri povezujejo stropnike posrebreni trakovi z vrsto žarnic, vmes pa so razmeščene angelske glave iz gipsa. Taka preureditev pomeni bistven poseg v karakter arhitekture, ki resda ne sodi med vrhunska prizadevanja baročnega stavbarstva, a je dovolj značilna za svoj kulturni prostor.

Pred predelavo so bili v cerkvi trije oltarji: marmorni glavni oltar iz l. 1801 z dvema paroma okroglih stebrov in s sliko Madone s svetniki, ki ima spodaj napis, iz katerega je razviden čas njenega nastanka skupaj z oltarjem. Ob stranskih stenah sta bila postavljena velika marmorna oltarja, katerih oni ob južni steni je bil datiran z letnico 1670. Poleg celotnega koncepta je zlasti vzbujala

Raven v Istri — podružna cerkev sv. Petra,
severni stranski oltar pred odstranitvijo
(foto: M. Zadnikar)

Raven v Istri — Chapelle St Peter,
autel latéral nord avant son déplacement

Raven v Istri — podružna cerkev sv. Petra,
demolirana in razbita renesančna oltarja
zunaj cerkve (foto: M. Zadnikar)

Raven v Istri — Chapelle, autels Renaissance
démontés et brisés à l'extérieur de l'église

pozornost značilna renesančna motivika, s katero sta bila okrašena kamnita okvira obeh slik slabše kvalitete. Ta motivika spominja na podobno okrasitev južnega stranskega portala koprške stolnice in na podobne izdelke v frančiškanski cerkvi v Piranu. V slovenskem merilu sta pomenila oba oltarja enega najlepših primerov renesančne oltarne arhitekture kljub temu, da sta bila morda ob prenosu iz neke koprške cerkve v novo pozidano stavbo deloma baročno predelana. Ne da bi investitor imel soglasje spomeniških organov, je v smislu Kraljeve preureditve notranjščine oba ta dva marmorna oltarja nestrokovnjaško demontiral in njihove razbitine deponiral ob severni steni cerkve, kjer so izpostavljeni nadaljnjemu propadanju. Tako početje ni niti samo v nasprotju s spomeniško zakonodajo, temveč tudi ni v skladu s kulturnim odnosom

do kulturnih spomenikov, ki je bil tu bistveno prizadet. Izkazal se je kot klasičen primer, kako se s kulturnimi spomeniki ne sme postopati. — M. Z.

Repnje pri Vodicach, popravilo podružne cerkve in tabora. Na pobudo župnijskega urada v Vodicach so v letu 1961 začeli pripravljati gradivo za obnovitev kritine. — Sedanja baročna cerkev je naslednica srednjeveške, od katere je ohranjen kamnit kip ljubljanske kamnoseške delavnice in konzola z delno ohranjeno originalno polihromacijo. Cerkev obdaja še dobro ohranjeno taborno obzidje z dvema okroglima obrambnima stolpoma, od katerih ima zahodni ohranjen originalni srednjeveški strešni stolp s strelnimi linami. V obzidju je vključen še gotski cerkveni zvonik. Konservator je dal navodilo, da pri obnovi njegove kape upoštevajo srednjeveško obliko, ki je bila štiristrana pristrešena. Popravila so potrebne strelne line, prav tako deli v obzidju in zvoniku. Severovzhodni stolp so zasilno prekrili s pločevino. — Glede na naglo propadanje protiturških taborov (npr. Tabor nad Ihanom) bi v prihodnosti kazalo začeti akcijo za ohranitev in prezentacijo najbolj tipičnih in pomembnih, med katere sodi poleg Tabora pri Grosupljem gotovo tudi repenjski. — K. R.

Skorno. Poznogotska podružnica sv. Antona v Skornem z originalnim obokom v prezbiteriju in baročnim iz 1. polovice 18. stoletja v ladji hrani pod ometom še srednjeveške freske ter je zaradi tega umetnostnozgodovinsko zanimiva. Leta 1960 je bila obnovljena njena zunanjščina. — J. C.

Slap pri Vipavi. — V stranski kapeli župne cerkve je bila restavrirana Jelovškova freska, ki predstavlja naslikano oltarno arhitekturo. Slikarija je bila v izredno slabem stanju, posamezne plasti fresko-ometa so bile slabo povezane med seboj. Sprhneli omet spodnjih plasti je odpadal skozi razpoke, deloma pa odriival vrhno plast. Freske je restavriral že leta 1882 Wolfov pomočnik Simon Ogrin, medtem ko je mojster slikal v Vipavi. Ob sedanjem restavriranju je bil najprej utrjen omet s kazeinskim apnom, zapolnjene so bile votline in razpoke, nato pa je bila slikarija utrjena z apnenim cvetom. Sledilo je suho čiščenje, lokalno retuširanje manjših poškodb, večje ploskve pa so bile retuširane tonsko. Nazadnje je bila freska fiksirana še z raztopino E-laka. Freske je restavriral T. Kvas, pomagala pa sta mu študenta R. Pergaj in V. Povše. — M. Ž.

Iz zunanje stene prezbiterija župne cerkve so bili izločeni gotski sklepniki in figuralne kontrole zaradi njihovega očiščenja in ponovne vzdave v notranjo steno zakristije. — E. S.

Slivnica pri Mariboru. Farna cerkev je zanimiv stavbni kglomerat, katerega arhitektonski razvoj doslej ni bil podrobneje proučen, se je pa precej pojasnil ob obnovi njene notranjščine. Predvsem se je ugotovilo, da je ladja še romanska, da je bila precej nižja od sedanje, da je imela vrsto visoko ležečih oken z močno poševnim ostenjem, da je imela polkrožno zaključen in paličasto profilirani glavni portal, katerega temenski del s profilacijo žleb-palica-žleb se je našel ter govori za začetek 13. stoletja, in da ima v zahodni fasadi vzdan vrh velikega rimskega nagrobnika s plastično skupino dveh levov. Vzhodni zaključek romanske stavbe ni znan, pač pa je ohranjen del severnega zidu prejšnjega prezbiterija, ki je bil precej ožji od sedanjega ter je bil ob njegovo južno steno postavljen v 15. stoletju prosto stoječi zvonik (kot v Rušah), ki je bil povezan z vrati in mostovžem s podstrešjem prezbiterija. Ko so po turških devastacijah leta 1523 zgradili sedanji prezbiterij, so ga premaknili toliko na jug, da se dotika zvonika, toda s tem zlomili cerkveno simetralo. Takrat so mislili

zgraditi tudi novo ladjo, vendar jim je manjkalo za to denarja, in tako se je zgodilo, da je mnogo višji prezbiterij stal pred nizko staro ladjo, katere vzhodno steno so dvignili ter slavolok zaokrožili tako, da je segal nad njen tabulat. Šele v baroku, ko so prizidali stranski kapeli, so močno dvignili in obokali ladjo ter tako ustvarili sedanjo prostornino, ki je po uspeli obnovi izredno pridobila na svojem učinku. Ob tej priliki so bili vsi kamniti deli (slavolok, rebra, empora) očiščeni recentnih prevlek in obzidav, zaplombirani ter primerno tonsko retuširani, obnovljena vsa okna ter očiščena celotna oprava. Delo je po navodilih zavoda izvršil leta 1960 mojster Škrlec, oltarje pa je očistil podobar Hinko Podkrižnik. Leta 1961 se je na cerkvenem prostoru našel rimski relief, katerega gornji del manjka in ki verjetno predstavlja Dobrega pastirja. Vsi najdeni kamnoseški fragmenti so skupaj z poznogotskim krstilnikom shranjeni v nekakem lapidariju pod pevsko emporo.

Graččina, ki je nastala kot naslednica starega slivniškega gradu že konec 15. stoletja, služi danes kot vzgojna ustanova socialno ogrožene mladine. Okoli leta 1870 je bila popolnoma predelana v angleškem castell-stilu ter kot taka, sredi skoraj popolnoma uničenega parka, prav dobro učinkuje. Adaptacije, ki so stavbo funkcionalno bolj prilagodile potrebam ustanove, so se tikale samo dvo-riščne fasade in notranjih prostorov, niso pa v ničemer prizadele zunanje podobe graščine. Zato so bile odobrene in tudi izvedene leta 1960 pod pogojem, da se zasnovani prizidek skladneje prilagodi obstoječemu stanju glede okenskih odprt in da se primerneje uredi okenske osi. — J. C.

Slovenska Bistrica. Grad je pomembna arhitektura 17. stoletja, ki hrani na stopnišču in v glavni dvorani freske baročnega slikarja Franca Ignacija Flurerja iz leta 1712. Da je stavba v skrajno zanemarjenem stanju in nezadržno propada, je bilo povedano že v Varstvu spomenikov VI, p. 109 in VII, p. 230. Končno je leta 1960 zavod dosegel, da je bila glavna dvorana izpraznjena in se bo lahko v doglednem času začelo reševanje močno ogroženih fresk. Seveda je ta rešitev samo delna, saj tangira le glavno dvorano, ne pa vsega grajskega kompleksa, ki ga lahko reši pred popolnim propadom samo najdba primernejše funkcije od sedanje stanovanjske in s tem kulturnejšega uporabnika. — Dovolila se je preureditev izložbenih oken v vogalni hiši na trgu ter ureditev celotne zunanjsčine, pri čemer se je podjetje zgledno držalo zavodovih navodil in tako rešilo zanemarjenosti stavbo, ki je lep primer meščanske hiše iz začetka 19. stoletja. Obnova se je izvršila leta 1960. — J. C.

Slovenske Konjice. V zvezi z regulacijskimi deli na trgu, ki so obsegala njegovo tlakovanje ter preureditev potoka, ki teče po njem in je zanj tako značilen, da ga je kazalo tudi v smislu nove regulacije ohraniti nepokritega, je bilo treba začasno demontirati tudi obe baročni figuralni znamenji. Prvo, Florijanovo znamenje, je postavljeno nad potokom sredi trga in je skupinskega tipa z osrednjim stebrom, na katerem je kamnit kip sv. Florijana, okrog pa so na podstavkih figure še štirih svetnikov. V zgornjem delu trga pa je stal tik pod cerkvijo Marijin steber po vzoru podobnih znamenj, ki stoje sredi trgov in glavnih ulic mnogih naših mest, pa tudi drugod po srednji Evropi. Obe znamenji sta izdelek domačega kiparja Frančiška Zamblinga iz sredine 18. stoletja.

Demontirane dele obeh znamenj so najprej deponirali v zasilno lopo, od koder pa so jih pozneje nestrokovnjaško še dvakrat premestili, pri čemer so se figure močneje poškodovale. Leta 1961 je restavrator Zavoda za spomeniško

varstvo v Mariboru Anton Blatnik začel z restavriranjem plastik in kapitelov. Očistil jih je in površinsko utrdil z apnenim cvetom. Vidnejša manjkajoča mesta je tudi dopolnil s kamnom, nato pa so bile plastike shranjene na varnejšem prostoru. Istočasno je bil naročen nov granitni podstavek za spodnje znamenje, ki bo ob finančnem sodelovanju ObLO Konjice rekonstruirano na prvotnem mestu v letu 1962, prav tako pa tudi Marijin spomenik, ki pa bo zanj treba poiskati primernejše mesto izven vozišča. — M. Z.

Srednja vas, odkritje stenskih slik v cerkvi sv. Radegunde. Po nakučju ugotovljene in kasneje v celoti odkrite stenske slike (odkrivala konservatorja B. Sajovic in M. Pirnat) sodijo v vrsto načrtnih odkrivanj srednjeveškega stenskega slikarstva na Gorenjskem, kar ponovno dokazuje, da utegnemo naleteti na stenske slike tudi v dosledno barokiziranih prostorih. Podobno kot v Bodeščah so se tudi tu slike skrivale pod debelo plastjo izravnalnega kasnejšega ometa, ki ni zakril samo prvotne dekoracije, marveč tudi strukturo prvotne stene in jo nadomestil z razmeroma gladko, zglajeno. Odkritje je pokazalo, da je ladja v celotnem obsegu gotska, sedanji prezbitერიj pa je nadomestil po vsej verjetnosti dosti krajši oltarni prostor bržkone tudi že v gotski izvedbi. Odkrite stenske slike pomenijo v prvi vrsti kvaliteto obogatitev našega srednjeveškega slikarskega gradiva in hkrati tudi razširitev in potrditev dotlej znanih zvez in vplivov s sosednjo Koroško (prim. tako imenovanega žirovniškega mojstra, Janeza Ljubljanskega in mlajšo plast v Tupaličah). Od zahodnega konca se proti vzhodnemu zvrsti na severni steni v spodnjem širšem pasu monumentalni Pohod treh kraljev z bogato upodobitvijo Jeruzalema, spremstva in poklona na vzhodnem koncu ob slavoločni steni. Pohod, ki se pred nami odvija v pokrajini, spremljajo žanrski prizori, predvsem lova (zanimiv je lov s pleteno ogrado). V zgornjem pasu je naslikan pasijon z običajnimi prizori, začenši od Oljske gore do Vstajenja.

Prav tako kot odkritje figuralne slikarije v ladji, se je spomeniški službi zdelo pomembno odkritje prvotne arhitekturne polihromacije v prezbitერიju. Značaj prezbitერიja je poznogotski, zvezdasti obok sloni na kombinaciji okroglih in oktogonskih služnikov s shematiziranimi listnatimi in geometričnimi kapiteli. Členi so poslikani v kombinaciji rdeče, rumene, črne (črnosive). Na severni steni je poleg vrste grafitov najdena tudi na omet naslikana risba okna v originalni velikosti (do sedaj poleg podobnih in žal neohranjenih arhitekturnih risb v Konstanjevici edini primer take vrste pri nas) in letnica 1482, ki jo je na pobeljeni omet napisal neki obiskovalec.

Odkritje v prezbitერიju je pomembno predvsem s stališča poznavanja naših gotskih cerkvenih prostorov. Ladja je še vedno kompaktna in kljub nastanku pred sredino 15. stoletja ohranja še vedno značaj romanske osvetlitve. Gotsko okence majhnih razmerij sicer nastopa že v severni steni, je po romanskem ali zgodnjegotskem načinu postavljeno visoko v steno. Figuralna poslikava, ki je v celoti zavzela severno steno, dobro karakterizira razvojno stopnjo gotskega prostora v podeželski arhitekturi pred sredino 15. stoletja: slikarija v načinu preproge pokriva celotno steno v kontinuiranih prizorih, ki tudi obiskovalca usmerjajo v podolžno usmeritev proti vzhodu, kjer se ladja zlije v poglavitno sestavino cerkvene notranjščine v zgodnjegotski dobi: v prezbitერიj. Bržkone še v tradicionalni izvedbi postavljeni kratki prezbitერიj so pred letom 1482 nadomestili s sedanjim, svetlim, ki se mu tudi že prilagaja značaj poslikave, ki daje prednost svetlim tonom, in dekorativno, skorajda grafično

podčrtavanje konstrukcijskih elementov arhitekture. Vrednost srednjeveškega iracionalno pojmovanega prostora nadomesti svetla prostornina, iz-katere se umakne tudi figuralna poslikava. Estetsko in funkcionalno težo oltarnega prostora pa sprejme bogat krilni oltar, ki zahteva tudi stranske osvetlitve.

Načrtna odkrivanja polihromacij arhitekturnih členov (Vrba, Šmarje pri Ljubljani, Krška vas, Kozarišče) in že znani primeri nam nakazujejo nove tendence, ki se uveljavljajo pri oblikovanju poznogotskih prostorov konec 15. in predvsem v začetku 16. stoletja, kjer prevrednotenje prostora spremlja tudi zanimiva, igračkasta kombinacija mreže reber v že umirjeni obočni strukturi. — J. K.

Stari trg pri Ložu, obnova župnijske cerkve. Župnijski urad v Starem trgu, ki je izrazil namero, da izvede vrsto obnovitvenih del na župnijski cerkvi, je dal pobudo za komisijski ogled stavbe. Glede na pomen arhitekture, ki sodi v vrsto redkih romanskih triladijskih zasnov, kakršne so se uveljavile pri župnijskih cerkvah, glede na kvaliteten renesančni prezbitერიj, izveden v gotski tradiciji, ter glede na pomembno barokizacijo ladje v 17. stoletju je komisija predložila dosledno varovanje spomeniških sestavin. Za spomeniško prezentacijo je priporočila:

- perspektivno rekonstrukcijo oken v prezbitერიju,
- izboljšanje dostopa na prižnico, ki je neustrezen provizorij,
- odstranitev nekvalitetnih oziroma neugodno nameščenih slik na pilastrih,
- koncentriranje Wisiakovega Križevega pota na obeh zunanjih stenah,
- novo toniranje notranjščine po prvotnih ostankih polihromacije, pri čemer naj se v prezbitერიju prekrijejo stropne slikarije,
- rekonstrukcijo baročne polihromacije na obeh stranskih oltarjih,
- prenos baročnih plastik in zlatega oltarja iz župnišča v cerkev.

Pri tem je komisija zavrnila pobudo za povečanje ali dvig pevskega kora in prenos renesančnega nagrobnika na zunanjščino stavbe. Izdana so bila navodila za toniranje notranjščine in fasad ter za popravilo portala. Vsa dela je župnijski urad kvalitetno izvedel, tako da lahko govorimo o vzorni prezentaciji vseh bistvenih sestavin cerkve, ki bo popolnoma zaživela z obnovo baročne opreme. — N. Š.

Stična, obnova baročne kapele. Med Ivančno gorico in Stično stoji kapela, pomemben spomenik poznega 17. stoletja z baročnim oltarjem in kvalitetno baročno oljno sliko z neprimernimi retušami. Objekt je bil že dlje časa ogrožen, ker je bila kritina močno načeta. V letu 1961 so defektno streho nadomestili z novo. Kazalo bi tudi restavrirati oltarno sliko. — K. R.

Strahomer pri Igu, podružna cerkev sv. Jakoba. Glede na dopis župnijskega urada v Tomišlju je Oddelek za družbene službe OLO Ljubljana sklical 8. oktobra 1961 komisijski ogled podružne cerkve v Strahomerju, kjer je restavratorska delavnica republiškega zavoda za spomeniško varstvo pred leti na svoje stroške snela s severne zunanje stene ladje ogroženo srednjeveško fresko. Člani komisije so pregledali stanje objekta in ugotovili, da zaenkrat ni primerne prostora za sneto fresko, ki bi jo morali v prihodnje namestiti v notranjščini. Objekt bi morali najprej primerno sanirati (popraviti kritino, napraviti drenažo zaradi osuševanja sten, plombirati razpoke) in prezentirati (odkriti srednjeveške freske, notranjščino tonirati po prvotnih tonih, v prezbitერიju dokumentirati ostanek okna, pri obnovi velikega oltarja pa upoštevati

prvotno polihromacijo, ki je vidna pod kasnejšimi). — Dimenzija kvadrataste ladje brez talnega zidca (prizidani 3/8 zaključeni prezbiterij z grebenastim oboikom gotskih oblik ga ima), ki je bila nižja od današnje in je imela lesen strop (vidno tanjšanje stene), plast zglajenega ometa pod gotskimi freskami in pa dejstvo, da so za gradnjo porabili rimske spolije (danes v lapidariju na Igu) in nekatere nepopisane kose, ki kažejo na isti izvor, bi utegnili govoriti še za romansko jedro. — K. R.

Strmec — **Nova Cerkev**. V osnovi romanska cerkev tvori z baročnim župniščem učinkovito celoto, ki edinstveno obvladuje svojo okolico ter nikakor ne sme biti pokvarjena z novogradnjami ali rušenjem. Zato je bilo treba premisleka v zvezi z ureditvijo zahodnega stopnišča na mestu porušenega severnega dela župnišča. To delo je bilo izvedeno v letih 1960 in 1961, vendar še sedaj ni dogotovljeno ter ne bo ogrozilo učinkovitosti cerkvene grupacije na pomolu nad dolino. — J. C.

Studenice. Farna cerkev z romanskimi elementi nekdanje samostanske cerkve je bila leta 1960 zaradi daljšega nesporazuma prekrita s pločevinasto namesto škodlasto streho na zvoniku. Leta 1961 je bila njena podružnica, posvečena sv. Luciji, na novo prekrita ter na njej izvršena glavna vzdrževalna dela. — J. C.

Suha pri Predosljah. Za razstavo »Barok na Slovenskem«, ki jo je l. 1961 priredila Narodna galerija, je bil v Ljubljano iz podružnice prepeljan oltarni nastavek iz časa okrog leta 1680. Čeprav je rezbarije že pred prvo svetovno vojno odlično restavriral M. Pavlin po navodilih tedanjega deželnega konservatorja prof. Fr. Stelèta, je črv medtem spet prišel v les. Zlasti so bile poškodovane rezbarije kril in polnil v atičnem zaključku. Pred leti je strela udarila v stavbo in med drugim uničila tudi del ornamentike na oltarju. Medtem ko je bilo zlato še od prejšnjega restavriranja dobro ohranjeno in ga je bilo treba le očistiti, pa se je izkazalo, da barva arhitekturnega ogrodja ni prvotna. V primerjavi z originalnimi polihromacijami drugih izdelkov kranjske rezbarske delavnice druge polovice 17. stoletja, je bila barva ozadja po prvem restavriranju prav medla, okrasto siva. V resnici pa so imeli izdelki tega mojstra arhitekturne dele pobarvane rdeče, tako da je zlata ornamentika optično odstopala na ozadju temnih, živo barvanih ploskev. Videti je, da je ob zadnjem obnavljanju rezbar po svojem okusu uporabil drugo, tedaj motno barvo ozadja, saj je v sredini kartuše na predeli še ohranil vzorec barve, posnet po originalu. Pri lanskoletnem restavriranju je bila spet uveljavljena prvotna barva arhitekture. Tudi steklo v okencu glavne niše je bilo zamenjano. Namesto slikanega nimba je bilo vstavljeno originalno rumeno steklo, tako da je stilno značilni protisvetlobni učinek spet prišel do veljave. Restavriranje je tudi nudilo vabljivo priliko, da bi izmenjali konzolni del predele, ki ga je mojster Pavlin izrezljal v obliki angelskih glav, ker so prvotne konzole pri razširjanju oltarnega nastavka zavrgli. Kranjski rezbar pa je uporabljal za konzolni del predele obliko volute. Ker je bilo treba restavriranje v zvezi z razstavo pospešiti in ker novi konzolni del ne moti obrisa in celotnega izraza umetnine, smo ga ohranili. Hkrati predstavlja dokument restavratorskih posegov, zato je bil na ozadju ohranjen tudi del okrastosive barve. Vse rezbarije so bile tudi konservirane z raztopino kazeina. Eden najpomembnejših spomenikov rezbarstva 17. stoletja na Gorenjskem, ki predstavlja hkrati tudi posebno, domačo varianto stilnega izraza, je tako ponovno spregovoril v prvobitnem umetnostnem jeziku. To pa je

govorica, v kateri se posamezni elementi prvobitnosti prepletajo med seboj v tistih razmerjih, ki so jim bila dana ob nastanku. Rezbarije sta restavrirala restavratorja Zavoda za spomeniško varstvo LRS Jože Lapuh in Ivan Pavlinc. — M. Ž.

Svečina. Farna cerkev je velika zgradba iz 17. stoletja, katere zunanjščina je bila sanirana in obnovljena leta 1960. Ker stoji cerkev na visečem terenu, trpi na talni vlagi. Zoper le-to je bila napravljena drenaža, začasno odstranjen omet in nameščeni žlebovi. Razen tega je bil na zunanjščini odstranjen dotrajani mivkasti omet, zid očiščen in opran z vodo, nato pa tanko ometan z apnenim ometom ter okrasto toniran. Postopek pri ometanju stolpa je bil nekoliko drugačen, ker je stolp močno izpostavljen vetru in dežju. Uporabljen je bil za vodo nepropusten omet, stik z ladjino streho pa izveden z vzdano pločevino. — J. C.

Svetina. Vso jesen 1961 so se vršila pripravljajna dela za začetek obnove podružnične cerkve, ki je pomemben kulturni spomenik, vendar se akcija ni začela zaradi prezaposlenosti angažiranega tesarskega podjetja Hrastnik iz Trnovelj pri Celju. Planirana dela bi zajela predvsem obnovo ostrešja in skrilaste strehe na prezbiteriju in zvoniku ter bi znašala okoli 2.000.000 din. ObLO Celje je za ta dela nakazal KO Svetina dotacijo 500.000 din, ki pa se bo dejansko porabila šele v letu 1962, ko se bo akcija izvedla. — J. C.

Sv. Tomaž pri Ormožu. Cerkev je velika baročna stavba, zgrajena med leti 1721 in 1728 odnosno 1750, ima dominantno lego ter je kot taka važen element lokalnega pejzaža. V zvezi z obnovo zunanjščine je dal zavod leta 1960 potrebna navodila ter posebno opozoril, da se zaradi velikih zidnih ploskev ne uničijo njihovi maltasti dekorativni elementi, ki zunanjščino členijo in so zaradi tega važni za njeno podobo. Zato je priporočil, da jih pri odstranjevanju ometa puste, ker bi se malo verjetno obnovili z enako eksaktnostjo. Uporabi naj se tanek apnen omet, namesti žlebovje, očistijo vsi kamnoseški deli recentnih beležev, izsušijo s solitrom prepojeni zidovi ter vsa zunanjščina poslika v niansah okraسته tona. Obnova se je izvedla leta 1961. — J. C.

Sempas. Preiskana je bila stavbna zgodovina župne cerkve. Pri današnji stilno zanimivi baročni arhitekturi so še vidni in ugotovljivi sledovi stare gotške arhitekture. Odklonjeni so bili načrti za bistvene preureditvene posege v njeni notranjščini. — E. S.

Sentilj v Slovenskih goricah. Leta 1961 je bila obnovljena zunanjščina farne cerkve, poznobaročne stavbe z klasicistično fasado iz let 1806—1810 ter leta 1839 obnovljenim zvonikom. Pri obnovi zunanjščine je bilo uporabljeno hidratizirano apno, ki je čvrsto vezalo ter se bo, kakor vse kaže, obneslo. Ker cerkev tektonsko ni bila več trdna, jo je bilo treba navzkriž prevezati. Ker jo je podmakala voda z jugozahodnega brega, je bila tu speljana kanalizacija z globokim jaškom, in ker jo je ogrožala talna vlaga, je bila s talnega zidka odstranjena cementna prevleka. — J. C.

Sentvid pri Stični, zaščita kašče pri hiši št. 41. Pristojni spomeniški organ je interveniral pri ObLO Grosuplje, da prepreči podiranje kašče pri hiši št. 4 in predelavo stare kovačije pri hiši št. 36. V obeh primerih gre namreč za domačijsko zanimiva objekta. Posebej za kaščo ni bilo razloga za podiranje; poleg njenih zanimivih ozkih proporcev je nanjo vezana tudi legenda o vskladiščenju smodnika oziroma orožja v preteklih časih. — Pri tej priliki smo ponovno opozorili ObLO, da vodimo ambient Sentvida v evidenci urbanističnih

spomenikov in da je v skladu s takim značajem naselja za vsako spremembo stavb in okolja potrebno soglasje s pristojnim organom za spomeniško varstvo. — K. R.

Škofja Loka — Ob preselitvi škofjeloškega muzeja na grad, so bili leta 1959 demontirani tudi štirje dražgoški oltarji, razstavljeni dotlej v kapeli puštalskega gradu. Ker gre za pomembne rezbarije, ki nazorno ilustrirajo razvoj rezbarstva v 17. stoletju pri nas in jih je bilo treba restavrirati, je Zavod za spomeniško varstvo LRS predlagal škofjeloškemu muzeju tudi kompleksno ureditev kapele, v katero so nameravali postaviti oltarje. Ureditev naj bi obsegala: toniranje notranjščine na podlagi sondiranja originalnih barv pod kasnejšimi beleži, ureditev novega tlaka, ker se je stara cementna prevleka posedala, napeljava elektrike in razsvetljave glavne niše pri velikem oltarju z rumenim protisvetlobnim učinkom, kot ga je uveljavil prehodni slog v 17. stoletju na tovrstnih izdelkih pri nas, restavriranje vseh štirih oltarnih nastavkov, postavitev menz oziroma podstavkov za rezbarije, očiščenje pleskanih vhodnih vrat ter snemanje slikarij s panoramo Škofje Loke. V preteklih dveh letih so bila z velikim razumevanjem muzejske uprave skoraj vsa ta dela zadovoljivo opravljena. Ker so bili arhitekturni členi kapele pokriti z neustrezno ornamentiko slikarja J. Jebačina, ki je na oboku naslikal v medaljonih tudi figure, je predlog zajel tudi odstranitev teh slikarij ob prejšnji dokumentaciji. Le za sliko nad vhodom, na kateri je bila v ozadju naslikana panorama Škofje Loke, je zavod insistiral, da se sname ter vključi v muzejske zbirke kot dokument upodobitve mesta. Žal je bila v prvi fazi ureditve kapele prav ta slika prebeljena, stene pa so bile sivo tonirane le do venčnega zidca. Pri tem se je izkazalo, kako nevdržno je polovično reševanje kompleksno zastavljene naloge. Sproščeno arhitekturno govorico spodnjega dela prostornine je grobo prekinjala ornamentika s potemnelo pleskarijo v kupoli. V drugi fazi ureditve celote, je bila tonirana tudi kupola, hkrati pa je bila korigirana barva sten. Na podlagi odkrite originalne polihromacije so bili določeni odtenki okrase barve za posamezne arhitekture člene, pilastre in venčne zidce. Muzeološki razlogi so zaradi ustrezne estetske prezentacije rezbarij narekovali delen kompromis; izbrana je bila nekoliko intenzivnejša barva, ki se je skladala s polihromacijo oltarnih nastavkov, zaradi pomanjkanja prostih sten pa sta bili z lesonitom pokriti in zavešeni stranski okni, ki sta ostali na zunanjščini nespremenjeni. Pri tem je bil zadovoljivo uveljavljen splošni prvotni barvni izraz arhitekture, ki so ji dale razstavljene rezbarije skladen vsebinski in plastični poudarek.

Vsi štirje oltarni nastavki so bili tudi restavrirani. V glavnem je bila izvršena konservacija, dostavljeni so bili posamezni deli venčnih in mejnih profilov, zlato je bilo očiščeno, poškodovana površina deloma na novo pozlačena. Obnovljena so bila ozadja, v splošnem pa je ostalo nespremenjeno restavriranje mojstra Grošlja, ki je pred prvo svetovno vojno pod nadzorstvom in ob podpori Centralne komisije na Dunaju obnovil vse rezbarije v Dražgošah. Restavriranje je bilo tedaj v osnovi pravilno opravljeno, čeprav niso bili upoštevani vsi elementi prvotne polihromacije. To se je pokazalo predvsem pri najstarejšem oltarju, kjer so bile odkrite na stebrih originalne lazure in ornamentika. Hkrati je bila na tem nastavku uveljavljena prvotna kompozicija. Oltar je bil namreč že v 18. stoletju razširjen in opremljen z novo sliko, ob restavriranju leta 1910 pa je bilo to stanje ohranjeno. Vmesni del je bil zdaj odstranjen. Ker so ob razširitvi oltarni nastavek le prežagali, je bilo prav lahko ugotoviti ori-

ginalno širino. Oltar je dobil prvotno kompozicijsko razmerje med širino in višino. Uveljavljen je bil prvoten višinski poudarek ter sorazmerje med osrednjim delom in atiko. Pri obnavljanju je bila tudi odkrita letnica nastanka 1628.

Že ob požigu Dražgoš, predvsem pa kasneje, so Nemci odnesli večje število plastik, tako da so restavrirani oltarni nastavki zdaj deloma prazni. V bodoče bi kazalo postopoma opremiti vsaj glavne niše s plastikami iz 17. stoletja, da bi dobila celota prvotni izraz nasičenosti. Ker gre za umetnine, ki učinkujejo predvsem z bogastvom dekorativnega izraza celote, je tak poseg upravičen. Prav tako je treba po starih fotografijah izrezljati še krila v atiki velikega oltarja, da bo obris zaključen. Kot dokument usode dražgoških rezbarij, predvsem pa kot dokument nasilnega požiga Dražgoš, so bili ohranjeni zogleneli in od ognja počrneli deli arhitekturnega ogrodja in ornamentike na rezbarijah iz leta 1628. Vsa restavratorska dela so odlično opravili restavratorji Zavoda za spomeniško varstvo LRS Jože Lapuh, Ivan Pavlinc in Zlata Lapuh.

Z restavriranimi zlatimi oltarji ter obnovljeno kapelo je dobil škofjeloški muzej najlepšo muzejsko zbirko rezbarstva 17. stoletja pri nas. Njena odlika je poleg srečno izbranega prostora in nevsiljive muzeološke prezentacije, ki je uveljavila skoraj prvobitni izraz celote, predvsem izredna nazornost. S posameznimi primeri so zastopane skoraj vse glavne stopnje stilnega razvoja, saj izvirajo oltarni nastavki iz let 1628, 1658, 1660, 1689, hkrati pa se v njih odražajo umetnostnogeografski pogoji škofjeloškega zaledja. Kdaj kasneje bi lahko postavil tej zbirki ob bok podobno zbirko le še novomeški muzej, ki ima s kvalitetnimi rezbarijami iz Ortneka v spomeniško zanemarjeni kapeli Božjega groba v Novem mestu, ki je v privatni lasti, enako možnost prezentacije rezbarstva 17. stoletja pri nas. Tako rezbarije iz Dražgoš kakor rezbarije iz Ortneka segajo prav v vrh rezbarskega ustvarjanja na Slovenskem. Žal pa so ortneški oltarni nastavki, ki jih je zavod pred leti rešil propada in sestavljene deponiral v novomeškem muzeju, zaradi pomanjkanja prostora spet razstavljeni in shranjeni v Pleterjah. S širokih in sodobno zastavljenih muzeoloških vidikov izpeljana akcija škofjeloškega muzeja zasluži zato vse priznanje. — M. Ž.

Smarata pri Starem trgu v Loški dolini, podružna cerkev. Leta 1961 smo sondirali stene podružne cerkve sv. Marjete, cerkve s pravokotno ladjo z lesenim kasetastim stropom z letnico 1631, 3/8 zaključenim prezbiterijem z žlebastim talnim zidcem in konzolnim podstrešnim vencem. Sonde na severni zunanjščini so pokazale, da je ladja grajena iz pravilnejših kamnitih slojev, zastičenih z debelo apneno malto. Na surovo steno je nanesena freskantska plast sv. Krištofa furlanske smeri (člašasto oblikovano telo, patroniran plašč, kolorit), čezenj pa mlajša z istim prizorom. V notranjščini na levi strani slavoloka je tudi ostanek furlanske slikarije s kosmatskim ornamentom. Pod njo je grob apnen omet z ostanki rumene polihromacije, kakor jo poznamo iz 14. stoletja. Najstarejši na notranjščini ladje je zglajen pust omet z ostanki črne barve (saje sveč). Če upoštevamo tipično gradnjo sten z zastičenjem na zunanjščini, prvo fazo ometane notranjščine z zglajenim pustim ometom, drugo z močnim apnenim ometom z ostanki rumene in črne polihromacije in šele okrog leta 1400 freskantski omet, ki je na zunanjščini prekril surovo steno, se izkaže, da gre za objekt, ki je v prvem obdobju ne le po nekaterih znakih (kot je npr. zastičenje sten) enak romanskim, kamor ga uvrščamo, temveč tudi po tretiranju prostornine (enotno tonirano stereometrično telo z neometano zunanjščino). — Na

severni ladijski steni v notranjščini zasledimo med kasnejšimi plastmi rdečkast ornament iz 17. stoletja v secco tehniki. — K. R.

Smarje pri Jelšah. Kapele Križevega pota so v skrajno slabem stanju. Trpe zaradi talne vlage, meteorilij in zanemarjenosti, tako da freske in štuk, ki jih krasijo, rapidno propadajo. Če ne bodo v najkrajšem času storjeni energični zavarovalni ukrepi za njihovo zaščito, bodo razpadle dobesedno pred našimi očmi. Leta 1961 je bilo pregledano njihovo stanje, izvršen geometrijski posnetek, sestavljen predračun ter izdelan program obnove kapel in same poti, ki jo močno odplakuje voda. Kapele bodo verjetno prekrite leta 1962. — J. C.

Smarje pri Ljubljani — pevski kor. Župnijski urad v Šmarju je poslal načrt za razširitev pevskega kora. Pri komisijskem ogledu je bilo ugotovljeno, da je sedanji kor že prekoračil nekdanjo mero ter da je v izvedbi nekvaliteten. Ker bi rekonstrukcija te partije zajela še več prostora, imamo pa opraviti s kvalitetno triladijsko romansko arhitekturo, je bilo treba načrt odkloniti. — N. Š.

Smartno v Brdih. Tik ob enem izmed stolpov v ohranjenem obroču tabornega obzidja, ki obdaja vas, je KZ iz Kojškega nameravala pozidati novo lopo za odkup sadja. Ker bi ta gradnja prekinila sklenjeno linijo obzidja in kazila njen estetski videz, ni bilo izdano spomeniškovarstveno soglasje. — E. S.

Spitalič pri Slovenskih Konjicah. Kot »ecclesia minor« v nekdanji žički kartuzijanski naselbini, ki se je od vseh tamkajšnjih srednjeveških stavb edina v celoti ohranila in služi zdaj za župnijsko cerkev, je njena arhitektura eden najvišjih dosežkov romanskega stavbarstva na naših tleh. Gradili so jo francoski mojstri in že s tem je več kot pojasnjeno, zakaj se bistveno razlikuje od vsega, kar je iz srednjeveških pogojev ali pa celo samo iz domače zmogljivosti ta čas pri nas nastajalo. Prav posebno pa se odlikuje njena arhitektura z dvema romanskima portaloma: glavnega so leta 1839 iz zahodne fasade cerkve prenesli v takrat na novo pozidani zvonik pred njo, južni stranski portal pa je ves čas do danes ostal na prvotnem mestu. Posebno bogat je glavni portal. Njegovo ostenje je po tipičnem romanskem načinu trikrat pravokotno stopničasto vrezano v steno, v tako nastalih kotih pa so na podstavkih s potlačenimi bazami postavljeni vitki okrogli stebriči z listnimi kapiteli, ki so od vsega skupaj z bazami še najbolj stilno in časovno opredeljivi. Kapiteli leve strani so bogatejši od desnih, ki so vsi med seboj enaki in imajo obliko visokih čaš s še ne razvitimi brstnimi listi, medtem ko so kapiteli leve strani med seboj različni in po sestavu mnogo bogatejši od desnih, čeprav je tudi njihova osrednja sestavina brstni list kot znanilec obujenega življenja, ki se je začelo porajati z bližajočo se gotiko. Nad žlebasto profiliranim nakladnim zidcem nad kapiteli se obe strani portala spajata s polkrožnimi arhivoltami, ki ustrezajo vertikalnemu sestavu portala, njegovo vhodno odprtino pa zapira v loku polkrožni timpanon z reliefno upodobljenim božjim jagnjetom. Ta portal je skupaj s cerkvijo nastal ob koncu 12. stoletja.

Že ob prestavljanju pred dobrim stoletjem je moral biti portal precej poškodovan, ker so takrat te okvare le za silo zamazali. Pa tudi prestavitev sama je bila očitno izvršena zelo površno in nestrokovnjaško, ker se stiki med posameznimi deli ne ujemajo, saj sta na primer oba dela timpanona premaknjena v ploskvi skoraj za 4 cm, premer arhivolt je večji od razmakov pripadajočih delov njihovega podnožja itd.

V septembru 1960 je bila izvedena prva faza restavracije s tem, da je bil ves portal očiščen mnogih beležev in tankega ometa ter cementne prevleke iz zadnjega časa. Nekateri deli, kakor na primer preklada nad vhodno odprtino, so bili prevlečeni z debelo plastjo neke rjavkaste kitaste površine. Vse novejšje prevleke so razmeroma rade odstopale od prvotne površine, ko je bil kamen pokrit le s tanko apneno prevleko, ki je izgajevala njegovo peščenčasto strukturo in je hkrati delovala kot zaščitni sloj.

Po očiščenju so se na portalu pokazale mnoge okvare. Tako so na primer stebriči močno izjedeni, mnogi ogli odkrušeni in na levi strani dva brstna lista na zunanjih kapitelih manjkata. Obe piramidi sta bili pozneje dodani, verjetno v času prestavitve, pač pa je kamnita profilirana strešica portala nedvomno prvotna, saj jo pozna v tej obliki vsa francoska portalna arhitektura.

Poleg okvar pa so se pri čiščenju in odstranjevanju beležev pokazali mnogi detajli, ki poprej zaradi premazov sploh niso bili vidni in ki tudi s svoje strani potrjujejo izredno kvaliteto tega našega edinstvenega in s časom nastanka celo za srednjeevropske razmere stilno izredno naprednega spomenika. Tako so se na primer na plastiki jagnjeta pokazale vse fineše obdelave z drobno vzporedno nabrazdanimi površinami in kosmi, ki se na konceh volutasto zavijajo.

Portal je bil doslej le očiščen, nujno pa je treba čim prej izvesti tudi restavracijo, pri kateri bo treba izmenjati nekatere stebriče in dopolniti manjkajoče dele ter z zalitjem odprtih stikov preprečiti škodljivo delovanje vode in s tem njegovo propadanje. Želeti bi bilo, da bi ta dela pomenila začetek spomeniške obnove celotnega spomenika, saj je njegovo današnje stanje tako, da niti slutiti ne da svoje prave podobe in visoke kvalitete, s katero je ta francoska arhitektura oplemenitila našo spomeniško posest. Ta dela pa bi šla lahko hkrati v korak z ureditvijo celotnega žičkega kompleksa, ki bi postal s tem eden naših najmikavnejših spomeniških postojank. — M. Z.

Srotenek. Nad Kotljami leži gradič Šrotenek, ki razpada ter ga ni več mogoče rešiti. Gradič je manjša provincialna fevdalna arhitektura, ki je nastala pod renesančnimi vplivi okoli leta 1600. Je nadstropno, 5×3 osno poslopje, zgrajeno v celoti iz lokalnega materiala (kamna) ter prekrito z dotrajano skodlasto streho. Fasado mu poživlja stolpičasti predzidek z lopo v pritličju, enak predzidek krasi tudi zahodno fasado, na dvoriščno stran pa ima večji nadstropni prizidek, ki pa je tako dotrajan, da zaradi življenjske nevarnosti ni več dostopen. Glavno poslopje je v notranjščini simetrično razporejeno, simetralo pa tvorita v obeh etažah obširni veži z banjastima obokoma. Sicer so pritlični prostori, ki so grupirani na vsaki strani veže, obokani, nadstropni pa pokriti z ravnimi ometanimi stropi. Kamnoseških zanimivosti v notranjosti stavbe ni, pač je na zunanjščini omeniti pravokoten glavni portal s profilirano preklado in gredo, okrašeno z reliefno izdelano listno vejico, nato majhen kamnit grb s črkama HS in letnico 1609, nekaj profiliranih okenskih okvirov ter 7 kovanih okenskih mrež, okrašenih z motivi src in rozet. Zaradi tektonskih premikov je stavba razpokana, pri stopnišču porušena in tudi sicer močno dotrajana. Je pa tipičen primer naših podeželskih dvorcev, ki so nastajali pod vplivom italijanske renesanse v 2. polovici 16. in v 17. stoletju. Zato je zavod leta 1960 zahteval, da se pred njegovo odstranitvijo izvrši točna dokumentacija stavbe, kar gre na račun lastnika odnosno lokalnega oblastnega organa. Dokumentacija mora obsegati tlorise, narise in potrebne fotografije. Šele po izvedbi teh dokumentacijskih del bo zavod izdal dovoljenje za odstranitev gradiča. — J. C.

Statenberg. Pred vhodom v graščino, zgrajeno med leti 1720 in 1740, so stali hlevi, ki niso ustrezali miljeju. Zato so bili izpraznjeni in spremenjeni v garaže. To se je izvršilo leta 1960, naslednje leto pa je bil izvršen ogled muzejskega inventarja in celotne stavbe. Ta je ugotovil veliko potrebo po rednih vzdrževalnih delih posebno na ostrešju in strehah. — J. C.

Tabor nad Dornberkom. Ugotovljeni in dokumentirani so bili ostanki tabornega obzidja in gradu Dornberških gospodov. — E. S.

Tišina. Zanimiva arhitektura, katere ladja je v osnovi starejša od prezbiterija in zvonika, je bila v notranjščini neustrezno dekorativno poslikana ter močno zanemarjena. Obnovljena je bila leta 1961. Prezbiterij je bil rahlo okrašto toniran, ladja pa po stenah grahasto zeleno, na sorazmerno nizkem baročnem oboku pa belo pobarvana, kar jo je navidezno dvignilo ter proporcionalno približalo prezbiteriju. Kamnoseški deli so bili očiščeni, pri čemer pa ni bilo več mogoče rešiti slavoločnega profila, in nekoliko premočno rjavordeče retuširani. Z opisano tonsko poslikavo in odstranitvijo razne neustrezne opreme se je prostorni učinek te izredno lepe arhitekture popolnoma spremenil, saj učinkuje zdaj tako enovito, da ga celo neogotska oprava ne moti. — J. C.

Tolmin. Med letom so bila izvršena obsežnejša konservatorska dela na stavbi nemške kostnice iz 1. svetovne vojne. Dela so obsegala predvsem utrditev temeljev stavbe, prekritje strehe z uvoženimi originalnimi kamnitimi ploščami iz Italije, popravila vrat in oken, prepariranje vseh lesenih in kovinskih elementov stavbe ter delno rekonstrukcijo z mozaičnimi kamenčki obloženih sten z napisi. Zasuta je bila globoka jama ob zunanji steni kostnice in urejena okolica te stavbe. — E. S.

Tunjice, okvare v temeljih stolpov, obnova zunanjščine. V letu 1960 je Referat za spomeniško varstvo OLO Ljubljana dal izdelati ekspertizo o okvarah, ki so se pokazale v temeljih stolpov. Statik je dal navodila za popravila, ki jih je opravil župnijski urad na svoje stroške. Isti urad je v letu 1961 v sporazumu in po navodilih spomeniškega organa obnovil stranski fasadi. — K. R.

Unec pri Rakeku, obnavljanje župnijske cerkve. Župnijski urad v Uncu je v letu 1960 predložil pristojnemu spomeniškem organu obnovitveni načrt. Cerkev je, razen stranskih kapel, enotna stavba 17. stoletja z banjastim obokom v ladji in datiranim portalom 1615. Prezbiterij je triosminsko zaključen, obok nosi degenerirano rebrovje. Oltarni del ima na zunanjščini šivane robove. Oken-ske odprtine so prav tako tipične za čas nastanka stavbe. Od opreme je pomembnejši kropilnik z letnico 1719, stranska oltarja, izdelana v baročni tradiciji s kvalitetnimi plastikami, in veliki oltar iz leta 1875. Celotna oprema dela vtis skladne celote, ki naj bi jo novi posegi ne oškodovali. Predlog, da bi nekvalitetno spovednico iz zakristije prestavili v južno kapelo in zaradi nje odstranili oltar, je bil nesprejemljiv. Priporočeno je bilo, da ostane kamnit tlak v zakristiji, nanj pa se namesti lesen, zložljiv, da se po predloženem načrtu koncentrira križev pot na koru (doslej je visel po pilastrih), da se notranjščina tonira v sporazumu s spomeniškim organom, ker gre za enotno stavbo predbaročne dobe, ter da se ne izvede fugiranje sten, pač pa napravijo sušilne odprtine za odvajanje vlage. — Dela so postopoma začeli izvajati in so upoštevali konservatorjeve pripombe. — K. R.

Velike Bloke, kamnit most, žaga in mlin. Pri topografskem evidentiranju smo vnesli v seznam spomenikov kamniti most pri Velikih Blokah, grajen

iz obdelanih kamnov v letu 1858 z napisno ploščo. Most sestoji iz petih lokov in ni le kulturnozgodovinsko pričevalen, temveč tudi miljejsko učinkovit. Isto velja za poslopje z žago in mlinom. — K. R.

Velenje. V Velenju in okolici so bile l. 1960 obnovljene 4 cerkve: Podružnica v Velenju je v bistvu iz pozne gotike in se prvič omenja leta 1477. V 1. polovici 18. stoletja so prizidali kapelo in sedanjo zakristijo ter obokali ladjo in preobokali prezbitერიj, leta 1801 pa so postavili sedanji zvonik. Glavni oltar iz leta 1744 je lepo delo Janeza Mihaela Satorija iz Slovenj Gradca. Cerkvena zunanjščina in notranjščina sta bili obnovljeni po zavodovih navodilih, vendar je barva na zunanjščini izpadla mnogo premočno in prerdeče, medtem ko je notranjščina v redu obnovljena.

Podružnica v Cirkovcah je poznogotska stavba s kapelo iz srede 17. stoletja. V 2. polovici 18. stoletja so obokali ladjo in preobokali prezbitერიj ter verjetno takrat prizidali zvonik in zakristijo. Ker je bila zvonikova streha dotrajana, je bila obnovljena v enaki obliki in z istim materialom, namreč škodlami, kot jih je imela prej.

Podružnica v Bevčah je iz 16. stoletja. Sredi 18. stoletja so vso cerkev obokali ter v naslednjih decenijah namestili vanjo sedanjo opravo, ki je deloma delo Ferdinanda Galla. Zvonik je istočasen s cerkvijo, a je bil leta 1750 predelan. Zakristija je v vzhodnem delu starejša, v zahodnem pa iz začetka 19. stoletja. Veža je neogotska ter iz srede 19. stoletja. Spomladi 1960 je v cerkev udarila strela ter poškodovala zvonik in omet v notranjščini, kjer sta se pokazala dva posvetilna križa. Cerkev je bila obnovljena po konservatorskih navodilih.

Podružnica v Zabrdu je poznogotska ter ima enak baročni obok v prezbitერიju kakor podružnica v Velenju. Prizidana kapela je še iz 17. stoletja, zvonik iz 2. polovice 18. stoletja, zakristija pa iz leta 1869. Cerkev je bila obnovljena na zunanjščini (okrasti ton, obrizg) in v notranjščini (tonska poslikava) brez predhodnega obvestila zavodu. Leta 1961 je bila utrjena in deloma prezidana mogočna eskarpa pri farni cerkvi, ker se je začela premikati. Istočasno z eskarpo je bila obnovljena tudi nanjo prislonjena mežnarija.

Podružnica v Šaleku trpi zaradi slabo ostrešenega zvonika od meteorne, zaradi nizke lege ob cesti pa tudi od talne vlage, tako da je izpostavljena učinkom obeh. Cerkev zaradi tega propada, jo je pa škoda tako zaradi poznogotske arhitekture kakor zaradi fresk iz 1. polovice 16. stoletja in oprave iz 17. in 18. stoletja z ostanki originalne poznogotske opreme. Izvršenih je bilo že več ogledov in leta 1961 izdelan tudi predračun v višini okrog 1.350.000 din. Cerkev je zaradi svojih kvalitet nujno potrebna obnove.

Na velenjskem gradu so bila kontrolirana tekoča obnovitvena dela ter dane smernice za naprej. Za enkrat še ni bilo večjih napak pri njegovi obnovi, razen pri fugiranju obodnega obzidja in izluščenju kamnoseških elementov, ki so nekoliko pregloboko v ometu, odnosno nekoliko preostro izrezani iz njega — J. C.

Velika Nedelja. Pregledana so bila obnovitvena dela iz l. 1960 v župnišču, ki so odkrila v konferenčni sobi stropno slikarijo mitološke vsebine iz sredine 18. stoletja. Sobana je bila zgledno obnovljena po nasvetih ing. arch. Toneta Bitenca. — J. C.

Vič pri Dravogradu. Podružnica v bližini meje je v skrajno zanemarjenem stanju. Izvršen je bil ogled in določen obnovitveni postopek, vendar z deli

še niso pričeli zaradi pomanjkanja denarja. Cerkev je vsekakor vredna ohranitve tako po svoji poznogotski arhitekturi kakor po krasni baročni opravi. — J. C.

Vipava. V Lantierjevem gradu v Vipavi je prišlo do notranjih prenovitvenih del, ki niso bila v skladu s principi spomeniškega varstva. Zato je bila potrebna intervencija, ki je predpisala režim za izvajanje vseh preureditvenih del v notranjščini grajskega poslopja. Ob tej priliki so bili posneti tudi načrti. — E. S.

Visoko pri Kranju. Potem ko so v cerkvi predstavili ogroženo slikano znamenje iz območja obcestnega pasu, je restavrator B. Sajovic slike ponovno očistil in konserviral. — I. K.

Visoko, utrjevanje stenskih slik na severni zunanjščini. Na izpostavljeni in vetrovni strani se je poleg velike kompozicije sv. Krištofa ohranila še podoba tako imenovane Luxurie (po dr. Cevcu). Na podlagi ponovnega oglada je komisija odločila, da bo slike in situ ohranila edino varovalna lopa, ki bi barvno plast varovala pred zmrzaljo in atmosfeilijami. Pri utrjevanju barvne plasti in kitanju ometa (konservator E. Pohl) je bila ugotovljena na gornjem robu slike Luxurie letnica 1443, ki se je izmaknila celo očem kopistov. V notranjosti se na stenskih slikah tu pa tam usedajo mineralne soli, zato zahtevajo sicer razmerno odlično ohranjene slike čim prejšnje intervencije, notranjščina pa zahtevnejših ureditvenih posegov. Ogrožen je predvsem lesen slikan strop, ki je na nekaterih mestih zaradi dolgotrajnega zamakanja že uničen. — I. K.

Višnjagora, dokumentacija spomeniškega naselja. Višnja gora je srednjeveško urbano naselje, ki so ga po sredi 15. stoletja obdali z obzidjem in vključili v obrambni sistem tudi cerkev. Spričo popolne stagnacije je v tlorisu skoraj v celoti obdržala prvotne poteze. Po svojih arhitektonskih elementih sicer ne pomeni posebne vrednote, kot celota pa sodi v vrsto najboljših, tudi datiranih mestnih naselij pri nas z obzidjem, obrambno ulico, utrjenimi dohodi in cestnim trgom. Pred leti je okrajni referat za spomeniško varstvo izdelal grafične prikaze zaščitenih področij mest in naselij v ljubljanskem okraju, med njimi tudi Višnje gore. V letu 1960 je bila fotografsko dokumentirana ulica z nekdanjim cestnim trgom, razen tega so bili izmerjeni in izrisani pomembnejši objekti: hišna št. 37, 38, 67, 76, 34, hiša brez številke med št. 33 in 30, št. 67 (objekt s trgovino), vse fasade glavne ulice in cerkev. — Popolnejši elaborat, kjer naj bi bili upoštevani pri varovanju tudi posamezni tipični pogledi na kraj (eden takih je prav gotovo z današnje avtoceste), je v delu. — K. R.

Vogrsko. Izdelani so bili načrti, tlorisi, narisi in prerezi porušene baročne Bosizijeve graščine, ki je delo arh. Pacassija. — E. S.

Volčji potok, novo poslopje na mestu stare graščine. V letu 1960 je Referat za spomeniško varstvo OLO Ljubljana izdelal po dogovoru z upravo Arboretuma programsko skico za novo poslopje na mestu nekdanje baročne graščine. Na skupni seji investitorja in vseh zainteresiranih je bilo namreč sklenjeno, naj bi se novo poslopje v glavnem držalo obsega nekdanje mase gradu in se vskladilo s konceptom parka. Po odstranitvi Koslerjeve hiše v Ljubljani pa prihaja v poštev za upravno poslopje rekonstruirana oblika te stavbe. — K. R.

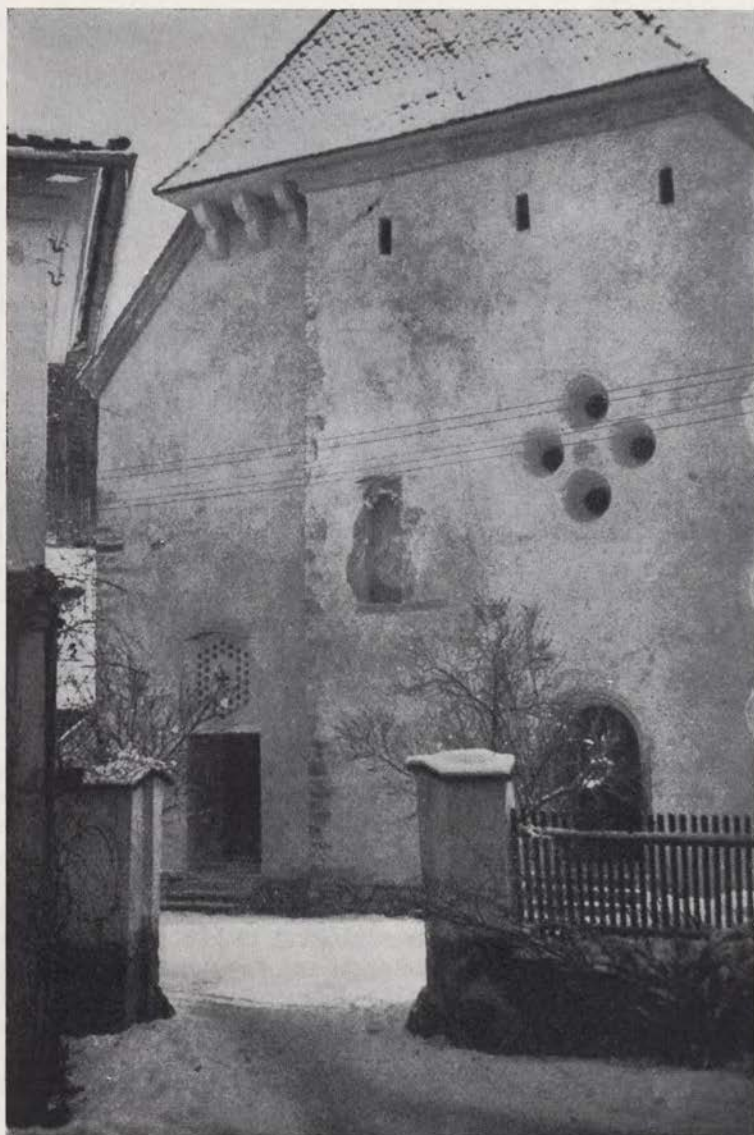
Vuzenica — ž. c. sv. Nikolaja. Če se je moralo spomeniško varstvo v Sloveniji zaradi vojnih pustošenj in večdesetletne zanemarjenosti nekaterih spomenikov omejevati v glavnem na tehnično zavarovalna dela in na gradbene

Višnja gora — pogled na glavni trg (foto: N. Sumi)
 Višnja gora — vue sur la grand' place

posege vzdrževalnega značaja, na pokrivanje streh in podobno, kar bi bila sicer celo zakonita dolžnost imetnikov oziroma upravnih organov ogroženih spomenikov, pa so se zadnja leta razmere že toliko spremenile, da so se spomeniški organi ponekod že lahko lotili svojih prvenstvenih nalog, to je strokovnih konservatorskih in restavratorskih posegov, s katerimi naj se doseže čim ustreznejša prezentacija nekega spomeniškega objekta. Ker spremlja vsa taka dela nujno tudi raziskovanje stavbne zgodovine spomenika, odkrivanje posameznih gradbenih faz in elementov, ki se dajo nato vključiti kot dokumenti razvoja v končno podobo, so taki posegi hvaležni tudi po tej plati, saj bogatijo hkrati obraz naše spomeniške posesti in naše znanje o njej. Eden zgovornih primerov za nakazano dvojno uspešnost neke spomeniške akcije je bila v zadnjih letih prav gotovo Vuzenica s svojo župnijsko cerkvijo, ki je zaradi večstoletne rasti eden najzanimivejših arhitekturnih spomenikov naše domovine in so se v obdobju, ki ga zajema to poročilo, na njej začela sistematična obnovitvena dela spomeniško prezentacijskega in raziskovalnega značaja.

Zunanjščina tega spomenika je bila tako zanemarjena, da je v tem lahko z njo od sorodnih objektov tekmovala le še opatijska cerkev v Celju. Omet je odpadal, strešni napušč je deloma manjkal ali pa je (na zahodni fasadi) kazal znake neurejenosti iz časa zadnjih prezidav in sprememb strešne konstrukcije itd.

Vuzenica —
obnovljena
zahodna fasada
župnijske cerkve
(foto:
M. Zadnikar)
Vuzenica —
façade ouest
restaurée
de l'église
paroissiale

V programu obnovitvenih del, ki naj bi se zaradi močno omejenih finančnih sredstev izvajala postopoma skozi več let, je bila najprej celotna južna ladijska stena do zvonika. Kakor navadno so se gradbena dela začela komaj na jesen in 25. septembra 1960 so postavili odre. Že kmalu po začetku del se je pokazalo, da niti vsa južna stena ni enotna, temveč je nastala v dveh gradbenih obdobjih. Izpod mnogih beležev in različnih ometov, med katerimi je bil kot zgornja plast ponekod še vedno sivi, debelozrnati poznosrednjeveški omet s skromnimi ostanki slikarij, ki pa jih zaradi skrajne fragmentarnosti nikakor ni

kazalo ohranjati, drugod spet pa so bili ometi že ponovno zakrpani, se je pokazala prvotna površina. Način zidave je v spodnji partiji večjega vzhodnega dela stene različen od njenih ostalih ploskev, kar kaže na to, da je bila poprej krajša in nižja ladijska stena povišana in v novi višini podaljšana proti zahodu. Prvotni deli stene so grajeni iz večjih kosov različnih lomljenih pohorskih kamenin, ki so močno zastičeni, vendar jih omet ne prekriva v celoti in vrhovi posameznih kamnov ponekod sploh niso ometani. V taki neurejeni strukturi stenske ploskve so nato v ometu potegnjene horizontalne črte, ki naj dajejo vtis bolj urejene gradnje v plasteh, kakšna je bila tedaj očitno ideal graditeljev. Tak način zidave je bil ugotovljen že na mnogih objektih naše romanske arhi-

Vuzenica — zidava južne stene najstarejšega dela cerkve (foto: M. Zadnikar)
 Vuzenica — construction du mur méridional de la plus vieille partie de l'église

tekture in se da že samo z njim ta stena opredeliti za ostanek neke romanske cerkve, ki je starejša od tiste, katere arhitekturo smo doslej v Vuzenici postavljali v sredino 13. stoletja in jo šteli za najstarejši del sedanjega stavbnega kompleksa, ki se odlikuje s svojo toliko stoletno rastjo. Sedaj ugotovljena dvojnost v načinu gradnje pa je pokazala, da je obsegalo prvotno jedro obstoječe cerkve le večji vzhodni del njene sedanje ladje v dani širini in da je v tej dobi že stal tudi zvonik v sedanjem spodnjem delu, nekoliko do višine pravokotnega prehoda z ladijskega podstrešja v zvonik, saj kaže enak način zidave kakor starejši del ladijske stene. Dolžina te prve cerkve se dobro pozna tudi na podstrešju Križeve kapele, torej na severni strani, kjer sega fugirana zidava ravno tako daleč kakor na južni strani, to je približno 15 m od zvonika. Ta prva cerkev je lahko še iz 12. stoletja. Od prvotnih oken se je od nje ohranilo do danes samo še levo ostenje nekega majhnega, močno poševno v steno vrezanega okenca, zloženo iz rezanega kamna, in sicer v spodnjem delu levega ostenja velikega baročnega okna nad baročnim južnim stranskim vhodom v cerkev. Po legi tega okenca sodeč, je moralo biti enako okence tudi še v skrajnem vzhodnem delu te stene, kjer je zdaj veliko poznogotsko okno iz časa obokanja ladje.

Tako rekonstruirana prvotna cerkev je torej obsegala razmeroma kratko ladjo (približno 15×8 m) pri višini nekako 6 m z izredno masivnim nizkim zvonikom in je tako bila romarska cerkev z vzhodnim zvonikom (Chorturmkirche) uresničena v najbolj tipični obliki, morda še bolj kakor se nam je do danes ohranila pri sv. Vidu v Dravogradu.

To prvotno cerkev so v 13. stoletju, morda v zvezi z ustanovitvijo župnije, povečali tako, da so njeno ladjo povišali in jo v povišani višini podaljšali proti zahodu. Način gradnje tega dela se bistveno razlikuje od poprej opisane zafugirane zidave prvotne cerkve, saj uporablja dosledno le okroglo rečno kamenje brez fugiranja, pač pa je bila stena ometana. K tej drugi gradbeni fazi, ki jo lahko po nekaterih detajlih v notranjščini postavimo v sredino 13. stoletja, sodi tudi okence, ki se je pri obnovitvenih delih kot zazidano pokazalo nad novogotskim oculusom v zahodnem delu južne fasade. Kakor je bilo po tipičnem romanskem načinu poprej omenjeno, le delno ohranjeno okence prvotne cerkve zelo visoko postavljeno glede na višino njene ladje, tako je tudi to okence, ki pripada prvi prezidavi, postavljeno razmeroma zelo visoko v steni. To okence ima kamnito ostenje iz debelozrnatega peščenca in je šilasto ter poševno vrezano v steno s trilistnim vrhom svetlobnega okvira. Medtem ko je vsaka stran ostenja zložena iz dveh delov, je ves vrh iz enega kosa. Višine svetlobne odprtine ni mogoče več natančno določiti, ker je prvotna polica uničena. Tako so zunanje mere okrog 150×52 cm, svetlobna odprtina pa okrog 140×31 cm. Po medsebojnih razmerjih višine in širine sodeč, se prvotna višina ni bistveno razlikovala od sedanje. Svetlobni okvir ni vložen sredi debeline zidu, temveč je bliže zunanji strani. Okence so zazidali verjetno šele v baroku, ko so uničili nekje neko gotsko okno, katerega del delilnega stebriča iz lehnjaka, dele kamnitega ostenja in del obočnega rebra z zgornjim profilom so porabili za gradbeni material pri zazidavi. V ostenju tega okenca vsekane luknje kažejo na to, da je bilo nekdanje zamreženo. V zvezi z obnovitvenimi deli je bila okencu vrnjena prvotna funkcija in je bilo zastekleno brez mizarskega okvira s katedralnim steklom, zato pa sta bili zazidani obe psevdogotski okenci pod njim in mali oculus med njima.

V skrajnem zahodnem delu te stene so bili ugotovljeni sledovi prislonjenih polžastih stopnic, ki so bile tu nameščene za dohod na pevski kor. Kjer je bil v nadstropju prebit prehod, je bila vložena lesena preklada in nad njo stena do vrha pozidana z opeko. Tudi tam, kjer so prebili poprej omenjene novogotske okenske odprtine in je znotraj med njimi velika stenska vdolbina, so morali celotno razpetino premostiti z velikim opečnim razbremenilnim lokom, ki je uničil polico zgodnjegotskega okenca.

Pod novogotskima oknoma se je po odbitju ometa pokazal tudi spodnji del neke zazidane odprtine, ki pa so jo verjetno zazidali že v pozni gotski dobi, ker jo je prekrival omet iste plasti, na katerem so bili ponekod ugotovljeni ostanki gotških slikarij. Ta odprtina je spodaj široka 130 cm in je vidna le v višini 20 cm, dalje pa je uničena z novogotskimi okni. Morda gre za gotško okno, ki je starejše od obeh velikih gotških oken s krogovičji in sočasno z onima, ki sta zazidani v Križevi kapeli, torej bi bilo še iz druge polovice 14. stoletja, na kar bi kazalo tudi zaporedje ometov. Podobno sta tudi obe okni na severni strani komaj 140 cm nad tlemi in polica naše zazidane odprtine ni višja od 160 cm nad nivojem zunanjih tal. Ujemajo pa se bolj ali manj tudi s širino približno 130 cm. Zelo verjetno gre torej za spodnji del okna, ki so ga prebili v južni steni sočasno s pozidavo Križeve kapele v 14. stoletju, ko je stavba doživljala svojo tretjo gradbeno fazo, a so ga spet zazidali že v naslednjih sto letih, ko so ob obokanju ladje napravili v njeni južni steni dvoje dvojnih poznogotskih oken s krogovičji.

Z vsemi temi novimi odkritji, ki so se pridružila dotlej vidni neenotnosti stene z množico različnih okenskih odprtin, je južna fasada terjala enotnejšo obravnavo, ki naj bi ustrezala tako v estetskem kakor tudi v dokumentarnem pogledu. Dvojnost njenega nastanka je kazalo vsekakor pokazati tudi v okviru obnovljene zunanjščine, saj je bila na novo ugotovljena najstarejša stopnja stavbnega razvoja eden poglobitvinih raziskovalnih dosežkov, ki redno spremljajo pravilno zastavljene in nadzirane konservatorske posege. Pravokotnik prvotnega dela južne ladijske stene je torej ostal neometan v svoji prvotni obravnavi, le očistiti ga je bilo treba poznejših ometov in beležev do stare površine. V ometu so bila popravljena ometana ostenja obeh velikih gotških oken, izmenjane njihove kamnite police in v baročnem oknu nad vhodom je bilo ohranjeno zgolj kot dokument levo ostenje okenca prvotne cerkve. Za vse ostale ploskve v 13. stoletju povišane in podaljšane fasade, ki pa je bila že prvotno povsem ometana in ne le fugirana, je bil določen tanek zariban omet v skladu z že ustaljeno konservatorsko prakso na srednjeveških arhitektonskih spomenikih (npr. mariborska stolnica itd.). Zazidava treh novogotskih odprtin iz začetka 20. stoletja je vsaj deloma zmanjšala število različno oblikovanih in po vsej ploskvi razmetanih oken, pa tudi statično je utrdila ta del stene, ki je bila zaradi množine odprtin in notranje niše tu precej oslabljena.

V okviru obravnave celotne zunanjščine je bil spremenjen tudi opečni psevdogotski podstrešni zidec v enostavnejšo žlebasto obliko, ki pa se pri izvedbi ni povsem posrečila. Čeprav je v novo ometanih površinah mogoče spoznati več izvajalcev, ki niso bili vsi enako vigrani v svoj posel, saj moramo vedno znova ugotavljati, da se standardna gradbena podjetja le s težavam prilagajajo zahtevam in metodam spomeniškega varstva pri izvajanju oddanih del v historičnih tehnikah, v našem primeru ni toliko v škodo, saj stena že po zasnovi in ne po starosti in obdelavi ni enotna. Tako je obnovo kljub vsemu šteti vsekakor

za pozitivno, posebno še, ker je bila izvršena z minimalnimi stroški in je dala tudi pomembne nove izsledke v pogledu stavbne zgodovine.

V letu 1961 so se obnovitvena dela nadaljevala na zahodni fasadi. Že sredi poletja je bil z nje odbit ves omet, da bi se pokazali morebitni zakriti starejši arhitekturni elementi, ki bi jih bilo mogoče vključiti v novo kompozicijo fasade, katero je narekovala nemogoča razmestitev novejših pravokotnih oken nad obema vhodoma, to je nad romanskim portalom in nad vhodom v severno kapelo, ki je v tlorisu nekoliko umaknjena za linijo zahodne ladijske stene, saj je skoraj 200 let mlajša od nje. Po odbujanju ometa se je pokazala tudi struktura gradnje. Stena glavne ladje je zidana, kakor v 13. stoletju podaljšani del južne fasade, iz različno velikega, okroglega rečnega kamena, ki je le deloma pomešano z lomljencem. Oba ogla sta zložena iz obdelanih kamnitih blokov po načinu šivanja. Glavni portal je bil vzdignjen v fasado istočasno z njeno gradnjo, to je v 13. stoletju, ni pa izključeno, da bi bil že takrat prenesen iz zahodne stene prvotne cerkve, na kar bi morda kazalo neskladje med profilom njegovega ostenja in arhivolte.

Poleg poprej vidnih odprtín se je v ladijski fasadi v višini pevskega kora v levem delu stene blizu severozahodnega ogla pokazal nadstropni zazidani vhod. Ostenje je zloženo iz obdelanih kamnov in je pravokotno vrezano v steno, vrh pa je oblikovan z dvojnimi konzolnim motivom na vsaki strani. Prehod v debelini stene je usmerjen poševno v levo, to je proti severu tik ob oglu, in ga zdaj z notranje strani popolnoma zakriva poznogotski obok nad pevskim korom. Že ta moment dokazuje, da je opisani nadstropni vhod starejši od obokanja ladje, po stilni opredelitvi pa bi ga lahko primerjali z zgodnjegotskim stranskim portalom cerkve sv. Jederti pri Dravogradu in se s tem izkaže za prvotnega, to je iz časa povečanja cerkve v 13. stoletju, po funkciji pa si ga lahko zamislimo kot direkten dostop v cerkev iz bližnjega župnišča, s katerim ga je povezoval lesen mostovž, podobno kakor je bilo to na Gradu pri Slovenjem Gradcu in je še zdaj ohranjeno v zidani obliki na primer v Laškem in iz baročne dobe pri ljubljanski stolnici.

Ker se razen tega nadstropnega portala niso pokazali nobeni drugi elementi, ki bi jih bilo treba pri obravnavi zunanjščine kot dokumente stavbnega razvoja upoštevati, je imel projektant ing. J. Černigoj razmeroma proste roke, da v okviru spomeniških načel spremeni v estetskem pogledu povsem nemogočo in kot dokument nepomembno kompozicijo zahodne fasade iz časa predelave pred nekaj desetletji. Sprememba naj bi zajela izvedbo strešnega napušča, ki je doslej nasilno povezoval oba dela zahodne fasade, to je steno glavne ladje in leta 1781 zaradi naprave enotne strehe čez vso stavbo povišano steno nad severno kapelo. Nadalje je kazalo spremeniti pravokotno okno nad glavnim vhodom in prekomponirati sestav okna in vhoda v kapelo, med katerima skoraj da ni ostalo nič zidu, tako tesno se je okno naslanjalo na vhodno ostenje. Sicer pa so bila načela obravnave ometa ista kakor na južni fasadi, to je, da ostanejo iz rezanega kamna sestavljeni šivani ogli neometani, medtem ko se vsa ostala stena pokrije z zaribanim nebarvanim ometom, ki neopazno prehaja v kamnite ogle.

Spričo novih odkritij (zazidan nadstropni vhod) in zaradi potrebe po spremembi okenskih odprtín nad obema vhodoma, je vsa fasada doživela rekonpozicijo svojih členov. Poglavitne spremembe so zajele naslednje:

1. Potek strešnega napušča, ki poprej ni upošteval dvojnosti fasade, to je glavne in nazaj umaknjene stranske ladje, je bil korigiran tako, da je bil del napušča, ki je zaradi umaknjene stene nad severno kapelo širši, podprt s tremi kamnitimi konzolami, oblikovanimi po načinu 16. stoletja, ki pa v danem primeru dobro ustreza. Ostali del fabiona je dobil žlebast profil kakor na južni, že obnovljeni strani cerkve.
2. Novo odkriti nadstropni vhod v cerkev, ki je nekdanj povezoval z lesenim mostovžem župnišče, je bil v kamnitem delu ostenja očiščen ometa ter prekrit s skromno pločevinasto strešico, hodnik pa, ki zavije od vhoda proti severu, je bil zazidan, vendar tako, da je zazidani del umaknjen za vhodno odprtino za okrog 30 cm in je ta povsem prosta ter plastična pred novo vzdano in osenčeno ploskvijo.
3. Nad vhodom v kapelo je bilo prejšnje preprosto pravokotno okno zamenjano z motivom tranzene, izvršene v ometani opeki v obliki pokončnega šestrokotnika, sestavljenega iz majhnih kvadratnih predrtin ter s križem v sredini. Motiv je za historično monumentalno arhitekturo manj navaden in bi verjetno tudi na tem mestu bolje ustrezal preprost oculus s svojo neindividualno in ne časovno pogojeno izobliko, kakor je bilo tudi prvotno zamišljeno.
4. Pravokotno okno nad glavnim portalom je nadomestila skupina v križ komponiranih štirih manjših okroglih odprtih s poševno vrezanimi ostenji, ki so zasteklene s šestranimi stekli. Ta motiv je mnogo ustrežnejši od onega nad stranskim vhodom; v ometu izvršeni križ na sredini pa bi kot detajl morda lahko izostal.

Pri obnovitvenih delih je bil žal glavni portal na zunanjem levem kapitelu močno poškodovan, v manjši meri pa tudi zunanji kapitel na desni strani ter odbit zgornji del zunanje arhivolte. S skrilom pokrita strešica nad portalom, ki je nujno potrebna in bo dopolnila tudi kompozicijo fasade z lokalno značilnostjo, še ni bila izvršena.

Ob vsej zahodni fasadi ter na podaljšanem delu južne stene je bila namesto ometa v višini zokla stena le zafugirana, kar je morda bolj tehnično kakor estetsko zadovoljiva rešitev.

S temi deli je bila zaključena druga faza v spomeniški obnovi enega naših najpomembnejših arhitekturnih spomenikov.

V nadaljevanju obnovitvenih del, ki bodo v prihodnjih delovnih sezonah sledila in bo njihov obseg odvisen od vsakokratnih finančnih sredstev, bo morala priti na vrsto še vsa severna in vzhodna zunanjščina, kakor tudi zvonik, ki že močno kliče po obnovi. Seveda, pa z vsem tem stavba kot spomenik še ne bo dokončno urejena, ker bo treba po obnovi zunanjščine takoj misliti na njeno notranjščino, ki bo obnovljena zaživela v povsem novi pričevalnosti in se bodo pri tem nedvomno pokazali še novi momenti iz stavbne zgodovine, verjetno pa tudi nam neznane stenske slikarije, o katerih poročajo pisani viri. — M. Z.

Zadobrova pri Ljubljani, obnova fasad podružne cerkve. Pristojni župnijski urad je obnovil v letu 1961 zunanjščino podružne cerkve v Zadobrovi. Po navodilih konservatorja so upoštevali barvno skalo, ki je bila ohranjena na zvoniku (drugod je bila najstarejša, baročna plast uničena); na zahodni strani pa so korigirali ladijske ogle v smislu zaoblenih baročnih. V začetku 20. stoletja so tloris pravokotne osnove s porezanimi robovi spremenili toliko, da so po-

rezane robove na zahodu dopolnili in ustvarili pravokotno se stikajočo zahodno steno s severno in južno ladijsko. — K. R.

Zdenska vas, podružna cerkev. Podružnica sv. Antona je bila med vojno močno poškodovana, zlasti v prezbiteriju. Po vojni so glavne poškodbe popravili, pozidali razdrto steno v prezbiteriju in z betonsko ploščo nadomestili provizorno zvonikovo kapo. Na prošnjo župnijskega urada Videm-Dobrepolje si je spomeniška komisija ogledala spomenik. Pri tem je ugotovila, da je po predloženem načrtu mogoče postaviti zvonikovo kapo, da je treba v največji meri rešiti stropne slikarije Štefana Šubica, zlasti ker vključujejo krajepisne podobe okolice. Izdana so bila navodila za ureditev neposredne okolice. Tu je zlasti treba opozoriti na vzorno zasajen lipov gaj, ki datira nedvomno iz časa baročne cerkve (iz prve polovice 18. stoletja). Posebej je treba prepovedati v tem območju zidavo novih objektov, zaželeno tudi ni povečanje obstoječih stavb. Poseben problem so razvaline bivše mežnarije, ki bi jih bilo treba ali odstraniti ali kako drugače porabiti.

Ker je ObLO Grosuplje priporočilo spomeniške službe le deloma vzel na znanje, je bil opravičen ponoven ogled zaradi pritožbe. Končno je bila zadeva ustavljena, ker je OLO Ljubljana ugotovil določene pomanjkljivosti v postopku. — N. Š.

V letu 1961 so začeli obnavljati zunanjščino podružne cerkve. Dela so opravili v soglasju in sodelovanjem s pristojnim spomeniškim referatom. Zunanjščino so tonirali po vzoru originalnih baročnih (ohranjeni so bili pod mlajšimi ometi): stene ladje in prezbiterija so okraste, robovi zvonika, ladje in loki pod zvonikom so poudarjeni s temnejšo rjavkasto barvo, enako naslikani prečni zidci na zvoniku: zakristija, ki je drugotni in mlajši element, je ločena s slonokoščeno barvo od starejše cerkvene gmote. — Sonde v notranjščini so pokazale, da so bile stene rahlo okraste barve, kapiteli in talni zidec svetlo vijoličasta, stebra kora naslikano marmorirana. — K. R.

Zelše pri Cerknici. Nekdanja podružna cerkev v Zelšah je redek tip 17. stoletja, s tlorisom treh konh, obokan z mrežastim rebrastim sistemom degeneriranega rebrovja. Kamnoseško obdelan portal 17. stoletja je delno okrnjen zaradi kasneje dozidanega zvonika. — ObLO Cerknica je v letu 1961 predvidel vsoto čez 1.000.000 dinarjev za podiranje zvonika in prvi fazi rekonstrukcije dragocenega spomenika tega časa. Za naslednjo stopnjo je bilo domenjeno, da bi na novo tonirali notranjščino in rekonstruirali manjkajoče kamnoseške dele zahodne fasade. Notranjščina bi bila preurejena v razstavni prostor, s kvalitetno opremo. — Do začetnih del, ki naj bi jih organiziral ObLO, v tem letu ni prišlo. — K. R.

Zgornji Jakobski dol. Zavod za spomeniško varstvo v Mariboru je po svojem restavratorju Antonu Blatniku oskrbel zopetno postavitve več let porušenega kamnitega znamenja iz časa okrog leta 1600. Ker so prav ta znamenja za Slov. Gorice zelo značilna, ga je vsekakor kazalo rekonstruirati, pač pa je bilo iz cestnega pasu precej umaknjeno, da mu je vsaj iz prometnih razlogov zagotovljen nadaljnji obstoj. — M. Z.

Ziče. Ker je v varstvu spomenikov VI. za leta 1955-57 pomotoma izostalo poročilo o začetkih akcije za odkritje in konservacijo razvalin žičkega samostana, jo podajamo v tej številki skupaj s poročilom o nadaljevanju del v letu 1961.

Kartuzijanski samostan Janeza Krstnika je bil ustanovljen okrog leta 1163. Njegova cerkev je bila posvečena leta 1190. V kapitlju je bil postavljen oltar sv. Križa leta 1290. Prior Peter je okrog leta 1320 zgradil v cerkvi doxale, leta 1348 je bila posvečena zakristija in vanjo postavljen oltar. Leta 1357 so Konjiški gospodje zgradili v samostanu grobno kapelo, leta 1397 pa se je začelo pobirati za popravilo kartuzije, čemur je sledila gotizacija cerkve in pozidanje dvonadstropne kapelice z grobnico štajerskega vojvode Otokarja. Takrat so se pozidale tudi nekatere celice, morda pa tudi vse prezidale. Leta 1321 sta bila že posvečena oltarja v dvonadstropni kapeli. Zaradi bogate ustanove grofa Friderika II. Celjskega iz leta 1444 se je nadaljevalo prezidavanje kartuzije. Refektorij, klet, gotsko hodišče in stolp ob vodi so bili zgrajeni do leta 1467, sledila je pokopališka kapelica leta 1469 in veliki okrogli stolp okoli leta 1530. Šestnajsto stoletje je pomenilo dobo samostanskega propadanja. Z njegovo obnovo leta 1595 se je začela nova stavbna perioda. Najprej so zidali gospodarska poslopja v Žičah, Suhem dolu in Oplotnici (leta 1621), potem je bila barokizirana cerkev z novimi glavnimi vrati, pevskim korom in stranskimi kapelami leta 1640. Letnici 1682 na oknu jugovzhodnega ogla in 1688 na podbojih sedaj porušenega glavnega vhoda pa zaznamujeta najživahnejšo stavbno dobo, ko so nastajala poslopja ob vodi. S cvetličnjakom leta 1735 se je stavbni razvoj zaključil. Leta 1782 je bil samostan razpuščen in se je že v tem stoletju začel spreminjati v razvalino. Začetna izkopavanja, ki so bila v mesecih avgustu in septembru leta 1957, so se omejila na očiščevanje najvažnejšega stavbnega objekta, na cerkev in njene kapele. Izkopavanja so dala rezultate, ki precej spreminjajo dosedanje rekonstrukcijo njenega stavbnogodovinskega razvoja, čeprav se zadnja beseda še ne da reči, ker izkopavanja razvalin še niso gotova. Vsekakor se je pri očiščevalni akciji pazilo, da se je šlo povsod do prvotnega tlaka — estriha — ki je v vzhodnem delu cerkve opečno rdeče; v obeh vzhodnih kapelah pa sivkasto glaziran. Kamnite plošče, s katerimi je bila diagonalno tlakana zahodna polovica cerkve ter vse tri južne, v baroku prizidane kapele, so bile pobrane verjetno že v 18. stoletju, pozna pa se še njihova sled v maltasti osnovi. Pri čiščenju smo našli v ladji temelje nosilcev pevske empole, nastavke gotskega doxala, opečna suppedanija dveh stranskih oltarjev, ki so obstajali še pred dozidavo obeh južnih kapel, dvojne stopnice, ki so vodile v dvignjeni »prezbiterijev« zaključek z oltarno menzo, vrata iz ladje v križni hodnik, ki je obtekal severno ladjino stran, ter vrata iz »prezbiterija« preko stopnic v višje ležeče križno hodišče. Najdenih je bilo tudi precej kamnoseških fragmentov: reber, okenskih profilov in baročni korni baluster. Ti izsledki dokazujejo, da je imela že prvotna romanska cerkev iz 12. stoletja sedanjo velikost in da sta bila v začetku 15. stoletja, ko so cerkev gotizirali, zazidana le oba vzhodna kota »prezbiterija«. Prvotni estrih sega namreč pod gotsko zidavo, kar dokazuje, da se je romanska cerkev pravokotno zaključevala. Rebra, najdena v ladji, imajo enak hruškasti profil kakor rebra v dvonadstropni kapeli, prizidani ob jugovzhodni konec cerkve. V omenjeni dvonadstropni kapeli so bili najdeni: okroglo stopnišče, ki je vodilo v zazidanem cerkvenem oglu v gornji nadstropji, grob vojvode Otokarja, posvetilni križi, piscina in preprost sakrarij. Spodnja in gornja kapela sta bili med seboj ločeni z obokom, medtem ko je Stegenšek domneval, da sta bili v zadnji traveji enotni. Ob severovzhodnem koncu cerkve je bila prizidana druga gotska kapela, ki je bila doslej popolnoma zasuta. V tej kapeli je bilo najdenih mnogo reber in celih obočnih nastavkov

gotskega hruškastega profila, okrogel sklepnik s kvalitetno reliefno plastiko Marije z detetom iz srede 14. stoletja, menza s ploščo in dvojen estrihasti tlak. Ker ta kapela ni bila do kraja izkopana in cela severna stran cerkve (nekdanji križni hodnik) še sploh ne očiščena, je za enkrat težko povedati kaj zanesljivejšega. Iz doslej odkritega lahko samo povzamemo stavbno genezo cerkve in kapel, ki je precej drugačna, kakor si jo je zamislil dr. Avguštin Stegenšek. Cerkev je v celoti iz 12. stoletja in se je na vzhodu pravokotno zaključevala. Proti sredini 14. stoletja so ji na severu predelali zakristijo v kapelo, v začetku 15. stoletja pa, ko je bila cerkev gotizirana (predelana njena okna in vrata, na novo obokana, na vzhodu z zazidavo kotov 3/8 zaključena, v nastale ogle pa vdeleni okrogli stopnišči), so ji na jugu prizidali dvonadstropno kapelo z obrambno etažo na vrhu kot mavzolej vojvode Otokarja in njegove žene. Leta 1640 je bila cerkev barokizirana. Takrat so predelali njena glavna vrata, odstranili gotski doxale iz okrog 1320 in vdeleni pevsko emporo ter ob južno stran cerkve prizidali dve in ob dvonadstropno kapelo eno kapelo. Kapeli ob ladji sta bili pravokotno zaključeni, kapela ob mavzoleju pa 3/8. Seveda so celotna akcija in njeni rezultati nakazani v tem poročilu samo v grobih obrisih. Ker se bo akcija leta 1958 nadaljevala in se raztegnila na staro romansko odnosno gotsko samostansko jedro, ležeče med cerkvijo in severnim ter vzhodnim obzidjem, bodo šele njeni rezultati, povezani s točnimi meritvami, prinesli širše znanstvene rezultate. Ob akciji leta 1958 bo treba posvetiti večjo pozornost tudi samostanski okolici, kjer se nahaja mnogo deloma zazidanih, deloma še nezazidanih kamnoseških in celo figuralnih fragmentov, med njimi okrogel sklepnik s podobo Janeza Krstnika, drug sklepnik brez plastičnega dekorja, ostanki baročne plastike, mnogo vratnih in okenskih profilov, obdelanih kamnov itd. Te fragmente bo treba sistematično zbrati in popisati. Pri tem moram posebno opozoriti na mnoge maske, ki se najdejo vzdane po kletih bližnjih zaselkov in kmetij prav do Črešnjic nad Frankolovim in Konjic.

Po triletnem premoru se je akcija odkrivanja in konservacije razvalin žičke kartuzije nadaljevala, za kar je bilo leta 1961 na razpolago okoli 600.000 din. Lanska dela so se omejila na konservacijo odkritih samostanskih delov, posebno cerkve. Ker ni bilo dovolj sredstev za kompresorsko injiciranje živega apna v gornje partije cerkvenih zidov, katerih vezivo bi se s tem regeneriralo in spet trdno vezalo (pri tem bi bilo treba postaviti prek 20 m visoke odre in si sposoditi kompresor ter šobo za injiciranje, kar pomeni izredno visoke režijske stroške!), smo se omejili na zalitje in pozidavo zidov, ki ne presegajo dosegljivosti talnih odrov. Pri tem smo uporabljali deloma živo apno, deloma pa mešanico s cementom (pri zalivanju). Cerkevne stene, ki so bile močno izluščene, so bile toliko pozidane, da so postale statično zanesljive, pozidana sta bila loka, ki sta vodila v južni kapeli ter odprta romansko in vsa gotska okna, katerih police so bile začasno zavarovane s cementom, da ne bo zamakalo notranjosti. Samostansko zidovje za cerkvijo je bilo zalito z že omenjeno mešanico ter očiščeno humoznih in preperelih delov. Lanskoletna dela naj bi pomenjala le prvo etapo v veliki akciji, ki bo razvaline v končnem efektu dostojno prezentirala ter uredila tudi stari gastovž pred njimi. Z ureditvijo bližnjih ribnikov, za kar obstoji realna možnost (prevzelo jih je Ribiško društvo Maribor in že dalo narediti načrt za njih obnovo), bi tu dobili turistično atraktiven kos slovenske narave in zgodovine. — J. C.

Ziganja vas. Konservator B. Sajovic je utrdil že v prejšnjem poročilu omenjene stenske slike v notranjosti cerkve, pri čemer se je ugotovilo, da se pod to tako imenovano »furlansko« plastjo nahaja še starejša plast slik, in hkrati pri sondiranju stene na zunanjščini odkril in konserviral močno naključvano sliko Kristusa trpina (14. stoletje), kar je ponovno potrdilo našo domnevo o starejšem postanku cerkvene stavbe, kar smo že nakazali v prejšnjem poročilu. — I. K.

Zužemberk, čiščenje grajskih razvalin. 1960 leta so konservacijska dela tekla le v omejenem obsegu, ker je bilo treba zaradi predvidenih obsežnejših del razvalino najprej v celoti očistiti. Tako predvidena konservacija razvaline je za enkrat padla v vodo, ker se je med tem usposobil gostinski lokal v poslopju na trgu. Pri očiščevalnih delih je deloma prišel na dan prvotni tloris gradu, ki z obzidjem pravokotne oblike oklepa v severovzhodnem oglu stolp na približno kvadratični osnovi. V stolpu je bila pred porušenjem ugotovljena tri-listna gotska odprtina. Stolp je bil kasneje vgrajen v že obstoječe obzidje. V osnovi gre za tip gradu z diferencirano tlorisno ploskvijo, ki v obzidju enotnega liva vključuje posamezne stavbne dele. Razen line v stolpu (ki pa ni več ohranjen) ni nobenih drugih zanesljivejših znakov, ki bi časovno opredeljevali nastanek grajske stavbe pred renesančno urtditvijo. Renesančna utrdba z nizkimi stolpi in obzidnim obročem se je direktno naslonila na okvirno jedro in se po še srednjeveškem načinu, kljub renesančnim formam, deloma naslonila na obliko terena in se le v črti proti zahodni strani uravnala v smislu renesančnih utrdbenih principov. — I. K.

POROČILO O DELU RESTAVRATORSKEGA ODDELKA NA PREMIČNIH SPOMENIKIH

V letih 1960 in 1961 je bilo v odseku za slike restavriranih 145 slik. Največ jih je bilo restavriranih za ustanove, v glavnem v zvezi z velikimi razstavami. Narodna galerija je v letu 1960 priredila razstavo »Stari tuji mojstri«, za katero so restavratorji iz oddelka restavrirali 63 slik, od tega 15 le delno. Večje število slik je bilo tedaj restavriranih tudi za Moderno galerijo v zvezi s predvideno razstavo Jakopičevih del, ki je bila kasneje preložena za nedoločen čas. V letu 1961 je Narodna galerija postavila veliko razstavo »Barok na Slovenskem«, za katero je bilo prav tako treba pospešeno restavrirati vrsto umetnin, ki so bile v tako slabem stanju, da jih ni bilo mogoče dostojno razstaviti. Njihovo restavriranje je narekoval tudi spomeniški interes. K delu so bili pritegnjeni zunanji sodelavci, uslužbenci iz zavoda pa so umetnine restavrirali še v prostem času. Obe veliki razstavi, ki jih je priredila Narodna galerija, sta z visokim nivojem prezentacije gradiva pokazali, da si je zdaj že težko zamisliti količak pomembnejšo historično umetnostno prireditev, kjer bi razstavljene umetnine ne bile očiščene in restavrirane.

Ob tem velja ponovno poudariti, da spomeniški interes tu sovpada z interesi muzejev in galerij. Tako so bila ob razstavi baroka za daljšo dobo rešena mnoga pomembna dela naših baročnih mojstrov Cebeja, Jelovška, Metzingerja, Straussa itd. Pri tem gre v mnogih primerih za velika platna, saj meri na pri-

mer slika Rojstva iz delavnice Franca Jelovška 415 × 216 cm. Za isto razstavo je bila restavrirana tudi slika Joahim in Ana z Marijo, ki je ena redkih ohranjenih Jelovških oljnih podob. Tudi ob razstavi Stari tuji mojstri je bil restavriran pomemben del naše spomeniške posesti, ki bi ob tekočem delu oddelka zlepa ne prišel na vrsto. Ob zadnjih dveh razstavah Narodne galerije pa se spomnimo še večjih prireditev te ustanove iz preteklih let, razstave Martina Johanna Kremser-Schmidta, razstave Fortunata Berganta ali razstave Romanika in klasicizem, ko je bilo v zavodu prav tako restavriranih mnogo slik. Večje razstave, zlasti obsežnejši stilni prerezi posameznih razdobij ali monografske obdelave vsekakor nudijo edinstveno priložnost za restavriranje umetnin, ki so raztresene širom po deželi. Njihova pomembnost je poudčrtana že z dejstvom, da jih razstavlja osrednja slovenska galerijska ustanova. Žal pa je zmogljivost restavratorske delavnice spriču množine gradiva, ki ga je treba restavrirati ne samo ob razstavah, ampak tudi v zvezi z rednim delom spomeniške službe, premajhna. Močno je zato lahko delo restavratorjem olajšano, če dobijo pravočasno sezname umetnin, ki so poškodovane. Položaj zavodovega restavratorskega oddelka, jim namreč nalaga še vrsto drugih nalog: skrb za splošni napredek stroke, razširjanje in poglobljanje znanja, uvajanje sodobnih restavracijskih postopkov, pravilno dokumentacijo itd. Hkrati jih zadeva določilo zakona o varstvu kulturnih spomenikov, po katerem mora Zavod za spomeniško varstvo skrbeti za proučevanje in znanstveno obdelovanje vprašanih spomeniškega varstva ter za izobraževanje in strokovno izpopolnjevanje kadrov. Pri tem seveda restavratorsko delo ni izjema, nasprotno, prav uporaba pravih sredstev pri restavriranju in konserviranju najučinkoviteje podaljšuje življenje umetnin. Pri tem tudi ne kaže podcenjevati izsledkov, ki jih lahko nudi natančno in neforsirano restavratorsko delo na primer v zvezi z raziskovanjem pigmentov in veziv ter ostalih sredstev, ki so jih uporabljali umetniki v preteklih stoletjih. Taka raziskovanja so lahko odlično dopolnilo že ustaljenih metod umetnostnega zgodovinarja, ki se mora nujno poglobljati v celotni kompleks umetnine z najrazličnejših vidikov, upoštevajoč pri tem, da je materialni pojav spomenika osnovno izhodišče za njegovo razumevanje. Ohranjevanje spomenikov v njihovi prvobitni podobi pa je temeljna dolžnost spomeniškega varstva.

Po dolgoletnem restavriranju so bile prepeljane v Koper štiri velike slike, delo Carpaccia, oziroma njegove delavnice. Zaključeno restavriranje teh slik spada poleg pospešenega dela o priliki razstav med največja dela restavratorskega oddelka. Zato je zavod skupno s koprskim muzejem priredil v Koprno razstavo, na kateri so bili v velikih fotopovečavah prikazani postopki restavriranja, rentgenske kopije, načini retuširanja ter stanje pred restavriranjem in po končanem delu. Skupno z dokumentacijo so bili razstavljeni tudi originali. Podobno razstavo, vendar v manjšem obsegu, je oddelek pripravil skupno z Narodno galerijo tudi ob rastavi »Stari tuji slikarji«. Prikazani so bili dokumentarni posnetki, nastali ob restavriranju slike V. Carpaccia: Madona s šestimi svetniki na prestolu. Hkrati so bili razstavljeni rentgenski posnetki, ki kažejo spremembo kompozicije, rentgenski posnetki doslikane signature ter primerjave glasbil in notnih zapisov na sliki z glasbili tedanjega časa.

V oddelku za plastiko je bilo v tem času restavriranih 36 plastik, za razstavo baroka pa je bilo pozlačenih 45 okvirov. Napravljena je bila tudi kopija gotske plastike iz Podpeči, ki bo razstavljena v Hrastovljah, ko bo ta spomenik

popolnoma restavriran. Med najpomembnejše posege v tem razdobju spada restavriranje solčavske plastike, ki bo obdelano v posebnem prispevku o originalnih polihromacijah.

Meseca oktobra 1960 so se vsi uslužbenci restavratorskega oddelka udeležili ekskurzije v Italijo. V treh tednih so si ogledali številne spomenike, galerije in muzeje, predvsem pa restavratorske delavnice. V Rimu so obiskali Istituto centrale del restauro, ki je osrednja restavratorska ustanova v Italiji in ena najpomembnejših na svetu. V njej so se usposabljali že številni jugoslovanski strokovnjaki. Z restavratorji v inštitutu so bili navezani stiki, izmenjava publikacij itd. V Neaplju so naši restavratorji obiskali restavratorski oddelek muzeja Capodimonte. Ta je v Italiji najsodobnejše opremljen in restavrira tudi za potrebe spomeniškega varstva v svojem okrožju. Še posebej je bil poučen ogled spomenikov na terenu, kjer je bilo mogoče videti najrazličnejše principe in načine restavriranja na freskah, oljnih podobah in plastikah. — M. Ž.

SEZNAM SODELAVCEV

Jože Curk, Maribor (J. C.), Stefan Eržen, Kranj (S. E.), Ivan Komelj, Ljubljana (I. K.), Breda Kovič, Piran (B. K.), Vlado Novak, Celje (V. N.), Ksenija Rozman, Ljubljana (K. R.), dr. Nace Sumi, Ljubljana (N. S.), Emil Smole, Nova Gorica (E. S.), dr. Marijan Zadnikar, Ljubljana (M. Z.), Milan Zeleznik, Ljubljana (M. Z.)

B. ETNOGRAFSKI SPOMENIKI

FANCI SARF

V letu 1960 je bila v Etnografskem muzeju v Ljubljani izdelana dokumentacija za naslednje ljudske stavbe:

Cerknica pri Rakeku. Referat za etnografijo pri Zavodu za varstvo kulturnih spomenikov je bil opozorjen, da nameravajo v Cerknici podreti star Milavčev mlin, ki bi ga glede na značilnosti ljudskega stavbarstva kazalo zaščititi. Po ogledu smo ugotovili, da gre res za pomemben etnografski spomenik, datiran z letnico 1816. Mlin je situiran na otočku med dvema strugama Cerkniščice, nedaleč od glavne ceste. Združen je s stanovanjskimi prostori, tako da zavzema mlin z vežo podolžno polovico pritličja, trije stanovanjski prostori pa ostalo polovico. Vsi prostori so obokani. Stavba ni bila predelana, žal pa je bila slabo vzdrževana in je zato slabo ohranjena. Mlin že več desetletij ne dela; mlinskih koles ni več, v preteklem stoletju pa je mlelo pet kamnov.

Referent za urbanizem pri ObLO Cerknica nam je pojasnil, da je odstranitev stavbe nujno potrebna zaradi regulacije Cerkniščice, ta pa je povezana z gradnjo novega mostu na eni strani ter z razvojem tovarne pohištva »Brest« na drugi strani. Po vsem tem na zaščito ni bilo misliti. Objekt z okolico smo izmerili ter narisali situacijo v merilu 1 : 200, tloris pritličja in podstrešja v merilu 1 : 75, pet detajlov pa v manjšem merilu. S fotografiranjem in opisom smo spomenik dokončno dokumentirali.

Češnjica v Bohinju; dokumentacija Jozove kajže št. 22. Spomenik je lep primer ljudskega lesenega stavbarstva iz druge polovice 18. stoletja in se hkrati odlikuje po tem, da do leta 1958, ko smo objekt na terenu merili, ni bil predelan. Stavba je grajena iz polbrun, pokrita z deskami, v veži je odprto

ognjišče in značilni obok »šipovnik«, v »hiši« pa lesen strop in okrogla peč iz vdolbenih pečnic. Nedolgo za tem, ko smo spomenik na terenu dokumentirali, je lastnik začel s pripravami za predelavo hiše. V merilu 1 : 50 imamo narisane 4 fasade, 2 tlorisa in 1 detajl. Spomenik smo tudi fotografirali in opisali.

Jereka v Bohinju; dokumentacija zgornjega Puškarjevega doma št. 7. Zunanja podoba pollesena, polzidane nadstropne hiše, povezane z gospodarskimi prostori, kaže vse značilnosti bohinske ljudske arhitekture: lesen izrezljan hodnik, obokan glavni vhod, »most«, ki vodi izpred hiše na skedenj, ter z deskami krita hiša. Takih hiš v Bohinju ni več mnogo. Čeprav je bila stavba znotraj verjetno dvakrat predelana (dozidana kamra in prezidana veža), so se tudi v notranjosti deloma še ohranili stari elementi: obokana, nad kletjo dvignjena čumnata, v katero vodi iz veže nekaj stopnic, ter v celoti lesena »ispa« (nad hišo), kjer še stoji okrogla peč iz vdolbenih pečnic. Na tramu lesenega stropa v tem prostoru je vrezana letnica 1809.

Hišo z vsemi gospodarskimi prostori smo izmerili in v merilu 1 : 75 narisali 3 fasade in 3 tlorise. Dokumentacijo smo dopolnili s fotografijami in opisom.

Koroška Bela; dokumentacija Šefanceve hiše, Cesta talcev št. 7. Kot primer alpske zidane hiše iz konca 18. stoletja smo dokumentirali navedeno kmečko hišo z nizkimi, obsežnimi prostori v pritličju ter velikim podstrešjem pod monumentalno streho. Dalje se ta tip ljudskih stavb odlikuje po obokanih vhodih z enojnimi, težkimi vrati in majhnimi okni s kamnitimi, profiliranimi in ornamentiranimi okenskimi okviri. Oboje je na posneti hiši dobro ohranjeno. Tloris nam kaže na sredi veliko vežo, na eni strani hišo, kamro in črno kuhinjo, na drugi pa zadnjo vežo in čumnato. Veliko, odprto ognjišče je žal odstranjeno, prav tako peč v kamri. »Hiša« je s tanko leseno steno predeljena v dva prostora. Kamra rabi za kuhinjo in ima zato nov vhod v steni zadnje fasade. Vse navedene predelave pa ne rušijo bistvenih značilnosti stavbe niti znotraj niti zunaj.

V merilu 1 : 75 imamo narisane 3 tlorise in 4 fasade, v merilu 1 : 20 en detajl, v merilu 1 : 10 pa dva detajla.

Poljšica pri Bledu; dokumentacija Tomažkove hiše. Gre za lep primer pollesene alpske hiše z majhnimi okenci v lesenih stenah hiše in kamre. Hiša izhaja iz prve polovice 18. stoletja in bistveno ni bila predelana.

V merilu 1 : 50 imamo narisani 2 fasadi in 2 tlorisa, v merilu 1 : 5 2 detajla, in v merilu 1 : 1 1 detajl.

Preloka v Beli krajini; dokumentacija Maričinega doma, št. 11. Za dokumentacijo smo se odločili zato, ker je to dobro ohranjen primer premožnejšega kmečkega zaprtega doma z dvoriščem na sredi ter z lesenimi stanovanjskimi in gospodarskimi prostori, razporejenimi v kvadratu okoli dvorišča. Zidana je samo zadnja stena veže, ki je povezana s pečjo v »hiši« in »zadnji hiši«. Osrednji prostor hiše je prostorna veža z dvema ognjiščema. Hiša ni predelana, prav tako so v prvotnem stanju tudi gospodarski prostori.

Situacijo smo narisali v merilu 1 : 100, 3 fasade in tloris pa v merilu 1 : 50. Hišo nameravajo predelati.

Preloka v Beli krajini; dokumentacija Jedrčankine hiše, št. 26. Dvoelična lesena hiša sodi gotovo med najstarejše na ozemlju med Adlešiči in Vinico ter je v celoti ohranjena v prvotnem stanju. V večji na tleh je zemlja, pred pečjo ognjišče. V hiši stoji okrogla peč iz vdolbenih pečnic. Žal pa je stavba zelo slabo ohranjena in je pričakovati, da se bo v nekaj letih podrla.

V merilu 1 : 50 smo narisali 4 fasade in 2 tlorisa.

Ri b č e v l a z v Bohinju; dokumentacija stare mežnarije pri sv. Duhu, št. 45. Hiša je primer kajžarske pritlične, pollesene hiše z obokom med prvim in drugim delom veže ter z odprtim ognjiščem v njenem drugem delu. Čumnata nad kletjo in verjetno tudi kamra poleg hiše sta bili kasneje dodelani.

V merilu 1 : 50 smo narisali 4 fasade, podolžni prerez in 2 tlorisa, v merilu 1 : 10 pa 2 detajla. Kmalu potem, ko smo spomenik na terenu dokumentirali, je lastnik stavbo podrl.

S r e d n j a v a s v Bohinju; dokumentacija Španove kašče. To je pomembna gospodarska pritiklina, ki njeno starost dokumentarno izpričuje letnica 1604 nad oknom na prednji fasadi.

V načrtih imamo 4 fasade in 3 tlorise (merilo 1 : 50) ter 2 detajla (merilo 1 : 10).

S t a r a f u ž i n a v Bohinju; dokumentacija Matičevceve hiše, št. 21. Dokumentirana je bila kot primer bohinjkega doma iz prve polovice 18. stoletja. Hiša je bila prvotno dvocelična: zidana veža, predeljena z obokom »šipovnikom« v dva dela, ter lesena »hiša«. Vzdolž veže je bila kasneje dozidana čumnata, k »hiši« pa kamra. Prvotni prostori so ostali nespremenjeni. Hiša je povezana z gospodarskimi prostori; izpred hiše vodi na skedenj značilni »most«. Na vhodnih enojnih polokroglih vratih je poleg ornamentov vrezana letnica 1736.

V merilu 1 : 75 imamo narisane 3 fasade in 3 tlorise, v merilu 1 : 10, 1 : 5 in 1 : 1 pa 4 detajle. Hišo so kmalu po naši dokumentaciji začeli v celoti prezidavati.

S t u d o r v Bohinju; dokumentacija Lenartove hiše. Hiša je pomemben etnografski spomenik, ker ima ohranjene vse značilnosti stare ljudske arhitekture: črno kuhinjo z ognjiščem v drugem delu veže, lévo v steni hiše ter peč iz vdolbenih pečnic v »hiši«. Spodnji del stavbe je zidan, nadstropje pa leseno. V stenah »ispe« v nadstropju rabijo za okna izredno majhne, podolgovate line, ki so se zapirale z zapahi. Lesen hodnik med pritličjem in nadstropjem je bogato izrezljan.

V merilu 1 : 75 imamo narisane 4 fasade in 4 tlorise, v merilu 1 : 10 pa 4 detajle.

V e l i k e L a š č e, okolica. O priliki terenskega dela z ekipo Etnografskega muzeja v Ljubljani smo v avgustu 1960 na območju bivše občine Velike Lašče dokumentirali s tehničnimi risbami, fotografijami in opisi skupno 10 značilnih starih kmečkih hiš oziroma domov in 5 samostojnih gospodarskih poslopij. Pri izbiri ljudskih stavb za dokumentacijo smo upoštevali poleg krajevnih značilnosti še raznolikost glede na socialno stanje prvotnega lastnika, dalje raznolikost glede na material in na razporeditev prostorov. Vse dokumentirane hiše, razen ene, imajo še ohranjeno ognjišče in bistveno niso bile predelane. V merilu 1 : 100 imamo narisano vrhkletno polleseno hišo z gospodarskimi prostori, premožnejšo zidano hišo, manjšo zidano hišo, stegnjeni tip zidanega doma z gospodarskimi prostori pod isto streho, nadzidano hišo kot primer razvoja kmečke hiše, leseno kmečko hišo, zidano vrhhlevno kajžo ter tri lesene kajže. Od gospodarskih stavb smo narisali star pòd s podstreškom in pòd brez podstreška, leseno kaščo, toplar s štirikapno streho in letnico 1794 ter sušilnico za lan. Skupno imamo narisanih 49 fasad, 24 tlorisov, 3 prereze in 5 detajlov.

V u k o v c i ob Kolpi, Bela krajina; dokumentacija Stankučeve hiše št. 4. Hiša sodi brez dvoma med najpreprostejše in po tipu med najstarejše ohranjene hiše na Slovenskem. Je dvocelična: zidana veža in lesena hiša. V veži na tleh je

zemlja, stropa ni, le nad odprtim, komaj za ped dvignjenim ognjiščem, ki je žal odstranjeno, je bil majhen pleten in ometan obok. »Hiša« je za stopnico dvignjena od veže, ima lesen strop in majhna okenca. Štirikapna, nizka slamnata streha je skonca »hiše« nekoliko dvignjena, opaž je pleten.

V merilu 1 : 50 imamo narisane 4 fasade in 1 tloris.

Zgornje Jezersko; dokumentacija Šenkove hiše. Spomenik je kot primer stilno vplivane ljudske arhitekture iz 16. stoletja obdelal ing. Marjan Mušič v Slovenskem etnografu V (1952). Izmerili in narisali smo jo ponovno, da smo s tem dopolnili zbirko dokumentiranih ljudskih stavb na tem območju. Ker je opis stavbe v navedeni literaturi že objavljen, ga ne bomo ponavljali.

V merilu 1 : 75 imamo narisane 4 fasade in 1 tloris, v merilu 1 : 10 1 detajl, v merilu 1 : 3 pa 1 detajl.

Podolševa: Mecesnikova domačija predstavlja velik sklop stanovanjskih in gospodarskih stavb, ki tvorijo tipično planinsko kmetijo z jasno razvito tendenco avtarkičnega gospodarstva. Kmetija vzbuja s svojo mehanizacijo na vodni pogon poleg izrazito etnografskega tudi tehnološki interes. Obadva interesa ter dejstvo, da kmetija počasi tona nevezdržno propada, sta povzročila, da se je leta 1960 zanjo zavzel zavod, ki bo poskušal izvesti nekaj najnujnejših spomeniškovarstvenih ukrepov, da jo reši kritičnega stanja. — J. C.

C. ARHEOLOŠKI SPOMENIKI

UREDIL P. PETRU

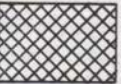

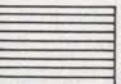

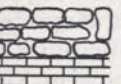

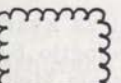

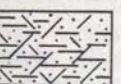
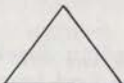
s sodelavci:

Bolta Alojzij (A. B.), Boltin Elica (E. B.), Brodar dr. Srečko (S. B.), Brodar dr. inž. Mitja (M. B.), Gabrovec Stane (S. G.), Knez Tone (T. K.), Kolšek Vera (V. K.), Mikl Iva (I. M.), Osole dr. Franček (F. O.), Pahič Stane (S. P.), Rutar Marija (M. R.), Smole Emil (E. S.), Stare dr. France (F. S.), Stare Vida (V. S.), Skaler Stane (S. Š.), Šribar Vinko (V. Š.), Stekar Stipe (S. Št.), Urleb Meh-tilda (M. U.), Valič Andrej (A. V.)

POROČILO O NOTRANJEM DELU REFERATA ZA ARHEOLOGIJO

Poslednje dvoletno obdobje pomeni v notranjem delovanju referata za arheologijo navezovanje tesnejših stikov s sorodnimi inštitucijami ne le v LRS, ampak tudi z ostalimi ustanovami sorodnega značaja v Jugoslaviji. Tesnejše stike smo navezali tudi z nearheološkimi ustanovami, tako z Inštitutom za raziskavo Krasa, Narodnim muzejem v Rijeki, Železarskim muzejem na Jesenicah in Vojnim muzejem, kot posrednikom pri izdelavi specialnih fotoposnetkov.

V ostalem pa moremo delovanje arheološke službe opredeliti v dve večji delovni skupini. Prvo obsegajo neposredne zaščitne akcije, drugo pa organizacija zaščitne službe na področju arheologije, kjer je bilo glavno torišče dejavnosti usmerjeno na zbiranje podatkov za register zaščitnih arheoloških spomenikov na področju LR Slovenije ter sodelovanje pri republiški komisiji za izdelavo arheološke karte. Za sleherno področje dejavnosti v arheološkem referatu, ki je bilo po pomenu bolj komplicirano od ostalih, smo imenovali posebne komisije strokovnjakov in izvedencev. S čisto strokovne plati smo z letom 1960 uvedli izdajo dovoljenja za sistematična arheološka izkopavanja ter kontrolo sistematičnih in dela zaščitnih izkopavanj v LRS ter osnovali posebno strokovno ko-

	humus		pesek
	subhumus		gručč
	kulturna plast I		zid od zgoraj — navzdol
	kulturna plast II		zid v tlorisu I. faza
	kulturna plast III intenzivna		zid v tlorisu II. faza
	sterilna plast		les v tlorisu
	mivke in ilovice		vdolbina za bruno
	zid iz lomljenca in opeke		keramika v profilu
	zid iz prodnikov v prerezu		lonec v profilu
	estrih oziroma malta		drobne najdbe — novci

Znaki za označevanje arheoloških plasti in najdb
Signes pour l'indication des couches et des trouvailles

misijo, ki je skupaj s konservatorjem preverjala terensko dokumentacijo naslednjih izkopavanj: Stična-gomila; Brinjeva gora-naselbina; Novo mesto-Marof; Bled-slovenska nekropola; Korte-kaštelir; Neviodunum (Drnovo pri Krškem)-pristan in naselbina; Rifnik-prazgodovinska naselbina; Golobinjek pri Podče-

trtku-gomile; Dobova-plano grobišče; Križna gora-prazgodovinska nekropola; Mokriška jama, Ovčja jama, Zakajeni spodmol - paleolit.

Vsa ostala spomeniškovarstvena dejavnost referata za arheologijo je sicer razvidna iz poročil, sestavljenih po podatkih, zbranih iz vse Slovenije. Vendar pa se je referat neposredno angažiral večinoma le pri večjih raziskovanjih, tako pri proučevanju kasnoantičnega obzidja na Krasu, v Šempetru, Heraklejevem svetišču v Celju, Ptuju, Ljubljani, Drnovem pri Krškem, Dobovi itd. Posebej pomembno je, da je zavod izdal letos troje odločb in več elaboratov, s katerimi je zaščitil arheološke terene, ki bi drugače po vsej verjetnosti utrpeli večjo škodo.

Posebna dejavnost v zavodu pa je urejanje letnih poročil in njih redakcija. Res je, da se število sodelavcev vedno bolj veča in da s tem pridobiva arheologija široko razvejano zaupniško mrežo po vsej Sloveniji. Hkrati s tem pa postaja nujno, da se uvedejo enotni znaki bodisi za risanje profilov, bodisi za enotno grafično dokumentacijo ostalih izkopanih arheoloških objektov. Zato prilagamo tabelo, kjer so prikazani znaki, ki jih v arheoloških publikacijah iz vse Evrope najbolj pogosto zasledimo in ki bi jih zato kazalo uvesti tudi pri nas; za sodelavce Varstva spomenikov pa bi želeli, da jih poslej pri objavljanju v naši reviji upoštevajo. Številne znake, s katerimi ponazarjamo detajlirano gradbene ostanke antike, je izdelal W. Schmid v Jahrbuch für Altertumskunde 7, 1913 in jih je moči še vedno s pridom uporabljati; zategadelj jih priporočamo.

1960

PALEOLIT

Blatni vrh pri Jurkloštru, Celje. B. Defar, Blatni vrh 38, je našel na svoji njivi pri rigolanju zemlje v globini 1,50 m paleolitski artefakt. Kljub veliki pazljivosti pri nadaljnjem kopanju je ostala najdba osamljena. Kasneje smo z dr. M. Brodarjem sondirali v eni bližnjih jam, ki jih je v okolici Jurkloštra veliko. Najdeni artefakt je mousterienskega tipa. Podrobnejši opis in klasifikacijo je podal M. Brodar v AV 11-12, 1960/61, 46. — **A. B.**

Mokriška jama nad Kamnikom. Tudi letos je Inštitut za kvartarologijo na Univerzi v Ljubljani s sodelovanjem Sekcije za arheologijo SAZU, sistematično nadaljeval izkopavanje visokoalpske aurignaške postaje Mokriške jame, v višini 1500 m na Mokrici v Kamniških Alpah, in sicer v času od 21. junija do 1. avgusta.

Raziskovanje je po načrtu zajelo srednji del jame od 15. do 24. metra, in sicer od 15. do 17. metra po 2 m² levo od glavne osi in 4 m² desno od nje. Skupno je bilo prekopanih 46 m² do globine pičlih 2 m.

Jamska stratigrafija letos ni pokazala bistvenih sprememb, le ob vhodu ugotovljene plasti 1 do 6 so se v tem odseku že izklinile. Pod skalnim podorom so se pojavili številni kostni ostanke jamskih medvedov, značilni za vso plast 7. Plast 7 je bila v zgornjem delu močno rdeče ilovnata, pomešana nekoliko le z debelejšim kamenjem. V spodnjem delu pa je bila najprej precej debelo gruščnata, nato drobno gruščnata in pri dnu zopet debeleje gruščnata, a povsod nekoliko pomešana z rdečo ilovico. Tako v zgornjem kakor tudi v spodnjem

delu je bilo mogoče zaslediti temnejše proge. S temi v zvezi so bili odkriti v različnih horizontih 3 koščeni artefakti aurignaške kulture olševskega tipa, ki potrjujejo dosedanjo kulturno datacijo. Pri dnu zgornjega, ilovnatega dela smo ugotovili polkrožno ognjišče (75×50 cm), ob katerem sicer ni bilo nobenih kulturnih ostankov, a je bilo mogoče iz njega dobiti toliko ogljenih drobcev, da bo verjetno zadostovalo za določitev starosti po radiokarbonski metodi. Kostnih fragmentov jamskih medvedov je bilo izkopanih več tisoč. Le izjemno redki so bili kostni ostanki drugih živalskih vrst (volk, kuna, kozorog?). Ugotovili smo, da so med medvedjimi kostmi zastopani predvsem mlajši poedinci do spolne zrelosti. Mnogi oglajeni in polirani kostni fragmenti so tipičen primer tako imenovane protolitske kostne industrije, ki jo bo pa treba, po ugotovitvah v Mokriški jami, zanikati, ker vsi znaki kažejo, da gre za naravne kemično-fizikalne tvorbe. Boljše ohranjeni kostni material je bil izbran za paleontološke raziskave.

Vse izkopano gradivo je spravljeno v Sekciji za arheologijo SAZU. — **M. B.**

Ovčja jama pri Prestranku. Sistematično izkopavanje smo začeli v predjamskem prostoru, 8 m pred vhomom v jamo. Levo od jamske podolžne koordinatne osi smo najprej izkopali do podaljška jamske stene blok v dolžini 2 m ter širini ca. 7 m. Ob steni v globini 1,90 m doseženo izkopno tlo se polagoma dviga, da bo tudi še pri nadaljnjem izkopavanju mogoč izvoz materiala. V smeri proti jami smo izkopali nato še blok v dolžini 2 m in širini ok. 7 m do globine 1,90 m. V obsegu 4 m² smo ga poglobili še do globine 2,90 m. Skupno je izkop zajel okrog 30 m².

Holocenske krovne plasti tvorita gruščnat humus s podornim skalovjem in redkimi fragmenti prazgodovinske keramike ter bronasto rjava gruščnata plast, ob podaljšku jamske stene pa še mokasto sigasta plast. V tej in neposredno pod njo smo odkrili 2 manjši ognjišči ter nekaj odbitkov in lusk sileksa. Naslednja drobno gruščnata plast sivo rjavkaste bavre pripada že pleistocenu. V njej smo odkrili kulturni horizont z ognjiščem in 145 mlajšepaleolitskimi kamnitimi artefakti ter odbitki. Po znatnejšem sterilnem presledku se je pojavil pri dnu izkopa (v poglobitvi), kjer nastopa srednje debel grušč z vmesnimi manjšimi skalami, še starejši mlajšepaleolitski horizont, iz katerega izvirajo 4 sileksi. Verjetno ustreza spodnjemu kulturnemu horizontu, ki je bil odkrit leta 1959 v jamski sondi. Kazno je, da so plasti v predjamskem prostoru precej debelejše. Pleistocenski živalski ostanki nastopajo zelo po redko in le drobno fragmentirano. Posamezni izolirani zobje izpričujejo alpskega svisca (Marmota marmota L.) in po začasni določitvi severnega jelena (Rangifer tarandus L.).

Profile smo izmerili in fotografirali, prav tako tudi posamezne faze izkopa in zlasti važna mesta (ognjišča ipd.). Lesno oglje iz ognjišča smo shranili za radiokarbonsko analizo. Dve seriji plastnih vzorcev (skupno 13 vzorcev) bomo uporabili za granulometrično analizo. — **S. B.**

NEOLIT

Blatna Brezovica. Poleti leta 1960 je skupina delavcev našla pri kopanju šote »Za Borovnišico« pri Kaminu, približno 2,5 km od Blatne Brezovice proti vasi Breg, v globini 2,5 m pod plastjo šote nekaj raztresenega oglja, na katerem je na boku ležala sivkasto žgana posoda z dvema ročajema (Tab. I, 1).

Ob posodi je bilo nekaj večjih kamnov. Posodo je prinesel v Narodni muzej A. Berglez iz Blatne Brezovice. Inv. št. NM, P 11696. — **V. S.**

Šafarsko pri Ljutomeru. Sredi vasi med cesto Ljutomer—M. Središče in Murico ima na treh straneh strmo odrezana ravnica ledinsko ime »Gradišče«. Na površini njiv, zlasti na parceli 419 K. o. Šafarsko in sosednjih, blizu domačije lastnika A. Nemeč, Šafarsko št. 8, leže redke prazgodovinske črepinje. Del zahodnega roba ravnice nad strugo Muričinega pritoka ima obliko ostankov zemeljskega nasipa. Lastniki so pri obdelovanju polja kdaj pa kdaj opazili kakšno najdbo, predvsem »kamen z luknjo«, a ni danes nič ohranjenega. Pri kopanju strelskih jarkov prek njiv ob koncu zadnje vojne baje ni bilo posebnih najdb. Na površini oranice kulturne plasti niso vidne, a tudi pri sondnem vrtanju marca 1960 nismo naleteli nanje.

Po nekaj pobranih črepinjah in delih zajemalk, ki jih hrani Pomurski muzej v Soboti, je naselbina na tem mestu pripadala poznemu neolitiku, sorodna najdiščem tega časa na Andrenškem vrhu, v Zbelovem, Drulovki, Ajdovski jami itd. — **S. P.**

Šmihel pri Žužemberku. Na župnijskem vrtu parc. št. 78, k. o. Šmihel pri Žužemberku, so našli že leta 1935 pri čiščenju vrta kamnito sekiro. Hranil jo je župnik A. Zupanc ter jo junija 1960 poklonil Dolenjskemu muzeju. Sekira je sivo zelenkaste barve, gladko polirana, z izvrtano luknjo in je dolga 15,6 cm (glej Tab. I, 2). — **T. K.**

BRONASTA DOBA

Brinjeva gora pri Slov. Konjicah. Pokrajinski muzej v Mariboru je v avgustu in septembru nadaljeval načrtno raziskovanje prazgodovinske in antične naselbine. Prek njive, parc. št. 359 k. o. Zreče, je bil čez pobočje izkopan 2,5 m širok in 28 m dolg sondni jarek, da bi na tej največji ravni površini ugotovili geološki sestav polic, morebitne stavbne nivoje in konstrukcijo pobočnega nasipa. Sonda je odkrila na tem mestu skalno špranjo s precej debelo plastjo rdeče in rumenkaste ilovice, ki je nekoč tvorila enakomerno poševno pobočje v prirodni kotanji, nad katerim je danes do 3,3 m debela kulturna plast. Po naključju je sondni zarek zajel obrobji dveh v ilovko izkopanih kotanj, in sicer 4,2 m globok vzhodni rob večje prazgodovinske in 5,6 m globok zahodni rob manjše antične. Namen kopanja je očitno bil pridobivanje ilovice za gradnjo stavb in lončarstvo. Prvotno pobočje in kotanjo so v bronasti dobi na spodnji strani ogradili z zemeljskim in kamnitim nasipom. Polagoma se je kotanja do roba tega nasipa zapolnila s plastmi mivkaste zemlje 1,6 m na debelo. Na njih leže do površine peščeno-gruščnate in humozne plasti, nastale iz prazgodovinskih in antičnih ruševinskih slojev predvsem na višjih delih pobočja. Rob tako nastale police je bil v antiki ponovno utrjen s plastmi neurejeno naloženega kamenja, ki leži zdaj v veliki meri razvaljeno po pobočju. Najmlajša erozija in oranje površine njive sta skoraj popolnoma ostrgala kulturno plast prazgodovinske stavbe na zgornjem obrobju police, da je kot oranica prekrila antične plasti nekdanjega njenega površja. Ohranile so se le jame za grede neke pravokotne stavbe in množina črepinj v kotanjah med njimi. Antična jama s strmimi stenami in premerom približno 8 m je segala 5 do 6 m pod današnjo površino. Zapolnjena je pri dnu s plastmi usedlinske zemlje, večinoma pa z

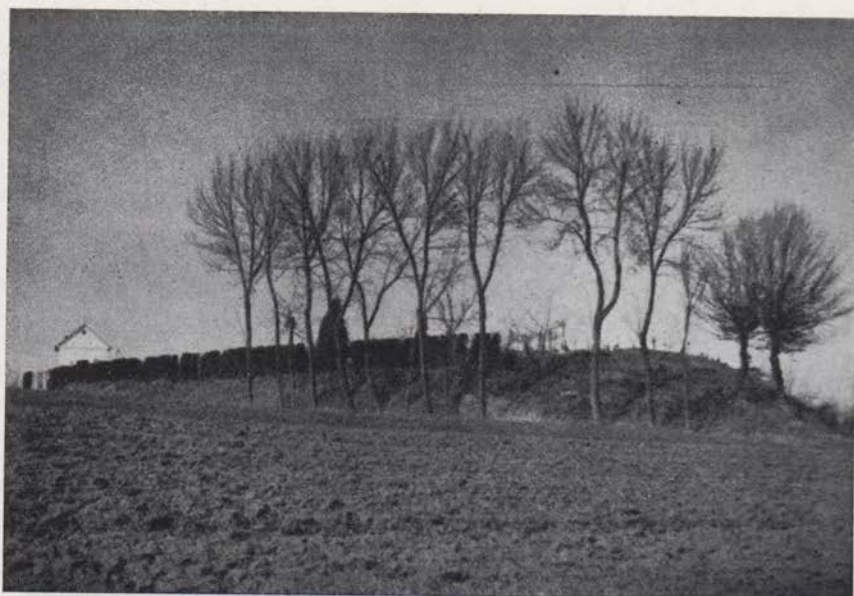

Brinjeva gora — vzhodna sonda od JZ (foto: S. Pahič, 1960)
 Brinjeva gora — sonde est prise du Sud-Ouest

nasuto črno zemljo in kamnitimi ruševinami, kjer je bilo poleg črepinj tudi precej govejih kosti in antične opeke.

Številne keramične in redke kovinske najdbe pripadajo srednji in pozni bronasti dobi, obdobju kulture žarnih grobišč in antiki. — S. P.

Dobova pri Brežicah. Zaščitna arheološka izkopavanja plane, kulturi žarnih grobišč pripadajoče nekropole je izvršila Sekcija za arheologijo skupaj s Posavskim muzejem. Dne 24. marca 1960 je Sekcija za arheologijo izvršila vsa potrebna terenska merjenja (dr. M. Brodar in S. Jesse). Ta dan so se začela tudi izkopavanja, ki so trajala do vključno 2. aprila. V tem času smo odkopali 46 žganih in 1 skeleten grob. Žgani grobovi pripadajo delno starejši delno mlajši kulturi žarnih grobišč. Grupacija izkopanih grobov je potrdila lanskoletno domnevo, da so na grobišču pokopavali umrle v okviru posameznih družinskih skupnosti. Letošnja zaščitna izkopavanja so zajela manjši del lani načete take skupine, delno pa so posegla že v novo skupino, ki se razprostira proti vzhodu na parcelo 998/1 in delno na parcelo 1000 k. o. Vel. Obrež. V kompleksu te nove skupine smo odkrili starejše in mlajše grobove. Posebno zanimiv je skeletni ženski grob, pokopan na trebuhu. Ta skeletni grob ponovno predstavlja mejo med dvema prostoroma, ki so jih uporabljale omenjene družinske skupnosti za pokopavanje svojih umrlih. Izkopali smo nekaj zanimivih grobov, npr. grob 201, ki je bil najgloblje ukopan v prod (110 cm), kar je za dobovsko prazgodovinsko grobišče prava redkost, dalje dva groba, ki sta bila bogata keramičnih pridevkov, potem kar šolski primer nekega Ha A horizontu pripadajočega groba (žara s cilindričnim vratom = grob 229). Slednjič je omeniti tudi

Križevci — pogled na zgodnejilirsko selišče z juga (foto: S. Pahič)
 Križevci — vue sur la colonie illyrienne, prise du sud

grob 214, ki je bil napolnjen, razen z običajnimi sežganimi človeškimi kostmi in ogleonino, še z obilico ožganega hišnega lepa, kar je v arheološki literaturi za to obdobje še neznano. — **F. S.**

Dobova pri Brežicah. Na vaškem pokopališču je grobar pri izkopu grobne jame našel bronasto, s spiralnimi vzrezi okrašeno ovratnico (Tab. I, 4), ki je gotovo iz bližnjega prazgodovinskega grobišča. Ovratnica je verjetno še iz predvojne zbirke paznika kapelske gramoznice M. Cvetka, ki ima hišo ob pokopališču in so mu med vojno v njegovi hiši naseljeni Kočevarji raztrosili predmete po vrtu in pokopališču. Najdbo hrani Posavski muzej. — **S. Š.**

Gornja Radgona. Pri železniški postaji v Gornji Radgoni je bil spomladi ob cesti proti Radencem izravnani del pobočja na parceli k. o. Radgona, za bodočo avtobusno postajo. Pri tem je bil odprt 20 m dolg in do 2 m visok profil pobočja, kjer sta bili pod vrhnjo nasuto plastjo v sivi ilovici vidni kulturni plasti: vrhnja, le nekaj cm debela temno siva progla ni imela najdb, v spodnji, 40 cm pod njo, pa so ležale redke prazgodovinske črepinje. Ta plast je bila v južnem delu tanka, proti severu pa se je razširila do 30 cm in je zdaj 1,6 m pod površino. Po nekaj pobranih črepinjah, ki jih hrani Pomurski muzej v Soboti, pripada kulturna plast najbrž pozni bronasti dobi oziroma obdobju kulture žarnih grobišč. — **S. P.**

Križevci pri Ljutomeru. V severovzhodnem delu vasi se ob starem murskem zatoku dviga večinoma 5 m visoka, umetno prirejena vzpetina velikosti približno 60 × 20 m, kjer je zdaj po vsej površini parcele 304, k. o. Križevci, pokopališče. Ves ta predel ima ledinsko ime »Gradišče«. Na grobnih gomilah in med grobovi leži na površini precej prazgodovinskih črepinj kot

očiten ostanek nekdanje naselbine. Na nekaterih mestih so na površju vidne plasti žganine, grobar pa v jamah večkrat naleti na kamne in črepinje. Morebitni ostanki nasipa ob strmih robovih vzpetine niso več vidni. Po nekaj pobranih črepinjah, ki jih hrani Pomurski muzej v Soboti, je naselbina na tem mestu pripadala obdobju kulture žarnih grobišč in morebiti še mlajšemu času. — **S. P.**

Zorenci, Črnomelj, Novo mesto. V vasi Zorenci na njivi, imenovani »Pogorišče«, so že pred leti našli fragmentiran kalup za ulivanje bronastih tulastih sekir. Najditelj ga je prinesel v Belokranjski muzej. Kalup je narejen iz rdečkasto rjavega kremenčevega peska, dokaj masiven in lepo oblikovan. (Tab. I, 8). — **T. K.**

STAREJŠA ŽELEZNA DOBA

Brezje pri Raki, Krško. Pri nadaljnem kopanju ilovice za opeko je posestnik A. Iljaž, Brezje 21, v svojem gozdu, parc. št. 521 k. o. Površje, našel v tretji gomili (Varstvo spomenikov 7, 1958—59, 323) masivno bronasto, z vozlastimi odebelinami in s prečnimi vrezi okrašeno nanožnico premera 10,5 cm, črno žgano skodelo in manjši lonček (Tab. I, 5—7). Predmete je prevzel Posavski muzej. — **S. Š.**

Golobinjek pri Podčetrtku. Spomladi 1960 smo raziskovali v gozdu M. Bračka, parc. št. 1145 k. o. Sedlarjevo, dve gomili. Pri kopanju smo uporabili segmentno metodo in prekopali od vrha do tal eno četrtino gomile. V tem odseku nismo našli nikakih znakov pokopa, zato smo nadaljnje raziskovanje opustili. Pri drugi gomili smo napravili 1 m širok jarek, ki je segal do sterilne plasti in presekal gomilo na dvoje. Našli nismo nikakih sledov ali drugih materialnih ostalin.

V gozdu F. Krašovca, parc. št. 1546 k. o. Golobinjek, smo izvršili metodo-
loško enako izkopavanje s tem, da smo skozi gomilo potegnili jarek. Sledov grobne arhitekture nismo našli, zato smo nadaljnje raziskovanje opustili. Pomanjkanje slehernih materialnih ostalin v omenjenih gomilah je pustilo vprašanje pokopov v slednjih še naprej nerešeno. Obstoji zelo majhna verjetnost, da so grobovi skoncentrirani na skrajnem robu gomile, ki ni bil prekopan.

A. B.

Gornja Radgona. Na nekaterih mestih pobočja Grajskega griča, tako na severnem strmem in južnem lagodnejšem, so na površini vidni sledovi kulturnih plasti in redke prazgodovinske črepinje, ki govore za obstoj utrjene naselbine na tej pomembni vzpetini nad Muro. Razen gomile z orožjem na vrhu griča, ki jo po F. Vrbnjaku omenja F. Kovačič, Ljutomer 1926, na tem mestu srednjeveške in poznejše zidave niso ohranile drugih najdb. Poleg obvladujoče lege nad mursko ravnino pa govore za naselbino tudi po istih virih omenjene, deloma še ohranjene orjaške gomile v Podgradu zahodno od Gornje Radgone in v eni izmed gomil južno od mesta najdeni bronasti predmeti s fragmenti kulturnega vozička (W. Schmid, Der Kultwagen von Strettweg, Führer zur Urgeschichte, Band 12, Leipzig 1934, 37, op. 19).

Gomile in nekaj pobranih črepinj, ki jih hrani Pomurski muzej v Soboti, datira naselbino na Grajskem griču v starejšo železno dobo. — **S. P.**

Gradina pri Jelšanah, Ilirska Bistrica (kota 561 na specialki 1 : 50.000). Jugo zahodno od vasi Jelšane je na zadnjem višjem hribu, ki se vrste od severa

proti jugu, ob robu jelšanske koline, gradišče. Domačini mu pravijo Gradina in tako oznako ima tudi na zemljevidu. Gradišče obdajajo iz vseh strani naravne strmine, ki so zlasti velike na zahodnem robu. Južna in vzhodna stran gradišča je zavarovana še z do 5 m visokim nasipom. Večina gradišča je danes porasla z gozdom in grmovjem. Njegova planota ni ravna, temveč pada pobočje v nizkih terasah proti jugovzhodu. Na terasah so dobro vidne plitve kotanje, ki niso vse naravnega izvora. V teh kotanjah je največ črepinj prazgodovinskega izvora.

Položaj Gradine je glede na okolico dominanten. Južno pod Gradino je fosilna struga že jelšansko-brgdusko podolje, kjer poteka danes cesta Reka—Trst in je tu tudi križišče cest, ki drže dalje proti severu. Prav tako pa je tod vodila že v rimski dobi cesta iz Trsata v Trst; izključeno pa ni, da je bila pot znana že v prazgodovini. Dobro utrjena Gradina jo je mogla uspešno varovati. Sistematičnih izkopavanj še niso vršili, pač pa so kopali domačini, ki so dobili poleg črepinj tudi danes izgubljene železne predmete. — M. U.

Gradišče »Na Čepni« pri Knežaku. Je v istem sklopu vrhov kot Šilentabor (sub voce). Dolg greben doseže prav tu svojo najvišjo točko s 791 m. Zahodno stran omejujejo naravne strmine, ostali del pa oklepa 295 m dolg nasip. Okop je v temeljih širok 21—23 m, proti severu pa se vedno bolj zožuje in je nazadnje še samo rob gradišča. Visok je 5—8,5 m v najvišji točki na severnem delu, kjer se nasip konča in kjer je bil posebno visok. Tu je tudi na žalost danes že prekopan obrambni stolp. Obseg gradišča je 562 m. V njegovi notranjosti je več plitvih kotanj, po katerih smo našli polno ostankov prazgodovinske keramike. Polovico gradišča je danes že prerasel gozd in grmovje. — M. U.

Gradišče nad Kuteževim pri Ilirski Bistrici (kota 874 na specialki 1 : 25.000). Gradišče se nahaja v sklopu vrhov, ki obroblija severovzhodni del doline Reke, severno od vasi Kuteževo. Obdajajo ga naravne strmine, razen na severni strani, kjer ga varuje širok in nizek nasip. Na vrhu ni ravno, temveč nekoliko pada proti severu in to je bilo verjetno tudi vzrok, da je večina zemlje s površja že odplavljene. Po površju se dobe prazgodovinske črepinje. — M. U.

Gradišče Šembije pri Ilirski Bistrici leži na skrajnem robu pivške kotline oziroma že na prevalu v dolino Reke. Gradišče je na severni strani današnje ceste na majhni, vzvišeni planoti, ki proti zahodu in delno jugu strmo pada. Ostale stranice obdaja 145 m dolg in 14—30 m širok nasip, ohranjen v višini 3—4 m. Ves obseg gradišča znaša 291 m. Danes so na gradišču njive in travniki, po krtinah pa smo našli prazgodovinske črepe. — M. U.

Gradišče Trnovo pri Ilirski Bistrici. Na desnem bregu Reke nad Ilirsko Bistrico in Trnovim je vrsta višin, ki so prvi zahodni obronki Snežnika. Na eni le-teh, 200 m nad Reko, je gradišče, imenovano Trnovo, ob vznožju katerega leži današnji trg. Gradišče je zgrajeno na kamnitem vrhu griča z zelo strmimi pobočji. Je podolgovate oblike in ga z vzhodne strani obdaja 382 m dolg nasip, širok v temeljih 19—25 m, mestoma pa celo 31 m. Na več mestih je nasip poškodovan. Okop je ohranjen še do višine 4,5—9,5 m na najvišji točki. Neki drugi 115 m dolg nasip je še na jugozahodnem robu gradišča. Celotna njegova planota pada v več terasah od severa proti jugozahodu. Večji terasi, ena na višini 570 m in druga 540 m, potekata po vsej širini gradišča in sta še umetno poudarjeni. Na teh terasah so še vidni sledovi kotanj, ki potekajo v nekakšnem redu in smo v njih našli polno prazgodovinskih in rimskih črepinj. Obseg celotnega gradišča je 975 m. — M. U.

Jelšane - Gradišče, Ilirska Bistrica (kota 632 na specialki 1 : 25.000). Na hribu vzhodno od Jelšan je gradišče, ki je na vrhu koničaste oblike in se proti jugu z vrha do roba nasipa spušča v nizkih terasah, na katerih je na več mestih opaziti plitve kotanje. V njih je dobiti prazgodovinske črepinje. Gradišče je močno utrjeno, saj ga obdajajo nasipi, razen tega pa so pod njim še naravne strmine. Najlažji dostop na pobočje je bil s severne strani, kjer je majhna planota. Na tej planoti sta tik pod nasipom dve gomili, ena večja in ena manjša. Ob tej strani gradišča poteka stara cesta Jelšane—Novokračine. Domačini ji pravijo rimska cesta, dasi danes za to ni posebej vidnih znakov.

M. U.

Jelšane - Gradišče (na koti 634 na specialki 1 : 25.000, Ilirska Bistrica). Gradišče leži v neposredni bližini gradišča s koto 632 ob novi cesti Jelšane—Novokračine. Obdaja ga z zahodne strani naravna strmina, severno in južno stran varujejo nasipi, vzhodna stran, kamor pada celotna planota gradišča, pa se končuje z gozdno cesto. Črepinj na površini gradišča nismo našli.

M. U.

Jelšane - Gradišče na Katarini (Ilirska Bistrica, kota 689, specialka 1 : 50.000). Katarina je podolgovat hrib, ki se razteza na južni strani Jelšan v smeri sever—jug. Na vrhu je bila nekoč kapelica sv. Katarine, po kateri nosi hrib ime. Severni del tega grebena zavzema veliko gradišče, z mogočnimi nasipi, ki ga obdajajo z vseh strani. Planota gradišča ni ravna, na njej je več vrtač in dolinic, kjer je zemlja zelo črna, sicer pa je površje kamnito in pokrito le z malo zemlje. Polno črepinj na površju kaže na prazgodovinski izvor.

Gradišče je v isti zračni črti kakor Gradina, samo nekoliko vzhodneje od nje, in ima podoben položaj glede na okolico. — **M. U.**

Kaštelir pri Dvorih nad Izolo. Izkopavali smo 17.—28. oktobra 1960. Delo se je vršilo na prečnem nasipu, ki je danes visok 5 m. Že delno izkopano sondo, ki leži prečno na nasipu, smo v času letošnjih izkopavanj razširili in poglobili. V profilu jugovzhodne stene sonde je bilo ugotovljenih več zemeljskih plasti. Gornji plasti nametanega kamenja, mešanega s humusom, je sledila plast rumeno rjave ilovice in tej plast mastne črnikaste zemlje, v kateri smo našli fragmente prazgodovinske in rimske keramike. V tej plasti smo naleteli na zid iz lepo naloženega večjega in manjšega kamenja. Zid je segal po vsej širini sonde. Odkopali smo ga le 1,2 m v globino. Ker sonde nismo poglobili do temeljne kamenine, lahko sklepamo, da sega zid še globlje. Kakor se je izkazalo, je le prednja stran iz lepo naloženega kamna, proti notranjosti pa sledi nametano kamenje, mešano s črnikasto zemljo. Celotnega prereza nasipa še nimamo, zato nam je konstrukcija za enkrat še neznana. Tehnična dokumentacija dose-danjih del v sondi nasipa je: 1. tloris sonde 1 : 50; 2. profil stene AB 1 : 20; 3. profil odkritega dela zidu 1 : 10; 4. tloris odkritega dela zidu 1 : 10. Istočasno je bilo znivelirano celotno gradišče s krajnim in srednjim nasipom. V geodetski načrt gradišča je bila vnesena sonda z letos odkritim zidom in delno izkopano sondo, ki poteka vzdolž severozahodnega dela nasipa in jo bo treba v naslednjem letu zaščititi. — **E. B.**

Libna pri Krškem. Pri terenskem ogledu izkopane jame za novi Turistični dom na Libni smo našli fragmente halštatske keramike. — **V. S.**

Novo mesto - Kandija. Pri kopanju jarkov za kanalizacijo ob novih stanovanjskih blokih na parceli »Vindišarjeve njive« so delavci dne 24. septembra 1960 našli v globini okrog 60 cm nekaj arheoloških predmetov, tako kera-

mične kakor tudi kovinske; pa so jih razbili. Od najdbe smo uspeli rešiti samo nekaj fragmentov keramike in dve fragmentirani železni sulični osti (Tab. II, 4, 5), od katerih ima ena širok bronast prstan, ki oklepa nasadišče, tik pod začetkom suličnega lista. — **T. K.**

Novo mesto - Marof. Od 17.—22. oktobra 1960 smo nadaljevali s sistematičnim izkopavanjem prejšnje leto načetega žarnega grobišča na Marofu na posestvu F. Klemenčiča (glej Varstvo spomenikov VII, 1958—59, 326). Letos prekopani teren v izmeri 8×12 m se veže na južni rob lanskega izkopa. Pri letošnjih delih smo odkrili nadaljnjih 19 pokopov, od katerih je bilo 14 grobov z žarami, 5 pa jih je bilo s pepelom v jami. Način pokopa, keramične oblike in spremno gradivo se ne razlikuje od lanskoletnega. Od pridatkov smo našli več skodel, bronasto iglo in kos železa. — **T. K.**

Podgora v Poljanski dolini. Ob jesenski košnji je posestnik J. Dolinar našel na njivi parc. št. 425 k. o. Trebija, ledinsko ime »Za studentem«, bronasto fibulo (Tab. I, 3) iz obdobja Ha C. Inv. št. KDMP 3682. — **A. V.**

Rečica ob Savinji. Na Praznikovih njivah, parc. št. 73, 74 in 78, je bilo po pripovedovanju več danes preoranih gomil, za katere govori tudi ledinsko ime »Praznikove gomile«. Danes sta ohranjeni še dve, in sicer prva, ki je verjetno načeta, ter meri $27,8 \times 27$ m in je visoka 1,5 m. Prav tako je poškodovana druga gomila pod gozdom, ob kateri teče na vzhodni strani manjši potoček, ki na tej strani erodira samo gomilo. Velikost gomile $19,7 \times 15,5$ m, višina 2,5 m; leži parc. št. 85/2, k. o. Šentjanž. (ČZN, 7, 1910, 26). — **V. K.—A. B.**

Rifnik pri Šentjurju pri Celju. Spomladi 1960 je K. Oset rigolal na parc. 576 k. o. Šentjur pri Celju ter ob tem naletel na fragmente ilirske keramike. Pri strokovnem ogledu smo ugotovili, da sodijo odkriti ostanki k ilirskemu žganemu grobu s pokopom v žari. V urni so bili vidni ostanki kosti, železne tulaste sekire in železna sulica. Žara je ležala 20 cm pod rušo in je bila vkopana v lapor. Kamnite plošče, ki se običajno pojavljajo pri grobovih na Rifniku, v tem primeru ni bilo.

Žara je jajčasto ovalne oblike in visoka 43 cm s premerom največje periferije 52,5 cm. Ohranjena dolžina razmeroma ozke sulične osti znaša 33 cm, premer lista pa 3,1 cm. Velikost močno korodirane tulaste sekire je: dolž. 14,5 cm, pr. tulca 4,9 cm, šir. rezila 5,9 cm (Tab. II, 1—3).

Opisani grob nam za kronologijo rifniške nekropole ne nudi bistveno nove opore. Sulico in sekiro tega tipa na Rifniku že poznamo (L. Bolta, Ilirske najdbe iz Rifnika pri Celju, AV 7, 1956, T. XV—XVII). Zanimiva je edinole žara. Do zdaj poznamo v rifniških grobovih le neornamentirane, okrašene pa le na gradivu iz našelbine (L. Bolta, Celjski zbornik 6, 1959, 264). Po obliki je urna sorodna tistim iz Wiesa in okolice (R. Pittioni, Urgeschichte des österreichischen Raumes, Wien 1954, 428 sq.). Natančne paralele spričo fragmentiranosti vratu le težko ugotavljamo. Celotno najdbo pa bi lahko datirali v Ha C obdobje. — **A. B.**

Stara Sušica. Na parceli št. 1372, last kmeta A. Zafreča, kjer smo že izkopavali leta 1957 (Varstvo spomenikov VII, 1958—59, 290), je našel lastnik kos glinastega skrivilovca, ki ga je prinesel v Notranjski muzej. Kamen velikosti $32 \times 19,5 \times 7,5$ cm je na eni strani lepo zglažen in ima na sredini vrezano risbo, ki predstavlja jezdeca na konju podobni živali. Prek ramena ima položeno sulico. V zgornjem levem kotu reliefa so vrezani trije znaki neznane pisave. Nadaljnji tekst ni ohranjen, ker je kamen odbit. Celotna kompozicija kaže dokaj primitivno izdelavo.

Na zahodni strani te parcele so našli otroci kos peščenjaka s prav takimi sledovi obdelave. Kvadratni kamen ($22 \times 21 \times 7$ cm) je temno sive barve. Prednja stran je z ozkimi žlebiči razdeljena na štiri enaka polja, na katerih je polno vrezanih majhnih znamenj nedoločljivega pomena. Vsa polja so obdana še z eno kaneluro, ki se izteka v majhno odprtino sredi roba. — **M. U.**

Stična. Namen letošnjih izkopavanj je bil dokončen izkop kvadrata A halštatske gomile, ki jo je Narodni muzej začel raziskovati leta 1946 in nadaljeval z izkopavanji leta 1952 in 1953. Kvadrat A predstavlja sevrovzhodno četrtino gomile in meri v profilu C 24 in v profilu D (vzhod—zahod) 20 m. V globino je segal izkop 2 m.

Letošnje izkopavanje je dalo 23 novih grobov oziroma grobnih objektov (N 70—N 92). To so najnižji grobovi v kvadrantu A stičenske gomile. Po kulturnih pridatkih sodijo v čas Ha C in Ha D po Reineckeju, obsegajo torej čas od nekaj pred 600 do 500 pr. n. št. Po pridatkih pomemben je predvsem moški grob N 72, ki sodi med pomembnejše knežje grobove v gomili (zlati našivki na pasu, deli konjeniške in bojne opreme, bogata keramika) in ženski grob 87 s peštrim okrasom in keramiko.

Še pomembnejše kakor najdbe so bile ugotovitve glede zgradbe in nastanka gomile. Gomilo je obdajal kamnit venec, ki je bil v kvadrantu A odkrit v celoti. Nastanek tega venca je postaviti v poznejšo fazo gomile. Grobovi leže v približno 5 m širokem pasu, ki teče okoli sredine gomile zelo pravilno, in kažejo na pokop, ki ima od vsega začetka svoja jasna in trdna pravila. Za rešitev problematike nastajanja gomile je letošnje izkopavanje prineslo mnogo dragocenega gradiva. Vse to je omogočila predvsem tehnika izkopavanj, ki je bila v mnogočem za Slovenijo nova in zgrajena na podlagi izkušenj izkopavanj v Heuneburgu. Novosti so v barvnem risanju profilov in predvsem v barvnem risanju stratov na vsakih 25 cm globine. Ta postopek je omogočil jasno ugotovitev grobnih jam, ki je večkrat, predvsem pri naknadnih pokopih in pri grobovih brez pridatkov, zelo težka, in je nakazal in rešil celo vrsto problemov v zvezi z nastankom gomile. Vsa tehnična dokumentacija je spravljena v Narodnem muzeju.

Ker leži gomila na močvirnem terenu, so najdbe večinoma slabo ohranjene. Toda tudi v tem pogledu je bil storjen velik napredek: pri kompliciranih dvigih slabo ohranjenih predmetov je že na terenu sodeloval laboratorij Narodnega muzeja, ki je izkopano gradivo vzel takoj v delo. — **S. G.**

Stična. Poleti 1960 je posestnik J. Smole, po domače Vesel, našel pri oranju na svoji njivi štiri bronaste zapestnice (Tab. II, 6—11) z močno prese-gajočimi, zoženimi konci. Zapestnice so okrašene s pasovi prečnih vrezov. Uničene so od patine. Najdba je verjetno iz nekega groba iz danes delno že izravnane gomile. Inv. št. NM, P 11686—11689.

Septembra istega leta je našel omenjeni posestnik pri oranju na svoji njivi še dve zapestnici, ki sta votli s presegajočimi konci in okrašeni s pasovi prečnih vrezov. Ena zapestnica je nekoliko deformirana. Inv. št. NM, P 11690—11691.

V. S.

Šilentabor-Gradišče, leži severozahodno od vasi Zagorje, na planoti dolgega grebena, ki se vleče od Pivke proti jugu do Ilirske Bistrice. Zahodni in severni rob gradišča so naravne strmine. Vzhodno in delno južno, lažje dostopno stran pa ščitijo veliki nasipi, ki so na jugovzhodu celo podvojeni.

Prvi notranji nasip se začenja na južnem strmem robu gradišča, poteka nadalje ob vzhodnem robu in se konča na severni strani, kjer se začne naravna strmina. Nasip je dolg 507 m, njegova povprečna širina znaša v temeljih 18—23 m, na mestih, kjer je bil verjetno kasneje zožen, pa komaj 13 m. Ohranjen je še v višini 4—7 m. Na treh mestih je prekinjen, ker potekajo tam čezenj današnje poti. Drugi ali zunanji zid se začne na istem robu v razdalji dobrih 100 m od notranjega nasipa in poteka nekaj časa vzporedno z njim, nakar se mu začne približevati in se priključi nanj približno v sredini gradišča. Danes sta ločena, prekinili pa so ju najbrž, ko so naredili cesto čez oba nasipa. Celotna dolžina okopa znaša 427 m, pri tem pa je v temeljih širok 17—20 m in visok 3—5 m. V sredini je obzidje v dolžini 45 m uničeno, vendar je potek še dobro viden. Na treh oziroma štirih mestih je prekinjen zaradi cest, ki so speljane čezenj.

Celotno gradišče obsega 1414 m. V sklopu prazgodovinskega oziroma rimskega gradišča so še danes vidni ostanki srednjeveške arhitekture (Ravberjev grad). Obseg gradu je 437 m, zidovi pa so na več mestih popolnoma uničeni.

Na gradišču je danes vas Tabor, na ostali planoti, ki je lahko nagnjena proti vzhodu, pa so njive in pašniki. Po krtinah in njivah dobimo še vedno dosti prazgodovinskih in rimskih črepinj. — **M. U.**

Tržišče pri Cerknici. V okviru zaščitnih del pri kamnolomu smo dodatno izmerili tudi celotno gradišče, ki je do danes že precej spremenilo svojo prvotno obliko. Tako je na prostoru, kjer so bili izkopani grobovi, danes kamnolom. Prav tako je že močno spremenjen severni rob gradišča, od koder so odvažali kmetje kamen za zidavo hiš, pri tem pa skoraj popolnoma uničili nasip na tej strani. Danes je še dobro ohranjen okop na severozahodnem robu gradišča, dolg 92 m in širok v temeljih 7—8 m ter visok 2—3 m. Prav tako je ohranjen nasip na jugovzhodnem robu gradišča v dolžini 82 m. Celotna dolžina nasipov z danes že uničenim je znašala 507 m. Ves njegov obseg znaša 907 m. Na vrhu sta še dva nasipa dolžine 94 m in 101 m, ki potekata prečno in tako delita celoten prostor na tri dele. Verjetno pa je, da je bil ta osrednji prostor namenoma tako zavarovan in je rabil za utrdbo. Sama planota gradišča je morfološko zelo pestra in jo razčlenjujejo številne majhne vrtače in dolinice. Prav tako je na njem veliko jam, ki so zapuščina številnih nestrokovnih izkopavanj. Ob zaščitnih raziskovalnih delih smo našli le malo predmetov: bronaste zapestnice, fragmente kačastih fibul in bronastih ovratnic, prazgodovinsko in rimsko keramiko ter bronasto človeško masko, verjetno z ročaja kovinske posode. — **M. U.**

MLAJŠA ŽELEZNA DOBA

Iški Vintgar. Ob vходу v Iški Vintgar je našel F. Žigon pozno latensko bronasto fibulo s samostrelno peresovino (Tab. III, 5). Točnejši najdiščni podatki niso znani. Inv. št. NM, P 11685. — **V. S.**

Valična vas pri Žužemberku. Na njivi posestnika F. Pluta so našli precej poškodovano železno sekuro s prečnim ušesom. Hkrati so našli še od rje močno poškodovano, dolgolistno sulično ost, fragmente kasnolatenskih-rimskih posodic, črepe profiliranega temno sivo žganega dna in fragmente rumenkasto žgane posodice z navzven usločenim ustjem (Tab. III, 1—4). — **V. S.**

RIMSKA DOBA

Ajdovščina, Nova Gorica. Pri izdelavi urbanističnega načrta za Ajdovščino je predložil ing. arh. A. Gvardjančič ObLO, da pritegne in konsultira mnenje spomeniškega organa. Glede na izredno pomembnost objekta, se je kmalu izoblikovalo jasno stališče, ki je pri sedanjem urbanističnem načrtu upoštevano. Zazidalni pas upošteva antične ostaline in ne segajo prve planirane novogradnje v spomeniško pomemben predel. Spomeniškovarstveni predlogi so namreč terjali, da se obzidje na vzhodu, severu in zahodu z leti v celoti konservira in konsolidira, ker je Ajdovščina edino mesto na Slovenskem, kjer je kasnoantično obzidje ohranjeno v taki meri. Prezentacija obzidja pa bi ne imela pravega učinka, če bi rastlo mesto vse do obzidja in zaprlo tako najbolj karakteristične vedute na to antiko. Po sedanjem urbanističnem načrtu, ki predvideva preložitvev Hublja še dlje od obzidja in izpeljavo direktne poti iz Šturij v središče Ajdovščine, pa se še bolj približuje antičnemu vzdušju; le z majhnim odklonom proti severu je namreč potekala tudi antična cesta proti središču postaje Castra oziroma Fl. Frigido. Tako bo možno obnoviti tudi širše vedute na sam spomenik, kakršne so bile že v antiki. Podobno je tudi s severnim terenom pred obzidjem, ki je do potoka Lokavska nezazidljiv.

Zahodno obzidje je sicer v zelo slabem stanju, vendar je pred njim obsežnejše grobišče in bi ga zato v celoti zavarovali in raziskali, teren pred njim pa dovolili splanirati za športna igrišča, ker s tem ne uničimo same kulturne plasti. Zahodnih vrat (porta decumana) doslej še niso odkrili; prav tako so ostanke grobišča, kakor sledi iz opisa S. Štekarja, zasledili domačini pri raznih manjših zemeljskih delih.

Ajdovščina — južno obzidje med XIII. in XIV. stolpom (foto: P. Petru)
Ajdovščina — rempart du sud entre la XIIIe et la XIVe tour

Ajdovščina — v cerkvi vzdana glava (foto: S. Štekar)
Ajdovščina — tête au mur de l'église

Južna stran obzidja je bila že v Schmidovem času (JoAI 21—22, 1922—24, 300) izravnana z okoliškim terenom. Nove gradnje v tem času so še bolj modificirale ves objekt, od katerega je sedaj po zadnji izravnavi leta 1958 ohranjeno verjetno le temeljno zidovje v bližini XIV. stolpa.

Pri regulacijskih delih 1958 so v območju XIII. stolpa zadeli na opus incertum rimskega zidu ter ga pri izravnavi terena, ker ga ni bilo mogoče ohraniti, prilagodili le-temu. Zid je bil grajen iz lomljenih kamnov apnenca, vezanega z malto, pomešano z drobci opeke. Ohranjena dolžina zidu je znašala 4,80 m, debelina 1,37 m in višina na najvišjem nivoju nad današnjim nivojem ceste 0,50 m. Temelje zidu pri tem izkopu za severni rob ceste nismo zasledili, pač pa mora biti ohranjeno v smeri XIV. stolpa.

Kot preddela za dokončno obnovo in konsolidacijo obzidja smo začeli s čiščenjem obzidja na vzhodni strani. Pri tem smo osnažili arkade, bližnjo okoličico in IX. stolp. Ta se je deloma porušil že 1953. leta. Zunanji obod stolpa, ki je bil brez pravega postamenta, se je zaradi pritiska razrahljanega notranjega zidu preklal na dvoje in se je južna stena obodnega stolpnega zidu sesula. Zato smo pri očiščevanju notranjosti stolpa odstranili ves humus in sortirali kamene. Sredica stolpa je namreč odkrita in tako je lahko voda zamakala antični zid in izlužila ter izpirala apneno vezivo. Očiščevalna dela so bila končana sredi decembra. — P. P.

Ajdovščina. Pri izkopu jarkov za vodovodno napeljavo v novo šolo so našli delavci na severni strani cerkve fragmente večje glinaste žare in več kosov štirioglate bele opeke z robovi, ki so bile bržkone zložene v male shrambice. Dalje so bili izkopani fragment bele opeke z napisom RIST, slabo ohranjena in močno patinirana fibula, železen obroček z razprtima koncema in črni črepi posode. Nekoliko dalje v istem jarku je bilo precej delov skeleta: torej žarni in skeletni grobovi hkrati, in sicer v globini 0,70 m. Nekaj bronastih okraskov so našli tudi pred leti pri kopanju temeljev za župnišče na istem zemljišču.

Na tej parceli za cerkvijo je izkopaval tržaški znanstvenik Marchesetti in je ta prostor znan kot rimsko pokopališče.

Pred 120 leti poroča tukajšnji kurat M. Mervič v Gorico S. Kocjančiču dobesedno naslednje: »Blizu cerkve, ki ima na južni strani še zdaj vzdano podobo kamnite rimske glave, so na polju pod zemljo dobili zidane grobove, ki so bili tako dolgi, široki in visoki, da je človek lahko v njih ležal. Na severni strani Ajdovščine je bil izkopan en kos ali dva umetno narejenega poda iz mozaika; gotovo bi se še več našlo, ako bi kdo naprej kopal. Večkrat so se našli kamni z napisom in star denar, tudi zlat (tri rimske zlatnike cesarja Hadrijana so našli pri kopanju temeljev Godinove hiše leta 1848); tudi se je na občinskem pašniku našla stara apnenca.«

Na južnozahodni strani ovalno utrdbenega zidovja je bil prvi stolp še dobro viden do leta 1914 do višine 6 metrov. Tega leta so podrli staro poslopje in stolp, ki je služil za greznično jamo.

Drugi stolp je bil na prostoru današnjega kinematografa. Preden so začeli zidati dvorano (leta 1898), so zrušili stolp, ki je dosegal višino 7 metrov in v čigar notranjosti je bila čumnata. Fotografije tega stolpa baje hrani tržaški muzej.

Med tema dvema stolpoma, bliže drugemu, so delavci naleteli na temelje stolpiča, katerega notranjost je merila 1,30 m. Ni izključeno, da je to eden izmed

dveh stražnih vhodnih stolpičev. Tržaški tloris Castre bi to vprašanje morda razrešil, zlasti še, ker omenja Schönleben 16 stolpičev, od tega 4 vhodne stolpe. — Št. S.

Bela Cerkev pri Novem mestu. Na spodbudo spomeniške komisije Novo mesto si je posebna komisija, v kateri sta bila konservator-arheolog in arhitekt Zavoda za spomeniško varstvo ter kustos T. Knez ogledala oba antična objekta. Le-ta sta v poslednji zimi precej trpela in so pri objektu II začeli drseti kamniti bloki po nasipu nizdol. Prav zato je menila komisija, da bi bilo primerno začeti z zaščitnimi posegi. Vendar je bilo v odsotnosti vodje izkopavanj nemogoče reševanje celotnega problema in so bile zato nakazane le okvirne rešitve, ki naj bi jih kasneje obravnavali.

Spremembe na objektu II, kjer temelji niso zdržali pritiska kamnitih gmot, kažejo, da današnje stanje ne ustreza in da bo treba poiskati primernejšo prezentacijo in rekonstrukcijo, osnovano na podrobnem študiju profilov, verjetnega prvotnega nivoja in podobe spomenika. Ta naj bi se naslonil predvsem na adekvatne šempetrške vzore. — P. P.

Benete pri Novi vasi. V Benetah je arheološka ekipa izmerila in opisala zaporno zidovje, imenovano »Šance« in ogledni stolp severozahodno od vasi. Podobnejši opis in načrt sledi v posebni razpravi. — P. P.

Celje — Sadnikov vrt. Leta 1950 je dr. J. Klemenc odkril na sadovnjaku Sadnikovega vrta pod Miklavškim hribom tako imenovano Heraklejevo svetišče (Celjski zbornik 1957, 1—11), ki je stalo na vrhu umetno izravnane in v rimski dobi s kontraforji utrjenega večjega platoja. Ker sodi tempelj po talnem načrtu in glede na obliko v svojevrstno konceptirane stavbne spomenike z dembulatorijem ob samem svetišču in ker so bili s strani vodstva izkopavanj in spomeniškovarstvenih organov predloženi srejemljivi in z arheološke plati preverjeni predlogi za delno rekonstrukcijo, smo v tem letu začeli z delno prezentacijo objekta.

Osrednji objekt v posvečenem kompleksu zavzema kot izstopajoči del sam tempelj, razdeljen v pronaos in naos, z razčlenjeno vhodno arhitekturo, pri kateri je zavzemal osrednje mesto oltar. Za rekonstrukcijo tega objekta je bilo spričo ohranjenih profiliranih podstavkov, ostankov marmornih blokov zunanjih sten in predvsem velikega kapitela možno izmeriti in določiti poleg dolžine tudi višino. Nerešeno pa je ostalo vprašanje, ali je bila pred templjem le enojna vrsta stebrov ali pa sta flankirala ob teh na vsaki strani dodatno še dva stebra, na kar bi kazali utrjeni peščenčevi nastavki med cello in pronaosom in kar bi močno spominjalo na Cezarjev tempelj na rimskem forumu. Kar pa daje tej stavbi še znanstveno in arhitektonsko zanimivo rešitev zaključenega in obdelanega prostora, je podkvasto stebrišče okoli templja. Že v obravnavi tega vprašanja je menil J. Klemenc, da sodi stebrišče, predvsem pa vse tri apside, h kompleksu svetišča. Stebri vmesne stene med cello in apsidami glede na velikost plinte 50 × 50 cm ne pripadajo samemu svetišču, ampak so povezani z apsidami. Tako imamo na Sadnikovem vrtu poleg glavnega templja še stebrišče, pri katerem je sakralna funkcija poudarjena oziroma ki je vključena k tempeljskim prostorom še s tremi apsidami. Namen teh apsid je deloma jasen. Zahodna je služila, glede na tam najdene vodovodne cevi, za posvečeni izvir, morda majhen nimfej; srednja je rabila, sodeč po odkritih fragmentih Heraklejeve statue, za prostor, kjer so častili tega junaka; funkcija vzhodne apside pa še ni v

Celje — pogled na jugozahodni ogel Heraklejevega svetišča po delni obnovi (foto: P. Petru)
 Celje — vue sur l'angle sud-ouest du temple d'Hercule après restauration partielle

celoti odrejena. Vsekakor je omenjena razčlenitev arhitekture deambulatorij močno poživila. Za idealno rekonstrukcijo stebrišča so sicer obstajali dovolj argumentirani podatki, ki pa še vedno niso dovoljevali popolno obnovitev. Zanimivo je, da je morala biti vsa arhitektura nad stebri in nad južnim zidom lesena, na kar kažejo dimenzije in veliki razponi med stebri, ki znašajo mestoma 4,20 m. Zanimivo pri tem pa je zlasti to, da se razdalja med stebri deambulatorija stopnjema zmanjšuje od vzhoda proti zahodu in znaša v jugozahodnem vogalu le 2,20 m. Gotovo so s tem dosegli vizualno poglobitev prostora, hkrati pa je izstopil osrednji del — tempelj.

Dasi bi le težko v celoti povezovali celejski tempelj s kompozicijsko sorodnimi arhitektonskimi spomeniki bližnje okolice, se nam vendarle zdi primerno, da poudarimo podobne in sorodne monumente sosednjih provinc. Pri tem je prav ilustrativno, kar je v poslednjih letih zasledil prof. E. Swoboda (Carnuntum Jahrbuch 1957, 21—47, T. IV, 5); na temenu velike hadrijanske palače v civilni naselbini v Carnuntumu je bilo sredi stebrišča troje manjših svetišč, od katerih sta bili dve oktogonalni, centralno pa okroglo. Kljub temu da spomenik še ni v celoti obdelan, je primerno, da opozorimo na zelo sorodne keltske tempelje, monopteroze, ki imajo sorodno tlorisno zasnovo. S tem pa postavljamo Heraklejevo svetišče v Celju v etnično bolj opredeljeno okolje, kar so potrdila tudi dosedanja raziskovanja na Bregu pod Miklavškim hribom (V. Kolšek, Nekaj prispevkov k topografiji rimske Celeie, Celjski zbornik 1959, 230; ista, Dva na-

grobnika iz Brega v Celju, Arheološki vestnik 7, 1956, 399). Obenem pa moramo nakazati — med ostalim — zanimiv prenos in evolucijo keltskega svetišča z na cello prislonjenim svetiščem v formalno sorodno, vendar arhitektonsko popolneje oblikovano varianto s stebriščem, ločenim od svetišča. Tako rešitev nakazujejo tudi v poslednjih letih odkriti oktogonalni monument na nasprotni strani Dioklecijanovega mavzoleja v splitskem peristilu in pomen ter vpliv stebrišča in peristila na zgodnje krščansko arhitekturo (S. Bettini, *Il castello di Mshattà, Anthemon, Firenze 1955, 321*; glej tudi R. Egger, *Band I, 98 in JöAI 35, 1943, 99*).

Arhitektonsko obravnavo prostora svetišča in bližnje okolice je narekoval dominanten položaj Heraklejevega svetišča in s tem pogojena izredna veduta na mesto. Prostorski občutek nekdanjega stebrišča naj bi dali trije, v kotu razporejeni stebri, ki so sestavljeni iz popolnoma novih elementov ter dvoje fragmentirano ohranjenih podnožij za steber. Poleg tega pa je vključen v prostor tudi večji steber, ki naj bi predstavljal končno dominantno; zato ter deloma zaradi neodrejenega prvotnega položaja smo ga situirali proti robu platoja. Pred njim bi bilo treba razredčiti, da bi se odprl pogled na Celje, kajti tudi zelenje ima važno vlogo pri ureditvi tega spomenika, ker naj bi akcentuiralo posamezne spomenike in tako olajšalo vizualno predstavo o popolni podobi svetišča.

Pri oceni konservatorskih posegov je vredno omeniti, da smo se pri rekonstrukciji držali stroge dokumentaričnosti. Pri tem smo izdelali vse moderne nadomestitve in člene iz bolj ali manj tujerodnega materiala. Prav zato smo tudi pri sedanjih nadzidavah temeljev uporabljali dosledno za vezivo cement ter tako tudi pri fugiranem vezivu dosegli razliko v materiji in predvsem v barvi. Seveda je ta stroga dokumentaričnost s konservatorskega in estetskega stališča primerna, vendar so vizualni efekti glede na prejšnje stanje novi in je zato težko v celoti oceniti zdaj, ko moderni členi še nimajo patine, zasnovane prezentacije.

V tem letu planirana dela so bila izvršena v roku. Ker pa je bila obdelava po prvotnem načrtu razdeljena na dve fazi, bo treba v naslednjem letu urediti drugo fazo: organsko povezavo samega svetišča z mestnim parkom in dalje prek brvi z Mestnim muzejem, po drugi strani pa prek Sadnikarjevega vrta do novega mostu čez Savinjo. K drugi stopnji sodi tudi prezentacija antičnega vodnjaka jugozahodno od svetišča. Organizacijo tega in vseh del je prevzel MM Celje. Za vključitev celotnega kompleksa k mestnemu parku in z izdelavo poti do brvi je bila zadolžena mestna vrtnarija v Celju. — **P. P.**

Črnci pri Gornji Radgoni. V nekdanjem gradu Freudenu, zdaj sedežu Kmetijskega gospodarstva Črnci, je na desni dvoriščni steni vežnega prehoda vzidan v obliki medaljona ohranjen fragment marmornega sarkofaga z reliefom moža in žene. Na nekaj mestih okrušen in zabrisan je spomenik zdaj v zavarovanem prostoru. V. 53, š. 45, gl. reliefa do 9 cm.

Najdišče ni znano. Nekdanji lastnik gradu, grof Platz, ga je najbrž pripeljal iz okolice: ali iz antične naselbine v Stogovcih (MhVSt 10, Graz 1861, 193), ali morebiti iz Ober-Schwarze onkraj Mure (MhVSt 22, Graz 1874, IV); glej tudi M. Zadnikar, *Spomeniško Pomurje, Murska Sobota 1960*. — **S. P.**

Dobova pri Brežicah. Na parc. št. 988 k. o. Veliki Obrež so našli v prodnati plasti pod humusom v steni izkopa za železniško progo Dobova—Kumrovec trinožno skodelo (Tab. III, 6). Predmet pripada zgodnjerimskemu obdobju. Gle-

de na najdišče, ki mu ljudje pravijo »Gomilice«, je najdba zelo zanimiva, saj razširja časovni horizont grobišča v Dobovi. Tako imamo zdaj na ozko omejenem prostoru dokazane tako žgane prazgodovinske grobove (Varstvo spomenikov 7, 1958—59, 279), kakor tudi slovanske (T. Knez, P. Petru, S. Škaler, Neviodunum, Drnovo 1961, 49) in rimske. — S. Š.

Dragotinci pri Ljutomeru. Na zahodnem obrobju gozdnega pobočja vzhodno od vasi je v gozdu tik nad domačijo Golnarovih, na parcelah št. 864/3 in 873 k. o. Dragotinci, osem gomil. Skoraj vse imajo sledove divjih kopanj, največja je bila prekopana celo s počeznim jarkom. Razporejene so v nekoliko upognjeni vrsti. Premer niha med 7 in 13,5, višina med 0,6 in 2,1 m. O kopianju in morebitnih najdbah ni podatkov.

Po obliki in legi so gotovo antične. — S. P.

Drnovo. Zavod za spomeniško varstvo je skupaj s komisijo za spomeniško varstvo OLO Novo mesto ter Dolenjskega, Posavskega in Narodnega muzeja že v začetku tega leta organiziral posvetovanje in ogled terena antične naselbine Neviodunum. Po vsestranskih analizah je prišla komisija do prepričanja, da je raziskovanje ostankov Neviodunuma nujno in potrebno preddelelo za bodočo prezentacijo nekaterih znamenitih objektov in za bodoči spomeniški režim na tem predelu.

Glede na to, da o prejšnjih raziskovanjih ne posedujemo nikake terenske dokumentacije, se je vodstvo izkopavanj odločilo, da izvede sistematična sondažna dela po sistemu pravokotnih jarkov, orientiranih v smeri sever—jug in vzhod—zahod. Z raziskovanjem smo začeli od vzhoda ter pri tem izpustili ne-

Dragotinci — pogled na gomilo z jugozahoda (foto: S. Pahljč)
Dragotinci — vue sur la sépulture prise du sud-ouest

ogrožen teren vaške gmajne. Sicer smo, da bi ugotovili vzhodne meje sklenjene mestne naselbine in raziskali eventualno mestno obzidje, potegnili dve orientacijski sondi na parceli št. 724 k. o. Drnovo, ki pa nista potrdili pričakovanj in sta bili prazni.

Težišče raziskovalnega dela smo usmerili na nezazidani prostor zahodno od cerkljanske ceste v smeri proti drnovski cerkvi. Jarek A — glavna sonda — se je začel med parcelama 16 in 18 k. o. Drnovo in je bil orientiran s 4° odklonom proti jugu z osjo, usmerjeno na cerkveni zvonik, ter je držal prek parcel št. 16, 15/2, 14/2, 14/1 in 20. Na parceli 15/2, last A. Jurišič, smo sondo razširili ter pri tem odkrili sobo s hipokavstom in ob njej praefurnium. Prav tako smo razširili jarek A na parceli št. 19, 20, 21 in 22, ker smo zasledili na teh parcelah naslednji stavbni objekt.

Podaljševanje jarka A v tej smeri ni bilo mogoče, zato smo ga po 140 m prestavili 30 m proti jugu in ga potegnili po sredi parcele št. 22 v dolžino 30 m. V jarku, razen pri 15,20 m, kjer je bilo prosto naloženo kamenje, nismo zasledili drugih seliščnih ostankov kakor črepe lončenine.

Pravokotno na jarek A smo pri 125 m potegnili nov jarek C, in sicer s predledkom 18 m; ta jarek je držal vse do ceste Velika vas—Vihre. Lastnik omenjene parcele št. 12 je I. Jazbinšek. Jarek C je bil širok 1 m in smo ga razširili s sondo 4 × 4 m le pri 100 m, merjeno od jarka A. Glede na skrčen prostor med hišami smo mogli izvršiti v soseščini le manjše sonde, ki pa niso v celoti zadovoljile in bo treba na tem terenu (parc. št. 10 in 12 k. o. Drnovo) misliti na sistematično raziskovanje obeh parcel s pomočjo plankvadratov. Pač pa smo ugotovili, da teče pod parcelno mejo antično cestišče, široko v izkopanem profilu 6 m ter sestavljeno iz sphanega grušča.

Za umevanje mestne zasnove Neviodunuma so letošnji rezultati dragoceni. Ugotovili smo namreč, da potekajo vsi odkopani temelji stavb pravokotno na izkopane sondažne jarke, kar dokazuje, da je imelo mesto pravokotno urbanistično zasnovo. V razširjenih sondah, tako na parceli št. 15/2, last A. Jurišiča, smo mogli celo podrobneje spoznati florise antičnih stavb v Drnovem. Osrednji prostor poslopja na vrtu A. Jurišiča je tvoril hipokavst z ohranjenimi stebriči, med katerimi je najvišji meril 53 cm, medtem ko je imel v trorisu 23 × 23. Stebriči so bili fundirani na izravnani ploščadi prekriti z malto debelo do 2 cm. Z 2—3 cm debelo malto je bil ometan tudi sam opornik. Okoli celotnega prostora se vleče plast rahlo položenega kamenja. To je posebnost pri izgradnji dovoda za topel zrak v kurjene prostore, s katerim se srečujemo v Drnovem. Segreti zrak ni prihajal v ogrevane sobane po nalašč za to zgrajenih kanalih ali votlih opekah, marveč po kanalu, napolnjenem z velikimi oblicami, ki so položene tako, da ni med njimi ne malte, ne zemlje ali gline. Oblice smo našli pod nivojem estriha za hipokavst, ki je deloma prekrival tudi kanal, napolnjen s kamenjem. Na zahodni, zunanji strani prostora so ležali čez dovod za topel zrak položeni večji bloki lomljenega peščenca v širini do 50 cm, ki so tvorili verjetno ploščad, prek katere so prihajali v sobo. Vendar pa je v tem primeru morala obstajati neka neodkrita stopnica, s katero se je izravnala višinska razlika med zunanjim in notranjim nivojem.

V obsežni sondi na parceli št. 19, 20, 21 in 22 smo zasledili južno krilo večje rimske stavbe, ki je imela na severozahodnem robu naše sonde verjetno portikus, na kar bi kazala najdba manjšega kapitela kamnitega stebra. V sondi, razširjeni na osnovi plankvadratne metode, smo sukcesivno odkrivali troje s hipo-

kavsti ogrevanih prostorov. Osrednja in hkrati najbolj južna soba celotne stavbe je merila 11×11 m. Tla sobe — 9 cm debel estrih — smo zasledili na sklenjeni površini $1 \times 1,5$ m tik pod rušo. Estrih se je deloma naslanjal na zid zahodne stene, grajen iz lomljenih kamnov peščenca in apnenca. Zid, ohranjen v višini 55 cm, je na strani proti hipokavstu ometan z 2—3 cm debelim ometom sive barve. Od vrha estriha, verjetno je še na antični višini, do tlaka, na katerem stoje oporniki, je relativne višine 64 cm. Estrih sloni na plasti rumeno rjave ilovice in je sestavljen iz dveh slojev. Spodaj je boljša malta, medtem ko je zgoraj malta mešana z večjim kamenjem. Najvišji steber hipokavsta, sestavljen iz petih opek in šeste kot podstavkom, meri v višino 39 cm.

Tlak hipokavsta, ki je proti sredini poveznjen za 12 cm, je grajen iz malte, pomešane z gruščem, in prelit z 1—2 cm debelo malto iz drobnega peska, pomešanega s kosi opeke. Spričo tega, da posedujemo od izkopavanj pred 100 leti mere opek (J. Pečnik, Beschreibung Nevioudunums mit respectiver Zeichenerklärung, DAS, fasc. 39), navajam nekaj mer tegul z opornikom hipokavsta v tej sobi: $27 \times 27 \times 5$ cm; $20 \times 20 \times 4$ cm; $18 \times 18 \times 6$ cm; $19 \times 19 \times 4$ cm. Na opekah ni sledov signature, razen na največjih, kjer je vtisnjeno znamenje v obliki volčje šape.

Ker je ObLO Videm-Krško finančno podprl celotno akcijo v Nevioudunumu, smo mogli že v tem letu začeti s sistematičnim raziskovanjem večjega antičnega objekta v nekdanji strugi Save. Pri tem se je izkazalo, da imamo zelo verjetno opraviti s pomolom rečnega pristanišča. V 16×16 m veliki sondi smo odkrili doslej 42 kamnitih blokov. Večinoma so to le enostavni, funkcionalno prikrojeni, apnenčasti kvadri, vendar pa je med njimi tudi nekaj kosov z nekega arhitektonsko bogato razčlenjenega objekta.

Izkopavali smo od 5. julija do 27. avgusta in so o rezultatih na kratko poročali v Dolenjskem listu 24. julija 1960 (P. Breščak) in v TT 7. avgusta 1960 (J. Mesesnel); del rezultatov pa prinaša tudi vodič po Drnovem: T. Knez-P. Petru-S. Škaler, Municipium Flavium Latobicolorum Nevioudunum, Novo mesto 1961, 33—34.

Strokovni nadzor nad metodami izkopavanja je imel prof. dr. J. Klemenc, ki se je pohvalno izrazil o delih na terenu ter o tehnični dokumentaciji na tem izkopavanju. Glavni dnevnik izkopavanj je vodil terenski vodja del, poleg tega pa so bili vpeljeni še poseben foto-dnevnik, inventar odkopanega gradiva in inventar kamnitih blokov v rečni strugi. Gradivo (Tab. IV) je bilo osnaženo takoj na terenu ter kasneje preparirano v delavnici Mestnega muzeja v Celju in v laboratoriju Arheološke sekcije SAZU. Numizmatično gradivo je prevzel v obdelavo tov. E. Pegan skupaj z Numizmatičnim kabinetom Narodnega muzeja.

Poleg navedenih del smo v tem letu točneje fiksirali potek kloake, opisane že v Varstvu spomenikov 7, 1958—59, 331, ter notirali antični stavbni objekt na vrtu F. Anžurja. Tu so pri kopanju jame za zadnji opornik kozolca zadeli na antično zidovje. Manjša razširitev sonde je pokazala, da je večji del 65 cm debelega oziroma širokega zidu razprostranjen proti jugovzhodu.

Poleg rednih izkopavanj pa smo v hlevu A. Škrbine zasledili še napis

FORTVNAE
AVG. SAC
RESTVTVS
SVMMAR

Drnovo — otroški sarkofag (foto: S. Skaler)
Drnovo — sarcophage d'enfant

Drnovo — napis Fortunae (foto: S. Skaler)
Drnovo — Inscription Fortunae

Napisni kamen je iz apnenca, meri v širino 0,36 m v višino 0,25 m in je debel 0,27 m. Črke so visoke 7 cm. — P. P.

Drnovo, Gorenja vas pri Krškem. Posavski muzej je pridobil od posestnika A. Božiča, Gorenja vas 4, rimski sarkofag, velikosti $64 \times 32 \times 14$ cm, ki ga je njegov oče izoral konec prejšnjega stoletja na njivi severno od vasi Drnovo ob cesti Drnovo—Krško. — S. Š.

Drnovo, Velika vas pri Videm-Krško. Na blagem pobočju severozahodno od graščine v Veliki vasi proti gozdu in predelu, ki ga imenujejo domačini »Ciglana«, je do nedavna bil gozdni parobek in grmičevje. Leta 1959 je lastnik A. Pirc na tem delu zemljišča (parc. št. 2166/2, k. o. Senuše) ves teren prerigolal ter preuredil v sadovnjak. Pri rigolanju je prišlo na površje izredno veliko fragmentov antične opeke, tako zidane kot strešne, ter fragmenti širokih vodovodnih cevi. Sondiranje na tem mestu bo pokazalo, ali gre za antični naselbinski kompleks, ali pa morda za opekarno oziroma peč, kjer so žgali opeko za potrebe naselbine v Neviodunumu. — T. K.

Gorenje pri Šmartnem ob Paki. Na vrtu F. Špeha, kovača v Gorenjem, leži profilirano podnožje napisnega kamna iz zelenkasto sivega peščenca, dolgo 119 cm in debelo 13 cm.

Na sosednjih farovških travnikih in njivah, parc. št. 616/1, 613/6, 613/7, 675/2, 610, 611 in 809, so našli ostanke opek in temelje, zidane z malto.

A. B. — V. K.

Hercegovščak pri Gornji Radgoni. Na vznožju gozdnatega severnega pobočja Hercegovščaka tik južno od ceste Gornja Radgona—Benedikt je na parcelah 51/13, 51/14, 100/2, 100/3, 100/4 v gozdu devet gomil v neurejeni vrsti, ne daleč stran vzhodneje, višje na pobočju pa v gozdu, parcela 51/18, k. o. Hercegovščak, še ena, večja. Manjše med njimi so vse odrezane od gozdne ceste, med večjimi kaže večina zarasle sledove divjih kopanj. Premer niha med 7,5 in 21, višina med 0,6 in 3,5 m. O kopanju in morebitnih najdbah ni podatkov. Po legi in obliki so gomile gotovo antične. — **S. P.**

Jezero pri Trebnjem. Po ogledu kamnitega spomeniškega gradiva, vzidanega v podnožje podružnične cerkve v Jezeru, smo ugotovili, da je stanje napisov in reliefov v poslednjih desetletjih utrpelo občutno škodo. Zato smo predlagali, da se spomeniki vzdajajo višje. — **P. P.**

Lastomerci pri Gornji Radgoni. Na pobočju rtatega izrastka grebena Zbigovcev v dolini Ščavnice je zahodno od ceste Stavešinci—Lastomerci v gozdu, parcela št. 297/3 k. o. Lastomerci, pet manjših gomil. Razen ene so vse nepoškodovane, morebiti pa jih je bilo še več na grebenu, kjer je zdaj njiva. Premer niha med 6 in 8, višina med 0,4 in 0,9 m. O morebitnih najdbah ni podatkov.

Po obliki in legi so gotovo antične. — **S. P.**

Lesce pri Bledu. Ing. M. Vunjak iz Saveznega instituta si je strokovno ogledal napis emonskega dekuriona, vzidanega danes ob podboju cerkve v Lescah, ter nasvetoval glede na močno načeto in spraskano površino, da se spomenik deponira v pokrit prostor. — **P. P.**

Limes — kasnoantično obzidje na Krasu. Skupaj s člani seminarja, Mestnega muzeja in Inštituta za raziskavo Krasa smo v novembru geodetsko posneli in opisali kasnoantične zapore na našem ozemlju, in sicer sektor med Prezidom in Babnim poljem do Roba odnosno Sela. Originalni elaborat z vsemi tehničnimi risbami in opisom hrani naš zavod. Drugim spomeniškim organom pa smo dostavili kopije z načelnim opozorilom in valorizacijo spomenika ter nakazanimi problemi spomeniškovarstvene prezentacije in obnove zapor, za katere smo kot prvo spomeniško delo izdelali izčrpen opis.

Meniška vas, Novo mesto. Konec marca 1960 je pri oranju posestnik J. Skubic, Meniška vas št. 38, našel na njivi, parc. št. 3583 k. o. Podturn pri Toplicah, fragmentirano bronasto rimsko fibulo. Pred leti pa so na isti njivi že našli kamnito ploščo, ki je verjetno služila za oblogo nekega rimskega groba. — **T. K.**

Mrzlava vas pri Brežicah. Pri popravljanju kolovozne poti na pašniku »Na kozolcu«, parc. št. 1380/7 k. o. Čatež, je posestnik F. Gramc iz Mrzlave vasi št. 33 naletel na dva rimska grobova, ki sta bila obdana s kamnitimi, obdelanimi ploščami. V strmem pobočju je voznja in erozija močno poškodovala njuno nekdanjo obliko, vendar je bilo mogoče tudi tu ugotoviti dokaj običajne mere 90 × 80 cm. V prvem grobu razen pepela, drobcev sežganih kosti in manjših

fragmentov keramike ni bilo pridatkov, v drugem pa smo dobili žaro v obliki hiše, sivo žgan lonček in manjšo skodelico ter en bakren novček (Tab. III, 7—9). Na tej parceli je že leta 1924 pri krčenju gmajne pridobil nekaj grobnega inventarja za Narodni muzej v Ljubljani takratni ravnatelj dr. Mantuani. Letos odkopane predmete hrani Posavski muzej. — S. Š.

Plitvica pri Gornji Radgoni. Na severnem, gozdnatem pobočju, južno od Apaškega polja leže v gozdu južno od Plitvice na parcelah 496/1 in 504/1 k. o. Plitvice gomile v dveh gručah. V prvi višje na pobočju jih je sedem, v nižji štiri. Skoraj vse kažejo sledove divjih kopanj. Premer niha med 5,5 in 9,5, višina med 0,5 in 1,5 m. O kopanju in morebitnih najdbah ni podatkov. Po legi in obliki so gomile gotovo antične. — S. P.

Pokojišče. Rimsko zaporno zidovje pri vasi Pokojišče so letos geodetsko posneli in opisali člani arheološke ekipe. Podrobnejše poročilo z opisom in načrtom zapore sledi v posebni razpravi. — P. P.

Prezid. Arheološka ekipa je izmerila in pregledala antično zaporno zidovje ter odkrila dodatno okrog 300 m dolgo zidovje v smeri jugozahod. Podrobnejša obdelava zapore sledi v posebni razpravi. — P. P.

Prihova pri Mozirju. Na njivi M. Jeraja, Varpolje, parc. št. 125, 126 k. o. Prihova, so v globini 30 cm ostanki rimskega poslopja, ki se razteza tudi na sosednjo njivo L. Bankeja, po domače »pri Hlačunu«, parc. št. 121, 122 k. o. Prihova. Na tem arealu so tudi izkopali napis, danes vzdan v stavbi v Spodnji Rečici št. 24. Pri kasnejši prezidavi stavbe so napis CIL III, 6523 delno odklesali, tako da se danes vidijo naslednje črke:

AGILORI C. FIL. XL AVITA
MARI F. MAR. OPTIM FEC ET SIBI

Napis omenja tudi I. Orožen, Das Dekanat Oberburg 1877, 167 in ČZN 7, 1910, 26. — V. K. in A. B.

Pristava pri Trebnjem. Pri gradnji stanovanjske hiše na parc. št. 216/2, k. o. Štefan, ledinsko ime »Njiva nad cesto«, lastnika J. Gabrijela iz Pristave 2, so maja 1960 naleteli na več žganih in en skeletni rimski grob. (Prejšnje najdbe glej Varstvo spomenikov 7, 1958/59, 337). Na tleh, kjer stoji hiša velikosti 9 × 9 m so našli in uničili vsaj 7 grobov, ki so ležali v različnih globinah. Po ostankih in pripovedovanju domačinov so bili grobovi (Tab. V, 6) različnih velikosti in z raznoliko arhitekturo. Tako smo lahko ugotovili

- a) zidan grob pokrit s kamnito ploščo,
- b) samo grobno jamo brez posebnih sten,
- c) s ploščami obdane grobove,
- d) pokop v velikem loncu — žari.

Grobovi so imeli oblikovno različne in lepe keramične in steklene pridatke. Vsi predmeti so slabo ohranjeni. Med pridatki smo dobili tudi novce in bronzaste fibule ter napisno ploščo, ki pa je bila verjetno že v sekundarni rabi. Domačini so namreč trdili, da je pokrivala enega izmed grobov in da je bila obrnjena z napisnim poljem navzdol. Napis se glasi:

CORNELIA
L. F. SECVNDA
AN. XXXX
HIC. S. EST
OPTATVS. FILIVS. P. MAI

Pristava pri Trebnjem — antični nagrobnik (foto: B. Stajer)
 Pristava près Trebnje — antique monument funéraire

Plošča ima dvojno profiliran okvir. Velikost napisnega kamna znaša $71 \times 62,5$ cm, debelina plošče je 18 cm, medtem ko je velikost napisnega polja 49×39 cm. Črke so visoke 8,4—3,5 cm.

11. avgusta 1960 so našli pri kopanju jarka za vodovodne cevi trebanjskega vodovoda na njivi posestnika M. Sila iz Pristave št. 1, parc. št. 231, k. o. Štefan, ledinsko ime »Kamniti hrib«, 11 rimskih žganih grobov. Arhitektura grobov je bila pri izkopavalnih delih za vodovod poškodovana in deloma uničena. Med njimi je bil eden zidan, eden obdan s ploščami, dva enostavno vkopana in sedem s pokopom v velikih žarah. Žare merijo povprečno 60 cm in imajo jajčasto-ovalno obliko ter zelo masivno ostenje. Skoraj vse so na zunanji strani okrašene z metličastim ornamentom. Karakteristično zanje je, da je glini primešano dosti plev, zato so zelo krhke, porozne in lahke. Pridatki v žarah so bili raznoliki in kvalitetni (sklede, oljenke, čaše in novci).

Leta 1933 so odkrili na isti parceli žaro enake oblike in izdelave, visoko 74 cm, spravljeno sedaj v Dolenjskem muzeju. Ker je tipološko zanimiva, jo objavljamo na priloženi fotografiji. — **T. K.**

P t u j. Pri gradnji stavbe so pri gostilni Beli križ, parc. 320 k. o. Ptuj, našli fragmente amfor in vrča z dvema ročajema. — **I. M.**

P t u j — Titov trg. Na parc. 48 k. o. Ptuj so našli v sekundarni legi antične marmorne kose. Prepeljani so bili v muzej in teren je bil ves čas pod nadzorstvom. Bloki so ležali v debelih, srednjeveških, ruševinastih plasteh v severnem delu parcele. Sicer pa so plasti grajska naplavina. Med marmornimi kosi je najpomembnejša sedeča ženska figura (viš. 76, šir. 42, dol. 45 cm). Žena sedi na prestolu in drži v naročju košarico s sadjem ali hlebčki. Zraven je bil najden oltar z zelo izlizanim napisom in polomljenim zgornjim delom:

DEANAE

...MARTIALI...

LEG XIII GEM...

...SALV....M

Napis je visok 0,91 m, širok $0,54 \times 0,44$ m, črke so visoke 4,3—3,2 cm. Poleg tega so našli na istem mestu še fragmentiran spodnji del sohe z ohranjeno golenico in delom orlovega trupa, ki sodi verjetno k večjemu Japitrovemu kipu (velikost $0,44 \times 0,31 \times 0,20$ m). Med ostalimi kosi velja omeniti le še podstavek kipa z ostankom noge (dolžina 0,28, širina 0,13 m). Vsi marmorni bloki s parc. 48 in 73 bodo posebej opisani. — **I. M.**

Pristava pri Trebnjem — 26. septembra 1933

odkrita žara

Pristava près Trebnje — urne trouvée

le 26 septembre 1933

P t u j — Lackova ulica. Marca 1960 so pri kopanju temeljev v Lackovi ulici prvič naleteli na antične marmorne bloke na parc. 73. Dela smo nato ves čas kontrolirali. Bloki so bili sekundarno uporabljeni v temeljih prej porušenih srednjeveških stavb. Do konca meseca so potem dvigali še ostale marmorne kose. Med njimi velja posebej omeniti kvader (višina 42, dolžina 74, širina 50 cm), ki ima na sprednji strani v poglobljenem polju relief Erota na kvadrigi. Na drugem kosu je pripravljen reliefen okvir (višina 82, širina 65, dolžina 58 cm) za upodobitev, ki še ni izdelana. Poleg omenjenih blokov zaslužita pozornost še fragment polja z reliefnim okvirom in nejasno upodobitvijo (velikost $36 \times 36 \times 100$ cm) ter del kvadra z ostankom napisa (višina 40, dolžina 68 cm, velikost črk 6 cm) na zgajeni strani:

MSCH

Ostali spomeniki sodijo tako po ohranjenosti, kakor tudi po velikosti med manjše in nepomembne kose. — **I. M.**

P t u j — Ljutomerska cesta. Pri kopanju kanalizacije, kmalu za mostom čez Grajeno, so na robu parc. 303 in 289/1 k. o. Ptuj zadeli v globini 3 m na dnu žepaste poglobitve humozne zemlje na dno peščenčevega sarkofaga (dolžina 2, širina 0,8, višina 0,3 m). Jasno je videti, kako so odlomljene stene debele 0,12 cm. Sarkofag je počival na sterilni plasti. V humozni plasti so se ohranile še nekatere dolge človeške kosti. Ker bi dviganje sarkofaga dela za dlje časa zavrlo, najdba pa kot muzejski predmet ni bila pomembna, so ga na mestu zasuli. **I. M.**

P t u j — Zg. Breg parc. 299/1 in 299/2. Na teh dveh parcelah in na parc. 298 je želela graditi Kmetijska zveza Ptuj lesene provizorije za kokošnjake. Preden je Občinski svet za urbanizem izdal dovoljenje, je vprašal muzej za mnenje. Provizoriji bi sicer ne posegali v kulturne plasti, pokrili pa bi precejšen prostor. Zato smo se odločili za manjše sondiranje, da bi ugotovili prisotnost antičnih naselbinskih plasti prav na robu dravske terase, kjer doslej še ni bilo izkopavanj.

Ves teren omenjenih parcel tvori nekak polotoček, ki sega zahodno za pristavami, znanimi z domačim imenom Ornigov marof, v inundacijsko območje Drave (nad strugo Studenčnice). Proti jugu in vzhodu je teren rahlo napet in tvori tako imenovano Vušičičevo vzpetino. S šestimi vzporednimi jarki do dolžine 8 m smo sedanji rob terase prerezali na več mestih in ugotovili, da so nižji predeli kompleksa parcel tik nad Studenčnico plasti docela sterilne. Antične naselbinske plasti pa so ugotovljene v severovzhodnem delu parcele 299/2 in tam tudi segajo prav na rob dravske terase. Teko vodoravno, znatno drugačna pa je oblikovanost terena danes. Stratigrafija je naslednja: Pod vrhnjo humozno plastjo je humus z ruševinami, debel do 1 m. Pod njim je plast žganine, debela do 0,4 m, sledi nasuta prodnata plast z redkimi antičnimi kulturnimi ostalinami, sicer pa takoj siva sterilna ilovica, ki je na dravskemrodu. V to zaporedje plasti pa posega med dvema vzporednima jarkoma ugotovljeni kót gradbenega objekta. Domnevati moremo dve gradbeni fazi, pa tudi približno enako orientacijo, kakor jo ima objekt na parc. 299/2, odkopan leta 1914 (25. BRGK, Schmid, Beiblatt 16). Vsekakor pa je odkopani kompleks za podrobnejše sklepe premajhen. Kulturne ostaline segajo od I.—IV. stoletja in velja pri tem omeniti skodeli iz terre sigillate Drag. 35, eno z brušenim ornamentom, nekaj novcev Avgust—Gordianus III. in železen prstan z modrim kamnom.

Po zaključenem sondiranju smo jarke zasuli. Teren ni ogrožen, ker je morala Kmetijska zveza gradnjo iz drugih vzrokov opustiti. Izkopano gradivo je v muzejskem laboratoriju prepariral J. Gojkovič. — **I. M.**

P t u j — Zg. Hajdina. Na parceli 286 k. o. Hajdina je našel lastnik v na novo odprti gramoznici žgan rimski grob, v katerem je odkril rdečo bikonično žaro, steklen balzamij, dele amfore, zrcalo z ročajem in Tiberijev novc poleg sponke v obliki ženske glave. (Tab. VII, 1—4). — **I. M.**

P t u j — Zg. Hajdina. Maja 1960 smo pregledovali južni rob razširjene Pragerske ceste. Ob robu parc. 46/1 k. o. Hajdina smo na treh mestih v humozni plasti naleteli na ostanke že prej uničenih grobov. Najbliže robu dravske terase smo v humozni plasti 50 cm pod površino našli fragmente amfore, majhen steklen balsamij in nekaj fragmentov keramike. V razdalji 15 m pa smo zadeli na fragmente črepov, kadilnice, oljenke z žigom in novc I. stol. Še 6,5 m naprej smo zadeli na fragmente opeke, delno vezane z malto, kakor bi sodile k zidu, ki je segal le 0,50 m globoko. — **I. M.**

P t u j — Zg. Hajdina. V gramoznici na parc. 443/1 k. o. Hajdina, so odkrivali humozne plasti in našli rob pladnja iz padanske sigillate ter rob okroglega zrcala. — **I. M.**

P t u j — antike v mestnem stolpu. Ing. M. Vunjak iz Saveznega instituta si je strokovno ogledal kamnito spomeniško gradivo, vzdano danes v mestnem stolpu v Ptujju. Po njegovih analizah je gradivo precej ogroženo, zato je nasvetoval čim prejšnjo utrditev s silikonskim premazom in primerno zavarovanje proti vplivom atmosferilij ter predvsem zmrzali. Kasnejši ogled na kraju samem je potrdil gornja izvajanja in soglašal s konservatorjem, da bi kazalo nekatere izmed najbolj ogroženih spomenikov celo deponirati v lapidarij Mestnega muzeja v Ptujju. — **P. P.**

R a k i t n a. Rimsko zaporno zidovje nad Rakitno so posneli in opisali člani arheološke ekipe. Podrobno poročilo z opisom in načrtom sledi v posebni razpravi. — **P. P.**

R i b n i c a pri Brežicah. V letošnjem letu smo nadaljevali z raziskovanjem rimskega grobišča na njivi H. Požgaja, k. o. Ribnica, parc. št. 1050, in sicer tako, da smo sondo naslonili na starejšo vzhodno steno izkopa (Varstvo spomenikov VII, 1958/59, 304), ki se je ujemala z zahodnim obzidjem večje grobnice. Zunanji obod zidu grobnice je meril 9,60 × 9,67 m in je grajen iz lomljenega rumeno rjavega peščenca, pomešanega z rečnimi oblicami. Temelj zidu, v katerem prevladujejo rečne oblice, je stopničasto razširjen in meri na najbolj izrazitem delu 60 cm. Zid se začneja 43 cm pod današnjim površjem in sega do globine 72 cm. Središčni položaj v tem ograjenem prostoru zavzema okrogla, pred leti izropana, zidana grobnica, v kateri smo našli le še kamnit pokrov dolija.

Arhitektura grobnice je svojevrstna in v bližnji dolenski okolici, razen le delno raziskanega primera iz Mrzlave vasi, neznana. Podnožje okrogle grobnice tvori do 20 cm debela plast kamnitega drobirja, ki je na vrhu lepo zložen in formiran v raven podstavek za okrogel venec kamenja s premerom 2,90 m. Kamenje je položeno v loku in je visoko 54 cm ter debelo 62 cm. Vezano je z apneno malto. Na notranji strani je bil kamnit venec, kakor kažejo ostanki ometa, ometan in obarvan. Žal pa detajliranih sodb v zvezi z omenjeno arhitekturo ne moremo podati, ker so pred tremi leti pri nestrokovnem izkopu uničili stratigrafsko pomembne podatke in razrili prvotno zgradbo gomile. Vsekakor pa je najdba za umevanje prazgodovinskih reminiscenc še v rimskem

obdobju na področju Dolenjske zelo ilustrativna, saj kaže po konstrukciji naslonitev na ilirske gomile. Severno od te grobnice smo pustili 1 m širok, intakten kontrolni steber prek celotnega obzidanega areala za morebitno kasnejše ugotavljanje stanja.

Zunaj grobnice smo opravili le manjšo sondo in odkrili grob 38, ki pa se ni naslanjal na obodno zidovje grobnice.

Ker želi lastnik njivo prerigolati in zasaditi trto, bi kazalo organizirati širšo akcijo za odkop celotnega kompleksa ogroženega grobišča. — **P. P.**

Roje pri Šentjerneju. Dne 15. julija 1960 je posestnik M. Cvitko iz Mihovice št. 11 našel na njivi v Rojah, parc. št. 2961 k. o. Gradišče, ledinsko ime »Njiva doma«, žgan rimski grob (Tab. V, 1—5). Grob je bil v osnovi kvadratne oblike, z dveh strani obdan s kamnitimi ploščami, na drugih dveh straneh pa z opeko. Dno je bilo tlakovano z opeko. Njegove stene so debele 5—6 cm, notranja velikost znaša 55 × 50 cm. Vrh groba je bil najden v globini 22 cm in je bil visok 32 cm. Bil je zasut z zemljo in ni imel krovne plošče.

Pridatki v grobu: 1. skodela, široka 23 cm, zunaj in znotraj rdeče barvana, v kateri je bil shranjen pepel mrliča; 2. čaša iz sive gline, okrašena z devetimi vrstami vbodov, narejenimi s koleščkom, visoka 9,3 cm; 3. majhna vaza iz sive gline, visoka 10,4 cm; 4. fragmentirana oljenka iz rdeče gline, znamke FORTIS. Grob je iz II. stol. — **T. K.**

Rob. Arheološka ekipa je izmerila in pregledala antično zaporno zidovje od pobočja Dednika prek Gradiškega vrha do Malega vrha. Podrobnejši opis in načrt zapore sledi v posebni razpravi. — **P. P.**

Selo pri Robu. Arheološka ekipa je izmerila in opisala 382 m dolgo zaporno zidovje severno od vasi Selo. Podrobnejši opis in načrt sledi v posebni razpravi. — **P. P.**

Slaptinci pri Ljutomeru. Na južnem koncu ploskega vrha grebena Strmec, severno od vasi je v gozdu, parcela 88 k. o. Slaptinci, osem gomil v gručici. Večina jih je prekopanih, in sicer štiri največje precej temeljito počez in v sredini. Premer niha med 8 in 17,8, višina med 0,5 in 3,7 m. O kopanju in morebitnih najdbah ni podatkov.

Po legi in obliki so gotovo antične.

Na zahodnem pobočju sosednjega gozdnega grebena, severno od vasi je v gozdu, na parcelah št. 70—71 k. o. Slaptinci, pet gomil v nepravilni vrsti, večinoma s sledovi divjih kopanj. Premer niha med 9 in 15,6, višina med 0,8 in 2,2 m. O kopanju in morebitnih najdbah ni podatkov.

Po obliki in legi so gotovo antične. — **S. P.**

Strmec pri Novi vasi. Severno od vasi Strmec je na precejšnjem arealu viden potek zelo verjetno rimskega zidovja. Ljudje imenujejo vzpetino grad »Žmucovo«. Celotno področje je zelo valovito in prepredeno s starejšim zidovjem. (Primerjaj S. Rutar IMK 1900, 59.) — **P. P.**

Šempeter v Sav. dolini. Pri temeljitih analizah ohranjenih monumentov — finansiral je to delo OLO Celje — je terenska ekipa pod vodstvom prof. dr. J. Klemenca s pomočjo kustosa Mestnega muzeja v Celju V. Kolškovo in arheologom — konservatorjem P. Petrujem ter ob stalni podpori na novo osnovane strokovne komisije za rekonstrukcijo šempetrskih spomenikov (člani: dr. J. Klemenc, dr. J. Kastelic, dr. F. Stelè, E. Turnher, ing. arh. J. Černigoj, V. Kolšek in P. Petru) izoblikovala dokončno rekonstrukcijo ohranjenih grobnih kapel. V celoti imamo v Šempetru ohranjene štiri večje spomenike ter

vrsto manjših sarkofagov oziroma pepelnic poleg členov verjetno treh večjih objektov iz pohorskega marmorja.

Omenjena dela na teoretični rekonstrukciji so terjala še dodatne kontrolne posege s pomočjo originalnih marmornih blokov, pri katerih je bilo treba preverjati in ugotoviti, ali sodijo skupaj. S temi deli smo začeli maja 1959 in razvrstili spomenike na kompozicijske enote. Hkrati smo preverjali spoj med posameznimi členi grobnic.

Delo na konkretni rekonstrukciji pa je dobilo pravi pospešek na seji prav tako na novo osnovanega gradbenega odbora (člani: F. Gradišnik, V. Plaskan, V. Jordan, R. Jenko, A. Stupica, E. Turnher, dr. J. Klemenc in dr. J. Kastelic), ki je na seji 12. junija 1959 sprejel naslednje sklepe: 1. Strokovna komisija naj čimprej osvoji koncept rekonstrukcije vseh spomenikov, ki jih je mogoče obnoviti; 2. preveriti je treba nosilnost tal in izdelati načrt hortikulturnih del v okolici spomenikov; 3. za obnovitvena dela prve faze se odobri predloženi proračun v višini 8,160.716 din.

Istočasno so na tem sestanku gradbenega odbora odobrili predloge strokovne komisije, da se izrišejo vsi marmorni bloki ter se dopolnijo mavčni odlitki z novimi izkopeninami, kakor tudi vsa dokumentacija, ki je iz znanstvenega vidika nujna.

Dokončno se je izoblikoval sklep o prvotni podobi spomenikov na seji strokovne komisije 3. julija 1959, ko so člani te komisije ugotovili, da imamo v Šempetru opraviti z nadgrobniki stebriščnega tipa in ne z edikulami. Takoj za tem se je začelo kamnoseško delo pod strokovnim vodstvom, ostala pripravljalna dela za ureditev gradbišča in iskanje potrebnih strokovnih delavcev.

S tem je stopilo vprašanje rekonstrukcijskih del v novo fazo. Spomenike so obnavljali po izdelani grafični rekonstrukciji, strokovna komisija pa je morala izoblikovati gledišča in kriterije za moderne nadomestitve in dopolnila ter vrsto drugih vprašanj, povezanih s tem problemom (o tem: P. Petru, Šempeter — spomeniškovarstvena vprašanja, Zbornik zaščite spomenika kulture 12, 1961, 125). Hkrati pa so bili s tem razčiščeni tudi posebni problemi, ki so stali pred strokovno komisijo. Poslej načelno ni bilo znanstvenih ali zaščitnih vprašanj, zaradi katerih bi bilo ogroženo nadaljnje delo na rekonstrukciji samih objektov; pač pa je stala strokovna komisija pred velikim problemom, kako zagotoviti izpolnitev prve faze rekonstrukcije v letu 1960, kakor je to zagotovil na seji gradbenega odbora predsednik F. Gradišnik. Kljub temu, da so kamnoseki izredno prizadevni, se je pokazalo, da je klesarskega dela, brez katerega ni možna nadaljnja obnovev, v bližnji prihodnosti preveč. Zato se je strokovna komisija obrnila na predsedstvo gradbenega odbora s prošnjo, da poveča število kamnosekov ter votira finančna sredstva, da jih bo možno črpati še v letu 1960.

Arhitektonsko obravnavo celotnega kompleksa spomeniškega okoliša je izdelal ing. arh. J. Černigoj (Šempeter po osmih letih, Varstvo spomenikov 7, 1958/59, 89), medtem ko so dela na generalnem urbanističnem načrtu odvisna od urbanističnega plana, ki je v delu pri celjskem Projektivnem zavodu.

Dela na obnovitvi nagrobnih spomenikov Vindonija, Ennija in Sekundijana so bila zaključena februarja 1960; rekonstrukcija Priscianove grobnice pa je terjala še dodatna moderna dopolnila. Toda tudi ta spomenik je bil obnovljen spomladi 1960. (Podrobneje: J. Klemenc, Šempetrski spomeniki postavljeni, Varstvo spomenikov 7, 1958/59, 101; isti, Vodnik po Šempetru, Ljubljana 1961;

V. Kolšek, Rimska metropola v Šempetru v Savinjski dolini, Celjski zbornik 1961, 470). Vsa opravljena dela na rekonstrukciji in ureditvi okolice antičnih spomenikov je dokončno pregledala strokovna komisija 24. avgusta 1960. Potrebne zaščitne ukrepe, predvsem prekritje spomenikov čez zimo in trajno zaščito, je reševala ista komisija v široki debati na sestanku 4. oktobra 1960.

Kolikor presojava opravljeno rekonstrukcijo, menimo, da so bili principi obnovitve pravilni in da so tako spomeniki priča kulture in civilizacije, obvarovane stoletja in stoletja pod peskom. Rekonstrukcije so z arheološke in znanstvene plati take, da se dajo povsem zagovarjati. Vsi manjkajoči deli so obnovljeni z okrasom le tam, kjer je to opravičljivo, in ne da bi ustvarjali fantazijske dopolnitve. Figur in drugih intuitivnih klesarskih izdelkov nismo obnavljali, pač pa smo stali na gledišču, da je dopustna obnovitev okvirov in profilov. **P. P.**

Šentjanž pri Rečici ob Savinji. V cerkvenem stolpu sta vzdana dva rimska napisna kamna, ki so ju našli pri kopanju temeljev za cerkev. Prvi napis (CIL III, 5110) se glasi:

D I M
S E
M A S C E I
N V S
V . S . L I

Drugi napis (CIL III, 5111) se glasi:

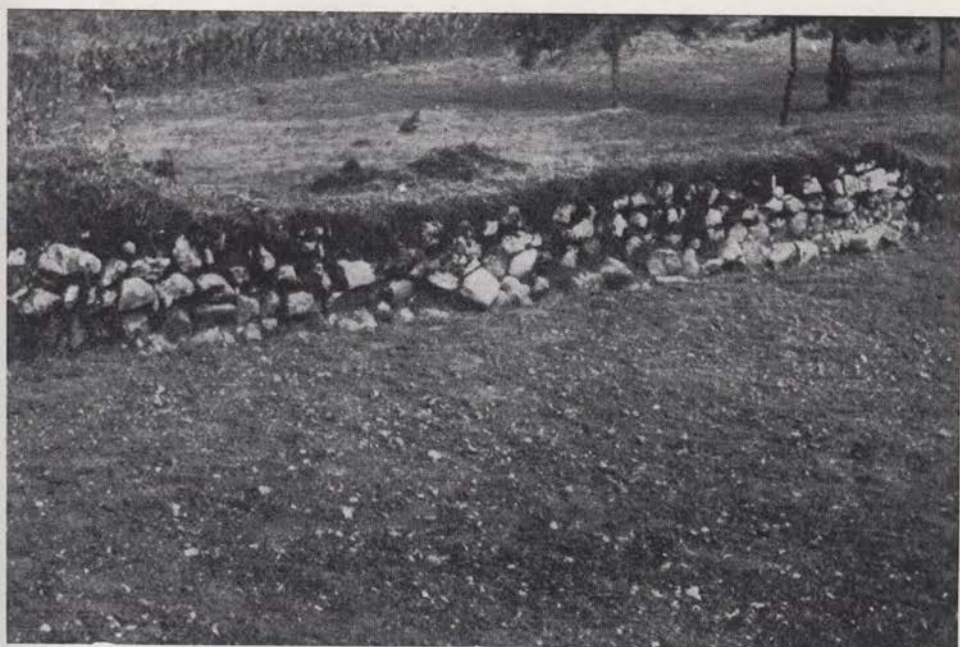
M E T I L . M A X I M I N V S V I
O M N I B V S V N E R I B V S
T . A V R E L . V E R A C O N I V X M E T
A E L I A N V S . D V M V I R N
L V C O S I M P L I C I N V S M E
V I C T O R I A N V S . S E V E R
I P E . X . S V S P O S C
T O N I C O . F R A

Napisa žal nismo mogli premeriti, ker je vzdian zelo visoko na cerkvenem stolpu. Vendar pa smo mogli priti v njegovo bližino in prekontrolirati njegov tekst, ki ga omenjajo tudi v MHVS 2, 1851, 155 in ČZN 7, 1910, 26. **V. K.** in **A. B.**

Šmartno ob Paki. Na njivah, parc. št. 350/1, 348, 347/2 in 347/3, so vidni ostanki zidovja in kamenja. Najdišče omenjajo že v MHVSt 2, 1851, 157; CIL III, 14368, 14368/4. — **V. K.** in **A. B.**

Šmihel nad Mozirjem. V vrtu L. Goličnika, Šmihel št. 15, parc. št. 209/1 k. o. Šmihel, so našli ostanke keramike in stenske slikarije. Pod hišo je večji kompleks njiv, imenovan »V jezeru«. Tu naj bi ležale po pripovedovanju lastnika bakrene cevi, ki jih je nekoč zasledil tudi na sosednji parceli št. 207. — **V. K.** in **A. B.**

Šmihel pri Žužemberku. Današnje župnišče, župnijski vrt, sadovnjak in del pokopališča, parc. št. 78 k. o. Šmihel pri Žužemberku, stoji na tleh nekdanje antične vile rustike. V zahodnem delu pokopališkega zidu je vzdian gornji del nagrobne stele (AIJ 228) s štirimi portreti in fragmentiranim napisom. Nagrobnik je bil postavljen verjetno lastnikom nekdanjega stavbnega kompleksa.

Smihel pri Zužemberku — zahodni zid antične vile rustike od JV (foto: T. Knez)
 Smihel près Zužemberk — mur occidental d'une antique villa rustique

Ker so v sadovnjaku župnišča bili deloma vidni ostanki antičnih zidov, smo v juniju 1960 naredili poizkusno izkopavanje, pri čemer smo očistili in deloma odkrili 42 m zidov, na novo pa smo ga ugotovili še nadaljnjih 30 m. Pri delih smo našli dosti fragmentov antične keramike, stekla, železa in bronast gumb (Tab. V, 7—8). Sodeč po rezultatih letošnjih izkopavanj, so v južnem delu stala gospodarska poslopja, stanovanjski del vile rustike pa je bil bolj severno. Ta je zaradi večkratnih gradenj in čiščenj verjetno uničen. — **T. K.**

Trojane. Pri komisijskem ogledu bodoče razširitve gostilne Konjšek na Trojanah smo predlagali, da se morajo izvršiti vsi izkopi skladno z zahtevami arheologije in da morajo biti spomeniški organi predčasno opozorjeni, kolikor bi prišlo do zemeljskih izkopov na področju Trojan. Zavod je naprosil asistenta J. Šašla, da do prihodnjega leta izdela elaborat za varstveni režim na področju antičnega Atransa s predlogi za manjši prezentacijski center. — **P. P.**

Turjak. Po poročilu I. Komelja je v gotski (protestantski) kapeli graščine v zidan kot vrhnja plošča menze verjetno del rimskega spomenika. — **P. P.**

Velike Malence pri Brežicah. V tem letu smo izvršili ogled antičnega obzidja kasnorimske trdnjave in ugotovili predvsem stopnjo ohranjenosti na južnem delu obzidja z namenom, da se preverijo možnosti prezentacije južnih vrat. — **P. P.**

Vrh pri Križu, Žužemberk. Na njivi, parc. št. 773/2 k. o. Gornji Križ, last F. Hribarja, Vrh št. 11, je bil 16. junija 1960 pri oranju najden žgan rimski grob, ki je bil brez posebne arhitekture, samo vkopan v zemljo. Z oranjem so

grob in prídátke v njem poškodovali že v toliki meri, da so predmeti komaj sestavljivi. Prídátke so bili:

1. večji lonec iz sive glíne, ki je bil do ene tretjine napolnjen z žganino in sežganimi kostmi,
2. rdeč vrč z enim ročajem in
3. čaša iz zelenkastega stekla polkroglaste oblike, ki je pod zgornjim robom in v sredini okrašena z brušenim, horizontalnim trakom.

Na isti njivi so že leta 1959 pri oranju našli bronast novc Marka Agrippe. — T. K.

ZGODNJI SREDNJI VEK

Bled — »Na sedlu«. Na spomlad t. l. smo izvršili obsežna sistematična zaščitna izkopavanja staroslovanske nekropole. Glej podrobnejše poročilo Zaščitno izkopavanje pod Blejskim gradom v tej številki našega glasila. — V. A.

Bled — grad, del nekropole z grobom št. 58
(foto: A. Valič)

Bled — château, partie de la nécropole
avec la tombe 58

Štrucljevo gradišče pri Mozirju. Na posestvu A. Štruclja, Brezje št. 11, so odkrili pri kopanju temelje stavb staroslovanskega gradišča. Temelji so iz suhega zidu. V isti jami so zasledili tudi več fragmentov srednjeveške keramike z lončarskimi znaki na dnu posod, derezo in dva železna noža. Ostalina starejšega naselitvenega horizonta je tudi fragmentirana kamnita sekira.

Gradišče opisuje že R. Vrečer, Savinjska dolina, Žalec 1930, 99; podrobnejšo študijo pa pripravlja L. Bolta. Gradišče se razprostira na vzpetini in je veliko 30 × 34 m. Okrog gradišča poteka do 5 m širok obramni jarek. — V. K. in A. B.

Vitovlje pri Šempasu. Od 2. do 17. avgusta 1960 smo poizkusno izkopavali pri vasi Vitovlje, kjer so pri gradnji vodovoda leta 1955 našli človeške kosti in kovinske predmete. Po poročilu tov. Lozeja, ki je tudi najdene predmete prinesel v muzej, je ležal skelet na hrbtu s proti vzhodu obrnjeno glavo. Večina kosti je bila uničena. Ohranili so se le naslednji predmeti: 1. fragment kovanega železnega predmeta, verjetno fragmentiranega bojnega noža — skramasaksa (T. VI, 5), 2. bronast obsenčni obroček, spodaj zavrt v pentljo (T. VI, 2), 3. fragmentiran, kovan bronast obroček, katerega ena polovica je tordirana (T. VI, 1), 4. cel kovan, bronast obroček, ki je mlajšega izvora.

Izkopali smo več sond, vendar pa smo našli samo en grob z dvema skeletoma. Velikost grobne jame se ni dala ugotoviti. Cela sonda je merila 2,54 ×

1,57 m, grobna jama pa približno $2 \times 0,5$ m in je bila globoka 1,10 m. Vkopana je bila v kamnit teren, ena stena je bila živa skala, druge tri so prav tako iz kamna, le da so prepređene z vrečami prsti.

Spodnji, bolj ohranjeni skelet je bil položen na skalnato osnovo, in bil obložen z večjimi skalami, ki so tvorile naravni rob jame. Obrnjen je bil proti vzhodu ter je ležal na hrbtu, roke pa je imel prekrížane na trebuhu. Ob levi strani medenice je ležal železen nož (Tab. VI, 4), fragmenti nekega drugega železnega predmeta in košček kremenjaka. Za lobanjo in ob nogah je imel večjo ploščo iz peščenca. V kotu jame sta bili pravzaprav dve lobanji, od katerih pripada ena vrhnjemu skeletu. Nato je bil skelet pokrit z večjimi in manjšimi kamni, zemljo in peščenci. Med tem pa so bile razmetane v višini 10—25 cm nad spodnjim skeletom posamične človeške kosti, nekaj med njimi celo na samem skeletu. Tako je ležala prek kolen še neka tretja stegenica, ob medenici fragmenti mandibule, v kotu pa lobanja. Te kosti imajo stare lome in so jih verjetno po pokopu spodnjega skeleta zmetali nazaj v jamo.

Razen navedenih sond smo izkopali še sondo ob zidu cerkvice sv. Petra. Cerkev je bila verjetno postavljena že v 13. stol. in ko so jo leta 1878 razširili, so našli veliko človeških kosti. Grobov nismo dobili, kar kaže, da so jih takrat popolnoma uničili. Povsod v sondi pa je bilo raztresenih še veliko razbitih človeških kosti. — M. U.

NEDOLOČLJIVO

Blaguš pri Ljutomeru. Na vrhu gozdnega grebena tik nad kolovozom od ceste Videm—Cerkvenjak proti Blagušu je v gozdu, parcela št. 317/1 k. o. Blaguš, sploščena, nepoškodovana gomila s premerom 13 in višino 0,7 m. Časovna pripadnost neznana.

Na vrhu gozdnega grebena med cesto Videm—Cerkvenjak in potokom Blaguš je tik kolovoza na parceli št. 322/7 sploščena nepoškodovana gomila s premerom 15 in višino 0,8 m. Časovna pripadnost neznana. — S. P.

Boračova pri Gornji Radgoni. V gozdu zahodno od vasi, na začetku obronkov grebena Koliščaka, sta nedaleč od domačije Rajhovich, na parceli št. 163/2 k. o. Boračova, dve nepoškodovani gomili. Premer 11 in 14,5 m, višina 0,6 in 0,7 m časovna pripadnost neznana. — S. P.

Dobletina pri Nazarju. Pri letošnjih terenskih rekognosciranjih smo našli amorfne črepinje keramike na njivi, kjer omenjajo najdbe že v ČZN 33, 1938, 143. — V. K. in A. B.

Dobrava pri Ljutomeru. Na ploskih pobočjih večjih gozdov jugovzhodno od ceste Bučočovci—Slišči sta približno v sredini med Dobravo in Kokoriči v gozdu, parcele št. 1086 in 1087/1 k. o. Stara—Nova vas, dve gomili. Večja ima vkopani dve globoki jami s stranskim rovom kot ostanek bunkerjev iz konca zadnje vojne, manjša je nepoškodovana. Premer 11 in 14, višina 0,7 in 1,2 m. O morebitnih najdbah ni podatkov. Časovna pripadnost neznana. — S. P.

Dragotinci pri Ljutomeru. Na severnem koncu ploskega vrha grebena Strmec, južno od vasi so v gozdu, parcela št. 744 k. o. Dragotinci, tri gomile s sledovi divjih kopanj. Premer med 8,2 in 11,7, višina med 0,5 in 1 m. O kopanju in morebitnih najdbah ni podatkov. Časovna pripadnost neznana. — S. P.

Kapelski vrh pri Gornji Radgoni. Na vrhu grebena s koto 263 je na severovzhodnem pobočju gozda blizu domačije Lončaričevih, na parceli št. 99

k. o. Kapelski vrh, dvoje sploščenih nepoškodovanih gomil. Premer 9 in 17,5, višina 0,4 in 1,2 m. Časovna pripadnost neznana. — **S. P.**

Lastomerci pri Gornji Radgoni. Na ploskem pobočju tik nad cesto Stavešinci—Lastomerci in domačijo Maukovih je v gozdu, parcela št. 475 k. o. Lastomerci, osamljena gomila v premerom 17,5 in višino 2 m. Na vseh straneh ima sledove divjega kopanja domačinov med leti 1920 in 1950. Od najdb so znane le neopredeljene in zavržene črepinje in izgubljen »medeninast znak«. Časovna pripadnost neznana.

Na zahodnem koncu grebena Zbigovcev je nad cesto Starešinci—Lastomerci na vrhu pobočja v gozdu, parcela št. 279/1, k. o. Lastomerci, večja gomila s premerom 17 in višino 2,6 m. Skoraj polovica je na severni strani na njivi parcela št. 283/2 odkopane in izravnane. O najdbah ni podatkov. Časovna pripadnost neznana. — **S. P.**

Letuš pri Mozirju. V Letušu je ob cesti našel J. Šket, Polzela št. 38, bakren novc v globini 1,40 m. — **V. K. in A. B.**

Logarovci pri Ljutomeru. Na jugozahodnem robu gozda med Logarovci in Ključarovci blizu domačije Pavličevih je na parceli št. 626/1, k. o. Ključarovci, sploščena, prek sredine prekopana gomila s premerom 10 in višino 0,5 m. O morebitnih najdbah ni podatkov. Časovna pripadnost neznana. — **S. P.**

Očeslavci pri Ljutomeru. Na začetku gozdnatega grebena severovzhodno od vasi je v gozdu, parcela št. 275/1 k. o. Očeslavci, na jugovzhodni strani razkopana in izravnana gomila s premerom 22 in višino 1,4 m. O morebitnih najdbah ni podatkov. Časovna pripadnost neznana. — **S. P.**

Okoslavci pri Ljutomeru. Na gozdnem grebenu vzhodno od vasi so v gozdu, parcela št. 643/1 k. o. Okoslavci, tri široke, sploščene in nepoškodovane gomile v vrsti. Premer med 17,5 in 19,6, višina med 1,4 in 1,6 m. Časovna pripadnost neznana. — **S. P.**

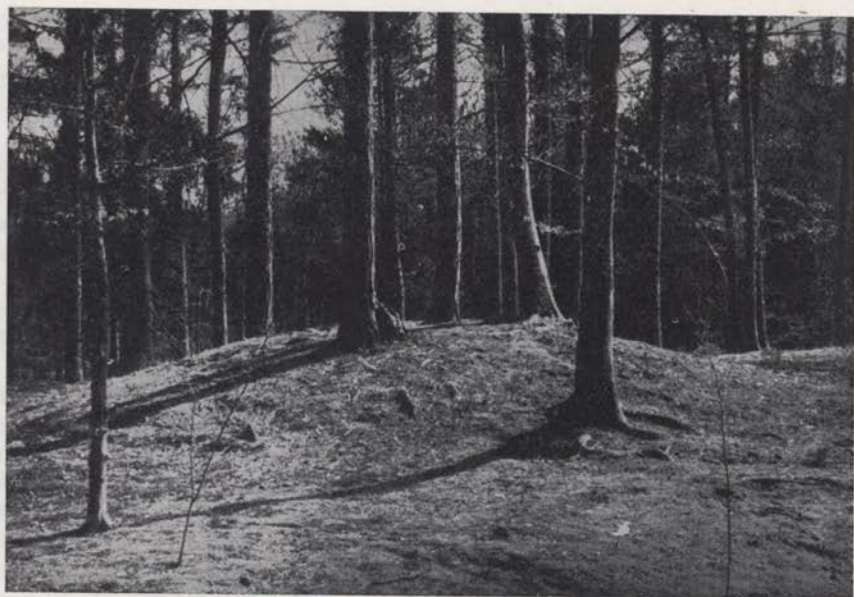
Podgorje pri Letušu. V gozdu lastnika A. Vodovnika z ledinskim imenom »Trebinje« je sled gradišča z dokaj ravno osrednjo površino, dolgo 30 m in široko 23 m. Okrog gradišča je še viden 3 m širok obrambni jarek in na južni strani ostanek dohodnega mostu. — **V. K. in A. B.**

Podvrh pri Braslovčah. Na poti v Dobrovlje smo našli na parc. št. 1342, last J. Kramer, Rošnik št. 97, črepinje rustikalne keramike, delane na roko. — **V. K. in A. B.**

Radenci pri Gornji Radgoni. V ravninskem gozdu južno od Radencev proti kapelskemu grebenu je blizu južnega roba parcele št. 67/5 k. o. Radenci sploščena, nepoškodovana gomila s premerom 22 in višino 0,5 m. Časovna opredelitev neznana. — **S. P.**

Rihtarovci pri Gornji Radgoni. Na vzhodnem obronku gozda pri Potičjaku proti Rihtarovcem je v gozdu, parcela št. 897 k. o. Rihtarovci, sploščena, nepoškodovana gomila s premerom 17 in višino 1 m. Časovna pripadnost neznana. — **S. P.**

Stanetinci pri Gornji Radgoni. Na južnem koncu grebena zahodno od vasi, nedaleč od domačije Kšselovih je v gozdu, parcela št. 34 k. o. Stanetinci, sploščena, nepoškodovana gomila s premerom 10 in višino 0,8 m. Časovna pripadnost neznana. — **S. P.**

Boračova — gomila 1 od SZ (foto: S. Pahič)
 Boračova — tombe 1, prise du nord-ouest

1961

PALEOLIT

Ovčja jama pri Prestranku. Paleolitsko izkopavanje v Ovčji jami pri Prestranku je izvedel oddelek za kvartarologijo inštituta za geologijo pri uni-
 verzitni v Ljubljani s sredstvi sklada Borisa Kidriča.

Izkopavanje je bilo le nadaljevanje sistematičnega odkopa predjamskega prostora v Ovčji jami, ki se je začelo že leta 1960. Ker je bil pri lanskem odkopu dosežen profil $x = -4,00$ m, se je letos nadaljevalo delo od tega profila v smeri proti jamskemu vhodu in doseglo profil $x = -2,00$ m. Kakor prejšnje leto se je tudi letos kopalo samo na levi strani osi do leve jamske stene. Na novo zakoličena površina izkopa je merila na površju $11,80$ m², se je pa s poglobljanjem večala zaradi uvihanja leve jamske stene in dosegla največjo razsežnost 17 m² v globini okoli $4,00$ m. Razen na novo načete predjamske površine smo nadaljevali poglobljanje na lanskem sektorju na površini 18 m², tako da smo v celoti kopali na površini 35 m². Skupno smo prekopali in odpeljali okoli 90 m³ sedimentov.

Sorazmerno velika površina odkopa nam je dovoljevala, da smo ob novo odkopanem profilu $x = -2,00$ m kopali kar se da globoko z namenom, da bi odkrili čim več globljih plasti. Največja dosežena globina pod površjem je znašala $5,00$ m.

V poenostavljenem prikazu kaže na novo odkriti profil tele plasti od zgoraj navzdol:

1. humus, pomešan s srednje debelim apnenim gruščem, povprečne debeline 0,20 m. V humozni plasti je ležalo več večjih podornih skal;

2. droben grušč, pomešan z rjavo ilovico, debeline 0,60 m. Ob levi jamski steni je nekoliko infiltriran z drobtinčasto sigo. Plast je vsebovala manjše število verjetno mezolitskih kamenih artefaktov;

3. droben, rumenkasto siv, ostrorobat apnen grušč, ob jamski steni skoraj brez ilovnate primesi, povprečne debeline okoli 1,00 m. Poleg dveh skromnih sledov ognjišč je plast vsebovala precejšnje število mlajšepaleolitskih kamenih artefaktov in odbitkov (zgornji kulturni horizont), ostanke pleistocenske favne (alpski svizec, severni jelen, bovidi, cervidi) ter drobce lesnega oglja;

4. srednje debel grušč, pomešan z rjavkasto sivo mokro ilovico, povprečne debeline 2,00 m. Plast ni enotna niti po velikosti gruščca, niti po barvi primešane ilovice. Njen sestav se močneje spreminja na desnem krilu profila, kjer se menjajo rjavkaste, sivkaste in rdečkaste proge. Plast razpolavlja debelejša, temno siva proga, ki je na nekaterih mestih vsebovala precej lesnega oglja. Nad to progo smo odkrili, predvsem ob levi previsni jamski steni, spodnji kulturni horizont z lepim številom mlajšepaleolitskih kamenih artefaktov in odbitkov ter ostanke pleistocenske favne. Tu odkrite živalske vrste so iste kot v zgornjem kulturnem horizontu.

Vse globlje odkrite plasti so bile v vseh ozirih sterilne.

5. plast intenzivno rdeče ilovice, močno pomešane s sigastim drobirjem in večjimi preperelimi kosi sige ter od stropa odpadlimi kapniki, največje debeline 0,40 m, se je pa proti levi jamski steni izklinjala.

6. mastna zelenkasto siva, v spodnjem delu rumenkasta flišna ilovica, debeline do 0,40 m. Plast se v levo izklini;

7. debelejši apnen grušč z rjavkasto sivo ilovico, debeline do 0,20 m;

8. plast rdeče ilovice z debelejšim gruščem in kosi stalaktitov, ugotovljene debeline 0,50 m. Odkopana je bila na zelo majhni površini, njena spodnja meja ni bila dosežena.

V obeh kulturnih horizontih je bilo letos odkritih okoli 430 kamenih artefaktov, kamenih jeder in odbitkov. Odkrili smo več sledov ognjišč ter nabrali okoli 70 zob oziroma kostnih fragmentov pleistocenske favne, ki pridejo v poštev za paleontološko determinacijo. Iz ognjišč smo dobili precejšnje množino oglja za mikroskopsko preiskavo. Iz opisanega profila smo vzeli 16 vzorcev plasti za granulometrično analizo. Narisali smo novo odkopani profil ($x = -2,00$ m) ter dopolnili ostale ($x = -4,00$, $-6,00$, $-8,00$ m), kolikor smo jih poglobili. Vso terensko dokumentacijo smo dopolnili s fotografijami (posnetki profilov, važnejših faz odkopa in podobno). — **F. O.**

Zakajeni spodmol pri Prestranku. Delo v Ovčji jami nam je dovoljevalo, da smo z delom ekipe izvedli manjše sondiranje v dneh 27. in 28. julija t. l. v bližnjem Zakajenem spodmolu. Jama leži okoli 400 m JV od Ovčje jame na obrobju Prestranškega ravnika v nadmorski višini 590 m (katast. št. 885). Po obliki je zelo podobna Ovčji jami, le da je za spoznanje manjša in je njen vhod založen z velikimi podornimi skalami. Sondo ($2,00 \times 2,00$ m) smo izkopali okoli 8,00 m od vhoda v notranjost jame na levi strani osi, ki deli jama na dva simetrična dela. V sondi, ki je globoka 2,00 m, smo ugotovili plasti:

1. humus z drobnejšim gruščem, 0,27 m;

2. debelejši grušč z rjavkastim humusom 0,46 m. Pri dnu plasti je več skal;

3. srednje debel gruč skoraj brez primesi, na zgornji meji deloma infiltriran z drobtinčasto sigo. Debelina plasti znaša 0,37 m;

4. drobnejši gruč s sivkasto rjavo ilovico, mestoma več skal, debelina plasti 0,90 m. V plasti smo odkrili 14 kremenčevih odbitkov in artefaktov (globina 1,20 do 2,00 m pod površjem), drobce oglja in nekaj nedoločljivih fragmentov kosti.

Brez dvoma je, da gre za novo odkrito paleolitsko postajo, verjetno podobne starosti, kot je Ovčja jama (pozni gravettien), ki bo, sklepajoč po dosedanjih sicer skromnih znakih, precej bogata. — **F. O.**

NEOLIT

Blatna Brezovica. Rjavo sivo žgan lonček s presegačim trakastim ročajem. Posoda je poškodovana in trakast ročaj manjka. Posodo je našel leta 1944 Anton Lenarčič iz Blatne Brezovice pri kopanju jarka blizu ceste Blatna Brezovica—Bevke (Tab. VIII, 1).

Posoda je v Narodnem muzeju v Ljubljani (inv. št. P 11 791). — **V. S.**

Bled — »Na Hočevarjevem«. V prevalu so na prostoru nekdanje Hočevarjeve stavbe (sedanje Vino-Bled) zasledili pred leti pri zemeljskih delih kamnito sekuro. Prvotno je bila sekira kladivastega tipa in so jo kasneje predelali v dletasto (Tab. VIII, 3). — **P. P.**

Gorišnica, ObLO Ptuj, Maribor. Na njivi parc. 151/18, k. o. Gorišnica, last Par Franca, Gorišnica 64, so našli leta 1960 pri oranju temno sivo kamnito sekuro z odlomljenim rezilom, d. 10.2, š. 6, deb. 3.8 cm. Na tem mestu naj bi bili že poprej našli razne predmete. Sekuro hrani osnovna šola v Gorišnici. — **S. P.**

Ig. Črno žgana posoda s trakastim, danes fragmentiranim ročajem. Posodo je našel leta 1957 Janez Jakič z Iga št. 5 v mejnem jarku med parcelo k. o. Ig št. 1585 in parcelo št. 1584, približno 70 m zahodno od ceste Ljubljana—Ig na »Kepjah«. Najdišče leži v neposredni bližini prvega kolišča, ki ga je izkopal Dežman na obeh straneh ceste Ljubljana—Ig na »Kepljah« (Tab. VIII, 2).

Posoda je v Narodnem muzeju v Ljubljani (inv. št. P 11 792). — **V. S.**

Jesenice — ObLO Jesenice. Na »Kobučni« v Mercu nad Jesenicami so slučajno našli pod rušo koščeno šilo. Našel jo je pokojni Janez Ramovš z Jesenic. Hrani jo Tehnični muzej, Jesenice. Izdelana je iz živalske kosti, dobro ohranjena in glajena. Konica šila je okroglega preseka. Na nasprotnem koncu je sploščena z ovalnim zaključkom in luknjico (premer 0,6 cm) (Tab. VIII, 10). Dolžina 11,7 cm. — **A. V.**

Jesenice — ObLO Jesenice. Pri obdelavi vrta je slučajno našel Franc Hafner z Jesenic prevrtano kamnito sekuro iz serpentina. — **A. V.**

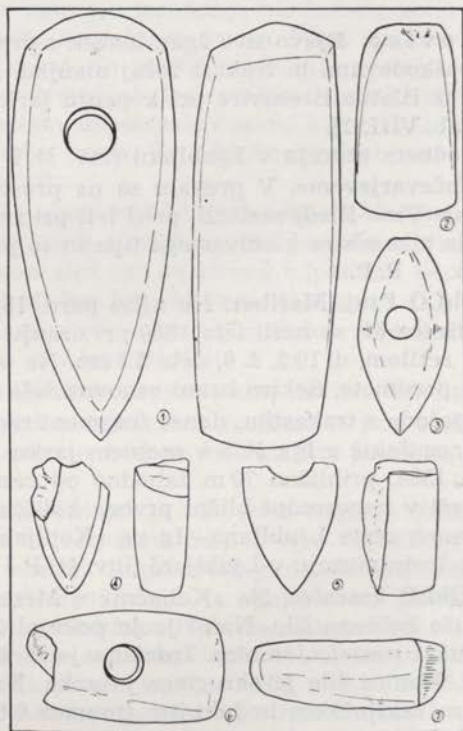
Maribor. Pri kopanju odvodnega kanala v stari dravski strugi v Strazunu so delavci izkopali — ne da bi kaj opazili — leta 1960 veliko temno zeleno kamnito sekuro z luknjo, ki jo je pozneje našel vajenec Ivan Požar in odnesel v muzej. Odlično ohranjena sekira je 22 cm dolga, 8,3 cm široka in 8,5 cm debela. V izvrtini luknje so 1 mm široki, spiralni žlebiči. Zdaj v Pokrajinskem muzeju Maribor, inv. A 1765. — **S. P.**

Metlika, na mestnem bregu (?), Metlika, Novo mesto. Avgusta 1960 so v Belokranjski muzej prinesli kamnito dletasto sekuro iz temno zelenega kamna,

ki so jo baje našli na metliškem mestnem bregu. Dolžina sekine 10,7 cm, širina rezila 4,8 cm, debelina 1,5 cm (Tab. VIII, 4). — **T. K.**

Rifnik pri Šentjuru — Celje. Že pred začetkom letošnje akcije so zadeli kmetje pri rigolanju vinograda na skeletni grob, z rimsko pasno spono.

Pri letošnjih izkopavanjih smo pod ilirsko plastjo naleteli na enem samem mestu v globini 1,95 m na kompaktno neolitsko plast. V tej neolitski plasti, ki je debela 35 cm, smo med drugim odkrili tudi jamo za nosilno gredo stavbe. V ostalem pa smo našli v tej plasti različne črepe neolitske keramike s tipičnimi profili in ornamentiko, več fragmentov zajemalk, eno neolitsko sekiro in dva sileksa. Iz zgornjih najdb lahko zaključimo, da imamo v Rifniku tudi očitno opraviti z neolitsko naselbino. — **A. B.**

1. Maribor-Stražun, 2. in 3. Zgornja Voličina, 4. Strma gora, 5. Zavrh, 6. in 7. Gorišnica, vse 1 : 4
(risal: S. Pahič)

1. Maribor-Stražun, 2. in 3. Zgornja Voličina, 4. Strma gora, 5. Zavrh, 6. in 7. Gorišnica, tout 1 : 4

Rigonca — Brežice — Novo mesto. Pri kopanju v regulirani strugi Sotle je pri železniškem mostu v Rigoncah našel dijak Borut Mokrovič koščeno sekuro (Tab. VIII, 9). Dolga je 12,3 cm. Hrani jo Posavski muzej v Brežicah. Inv. št. P 477. — **S. Š.**

Spodnja Voličina, ObLO Lenart v Slov. Goricah, Maribor. Kmet Alojz Grajfonar, Sp. Voličina 13, je okrog leta 1957 našel na njivi pri domačiji

tik nad Pesnico ok. 10 cm dolgo kamnito sekiro z luknjo, pri zatilju delno odbito, ki jo je nato vrgel na cesto in se je izgubila. — **S. P.**

Strma gora, ObLO Lenart v Slov. goricah, Maribor. Nekje v kraju so našli fragment kamnite sekire z luknjo. Ohranjen še 7 cm dolg in 4 cm širok rezilni del z 2 cm širokim oblim rezilom. Zatilje je pri luknji odlomljeno. Zdaj v Pokrajinskem muzeju Maribor, inv. A 1768. — **S. P.**

Vumpah, ObLO Maribor-Center, Maribor. Na robu terase tik nad cesto Dvorjane—Vurberg so v gramoznici na zemljišču parc. 115, k. o. Vumpah, last Ivana Berlingerja, Vumpah 27, v humusu 60 cm pod površino vidni sledovi neolitnega naselja. Ostanke črepinj pripadajo najverjetneje vzhodnoalpski varianti lengyelske kulture. — **S. P.**

Zavrh, ObLO Lenart v Slov. goricah, Maribor. Leta 1952 so našli baje na posestvu Poštrakovih, Selce 53, fragment kamnite sekire z luknjo. Ohranjen še 7 cm dolg in 5 cm širok rezilni del. Zdaj v Pokrajinskem muzeju Maribor, inv. A 1767. — **S. P.**

Zg. Voličina, ObLO Lenart v Slov. goricah, Maribor. Pri Janezu Grabošniku, Zg. Voličina 30, so že od nekdaj imeli pri hiši sivo lisasto kamnito sekiro z luknjo, bržčas najdeno na posestvu v bližini domačije. Dobro ohranjena sekira je 10,4 cm dolga, 5 cm široka in 4,8 cm debela. Zdaj v osnovni šoli Voličina. **S. P.**

BRONASTA DOBA

Dobova pri Brežicah. S finančno podporo Sklada za pospeševanje kulturnih dejavnosti LRS je uspelo našemu zavodu izvršiti obsežna zaščitna izkopavanja znane prazgodovinske nekropole na parc. k. o. Kapele 1000, 998/1 in 997/2 ter na njivah onstran železniškega nasipa.

V lanskoletni kampaniji izkopavanj v Dobovi smo izkopali 174 žganih prazgodovinskih grobov. Skupno število teh, upoštevajoč tudi število grobov, izkopavanj prejšnjih let, znaša 404. Če pregledamo sumarno lanskoletna arheološka izkopavanja v Dobovi, bi mogli ugotoviti naslednje:

1. ogroženi arheološki teren, ki ga je v letih postopoma uničevala eksploatacija občinske gramoznice, je bil začasno zadovoljivo rešen. Potreba po nadaljnjih zaščitnih ukrepih na tem področju je tako prestavljena za dobo najmanj 5 let. Pač pa bo potrebno izven tega območja ugotovljeno antično vilo, ki jo prav tako ogroža gramoznica privatnega lastnika, podrobneje preiskati.

2. ne le zaradi številnih grobov, ampak tudi zaradi specifičnosti ter mnogokrat kar edinstvenih najdb se prazgodovinsko grobišče v Dobovi priključuje izredno redkim prahistoričnim nekropolam tega časa. V prvi vrsti velja omeniti ugotovitve v zvezi s samim načinom pokopa. Ugotovili smo meje med posameznimi kompleksi grobov, ki predstavljajo načrtno parceliranje terena — pokopališča. Posamezne družinske skupnosti so si že od vsega začetka na skupnem pokopališču izbrale obsežnejši prostor za pokopavanje svojih umrlih. Člani družinskih skupnosti so začeli pokopavati na sredi te »parcele«. Tu smo vedno našli najstarejše grobove. Potrdilo se je tudi izvajanje, da so grobovi tem mlajši, čimbolj so oddaljeni od tega središča.

Kar zadeva preteklo leto odkopano gradivo, moramo v prvi vrsti omeniti edinstven žgan ženski grob (št. 289). Množica kovinskih pridevkov povsem za-

gotavlja precizno časovno opredelitev. Gre za zelo star grob. Pokojnica, ki so jo po smrti sežgali, njen pepel položili v preprost lonec, na sežgane kosti pa njeno lastnino, je živela v času okoli leta 1250 pr. n. št. Na vsak način je morala imeti v družbeni ureditvi tistega časa zelo visok položaj, ali pa je bila svečenica. Po bogastvu pridevkov ne najdemo v Evropi ustrezne paralele, ki bi jo mogli postaviti v omenjeni čas.

Na podlagi omenjenega groba, pa tudi na podlagi nekaterih drugih grobov, ki smo jih prejšnje leto odkopali v Dobovi, moremo že danes predvidevati zelo daljnosežne znanstvene rezultate. Prav na osnovi inventarja groba 298 je uspelo načeti v bistvu novo vprašanje o izvoru in o starosti kulture žarnih grobišč v Evropi. Na podlagi zapestnic iz omenjenega groba je moč dokazati, da je kultura žarnih grobišč v naših krajih prvobitna in da jo moremo časovno povezovati direktno z razvito bronasto dobo severne Evrope.

Odkopano gradivo je pretežno prepariral laboratorij Narodnega muzeja na stroške Posavskega muzeja in Zavoda; kovinsko gradivo pa je še v delu. — **F. S.**

Dobova — Brežice — Novo mesto. Na parceli, kjer so bila spomladi 1961 zaradi razširitve dobovske gramoznice obsežna zaščitna izkopavanja, so delavci 29. novembra pri površinskem izkopu gramoza naleteli v globini 120 cm na skeletni prazgodovinski grob. Skelet je bil orientiran v smeri vzhod—zahod, dolg okrog 180 cm; ob glavi je bila najdena urna, visoka 18,7 cm (Tab. IX, 1). Hrani jo Posavski muzej v Brežicah, inv. št. P 478. — **S. Š.**

Dobova — Brežice — Novo mesto. Od Franca Boraniča, paznika v dobovski gramoznici, je 20. februarja pridobil Posavski muzej 9,5 cm visoko urno, ornamentirano s tremi vrstami poševnih vrezov (Tab. IX, 2). Urna je bila najdena v žganem grobu v steni gramoznice, kjer so leta 1959 prenehali z zaščitnimi izkopavanji. Inv. št. P 222. — **S. Š.**

Dovška planina pri Jesenicah. Pred leti so slučajno našli na planini za Borovljami (Dovška planina) fragm. ohranjeno bronasto plavutasto sekuro, inventarizirano v Tehničnem muzeju Jesenice pod št. 235. Celotna površina sekire je obtolčena. Čelo ima sedlasto, prehod v rezilo pa je naznačen z robom (Tab. IX, 4). Ohranjena dolžina 15,1 cm; širina ohranjenega rezila 5,5 cm; širina čela 2,5 cm; dolžina nasaditve 8,5 cm. — **A. V.**

Drulovka pri Kranju — ObLO Kranj. Ob cesti na desni strani v začetku vasi Drulovke so pri razkopavanju gomile domačini našli bronasto sekuro. Čelo je odebeljeno in ima ovalno odprtino za nasaditev (globina 4,3 cm). Je zelo dobro ohranjena. Ostalih predmetov niso našli in so jih po vsej verjetnosti zavrgli. Višina 10,3 cm (inv. št. 56). Sekuro hrani Marjan Slabe, Vzgojni zavod, Smlednik (Tab. IX, 15). — **A. V.**

Grabrovec, Metlika, Novo mesto. Leta 1961 je Belokranjskemu muzeju v Metliki daroval Martin Černugelj bronasto tulasto sekuro, ki jo je našel na svojem posestvu že pred leti. Sekira je verjetno iz nekega poznobronastodobnega depoja, ki pa v celoti žal ni ohranjen. Dolžina sekire 10,3 cm, širina rezila 4,9 cm, premer odprtine za nasajanje 3,4 cm. Sekira je v Belokranjskem muzeju (Tab. IX, 6). — **T. K.**

Koroška Bela — ObLO Jesenice. Na njivi na Koroški Beli pod »Malinšami«, so pri oranju slučajno našli bronasto plavutasto sekuro. Hrani jo Tehnični muzej Jesenice — inv. št. 286. Najdba je starejšega datuma. Plavuti so razvite in zaobljene. Čelo je ravno. Prehod od plavuti v rezilo je naznačen z

robom. Rezilo je zarobljeno (Tab. IX, 3). Dolžina 11,2 cm, širina rezila 5,5 cm in dolžina rezila 8,5 cm. — **A. V.**

Pušenci, Ormož, Maribor. Pri vasi Pušenci so leta 1940 ob železniški progi Ormož—Ljutomer progovni delavci, ki so kopali jarek, našli bronastodobni depo, ki je vseboval naslednje predmete (Tab. VIII, 5—8):

1. bronasta plavutasta sekira, zelo lepo izdelana, ohranjena v celoti. Dolžina 17,4 cm, širina 5,5 cm, debelina 3,3 cm;

2. majhna bronasta plavutasta sekira, ohranjena v celoti. Dolžina 11,6 cm, širina 2,9 cm, debelina 2,1 cm;

3. tulasto bronasto dleto z luknjicama na tulu za pritrditev ročaja. Dolžina 4,6 cm, širina rezila 2,6 cm, premer tulca 2,5 cm;

4. bronasto šilo, ohranjeno v celoti. Dolžina 15,7 cm, največja debelina 4 mm.

Vsi predmeti so odlično uliti in so imeli krasno, plemenito patino, ki pa so jo najditelji odpilili. Ta najdba predstavlja (celoten?) bronastodoben depo. Predmete hrani Dolenjski muzej. — **T. K.**

Radovljica — ObLO Radovljica. Pred drugo svetovno vojno so slučajno našli na njivi pri Radovljici fragmentirano sulično ost. Hrani jo Tehnični muzej Jesenice — inv. št. 295. Izdelana je v kalupu in je vlita. List je v obliki plamena in ima ob robu kaneluro. Po sredi lista je močan rob, ki je nadaljevanje tulca za nasaditev kopišča. Na tulcu je v treh enakih presledkih vrezan ornament, ki poteka krog in krog. Paralelno pod listom je tulec preboden in sta luknjici služili za pričvrstitev kopja. Ohranjena dolžina 19,2 cm; ohranjena dolžina lista 11,5 cm; premer tulca do 2,7 cm; največja širina lista do 6 cm (Tab. IX, 7). — **A. V.**

STAREJŠA ŽELEZNA DOBA

Brinjeva gora, ObLO Slovenske Konjice, Celje. Pri zasledovanju poznoantičnega obzidja na Brinjevi gori je Pokrajinski muzej Maribor avgusta 1961 pri rednem devetem nadaljevanju arheoloških izkopavanj nekatere sonde razširil tudi na prazgodovinske plasti in tako ugotovil nekaj stratigrafskih novosti:

1. Južni rob prazgodovinske naselbine je segal na jugozahodu prav do začetka zahodnega pobočja in je bil tudi tod omejen na ozek pas pod sedanjo kolovozno potjo ter tu in tam nekoliko ob njej navzgor. Spodnja kulturna plast, naslonjena na sterilno podlago prirodne izoblike pobočja pripada Ha A obdobju. Nad ruševinami te plasti so bila v jugozahodnem vogalu ugotovljena planiranja tal, tako da so ca. 0,5 m nad prvotno seliščno površino nastale nove talne ploskve Ha B obdobja, pomaknjene nekoliko navzgor ob pobočju.

2. Sedanja položna kotanja tik vzhodno od mežnarije v jugovzhodnem predelu naselbine je pravzaprav erozijski zasip skalne škrbine, danes do 2,5 m debel. V njegovi spodnji plasti je bila ugotovljena najstarejša, verjetno pozno-bronastodobna seliščna plast, dočim so mlajše najdbe prišle na to mesto z erozijo iz višjih leg.

3. Prazgodovinska naselbina je segala tudi na sam vzhodni vrh z Nežino cerkvijo, kjer so bile kljub planiranju za gradnjo cerkve ugotovljene še in

situ stavbne površine. S tem se površina prazgodovinske naselbine ujema z utrjenim področjem, ki je bilo v antiki obdano z obzidjem. — S. P.

Brod pri Bohinjski Bistrici — ObLO Radovljica. Na Brodeh pod Rudnico v Spodnji Bohinjski dolini so leta 1961 pri gradnji poti v vrtu slučajno našli in uničili plan žgan grob. Pridatke v grobu je zbral N. Repinc in jih odnesel v Tehnični muzej na Jesenice v shrambo. Pridatki v grobu:

Več slabo ohranjenih fragmentov bronaste ovratnice v dolžini 20 cm, ornamentirana s svitkastimi odebelitvami debeline do 0,8 cm, med katerimi je več paralelnih kanelur. En fragment ima tudi šarniran priključek (Tab. X, 6).

Brod pri Bohinju — ovratnica (foto: F. Kolman)
Brod pri Bohinju — collier

Trije ornamentalni bronasti členi z odebelitvami, izdelani v kalupu. Dolžina 3,2 cm; 2,3 cm in 1,5 cm; debelina svitkov do 0,5 cm (Tab. X, 7).

Bronast trnek, ostro koničast in rahlo ukrivljen. Namesto zanke ima sploščen podaljšek, ki ga loči od ostalega dela poglobljena kanelura (vrat). Ostali del je bolj ovalnega preseka. Dolžina 4,2 cm; debelina do 0,4 cm (Tab. X, 5).

Večje število členov ovratnice svetlo rumene barve z luknjico. Premer do 0,8 cm; debeline do 0,4 cm — A. V.

Črnomelj — Sadež. Pri kopanju temeljev za novo hišo na Sadežu v Črnomlju, ki je last Mirka Kramariča iz Črnomlja so v globini ok. 70 cm našli dve masivni prazgodovinski, bronasti zapestnici. Prva, večja zapestnica meri v premeru 8 cm, široka je 2 cm, debela pa 12 mm. Druga, manjša zapestnica pa ima v premeru 7,5 cm, široka je 1,6 cm, debela pa 11 mm. Obe zapestnici imata zelo krhko, divjo patino. Shranjeni sta v zbirkah Belokranjskega muzeja v Metliki (Tab. X, 17, 18). — T. K.

Črnomelj — Sadež, Črnomelj, Novo mesto. Pri kopanju temeljev za novo hišo na parc. št. 189 k. o. Črnomelj, last Mirka Kramariča, so našli naslednje bronaste predmete: na zunanji strani okrašeno zapestnico s ponavljajočim se vrezanim ornamentom (premer 7,4 cm, debelina 0,6 cm); fragmentirano vozlasto

ovratnico (premer 14,1 cm, debelina 1,2 cm); lok večje vozlaste fibule (dolžina 9,5 cm, debelina 1,1 cm) (Tab. X, 8, 11, 13). Material je spravljen v Belokranjskem muzeju. — **T. K.**

Jama ob Savi — ObLO Medvode. Leta 1927 je kmet Jože Ješe iz Jame 26 v gomili na svoji njivi našel bronasto zapestnico in železen nož. Predmeta sta od leta 1960 v Pokrajinskem muzeju v Škofji Loki. Bronasta zapestnica (inv. št. 4096) je ohranjena v dveh fragmentih polkrožnega presega; premera 0,8 cm; debelina do 0,5 cm. Ornamentirana je s prečnimi vrezi; konci krakov pa so presegajoči.

Železen nož (inv. št. 4095) z neohranjenim trnom. Rezilo je ukrivljeno. Ohranjena dolžina 12,5 cm; širina do 1,5 cm (Tab. X, 3, 4). — **A. V.**

Metlika — Špitalska draga, Metlika, Novo mesto. Na travniku Jožeta Gršiča, na parc. št. 1882/6 k. o. Metlika, so pri kopanju temeljev za hišo naleteli junija 1961 na tri žgane prazgodovinske grobove. Dva grobova sta bila pri delih večidel uničena, tako da sta ostala in situ samo dna žar z ostanki zoglenelih kosti. Tretji grob pa je bil ohranjen v celoti, in sicer predstavlja večjo bikonično žaro z ostanki oglenine in sežganih kosti na dnu, pokrita pa je bila z večjo kamnito ploščo. Plošča na vrhu žare je bila vkopana 40 cm pod rušo. Material je v Belokranjskem muzeju v Metliki. — **T. K.**

Most na Soči. Ob cesti za Lom so nasproti Žagarjeve hiše ob starem italijanskem bunkerju delavci naleteli pri širjenju odtočnega kanala na ostanek ilirske žare in o tem takoj obvestili ObLO Tolmin.

Žara je bila poškodovana že pri gradnji bližnjega bunkerja in se je ohranil samo njen prednji del. Ostali fragmenti žare se zdaj hranijo v Tolminskem muzeju.

Mesto najdbe leži na terenu, ki ga je prekopaval že Marchesetti, medtem ko je teren na drugi strani ceste (ob Žagarjevi hiši) verjetno še neprekopan. Pred dvema letoma je muzej nameraval tam kopati, kar mu ni uspelo zaradi naspotovanja lastnika in pomanjkanja denarja.

Ukrepi za zaščito niso potrebni, ker je zaščiten ves Most in nam vsako eventualno najdbo sproti javijo. — **M. R.**

Gradišče »Njivice« nad Begunjami. Na pobudo Zavoda za spomeniško varstvo Gorenjske in Mestnega muzeja v Kranju je bilo od 28. avgusta do 2. septembra 1961 raziskano gradišče Njivice nad Begunjami (Gorenjska). Namen dela je bil, da se ugotovi avtentičnost gradišča, časovna klasifikacija in njegov obseg. Na osnovi najdene kulture pa je upravičen predlog o zaščiti kulturnega spomenika. Z nadaljnjim delom bo to velik prispevek k preučevanju zgodovine Begunj z okolico in ostale Gorenjske.

Gradišče »Njivice« (Nivce) so bile znane starejšim raziskovalcem kot predzgodovinsko gradišče¹ na osnovi avtopsije. Slučajne najdbe iz rimske dobe v Begunjah,² Slatni,³ Poljčah,⁴ Rodinah⁵ in nekateri zgodovinski viri⁶ iz zgod-

¹ KLDB-529; J. Kastelic: Slovenska nekropola na Bledu, Dela 2, 1950, 12. J. Pečnik: IMK 14, 1904, 126. J. Pečnik: IMK 4, 1894, 8.

² B. Saria: GMDS 1933, 10.

Žmavc: MZK 1908, III. F. Bd. 7, 314, AIJ 99, št. 219.

³ Jahresheft des Landesmuseums 1862, 249.

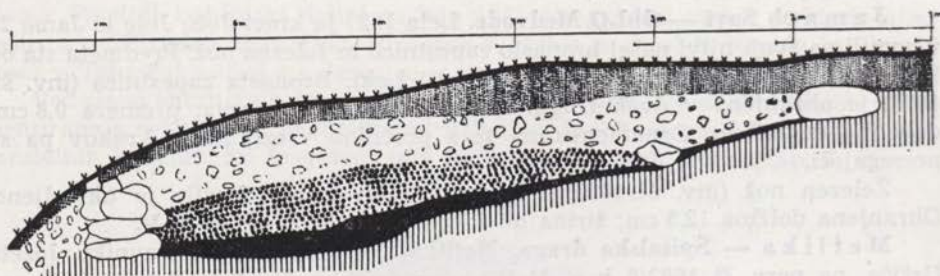
⁴ A. Müllner: Argo 10, 1903, 32.

⁵ A. Valič: Arheološki pregled 1959, 89.

A. Valič: Spomeniško varstvo 7, 1958—59, 339.

⁶ F. Kos: Gradivo III, št. 164, 165, 227.

GRADIŠČE NJIVICE NAD BEGUNJAMI

Profil sonde 1.
V merilu: 1:20

Legenda

	Redo
	Rjavi humus
	Humus s kamni
	Temni humus
	Oglje
	Ilovica (sterilna)

Njivice nad Begunjami — gradišče, profil, sonde I
Njivice nad Begunjami — ruines, profil, sonde I

njega srednjega veka nam potrjujejo domnevo kontinuirane naseljenosti od predzgodovine do današnjih dni. Gradišče Njivice so na višini. Leži pod melišči Jamarskega vrha 1054 m, ki se vleče v loku od severa proti vzhodu in se zaključuje s skalo — gradom Kamnom in dolino Drage. Melišča (parc. št. 233/1) prehajajo proti jugovzhodu v položno terasasto ravnico, ki se na vzhodu zaključuje pri Hudičevem gradcu, proti zahodu pa z nekoliko višje ležečim in izbočenim »Kopavnikom«. Severozahodni nižji del za Kopavnikom so »Male njivice« (tudi Gomilce?), ki se položno spuščajo proti dolini Blatnice. Najvidnejša terasa Njivic se strmo spušča v pobočje, ki prehaja v ravnino, imenovano »Koren«. Na vzhodni strani te terase, nekoliko nižje, je studenec, ki še danes služi za rezervoar pitne vode nekaterim domačijam v »Zg. koncu« Begunj.

Raziskave v obliki sondažnih jarkov, širine 1 m, različne dolžine, globine in smeri, so bile na različnih mestih obsežnega naselitvenega kompleksa. V celoti je bilo izkopano 9 sond.

Sonda 1: 6 × 1 m glob. 0,50 m; glob. 5 × = 1,10 m (prečna na teraso)

Profil: ruša,
rjavi humus,
humus z večjo množino kamna,
temno rjavi humus,
plast oglja,
sterilna rjava ilovica.

V vseh plasteh do sterilne ilovice kulturne najdbe.

Sonda 2: 3,30 × 1 m; glob. 0,80 m; smer S—J

Profil: ruša,
rjavi humus,
humus z večjo množino kamna,
sterilna rjava ilovica.

V vseh plasteh do sterilne ilovice kulturne najdbe.

Sonda 3: 2,75 × 126 m; glob. 0,35 m; smer V—Z

Profil: ruša,
rjavi humus z večjimi kamni,
kamenje z melišča.

Brez kulturnih najdb.

Sonda 4: 2,30 m; glob. 0,50 m; smer V—Z

Profil: ruša,
rjavi humus,
kamenje z melišča.

V sondi nekaj fragmentov keramike in živalske kosti.

Sonda 5 (na Kopavniku) 1,80 × 0,60 m; glob. 0,50 m; smer V—Z

Profil: ruša,
rjavi humus,
rdeča ilovica z večjimi oblimi kamni (sterilna).

Brez kulturnih najdb.

Sonde na »Malih njivicah«: Izkopali smo 4 sonde radialne smeri. Rezultat teh je negativen. Kulturnih najdb ni bilo.

Sonda 1: 2 × 1 m; glob. 0,30 m

Sonda 2: 2,50 × 1 m; glob. 0,40 m

Sonda 3: 2 × 0,50 m; glob. 0,30 m

Sonda 4: 1,30 × 0,50 m; glob. 0,50 m

Profil v vseh sondah: ruša, pesek z melišča.

Na osnovi raziskanih sond je bilo ugotovljeno, da se naselbina omejuje na travnato ravnico Njivic, ker so dale pozitivne rezultate le sonde 1, 2 in 4. Najbolj karakteristični materialni in kulturni dokumenti so bili v sondi 1. V njej smo našli mnogo fragmentov keramike, ki po svoji tipologiji, fakturi ter ornamentiki pripadajo ilirski periodi. Analogne najdbe zasledimo na Pečeh (Blejski grad) in Puštalu pri Škofji Loki. Velika količina živalskih kosti, predvsem goveda in divjadi (vepra in jelena), nam priča, da je v njihovi ekonomiki imel najpomembnejšo vlogo lov in živinoreja. Študij profila je dokaj zanimiv. Debelplast oglja nad sterilno ilovico, ki se veča z naklonom strmine, in materialne najdbe v ostalih plasteh nad njo potrjujejo domnevo, da so bila mesta hiš na višje ležečih terasah in da gre v tem primeru za sedimente, ki so se usedali za kamnito ogrado. Konec življenja na gradišču sovпада s požigom naselbine. Gradišče je bilo na višini: imelo je dominanten položaj in zelo dobro strateško lego ter je bilo na bolj pristopnih mestih utrjeno s kamnito ogrado, predvsem proti jugovzhodu.

Ledinsko ime »Njivice« si razlagam z naslednjo ugotovitvijo: Po ljudskem izročilu so poimenovali ravno, travnato teraso, ki dela vtis, da je pod površino dobra humusna zemlja, »Njivice« (Nivce).

Kulturno gradivo in ostalo dokumentacijo hrani Mestni muzej v Kranju. Pri delu so sodelovali kot kopači: Jože Žvan, Senčur in Niko Venger, Žirovnica.

O raziskovanjih so poročali dnevni časopisi:

»Glas Gorenjske« 2. 9. 1961, »Delo« 7. 9. 1961, Tanjug 7. 9. 1961 in »Ljubljanski dnevnik« 13. 9. 1961.

Po izjavi M. Brodarja so našli keramiko tudi v zijalki. — **A. V.**

Novo mesto — Kandija. Pri kopanju temeljev za novo bolnišnico v Kandiji so v začetku septembra 1961 slučajno našli večji fragment s plemenito patino prevlečene in prečno nažlebljene bronaste zapestnice. Premer zapestnice je 7,4 cm, debelina 7 mm (Tab. X, 9).

Pri pregledu terena nismo mogli ugotoviti nobenih kulturnih slojev, niti žganine; zato menimo, da je najdba sporadična. — **T. K.**

Novo mesto — Kandija. Dne 3. junija 1961 so se otroci igrali v Kristanovi ulici, tako da so kopali luknje v njeno ježo. Pri tem so izkopali manjšo bronasto zapestnico krožnega preseka. Zapestnica ima divjo patino in je deloma že obtolčena. To je tip zapestnice s presegajočima koncema, ki se tanjšata in zožita v konico (Tab. X, 10). Premer zapestnice 5,1 cm, debelina 4 mm. Zapestnica je najdena na južnem robu nekdanjega stadiona, kjer so bile nekoč prazgodovinske gomile z novomeškim oklepom (S. Gabrovec, Grob z oklepom iz Novega mesta, Situla 1, 1960, 27) in kjer je leta 1948 izkopaval F. Stare (Poročilo o zaščitnih izkopavanjih v Kandiji pri Novem mestu, Arheološka poročila 1950, 41—71). — **T. K.**

Novo mesto — Marof. Pri kopanju luknje za daljnovidni steber električne napeljave so 16. julija našli na travniku z ledinskim imenom »Klajnbergelc« bronasto nanožnico, ki je bila cela, pa so jo delavci deformirali in prelomili na dva dela (Tab. X, 12). Obenem so našli tudi dosti fragmentov grobe, prazgodovinske keramike in del glinastega svitka.

Premer nanožnice ok. 11 cm, debelina 13 mm. — **T. K.**

Novo mesto — Marof. Pri spomladanskem oranju so na Klemenčičevih njivah izorali 3 bronaste igle, od katerih je ena fragmentirana. Na iglah so opazni sledovi ognja. Fragmenti teh igel pripadajo nedvomno žarnemu grobišču, ki smo ga sistematično raziskovali leta 1959 in 1960 (Varstvo spomenikov 7, 1958/9, 326). Dolžine posameznih igel: 13,9 cm, 9,4 cm, 8,3 cm (Tab. X, 14, 15, 16). — **T. K.**

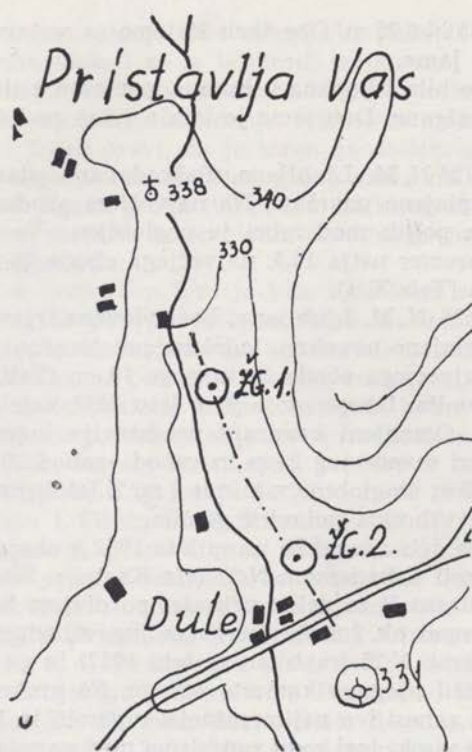
Polična jama. Na slovenski strani Čabranke se nad vasjo Žurge v stopnjah dvigujejo navpične skalne stene. Na najvišji polici je v vzhodni steni Polična jama. Nadmorska višina znaša ok. 900 m. Jama je odprta proti jugu.

Sondo smo izkopali v vhodnem delu jame nekaj metrov za kapom, in sicer od osi, ki teče po sredi jame do desne (vzhodne) jamske stene. Velikost je bila na površini 2,00 × 3,00, v globini pa nekaj več, ker se stena odmika.

Že v prvem odkopu površinske plasti smo našli črepinje (po izjavi tov. S. Jesseta gre za prazgodovinsko keramiko) in nekaj ostankov jamskega medveda. Isto se je ponovilo v drugem kopu. Globlje najdb ni bilo več, izvzemši dva zoba jamskega medveda v globini 1 metra. Največja globina izkopa je znašala 3,70 m. — **M. B.**

Stična — Pristavlja vas (Dule). Pri izkopu jarka za polaganje vodovodnih cevi, ki vodi od ceste Ivančna gorica—Radohova vas proti Pristavlji vasi so zadeli na dva žgana grobova (glej karto področja).

Žgani grob št. 1 je bil 92 m južno od jugovzhodnega vogala gospodarskega poslopja Jožeta Vrbiča, Pristavlja vas št. 6. V grobu se je našla žara, ki je bila pokrita s škrljo. Pri kopanju so popolnoma uničili gornji del žare. Ohranjeno je dno in nekaj oboda. Dno žare je bilo 1,1 m pod današnjo površino. Dno

Stična, Pristavlja vas — lega odkritih grobov (risal: V. Sribar)
 Pristavlja vas près Stična — position des tombes découvertes

je merilo 23 cm v premeru, premer najširšega oboda približno 60 cm. Od 0,2 do 0,3 m pod današnjo površino sta ležali dve plošči. Ena od teh, velika $1,1 \times 0,65 \times 0,15$ m, je pokrivala žaro. Druga plošča je imela $0,9 \times 0,7 \times 0,15$ m. Sodeč po odtisu v steni izkopanega jarka, je ustje žare moralo biti kakih 0,2 m pod ploščo. Torej bi žara mogla biti visoka do 0,65 cm. Razen v žari je žganina ležala tudi okoli nje. Pri izkopu je žara popolnoma razpadla, tako da je ni bilo mogoče rekonstruirati. Izdelana je bila prostoročno iz rjavo temno sivo pečene ilovice. V grobu smo našli 5 fragmentov, ki pripadajo najmanj 2 železnima obročkoma. Približen premer obročkov 8 cm, premer prereza 1,5 cm. Grobna jama je bila izkopana v ilovico, pomešano s humusom. Njeno dno je bilo med dvema naravnima skalama.

Žgani grob št. 2 je bil v omenjenem vodovodnem jarku 81 m severno od državne ceste Ljubljana—Novo mesto. Pri globini 1,5—1,1 m pod današnjo površino se je pokazal del neke škrlj. Po odkopu se je pokazalo, da gre za ploščo velikosti $1,85 \times 0,95 \times 0,15$ m, ki ima obliko sferičnega trikotnika. Pod ploščo sta bili dve keramični posodi, ki sta stali v vrsti vzporedno z zahodnim robom jarka. Ob južnem robu grobne jame sta bili dve plošči apnenca. Prva, večja je imela obliko trapezoida, velikosti $0,42 \times 0,55$ m. Manjša je imela srčasto obliko

in je bila velika $0,35 \times 0,25$ m. Obe škrli štejemo za sestavni del pokopa. Ležale so namreč ob robu jame.

Grobna jama je bila izkopana v humus, pomešan z ilovico. Dno in deloma stene jame so bile ožgane. Dno jame je ležalo 1,6 m pod današnjo površino.

Opis posod:

1. Inv. št. P 12125 N. M. Ljubljana. Poškodovana, rjavo temno sivo žgana posoda na nogi z zglajeno površino. Na največjem obodu so po tri vertikalna plastična rebra. Na poljih med rebri je poglobljen »V« ornament (5-kraten). Višina posode 23, premer ustja 16,5, največjega oboda 26 in noge 16 cm. V posodi je bila žganina (Tab. X, 1).

2. Inv. št. P 12126 N. M. Ljubljana. Poškodovana, rjavo temno sivo pečena posoda na nogi z zglajeno površino. Izdelana prostoročno. Višina posode 18 cm, premer ustja 17, največjega oboda 23 in noge 10 cm (Tab. X, 2). — V. Š.

Stična — gomila. Izkopavanje je v letu 1961 zajelo kvadrant B gomile Narodnega muzeja. Omenjeni kvadrant predstavlja jugovzhodno četrtino gomile in meri v smeri sever—jug 24 m in vzhod—zahod 20 m. Izkop je segal od največje višine ok. 3 m do globine x minus 2 m. Z letošnjimi izkopavanji je bila dokončno izkopana vzhodna polovica gomile.

V kvadrant B je delno segal že izkop leta 1952 v obsegu 10×8 m, ki je dal znameniti ženski grob z diademom N 27 (cfr. Kastelic, Situla 1, 1960, 3 ss). Poleg tega je bil kvadrant B že delno prizadet po divjem kopu A. Hrasta iz leta 1939. A. Hrast je kopal ok. 2 m širok rov iz jugovzhodnega dela gomile proti središču, zadel na grob N 25 (raziskan že leta 1952) in ga izropal, ne da bi pri tem popolnoma uničil njegovo kamnito oblogo. Po grobni konstrukciji sodeč, je bil izropani grob zanesljivo najiminenitnejši v gomili in je po svoji stratigrafsko razmeroma zelo visoki legi sodil zanesljivo med najmlajše v gomili. Njegovi materialni ostanki so bili oropani. Od sredinskega rova je A. Hrast odcepil ob robu gomile proti severu še stranski rov, ki je segal znatno globlje in je prizadel področje nad grobom 111 (glej načrt), ki je bil v svojih obrisih še ugotovljiv, vendar že izropan. Točki 95 in 107 predstavljata razsute najdbe iz tega stranskega rova, ki jih A. Hrast delno sploh ni dvignil, bodisi da sodijo k razrušenemu grobu 111 ali pa drugim razrušenim grobovom, ki se niso dali več identificirati. Gradivo, ki ga je našel A. Hrast pri svojem divjem kopu, danes ni znano.

Izkopavanje leta 1961 je dalo 21 novih grobov oziroma objektov (N 93—113), pri čemer predstavljajo N 93, 94, 95, 107, 111 le ostanke po divjem kopu razrušenih grobov, N 113 pa izkop, katerega funkcija je ostala nejasna. Po načinu pokopa so grobovi 100, 101 in 110 žgani, ostali pa so skeletni z usmerjenostjo proti jugu oziroma jugozahodu. Žgani grobovi sodijo še v Ha C obdobje, skeletni pa že v Ha D, tako v njegov starejši kakor mlajši del. Po pridatkih je predvsem pomemben moški grob 104 s čelado negovskega tipa in grob 99 s skitskimi svastikami. Grob 104 je dokončno dokazal, da je čelada negovskega tipa v jugovzhodnoalpskem ozemlju prisotna že v mlajšem halštatu, grob 99 pa je dal prve skitske svastike, ki bodo ostale v Sloveniji, in hkrati znova odprl važen problem Skitov na našem področju.

Kamniti venec je bil v kvadrantu B še dosti mogočnejše ohranjen kot v kvadrantu A. Na nekaterih mestih je dosegel višino 150 cm in prav tolikšno širino. Posebej na zunanji strani je bil zložen iz velikih kamnov, izbranih tako, da je bila zunanja stran navpična, čeprav kamni niso bili posebej obdelani.

Tudi letošnje izkopavanje je dalo dragocene podatke o nastanku gomile. Nasprotno današnjemu videzu se iz letošnjih izkopavanj vidi, da so Iliri postavili gomilo na dokaj strm, neraven teren. Najlepše kaže na to potek kamnatega venca, ki je bil položen na nekdanjo vršino, ta pa se spreminja od plus 82 cm do minus 154! To se pravi, da je teren na dolžini 24 m padel za skoraj 2,50 m. Prav zaradi tega je lahko višina groba sama na sebi kronološko zelo brezpredmeten faktor. Žgana groba 100 in 101 sta kljub sorazmerni višini vkopana v nekdanji teren, medtem ko so okolni skeletni grobovi, čeprav absolutno nižji, ležali v zasutini gomile.

Podobno kakor v preteklem letu je bila tudi letos zaradi neugodne lege gomile ohranjenost najdb pod povprečjem slaba. Laboratorij Narodnega muzeja kljub temu omogoča, da se dado vse najdbe znanstveno izkoristiti, pogosto pa tudi razstavno. Posebej je potrebno omeniti restavracijo čelade negovskega tipa. Prihodnje leto bo laboratorij stalno sodeloval že na samem terenu, tako da bo možno posvetiti vso pozornost najraznovrstnejšim analizam, ki se do zdaj niso izvršile, kakor tudi raznim snemanjem profilov v laku ipd.

Izkopavanje je trajalo od 26. junija do 26. avgusta 1962. Vodil ga je S. Gabrovec ob sodelovanju I. Ribiča in V. Staretove. Od 17. julija do 31. julija je sodeloval tudi J. Gojkovič, preparator iz Ptuja in od 26. junija do 15. julija E. F. Barth, cand. phil. prazgodovinskega seminarja na Dunaju. Izkopavanje je obiskal tudi prazgodovinski seminar z Dunaja pod vodstvom docenta K. Kromerja in dr. S. Foltiny iz Princetona (Institute for Advanced Study) — S. G.

Stražgonjci, k. o. Stražgonjci, parc. 440/1. Pri melioraciji nekdanje gmajne (zdaj last kmetijskega gospodarstva Pragersko) so v aprilu leta 1961 razorali večjo gomilo (glej Klemenc-Saria, Blatt Rogatec, Stražgonjci, str. 61). Gomila je imela v premeru ok. 30 m. Med oranjem niso našli nobenega gradiva. Šele na površini zemlje, na dnu gomile je bilo pri preiskovanju po koncu melioracijskih del mogoče ugotoviti nekako sredi gomile, v sterilni svetlo rjavi ilovnati plasti do 5 m široko liso žganine, drobce oglja in pepela. Plast žganine je bila do 10 cm debela. V tla gomile ni bilo nobenega vkopa. V plasti žganine je bilo mogoče ugotoviti samo neznatne drobce že davno zdobljene rjavkaste prazgodovinske keramike (ogljajena površina, siv prelom). — I. M.

Ula ka nad Starim trgom pri Ložu. Pri strokovnem ogledu izredne arheološke točke Ulake, predvsem s stališča arheološke zaščite, smo mogli ugotoviti, da so bili na terenu izvršeni razni preureditveni posegi, s katerimi pa se veduta arheološkega terena ni bistveno spremenila, razen v območju spomenika NOB in neposredno na obrambnem zidovju severovzhodno od spomenika. V interesu spomeniškega varstva bi bilo, da bi ostalo zunanje prazgodovinsko obzidje ohranjeno, medtem ko naj se dovoli odvoz naloženega kamenja v notranjosti platoja. — P. P.

MLAJŠA ŽELEZNA DOBA

Formin, k. o. Gorišnica, parc. št. 74. Dne 10. februarja 1961 nam je bilo javljeno, da ima F. Kolarič, lastnik gramoznice na omenjeni parceli, spet nekaj arheoloških predmetov. Pri ogledu se je izkazalo, da so predmete našli pri delih v gramoznici že v letu 1960. Predmete so pobrali, ko so pri kopanju uničili posamezne grobove, verjetno v robu poznolatenskega in zgodnjerskega grobišča, ki je v precejšnji meri že raziskano (Smodič, ČZN XXXV, 1—2, 1940.

V letu 1943 je v grobišču sondiral tudi dr. W. Schmid (material je v Grazu). Pri predmetih, ki so jih delavci pobrali v gramoznici, grobnih celot ni več mogoče sestaviti; enako je tudi sporno, če so sploh pobrali vse predmete. V letu 1961 so gramoznico širili v sterilne plasti. Predmeti: trebušast rimski vrč, siva imitacija sigillatnega pladnja, čašica iz terre nigre, rimska siva konična skodelica, fragmentirana latenska posoda, drobcji železnih latenskih fibul, železna sulična ost in železne škarje (Tab. VII, 5—9). — I. M.

RIMSKA DOBA

Ajdovščina. Med najpomembnejše priče kontinuiranega življenja od prazgodovinske davnine do danes sodi v Sloveniji poleg ohranjenih ostankov Emone še neposredna okolica Ajdovščine. Že v preteklem letu začeta pripravljajna dela na očiščevanju zidu in organizaciji načrta obnove ter s tem zvezanega posvetovanja z arhitekti in predstavniki domačega javnega življenja o bodoči podobi obzidja in njega funkciji so prispevala do definitivnega spomeniškovarstvenega režima na tej antiki. Po novem urbanističnem načrtu, vsklajenem z zahtevami spomeniškega varstva, ostaja obzidje kakor prej samostojna enota v bodočem programu izgradnje in s predstavitvijo Hublja ter izpeljavo ceste vzdolž zahodnega dela reke še akcentuirano izpostavlja spomenik kot glavno veduto na Ajdovščino z ljubljanske strani. S planirano odstranitvijo stavbe ob »vodnem« stolpu pa bo pristop k severnemu in zahodnemu delu obzidja olajšan in odprt. Ta rešitev pa je tudi za spomeniško varstvo (prim. poročilo za leto 1960) najbolj zaželena, ker se navezuje na nekdanjo antično bermo okoli trdnjave.

V minulem letu smo pristopili, s finančno pomočjo Sklada za pospeševanje kulturne dejavnosti LRS, k najbolj zahtevnemu konservacijskemu delu — obnovitvi 17 m visokega obrambnega stolpa, ki je še do višine skoraj 6 m antičen. Gornji del stolpa s cinami je dosti tanjši in je iz veliko kasnejšega časa. Spričo tega, da je bil zahodni del stolpa porušen, je tako omogočala odstranjenost površina v prvi vrsti vdor vlage in zmrzali v sam zid ter s tem zvezano odpadanje posameznih kamnov in delov stolpa. Hkrati pa je bil stolp pri vrhu večkrat počen. Zato smo pri konsolidaciji začeli načrtno odstranjevati vsa poškodovana mesta in nameščati železen obroč okoli celotnega stolpa tik pod vrhom. Iz enakih statičnih ozirov smo utrdili tudi temelje z betonsko podstatjo. Na koncu obnovitvenih del smo začeli tudi odstranjevati ruševine v notranjosti stolpa, pri čemer smo odkrili polkrožno obokan dostop z mestne strani v sam stolp, ki je po vsej verjetnosti iz antičnega obdobja. Iz istega časa je tudi odkrita kloaka pod stolpom, ki pa je nismo odkopali, ker terja to poseben metodološki prijem.

Rekonstrukcija in konsolidacijska dela so zahtevala mimo omenjenih posegov še vrsto manjših. V prvi vrsti bi tu omenili dozidavo vrha stolpa do prvotne višine v podnožju cin. Same cine nismo obnovili okoli celotnega stolpa, ker je njih razpored nesimetričen. Vrh vseh zidov smo prelili s terom in obtežili s kamenjem ter posuli s peskom. Podobno smo tretirali vse gornje površine stopnic in površine pri oknih oziroma linah. Celotna vnanja stena stolpa je bila očiščena in na novo zafugirana, pri čemer smo odstranili vso vegetacijo

Ajdovščina — zahodna stran stolpa pred rekonstrukcijo (foto: P. Petru)
 Ajdovščina — côté ouest de la tour avant reconstruction

tudi znotraj stolpa. Polkrožen dostop v podnožje stolpa smo v celoti rekonstruirali, vrh kloake pa znova prekrili z nasipnim gradivom.

Glede na to, da je s stolpa lep razgled po mestu in bližnji okolici, so turistični delavci v Ajdovščini predlagali, da bi namestili do vrha stopnice; vendar je predlog še vedno v proučevanju. Podobno je tudi s planirano zazidavo prostora nekdanje graščine in s parkovno ureditvijo pred vzhodnim obzidjem, za kar bi mogel izdelati zavod detajlne predloge in načrte, vendar je pri tem nujno sodelovanje z arhitekti, in Občinskim ljudskim odborom. — **P. P.**

Bela Cerkev. Na pobudo spomeniške komisije OLO Novo mesto, je posebna komisija znova preverjala možnosti adekvatnejše prezentacije obeh antičnih objektov. Komisija pa je ugotovila, da je potrebno predhodno soglasje cestne uprave, da prestavi sedanji mrtvi asfaltiran krak okrajne ceste bolj proti severu in da uredi primeren parkirni prostor. — **P. P.**

Brinjeva gora, ObLO Slovenske Konjice, Celje. Pokrajinski muzej Maribor je avgusta 1961 vršil arheološka izkopavanja na Brinjevi gori nad Zrečami. Pri tem delu, ki je imelo spočetka namen, s sondami ustvariti topografsko podobo notranjosti prazgodovinske in rimske naselbine, je bil na zahodnem pobočju naselbine pod Marijino cerkvijo odkrit temelj obrobnega zidu. Pri zasledovanju te najdbe je bilo ugotovljeno, da gre za ostanke temeljev obzidja, ki je obdajalo prostor naselbine v pozni antiki. Večinoma 0,6 m široki temelji iz apnenčastih lomljencev, mestoma še do 0,4 m visoki, so bili

Brinjeva gora — temelji antičnega zidu
na zahodni strani pod cerkvijo
(foto: S. Pahič)

Brinjeva gora — fondations d'un mur
antique du côté ouest sous l'église

najbolje in strnjeno ohranjeni na zahodnem robu do skalne stene v severozahodnem vogalu in nato z različnimi prekinitvami do sredine južnega roba pri Falnogovi domačiji, koder so večinoma tvorili rob sedanje kolovozne poti. Na kultiviranem jugovzhodnem predelu so bili tudi temelji večinoma uničeni, mogoče pa jih je bilo zasledovati do vzhodnega vrha pri Nežini cerkvi, kjer so se verjetno prav tako končali ob strmem severnem pobočju. Temelji tega zidu so stali deloma na skali oziroma sterilni podlagi, večinoma pa na prazgodovinskih tleh, ki so zlasti na južnem robu imela ohranjene še do 1,5 m debele kulturne plasti. Razen kamenja z malto in raztresenih antičnih črepij so bili v sondah odkriti le še redki ostanki opeke. Po razmeroma površni gradnji bi bilo mogoče soditi, da je bilo obzidje zgrajeno v naglici in bržkone v poznejši antiki. Dolžina s sondami ugotovljenih temeljev, ki so obdajali naselbinski prostor razen ob severni strmi steni na vseh ostalih straneh, znaša 650 m. Vhodi in morebitni drugi objekti ob obzidju niso bili ugotovljeni. — **S. P.**

Britof pri Kranju — ObLO Kranj. Na zidu, ki obdaja cerkveno poslopje v Britofu pri Kranju, je bila vzdana na notranji strani rimska nagrobna plošča (A. Valič: 900 let Kranja, 1960, 36). Ohranjena širina je 0,74 m, višina 0,45 m. Gornji del zatrepja je odbit. Delno je odbita tudi napisna plošča. Višina črk prve vrstice je 6 cm, druge in tretje 5 cm. Črke so pravilno, kvadratično oblikovane, brez ligatur in klesarskih napak. Zatrep in napisna stran obdaja profiliran okvir. Napis:

G. CALVIO
PRISCO AN LXV
SECVNDAEM N(?)

Preteklo leto je kamen odpadel iz zidu in je bil prenesen v cerkev, kjer bo deponiran kot kulturni spomenik na terenu. Po sklepu spomeniškovarstvene komisije ObLO Kranj bodo vzdane na primernem prostoru konzole, ki bodo nosile in fiksirale rimsko nagrobno ploščo. — **A. V.**

Celje — **vrt Mestnega muzeja**, parc. št. 136/78. Ker je muzejski vrt pred dokončno ureditvijo, je bil primeren čas, da napravimo poskusne sonde, ki bi naj razjasnile teren med rimskimi najdbami pod današnjo grofijo in rimskimi temelji v današnji strugi Savinje.

Napravili smo dve sondi. Prva je potekala paralelno z grofijo. Z jarkom, pravokotno na sondo, smo presekali vrt po širini. Jarek je bil globok 2,50 m. Poslopje grofije leži na višji terasi kot naša sondiranja. V kleti so poznane najdbe že nekaj stoletij, prav tako so najdbe v isti globini bile odkrite že leta 1958, ko so na vzhodni strani sanirali njene temelje. Okrito je bilo zidovje s slikanim ometom. Višinska razlika med obema terasama je dva metra. Naš jarek je bil globok 2,50 m. S to globino smo prišli približno za 75 cm nižje, kot so bile najdbe v neposredni bližini grofije in njeni kleti. V globini 1,75 m smo naleteli na zelo tanko rimsko kulturno plast z nekaj fragmenti terre sigillate in navadne keramike. Pod to plastjo so plasti naplavine in talna voda.

Drugi jarek je potekal v smeri sever—jug, pred novejšim delom poslopja. Tukaj se začenja že v globini 1 m zid. Ohranjena višina je 1,50 m. To je del srednjeveškega obzidja in se z ostalimi danes še vidnimi ostanki le-tega lepo sklada. Poleg zidovja je ležalo precej srednjeveških črepinj. To sondo smo potegnili tudi čez celo širino vrta, vendar o rimskih ostankih ni nobenih sledov. Plasti so uničene zaradi bomb, ki so v vojni padle na vrt.

Ob tej priliki naj omenim še najdbe na Muzejskem trgu, pred grofijo. Jeseni leta 1961 so pregledovali vodovodne cevi in izkopali za to nekaj jarkov. Skoraj v vsakem jarku se začenja v globini 40—50 cm rimsko zidovje. Izkopali so tudi polsteber iz pohorskega marmorja in nekaj fragmentov obdelanega kamna iz istega materiala. Ti ostanki ležijo ok. 3,50 m više kot zgoraj omenjene najdbe. — **V. K.**

Dob pri Mirni, Trebnje, Novo mesto. Na zemljišču KPD Dob pri Mirni so pri gradbenih delih dne 8. junija 1961 naleteli na parc. št. 2533/2 k. o. Mirna v globini 142 cm na glinaste cevi rimskega vodovoda. Vsega skupaj je bilo izkopanih 7 členov vodovoda, ki je tekel natančno v smeri S—J in voda še danes teče skozenj od severa proti jugu. Posamezni členi (cevi) vodovoda so 34 cm dolgi, premer odprtine znaša 3,7 cm. Cevi so odlično ohranjene, žgane so iz zelo kvalitetne rdeče glin, brez kakršnih koli primesi. Posamezne cevi niso imele posebnih nastavkov za medsebojno spajanje, temveč so bile samo tesno skupaj staknjene, na stičiščih pa zamazane z glino. Vkop za cevovod je še danes lepo viden, ima konično obliko. Pri vrhu je širok 50 cm, na dnu pri cevi pa samo 23 cm.

Sodeč po dimenzijah cevi, smatram, da predstavlja najdba napeljavo pitne vode od zajetja do neke vile rustike v bližini. — **T. K.**

Dobova. Poleg omenjenih izkopavanj prazgodovinskega grobišča smo letos zasledili tudi antično nekropolo. To grobišče je dokumentirala že lani odkrita (glej poročilo 1960!) trinožna skodela.

Znanstveno je izkop na novo odkritega antičnega grobišča podal zelo zanimive najdbe, in sicer tako v tipološkem oziru, kakor tudi v odnosu do prazgodovinskih grobov. Antično grobišče je namreč priključeno na prazgodovinsko,

Dolenje polje — rimski grob
(foto: T. Knez)
Dolenje Polje — tombe romaine

in sicer ne da bi poškodovalo prazgodovinske grobove ter je mestoma med obema grobiščema ohranjena manjša cezura. Ker tvori antično grobišče na vzhodu zaključek celotne nekropole, je tako zajeta tudi vzhodna meja razprostranjenosti grobov, s čimer smo omejili in zajeli areal celotne nekropole s treh strani: vzhod, jug, zahod. Razprostranjenost nekropole proti severu pa še ni gotova.

Odkopano antično grobišče sodi glede na najdbe v I. stoletje, nekaj skeletnih grobov pa v prehodno obdobje, v čas preseljevanja narodov. — P. P.

Dolenje Polje — Novo mesto. Na njivi (parc. števil. 4361 k. o. Gorenje Polje) posestnika Franca Šenice iz Dol. Polja števil. 12 pri Dolenjskih Toplicah so dne 9. maja 1961 slučajno našli rimski grob z žganim pokopom. Grob je ležal 122 m južno od ceste, ki pelje v Žužemberk. Grobna konstrukcija je tipična za antične grobove z dolenjskih najdišč: nepravilen kvadrat, obdan in pokrit s kamnitimi ploščami. Poleg tega je bil grob po sredini deloma predeljen s kamnito ploščo, ki ni segala do vrha groba. Širina groba 98 in 79 cm, dolžina 85 cm. Pregraja je dolga 38 cm. Debelina plošč do 8 cm, krovna plošča je debela do 10 cm. Vrh groba je bil najden v globini 25 cm, dno groba pa v globini 62 cm. V ožjem delu pregrajenega prostora je bila položena žara v obliki hiše s pepelom pokojnika, v širšem delu pa večja skleda z dvema ročajema, keramična čaša in oljenka. Opis pridevkov: 1. žara v obliki hiše z gumbastim zaključkom na vrhu in pravokotno pokončno odprtino. Žara je po vsej zunanji površini rdeče barvana. Višina 32,6 cm, širina 21 cm, premer dna 10,3 cm, odprtina $8,7 \times 6,4$ cm, premer gumba 4,7 cm. 2. Črna, bikonična skleda z dvema širokima, presegajočima ročajema, ki imata po sredini kaneluro. Višina 14,7 cm, širina 18,4 cm, premer dna 8,6 cm, premer ustja 12,3 cm, širina ročaja 3,3 cm. 3. Črna čaša z visokim trebuhom in ozko nogo, zunaj okrašena z 9 vrstami paralelnih vbodov. Višina 9,4 cm, širina 8,3 cm, noga 3,4 cm, ustje 6,9 cm. 4. Oljenka iz rdeče gline, na vrhnji strani 3 bradavice, spodaj žig CASSI, v trojnem krogu na

nosu sledovi uporabe. Dolžina 9,2 cm, širina 6,3 cm, višina 3 cm. Grob je iz II. stoletja n. e. — **T. K.**

Dragonja — ObLO Piran. Na njivi Lucijana Mahničiča iz Dragonje št. 40 (parcelna št. 7946/1022 k. o. Sečovlje) so leta 1958 naleteli na ostanke opečnega zidu. Po pripovedovanju kmeta je zid zložen iz rimskih tegul, ki so med seboj vezane z malto. Ostanke tega zidu so danes pod vodo v novi strugi Dragonje. Tudi v bližnji okolici na isti parceli so pogosto našli fragmente rimske opeke, amfor in druge grobe keramike. — **E. B.**

Drnovo pri Krškem. — Lani začeta raziskovanja v antičnem Nevidodnumu smo v tem letu usmerili predvsem na naslednjo dejavnost:

a) dokončen izkop rečnega pristanišča v nekdanji strugi Save, ki naj bi pokazal obsežnost tega objekta ter dal rezultate, pomembne za bodočo rekonstrukcijo in kronološke opore.

b) Izkopavanja na območju s terenskim rekonosciranjem ugotovljene lončarske delavnice pri graščini v Veliki vasi.

c) Manjša sondažna raziskovanja na območju antičnega grobišča, ki naj bi pokazala, ali je teren »grofovih njiv«, za katerega nimamo podatkov, da bi na njem kopali, bil arheološko preiskan.

Raziskovanja v nekdanji strugi Save so po sedanjih ugotovitvah zajela poglobitveni del nekdanjega pristanišča z obema krakoma pomola pravokotno na nekdanjo strugo in operativno obalo ob južnem bregu nekdanje struge Save. Oba pomola, usmerjena v strugo, sta zidana iz lomljenca, vezanega s trdoživo malto. Pri vzhodnem pomolu so nekatere površine tega zidu prekrile s 5—8 cm debelo plastjo apnene malte — estriha. Zid je sicer na več mestih prelomljen, toda naknadne meritve so pokazale, da je bil prvotno na zahodu in vzhodu postavljen v rečno korito en sam zid. Vrh pomola je bil pokrit z apnenčastimi bloki, med katerimi prevladujejo tanjše plošče z izdolbeno kaneluro. Ob južnem bregu pa je obalo zaključevalo obzidje, sestavljeno iz pravilneje oklesanih plošč, okrašenih s profili. Med temi ploščami so se ritmično vzdolž obale pojavljali večji bloki razsežnejših dimenzij, katerih funkcija pa je danes še neznana. V rečnem koritu smo zadeli na debele naslage drobnega, sivega peska, prekrita z rjavo in sivo ilovko. Manipulacijski prostor za pomolom je bil po vsej verjetnosti prav tako tlakovan z apnenčastimi bloki. V plasti humozne zemlje smo prav tu zadeli na dvojne rimske novce.

Kamne smo spravili na posebne kupe ter jih prek zime provizorično prekrili z lesenimi deskami. V naslednjem letu bomo začeli z obnovitvenimi deli, med katerimi bo v prvi vrsti treba podzidati pomol, zasuti jamo, da se zemlja enakomerno posede, in šele nato začeti z rekonstrukcijo pomola.

Na prostoru velikega antičnega lončarskega obrata v Veliki vasi smo v preteklem letu prvotno potegnili samo sondažni jarek, ki je pokazal poleg ostankov vogala lončarske peči v profilu tudi dvojne izrazite kulturne plasti, označene predvsem z močnima plastema zdrobljene opeke in rdeče ožgane ilovke. Razširitev sonde v predelu, kjer smo zadeli na lončarsko peč, je pripeljala do odkritja petih obodov, sestavljenih iz klinasto obdelanih opek. V notranjosti peči smo poleg pepela zasledili predvsem izrazite plasti žindre, ki je bila močna predvsem ob obokih in jih je tudi mestoma na debelo prekrivala. Na zunanji strani peči smo dobili ostenje, grajeno iz nežganih opek, ki je sodila po vsej verjetnosti k zgornji zgradbi peči. Tako smo lahko ugotovili, da sodijo

oboki le h kurišču in da je bil prostor, kjer so žgali opeko odnosno keramiko, nad kuriščem in so ga domala v celoti uničili z različnimi zemeljskimi deli. Tloris gornjega dela peči nam bo sicer mogoče na osnovi najdenih nežganih opek določiti, veliko težje pa bomo mogli ugotoviti primarno višino celotne peči. Gotovo, da je to pogojeno tudi s tem, ker so gornjo konstrukcijo sproti postavljali, kar potrjujejo tudi stene, grajene iz nežgane gline. Raziskovanja na tem območju bomo v prihodnjem letu nadaljevali, predvsem v severozahodni smeri, kjer kažejo indicije, da je stala peč, v kateri so žgali lončenino.

Vrsta sond na »grofovih njivah« še ni mogla v celoti osvetliti vprašanja, ali je bil teren v preteklosti prekopan. Mestoma smo v sondah, bliže vasi Drnovo, dobili ostanke, za katere bi mogli trditi, da sodijo k intaktnemu delu

Gorjansko — rimski nagrobnik (foto: E. Smole)
Gorjansko — monument funéraire romain

grobišča, ker kažejo lepo naloženi večji prodniki na originalno podobo. Vendar pa pod temi kamni odkrita plast žganine in temnejšega humusa ni vsebovala nikakih pridatkov.

V razširjeni sondi na zahodu »grofovih njiv« smo zadeli pri tem raziskovanju na manjše kurišče, nad katerim se je vzdigovala polkrožna kupola, ki je bila pri vrhu uničena pri oranju. V notranjosti kupole in kurišča smo odkrili zelo številne najdbe črepov. Drugih, predvsem kovinskih predmetov, v tej peči nismo zasledili. Po vsej verjetnosti je lahko objekt služil ali za lončarsko peč ali za ustrino, kjer so sežigali mrličje. Proti poslednji domnevi govorijo predvsem manjše dimenzije objekta in dejstvo, da v kurišču nismo našli kalcificiranih kosti.

Izkopavanja v Drnovem so trajala od konca junija do začetka septembra in so sodelovali pri njih poleg vodje izkopavanj še kustos T. Knez in dipl. arheologinji A. Uršič in Z. Šubic. — **P. P.**

Gorjansko na Krasu. Napisna plošča v izmeri 100 × 79 cm z napisom:

C. CORNELIO
LVCVLLO
ANN XXX
ET. CORNELIAE
TERTVLLAE — ANN XXV
ET. C. CORNELIO
PROCVLO. ANN XXXX
FILIS. PIENTISSIMIS.
C. CORNELIVS. FIRMVS
ET VOLSARIA. PAVLLA

Napis je na južni zunanji steni j. cerkve v Gorjanskem, vzdian v steno ok. 3 m od tal. — **E. S.**

Gradišče v dolini Drage. Gradišče leži na parobku (parc. št. 1335), ki se vleče izpod travnatega dela Begunjščice proti jugu (nad. višina okrog 1200 m). Z vzhodne in zahodne strani je zelo strm in težko dostopen. Na vzhodni strani je košenica. Dostop na Gradišče je po kolovozu od turističnega doma v Dragi do Medvodja proti Luknji, kjer se odcepi slabo izhojena strma steza proti vrhu. Parobek nima nikakih znakov daljšega bivanja na tem mestu, niti ni bilo doslej kulturnih najdb, temveč je ostalo le ledinsko ime Gradišče. Po skriti legi in dobri vidljivosti po dolini Drage in okoliškimi vrhovi morem smatrati, da je služil kot refugium pred nevarnostjo.

Po pripovedovanju domačinov je zanimiva ugotovitev, da je šla tovorna pot po dolini Drage do Medvodja desno na planino Preval (1309 m) in čez Ljubelj (1320 m) na Koroško. Dejstvo, da je prehod lahek, je važno, ker moremo suponorati, da je šla pot čez Preval že v prazgodovinskem času, pa čeprav ni materialnih sledov (A. Melik, Slovenski Alpski svet, 1954, 89). — **A. V.**

Grubelce v dolini Valdernige — ObLO Piran. Jeseni l. 1961 smo izkopali sondo na parc. 15/3 k. o. Dvori nad Izolo z obsegom 4 × 14 m ter delno odkopali temelj rimske zgradbe: — kanalizacijo ter dveh prostorov s tlakom — estrihom. Obseg do zdaj odkritih dveh prostorov meri 6 × 4 m, ki pa segata še v neprekopani zahodni predel sonde. Ohranjeno temeljno zidovje je široko

55 × 60 cm. Ker leži stavba na pobočju hriba, variira višina ohranjenega temeljnega zidovja od 20 do 80 cm. — **E. B.**

Grušena, ObLO Maribor-Center, Maribor. Na njivah vzhodno od Jurija ob Pesnici in tik južno od ceste Zg. Kungota — Jurij, zasebna last, naj bi po ljudskem izročilu nekoč stalo »veliko mesto Kreuzstadt«. Pri oranju zadevajo na kamenje. Na površini njiv so vidni različni kamni in antične črepinje. — **S. P.**

Izvir pod Gornjanci. Ogled ostalin antičnega rezervoarja je pokazal izredno dobro ohranjenost temeljnega zidu, ki bi ga kazalo obvarovati pred nadaljnjim propadanjem s plombo in odstranitvijo vegetacije. — **P. P.**

Jablance, ObLO Lenart v Slov. goricah, Maribor. Na vrhu grebena vzhodno od vasi je v gozdu (parc. 576/1, KO Jablance), last Antonije Glonar, Jablance 5, in v sosednjem sadovnjaku, last Franca Nežmana, Jablance 7, grobišče petnajstih gomil, ki so v gozdu še dobro ohranjene, v sadovnjaku pa že precej izravnane. V gozdu je ena popolnoma razkopana, v večini drugih sledovi razkopavanj. Premer do 10, višina do 1,1 m. Po legi in obliki so gotovo antične. — **S. P.**

Javorje nad Poljanami — ObLO Škofja Loka. Pred drugo svetovno vojno so pri kopanju novega vodovoda v Javorjah nad Poljanami (nadmorska viš. 695 m)¹ izkopali svinčene in lončene cevi. Vas je razprostrta na pomolu med grapama Ločivnice in Sevnice. Po pripovedovanju domačinov je bil vodovod v globini od 0,5 m do 1 m in je potekal od vasi Murave preko Javorja do Dolenšč. Nekateri še danes hranijo te cevi. Lončene cevi so enake tistim iz Davče.²

Kicar, ObLO Ptuj, Maribor. Na vrhu grebena nad potokom Rogoznico je v gozdu, parc. 237/1, KO Zg. Velovlak, last Franca Duha, Kicar 121, grobišče petih gomil v dveh vrstah. Obe vzhodni sta v sredini razkopani. Nekoliko višje na grebenu sta v gozdu, parc. 237/8, k. o. Zg. Velovlak, last Antona Žmavca, Kicar 130, še dve nepoškodovani gomili, na razkopanih mestih v okolici pa je bila morda še katera. Premer do 10, višina do 0,8 m. Po legi, obliki in glede na bližino antičnih stavb v Škofci pod grebenom so verjetno antične. — **S. P.**

Lesce pri Bledu. Po ogledu obeh napisov, na južni in zahodni steni cerkve v Lescah, smo na posebnem komisijskem sestanku ugotovili, da se je odpornost kamna, potem ko so raziskali gotski portal in pustili odprtino nezazidano, zelo poslabšala. S tem je bila povzročena zelo redkemu napisnemu gradivu na Gorenjskem občutna škoda, ki je zdaj v celoti ni mogoče popraviti; še posebej pri napisu emonskega dekuriona. Zato smo po detaljnem ogledu spomenika predlagali takojšnji depo v pokritem prostoru in nato strokovno preparacijo in natapljanje z apneno vodo.

Po poročilu A. Valiča se je odpornost kamna, potem ko so ga obdelovali v enakomernih časovnih presledkih, občutno izboljšala, tako da je danes struktura kamna znova trdna. — **P. P.**

Limes — kasnoantično obrambno obzidje na Krasu. Skozi vrsto desetletij stoji pred arheologijo vprašanje rekognosciranja in kartografiranja ter delne prezentacije kasnoantičnega zidovja na Krasu. Zaradi tega je naš zavod zaprosil Sklad za pospeševanje kulturne dejavnosti za finančno podporo za dobo petih let; od tega za leto 1961 za tri milijone. Naknadno smo morali zaradi podražitve gradbenih stroškov in ker nam ObLO Ajdovščina ni mogel plačati za ta dela

¹ F. Planina, Planinski vestnik, 1961, št. 11, 624.

² Arh. vestnik 7, 1956, 44; 9—10, 1958/59, 13 ss.

votirane vsote 400.000 din zaprosili Sklad za dodatna sredstva v višini 500.000 dinarjev.

Z odobrenimi sredstvi smo za letos planirana dela uspeli zaključiti v celoti. Pri tem mislimo na dve akciji, planirani za to leto, in sicer: začetek obnove obzidja v Ajdovščini in terensko rekognosciranje in kartografiranje poteka obzidja od Reke do Grahovega ob Bači.

Pri obnovi obzidja v Ajdovščini (glej poročilo) smo se lotili v preteklem letu najbolj kompliciranega dela, se pravi utrditve in rekonstrukcije 17 m visokega stolpa. Konsolidacija je terjala soangažiranje statikov, ker je bil temelj labilen in stolp pod vrhom večkrat počen. Zato smo okoli temeljev in pod njimi vstavili močno betonsko podstat, v višini 14 m pa vgradili močan jeklen obroč. Zaradi boljše utrditve gornjih površin zidu smo stolp rekonstruirali do ohranjene višine srednjeveških cin. Pri tem smo notranjost stolpa očistili ruševin vse do antičnega nivoja ter zadeli na kloako, ki poteka pod samim stolpom, in na neka slabše ohranjena, dostopna vrata s strani mesta. Vrata smo rekonstruirali in je možen tako dostop v notranjost stolpa.

Terensko rekognosciranje in kartografiranje smo opravili na sektorju izvor Rečine — Trstenik ter nadaljnjo terensko avtopsijsko v smeri proti Snežniku v okolici Gumanc. Z nadaljnjim kartografskim delom na tem odseku smo prenehali, ker nismo dobili nikakih podatkov o obstoju obzidja med Prezidom in Trstenikom. Lanskoletna merjenja pa so zajela obzidje od Prezida do Vrhnike; glej poročilo 1960. Fotodokumentacijo — predvsem barvno — smo preskrbeli tudi za ostale, že znane sektorje obzidja v Hrušici, Kalcah, Ajdovščini, Reki in Grahovem ob Bači. Hkrati smo tu izvršili tudi terensko kartografsko snemanje zapornega obzidja.

Prav tako smo se v tem letu povezali z gozdarskimi strokovnjaki glede nujnih izsekov in posek gozdov pogozdenih površin nad sektorji obzidja, ki bi jih želeli v prihodnjih letih obnoviti.

S pomembno akcijo, pri kateri so požrtvovalno sodelovali z lastnimi sredstvi arheologi F. Leben, J. Šašel, S. Pahič in S. Gabrovec, smo dobili prepise in prerise dosedanjih terenskih posnetkov in raziskanih predelov tega obzidja, ki so ga izvršili v predvojnem času tako italijanski arheologi kot tudi W. Schmid v nalogu avstrijskega arheološkega instituta. Pregled spomeniške zapuščine in odkopanih materialnih dokazov smo potemtakem bistveno izpopolnili z rezultati teh arhivalij.

Če pregledamo na kratko storitve letošnjega leta, vidimo, da so bila sredstva, namenjena za to akcijo, uspešno uporabljena in to v zadovoljstvo arheološke vede kot tudi spomeniškega varstva. To so poudarili tudi udeleženci kongresa proučevalcev antičnega limesa, ki so si to antiko podrobneje ogledali.

— P. P.

L o k e pri Kromberku. Fragmentirana napisna plošča z napisom:

C. IVLIVS
ANYMPHVS
V. S. L. M.

Plošča je vzdana v tlak popločenega hodnika pred hišo kmeta Jožeta Rijavca iz Lok št. 29. — E. S.

Loke pri Kromberku — del rimskega nagrobnika (foto: E. Smole)
Loke pri Kromberku — partie d'un monument funéraire romain

Lormanje, ObLO Lenart v Slov. goricah, Maribor. Na nizki vzpetini zahodno od Lenarta in doline Globovnice, kjer so zdaj njive kmetijskega gospodarstva Lenart izorjejo ostanke zidov antičnih stavb, kamenje, opeko in keramiko. Obseg stavbišča po zunanjem videzu ok. 60 × 100 m. Po ljudskem izročilu naj bi tod nekoč stala cerkev sv. Jakoba. — **S. P.**

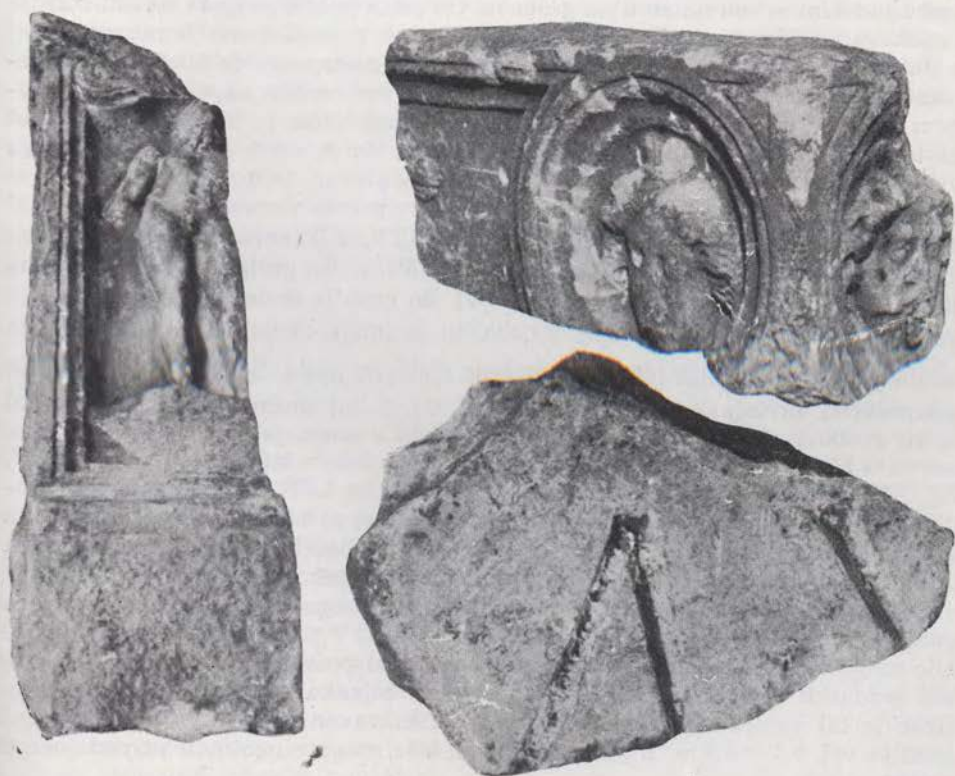
Malečnik, ObLO Maribor-Center, Maribor. Leta 1958 so pri čiščenju kanala skozi cerkveno obzidje na vzhodni strani cerkve odkrili del pokrova sarkofaga iz marmorja, ki ima ohranjen rob z odlomljenim rogljem. Velikost fragmenta 87 × 86 cm. Zdaj je prislonežen k severni steni cerkve. — **S. P.**

Miklavž na Dravskem polju, ObLO Maribor-Tezno, Maribor. Julija 1961 so člani Gasilskega društva pri Miklavžu pričeli odkopavati eno izmed obeh velikih gomil v gozdu jugovzhodno od Miklavža, da bi pridobili zemljo za gradnjo Gasilnega doma. Pri tem so odkopali dobro četrtino gomile na severni strani in prišli do kamnitih plošč pod sredino. V bližini stanujoči učiteljiščnik Beno Sevček je razširil med kamni zapaženo luknjo in tako odkril iz kamnitih plošč sestavljeno grobnico. Ko je zlezal vanjo, je odkril vrsto grobnih pridevkov med pepelom in na njem, ki jih je odkopal in odnesel v muzej, pozneje pa o najdbi obvestil Pokrajinski muzej v Mariboru. Grobnica ne leži točno sredi gomile, temveč bolj proti severovzhodu. Tla ima sestavljena iz prodnikov, politih z malto, v tlorisu pa ni pravilen pravokotnik. Stene so sestavljene iz po ene velike kamnite plošče iz peščenca in skrilovca. Grobnica je pokrita s tremi ploščami, od katerih sta dve večji, podprti ob stenah z dvema marmornatima stebričema. Del plošče se je bil udrl in padel v grobnico. Grobnica je ok. 1,6 m visoka, 2,6 m dolga in 1,8 m široka.

Na tleh so stale številne steklene posode in skodela iz terre sigillate, deloma obdane s pepelom žganega pokopa. Ob posodah so ležali kovinski predmeti in nečitljivo ohranjen bronast novc. V dveh večjih steklenih loncih je bilo pri dnu nekaj večjih izbranih kosti, ostale kosti pa so skupno z nekaj črepinjami amfore ležale raztresene med pepelom. Med steklenimi posodami so: dva večja lonca, trije vrči, vaza, večja solznica, zajemalka, osem razbitih nizkih skodelic. Iz bronca so spona s predrto oblogo pasu, različne obloge in šarnirska tečaja lesene skrinjice, 73 različnih polkroglastih glavnic žebeljčev, pločevinasta cevka in obročki, poleg tega še lokasta fibula s krilatima rogljičema in novc. Iz železa je kavelj in štiri želji. Vse najdbe v Pokrajinskem muzeju, Maribor, inv. št. A 2239-2284. Gomila z grobnico kot tudi sosednja enako velika in močno razkopana — a brez vesti najdb — ležita v gozdu parc. 531/1, KO Miklavž. — **S. P.**

Ptuj, k. o. Hajdina, parc. 285/1. Posestnik Anton Kaič z Zgornje Hajdine je javil, da je pri kopanju na njivi našel žgan grob. Grob je zgodnjерimski, žgan, brez posebne grobne konstrukcije. V njem je močno fragmentirana žara domače izdelave, z žganimi kostmi. Pokrival jo je konični pokrov enake fature. Pridatki so bili: majhen lonček, domač izdelek, dva lepa svetlo rdeča vrčka in siva imitacija sigillatnega pladnja z žigom MOD F. V grobu je bil tudi modrikast steklen lakrimarij z daljšim trupom in novec (Klavdij). Gradivo je še v preparaciji. — **I. M.**

Ptuj, k. o. Krčevina pri Ptuj, parc. 503/14. Pri gradnji hiše je Franc Fridl, stanujoč na Sp. Hajdini, našel 26. VII. 1961 pri kopanju temeljev v ilovnati plasti (0,8 m globoko) lonček z rimskim denarjem. Prisotni so depo raznesli, v prihodnjih dneh pa je bilo mogoče rešiti okrog 80 novcev; večinoma sestercev in nekaj dupondijev in asov. Novci so iz časa Flavijcev, Nerve, Trajana in Hadrijana. V plasteh celotnega izkopa za hišo je bilo mogoče ugotoviti samo neznatne drobce rimske keramike, ni pa bilo sledov kakega stavbenega objekta. Pri poskusnih izkopavanjih muzejskega društva v Ptuj, so pred časom v bližini našli žgane rimske grobove in depo 27 srebrnikov (republika, Klemenc-Saria, Blatt Ptuj, str. 42). Zdaj najdeni depo je v študiju v numizmatičnem kabinetu. — **I. M.**

Ptuj — rimski fragmenti (foto: I. Mikl)
Ptuj — fragments romains

P t u j, k. o. Ptuj, parcela 106/4. Dne 6. XI. 1961 so nam javili, da so pri kopanju temeljev tik za bivšo okoliško šolo — vojašnico našli kose obdelanega marmorja. Pri ogledu gradbišča smo ugotovili, da posega izkop skoraj izključno v debele plasti novejšega humoznega sipa (debelina 1 m). Samo v severnem delu tega izkopa se je pojavila v globini 1,2 m pod tem sipom večkrat prekinjena plast belega peščenega estriha, ki je ležal na humusu. Kulturnih ostalin v tej drugi humozni plasti ni bilo mogoče ugotoviti. Po takem stanju zemeljskih plasti je torej mogoče sklepati, da so v srednjem veku in pozneje iz ruševin rimskih stavb tudi na tem mestu kopali uporabno gradivo in nato navozili ali planirali zemeljske plasti za vrtove. V vrhnji humozni plasti so ležali v sekundarni legi kosi belega, zrnatega pohorskega marmorja. Med njimi je del nizke preklade z reliefnim trakom, ki ga na oglu na srednji in desni strani zaključujeta medaljona z gorgoneionom. Preklada je bila dobro izdelana, zdaj pa je močno poškodovana. Mere: dolž. 0,43 m; v. 0,23; š. 0,26 m; premer medaljonov 0,26 m, širina roba 0,03 m; višina reliefa 0,03 m. Drugi kos je bil fragment ločnega okvirja, ki je najbrž obrobljal kak relief. Mere: vel. $0,45 \times 0,5 \times 0,25$ m. Poleg teh dveh kosov je bil še manjši samo obklesan kvader (velikost $0,36 \times 0,7 \times 0,12$ m) in drobec iz napisnega polja, kjer je videti del lepo pisanih črk M in V. V črkah je bila sled rdeče barve (mere: $0,14 \times 0,1$ m). — **I. M.**

P t u j, k. o. Ptuj, parc. 230/6. Pri kopanju temeljev za blok so 25. IX. 1961 pod Ljudskim vrtom naleteli na grobove. Ob delih je bilo mogoče izvesti manjše raziskovanje. Pri kopanju so do tedaj namreč posneli samo humozno plast, v ilovico vkopanih grobov pa še niso uničili. Do neke mere je bilo mogoče preiskati tudi grobove, ki jih je prerezal jarek za vodovodno napeljavo po zahodnem robu parcele 229 in 230. V izkopu za temelj bloka je bilo takoj videti 16 grobov. Za enega od njih (VII) se je izkazalo, da je samo mesto razdejanega ovršja stele (vsaksebi ležeča leva in človeška glava), ne pa grob. Grobovi so pretežno žgani, delno brez vsakih pridatkov in prosto vkopani v zemljo. Drugi so obloženi s tegulami na vseh straneh (IV, TV, XI), nekateri pa imajo brez veziva zgrajeno grobno jamo iz zidakov (XII, VI, I). En grob je obložen z dvema tegulama, ki sta ga strehasto pokrivali (V). En grob je skeleten (II): v peščenčevem sarkofagu je ležala mlajša ženska, ki je imela za pridatke samo 2 zlata uhana in nekaj drobnih biserčkov iz črne steklene paste. Sarkofag je preprosta prizmatična skrinja z ravnim pokrovom, ki je bil močno poškodovan. Tudi žgani grobovi nimajo bogatih dodatkov. Samo v enem je bil ohranjen bakren novc iz I. ali II. stoletja (nečitljiv). Keramika je bila v štirih grobovih (VI, XV, XI, XVI). To so kadilnice, domači lonci in oljenka LITOGENI (zgodnejše gradivo). Tudi v vodovodnem jarku prerezani grobovi so bili v večjem številu brez grobne konstrukcije in pridatkov (žgani, trije po številu). V sledu enega groba brez zidane grobne konstrukcije je bilo kot pridatek mogoče ugotoviti vrček, videti je bilo sledove žganega, s tegulami obloženega groba in enega žganega groba, ki je imel grobno jamo, obloženo z zidaki. V južnem delu tega jarka je bilo mogoče raziskati sledove žganega groba brez posebne konstrukcije, kjer so bili pridatki: vrček, kadilnica in zdrobljena oljenka z žigom dobre fakture. Grob je bil verjetno obložen s tegulami. Tik zraven je bil in situ postament za stelo vel. $0,8 \times 0,9$ m. Z gotovostjo ji ni bilo mogoče ugotoviti pripadajočega groba.

Material iz grobišča še ni v celoti prepariran in načrti ne dokončno urejeni. Vendar je mogoče že takoj ugotoviti, da ni mogoče v preiskanem delu grobišča

zasledovati nobene nepravilnosti v razvrstitvi grobov in nobenega pravila glede na grobno konstrukcijo in pridanke ter odnos teh dveh pojavov. Takoj pa je videti, da je pred nami prerez grobišča, ki je bilo dolgo v rabi, nekako od konca I. pa do III. — IV. stoletja. — **I. M.**

P t u j , k. o. Ptuj, parc. 73. Pri planiranju sipa tik pod današnjo površino so našli 2. IX. 1961 poškodovan rimski marmorni blok. Lega je sekundarna in najdba se pridružuje enakim najdbam z iste parcele v letu 1960. Blok je iz zrnatega, belega pohorskega marmorja. Oblikovan je v kvader z masivnim ovršjem in enako bazo. Leva stranska ploskev je že pri prvotni obdelavi samo obklesana, desna pa surovo odbita. Spredaj in zadaj je uokvirjeno polje. Na sprednji strani je profilacija okvira močna, jasna, zgoraj je okvir zaključen z noriško-panonsko voluto. V polju je visok relief Herakla, ki se opira na kij (poškodovan). Stoji na postamentu. Na zadnji strani je rob bolj plitev, notranjost polja pa do nespoznavnosti poškodovana. Mere: v. 1,52 m; š. $0,7 \times 0,27$ m; višina reliefa 0,05 m. — **I. M.**

P t u j — antike v Mestnem stolpu. Z letošnjim letom so se začela načrtna dela na konsolidaciji in primernejši prezentaciji antik v Mestnem stolpu. Te so namreč priča prvih prizadevanj za zaščito antičnega kamnitega spomeniškega gradiva na osnovi zakona iz leta 1818 in so kot taki dokument časa in konservatorskih nazorov v prejšnjem stoletju.

Medtem pa se je obstojnost in stopnja ohranjenosti spomenikov tako zelo poslabšala, da je bilo nujno misliti na načrtno preparacijo in postavitvev spomenikov. Zato smo se odločili, da postopoma v treh letih izvršimo zaščito in primernejšo prezentacijo antik. Delo na utrjevanju spomenikov bi vodil J. Gojkovič po navodilih strokovne komisije.

Detajlni ogled spomenikov je pokazal, da je potrebno v prvi vrsti zamenjati železne zatiče, s katerimi so bili spomeniki pritrjeni na steno, z medeninastimi, prevlečenimi s svincom. Hkrati pa bi spomenike sneli, osnažili steno in spomenike. Te bi dodatno preparirali z apneno vodo, dokler njihova odpornost ne bi bila očita. Spomenike bi šele na spomlad 1962 prevlekli s silikonskim preparatom.

Najbolj ogrožena in najbolj izrazita antika v središču Ptuja je gotovo Orfejev spomenik, katerega površina je močno poškodovana, delno uničena in trenutno ogrožena z zelo močnimi korodiranimi ploščinami. Do večjih načetih površin je prišlo predvsem zato, ker je kristalizacija kamna plastovita: vzporedna s spomenikovo prednjo stranjo. Ker je kamen odlomljen od izredno enotnega sklada, se posamezne razpoke, med njimi ena prav izrazita, vlečejo od vrha do vznožja spomenika. Prav zaradi take kristalizacije so ogrožene vse plastike na prednji strani, ker zahaja voda za figure in razkraja vez med jedrom in likovno obdelanim prednjim delom. Predvsem pa je nevarna večja razpoka, ki se vleče od vrha do vznožja spomenika. Po njej se namreč pretaka deževnica ter izpira posamezne kristale in apneno vez med kristali, zaradi česar grozi nevarnost, da se spomenik prekolje na dvoje. Zato smo prekrili vrh spomenika s svinčeno pločevino. Enako nevarne in s kazeinom izpolnjene odprtine in moznice bi kazalo zamašiti s svincom. Takoj smo začeli s premazom spomenikov z apneno vodo, da bi se kamen utrdil in da bi nanесли med kristale novo vezivo, ki je spričo dolgotrajnega izpiranja povsem popustilo. Zato odstopajo na kamnu cele zaplate kristalov, ki bi jih s tem znova povezali s podlogo. S silikonom pa bi spomenik premazali šele potem, ko bo opravljeno vse omenjeno delo. — **P. P.**

Pivka pri Naklem — ObLO Kranj. Pri gradnji hiše je po prvi svetovni vojni v Pivki 11 pri Naklem Lojze Pavlin izkopal kamnito pepelnico s pokrovom iz rimske dobe. V njej je našel oglje in pepel ter keramičen lonček, ki ga ni ohranil. Pepelnica je iz dolomitiziranega apnenca, lepo klesana, stebričaste oblike. Na vrhnji strani ima vdolbino ovalne oblike, globine 0,23 in premera 0,35 m. Obod na vrhnji strani je do debeline 0,5 m. Višina pepelnice 0,32 m, gornji premer 0,45 m. Pokrov je okroglo ploščate oblike. Na spodnji strani je vklesan in presega gornji njen premer. Premer pokrova 0,52 m; debelina 0,10 m. Pepelnico hrani Mestni muzej v Kranju. — **A. V.**

Rakovnik — Novo mesto. Konec marca 1961 je poklonil Dolenjskemu muzeju posestnik Franc Medic iz Rakovnika šte. 9 celo rimsko oljenko iz rdeče glin, ki ima na spodnji strani znamko NERI. Oljenko je našel pri oranju na njivi že leta 1959. Očitno je to najdba iz nekega rimskega groba, ki sodi v II. stoletje n. e. — **T. K.**

Ribnica pri Brežicah. Na območju antičnega grobišča, parc. 1050/3 KO Podgračeno (glej Varstvo spomenikov VII, 1958/59, 303; 339), so zadeli tik ob itinerarski cesti Neviudunum—Siscia na dvoje napisov. Prvi posvetilni kamen iz sivo rjavega peščenca je dolg 20 cm, širok 16 cm in debel 3 cm ter ima naslednji napis:

... VLIV ...
... VSTVS ...

Drugi napis ima tri vrste ter je dolg 29,5 cm, širok 20,5 cm in debel 4 cm

... V ... AE ...
... AN ... ONI ...
..... IO

Napisa sta spravljeni v Posavskem muzeju v Brežicah. — **P. P.**

Roje pri Šentjerneju — Novo mesto. Dne 6. 4. 1961 so pri oranju na njivi (parc. št. 2961 k. o. Gradišče) posestnika Matije Cvitka iz Mihovice šte. 11 našli na rimski grob z žganim pokopom. Grob je bil obdan, predeljen in pokrit s kamnitimi ploščami. Dno ni bilo posebej tlakovano. Krovna in pregrajna plošča so bile že utrte. Širši grobni prostor je bil prazen, v ožjem delu pa je bil 4 cm dobel sloj mastne žganine z ostanki zgorelih kosti. V tem ožjem delu je bil najden bronast as cesarja Tiberija in fragment dna neke keramične posode. Velikost groba: 105 × 65 × 35 cm, širina ožjega grobnega prostora 20 cm. Dno groba je bilo v globini 72 cm. Orientiran je bil v smeri S — J. Okoliščine, v katerih je bil grob najden, kažejo na to, da je bil že prej izropan. Po najdenem novcu sodeč, je grob iz prve polovice I. stoletja n. e. — **T. K.**

Selce, ObLO Lenart v Slov. goricah, Maribor. Na dnu pobočja vzhodno od ceste Voličina—Jiršovci je na njivah pri sedanjih hlevih kmetijskega gospodarstva Selce po ljudskem izročilu nekoč stala cerkev sv. Andraža, ki se je nato pogreznila. S kamni tega najdišča je baje prejšnji sosed Minih podzidal svojo hišo. Na njivah, nekoč imenovanih »zidana njiva«, so pri oranju večkrat našli na ostanke temeljev in našli ostanke glinastih posod. Na površini njiv so vidni ostanke kamnov in antične črepinje. — **S. P.**

¹ J. Kožuh: 100 let osnovne šole Naklo, 1960

Simonov zaliv pri Izoli. Arheološka ekipa Narodnega muzeja v Ljubljani je v poletni sezoni 1960 izkopala 8 sond na področju Simonovega zaliva pri Izoli. Z rekognosciranjem smo ugotovili še dve naslednji, do sedaj neznani, arheološki lokaciji. (Glej AV. 9—10, 1959/1960, 271, VS 7, 1958/1959, 331 in karto področja).

Sonde 1—8/60 in arh. topografske točke 9 in 10/60 nam nudijo vrsto podatkov, na temelju katerih lahko sklepamo o razprostranjenosti antičnega naselbinskega kompleksa na področju Simonovega zaliva. Tako vidimo iz lokacij, da je segala naselbina do severnega roba Simonovega rtiča. Sondi 5 in 6/60, ki smo jih izkopali na parceli 546/1, sta bili negativni. Tudi pri kopanju temeljev za novozgrajena poslopja v bližnji okolici niso našli sledov rimske poselitve. Zato smatramo, da predstavlja hudourniška struga ob robu parcele 446/1 in 448 vzhodno mejo strnjene naselbine. Ta domneva temelji tudi na izsledkih in najdb v sondah 1 in 4/60.

Izkopi temeljev za hiše počitniške naselbine, na starem bregu južno od naših točk 7,8 in 9/60, so bili arheološko sterilni. Sondi 6 in 7/60 ter objekt 10/60

Simonov zaliv pri Izoli — tlak s prečnim zidom (foto: V. Sribar)
Simonov zaliv pri Izoli — pavé avec mur transversal

Simonov zaliv pri Izoli — sonda s temelji rimske stavbe (foto: V. Sribar)
Simonov zaliv pri Izoli — sonde avec les fondations d'une construction romaine

pričata, da je bil zazidan ves naravni plato v tem delu zaliva. S tem smo zarisali tudi južno mejo strnjene naselbine.

Omembe je vreden izsledok, da so zidovi, ki smo jih ugotovili v sondah 1, 2, 7, 8 in 10/6, vzporedni. Usmerjeni so severozahod-jugozahod t. j. enako kot zidovi na točkah 1—9/58, ki smo jih ugotovili ob vzhodni obali Simonovega zaliva. (AV 9—10, 1959/1960, 271). Vse kaže, da gre za načrtno zgrajen večji naselbinski kompleks. O značaju stavb ne moremo še veliko povedati.

Dne 27. II. 1961 so se pri popoldanski oseki pokazali sicer preplavljeni zidovi antičnega pristanišča v Simonovem zalivu. Potem ko smo odstranili nekaj naplavljenega gradiva, smo ugotovili, da se bankina pri dolžini 101 m sestaja z zidom, s katerim tvorita gradbeniško pravilno vezan pravokoten vogal. Nadaljevanje bankine naprej proti severovzhodu nismo mogli zaslediti. Pravokotnico proti severozahodu smo opazovali mestoma v dolžino še kakih 25 m. Oblika tločrta A. Degrassija iz l. 1922 je s tem opazovanjem dobila važno dopolnitev. (A. Degrassi, *Porti romani dell' Istria*, Archemon 1955, 134).

Dokumentacija o pričujočem delu in opazovanjih je na razpolago v Narodnem muzeju v Ljubljani, dvojnik pa v Mestnem muzeju v Kopru. — V. Š.

Šempeter v Sav. dolini. Po predhodni skrbni valorizaciji najstarejše arheološke zapuščine na Slovenskem smo ugotovili, da sodijo med monumente, katerih zaščita je nujna v najbližji bodočnosti, šempetrski spomeniki. Zato smo se obrnili na Sklad za pospeševanje kulturnih dejavnosti s prošnjo, da podpre akcijo za kompletno zaščito teh spomenikov, ki bi zajamčila čim boljšo obstojnost in popolno varnost spomenikov pred vnanjimi vplivi. Trenutno še nismo mogli začeti s celovito rešitvijo prezentacije šempetrskih monumentov, predvsem pa smo morali opustiti nujne urbanistične posege, ker še niso bili izdelani podrobnejši načrti. Glede na obstoječe načrte so znašali aproksimativni proračuni za ta dela 8 milijonov, ki smo jih krili iz dotacije Zveznega fonda in iz Sklada za pospeševanje kulturne dejavnosti.

S temi sredstvi smo uspeli realizirati zastavljen program zaščite. Spričo dejstva, da smo mogli izvršiti popolno prekritje ostalin s pomočjo cerad, so se sicer stroški akcije zmanjšali, ne da bi pri tem trpela efikasna zaščita; brez škode smo spremenili prvotno določeni program, ki je predvideval plašč, sestavljen iz salonitnih ali pleksi plošč. Poleg te vnanje zaščite pa smo na osnovi temeljitih analiz konservatorja Saveznega instituta ing. M. Vunjaka začeli s sistematičnim utrjevanjem s pomočjo apnene vode. Postopek terja dolgotrajno obdelovanje marmorja le v suhih dnevih in ga bomo morali zato ponoviti še spomladi. Pred tem tudi ni mogoče impregnirati zunanjih površin monumentov s silikonskim preparatom Contraqin I, ker bi lahko imelo to slabe posledice glede na odpornost samega kamna.

V tej fazi zaščitne dejavnosti smo začeli tudi s sistematično grafično dokumentacijo in delineacijo vseh spomenikov, ker je to delo nujno za nadaljnje znanstveno kakor tudi spomeniškovarstveno vrednotenje ostalin.

Prav na osnovi tega pripravljalnega dela bo mogoče zdaj sestaviti potrebe in jasno opredeljena stališča za generalni načrt arhitektonske prezentacije spomenikov, kar doslej ni bilo mogoče. Zaradi tega in glede na bodoče potrebe pristopa k arhitektonski obravnavi glavnega poslopja z dokumentacijskimi prostori in nujno potrebnim lapidarijem, v katerem bi bili spravljeni vsi spomeniki, ki zaradi slabe obstojnosti ne morejo biti izpostavljeni vremen-skim vplivom ter razstavljeni »sub divo«, smo pospešili omenjeno delo.

Sempeter v Sav. dolini — površinsko utrjevanje rimskih edikul (foto: P. Petru)
Sempeter v Sav. dolini — consolidation de surface des édicules romains

Sempeter v Sav. dolini — montiranje zaščitnih pokrival na rimskih edikulah (foto: P. Petru)

Sempeter v Sav. dolini — montage des couvertures de protection sur les édicules romains

Idejni projekt bodočega vhodnega poslopja je narejen in bo s strani zavoda predložen za detajliran glavni objekt.

Vsekakor je uspelo z letošnjimi sredstvi zaščititi šempetrške nagrobnike v taki meri in s takimi sredstvi, ki so v našem starinoslovju novi in v skladu s sodobnimi načeli konserviranja kamnitih spomenikov, kakor je zdaj v rabi pri največjih evropskih spomenikih: v Atenah in v Rimu. Pri tem mislimo predvsem na uporabo svinčenega prekritja celotnih streh in gornjih površin spomenikov. Prekritje smo izvršili s svinčeno pločevino, naneseo na spomenik, ne da bi tega pri tem poškodovali; tudi vizualno ta kritina ne bo mogla motiti obiskovalca tudi, ker bo dobila pločevina z leti svetlo sivo patino, ki povsem ustreza barvi marmorja. Primernost tovrstnih konservacijskih posegov smo mogli po empiričnem postopku ugotoviti že na kraju samem. Poleg te stalne zaščite, kajti svinčena kritina bo ostala na spomenikih vse leto, pa smo začeli tudi izdelovati montažno konstrukcijo, s katero je mogoče brez večjih tehničnih pripomočkov v danem trenutku prekriti spomenik in ga tako zavarovati pred vremenskimi nepravilnostmi. Solucijo za tako enostavno rešitev, ki je tudi delno razbremenila prvotno predviden finančni plan, je podal ing. arh. J.

Černigoj po temeljitem posvetu z izvedenci. Tako smo prišli zdaj do preprostih spomenikom prilagojenih šotorskih kril, ki v celoti prekrijejo najvažnejše monumente. Cerada je na mestu, kjer se dotika spomenika, dodatno utrjena z debelo plastjo strojenega usnja. Hkrati pa omogoča na vsakih pet let izvršena impregnacija platna s posebnim preparatom utrjevanje in odpornost ter predvsem nepropustnost cerade za nadaljnjih pet let. Ta zaščita pa tudi omogoča dihanje kamna skozi zimo brez večjih motenj.

Glede na dolgotrajni proces utrjevanja marmornatih blokov in zamudno ter dolgotrajno izdelovanje generalnega programa za zazidavo se je celotna akcija sicer zavlekla in bo verjetno končana šele v tem letu. Vendar pa je pglavilni smoter, za katerega so nam bila zagotovljena tudi finančna sredstva, zaščita spomenikov pred vnanjimi vplivi, v celoti rešen in to po sodobnih načelih. — **P. P.**

Škofja vas pri Celju. Jeseni 1961 so zaradi nizke vode našli v strugi Hudinje dva miljnika. Ležala sta drug na drugem vkopana s spodnjim delom v desni breg struge. Miljnika sta razmeroma dobro ohranjena. Teksta sta sledeča:

1. IMP CAESAR DIVI
TRAIANI PARTHICI F
DIVI NERVAE NEPOS
TRAIANVS HADRIANVS
AVG PONTIF MAX TRIB
POT XVI COS III P. P. PROCOS
III

2. IMP CAESAR T AELIVS
HADRIANVS
AVG PIVS P P PONTIFEX
MAXIMVS TRIB POTEST
IMP II COS III
III

Prvi miljnik pripada letu 131 n. št., drugi pa verjetno letu 142. Zdaj sta v Mestnem muzeju v Celju. — **V. K.**

Šmartno v Brdih. Napisna plošča v izmeri 30 × 40 cm s fragmentarnim napisom:

ERITTO
ONIA. C. F. SECV
F. SIBI. ET
BIAE. PRISCAE

Napis vzdian nad vhodom, ki vodi v zvonik j. cerkve v Šmartnem. — **E. S.**

Volče na Tolminskem. Rimski spomenik v izmeri 53 × 110 cm s težko čitljivim napisom, postavljen v nišo na levi strani pročelne stene p. c. sv. Danijela v Volčah (M. Gortani, Guida del Friuli, Udine 1930, 366)— **E. S.**

Vransko. Spomladi leta 1961 je kmetijska zadruga Vransko na svojem dvorišču, parc. št. 3/1, 3/2, začela s kopanjem temeljev za nove garaže.

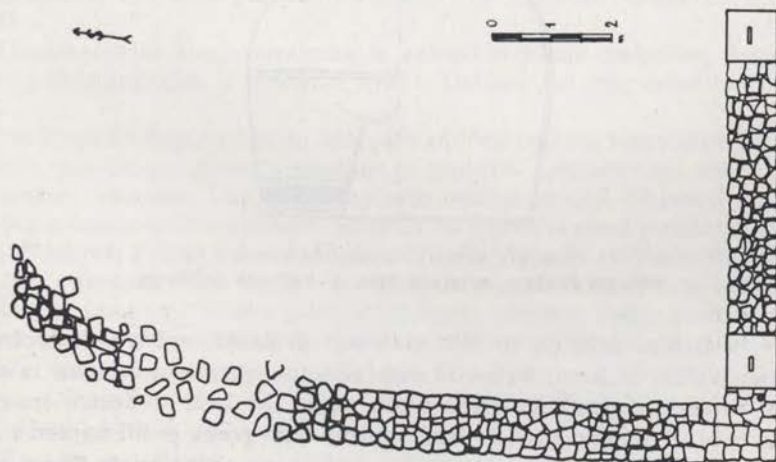
Najprej so z buldožerji odstranili humus. Pri nadaljnjem kopanju so naleteli v globini 40 cm na peščen blok in nekaj niže (45 cm) na tlak-estrih.

Dne 25. V. 1961. je Mestni muzej v Celju prevzel zaščitna izkopavanja, in to na tistem delu dvorišča oz. vrta, ki je bil ogrožen, da ga zazidajo. S tremi

Šmartno v Brdih — rimska napisna plošča (foto: E. Smole)
 Šmartno v Brdih — tablette romaine

delavci smo izkopavali tri dni in odkrili del poslopja. Stavba je imela smer jug-sever s pročeljem na južni strani. Ohranjen je zelo slab zid skoraj brez vsake vezave. Na južni pročelni strani sta dva peščena bloka, oddaljena drug od drugega 3,60 m. Peščenci merijo 86×86 cm, debelina 46 cm. Oba imata v sredini zgoraj vdolbino za dviganje 9×3 cm in globoko 10 cm. Verjetno sta služila kot podstavka za stebre, ki so krasili fasado. Med peščenci poteka 90 cm

Vransko — novo odkriti temelji stavbe (risala: V. Kolšek)
 Vransko — fondations nouvellement découvertes d'un édifice

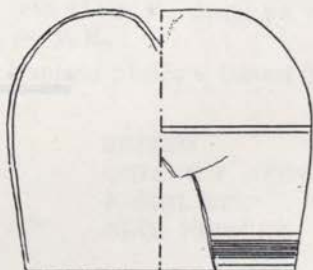
široko zidovje. Na levi strani poslopja poteka zidovje proti severu nekaj časa v ravni črti, nato se zaokroži, tako da je morala biti stavba polkrožne oblike.

Notranjost izkopanega dela stavbe prekriva tlak-estrih rdečkaste barve; med malto je mešan rečni drobir. V notranjosti stavbe ni sledov vmesnih zidov. V globino stavbe smo kopali 11,80 m, največja širina, to je na pročelju, pa znaša 6,50 m.

Našli nismo nobenih fragmentov keramike. Precej je bilo črepov tegul in tubulov. Izven poslopja pred pročeljem, tik ob zidu je bilo nekaj slikanega stenskega ometa in to rdeče barvanega ornamentiranega z rastlinjem. Takoj za pročelnim zidom v notranjosti stavbe je bila v estrih vkopana jama 170 × 140 cm in globoka 50 cm. V tej je bilo poleg kamenja precej recentne keramike. V globini 50 cm je talna voda, ki nam je preprečila nadaljnji izkop jame, ki bi pa verjetno ostal brez pozitivnih rezultatov, ker je teren na Vranskem in njegovi okolici precej močvirnat z razmeroma visoko talno vodo.

Iz tlorisa je razvidno, da smo odkopali le polovico stavbe; na drugi polovici je danes vrt, vendar bi bilo nujno, da se odkoplje tudi ta stran zaradi eventualnih nadaljnjih gradenj. — V. K.

Vrh pri Križu — Novo mesto. Dne 16. 2. 1961 je posestnik Franc Hribar na njivi (parc. štev. 773/2 k. o. Gornji Križ) pri oranju naletel na rimski grob. Pri izkopavanju smo ugotovili, da gre za žgan rimski grob, ki je bil obdan in pokrit s kamnitimi ploščami, debelimi do 5 cm, in s tanko ploščo predeljen v dva neenaka prostora. Dno groba je bilo tlakovano s tankim slojem peska. V ožjem delu groba je bil po vsej površini raztresen pepel pokojnika brez drugih

Vrh pri Križu — coupe de verre, 1 : 2
Vrh pri Križu — steklena čaša, 1 : 2 (risala: S. Knez)

pridatkov, v širšem delu pa so bili naslednji pridatki: vrč z enim ročajem iz rdeče gline (višina 21,2 cm, širina 17 cm), reliefno okrašena oljenka iz rumene gline, na kateri je plastično upodobljen zajec, ki beži v desno, in majhna bikonična čaša iz rumene gline (v fragmentih). Vrh groba je bil najden v globini 25 cm in je 58 cm globok. Notranja dolžina celotnega groba znaša 89 cm, dolžina ožjega dela 32 cm, širina pa 78 cm. Smer groba SZ — JV. Grob je iz I. stoletja n. e. Očitno imamo na tej parceli opravka z grobiščem iz I. stoletja. — T. K.

Jesenice — ObLO Jesenice. Na desnem bregu Save so pri Jesenicah slučajno našli pri nasipu zemeljskega plazu železno sekiro, ki jo hrani Tehnični muzej Jesenice (inv. št. 605). V muzej jo je prinesel Ignac Horvat z Jesenic. Je zelo dobro ohranjena. Čelo ima podaljšano z zavihki in je nekoliko zaobljeno. Rezilo je široko in prednji rob zavihan navzven, notranji pa je večji. Uho je pravokotne oblike. Dolžina 19,2 cm; širina rezila 9,8 cm; dolžina čela 7,5 in širina čela 4,6 cm (Tab. XI, 9). — **A. V.**

Kropa. Jože Bertancelj nas je obvestil o najdbi poznosrednjeveških drobcev keramike in železnih predmetov na ledini »Planjavca« pri Podborštu. — **P. P.**

Smokuč na Gorenjskem — ObLO Jesenice. Jeseni l. 1961 je Peter Skopec iz Smokuča št. 1 pri izkopu zemlje za temelje hiše (parc. št. 969/4) v globini 1,50 metra izkopal skeletni grob, ki je bil pri nadaljnjem delu uničen, predmeti pa odneseni v Tehnični muzej na Jesenice v hrambo. Pri naknadnem terenskem rekognosciranju smo ugotovili, da je bil v grobu pokopan mlajši ženski individuum. Prvotne realne globine ni mogoče ugotoviti, ker je bil profil uničen. Pač pa smo mogli ustanoviti, da gre na tem mestu za večje grobišče. Skelet je ležal v smeri Z—V z iztegnjenimi rokami ob telesu, v iztegnjeni drži na hrbtu. Grobna jama je bila vkopana v ilovnata tla, pomešana s prodrom. Pridatki:

Na prsnih kosteh oz. hrbtenici je ležala odlično ohranjena, vlita bronasta križna fibula, dolžine 7,5 cm. (Tab. XI, 1)

Na prstu roke bronast, enostaven prstan iz žice (izgubljen). Ob ušesnih votlinah bronasta, nesklenjena obsenčna obročka s kvačicama. Na obodu tik kvačice je daljši navoj tanjše bronaste žice, kjer so konci omejeni z debelejšo bronasto žico. Na enem obročku ni ohranjen navoj tanjše žice. Velikost $3,8 \times 3,6$ cm in $3,6 \times 3,3$ cm; debelina žice do 0,3 cm. (Tab. XI, 3,4)

Več predrtih svitkov iz modre steklene testovine premera do 0,5 cm. Bilo jih je mnogo, žal pa jih niso ohranili, in domnevam, da je bila najdena cela ovratnica. (Tab. XI, 5)

Bronasta atipična ploščica. Velikost $0,9 \times 0,8$ cm; debelina 0,1 cm. (Tab. XI, 6)

Ornamentalni členi ovratnice iz zelene steklene testovine, šesterokotnega prereza in z luknjico v podolžni smeri. Dolžina 0,9 cm; debelina 0,6 cm. Tab. XI,7)

Ob stopalih desne noge so našli keramičen lonček, temnosive do črne barve iz slabo prečiščene gline, pomešane z grobimi apnenčevimi zrcni, izdelan na lončarskem vretenu. Lonček je jajčasto ovalne oblike. Največji obod ima poudarjen s horizontalnim robom. Iz ustja na največji obod poteka uvihan trakast ročaj. Nasproti ročaja ima nastavek za livek. Ustje je zavihano navzven. Dno je nekoliko vzbočeno. Pod največjim obodom so opazni sledovi pokončno stoječih, paralelnih kanelur. Višina lončka 12,7 cm; premer ustja 11 cm; premer dna 7,5 cm; širina ročaja 2,3 cm; debelina sten 0,7 cm. (Tab. XI, 2)

Na desni strani groba, oddaljeno ok. 1,50 m je bilo uničeno kurišče z ogljem. Okrog kurišča večji oglati in obli apnenci. Po pripovedovanju so bili tudi ostanki žganih kosti. — **A. V.**

Zasip pri Bledu. Pri izkopu temeljev za hišo Cilke Burja v Zasipu št. 9 so l. 1902 izkopali 13 skeletnih grobov. Najdbe se niso ohranile. Verjetno je bilo tu manjše staroslovansko grobišče, — **A. V.**

Zasip pri Bledu — ObLO Radovljica. Pri izkopu zemlje za temelje hiše (parc. št. 367/2; nov vložek 198, k. u. Radovljica) je Martin Jensterle iz Zasipa »na Bregu« l. 1955 izkopal skeletni grob. Brez pridatkov. Grob je bil vkopan v morenski nasip in zakopan s humusom. Po pripovedovanju je bil usmerjen Z—V v globini ok. 1,50 m. Poleg groba so naleteli na zid pravokotne stavbe. Pri terenskem rekognosciranju smo ugotovili, da so na vrhu morenske kope na južni strani hiše temelji zidovja. Na sredi teh temeljev stoji danes drvarnica. Grob je bil izven stavbe na severni strani, oddaljen od zidu ok. 1,50 m. — **A. V.**

NEDOLOČLJIVO

Dražgoše. — Na »Štalcah« je ob poti na »Gradišče« v smeri proti Rudnemu našel J. Bertonec več kosov železne žilindre. — **P. P.**

Janežovci, ObLO Ptuj, Maribor. Ob robu gozda južno od ceste Ptuj—Jiršovci je na parc. 149, KO Janežovci, družbena lastnina, 9 m široka in 1 m visoka gomila s sledovi kopanja v sredini. Nedaleč zahodno od nje na obronku parc. 293, KO Drstelja je še ena s pr. 12 in v. 1,2 m v sredini globoko razkopana. Časovna pripadnost neznana. — **S. P.**

Jurovski Dol, ObLO Lenart v Slov. goricah, Maribor. Na ploskem vzhodnem pobočju tik severno od ceste Jakovski dol—Jurovski dol je v gozdu, parc. 444/9 in 444/8, KO Jurovski dol, last Janeza Rojka iz Jurovskega dola 49 in Marije Kos, Jurovski dol 22, grobišče petih gomil v gruči s pr. do 12 in v. do 2 m. Tri večje kažejo sledove kopanj, dve manjši sta nepoškodovani. Časovna pripadnost neznana. — **S. P.**

Ločič, ObLO Ptuj, Maribor. V gozdiču zahodno od ceste Ptuj—Trnovska vas sta na parc. 53, KO Ločič, last Franca Cajnka, Ločič 3, dve do 8 m široki in do 0,8 m visoki gomili. Časovna pripadnost neznana. — **S. P.**

Ložane, ObLO Maribor-Center, Maribor. Na grebenu južno nad vasjo v gozdu parc. 231, 237 in 241, KO Ložane, grobišče štirih gomil s pr. do 9 in v. do 0,6 m. Vse nepoškodovanega videza. Useki starih kolovozov so verjetno uničili še kakšno od njih. Časovna pripadnost neznana. — **S. P.**

Mestni vrh, ObLO Ptuj, Maribor. Na terasi vzhodnega pobočja je v gozdu parc. 646/14, KO Mestni vrh, last Neže Lah, Janežovci 30, grobišče štirih sploščenih gomil s pr. do 12 in v. do 0,6 m. Onkraj kolovoza na parc. 702/3, KO Janežovci še ena dozdevna gomila. Časovna pripadnost neznana. — **S. P.**

Metava, ObLO Maribor-Center, Maribor. Ob vznožju zahodnega pobočja grebena »Zimiščak« tik nad cesto Sp. Duplek—Nebova je v gozdu, parc. 456/2, KO Metava, last Antona Hajšeka, Metava 39, ohranjena 9 m široka in 0,8 m visoka nepoškodovana gomila. Časovna pripadnost neznana. — **S. P.**

Placar, ObLO Ptuj, Maribor. Na obronku severnega pobočja je v gozdu, parc. 318/1, KO Janežovci, last Franca Bombeka, Placar 71, 5 m široka, in 0,3 m visoka nepoškodovana gomila. Časovna pripadnost neznana. — **S. P.**

Spodnji Gasteraj, ObLO Lenart v Slov. goricah, Maribor. Na ravnici severnega pobočja v gozdu, parc. 58/9, KO Sp. Gasteraj, družbena lastnina, je ohranjena 18 m široka in 1,8 m visoka v sredini razkopana gomila. Zraven še ena manjša s pr. 7,5 in v. 0,5 m. Časovna pripadnost neznana. — **S. P.**

Srednji Gasteraj, ObLO Lenart v Slov. Goricah, Maribor. Na ploskem odrastku vzhodnega pobočja so v gozdu, parc. 46/3, KO Sr. Gasteraj, last

Daniela Šenekerja iz Sr. Gasteraja 14, ohranjene tri gomile s pr. 7—10 in v. 0,6 do 1 m. Dve kažeta sledove kopanj, tretja, največja, je nepoškodovana. Časovna pripadnost neznana. — **S. P.**

Šikančeva zijalka. Jama leži v soteski, ki veže Logarsko dolino in Matkov kot, dobrih 25 m nad potokom na severnem pobočju. Odprta je torej proti jugu, z majhnim odklonom proti zahodu. Nadmorska višina je ok. 800 m.

Fiksirana je bila podolžna os in ob njej približno v sredi jame zakoličena sonda 3,50 × 2,50 m. Največja dosežena globina znaša 3,55 m. Razen recentnih najdb na površini je ves profil popolnoma sterilen. Ni bilo niti arheoloških, niti paleontoloških najdb. S čisto geološkega vidika je pa profil močno zanimiv. V noči od 3. na 4. junija je bila močna nevihta. Pokazalo se je, da strop le slabo drži vodo. Suhih površin v kratkem času ni bilo več in jama je bila deloma celo preplavljena, kar seveda za bivanje ni ugodno. — **M. B.**

Trnovska vas, ObLO Ptuj, Maribor. V gozdu sredi Pesniške doline, parc. 237, KO Trnovska vas, last Franca Kocmuta, Trnovska vas 31, in parc. 240, last Elizabete Kocmut, Trnovska vas 11, je grobišče petih gomil s pr. do 13,5 in v. do 1 m. Gomile leže v vrsti, južni dve sta razkopani. Časovna pripadnost neznana. — **S. P.**

Velika Planina — ObLO Kamnik. Na pobudo okrajne spomeniške komisije OLO Ljubljana so bila v l. 1961 arheološka sondiranja na Veliki Planini. Gradišče (1666 m), tudi Njivice, leži na najvišjem vrhu zahodnega dela Velike Planine. Zapolnjena kraška kotanja naj bi bila možen teren za naselitev in bivanje, vendar pa so sonde dale negativen rezultat in ni bilo nikakršnih najdb.

Na »Douga griča«, kjer so po vsem terenu gomile višine ok. 0,50 m in različnih dolžin, so po ljudskem izročilu poimenovali v »Dolge grobove«. Prekopali smo več gomil toda rezultat je bil prav tako negativen. Pod rušo je gomila peska. Nastanek teh gomil si moremo razlagati kot rezultat mehaničnega delovanja vode in vetra. Sonda v jami in pred njo na »Douga griča« je dala nekaj fragmentov pozno-srednjeveške keramike.

Dejstvo, da je Velika Planina urejena na račun gozda in da ima letno selišče, moremo sponirati, da je gradišče služilo za refugium pred nevarnostjo, in ga časovno po sedanjih rezultatih ni mogoče klasificirati. — **A. V.**

Zgornja Korena, ObLO Maribor-Center, Maribor. V majhnem gozdju zahodno od ceste Sp. Duplek—Jablance, parc. 549/2, KO Zg. Korena, last Marije Grušovnik, Zg. Korena 51, je ohranjena 6 m široka in 0,4 m visoka gomila. Zraven še dvoje podobnih vzpetin. Morebiti je bilo tu in v sosednjem vinogradu še več gomil. Časovna pripadnost neznana. — **S. P.**

Zgornja Voličina, ObLO Lenart v Slov. goricah, Maribor. Na bregu nad Pesnico pri mlinu, gozdna parc. 31, KO Zg. Voličina, last Jožeta Škamleca, Zg. Voličina 129, je ohranjena 9 m široka in 0,6 m visoka gomila. Zraven nje še ena dvomljiva s pr. 6 in v. 0,4 m. Časovna pripadnost neznana. — **S. P.**

IZVOZNA DOVOLJENJA

V preteklem dvoletnem obdobju je naš zavod dovolil, sporazumno s Svetom za kulturo in prosveto, izvoziti le take predmete, ki niso predstavljali za arheološko zapuščino Slovenije pomembnejših ostalin.

Med njimi je 115 cm visoka amfora iz neznanega najdišča, rdečkaste barve ter po površini delno prekrita z morskim sedimentom. Podarila jo je ing. arh. M. Detoni-Kurent dr. R. Teltscherju v London.

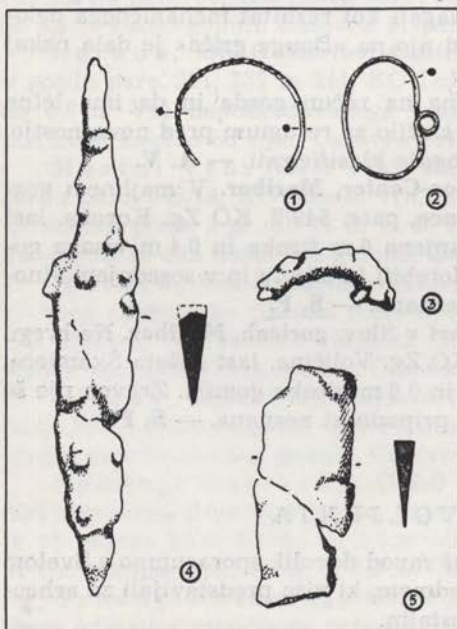
Tudi druga amfora je bila brez podrobnejših najdiščnih podatkov, torej za našo spomeniško zupuščino nezanimiva. Amfora je visoka 71 cm ter je iz rjavo rumene gline in prekrita s sigo.

Posebej pa smo dovolili izvoz 70 arheoloških predmetov Z. Škofu ob izselitvi v Kanado. Dovoljenje je bilo utemeljeno s tem, da so omenjeno gradivo odkopali že pred prvo svetovno vojno v severozahodnem delu avstrijske Koroške ter da tako ne sodi v našo spomeniško dediščino. Kljub temu pa si je preskrbel zavod popoln seznam in grafično dokumentacijo vseh izvoženih predmetov. Ta se hrani v našem arhivu.

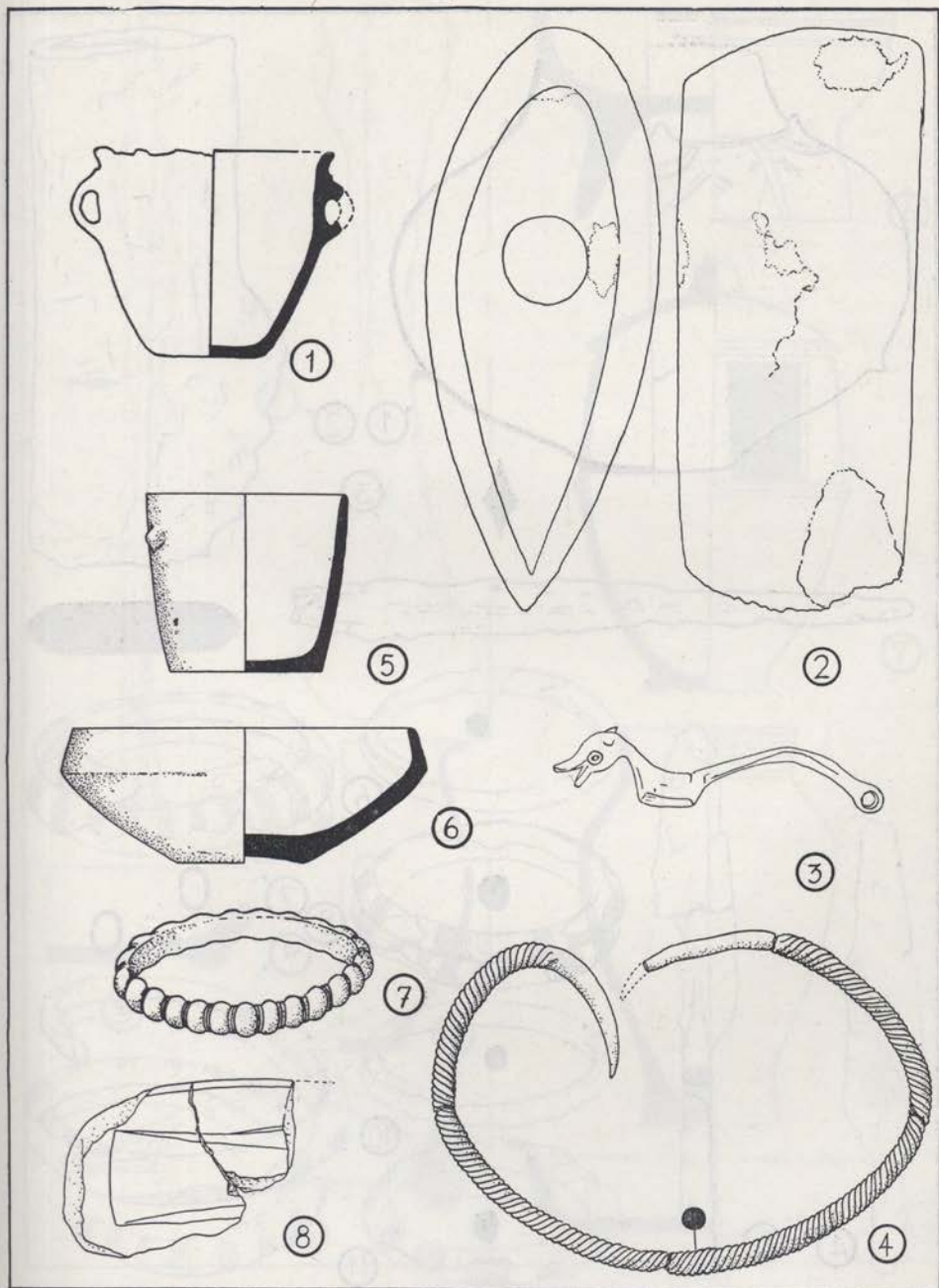
Numizmatično gradivo je pregledal predstojnik Numizmatičnega kabineta Narodnega muzeja tov. A. Jeločnik in izločil iz zbirke tri celjske pfenige kot predmete, katerih odtujitev iz Slovenije ni dovoljena. Pfenige je nato kupil Mestni muzej v Celju.

Brez vednosti zavoda pa se je pojavilo naše arheološko gradivo v inozemstvu. Glede na poročilo Zentralmuseuma v Mainzu (Jahrbuch des Römisch-germanischen Zentralmuseums Mainz 7, 1960, 322) v avkcijski prodaji. Predmeti izvirajo iz Stične in Ptuja. Iz Stične je pridobil omenjeni muzej nekaj grobnih pridakov iz nekropole, medtem ko je nabavljeno gradivo iz Ptuja le kameja z lovskimi scenami.

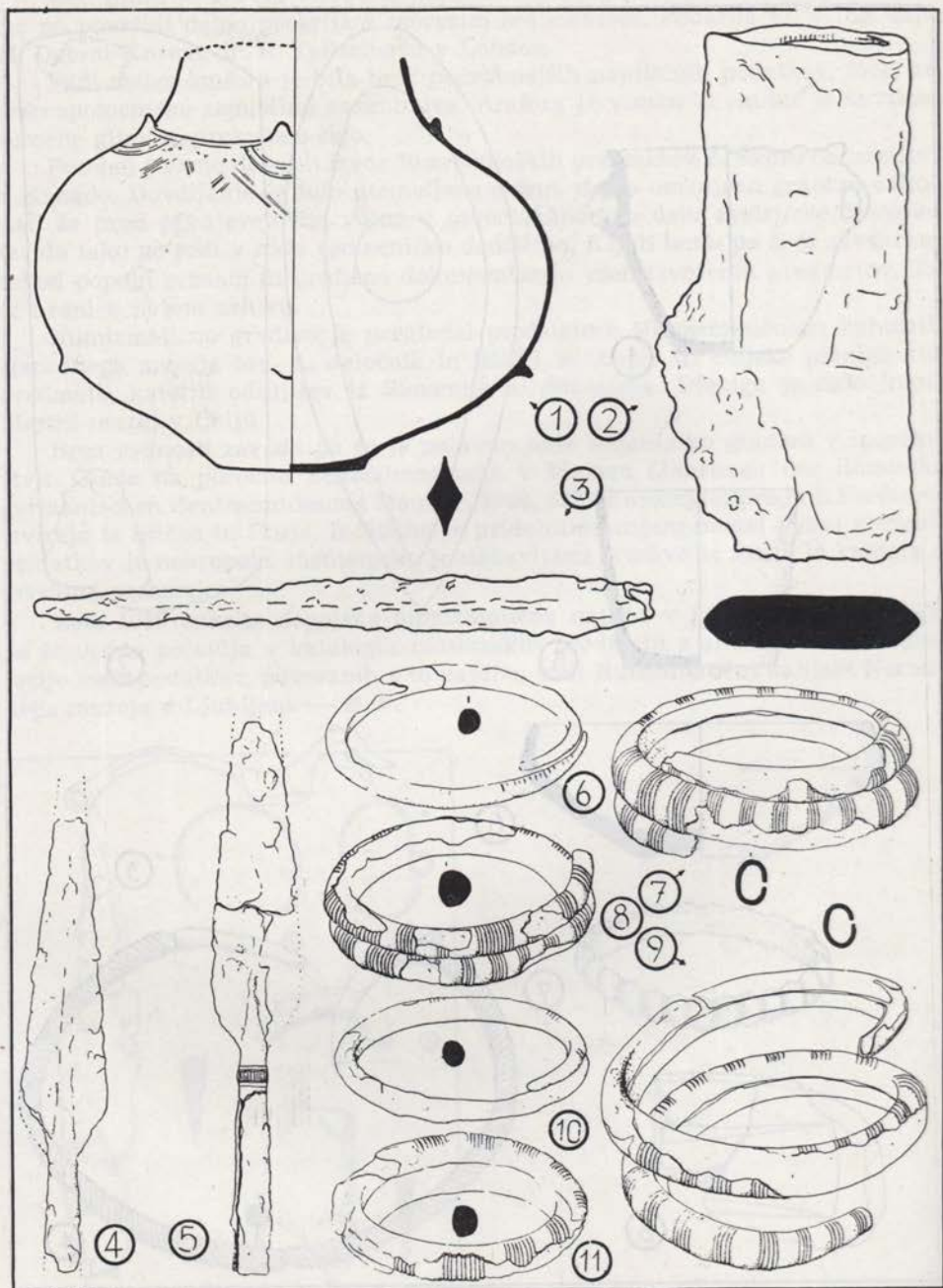
Leta 1956 odkrita depojska numizmatična najdba v Ljubljani, Igriška 12, se še vedno pojavlja v katalogih inozemskih prodajaln z antikami. Dokumentacijo vseh podatkov, povezanih s to najdbo, vodi Numizmatični kabinet Narodnega muzeja v Ljubljani. — P. P.

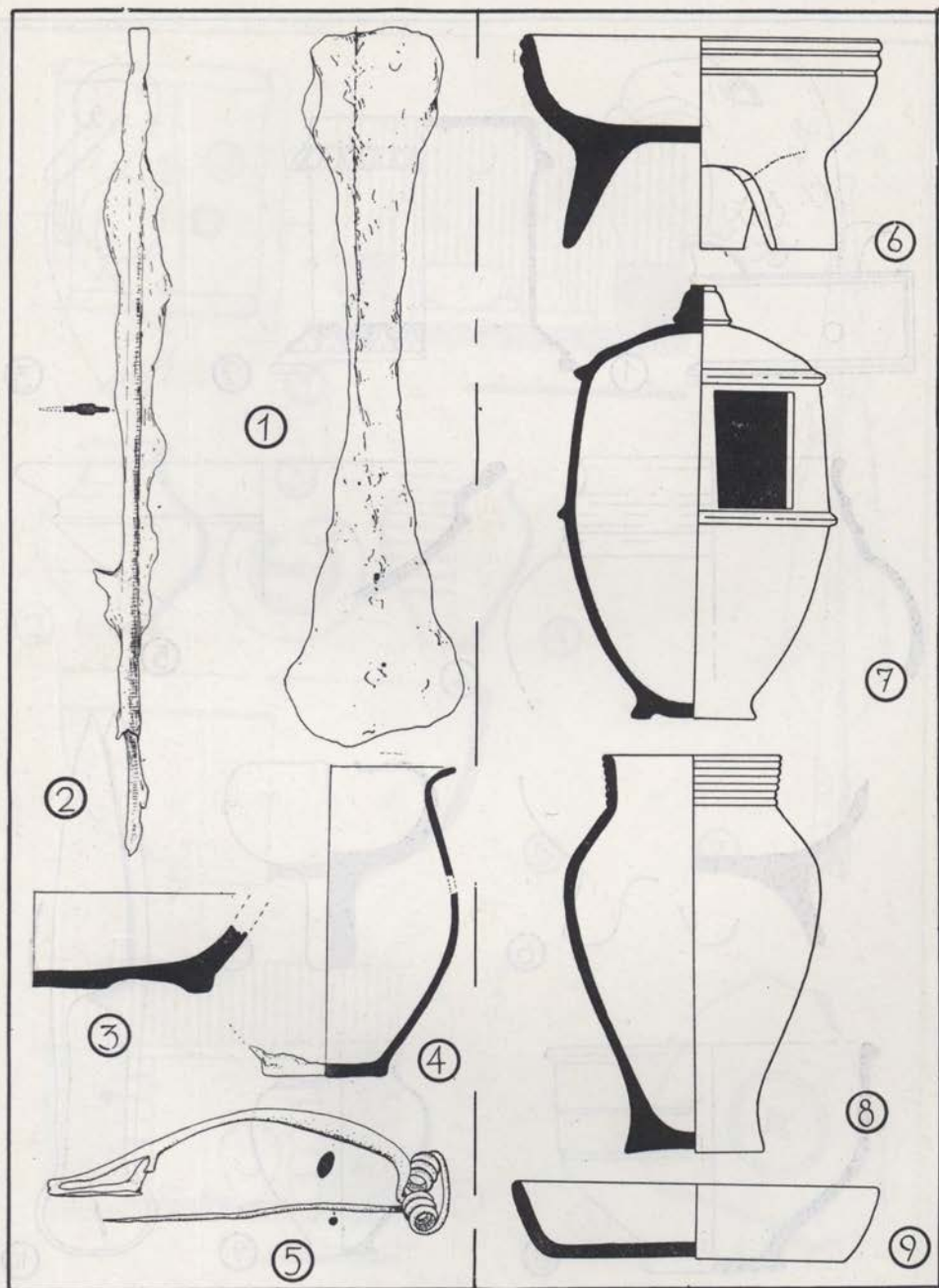
Vitovlje pri Sempasu — vse 1 : 2
(risala: M. Urleb)
Vitovlje pri Sempasu, tout 1 : 2

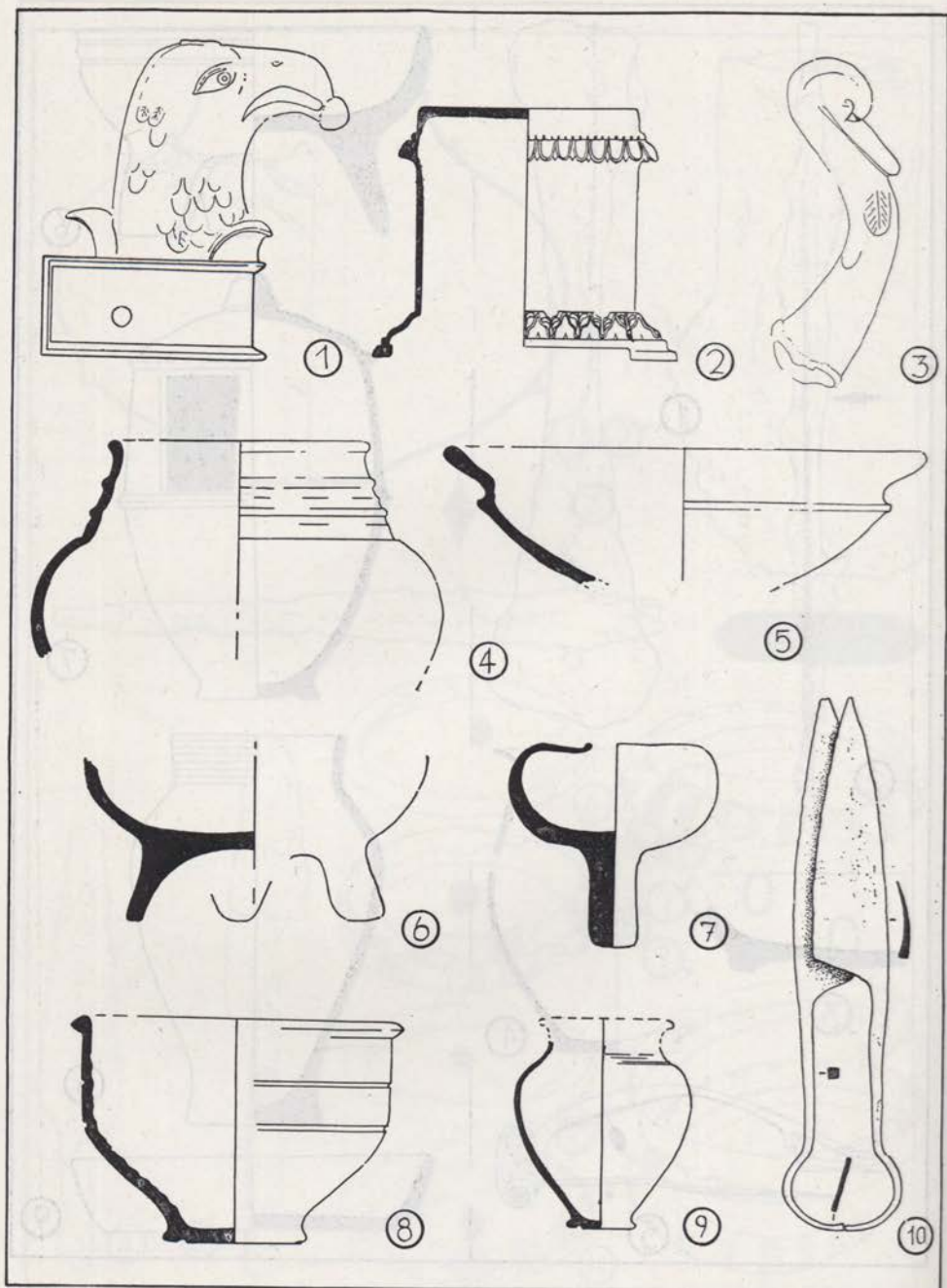
Tab. I. — 1. Blatna Brezovica, 2. Smihel pri Zužemberku, 3. Podgora pri Skofji Loki, 4. Dobova, 5.—7. Brezje pri Raki, 8. Zoranci; 1, 5, 6, 8 = 1 : 4; ostalo = 1 : 2 (risala: S. Knez)

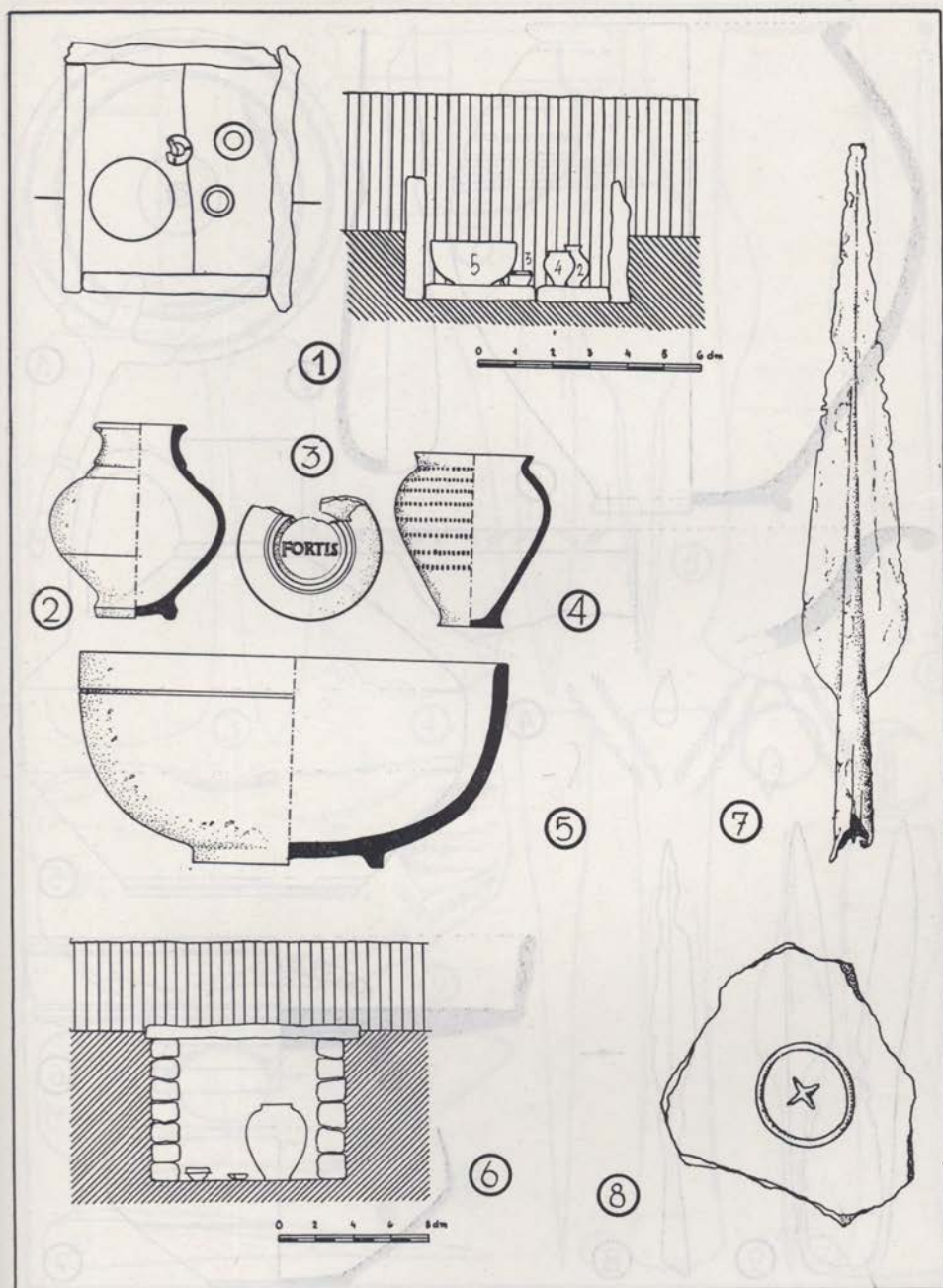
Tab. II. — 1.—3. Rifnik, 4. in 5. Novo mesto-Kandija, 6.—11. Stična;
 1 = 1 : 8; 2 = 1 : 2; 3, 4, 5 = 1 : 4; 6—11 = 1 : 2 (risala: V. Stare in A. Bolta)

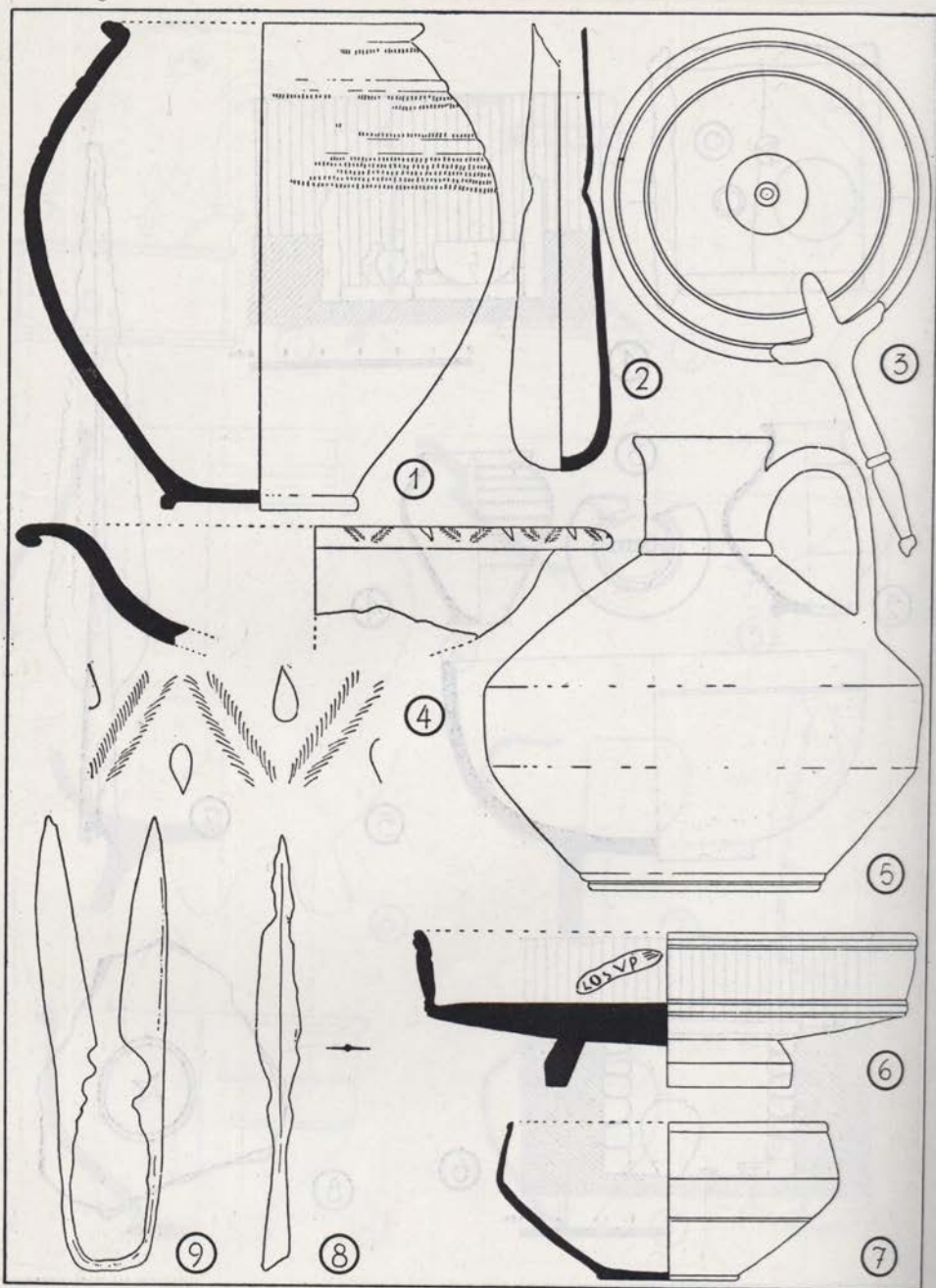
Tab. III. — 1.—4. Valična vas, 5. Iški Vintgar, 6. Dobova, 7.—9. Mrzlava vas;
 1, 3, 4, 5 = 1 : 2; 2, 8, 9 = 1 : 4, ostalo 1 : 6 (risali: V. Stare in S. Knez)

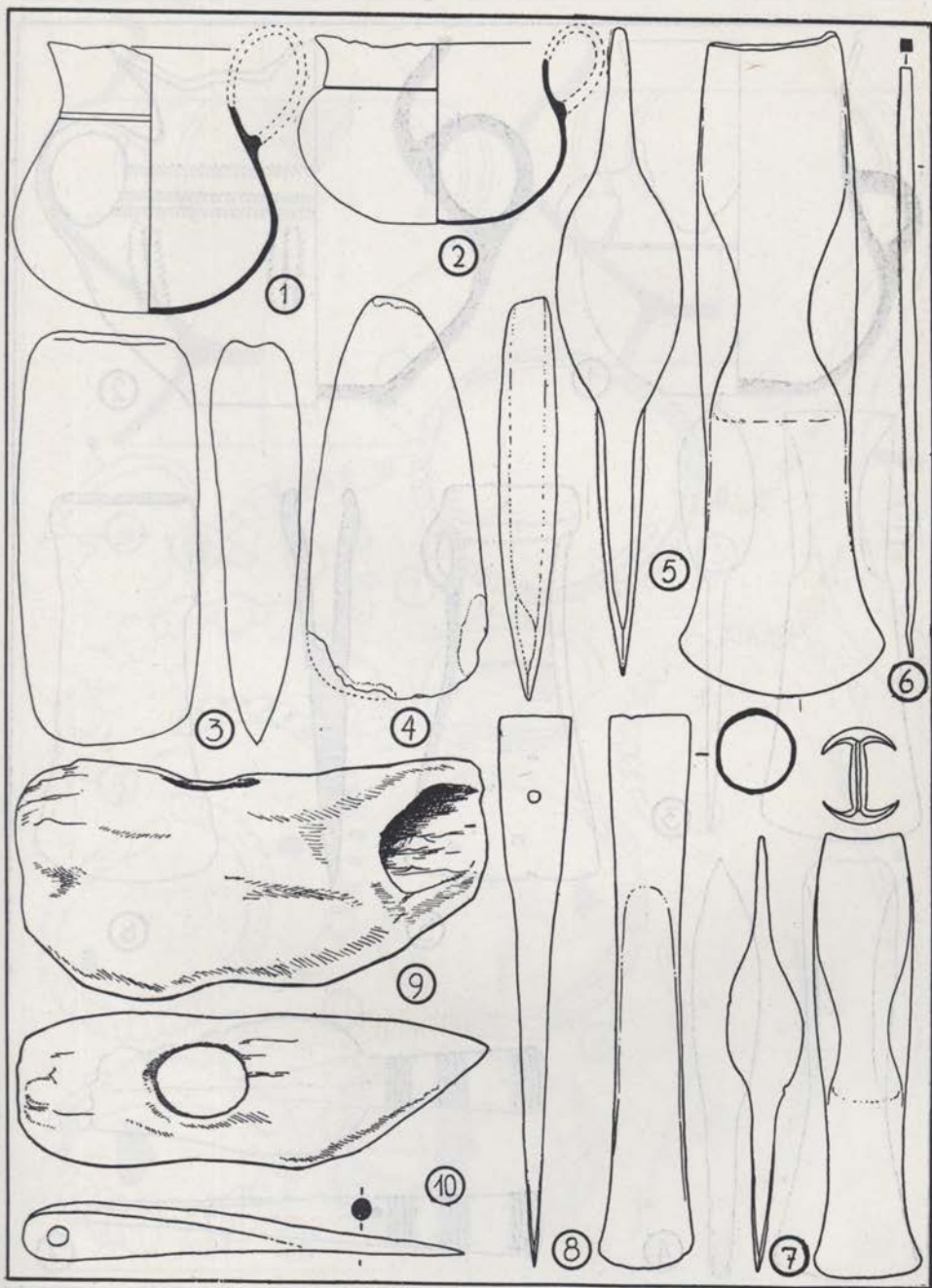
Tab. IV. — Drnovo, 1, 3, 7 = 1 : 2; 4, 5, 6, 8, 10 = 1 : 4; 9 = 1 : 8 (risal: P. Petru,

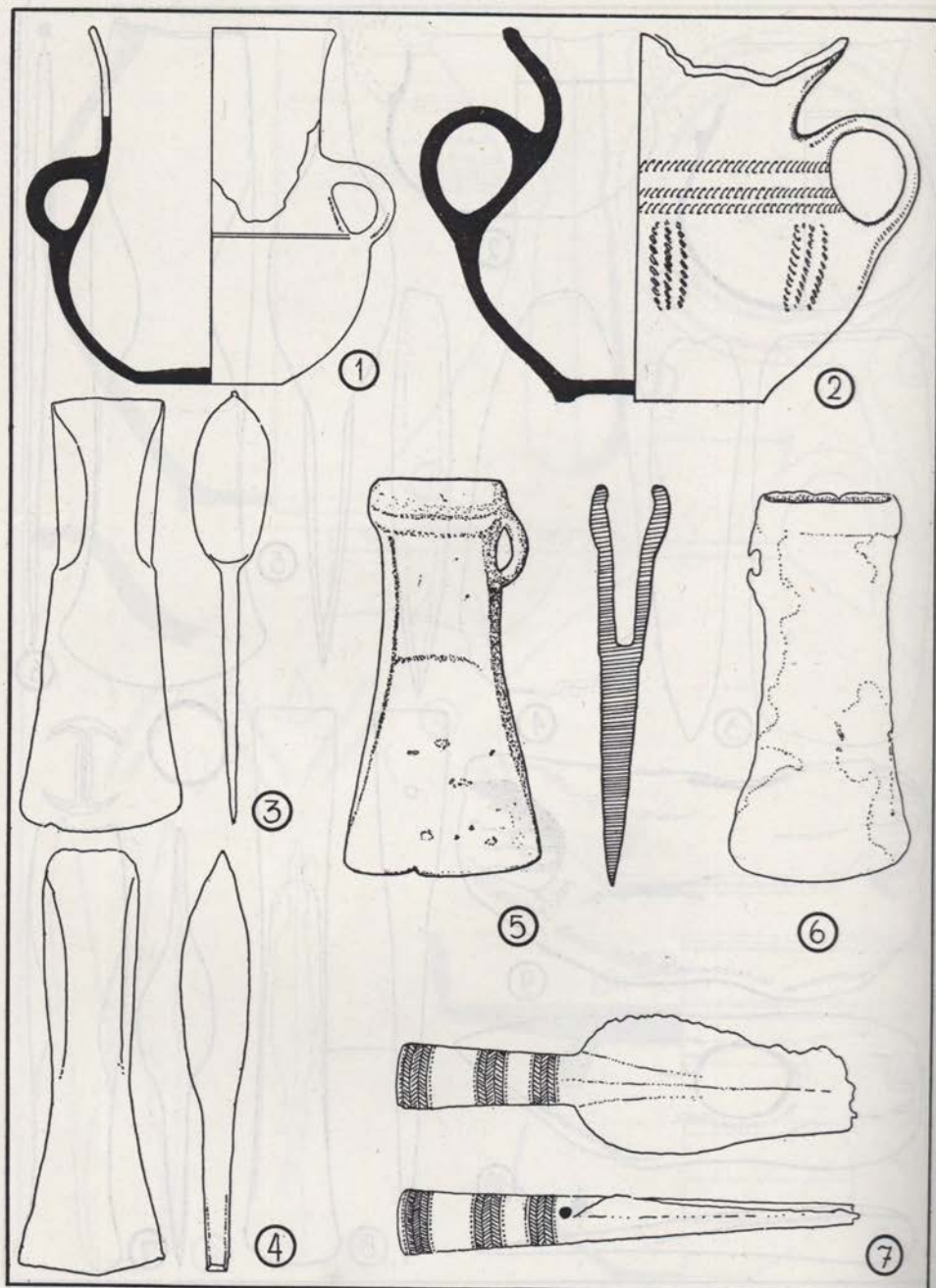
Tab. V. — 1.—5. Roje, 6. Pristava. 7.—8. Šmihel pri Zužemberku;
 2, 3, 4, 5, 7 = 1 : 4; 8 = 1 : 2 (risala: S. Knez)

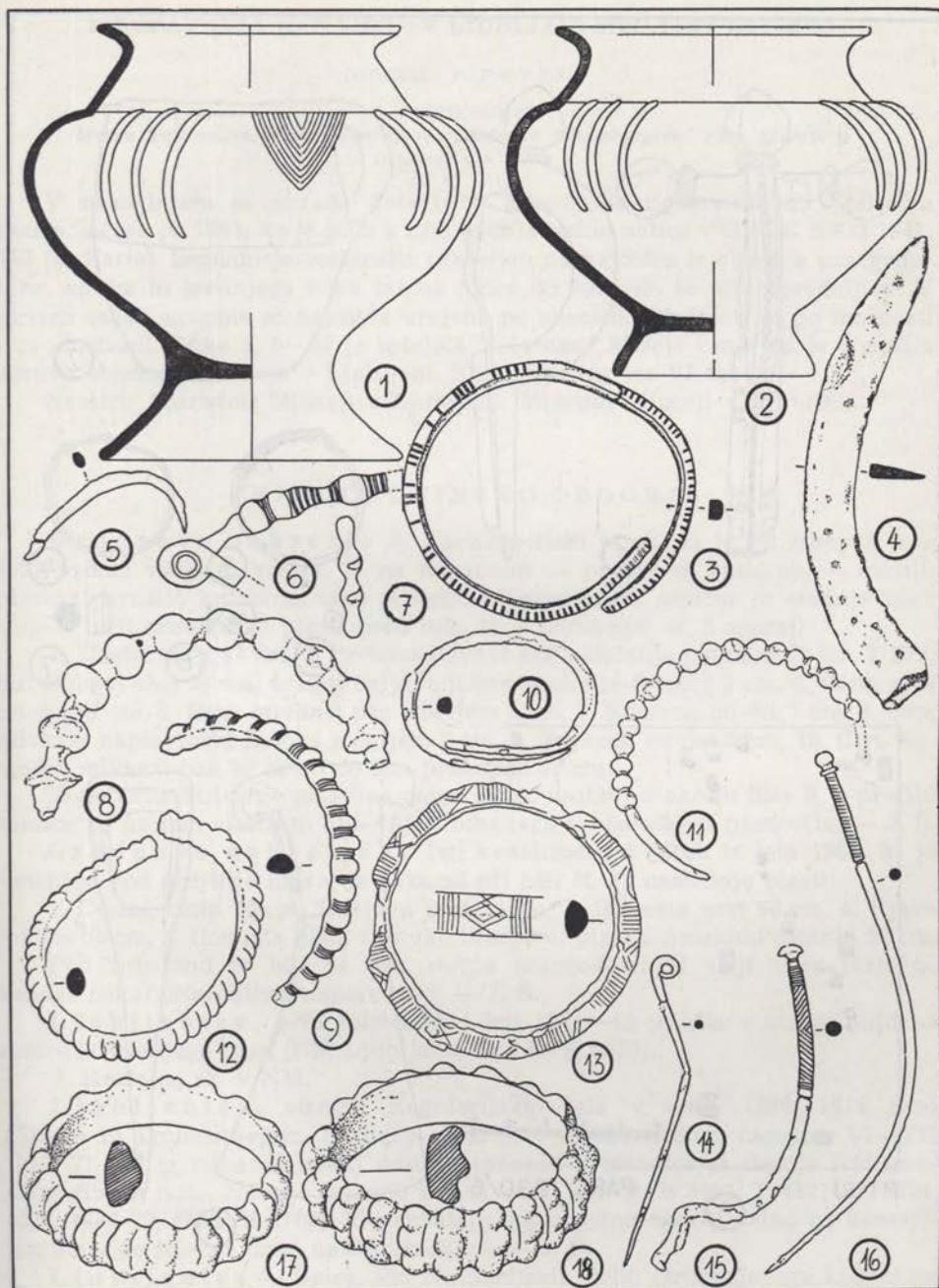
Tab. VII. — 1.—4. Ptuj, 5.—9. Formin; 1—7 = 1 : 2; 8, 9 = 1 : 4 (risala: I. Mikl)

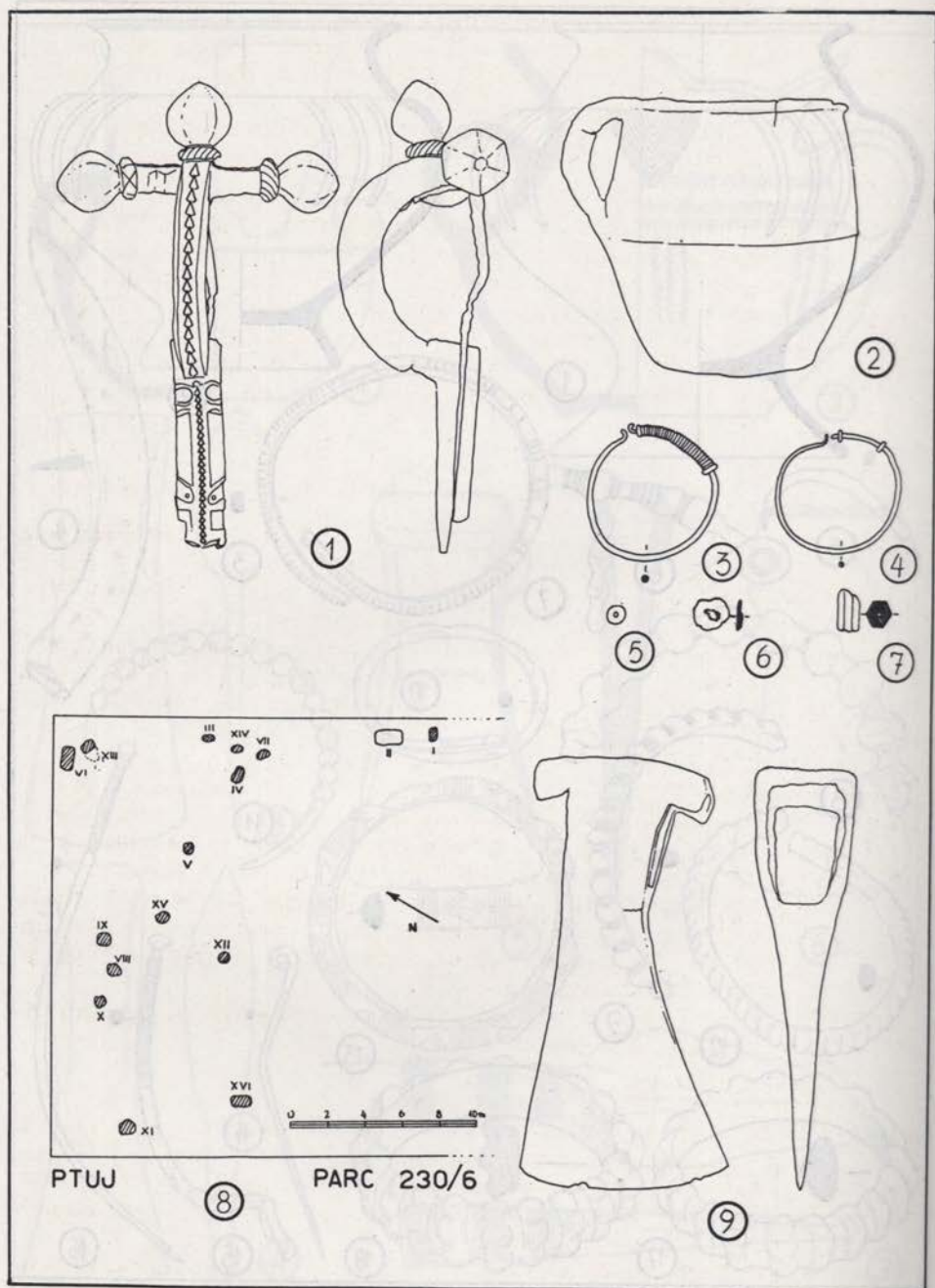
Tab. VIII. — 1. Blatna Brezovica, 2. Ig, 3. Bled, 4. Metlika, 5.—8. Pušenci, 9. Rigonce, 10. Jesenice;
 1 in 2 = 1 : 4, ostalo 1 : 2 (risala: S. Knez in F. Stiplovšek)

Tab. IX. — 1.—2. Dobova, 3. Koroška Bela, 4. Dovška planina, 5. Drulovka, 6. Grabrovec-Metlika, 7. Radovljica; 1 = 1 : 4, ostalo = 1 : 2 (risala: S. Knez in F. Stiplovšek)

Tab. X. — 1.—2. Stična, 3.—4. Medvodě, 5.—7. Brod pri Bohinju, 8. Črnomelj, 9.—10. Novo mesto, 11. Črnomelj, 12. Novo mesto, 13. Črnomelj, 14.—16. Novo mesto, 17.—18. Črnomelj; 1 in 2 = 1 : 4, ostalo 1 : 2 (risali: I. Ribič, A. Valič, S. Knez)

Tab. XI. — 1.—7. Smokuč na Gorenjskem, 8. Ptuj, 9. Jesenice (risala: S. Knez)

IZKOPAVANJA IN NAJDBE V LJUBLJANI MED LETI 1941—1961

UREDIL: P. PETRU

s sodelovanjem:

Metke Peliconove, Sonje Petrujeve, Ljudmile Plesničarjeve, Vide Staretove
in Jaroslava Šašla

V naslednjem so zbrane dosegljive arheološke ugotovitve na področju mesta iz časa po 1941, ko je izšla o njih zadnja redna notica v GMDS XXII 1941, 143 (B. Saria). Seznam je vsebinsko razdeljen na najdišča iz obdobja prazgodovine, antike in srednjega veka ter na točke, ki časovno še niso opredeljive. V okviru vsake skupine so najdišča urejena po abecedi. Predmeti so po možnosti reproducirani. Slike 1, 6—63 je izdelala I. Kubias,* klišeje zanje pa je posodila uprava Mestnega muzeja v Ljubljani. Sledi 9 prilog ter VI tabel.

Kratici: N(arodni) M(uzej) v Ljubljani; M(estni) M(uzej) v Ljubljani.

PRAZGODOVINSKO OBDOBJE

Grudnovo nabrežje 9. Kanalizacijski jarek, ki je bil izkopan leta 1952 vzdolž vsega nabrežja, je na nekaterih — predvsem opisanih — mestih prerezal izrazito kulturne, tako prazgodovinske, kakor antične in srednjeveške sloje. Profil zemeljskih plasti pred hišo št. 9 (situacija: sl. 2 zgoraj):

1. Cestni sloji 47 cm, 2. Prsteno-ilovnat sloj nekdanje površine 30 cm, 3. Siv, čist ilovnat sloj 30 cm, 4. Sloj oglja, antične opeke in črepinj 7 cm, 5. Čista siva mivka 41 cm, 6. Rjav mivkast pas z ogljem 9 cm, 7. Rumena mivka 5 cm, 8. Črn, mivkast naplavinski humus z ogljem 8 cm, 9. Rumena mivka 5 cm, 10. Črn, humozen mivkast pas, ki ni bil do dna prekopan 15 cm.

Preantične kulturne plasti so polne oglja, najbolj v okolju hiše 9, v profilu samem pa na tem mestu ni bilo videti nikakega arheološkega predmeta. — **J. Š.**

Grudnovo nabrežje 23. Isti kanalizacijski jarek iz leta 1952, ki je omenjen pod prejšnjo točko, je pokazal pri hiši št. 23 naslednje plasti:

1. Cestni nasip 70 cm, 2. Rjava prst 50 cm, 3. Ilovnata prst 40 cm, 4. Rjava ilovica 30 cm, 5. Ilovnata plast z mivko in sipom: plast z rimskimi ostanki 50 cm.

Pod rimskimi so bili na tem mestu prazgodovinski sloji sicer razločni, vendar nekarakteristični, naplavinski. — **J. Š.**

Ljubljana, »Na špici«. Med leti 1941—43 je bila v strugi najdena sekira iz jelenjega roga (NM Ljubljana, inv. št. P 6010).

J. Kastelic, rk. v NM.

Ljubljana, struga. Regulacijska dela v letih 1880—1914 med »Špico« in Tromostovjem. F. Stare objavlja v Zgodovinskem časopisu VI—VII 1953, 71—77 (z risbami) nekaj doslej neznanih predmetov iz depoja NM (cer-toške fibule, noža, železno tuljasto sekiro, meč; inv. št. B 5051; P 4821-22, 4824, 4826, 4882-29, 4837; R 2169), ki pripadajo delno polno razviti delno pa kasnejši fazi starejše železne dobe na Slovenskem. — **J. Š.**

Ljubljana — Špica. Pri regulacijskih delih Grubarjevega kanala na »Špici« so leta 1941 delavci izkopali nekaj predmetov, ki so bili nato prodani

*Zemljevid najdišč k novim točkam bo objavljen skupno s pripravljano topografijo Emone.

v trgovino s starinami. Tu jih je kupil akademski slikar Božidar Jakac in je še danes njihov lastnik. Točnejši najdiščni podatki, kakor tudi okoliščine same najdbe, niso znane. Prav tako ni znano, ali so bili najdeni še kaki drugi predmeti, razen

1. kamnite glajene sekire iz črno-sivega serpentina (T. I, 1),
2. kamnite sivkasto rjave sekire, ki je na eni strani nekoliko poškodovana (T. I, 2),
3. štirih konic iz silexa (T. I, 3—6),
4. bronastega bodala (T. I, 7),
5. bronastega bodalca (T. I, 8),
6. dveh glinastih vretenc (T. I, 9, 10),
7. železne dvojne konice (T. I, 11).

Vsi predmeti sodijo v isti čas, to je v mlajšo kameno dobo oziroma na njen prehod v bakreno dobo. Iz tega časovnega horizonta izpada le dvojna železna konica, ki je časovno mnogo mlajša in je verjetno, da ni bila najdena skupaj z ostalimi predmeti. — **V. S.**

Novi trg 3. Znanstvena izkopavanja med leti 1948—50 na vrtu palače SAZU (med poslopji Gosposka 13 ter 13a) so na arheološko težavnem in tudi v visokem srednjem veku dokaj zazidanem prostoru odkrila pomembno plano grobišče iz starejše železne dobe s 64 žarnimi grobovi. — Nekaj najdb je tudi iz mlajše železne dobe (železna veriga za pripenjanje meča, drobci grafitirane keramike, certoške fibule).

J. Korošec — F. Stare, začasno poročilo o arheoloških izkopavanjih v Ljubljani; Arheološka poročila SAZU, Ljubljana 1950 p. 5—39. F. Stare, Ilirske najdbe železne dobe v Ljubljani, SAZU 1954, 11. — **J. Š.**

Novi trg 3. Pri kopanju temeljev za nove kletne prostore na dvorišču SAZU so 1959 delavci naleteli na delno uničene prazgodovinske grobove. O najdbah so obvestili Arheološko sekcijo, ki je izkopala ohranjeno gradivo. V globini enega in pol metra so odkopali ostanke petih grobov, ki so nadaljevanje v letih 1948—1950 izkopanega grobišča na dvorišču SAZU (priložen plan, priloga 1).

Grob 66.

V delno uničeni grobni jami so ležali fragmenti večje temno sive žgane žare, ki je imela na največjem obodu majhne podolgovate držaje. Med fragmenti na dnu jame je ležal belkast odcepek iz kremena. T. II, 1. 2.

Grob 67.

V skoraj čisto uničeni grobni jami so ležali ostanki dveh večjih temno sivo žganih posod, dalje fragment rjavkastega ustja manjše posodice in v ognju staljena črna steklena jagoda z ostanki staljenih belih očes. T. II, 3—6.

Grob 68.

Le v spodnjem delu ohranjena grobna jama je bila napolnjena z ostanki temno sivo žgane večje, nesestavljene posode. Fragmenti so bili pomešani s kalciniranimi kostmi. Med fragmenti je bil tudi košček rjavkasto žgane keramike z ostanki vrezanih trikotnikov. T. II, 7, 8.

Grob 69.

Grob je bil skoraj popolnoma uničen. Našli smo le nekaj fragmentov rjavkasto rdeče žgane, nesestavljive večje posode, poleg njih pa troje fragmentov črne žgane keramike, ki so pripadali neki srednji veliki posodi. T. II, 9, 10.

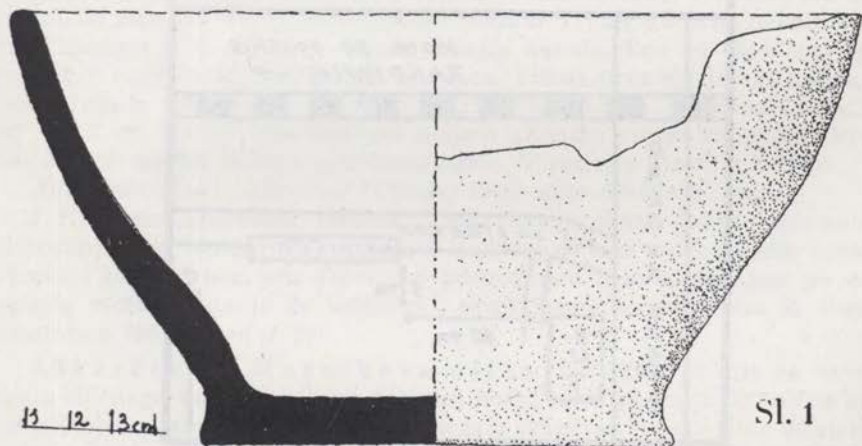
Grob 70.

Grobna jama je bila ohranjena le deloma v spodnjem delu. V njej smo našli fragmente rjavkasto žganega lonca, ki je imel v spodnji tretjini s prsti odtisnjeno plastično rebro. Zraven črepinj sta ležala dva majhna artefakta in zob merjasca. — **V. S.**

Orlova cesta 7. Pri kanalizacijskih delih (situacija: sl. 2 spodaj) so leta 1947 naleteli v globini 1 m (v plasti sive, temne ilovice) na črepinje, ki pripadajo keramiki Ljubljanskega barja (slučajno ohranjen fragment na sl. 1). Čeprav so bila kanalizacijska dela obsežna, so samo na tem mestu naleteli na arheološke ostanke.

Povedal J. Korenčič, zidar, Ljubljana, Ižanska 459, nova hiša. — **J. Š.**

Rožna ulica 8. V manjši orientacijski sondi (kopal F. Stare) so leta 1952 v uličnem koticu vzhodno od hiše št. 8 in nasproti hiše št. 37 odkrili poleg srednjeveških in antičnih plasti tudi tenek sloj temno sive gline, ki utegne

časovno pripadati kulturi Ljubljanskega barja. V tej plasti so našli poleg živalskih kosti (jelena in goveda) neko leseno orodje in fragment prazgodovinske keramike (danes v MM).

J. Mal, Varstvo spomenikov IV, 1951-1952, 138. Stare, Ilirske najdbe železne dobe v Ljubljani, SAZU 1954, 117. — **J. Š.**

Salandrova ulica 4. Pri manjši orientacijski sondi v cestišču pred hišo št. 4 (kopal F. Stare leta 1952) so bili odkriti trije grobovi iz starejše železne dobe: od njih sta bila dva povsem uničena, v tretjem pa je bilo pet posod in nekaj neznatnih fragmentov uničenega bronca (danes v MM).

J. Mal, Varstvo spomenikov IV 1951-1952, 138. F. Stare, Ilirske najdbe železne dobe v Ljubljani, SAZU 1954, 79. — **J. Š.**

Titova cesta 2. Pri kanalizacijskih delih pred vhomom v kavarno »Slon« leta 1951 so naleteli na fragmente ilirske keramike (gl. 1,4 m), ki so ležali pod rimsko plastjo v 30 cm db. humozni plasti tik nad savskim prodrom.

F. S(tare)., Po sledovih ljudskega izročila; Ljubljanski dnevnik 21. XI. 1951. F. Stare, Ilirske najdbe železne dobe v Ljubljani, SAZU 1954, 115 — **J. Š.**

Trg revolucije 1. Pri kanalizacijskih delih v letih 1941-43 na cesti med godbenim paviljonom ter kazino (h. št. 1) je bil najden grob iz starejše

Sl. 2

železne dobe z naslednjim inventarjem: žara (NM inv. št. 7110), skleda (P 7109), fibula (P 7103), odlomek fibule (P 7104), dva zapestna obročka (P 7106), obroček iz bronaste žice (P 7105), odlomek ploščate zapestnice iz bronu (P 7108).

Jutro 19. VII. 1944 p. 4. J. Kastelic, rk. F. Stare, Ilirske najdbe železne dobe v Ljubljani, SAZU, 1954, 112 (grob 2). — J. Š.

Trg revolucije, godbeni paviljon. Manjša orientacijska sonda (kopal F. Stare) leta 1952 šest m vzhodno od godbenega paviljona je pokazala srednjeveški in pod njim antični sip z grobo rimsko keramiko. Pod antično plastjo se je dala slediti plast starega ilirskega humusa z nekaterimi fragmenti rahlo grafitirane in s plastičnimi rebri okrašene keramike (ostanki velikih grobnih žar) iz starejše železne dobe (v MM Ljubljana).

J. Mal, Varstvo spomenikov IV, 1951-1952, 138. F. Stare, Ilirske najdbe železne dobe v Ljubljani, SAZU 1954, 113. — J. Š.

Vič, združna opekarna, Bokalska 18. Leta 1946 so našli v sivi, verjetno naplavljeni mivki (9 cm pod površino) sekiri iz jelenjega roga.

F. Stare, Ilirske najdbe železne dobe v Ljubljani, SAZU 1954, 118. — J. Š.

Zvezdarska ulica parc. št. 130. Manjša orientacijska sonda (kopal F. Stare) je leta 1952 na severo-vzhodnem delu bivšega Virantovega vrta (med Grudnovim nabrežjem in Rožno ulico, bližje le-tej) pokazala pod debelimi srednjeveškimi plastmi več slojev naplavljenega mivke (gl. okoli 4 m) s fragmentom ilirske keramike.

J. Mal, Varstvo spomenikov IV 1951-52, 138. F. Stare, Ilirske najdbe železne dobe v Ljubljani SAZU, 1954, 117. — J. Š.

ANTIČNO OBDOBJE

Aškerčeva ulica 11. Pri kanalizacijskih delih leta 1947 so našli vzporedno z zunanjim robom južnega pločnika rimsko kloako, v katero sta se 18 m severno od zidu pri vratih stare tehnike (hiša št. 11) ter 8.3 m od nekoliko naprej pomaknjene zidu vzhodno zlivala manjša kanala. Eno od obeh ustij je bilo prekrito z nagrobnikom iz belega apnenca. Višina brez spodnjega zatiča, ki je visok 13 cm in širok 54 cm, znaša 117 cm; širina 66.5 cm, debelina 23 cm; višina črk je 6,5 cm. Pravokotno napisno polje s klinasto vrezanimi skoraj kvadratnimi črkami napisa obdaja profiliran okvir. V zatrepu rozeta s križem.

D(is) M(anibus) / Tiberiae / C(aius) Bono/nius A/hilleus / gener.

J. Klemenc, Arheološki vestnik I 1950, 115 s. (s sliko), datira napis na osnovi oblikovanja črk, lapidarnega sloga ter dejstev, da ima moška oseba *cognomen*, pokopana žena pa nosi ime *Tiberia*, v prehod med 1. in 2. stoletjem po n. š. ter dopušča možnost, da je že krščanski, proti čemur argumentira E. Swoboda, Carnuntum 1953² Wien p. 200.

Aškerčeva — Murnikova ulica. Leta 1950 je bila na vzhodnem vogalu uličnega križišča (tik ob zahodni bočni steni poslopja Tehnične srednje šole) odkopana jama za odpadke, ki je segala skozi vse rimske sloje do sterilnega proda in katere stene so bile pregledane. Rezultat je podal za ta prostor sedem antičnih gradbenih faz, od katerih kaže izrazito sled večjega požara le peta. Večjih oziroma karakterističnih ostankov ni bilo, kajti točka se nahaja tik poleg emonske ceste »C« (W. Schmid, Emona, JfA VII 1914 T. III). Značilna pa je ugotovitev večjega, tako časovnega kakor stratigrafskega presledka (iz avgustejskega obdobja) med prvima dvema gradbenima fazama.

J. Šašel, Arheološki vestnik II 1951, 221 s. (s profilom in situacijo) — J. Š.

Breg 6. Manjša orientacijska sonda leta 1952 (kopal F. Stare) je pokazala na dvorišču (ob zahodni steni) pod srednjeveškimi ostalinami antično keramiko.

J. Mal, Varstvo spomenikov IV 1953, 138. — J. Š.

Dolenjska cesta 20. O priliki kanalizacijskih del (širina kanala 1,5 m) so našli leta 1947 pred gostilno »Krim« pod cesto povsem ohranjen, podolž usmerjen most. Približno središče mostu je med obema hidrantoma v cesti, 7 m pred pragom gostilne (hiša št. 20). Zgornji rob mostu na en lok je danes 2,5 m pod površino. Stranska opornika sta zgrajena iz podpeškega apnenca, vezanega z malto, in bazirana na živo skalo. Lok med obema je iz opeke (dimenzije kosov ok. 30 × 20 cm). Ves most je bil prekrit z ilovico in mivko (naplavina), medtem ko je bil lok zatrpan z mokro ilovico. Pri kanalizacijskih delih je bil most prebit podolž s tunelom (za kanal), tako da ga je večina ohranjenega. Prek mostu je

vodilo makadamsko cestišče (15 cm debel sloj sphanega proda), ki ga je bilo mogoče zasledovati v obe smeri skoraj po 100 m daleč. Most je bil torej postavljen čez vodo, ki je pritekala s pobočja Golovca po današnji grapi pred streliščem. Omeniti je treba, da je stala nekoč nasproti gostilne »Krim« gostilna »Pri koritarju«, ki že z nazivom kaže na neko vodo, ki je bila tam na razpolago in ki je prejkone identična s tisto, zaradi katere je bilo nekoč treba napraviti most.

Povedal J. Korenčič, zidar, Ljubljana, Ižanska cesta 459, nova hiša. — J. Š.

Dolenjska cesta 26. Pri kanalizacijskih delih leta 1947 so našli v pravkar omenjenem cestišču železno podkev (slika 6; danes v MM).

Povedal J. Korenčič, zidar, Ljubljana, Ižanska cesta 459, nova hiša. — J. Š.

Drama, okolica. Med leti 1941-43 je bil v okolici Drame najden bronast Germanikov novc, kovan pod Kaligulo leta 40/41 po n. š.; cf. Coh. 4 (danes v NM).

J. Kastelic, rk. — J. Š.

Dvoržakova ulica št. 3. Pri kopanju jarka l. 1961 za plinsko napeljavo v smeri V—Z ob severni strani Dvoržakove ulice so delavci naleteli na mesto žganih rimskih grobov. Rešili smo 4 žgane grobove z običajno tegulno konstrukcijo, 1 vkopan grob z žganino in evidentirali že prej uničen skeletni grob. Fragmenti steklenih posod, balzamariji ter pečatna oljenka z napisom APOCAUSTI dopolnjujejo dokumentarno gradivo tega predela antične nekropole. — Lj. P.

Erjavčeva cesta 1. Profil (priloga 3), ki je bil narisana leta 1952, ko so kopali temelje za povečanje poslopja Drame (preiskana stena je točno pod južnim zidom današnjega poslopja nasproti stavbe Gradišče 8a), je edini dokument s tega arheološko zanimivega področja v osrčju Emone. Arheološki predmeti, ki jih je moralo biti na tem mestu precej, so izgubljeni, kajti gradbeno vodstvo kljub zakonitim predpisom ni javilo dela pristojnemu uradu. Tako gre zgolj naključju zahvala, da sem mogel rešiti, kar prinaša risba, na kateri je razvidna tudi situacija obeh profilov.

Osnova je prodni sloj. Na njej leži do 0,5 m debela ilovnato-prodna, rjavo rdeča plast, ki vsebuje — posebno proti vrhu — dokaj oglenih drobecv. Ti verjetno že spričujejo, če ne človekovo prisotnost prav na tem prostoru, pa vsaj njegovo neposredno bližino. Naslednji sloj (med m 9—30) s svojo planirano in deloma pooglenelo površino naseljenost že neizpodbitno dokazuje in (kot bomo videli) predstavlja prvo rimsko plast. Vprašanja, v kateri čas le-ta sodi, na tem mestu ne bom poizkušal reševati, ker za absolutno kronološke odgovore profil sam ne nudi dovolj oprijemov.

Tlak trotoarja za Dramo zaključuje profil (med m 3—32) navzgor. Tik pod njim ležijo — enotno označeni — pretežno v polpreteklih časih prekopani ali nasuti sloji. Ta polpretekle prekopavanja so med m 29—32 antične plasti povsem uničila; zelo so jih poškodovale tudi med m 12—23.

Ker razpade profil vsebinsko na dva dela, namreč na stavbno enoto med m 0—8 ter med m 15—30, ga bom v tem zaporedju tudi komentiral.

V prvem delu je treba predvsem razvozljati skupino zidnih ostankov pri m 8. V tej skupini je najstarejše delo temelj, ki je grajen iz velikih apnenčastih lomljenecv; nanj je postavljen 0,5 m debel zid, ki je na obe strani ometan, nima pa priključenega v smeri proti zahodu kakega izrazitega ostanka tal ali pōda.

Prostor med m 8—14 po vsem videzu ne predstavlja notranjih tal, ampak bodisi dvorišče (kar je verjetnejše) bodisi prostor med dvema poslopljema.

Vrstijo se namreč samo nasuti sloji ilovic in sipa, katerih vsakokratna površina je steptana in shojena.

Najstarejši zid pri m 8 je torej zunanji zid poslopja. Tlak ali pôd, ki ga je ta zid oklepal s sočasno grajenim izredno močnim zidom pri m 1, ni pustil nikakega sledu, oziroma so ga kasnejši tlaki na istem mestu povsem uničili. Nadalje opazimo v zidnih ostankih pri m 8 kasnejšo okrepitev temelja ter prizidavo novega 0,5 m debelega zidu, s čimer dosežejo šele sedaj ti zidni ostanki debelino sosednjega. Poslopje je prejkone postalo pomembnejše, zato so mu ojačili tudi zidove. In isto bi s solidno izdelavo porjeval tudi vlak v prostoru: najnižji estrih, ki ima za osnovo plast prodnikov.

Velika vrsta kamnitih blokov, od katerih je eden viden v prerezu med m 0 in začetkom debelega zidu, mora biti samo registrirana, tolmačiti je ni mogoče, čeprav je nedvomno ostanek monumentalne zgradbe.

Kasneje sta v krajšem zaporedju sledila še dva izborna izdelana tlaka. Nato pa lahko ugotovimo večji gradbeni zastoj, ki ga izraža debela plast ruševin na zadnjem tlaku prostora med m 1—7 in ki prekriva tudi spodnji del zidu pri m 1. Le-ta je tedaj odslužil kot stavbni nosilec, medtem ko je oni pri m 8 še nadalje obstal, zdi se pa, da v nekaj šibkejši obliki, ki je ne nakazujejo zgolj zoženi zid sam, ampak tudi dokaj slabo izdelan estrih v globini 1,5 m. Kje je drugi mejni zid estriha, tega pričujoči profil ne kaže. A tudi ta je moral nedolgo zatem odslužiti, kajti neposredno na njem je pri m 6 fundiran šibek zidec s slabim estrihom. To zadnjo rimsko fazo pokriva debela plast antičnih ruševin, katerim sledijo navzgor že srednjeveški in novoveški nasipinski sloji. Ali je opisani res poslednji antični na tem mestu ali pa mu je sledil še kateri, ki je bil kasneje uničen oziroma prekopan, iz profila ni razvidno.

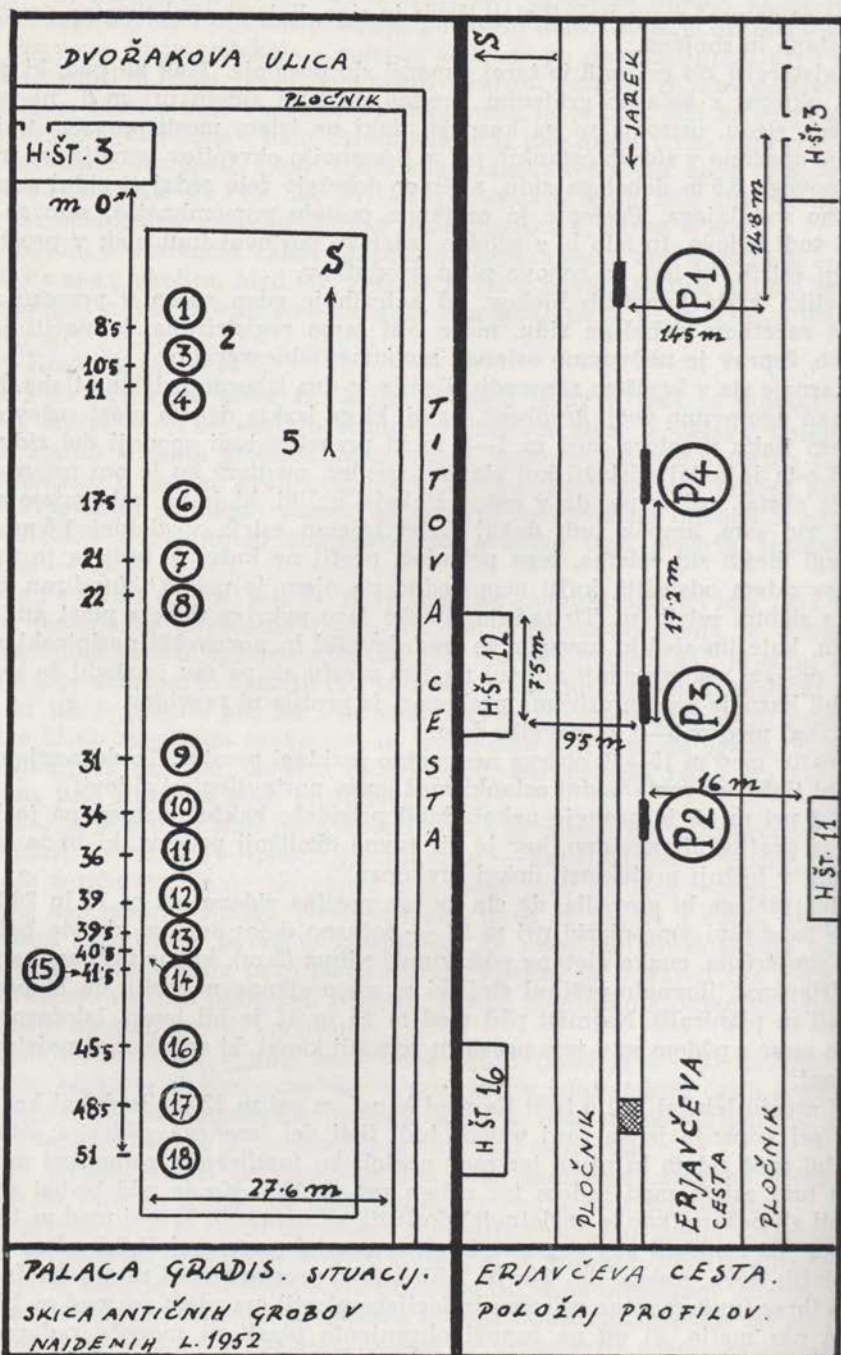
Kanal med m 0—1 je novejše delo.

Sektor med m 15—30 obsega nedvomno zazidani prostor. To dokazujejo zaporedni tlačni oziroma pôdni ostanki med gosto postavljenimi zidovi.

Zid pri m 15 je pozneje nekoč dobil prizidek; kakšen namen pa je le-ta imel, iz profila ni razvidno, ker je bil ravno okolišnji prostor, ki bi to lahko pojasnil, v bližnji preteklosti dokaj prekopan.

Dva razloga bi govorila, da sta močna nosilna zidova pri m 15 in 26,5 ter slabše fundirani vmesni zid pri m 21 — sočasno delo: dejstvo, da sta bolj ali manj simetrična, enaka globina pôdov med njima (2 m), kakor tudi enaka podlaga (rjavkast, ilovnato-peščeni sloj, ki so ga prejkone navozili, da bi prostor izolirali in planirali). Najnižji pôd med m 15 in 21 je bil lesen. Istočasno kot stavbo samo s pôdom so v tem prostoru zgradili kanal, ki spada med najstarejše v Emoni.

V nivoju teh tal ležijo tudi tla med kanalom pri m 22 (ki je dokaj kasnejši in so pri kopanju jarka zanj uničili tudi tisti del lesenega pôdnega ostanka, ki je bil med zidom in njim) ter med negloboko fundiranim zidom pri m 24,5, enako tudi estrih med le-tem ter zidom pri m 26,5. Ko je pôd bodisi zaradi starosti ali požara (kar je verjetneje) doslužil, so napravili čezenj med m 15—21 ter 24,5—26 izolirani pas steptane ilovice, na njej pa v vsej širini od m 15 do 26 položili nova, lesena tla. Tik na njih leži v prostoru med m 15—21 že nov estrih (brez fundamentne oziroma izolacijske plasti), na njem pa med m 17—19 močan pas malte, ki ga na osnovi ohranjenih plasti ni mogoče zadovoljivo razložiti. Vse kaže, da sta bila kanala na m 20 in 22 šele nato položena. Dosti manj jasen je položaj med m 23—26. Tam leži med drugim lesenim pôdom, ki ga

Sl. 3/1, 2

je prejkone uničil isti ogenj kot prvega, tanjši sloj nasute ilovice. Na njej bazira med m 23—24,5 (delno že nad zidom) tanek estrih. Na nasprotni strani zidu pri m 26,5 je približno v tej globini tudi sled lesenega pōda, nanj pa je položena plast prodnikov z debelejšim estrihom, ki so ga od m 29 dalje uničila moderna prekopavanja. Ta estrih ter tisti med m 23—24,5 morata biti bolj ali manj istočasna, prekriva ju namreč enoten debelejši pas sipa in ruševin, ki je prejkone spet istočasen s prvim sipnim pasom med m 0—7. Najbrž loči le-ta sledeče izrazito kasno antične plasti od zgodnejših. V tem sektorju profila, ki je, kot rečeno, dokaj slabo ohranjen, so kasno antični sloji le nakazani med m 23—25.

Ali je ostanek zidu pri m 11 še antičen, na osnovi tega profila ne moremo presoditi. Ruševine kamenja med m 26—32 so nedvomno novodobne. Kanala med m 12 in 13 sta polpretekla kablovoda. — **J. Š.**

Erjavčeva cesta 3. Pri polaganju vodovodnih cevi leta 1949 vzdolž severnega cestnega roba ob pločniku je prerezal kanal sloje Emone in njeno zahodno obzidje (slika 3/2). Kanal je bil povprečno 2 m globok (segal je povsod do prodne osnove) in 1 m širok. Med deli je bilo posnetih nekaj karakterističnih plasti profila. Ob Prešernovi cesti se začenja osnovni prod v globini 130 cm pod asfaltom ceste, pred Dramo v globini 180, na Vegovi ulici v globini 280 cm. Osnovni teren se je torej rahlo spuščal proti levemu bregu Ljubljance, od Trga revolucije dalje — kakor še danes — pa je strmo padal.

Prostor je bil v polpreteklem času že večkrat prekopavan, zato so od antičnih gradbenih faz preostale do danes le spodnje štiri ter pod njimi (tik nad prodom) nekarakteristični sledovi človekove navzočnosti. Pri drugi in tretji gradbeni fazi so vidni močni sledovi požara. Lega na sl. 3 desno P 1.

J. Šašel, Arheološki vestnik I 1950, 194 s. (z risbo)¹. — **J. Š.**

Posoda, katere prerez je objavljen o. c. p. 199, je danes v NM.

Erjavčeva cesta 11. Profil plasti v izkopanem kanalu (glej Erjavčeva cesta 3; lega profila je označena na sl. 3 desno P2) je podal zgolj 4 antične gradbene faze; od njih prve tri prejkone notranjost stavbnega prostora. V zgornjem delu je bilo vidno, da je bil teren v polpreteklem času dokaj razkopavan.

J. Šašel, Arheološki vestnik I 1950, 201 s. (z risbo)². — **J. Š.**

Erjavčeva cesta 12. Profil 3 (glej Erjavčeva c. 3, profil je označen na sl. 3 desno P3). Antične plasti so v polpreteklem času dokaj trpele, ostali so sledovi komaj treh gradbenih faz, ki so pa za topografijo Emone vendarle važne.

Profil 4 (lega profila je označena na sl. 3 desno P4). Prerez je na tem mestu pokazal rimski hišni odtočni kanal ter tri gradbene faze.

J. Šašel, Arheološki vestnik I 1950, 202 (z risbama). — **J. Š.**

¹ Na situacijski skici Arheološki vestnik I 1950, 197 je pomotoma izpadla točnejša lokalizacija profilov 1—4; zato ga na tem mestu, popravljenega, ponovno objavljamo (sl. 3 desno). Pri drugi koloni legende k profilu 1 je stavec v obratnem vrstnem redu stavil besedilo k znakom. K sedanjim znakom je torej pravilno tolmačenje od zgoraj navzdol takole: 1 kompaktna žganina, pepel — 2 mivkasta glina — 3 rumenkasta glina — 4 peščeno mivkasta glina — 5 drobcji opeke, keramike — 6 oblice, kamenje, gramoz — 7 malta.

² Stavec je besedilo k znakom pod profilom 2 pomotoma stavil v obratnem vrstnem redu. K znakom je torej pravilen besedni red od zgoraj navzdol: 1 cestišče, sip — 3 glinasta mivka — 4 temno siva glina — 5 malta — 6 drobcji keramike — 7 kamenje, oblice — 8 rdeča plast.

Erjavčeva cesta 16. Kanalizacijska dela na Erjavčevi cesti leta 1949 so pred hišo št. 16 prerezale zapadno ozidje Emone položaj je označen na sl. 3 desno). Ohranjeni zid se začneja že 30 cm pod asfaltom in sega v globino prek 290 cm; zgoraj znaša debelina zidu 2 m. Jedro obzidja je izpolnjeno z oblicami in lomljenci, ki so vezani z neuničljivo malto, oblogo pa sestavljajo rezani lomljenci (več tedaj ni bilo ugotovljeno).

J. Šašel, Arheološki vestnik I 1950, 202 s. — J. Š.

Erjavčeva cesta 28. Slučajna najdba pri izkopavanju temeljev za poslopje DID vladnih ustanov leta 1949 na vrtu pred hišo št. 28 (najdišče leži nekako 15 m od ceste proti hiši in 6 m od hiše proti cesti). Apnenčast, kaneliran pilaster; višina 230, širina 60, debelina 60 cm; širina kanelure 8 cm. Kanelirane so tri stranice; na grobo glajeni hrbtni ni videti kake moznice (kamen v lapidariju NM), pač pa velik, po dolgem klesan ter kakih 15 cm širok in globok vertikalni žleb. Stojna ploskev je ravno odrezana, zgornja ploskev je fragmentirana.

V okolju kamna je bilo najdenih nekaj odlomkov rimske opeke ter bronast Dioklecianov novce.

S. G(abrovec), Nova rimska najdba v Ljubljani; Slovenski poročevalec (Ljubljana) 30. okt. 1949; slika obj. prav tam dne 1. nov. 1949. — J. Š.

Gorupova ulica 4. Manjša kontrolna dela na prostoru, kjer je W. Schmid izkopal vzhodni del osrednje tretjine in severovzhodni ogel insule XII v Emoni — to je danes katast. obč Krakovo predmestje parc. št. 199/1 (parcela poleg hiše št. 4).

Podrobnosti glej: J. Šašel, Ponovno izkopani del insule XII v Emoni, rk. — J. Š.

Gorupova ulica 9. Ob priliki kopanja zaklonišča na vrtu vile »Vrhunc« so našli dele emonske insule XIV (W. Schmid, Emona, JfA VII, 1914, T. III) in nekaj mozaičnih tal, ki so jih delavci uničili; ena — v prostoru 34 — pa je rešil NM. Mozaik spada v 3.-4. stoletje po n. š.

J. Kastelic, rk.

Pri istih delih je prišlo v privatne roke tudi nekaj rimskih bronastih novcev³ — J. Š.

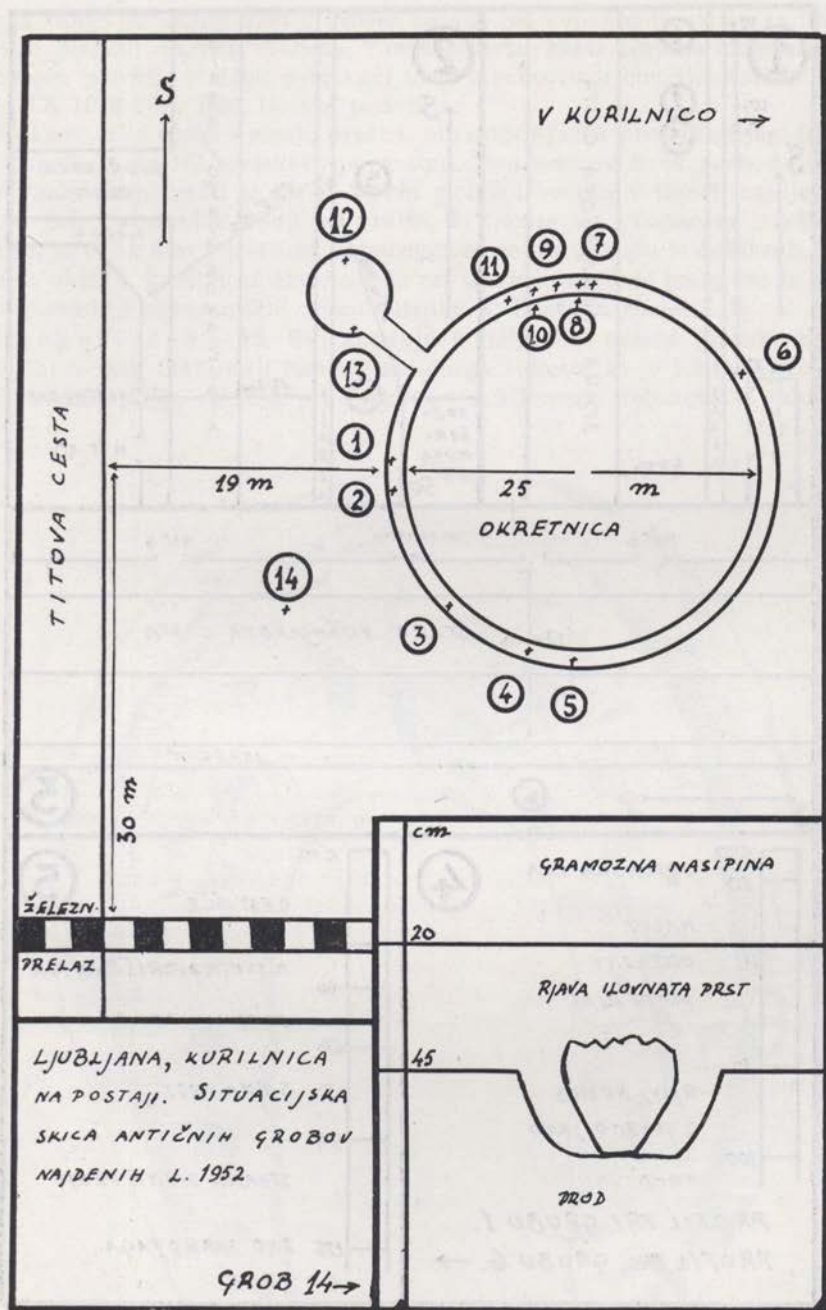
Gosposka ulica. V vzhodnem zidu ob stopnicah na izhodu Gosposke ulice na Cojzovo cesto je vzidan odlomek monumentalnega antičnega napisa iz apnenca; višina 24, širina 25, višina črk 15 cm. Na odlomku sta ohranjeni samo dve klinasto vrezani črki kvadratne oblike : N s piko ter del poševno haste, prejkone črke A.

Opozorilo N. Šumija, konzervatorja v MM. — J. Š.

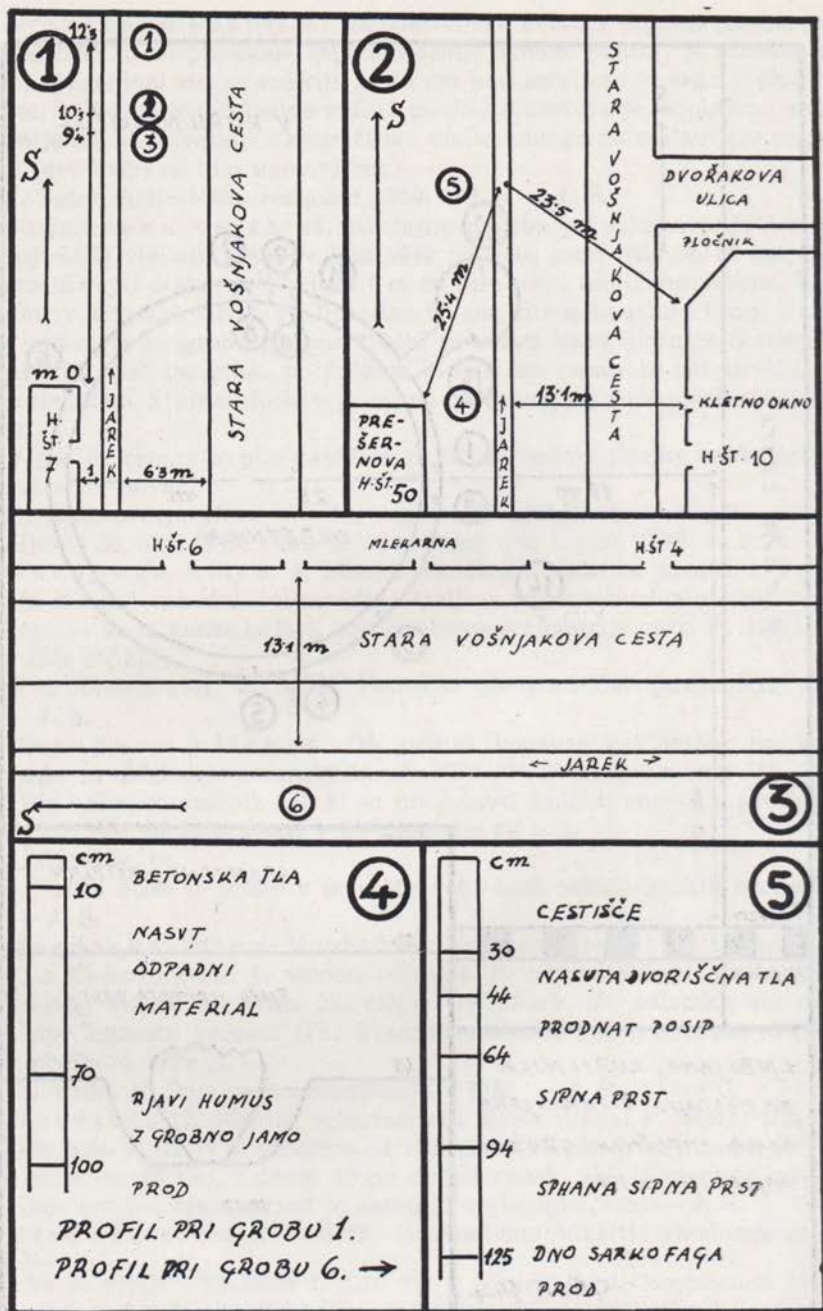
Gradišče 12. Manjša orientacijska sonda (kopal F. Stare) leta 1951 na dvorišču hiše št. 12 (5 m zahodno od vodnjaka, tik za drvarnicami) je pokazala samó en kulturni sloj, namreč 40 cm debeli rimski zid. V njem je ležalo nekaj odlomkov strešne opeke. Prod je začeljal v globini 1,2 m. — J. Š.

Gregorčičeva ulica 23. Sistematično odkritje vhodnega cestišča in

³ To so novci: 1 Claudius I. (RIC 74); 1 Maxentius; 1 Constantinus Mag. (Coh² 251 ali 254); 1 Constans I. (Coh² 15 var); 1 Constantius Gallus. Ker pa sedanji lastnik ne loči točno, kateri od naštetih so z arheološke točke Jospine Turnogradske ul. št. 2 in kateri z omenjene, jih moramo pač prišteti med material iz Emone brez točne lokalizacije.

Sl. 4

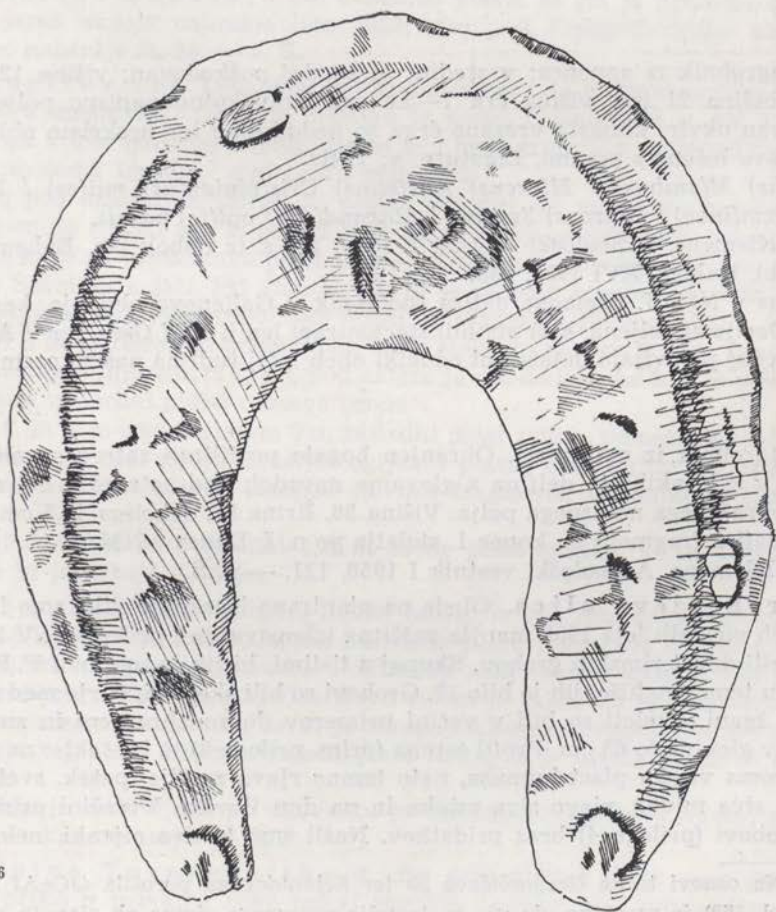

Sl. 5

južnega stolpa zahodnih vrat v ozidju Emone pri kopanju temeljev za novi del tiskarne Merkur (danes: Toneta Tomšiča) leta 1944. Najdba dopolnjuje W. Schmidovo poročilo o delni preiskavi vrat v zahodnem obzidju Emone (JOeAI XIX—XX 1919 Bbl. 159). Glavni podatki:

Makadamska cesta v mesto preči 1. obrambni jarek pred obzidjem (ki ga je bilo mogoče le do 1/3 preiskati) po nasipu. Šest metrov širok prehod pod obočkanimi zahodnimi vrati je bil za 30 cm globoko vrezan v temelj ozidja. Polno izdelan južni obrambni stolp ob vratih, ki bazira na vkopanem, razširjenem temelju, je velik 6 m v kvadrat; severnega so se pri odkopu le dotaknili. Čvrsta izdelava obzidja kaže sicer etapno delo pri gradnji, ne daje pa opore za sklepanje o morebitni kasnoantični obnovi utrdbe. J. Kastelic, rk. — J. Š.

Gregorčičeva 25. Pri kopanju temeljev za palačo Planske komisije (h. št. 25) so leta 1947 našli temelje antičnega zidovja, ki je 1,8 m štrlelo iz zahodnega emonskega obzidja proti zahodu. J. Klemenc domneva v zidovju te

Sl. 6

melje stolpa, ki naj bi stal kakih 30 m od zahodnih vrat proti severu.⁴ V teh temeljih so bili kot gradbeni material vzdani razbiti kosi spomenikov št. 1—3.

1.

Nagrobnik iz sivega apnenca; razbit na šest kosov, manjka zgornji del višina 115, širina 90, debelina 22 cm; višina črk 5,5—4,3 cm. Črke so vrezane klinasto, besede in okrajšave dosledno ločene s pikami. Napisno polje obdaja profiliran okvir. Danes v NM.

— J / *Pudenti Brix(ia) / mil(iti) coh(ortis) II. pr(aetoriae) 7 (centuria) / Grani mil(itavit) an(nis) VII / vixit an(nis) XXV t(estamento) f(ieri) i(ussit)*.

J. Klemenc, Arheološki vestnik I 1950, 113 s. (z risbo); isti, Ephemer. inst. archaeol. Bulgar. XVI 1950, 232.

Klemenc spravlja kohorto v zvezo z zadušitvijo upora pri Nauportu leta 14 (Tac. ann. I 24) in datira nagrobnik v leto 14 po n. š., čemur pa B. Saria, Historische Zeitschrift 174 1952, 625 ugovarja.

2.

Nagrobnik iz apnenca; v sredini in spodaj poškodovan; višina 129, širina 68, debelina 21 cm; višina črk 7—5,5 cm. Pravokotno napisno polje obdaja profiliran okvir; klinasto vrezane črke so nedosledno ter neskrbno oblikovane, okrajšave ločene s pikami. Ligature: v. 7: it.

D(is) M(anibus) / M(arcus) Aur(elius) Cris(pinian(us) mil(es) / leg(ionis) XIII Gem(inae) / M(arcus) Sentius / Alexand(er) / opt(io) posuit.

J. Klemenc, Arheološki vestnik I, 1950, 119 s. (z risbo); isti, Ephemer. inst. archaeol. Bulgar. XVI 1950, 233.

Danes v NM. J. Klemenc datira spomenik v Galienovo obdobje, ker je bila tedaj Dacija zgubljen, kjer sta bili stacionirani legiji XIII Gem. ter V Maced. in se od tedaj pojavljajo detaširani oddelki obeh legij tudi na našem ozemlju.

3.

Nagrobnik iz marmorja. Ohranjen bogato profiliran zatrep s peterolistno rozeto v zaklinkih sta delfina z glavama navzdol; pod zatrepom del z girdandami okrašenega napisnega polja. Višina 56, širina 81, debelina 11,5 cm. J. Klemenc datira fragment na konec 1. stoletja po n. š. Danes v NM.

J. Klemenc, Arheološki vestnik I 1950, 121. — J. Š.

Groharjeva ulica. Glede na planirano izgradnjo vile, smo izvršili v poletnih mesecih leta 1959 manjša zaščitna izkopavanja (priloga 6). V tem času smo našli devet rimskih grobov. Skupaj s tistimi, ki jih je ugotovil P. Petru pri kopanju temeljev hiše, jih je bilo 17. Grobovi so bili skeletni, štirje med njimi pa so bili žgani. Skeleti so bili v večini primerov dobro ohranjeni in smo nanje zadeli v globini do 65 cm. Profil terena (prim. prilogo 5) je bil takle: na površini razmeroma visoka plast humusa, nato temno rjava zemlja, pesek, svetlo rjava mivka, siva mivka, rjava siva mivka in na dnu ilovica. V večini primerov so bili grobovi (priloga 4) brez prdatkov. Našli smo le dve oljenki, nekaj kera-

⁴ Na osnovi točke Gregorčičeva 23 ter Schmidovega poročila (JOeAI XIX-XX 1919 Bbl. 159) je razvidno, da gre za temelje severnega stolpa ob glavnih emonskih vratih v zahodnem ozidju.

mike in dva novca. Kot slučajno najdbo moramo omeniti najdeno mandibulo s prirjavelim bronastim novcem.

Poleg izkopa omenjenih grobov smo naredili še dve sondi v smeri proti rimskemu obzidju. Iskali smo morebitne ostanke rimskega obrambnega jarka ter terme. Ker je bil teren že prej prekopan, nismo zasledili nikakih ostankov fortifikacije. — **S. P.**

Grudnovno nabrežje 9. Kanalizacijski jarek, ki je bil izkopan leta 1952 vzdolž vsega nabrežja, je na nekaterih, predvsem opisanih mestih prerezal izrazito kulturne tako prazgodovinske, kakor antične in srednjeveške sloje (opis slojev glej: Prazgodovinsko obdobje, Grudnovno nabrežje št. 9).

Antični sloj sega kompaktno nekako 12 m od zahodnega roba ograje hiše št. 9 proti zahodu (sl. 2 zgoraj); od 12. metra dalje pa sloj ni več strnjen, večkrat je pretrgan, sem in tja leži v njem posamična črepinja ali večji apnenčast kamen. Sloj ima med obema hišama enakomerno globino okoli 100 cm pod površino. — **J. Š.**

Grudnovno nabrežje 23. Omembo plasti, ki jih je prerezal kanalizacijski jarek vzdolž nabrežja leta 1952, glej pod Prazgodovinsko obdobje, Grudnovno nabrežje št. 23. — **J. Š.**

Jakopičev vrt. Leta 1950 je Narodni muzej v Ljubljani sondiral teren na območju insule XV. Okvirne podatke je podal S. Gabrovec v AV 6, 1955, 134 sl. in ga v tem poročilu dopolnjujemo le z opisom profila, ki je pri takratni objavi pomotoma izpadel (glej profil priloga 2).

Takoj pod današnjim zidom, ki zapira vzhodni del vrta, smo zadeli 20 cm pod nivojem na rimski zid, ki sega 1,17 m od današnjega zidu proti zahodu. Takoj za zidom je na vrhu tanka plast ometa, nato pa se začenejo večji kamni, ki sodijo po Schmidu k ježi. Pri globini 1,30 m se začenejo humozni vrinek, nakar se pri 1,50 m nadaljujejo ruševinske plasti, ki segajo do globine 2,70 m, kjer se zid razširi z 20 cm širokim podzidkom. Nato sledi do globine 3,20 m znova humozna plast (zgodnjeantični nivo), pod katero je vse do globine 3,30 m mivka, ki se nadaljuje v sterilni plasti rečnega proda.

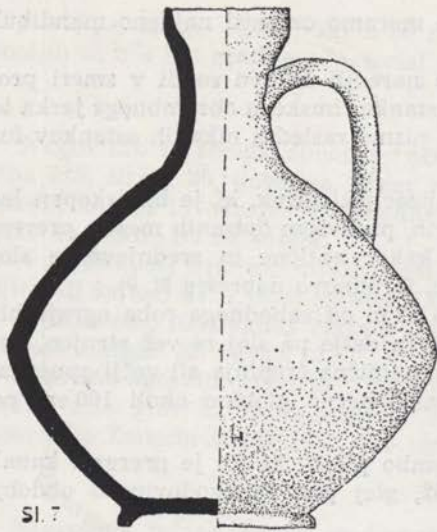
Med 8. in 9. m smo v globini 9 m zasledili plast zidine, pomešane z ometom, pod katero sega tudi dvoje izrazitih ogljenih plasti, brez kulturnih ostankov, pač pa smo nad črno plastjo izkopali številne fragmente keramike in živalskih kosti.

Na 12 m sonde se v globini 1,25 m začne plast estriha, ki se kompaktno nadaljuje in je debela 1—2 cm.

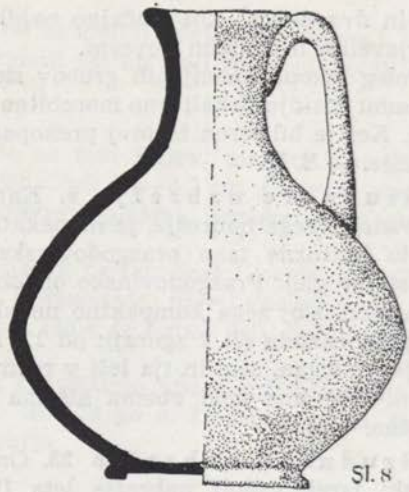
Pri 18 m profila smo v globini 1,70 m zadeli na vrh zidu grajenega iz lomljenca, nad katerim je bila kulturna humozna plast, pomešana največ z opeko in neznatnimi fragmenti keramike. Podstavek zidu tvori v globini 2,80 m nekakšen profiliran arhitektonski člen. Pred zidom je v profilu opazna uglobitev, za katero moremo domnevati, da so jo izkopali kasneje. Zahodno od zidu se je nadaljevala v globini 2,20 m strnjena plast tlaka, ki je prešla pri 20 m v mozaični pod.

Poročilo je sestavljeno po dnevniku in dokumentaciji S. Gabrovca, spravljeno v Narodnem muzeju. — **S. P.**

Josipine Turnograjske 2. Pri zakloniščnih delih med preteklo vojno je prišlo v privatne roke nekaj rimskih novcev; glej arheološko točko št. 26 op. 3. — **J. Š.**

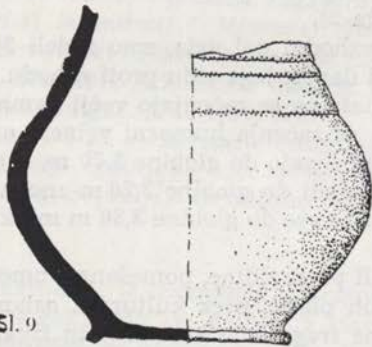

SI. 7

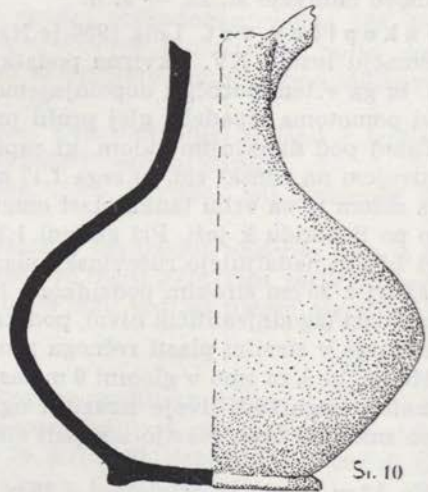

SI. 8

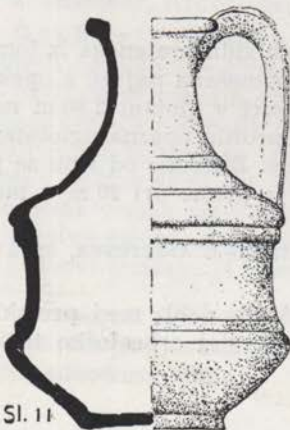
B 12 Bod

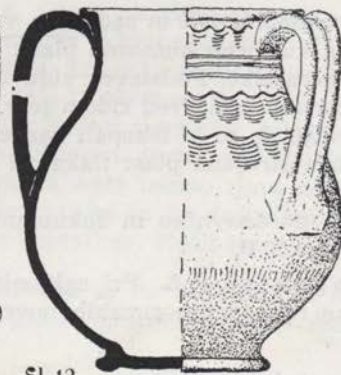
SI. 9

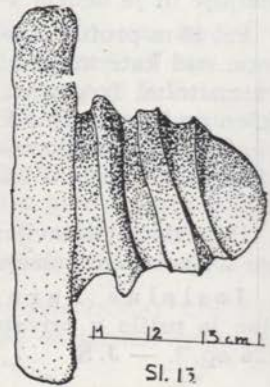
SI. 10

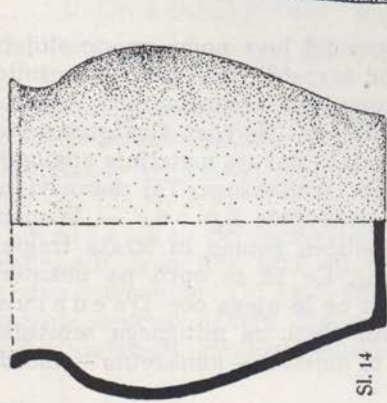
SI. 11

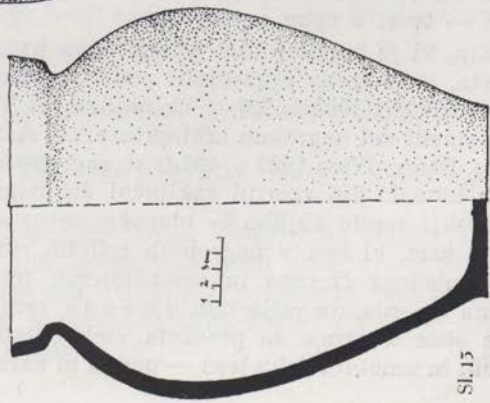
SI. 12

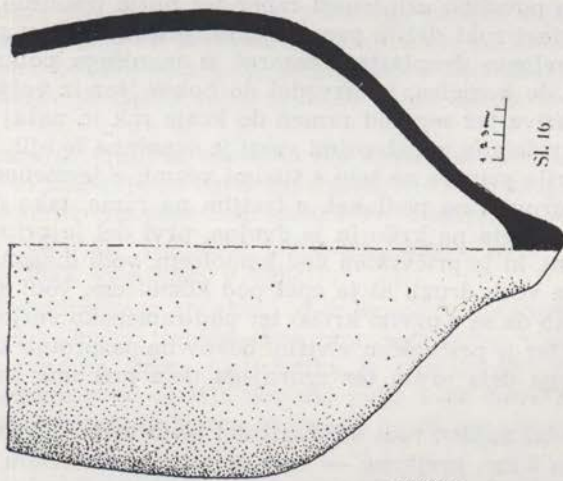
SI. 13

Sl. 14

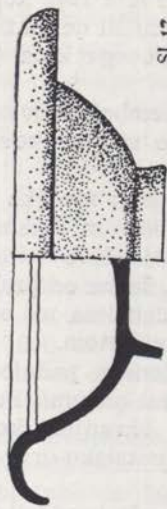

Sl. 15

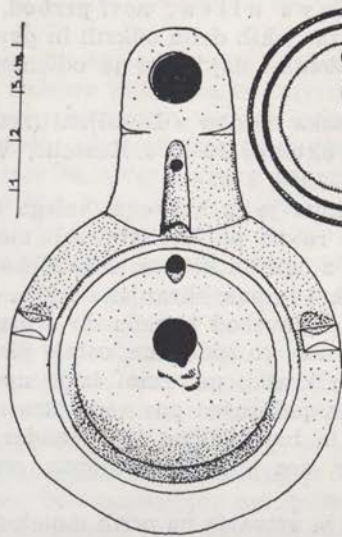
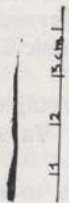

1111

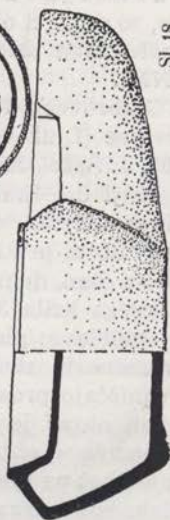
Sl. 16

Sl. 17

Sl. 18

Kardeljeva-Wolfova ulica, novi prehod. Ko so leta 1948 kopali cestišče, so delavci ob kanalizacijskih delih odkrili in povsem uničili del antične nekropole. Med slučajno rešenimi najdbami je odlomek Ikarovega kipa (danes v NM).

S. G(abrovec), Nova rimska najdba v Ljubljani (zgolj omemba); Slovenski poročevalec (Ljubljana), 30. oktobra 1949. J. Kastelic, Varstvo spomenikov II, 1949, 87. J. Šašel, Kronika 6, 1958, 7 sl. 4.

Zgornji del Ikarovega kipa je iz krhkega, belega marmorja; manjka del od bokov navzdol, odbit je ravno po žlebasti meji med trebušnim delom in kolkom, odbita je tudi roka z desnim krilom, odkrušeno je dalje: levo krilo po robu, leva dlan, delno nadlaket in nos; ohranjena višina 47 cm, širina od prsi do kraja levega krila 39, višina glave od temena do vratu 13, debelina na boku 14 cm. Obdelava: gladke ploskve so spolirane, ostale klesane z dletom.

Pramenasto skodrani in kratko prirezani lasje upodobljenega padajo na čelo in puščajo prost le ozek, polkrožen pas nad ostro rezanimi obrvmi. Polno oblikovan obraz je ovalen in helenistično lep. Vendar kaže ohranjeni koren nosu »negrško« oblikovanje, nos je namreč močan, prej orientalsko-orlovsko izstopajoč kot pa klasičen.

Vleknjeno vzravnana drža ustvarja na prsih napetost kože, da je videti pod rahlo vzvalovljeno površino usločenost reber ter mišic trebušne partije. Vzpo-redno nazaj stegnjeni roki držita peresni krili, pripravljeni v zamah.

Krilo je sestavljeno dvoplastno, namreč iz manjšega polkrožnega krilca, ki sega od ramen do komolca, in navzdol do bokov, ter iz večjega, ki leži na spodnjem, ga prekriva ter sega od ramen do kraja rok in nazaj do bokov. Peresa detajlno niso izdelana, z žlebastimi vrezi je označena le njih lega. V tehničnem pogledu je krilo pripeto na telo s štirimi vezmi: z jermenom, ki pričvršča krilo na dlani, z drugim na podlaket, s tretjim na rame, tako da gre vez pod pazduho. Četrta je opeta na krilo in je dvojna, prvi del je pritrjen nad, drugi pod komolcem; tisti, ki je pričvrščen nad komolcem, vodi diagonalno prek nadlakta do ramenske vezi; drugi, ki je opet pod komolcem, vodi spet diagonalno prek nadlakta (tako da se s prvim križa) ter pod ramensko vezjo čez rame, diagonalno prek prsi ter je pričvrščen v višini bokov na nasprotno krilo.

Okoli spodnjega dela vratu ter zgornjega dela prsi ima ovito ruto, ki je padala nazaj.

Poleg kipa je bil najden tudi mišičasti del levih meč od kolena do gležnja; višina 14, debelina 6 cm; prejkone — vsaj po merah, materialu in legi najdbe sodeč — tvori z njim enoto.

Kip, ki je bil, kot kaže poleg njega najdeni del leve noge, prosto stoječa plastika, si je treba predstaviti podobno kakor zagrebškega Ikara (Brunšmid, VHAD NS VII 1903/4, 229 n. 33; najden pri Vugerskem blizu Zagreba), namreč kot sestavni del nagrobne arhitekture. Gl. A. Schober, Die röm. Grabsteine von Nor. u. Pann., Wien 1923 p. 166 (s sl. zagrebškega), ki navaja nadaljnje analogije in jih tolmači kot zgornji zaključni del nagrob. arhitekture. Tej domnevi ne nasprotuje mesto najdbe — območje severne nekropole E m o n e — še manj pa mit sam, ki ima v nagrobnih reliefih simboličen pomen in izraža tragiko smrti mladega človeka in neizpoljenih teženj. Če bi se oprli na nekatera antična mnenja, da velja tudi I k a r u s sam in ne le njega oče D a e d a l u s, ki ga obče smatrajo za praočeta vseh umetnih obrti, za mitičnega začetnika obrtnih in umetnih del v lesu — potem bi nam to dejstvo — konkretno — morda

celo dovoljevalo sklep, da je imel pokojnik, na čigar grobu je kip stal, ožjo zvezo z obrtništvom.

Izmed vseh znanih upodobitev odgovarja s tehnične strani, predvsem glede načina pripenjanja kril, našemu kip Ikara iz Smyrne (S. Reinach, Rép. stat. II, 1909 p. 810, 5), ki ima sicer roke proste, vendar so krila na prsi pripeta povsem analogno kot pri emonskem; isto velja za rimskega (S. Reinach, Rép. rel. III, 1912 p. 134, 5, 6); upodobitev že mrtvega Ikara na reliefu v Carnuntumu (S. Reinach, Rép. rel. II, 1912 p. 124, 2) pa kaže predvsem enako tehniko pričvrščanja na roko. Zanimiva je dalje podobnost v oblikovanju obraza in pričeske (kolikor je o tem na podlagi risbe možno presojati) v že omenjenem rimskem Ikaru.

Najkonkretnjši pa ostajata do nadaljnjega le dve analogiji: ena iz Poetovione (M. Abramič, Poetovio, Ptuj 1924 p. 63 n. 50), druga iz Akvinka (AEM XIII 1890, 47 = S. Reinach, Rép. stat. III 145, 1). Na ti dve, ki ležita tako rekoč tudi ob isti cesti kot emonski, ob cesti Aquileia—Emona—Poetovio—Savaria—Aquincum, bo predvsem treba navezati nadaljnje raziskave.

Za emonskega Ikara bi v knjigi vzorcev, ki jo je porabljal kamnosek, morali seveda iskati kak helenistični vzorec. Da pa je kopija vendarle tako dobro uspela, tako da daje delno vtis samostojne umetniške stvaritve, kar je v naših krajih redko, kaže na dobro šolano roko emonskega obrtnika. Naj podčrtam na tem mestu uspešno izvedbo realistično podanega obraza. Njegova celota prepričljivo izraža smelo tragiko: ne samo z vglobljenima kotičkoma ozkih, močnih ustnic v sicer polno oblikovanih licih, ampak tudi z nesimetrično oblikovanima očesoma, od katerih je desno rahlo zoženo, kakor bi ga svetloba premočno zadela.

Naključje nam je s kipom ohranilo lep spomenik emonskega obrtnika iz obdobja nekako od Klavdija do Antoninov (datirano na podlagi dejstva, da sodi večina grobov severne emonske nekropole v to obdobje). — **J. Š.**

Kolodvorska 17. Odlomek rimskega kamna, ki so ga našli pri podiranju hiše leta 1952, vzidanega v temelju.

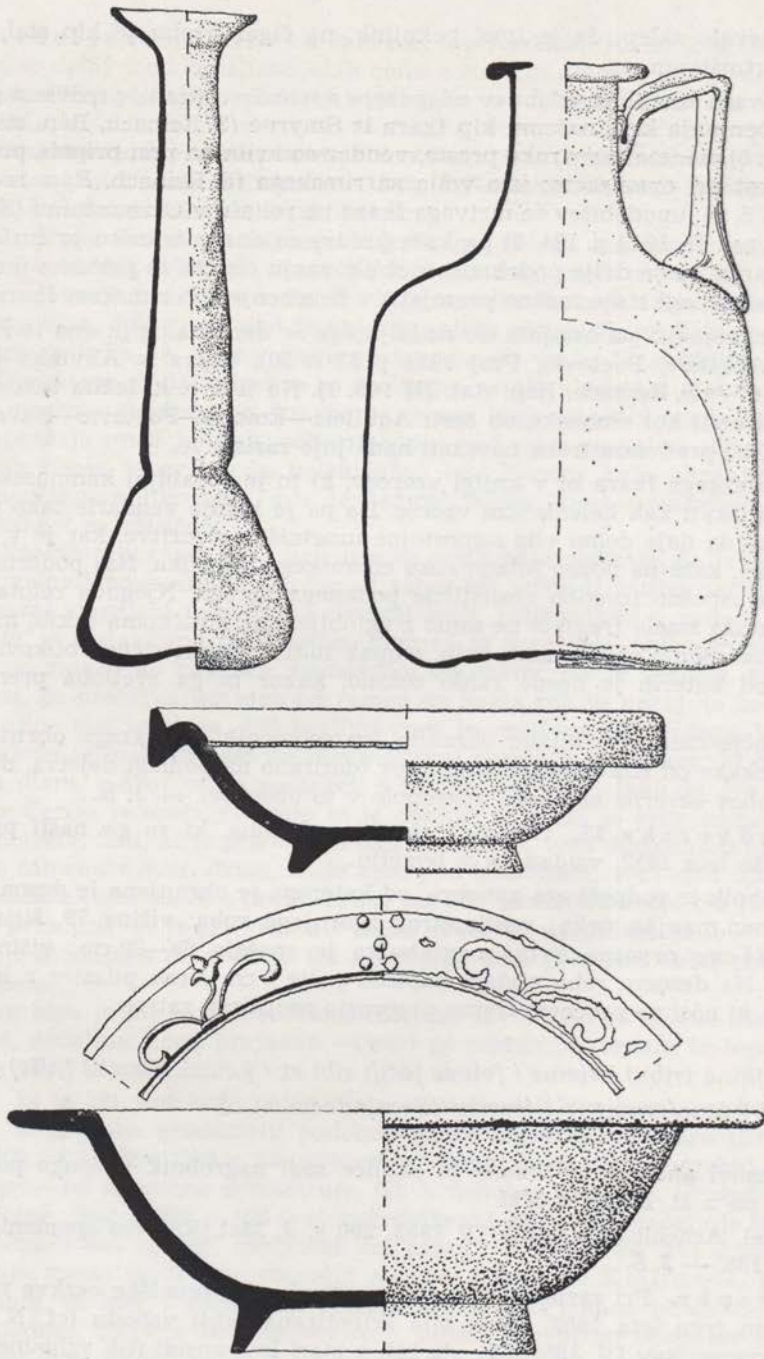
Nagrobnik iz podpeškega apnenca, od katerega je ohranjena le desna zgornja četrtina; manjka nekaj centimetrov zgornjega roba; višina 79, širina 32, debelina 24 cm; prvotna širina nagrobnika je znašala 60—70 cm; višina črk 5—3,5 cm. Na desnem robu obdaja napisno polje 5 cm širok pilaster z listnim kapitelom, ki nosi na prečnem tramu preprosto profiliran zatrep.

[..... *Ve*ll(ina tribu) *Primus* / [*vivus feci*]t sibi et / [..... *S*)*ex*(ti) *f*(ilio) *patr*(i) / [...]*reti* / [*ann*(orum) ...] *fratri* / [*Secu*]ndae

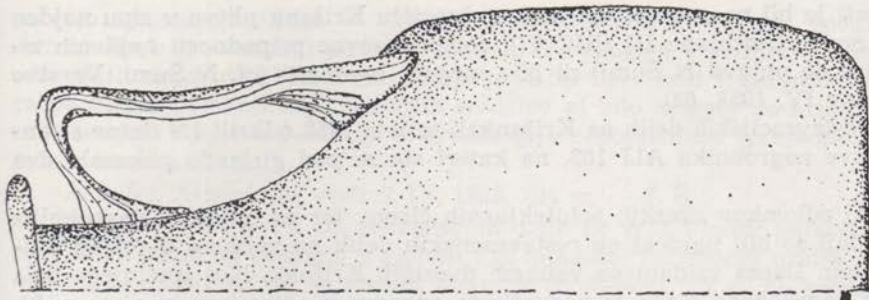
Na osnovi analogij iz Emone in okolice sodi nagrobnik v drugo polovico 1. stoletja po n. št. Danes v MM.

J. Šašel, Arheološki vestnik IV 1953, 290 s. J. Mal, Varstvo spomenikov 4, 1951—52, 138. — **J. Š.**

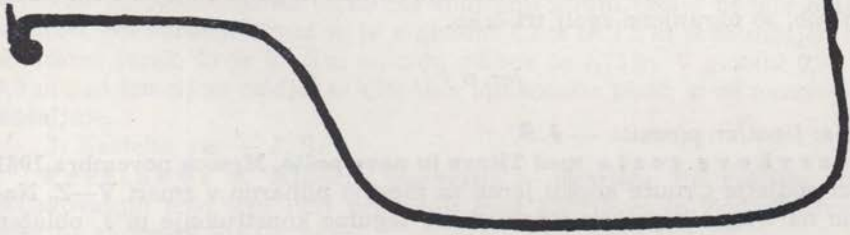
Križanke. Pri raziskovanju starega tlorisa Križevniške cerkve na Napoleonovem trgu leta 1952, ki je bila orientirana proti vzhodu (cf. N. Šumi, Varstvo spomenikov IV, 1953, 62), sta bili v stari levi apsidi (tik vzhodne stene današnje cerkve) odkriti dve sicer nekarakteristični rimski plasti, ki sta pa vendar vsebovali odlomke stenske slikarije.

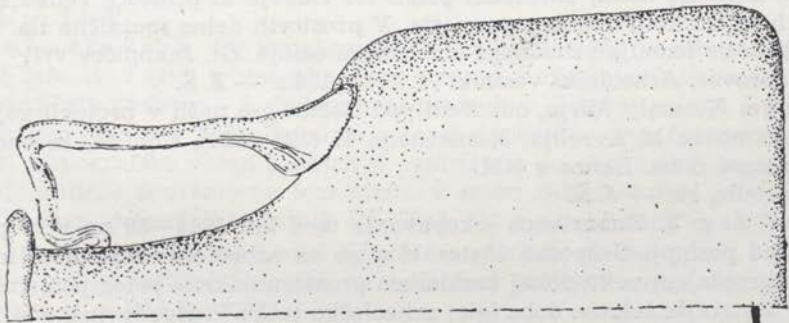
Sl. 19—22

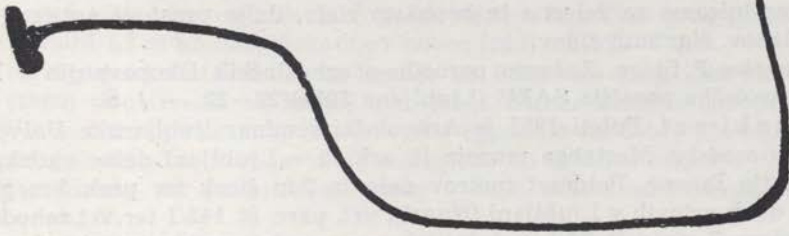
Sl. 24

— 1 | 2 | 3 cm. —

Sl. 25

Hkrati je bil na znotranjem malem dvorišču Križank plitvo v sipu najden bronast novček Gordijana III (RIC 67), dočim časovne pripadnosti najdenih zidov (tloris bo objavil N. Šumi) ni bilo mogoče ugotoviti (cf. N. Šumi, Varstvo spomenikov IV, 1953, 63).

Pri restavracijskih delih na Križankah so leta 1952 odkrili 1/4 desne stranske ploskve nagrobnika AIJ 183, na kateri sta se pod girlando pokazala dva delfina.

Nekaj odlomkov rimskih arhitekturnih členov ter en odlomek nagrobnika (glej spodaj) so bili najdeni ob restavracijskih delih na velikem dvorišču Križank v sipu. Danes vzdani na velikem dvorišču Križank. Kos spodnjega dela prejkone nagrobnega bloka iz podpeškega apnenca z odlomkom napisa; v. 21, š. 26, db. 21, v. č. 4 cm. Od klinasto vrezanega napisa, ki ga je obdajal 1 cm visok, plastičen rob, so ohranjene zgolj tri črke:

Jer. p / l

Morda: [-pat]er. p(osuit). — J. Š.

Masarykova cesta med Titovo in novo pošto. Meseca novembra 1961 so delavci podjetja Črnuče kopali jarek za mestno plinarno v smeri V—Z. Naleteli smo na 7 žganih grobov s pridatki; 6 tegulne konstrukcije in 1, obložen s kamnitimi bloki apnenca. Kamniti grob so delavci uničili, vendar smo rešili nekaj stekla in keramike. — Lj. P.

Mirje 2—4, parc. št. 64. Zaradi planirane gradnje poslopja Filozofske fakultete je začel NM na zakoličenem prostoru tako imenovanega »Jakopičevega vrta« (= jugovzhodni ogel Emone) leta 1950 zaščitna izkopavanja, ki niso prišla prek prvih, pravokotno križajočih se orientacijskih jarkov po sredi zemljišča. Jarka sta narezala dokaj emonskih plasti ter zidovje in prostore velike stavbe v jugovzhodnem kotu obzidanega mesta. V prostorih delno mozaična tla. Jarek je segal tudi do temelja vzhodnega emonskega ozidja. Gl. Jakopičev vrt!

S. Gabrovec, Arheološki vestnik VI, 1955, 134 s. — J. Š.

Mirje. V zemlji Mirja, odvoženi pod Rožnik, so našli v pretekli vojni po en bronast novček M. Avrelija, Konstancija II (323—361), Coh 44, in enega iz Konstantinove dobe. Danes v NM.

J. Kastelic, rk. — J. Š.

Novi trg 3. Znanstvena izkopavanja med leti 1948—50 na vrtu palače SAZU (med poslopji Gosposka 13 ter 13 a) so na arheološko težavnem in tudi v visokem srednjem veku dokaj zazidanem prostoru odkrila poleg pomembnega grobišča iz starejše železne dobe (glej arheološko točko Prazgodovinsko obdobje, Novi trg 3) tudi nekaj zanimivih rimskih slojev z dokaj drobnimi najdbami ter dvema topilnicama za železno in bronasto rudo, dalje prostore antičnega poslopja, tlakov, stavnih zidov.

J. Korošec-F. Stare, Začasno poročilo o arheoloških izkopavanjih v Ljubljani, Arheološka poročila SAZU (Ljubljana 1950) 22—22. — J. Š.

Nunski vrt. Poleti 1952 je Arheološki seminar ljubljanske Univerze z denarnimi sredstvi Mestnega muzeja in arhiva v Ljubljani delno raziskal severno ozidje Emone. Petdeset metrov dolg in 2 m širok ter prek 5 m globok jarek na dveh vrtovih v Ljubljani (Nunski vrt, parc. št. 142/1 ter vrt zahodno od hiše Veselova 7, parc. št. 30/1; položaj izkopavanja je razviden na skici v spodaj citirani objavi), pod katerima poteka severno ozidje, je prinesel prvo razčlemba

razvoja emonskega ozidja — namreč stratigrafski in kronološki vpogled v 17 metrov širok 1. obrambni jarek za ozidjem ter vpogled v razmerje mestnih naselbinskih slojev do obrambnih. Delno je načel sicer tudi 2. obrambni jarek, ki ga pa zaradi pomanjkanja denarnih sredstev ni bilo mogoče do kraja izkopati, zato ostajata njegova funkcija in kronologija nepojasnjena (prejkone je nastal šele v kasni antiki).

J. Šašel, Arheološki vestnik IV, 1953, 294 ss. — J. Š.

Prešernova 10. Ob zakloniščnih delih na vrtu Vladne palače leta 1944 so našli 8,5 m od poslopja v globini 1,25 m na del zahodnega ozidja Emone in visok 1 m, debel 3,2 m; na mestni strani je izstopal za 0,5 m, na zunanji pa za 0,3 m. Jedro ozidja je bilo grajeno iz lomljencev — vmes redki prodniki — obloženo pa z obdelanimi bloki. Na znotranji strani ozidja ni bilo nikakih posebnosti. Na zunanji strani se je v globini 1,2 m in 1,5 m pred ozidjem začel obrambni jarek, ki je bil 3 m od zidu globok že 1,75 m. V globini 0,95 m (torej 0,3 m nad temeljem ozidja) se vidi bela apnenčasta plast, ki se navzven nejasno oddaljuje.

J. Kastelic, rk. — J. Š.

Prežihova 8. Klasična gimnazija — dvorišče. Pri zaščitno sondažnih raziskovanjih smo leta 1957 prekopali med Kidričevo in Župančičevo ul. več sond na skupnem arealu 74 m².

Južna tretjina parcele je del vrta, ostala površina pa je bila pred kratkim spremenjena v športno igrišče. Na slednjem ni bilo pomembnejših najdb, pač pa smo našli pod vrtom v temno rjavi kulturni plasti do globine 120 cm več fragmentov keramike in tegul.

Antične ostaline na tej parceli so sicer malenkostne, vendar je njihova prisotnost zanimiva. Poročilo je sestavljeno na osnovi dokumentarnega gradiva v MM. — Lj. P.

Puharjeva 3. Ob kanalizacijskih delih leta 1952 je bilo v neposredni bližini hiše št. 3 (glej situacijsko skico v spodaj cit. objavi) slučajno odkritih nekaj antičnih grobov — 2 skeleta brez pridevkov, 3 žgani pokopi s pripadajočimi žarami (danes v NM). Žgani so z novci datirani v prvo četrtino 1. stoletja po n. št. Topografsko važen podatek je zanimiv še posebej zaradi tega, ker kaže padanje antične površine na tem mestu v smeri zahod—vzhod.

F. Leben, Arheološki vestnik III, 1952, 310 s. (z risbami). — J. Š.

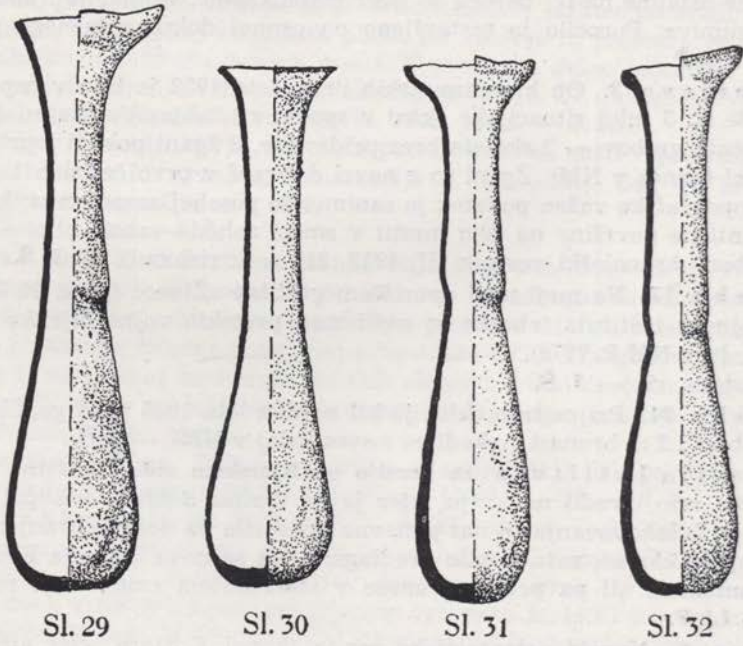
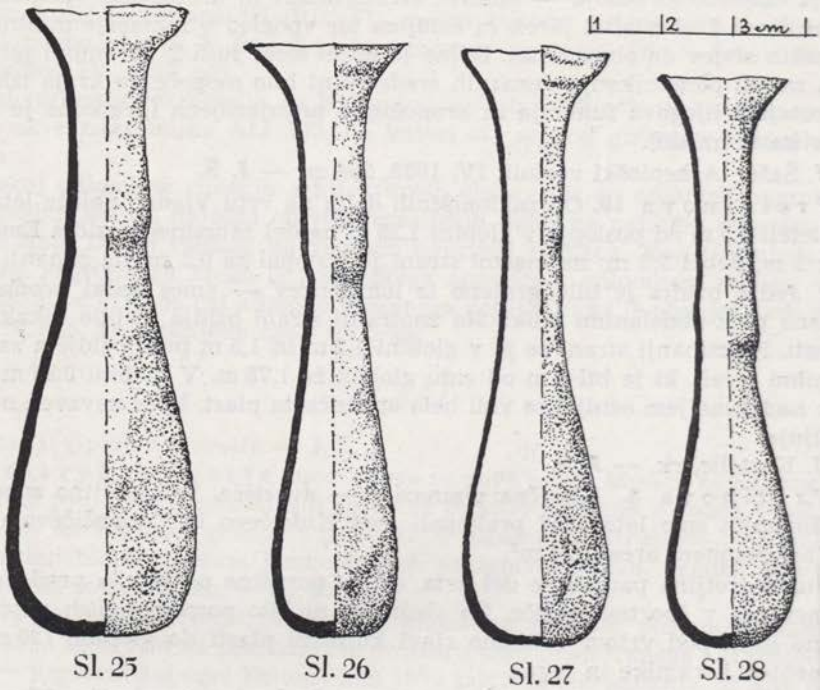
Rimska 17. Na meji med dvoriščem gostilne »Živec« (parc. št. 21/1) ter steno Strojnega inštituta tehnike so našli med preteklo vojno oljenko iz črne glin (inv. št. v NM R 7179).

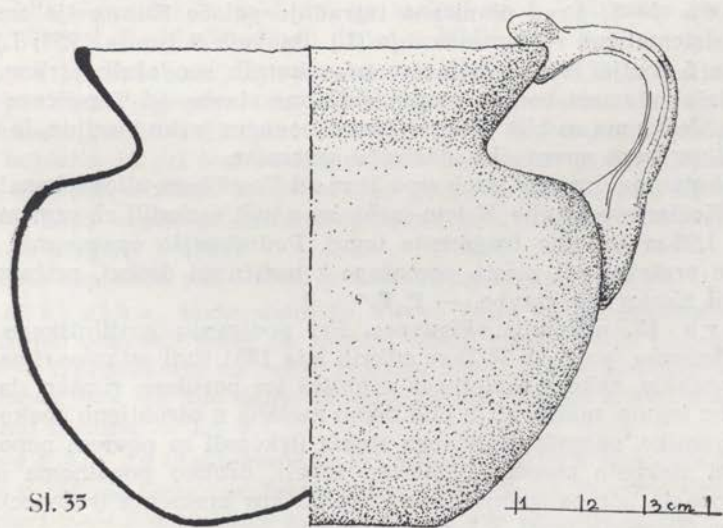
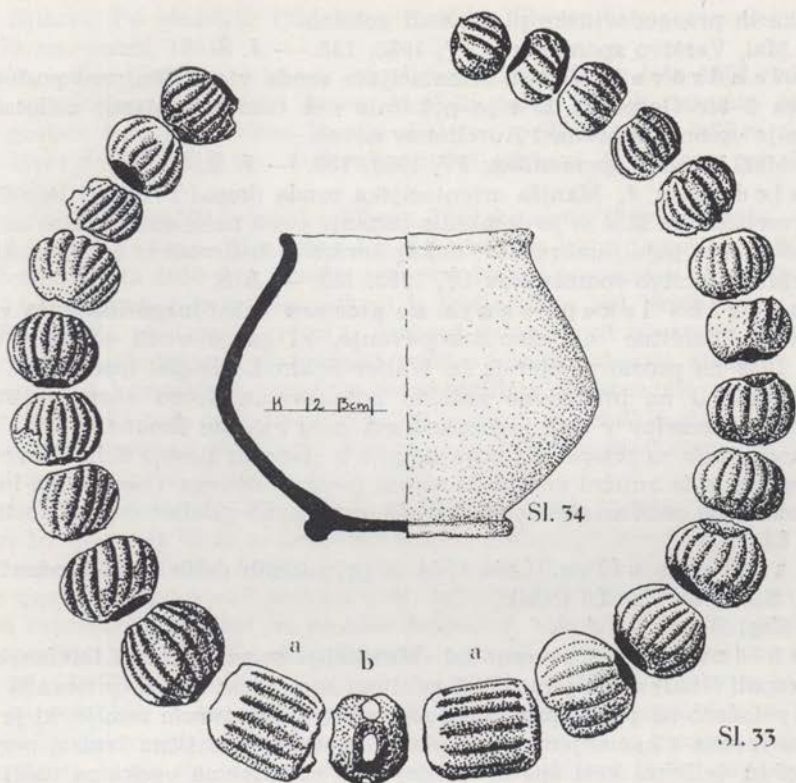
J. Kastelic, rk. — J. Š.

Rimska 24. Pri cestnih delih je bil najden leta 1935 pred gostilno »Lovec« v globini 1,2 m bronast Arkadijev novec (zdaj v NM). — J. Š.

Lokacija Inštituta za kemijo ob Rimskem zidu. Zaščitna izkopavanja (1960) smo izvedli na kraju, kjer je že Walter Schmid odkopal antični insuli VII in I. Izkopavanja so nas ponovno opozorila na dobro ohranjeni insuli in pripadajočo kloako, zato je bilo predlagano, da se nova lokacija Kemičnega inštituta umakne, ali pa pravilno vnese v stari sistem emonskega mestnega tlorisa. — Lj. P.

Rožna 8. Manjša orientacijska sonda (kopal F. Stare, glej arheološko točko Prazgodovinsko obdobje, Rožna ulica 8) leta 1952 je pokazala poleg sred-

njeveške in prazgodovinske plasti tudi antično.

J. Mal, Varstvo spomenikov IV, 1953, 138. — J. Š.

Salendrova 2. Manjša orientacijska sonda v cestišču med poslopji Salendrova 2 ter Gosposka 13 a je pokazala več časovnih plasti: nedotaknjena antična je vsebovala bronast Aurelianov novce.

J. Mal, Varstvo spomenikov IV, 1953, 138. — J. Š.

Saledrova 4. Manjša orientacijska sonda (kopal F. Stare) leta 1952 na sredi dvorišča hiše št. 4 se je dotaknila zunanje stene neke antične stavbe. Drobne najdbe: več tegul, imbreksov, dokaj keramičnih drobcev, nekaj stekla.

J. Mal, Varstvo spomenikov IV, 1953, 138. — J. Š.

Sondažna izkopavanja na prostoru Tekstilnega inštituta v Snežniški ulici. Zaščitno sondažno izkopavanje, ki ga je vodil arheolog Vinko Šribar 1959 na prostoru, kjer je že Walter Schmid odkopal insulo VII, je ponovno opozoril na intenzivno antično poselitev in dobro ohranjenost arhitekturnih elementov v tem jugozahodnem delu antične Emone.

Izkopavanja so prispevala nove detajle k staremu tlorisu Schmidove insule VII. Vendar je ta antični kompleks zaradi lokacije novega Tekstilnega inštituta za prezentacijo antične stavbe uničen. Dokumentarno gradivo hrani Mestni muzej. — Lj. P.

Staničeva ulica. Leta 1944 so pri uličnih delih našli bronast novce Valentinijana II; Coh 26 (NM).

J. Kastelic, rk. — J. Š.

Šubičeva 1. Tik severno od »Muzikalij« so pri montaži telefonskih vodov izkopali (1957) večjo jamo. Pod asfaltom so pri tem zadeli (priloga 9) na kamene, položene na plast apna. Sledi sloj rjave subhumozne zemlje, ki je v globini 1 m ločena s kamenjem v dve plasti; spodnja je antična črnica, pomešana z drobci in velikimi kosi opeke. V njej smo nad dvema opekama našli fibulo (T. IV, 8). V globini 1,40 m je vodoravna 2—4 cm debela plast oglja. — P. P.

Titova 1—3. Pred planirano izgradnjo palače Konzorcija smo izvršili leta 1957 sistematično rekognosciranje (Lj. dnevnik 9. junija 1957; Lj. pravica 2. junija in 5. junija 1957) s pomočjo pravokotnih sondažnih jarkov. Osnovni jarek je držal v smeri bodoče osemnadstropne stavbe od Tomšičeve do Šubičeve ulice. Večinoma so bile plasti v tem osnovnem jarku sterilne, le tu in tam smo zadeli na črepe novoveške glazirane keramike.

Pravokotno na osnovni jarek smo 31 m od Tomšičeve ulice izkopali še jarek B, vse do Kozlerjeve stavbe. V tem jarku smo tudi zasledili ob samem poslopju v globini 1,25 m številne fragmente tegul. Podrobnejša opazovanja so pokazala, da je pretežni del plasti, pomešane z antičnimi drobci, pričakovati šele pod temelji Kozlerjeve stavbe. — P. P.

Titova 13, nekdanji »Figovec«. Pri podiranju gostilniškega poslopja starega »Figovca« (parc. št. 58/2) so odkrili leta 1951 tudi ostanke rimskega žarnega pokopališča, nekega skeletnega grobišča ter porušeno rimsko stavbo.*

Najdbe: tegule, malta, ki je bila delno mešana z zdrobljeno opeko, odlomki rimske keramike, odlomki antičnega stekla (izkopali so povsem nepoškodovan zgornji del steklene posodice), železen žebelj, drobno popolnoma ohranjeno rimsko bronasto iglo za spenjanje in obdelan kos kremenca (roženec). Našli so tudi mnogo človeških kosti, a že v sekundarni legi.

* Prejkone gre za ostanke zidanih grobnic.

F. S(tare), Po sledovih ljudskega izročila; Slovenski poročevalec (Ljubljana) 21. novembra 1951.

Pri rušenju, planiranju in pri kanalizacijskih delih so leta 1952 našli pod hlevom nekdanjega »Figovca« (parc. št. 57/2) poleg redkih, izrazito antičnih žganih grobov tudi zelo veliko število skeletov, približno 0,5—0,75 m pod površino, torej dokaj višje, kot so ležali antični grobovi. Pridatkov pri skeletih niso opazili.

Povedal J. Korenčič, zidar, Ljubljana, Ižanska cesta 459, nova hiša. — J. Š.

Titova cesta — Mercedes. Pri delu za nov izkop temeljev je bagerist zajel in odkril leta 1959 dva rimska grobova. Nekaj predmetov so pri tem razbili. Pri nadaljnjem delu pa smo odkrili še šest grobov. Vsi, razen enega, so bili žgani. Po številu pridatkov sodijo ti grobovi gotovo med bogatejše. Predvsem smo našli veliko balsamarijev (opisani bodo v posebni objavi), stekleno žaro s pokrovom, več keramičnih posod iz terre sigillate in bronasto zapestnico. V grobu 2 smo našli tudi novce Augusta. Vsi grobovi so ležali v globini 1,5—2 m, v temno rjavi humozni plasti, nad katero je bila debela plast grušča. Predmeti so inventarizirani v NM pod R 8329—8361. — S. P.

Titova cesta 25—27, palača Gradis. Pri izkopavanjih temelja za palačo Gradis (parc. št. 46/2) so leta 1952 uničili mnogo grobov iz antične nekropole. V zahodnem profilu temeljnega izkopa (glej situacijo na sl. 3 levo) je bilo mogoče ugotoviti sledove 18 grobnih jam, katerih pridevki so bili pa že uničeni oziroma razneseni, nekateri, ki pa niso določljivi, so med sl. 7—35. Grobovi so bili povprečno 1,8—2 m globoko, vkopani v prodna tla. Razen grobov št. 1, 3, 4, 6, 7, 16, 17, 18, ki so bili s tegulami obloženi in zaščiteni, kakor je bilo razvidno po ostankih v prerezu plasti, so bili enostavni vkopi. Groba 2 in 5 sta po pripovedovanju imela dobro ohranjene predmete v kamniti, skrinjasti žari-pepelnici, ki pa sta bili pri delih razbiti in zgubljeni, nekaj predmetov iz njiju, ki pa niso določljivi, je med sl. 7—35. Kar je s tega prostora rešenih predmetov, so bili ohranjeni in zaščiteni po zaslugi prof. J. Mihevca ter njegovih študentov. Glej sl. 7—35. (Predmeti danes v MM). — J. Š.

Titova 25. Pri razširjanju dvorišča na Titovi cesti 25 so julija leta 1959 zadeli na pet rimskih grobov. Okoliščine najdbe so pokazale, da je nad rimsko plastjo temno rjave barve še plast debelejšega in drobnejšega proda, ki jo je odstranil buldožer in pri tem močno poškodoval večino grobov. Odkopali smo tri žgane grobove, obdane z opeko, dva grobova pa sta bila brez žganine. V vseh smo našli bogate pridatke, med njimi žare, oljenke, skodele in manjše lončke (Arh. pregled 1, 1959).

Približno 8 m širok pas ob hiši je ostal neprekopan. — S. P.

Agrotehnika, bivše dvorišče Titove ceste št. 29. Meseca novembra 1961 so strojno odkopali jarek ob severni fasadi stavbe št. 29 (Bavarski dvor) v smeri V — Z pravokotno na veliki kolektor smeri S — J. Evidentirali smo tri žgane grobove; dva sta bila delno uničena zaradi pritiska bagra, v tretjem pa je bila samo žganina. — Lj. P.

Titova št. 29 (Agrotehnika). Pri kopanju jarka v letu 1961 za plinsko napeljavo v sklopu bodočega železniškega podvoza na zahodni strani Titove ceste v smeri S — J so delavci naleteli na sledove žganega groba. Ob nadaljnjem kopanju smo rešili 14 žganih grobov, izmed katerih sta bila dva navadno vkopana, položena na steptane oblice, 10 tegulne konstrukcije in dva zidana.

Grobovi so vsebovali bogat inventar reliefnih oljenk, terre sigillate, terre nigre in izdelkov domače lončarske obrti. — Lj. P.

Agrotehnika, dvorišče, Titova cesta št. 29. Na dvorišču stavbe Agrotehnika proti palači Gradis so meseca decembra 1961 strojno izkopali 5.70 m širok jarek za kolektor. Ob tej priliki smo uspeli rešiti 6 žganih grobov tegulne konstrukcije z bogatimi steklenimi in keramičnimi pridatki. — Lj. P.

Titova cesta 31 (Bavarski dvor). Približno 2.50 m od vzhodne fasade stavbe so meseca novembra 1961 delavci izkopali jarek za plinsko napeljavo in telefonski kabel. Smer jarka S — J. Našli smo intakten žgan grob tegulne konstrukcije. Pridatki so bili popolnoma ohranjeni: reliefna oljenka in 6 keramičnih posod. V istem jarku smo zasledili še dva groba brez grobne konstrukcije: pridatki in žara s pepelom sta bili položeni na stolčene oblice. — Lj. P.

Merkator, dvorišče bivšega Bavarskega dvora, Titova cesta št. 31 Glede na hitro delo z bagrom pri kopanju velikega kolektorja meseca novembra 1961 v smeri S — J smo lahko ugotovili 15 žganih grobov tegulne konstrukcije in 1 veliko kamnito pepelnico. Grobove je bager uničil, razen nekaj keramike. Rešili smo kamnito pepelnico s pridatki: fragmentirana steklenica, reliefna oljenka, držalo ogledala z ogledalom ter več fragmentov različnega stekla. — Lj. P.

Križišče Titove in Prešernove ceste. Na vogalu omenjenih cest pri Bavarskem dvoru so delavci ob polaganju telefonskega kabla naleteli 1958 na žgan grob. V njem so našli poleg steklene žare Tab. IV. 7 in nekaj ožganih kosti še dolij, ki je prekrival ves grob. Bil je vkopan 2 m globoko v temno rjavo humozno zemljo, nad katero je bila plast gruščja. — S. P.

Vogal Titove in Prešernove ceste. Pri strojnem kopanju jarka za plinsko napeljavo med dvoriščem Bavarskega dvora in železnico v smeri S—J v letu 1961 smo rešili le tri grobove tegulne konstrukcije. Na tem mestu je bager uničil več ko 10 grobov. Iz uničenih grobov smo rešili le nekaj fragmentov keramike. — Lj. P.

Titova cesta 33 — Globus. Ob zapadni strani Titove ceste, pravokotno na progo Ljubljana — Vrhnika, so pričeli dne 6. 10. 1961 kopati 5,5 m širok jarek. Zaradi določenega roka, v katerem je moral biti zgrajen kolektor, so odstranjevali zemljo s pomočjo bagra. Rimski žgani grobovi, najdeni na tem predelu, so bili le delno ohranjeni, ker jih je bager pri delu načel in odnesel do polovice. Grobov, ki so bili predvidoma na sredini jarka, nismo mogli rešiti, ker bager ni smel prekiniti delo. V celoti je bilo evidentiranih 18 žganih in 1 skeletni grob. Večinoma imajo grobno konstrukcijo iz tegul v obliki zaboja. Nekaj grobov tvori navadni vkop z žganino in keramiko, položeno na prodnato podlago. Eden izmed grobov je bil narejen v obliki grobnice. stene so bile iz zidakov, vezanih z malto. Ohranjeni so ostanki reliefnih oljenk, amfor in stekla. Dokumentarno gradivo in material je v Mestnem muzeju. — M. P.

Titova cesta, kurilnica na postaji. O priliki izkopnih del za okretnico na prostoru kurilnice (glej situacijsko skico sl. 4) so bili leta 1953 odkriti sledovi oziroma ostanki najmanj 14 antičnih grobov. Grobove je bilo mogoče ugotavljati samo še naknadno v steni vkopa. Vsi pokopi so žgani in zgodnjeantični, plitve grobne jame ležijo pretežno v globini 40-50 cm. Plasti so na tem prostoru sledeče:

1. Nasipina na železniškem prostoru 20 cm
2. Rjava ilovnato peščena prst . . . 20 cm
3. Blaten prodec 20 cm
4. Slojevit prod.

Edino v jugovzhodni četrtini kurilnice je debelina 2. sloja 60—70 cm in se prod pod njo začenja neposredno.

Vsi slučajno rešeni predmeti so danes v MM.

Grob 1. Ostanek s tegulami obloženega groba. Od pridatkov je bilo mogoče dobiti še bronast novc ter nekaj črepinj steklene posodice.

Grob 2. Ohranjena zgolj sled groba ter majhen balzamarij, sl. 41.

Grob 3. Sled grobne jame.

Grob 4. Sled grobne jame.

Grob 5. Grobni pridatki so bili obdani s tegulami, ki so jih delavci uničili pri izkopavanju; nekaj črepinj.

Grob 6. Sled groba iz tegul.

Grob 7. Tri glinaste oljenke.

V bližini groba 7 so delavci našli tri oljenke in bronast novc Klaudija I.

Grob 8. Sled grobne jame.

Grob 9. Sled grobne jame.

Grob 10. Sled grobne jame.

Grob 11. Sled grobne jame.

Grob 12. Grob s tegulami; pridevki uničeni pri izkopu.

Grob 13. Sled groba s tegulami. Delavci so našli krožnik iz terre sigillate z žigom *L. Gel* (sl. 40), nekaj steklenih balzamarijev (sl. 42—44) stekleno skledico (sl. 45) in bronast novc Tiberija (RIC 32).

Grob 14. V prodno osnovo vkopan grob z žaro (glej profil na risbi 4), katere zgornji rob so delavci že uničili (sl. 52) in ki je bila izpolnjena z rjavo prstjo in peskom. V tem materialu so ležali pridevki: steklena, kroglasta žara (sl. 50), bronasto zrcalce (sl. 53), oljenka (sl. 51), čaša gubanka iz stekla (sl. 49), steklen vrč (sl. 46), ter dva odlomka steklenih posodic (sl. 47, 48).

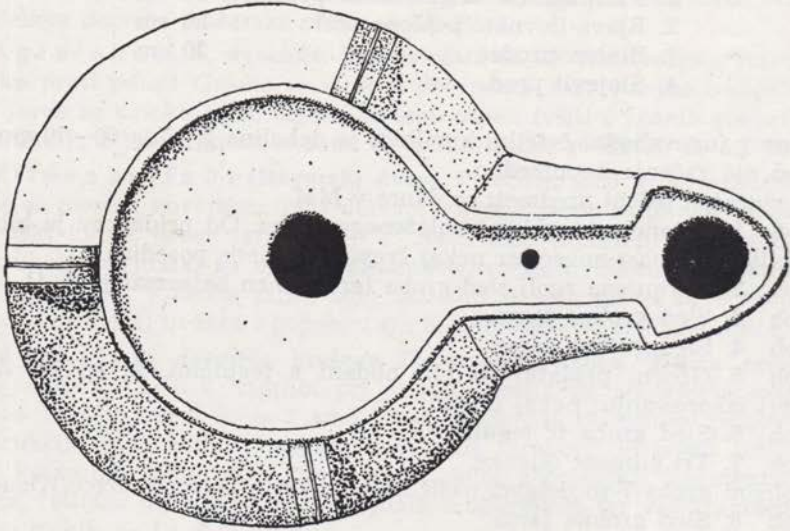
Nelokalizirano: sl. 36-39. — **J. Š.**

Titova cesta — Gospodarsko razstavišče. Ureditev Gospodarskega razstavišča je terjala 1956 manjša zemeljska dela, pri katerih so zadeli na antične grobove. Spričo tega, da je pri takratni objavi odpadel lokacijski načrt treh uničenih rimskih grobov, ga priključujemo novim izsledkom Lj. Plesničar v poslednjem letu, kjer so objavljeni kot grob A — E. V ostalem pa prim. P. Petru, z rimskega grobišča v Ljubljani, AV 7, 1956, 451. — **P. P.**

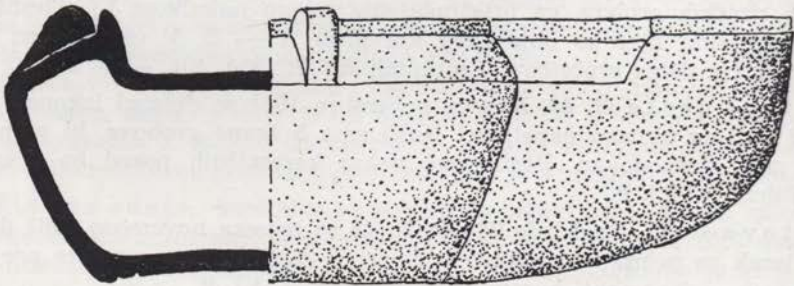
Titova cesta št. 43. Meseca novembra 1961 so delavci izkopali kanal v smeri V-Z za plinsko napeljavo. Našli smo 3 žgane grobove, ki so pa bili deloma prej poškodovan. Rešili smo nekaj keramičnih posod in oljenko z žigom *Vibuli*. — **Lj. P.**

Titova št. 45. Pred hišo Titova št. 45 so meseca novembra 1961 delavci kopali jarek za plinsko napeljavo v smeri V-Z. Našli smo ostanke prej uničenega groba s fragmenti keramike in žganino. — **Lj. P.**

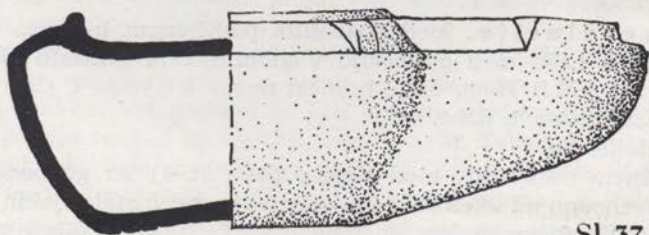
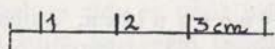
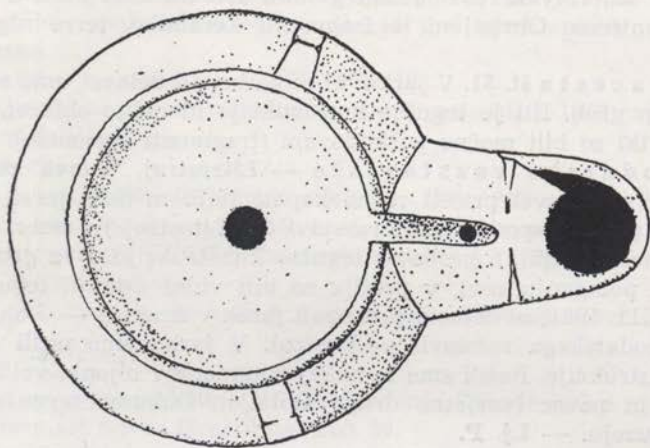
Gospodarsko razstavišče, Titova 45. V isti liniji kot pred Titovo 45 je bil tudi pred Gospodarskim razstaviščem potegnjen jarek za plinsko

13 12 13 cm 1

Sl. 36

Sl. 37

napeljavo v smeri V-Z. V relativni globini 150 cm smo našli 2 žgana groba, toda prej uničena. Ohranjeni le fragmenti keramike, terre nigre in stekla.

Lj. P.

Titova cesta št. 51. V jarku, ki so ga kopali delavci, smo našli v globini 130 cm žgan grob. Bil je tegulne konstrukcije in delno obložen s kamnitimi bloki. Pridatki so bili močno poškodovani (fragmenti keramike). — **Lj. P.**

Gospodarsko razstavišče — Litostroj, Titova cesta 48. Dne 22. 11. 1961 so delavci pričeli ročno kopati 19.70 m dolg jarek (od pločnika Titove ceste proti Gospodarskemu razstavišču »Litostroj«) v smeri V — Z. V tem jarku smo našli 5 žganih grobov s tegulno konstrukcijo. Dva grobova sta bila uničena pri polaganju cevi, v profilu so bili vidni ostanki tegul in žganine. Pozneje, 26. 11. 1961, so delavci prekopali jarek v smeri S — J ob vsej zahodni fasadi Gospodarskega razstavišča-Litostroj. V jarku smo našli še 3 grobove tegulne konstrukcije. Rešili smo le nekaj fragmentov oljenk, velike kose hruškaste žare in novec (verjetno drugo stoletje). Dokumentarno gradivo je v Mestnem muzeju. — **Lj. P.**

Titova cesta št. 50. Ob kopianju jarka za kanalizacijo so delavci decembra 1961 naleteli na dva žgana grobova. Eden izmed njih je bil pokrit s kamnito ploščo brez pridatkov, drugi je tvoril navaden vkop z veliko keramično žaro. — **Lj. P.**

Lekarna Bežigrad, Titova 55. Pri kopianju jarka za kanalizacijo ob vzhodni strani Titove ceste smo našli 1961 dva žgana groba tegulne konstrukcije. Eden od njih je bil prazen, drugi pa je imel pridatke: reliefno oljenko in keramiko. — **Lj. P.**

Trdinova ulica. V obsežni akciji poprejšnjih rekognosciranja pred zazidavo smo l. 1957 izkopali na nezazidani parceli na Trdinovi ulici tri sondažne jarke. Osnovni jarek je držal vzporedno s Trdinovo ulico in smo pravokotno nanj potegnili še dva krajša sondažna jarka. Zanimiv pri teh izkopavanjih je bil predvsem pojav antičnega humusa v povprečni globini 0,50 m, ki je segal do povprečne globine 1,20 m. V tej plasti smo zasledili tudi drobce antične keramike, ki pa je bila številnejša, bolj ko smo se bližali Titovi cesti. Grobov v izkopu omenjenih jarkov nismo zasledili. — **P. P.**

Trdinova ulica 5. V južni steni Trdinove ulice 5 je našel decembra 1960 delovodja podjetja Obnova J. Žavbi žgan rimski grob. Prekrit je bil z dolijem, pod katerim smo našli stekleno žaro in stekleno posodico z ročajem. Žal pa so oboje močno poškodovali. Grob je ležal 6 m zahodno od vogala stavbe Trdinova ulica 7 in sodi verjetno v sklop grobov, odkritih leta 1959 na dvorišču stavbe Mercedes. — **S. P.**

Trg revolucije. Med godbenim paviljonom in cesto pred »Kazino« (hiša št. 1) so našli med okupacijo v globini 1 m glinasto oljenko z žigom *Sabini* (inv. št. NM R 7180); dalje bronast novec Klavdija I, Coh 83, ter bronast novec iz Konstatinove dobe.

J. Kastelic, rk.

Na južnem robu ceste med Kazino (hiša št. 1) ter godbenim paviljonom, 3 m severovzhodno od telefonske govornice so pri instalacijskih delih leta 1952 uničili zgodnjeantičen grob z gneteno, sivo žaro, ki je bila okrašena z ornamentom gostih vertikalnih razic (danes v NM).

Povedal S. Jesse, asist. v Sekciji za arheol. pri SAZU.

Manjša orientacijska sonda (kopal F. Stare) leta 1952 je 6 m vzhodno od godbenega paviljona pokazala srednjeveški in pod njim antični sip z grobo rimsko keramiko.

J. Mal, Varstvo spomenikov, 4, 1951-1952, 138.

Pri kopanju zaklonišča ob zahodnem robu trga je bil l. 1943 najden rimski grob z razbitim dolijem.

J. Kastelic, rk.

Pri kopanju zaklonišča ob južnem robu trga leta 1943 so našli žarni rimski grob s kamnito žaro-pepelnico (NM inv. št. lap. 162) v obliki kadi. V pepelnici je bila steklena žara (R 7174), bronasto zrcalo (R 7178), par zlatih uhanov (R 7176-77) in srebrni našivi.

Štiri metre od te točke so našli v globini 0,8 m bronast novc Klavdija II, Coh 313.

J. Kastelic, rk.

V smetišču na severovzhodnem delu nekdanje Zvezde je bil med preteklo vojno najden bronast novc Gracijana, Coh 30.

J. Kastelic, rk.

Univerzitetno zaklonišče. O priliki gradbenih in izkopnih del za zaklonišče v pretekli vojni so naleteli na močne rimske ostanke — prejkone na vogalne konstrukcije emon. ozidja (cf. W. Schmid, Emona, JfA VII, 1914, T III). — **J. Š.**

Trg revolucije — telefonska govornica. Pri montaži telefonskih vodov so izkopali (1957) tudi temelje nove telefonske govornice, ki so segali v intaktno antično plast. Profil (priloga 8) sega vse do grušča, na katerega so bili postavljeni tudi temelji antičnega zidu, ki se je deloma ohranil in je viden v preseku. Na vsako stran tega 45 cm debelega zidu se nadaljuje estrih, grajen iz peska, apna in zdrobljene opeke. Na njim je 12 cm debel tlak iz sphane rumeno rjave gline, v kateri ni bilo nikakih ostalin. Nad tem je črnica (antični humus), v kateri smo našli polno drobcev keramike, živalskih kosti in fragmentirane bronaste najdbe. (Tab. IV, 9, 10). — **P. P.**

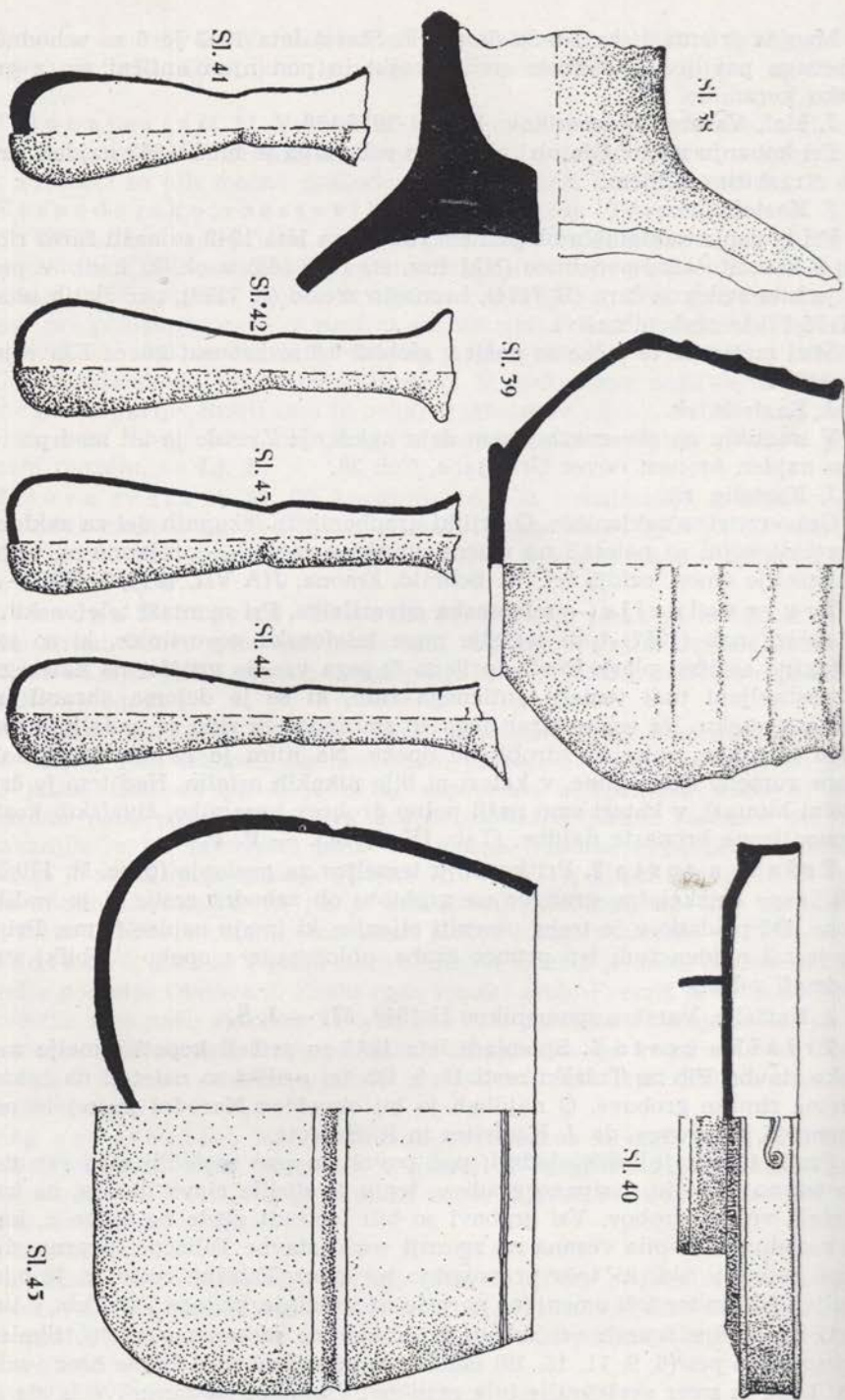
Tržaška cesta 3. Pri kopanju temeljev za poslopje (parc. št. 170/2) so našli žgane in skeletne grobove na grobišču ob zahodni cesti, ki je vodila iz Emone. Od pridatkov je treba omeniti oljenke, ki imajo napise firme. Pri tem delu je bil najden tudi lep primer groba, obloženega z opeko v obliki strehe (predmeti v NM).

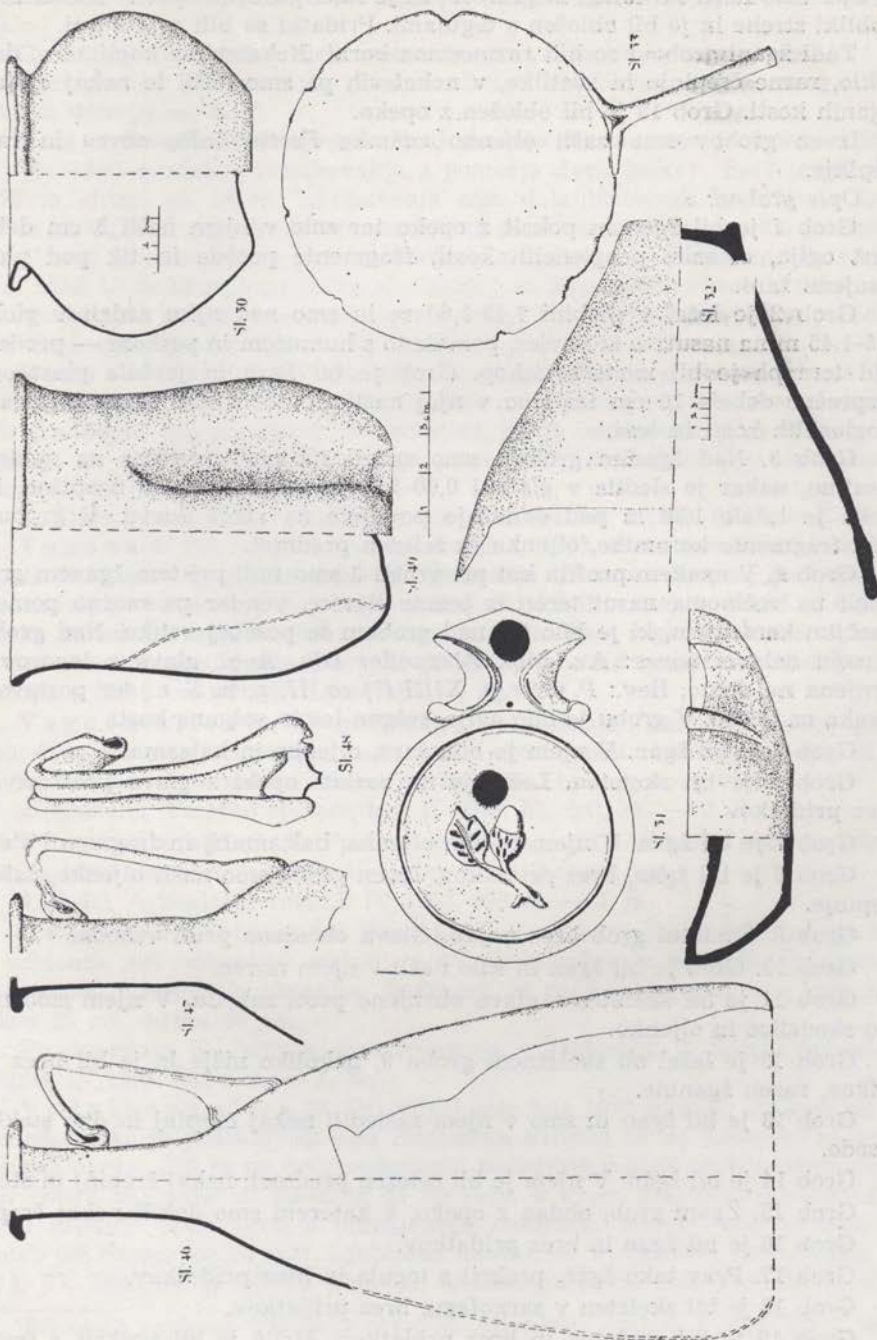
J. Kastelic, Varstvo spomenikov II 1949, 87. — **J. Š.**

Tržaška cesta 5. Spomladi leta 1948 so pričeli kopati temelje za rajonsko stavbo Vič na Tržaški cesti št. 5. Ob tej priliki so naleteli na žgane in skeletne rimske grobove. O najdbah je bil obveščen Narodni muzej in poslal na teren S. Gabrovca, dr. J. Kastelica in R. Berceta.

Profil terena je bil naslednji: pod površjem smo zasledili moderen nasip, nato temno glino in nasipano gradivo, temu je sledila rjava ilovica, na kateri je ležala večina grobov. Vsi grobovi so bili locirani glede na točko *a*, katere ena koordinata je bila vezana na zgornji vogal stavbe Tobačne tovarne, druga pa na betonski zid, ki teče pravokotno na smer Tržaške ceste in je od nje oddaljen 2,80 m ter loči omenjeno parcelo od sosednje, priloga 7 in Tab. V in VI.

O zaporedju žganih oz. skeletnih grobov ne moremo govoriti. Skeletnih je sicer samo pet (6, 9, 11, 18, 19) vendar so pomešani med žgane brez vsakega reda. Lega in smer skeletov je bila različna. Vsekakor najzanimivejša sta grob

18, kjer smo našli sarkofag, in grob 19, ki je imel posebno opečno konstrukcijo v obliki strehe in je bil obložen s tegulami. Pridatki so bili zelo borni.

Tudi žgani grobovi so bili razmeroma borni. Nekateri so imeli žaro, drugi steklo, razne črepinje in svetilke, v nekaterih pa smo našli le nekaj oglja in ožganih kosti. Grob 15 je bil obložen z opeko.

Izven grobov smo našli oljenko znamke *Fortis*, čašo, novc in razne črepinje.

Opis grobov:

Grob 1 je bil žgan in pokrit z opeko ter smo v njem našli 5 cm debelo plast oglja, ostanke pooglenelih kosti, fragmente posode in tik pod ploščo stisnjeno žaro.

Grob 2 je ležal v globini 1,45-1,60 m in smo nad njim zadeli v globini 1,15-1,45 m na nasutino iz ilovice, pomešano s humusom in peskom — prodcem. Nad tem pa je bil moderni izkop. Grob je bil žgan in je bila plast oglja povprečno debela 10 cm ter smo v njej našli fibulo in dve črepinji, ostanke pooglenelih kosti in lesa.

Grob 3. Nad žganim grobom smo zadeli tik pod površino na moderno nasutino, nakar je sledila v globini 0,60-1,30 m temna glina z nasutino. Dno groba je ležalo 1,30 m pod današnjo površino na rjavi ilovici. V grobu so našli fragmente keramike, oljenko in železen predmet.

Grob 4. V enakem profilu kot pri grobu 3 smo tudi pri tem žganem grobu zadeli na večinoma nasut teren iz temne ilovice, vendar pa močno pomešan z večjim kamenjem, ki je bilo tik nad grobom še posebej veliko. Nad grobom so našli delavci novc: *Av. Imp. Alexander Div. Avg.*, glava z lovrom je obrnjena na desno, *Rev.: P. m. tr. p. XIII (?) co. II. p. p. S. c.*, ter postavo, ki koraka na desno. V grobu je bilo oglje, sežgan les in sežgane kosti.

Grob 5 je bil žgan. V njem je bila žara, oljenka in balzamarij.

Grob 6 je bil skeleten. Ležal je na razbiti opeki z glavo proti severu. Brez pridatkov.

Grob 7 je bil žgan. V njem je bila oljenka, balzamarij in fragmenti stekla.

Grob 8 je bil žgan, brez pridatkov. Izven groba smo našli oljenko, čašo in črepinje.

Grob 9. Skeletni grob brez najdb. Glava obrnjena proti vzhodu.

Grob 10. Grob je bil žgan in smo našli v njem novc.

Grob 11 je bil skeleten z glavo obrnjeno proti zahodu. V njem smo našli dno skodelice in oljenko.

Grob 12 je ležal ob skeletnem grobu 9, nekoliko nižje in je bil brez pridatkov, razen žganine.

Grob 13 je bil žgan in smo v njem zasledili nekaj črepinj in dno steklene posode.

Grob 14 je bil žgan. V njem je bil železen predmet, nekaj črepinj in stekla.

Grob 15. Žgani grob, obdan z opeko, v katerem smo dobili nekaj črepinj.

Grob 16 je bil žgan in brez pridatkov.

Grob 17. Prav tako žgan, prekrit s tegulo in brez pridatkov.

Grob 18 je bil skeleten v sarkofagu, brez pridatkov.

Grob 19 je bil skeleten in brez pridatkov. Mrlič je bil prekrit s šestimi tegulami, postavljenimi dvokapno, na vrhu zaključenimi z imbreksi.

Grob 20 je bil žgan in smo v ogljenini našli nekaj črepinj in deformirano steklo.

Grob 21 je bil žgan; v njem smo našli žaro, oljenko in nekaj črepinj.

Opis grobov je sestavljen po dnevniku S. Grabovca, spravljenem v Narodnem muzeju. — S. P.

Vogal Tržaške in Oražmove. Pred gradnjo smo na omenjeni parceli izvršili leta 1958 sondažna raziskovanja s pomočjo dveh jarkov. Prvi je bil dolg 16,70 m, drugi pa 14 m. Izkopavanja niso dala bistvenih rezultatov. Le v prvem jarku smo v globini 50 cm zadeli na plast recentne keramike, pomešane z antičnimi tegulami. Prav pod to plastjo je sloj ilovice močno pomešan s tegulami. Med 12 in 13 m tega jarka smo zadeli na kup večjih rimskih zidakov in na ostanke zidu iz lomljenčev, vezanih z malto. Poročilo je sestavljeno po dokumentaciji, spravljeni v MM. — Lj. P.

Vegova ulica 4. Manjša orientacijska sonda na severozahodnem delu dvorišča Realke (kopal F. Stare) leta 1949 je pokazala na tem mestu ostanke treh gradbenih faz, pri čemer je zanimivo, da je najstarejša (sloj 4) iz 3. stoletja po n. š. Vendar je bila sonda premajhna, da bi dovoljevala trdnejše sklepe.

F. Stare (v poročilu J. Šašla), Arheološki vestnik I 1950, 203.* — J. S.

Vegova 4. Pri zaščitnih izkopavanjih l. 1957 so na dvorišču realke odkopali 18,20 m dolg sondažni jarek. Večina je bil teren že prej prekopan za kanalizacijo, vendar pa smo našli nekaj intaktnih rimskih plasti z ostanki rimske keramike, tegul in zidu, vezanega z malto. Šele v globini 3 m smo zadeli na skromne ostanke kloake. Poročilo je sestavljeno na osnovi dokumentarnega gradiva v Mestnem muzeju Ljubljana. — Lj. P.

Vegova ulica 7. Ob pregledovanju poslopja Glasbene Matice poleti 1943 so se po pripovedovanju našle neke podrobnosti rimskega ozidja, ki jih W. Schmid v svojem načrtu Emone nima; več ni bilo ugotovljivo.

J. Kastelic, Varstvo spomenikov II 1949, 87; isti, rk. — J. Š.

Veselova ulica 7. Prerez severnega ozidja Emone pod današnjim južnim Nunskim zidom; glej arheološko točko Nunski vrt.

J. Šašel, Arheološki vestnik IV 1953, 293 ss. — J. Š.

Veselova ulica, južni Nunski zid. V vzhodni polovici Nunskega zidu je vzdanih več odlomkov razbitih antičnih reliefov iz podpečkega apnenca. Med njimi je najboljše ohranjen fragment, ki predstavlja glavo in trup srne, višina 25 cm, širina 40 cm.

Po opozorilu N. Šumija, konzervatorja v MM; obj. J. Šašel, Arheološki vestnik IV 1953, 301 s sl. — J. Š.

Vodnikova ulica 33. Pri zidavi hiše leta 1943 so našli sledove zidu iz prodnikov, ki je potekal tik pod Šišenskim hribom in na katerem so ležale žlebaste opeke. Zid se po pripovedovanju nadaljuje v gozd proti severozahodu, kjer izvira studenec. J. Kastelic ga spravlja v zvezo z antičnim vodovodom, ki ni zajemal vode samo z omenjenega studenca, temveč tudi iz studenca Slatek pri Kamni gorici (obč. Ljubljana mesto); cf. W. Schmid, Emona, JfA VII 1914, 87. Izpeljan je bil po pobočju Šišenskega hriba nad Vodnikovo ulico,

*Pri opisu najdenih novcev v poročilu, Arheološki vestnik I 1950, 203 s., se je vrnila tiskovna pomota. Najdeni so bili štirje novci, vsi bronasti: 1 Maximianus, 1 Claudius II (?), 1 Claudius II, 1 nedoločljiv.

vodil je mimo stare šišenske cerkve, pod Bellevuejem v Tivolski park in dalje najbrž skozi predel rimskih lončarskih delavnic, ki naj bi bile okoli Klasične gimnazije (W. Schmid, GMDS, XXII 1941, 52 op. 18) v Emono.

Pri zidavi omenjene hiše sta bili najdeni tudi dve železni podkvi (NM inv. št. R 7181-82).

J. Kastelic, rk. — J. Š.

Vošnjakova ulica 6. Kanalizacijska dela leta 1952 so prerezala rimske grobove. Jarek z grobnimi najdbami, ki je bil širok 0.7 m in globok do 1.2 m, je potekal po zahodnem robu Vošnjakove ulice oziroma, po izvršeni planirani regulaciji, 6.3 m od središča bodoče Vošnjakove ulice proti zahodu. Ohranjeni predmeti so danes v MM. Iz sipa izvira sl. 56.

Grob 6 (situacijska skica sl. 5/3; profil plasti ob grobu: sl. 5/5). Prekopan in uničen skeletni grob otroka s sarkofagom iz peščenjaka. In situ je bilo ohranjeno samo dno sarkofaga, ki je ležalo na produ. Predmeti: sl. 61-63. — J. Š.

Vošnjakova ulica 7. Glej Vošnjakova 6.

Grob 1. Situacija in profil plasti na sliki 5/1 ter 5/4. Grobna jama je izkopana do proda, ki je na tem mestu v globini 100 cm. Dobro ohranjen, N-NO usmerjen skelet je ležal v rahlo ilovnatem, peščenem humusu. Pri nogah je imel lonček (sl. 60). V že izkopanem materialu je ležala tudi pasna spona (sl. 55) na trn, del bronastega pasnega okova (sl. 58, 59) ter nekaj drobcev črnih posodic.

Grob 2. Situacijska skica na sliki 5/1. V globini 80-90 cm so delavci našli človeški zob; vsekakor sled ali ostanek groba.

Grob 3. V globini 90-100 cm so delavci našli nekaj živalskih koščic in človeških zob. — J. Š.

Vošnjakova ulica 10. Glej Vošnjakova 6.

Grob 4. Situacija je razvidna s sl. 5/2. Ohranjena je le sled črnega, grobnega humoznega materiala ter nekaj drobcev črepinj črnih vrtenih posodic iz globine 70-100 cm. Profil plasti je analogen tistim pri grobu 1 (glej sl. 5/4).

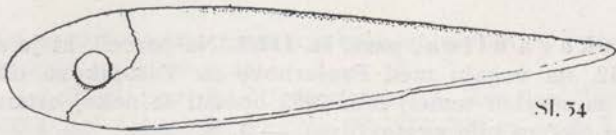
Grob 5. Situacija je razvidna s slike 5/2. Grobna jama žganega groba sega od globine 100 do 130 cm, kjer se začinja prod. Žara je bila obdana s prodniki. Poleg sežganih ostankov pokojnega so bili v njej še oljenka, stekleničica (sl. 57) ter koščeno šilo (sl. 54). Profil plasti je analogen tistim pri grobu 1.

V neposrednem okoku tega groba je na meji med plastjo rjavega humusa z grobno jamo ter nad njo ležečo plastjo nasutega odpadnega materiala ležal odlomek nagrobnika iz podpeškega apnenca. Ohranjen je neznan del zatrepa ter prvi dve fragmentirani vrstici na napisni ploskvi (robu nobenega); višina 16 cm, širina 31, debelina 9, višina črk 3,3-3 cm. Skrbno oblikovane, klinasto vrezane črke imajo drobne zaključne odebelitve na hastah. Besede so ločene s pikami. Napisna ploskev je obdelana z zobatim kladivom, ploskev zatrepa razasto, hrbtna ploskev je grobo lomljena.

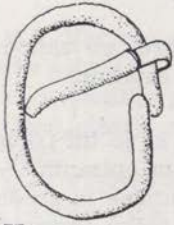
D(is). M(anibus) / [....] vius. Antonin[us]

Širina v. 2 se ne da zanesljivo ugotoviti, ker ni ugotovljivo, ali se je za besedo **Antonin[us]** vrstica še nadaljevala; vsekakor manjka na začetku vrstice vsaj toliko, kolikor je je ohranjene od črke **M(anibus)** do roba, to je do kraja besede **Antonin[us]**, kar znaša 16 cm. Na začetku v. 2 manjka torej vsaj 5 črk.

J. Š.

Sl. 54

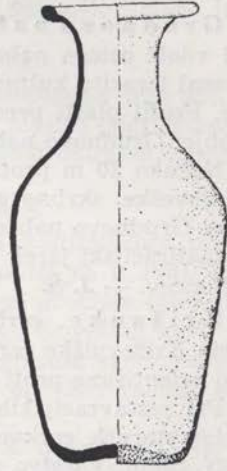

Sl. 55

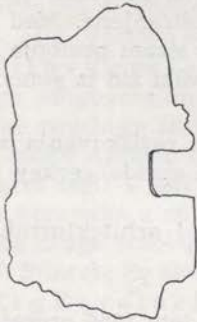

Sl. 56

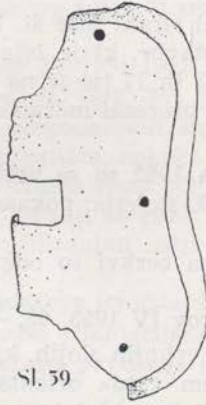
1 | 2 | 3 cm |

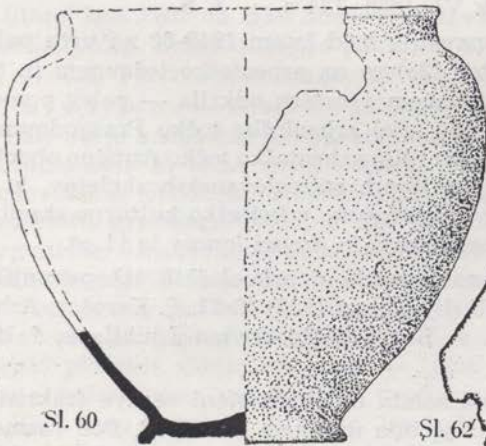
Sl. 57

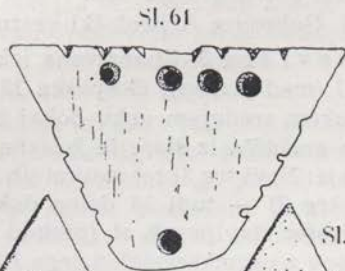
Sl. 58

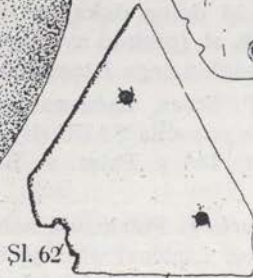
Sl. 59

Sl. 60

Sl. 61

Sl. 62

Sl. 63

Vošnjakova ulica, parc. št. 112/1. Na parceli, ki je zahodno od hiše Dvořakova 12, na vogalu med Prešernovo in Vošnjakovo ulico, je bilo pri izkopavanju za stavbni temelj leta 1952 opaziti še nekaj ostankov jam antičnega grobišča (več ni bilo ugotovljivo). — **J. Š.**

SREDNJEVEŠKO OBDOBJE

Breg 6. Manjša orientacijska sonda (kopal F. Stare) ob zahodni steni dvorišča je pokazala antično keramiko ter srednjeveške ostaline.

J. Mal, Varstvo spomenikov IV 1951-52, 138. — **J. Š.**

Grudnov nabrežje 23. Kanalizacijski jarek, ki je bil izkopen leta 1952 vdolž celega nabrežja, je na nekaterih — predvsem opisanih — mestih prerezal izrazito kulturne tako prazgodovinske, kakor antične in srednjeveške sloje. Profil plasti pred hišo št. 23 glej pod arheološko točko Prazgodovinsko obdobje: Grudnov nabrežje 23.

Nekako 20 m proti vzhodni strani hiše št. 23 je jarek prerezal ogel neke srednjeveške, skrbno grajene stavbe, ki je bila dobro ohranjena. Med poslopja Grudnov nabrežje št. 23 in 17 (to je na zahodni strani poslopja št. 23) je kanalizacijski jarek štirikrat prerezal močan srednjeveški zid iz apnenčastih lomljencev. — **J. Š.**

Križanke, cerkev. Leta 1952 so se vršila delna raziskovanja starega tlorišča Križevniške cerkve iz 13. stoletja; pokazale so se apside, cerkev je bila tedaj orientirana proti vzhodu.

Pri restavracijskih delih na cerkvi so odkrili dokaj arhitekturnih fragmentov starejše cerkve.

N. Šumi, Varstvo spomenikov IV 1953, 62. — **J. Š.**

Mirje 2-4, parc. št. 64. V vrhnjih slojih, ki sta jih leta 1950 prerezala na tako imenovanem »Jakopičevem vrtu« orientacijska jarka (glej arheološko točko Antično obdobje: Mirje 2-4), je ležal staroslovanski skelet z bronastim uhanom belobrdskega tipa.

S. Gabrovec Arheološki vestnik VI, 1955, 134 s. — **J. Š.**

Novi trg 3. Znanstvena izkopavanja med letom 1948-50 na vrtu palače SAZU (med poslopji Gosposka 13 ter 13a) so na arheološko težavnem in tudi v visokem srednjem veku dokaj zazidanem prostoru odkrila — poleg pomembnega grobišča iz starejše železne dobe (glej arheološko točko Prazgodovinsko obdobje: Novi trg 3) ter zanimivih slojev (glej arheološko točko Antično obdobje: Novi trg 3) — tudi 14 delno dokaj uničenih staroslovanskih skeletov, ki jih P. Korošec stavlja v 9. st. (prehod avaroslovanske v ketlaško kulturno skupino), 5 silosov z ostanki pooglenelega žitnega zrnja in drobci loncev iz 11. st.

J. Korošec — F. Stare, Začasno poročilo o arheoloških izkopavanjih v Ljubljani, Arheološka poročila SAZU (Ljubljana 1950) 22-27. P. Korošec, Arheološki vestnik 2, 1951, 156 s. Prim. J. Korošec, Zgodovina Ljubljane, I 1955, 428 ss. — **J. Š.**

Sv. Peter, cerkev. Poizkusna sonda ob južni steni cerkve (zakristija) vzdolž vrtno ograje ob Lipičevi ulici je bila narejena leta 1953. Pod razmetanimi človeškimi kostmi in pod kablovodom je ležal — že v produ, globina 1.2 m

— ženski skelet z naslednjimi pridatki: bronast prstan; 4 bronasti obsenčni obročki belobrdskega kulturnega tipa.

Sekcija za arheologijo pri SAZU, kartoteka. J. Korošec, Zgodovina Ljubljane, I 1955, 430 s. Isti Arheološki vestnik IV 1953, 324 ss. — **J. Š.**

Rožna ulica 8. Manjša orientacijska sonda iz leta 1952 (kopal F. Stare) v uličnem koticu ob hiši št. 8 (prim. arheološko točko Prazgodovinsko obdobje: Rožna ulica 8) je pokazala poleg srednjeveške tudi antično in prazgodovinsko plast.

J. Mal, Varstvo spomenikov IV 1951-52, 138. — **J. Š.**

Salendrova ulica 2. Manjša orientacijska sonda leta 1952 (kopal F. Stare) v cestišču med poslopji Salendrova 2 ter Gosposka 13a je pokazala nad antično plastjo nekaj staroslovanske keramike in odlomek zlatega uhana (danes MM).

J. Mal, Varstvo spomenikov IV 1951-1952, 138 — **J. Š.**

Salendrova ulica 4. Manjša orientacijska sonda na dvorišču hiše št. 4 leta 1952 (kopal F. Stare) je prerezala nad antično plastjo (glej arheološko točko Antično obdobje: Salendrova ulica 7) srednjeveško z obilnimi, predvsem keramičnimi ostalinami.

J. Mal, Varstvo spomenikov IV 1951-1952, 138. — **J. Š.**

Titova cesta 13, parc. št. 58/2. Pri podiranju gostilniškega poslopja starega »Figovca« in ostalih gospodarskih stavb v okolici so l. 1951 odkrili ostanke rimskega žarnega pokopališča, nekega skeletnega grobišča (glej arheološko točko Antično obdobje: Titova cesta 13) ter mnogo človeških kosti v sekundarni legi. V isti plasti z okostji so našli tudi fragmente zgodnesrednjeveške keramike z značilno profiliranimi ustji in velik obdelan kamen, ki mu manjka druga polovica. — **J. Š.**

F. S(tare), Po sledovih ljudskega izročila; Ljubljanski dnevnik 21. XI. 1951.

Trg Revolucije. Manjša orientacijska sonda leta 1952 (kopal F. Stare) šest metrov vzhodno od Godbenega paviljona je pokazala srednjeveški sip, pod njim antičnega.

J. Mal, Varstvo spomenikov IV 1951-1952, 138. — **J. Š.**

Zvezdarska ulica, parc. št. 130. Manjša orientacijska sonda (kopal F. Stare) leta 1952 na tako imenovanem »Virantovem vrtu« (severovzhodni del parcele, poleg Rožne ulice) je pokazala debele srednjeveške plasti.

J. Mal, Varstvo spomenikov IV 1951-1952, 138. — **J. Š.**

Ljubljana — Grad. Na pobudo Zavoda za ureditev stare Ljubljane smo izvršili večja sondažna izkopavanja na Ljubljanskem gradu. Arheološka raziskovalna dela so samo uvod v študij poselitve Ljubljanskega gradu v raznih zgodovinskih obdobjih. Namen akcije pa je široko zasnovano proučevanje preteklosti grajskega poslopja kot osnova za obnovo stavbe po znanstvenih normativih. Strokovno je dela vodila devetčlanska arheološka ekipa. Delo smo začeli 21. 4. 1960 in je trajalo s presledki do 20. 6. 1960.

Ker je bila prvenstvena naloga proučevanje najstarejšega zametka gradu kot stavbe, so bile večje in daljše sonde razporejene v notranjosti, na današnji grajski ploščadi. Centralni jarek — Jarek A — je držal od vodnjaka, prekrita z makadamom rečnih oblic, proti zahodnemu krilu gradu. Pravokotno na ta jarek smo potegnili še drug Jarek B proti krilu z zazidanimi arkadami. Kasneje smo prekopalni teren med krilom z zazidanimi arkadami in grajsko ka-

pelo ter naredili večjo sondo okoli vodnjaka. Tako v jarku A, kakor tudi v jarku B smo takoj pod današnjim površjem zadeli na živo lapornato skalo. Mestoma je segala živa skala v jarku A vse do površja, le pod cestiščem poti proti razglednemu stolpu je bilo 20 cm humozne zemlje. V začetku profila smo sondo razširili, ker smo zadeli na oporni zid okoli vodnjaka, o katerem se je domnevalo, da je sezidan na starejših temeljih grajskega stolpa, česar pa letošnja izkopavanja niso potrdila, dasi bo treba kasneje z izmero in izkopom stolpa ob vhodni poti v grad primerjati tehniko zidave med obema. Zanimivo je, da temelji oporni zid okoli vodnjaka v umetno v lapor izklesani kotanji. Izkopavanje v notranjosti vodnjaka je bilo spričo labilnih sten nevarno, zato smo se odločili, da z zunanje strani obkopljemo kvadratni obod.

Dolgotrajna raziskovanja okoli vodnjaka niso dala nikakih opor za datacijo. Žal je bilo tudi nemogoče ugotoviti debelino temeljnega zidu, ker je na notranji strani obložen z opeko.

V jarku B so bile razmere enake kakor v jarku A. Lapornata osnova je bila le 10 cm pod današnjim površjem, tako da ni bilo mogoče dobiti profila, ki bi kakorkoli osvetljeval poselitev notranjosti grajskega dvorišča.

V poglobljeni sondi med zazidano arkadno steno in grajsko kapelo smo zasledili izključno le nasipno gradivo brez vsakih kulturnih ostankov, s katerimi bi mogli časovno določiti nivelacijo terena na notranji grajski ploščadi. Terenska konfiguracija je po izsledkih omenjene sonde zelo zanimiva. Lapornato pobočje se proti zahodu nagloma pogreza in znaša relativna razlika 1.60 m v primeri z ostalim nivojem grajske ploščadi. Najgloblja točka je bila v neposredni bližini kapele. Kaže, da je omenjena poglobitev terena zavila proti jugu, tekla nekaj časa vzporedno oziroma pod traktom z zazidanimi arkadami in se je znova pojavila v sondi pri vodnjaku. Iz tega sledi, da je bila primarna grajska ploščad na južni strani znatno višja. Sledov sočasnega grajskega obzidja nismo mogli najti, razen apnenega veziva južno od vodnjaka.

Južno od vodnjaka smo namreč pri poglobljajnu terena zasledili strnjeno plast apna, pomešano med večjimi lomljenimi kosi apnenca. V profilu apnena plast ni bila izrazita. Ni se namreč dalo ugotoviti, v kakšni meri je zid temelj nekega nadzidka. Vendar je spričo ostalih okoliščin zelo verjetno, da je omenjena plast apna v vzročni zvezi s pred njo ugotovljenim jarkom. Jarek, poglobitev terena se začenja namreč neposredno za plastjo apna.

Zaradi preverjanja gornjih spoznanj smo izkopali tik ob tej sondi še drugo na severovzhodnem vogalu trakta z zazidanimi arkadami. Raščena lapornata tla so strmo padala proti vzhodu. Iz profila sledi, da je bil tu teren poglobljen. Interesantno je, da smo na zahodnem pobočju tega izkopa našli sklenjeno plast oglja, ki govori za neko leseno konstrukcijo. S to sondo smo zaključili izkopavanja v notranjosti gradu.

Pred gotskim stolpom smo odprli večjo sondo, dolgo skoraj 10 m. V višjih zemeljskih plasteh smo zadeli na humozni nasip, pomešan z recentno opeko, ogljem in ometom. Vzporedno z vzhodno steno stolpa je potekalo več zidov. Ob samem grajskem stolpu je bil opečnat zid, takoj za njim, oddaljen 2 m od stene stolpa pa drug cementni zid, nad katerim je potekal med 2,90-3,60 m še nek drug kamnit zid, vezan s cementom. Nanj se je naslanjala kloaka iz italijanskih stranišč. Šele pri 7.50 m se je pojavil kos kamnitega zidu, vezanega z apnom, za katerega smo po tehniki zidave mogli ugotoviti, da spada k stolpu.

Za to predpostavko govori tudi smer samega zidu. Ta poteka namreč, brez bistvenejših odklonov, vzporedno z vzhodno steno stolpa. Zid se je začel 1,40 m pod današnjim površjem in je segal do ugotovljene globine 2,20 m. Grajen je bil iz velikih blokov verjetno podpeškega apnenca, vezanega z apneno malto. Na vseh odkopanih straneh je bil zid izredno skrbno izdelan, imel je gladke stranice in je meril v širino 1,40 m, in v dolžino za 3,80 m. Na zgornji strani sta bila dva povprečno 16 cm široka žleba. Med njima je bil zid 12 cm višji kot ob straneh. Smer obeh kanalov pa ni potekala pravokotno na os podstavka. Južni žleb je bil na strani proti stolpu oddaljen od južnega roba zidu 84 cm, na vzhodni strani pa je bil od tega oddaljen 76 cm. Še večji odklon je kazal severni žleb. Pri zidanju teh temeljev so uporabljali večje in debelejšje kamnite bloke v podnožju, sama krona zidov pa je bila sestavljena iz manjših, toda pravilneje obdelanih apnenčastih blokov.

Skoraj enako grajen zid smo zasledili nato pri 11,90 m od stolpa. Vrh zidu se je začel 95 cm pod današnjim površjem in je segal do ugotovljene globine 2,20 m. Enako kot prvi je tudi ta meril v širino 1,40 m, vendar je bil precej daljši. Na strani proti gradu je bil skrbno obsekan in obdelan. Na nasprotni strani pa se je v globini 1,60 m naslanjal na lapornato osnovo in je bil slabše grajen. Ker se zid tu naslanja na lapornato osnovo je verjetno, da se obrambni jarek prav tu zaključuje.

Zahodno od stolpa z uro smo potegnili širšo sondo z namenom, da ugotovimo morebitne temelje stolpa piskačev, kar pa smo morali zaradi podorov zemlje opustiti. Izkopavanje na tem prostoru terja sproten odvoz izkopanega gradiva. Profil na tem mestu kaže, da je vse gradivo zelo mlad in recenten nasip.

Izčrpnije poročilo o izkopavanjih prinaša P. Petru, Zametki ljubljanskega gradu, Kronika 9, 1961 182 ss. — **P. P.**

ČASOVNO ŠE NEOPREDELJIVE TOČKE

Iščica, struga. Pri regulacijskih delih v strugi ob bivši mitnici (v letih pretekle vojne) so našli baje v strugi oziroma ob nekdanji strugi v zemlji veliko število konjskih skeletov, celo s podkvami na kopitih, vmes železno orožje (meči).

Povedal J. Korenčič, zidar, Ljubljana, Ižanska cesta 459, nova hiša. — **J. Š.**

Križanke, cerkev. Pri manjšem raziskovanju na znotranjem malem dvorišču Križank leta 1952 je bil ne globoko v sipu najden bronast novce Gordiana III., medtem ko časovna pripadnost najdenih zidov ni še mogla biti ugotovljena.

N. Šumi, Varstvo spomenikov IV 1953, 63. — **J. Š.**

Levstikova ulica 23. Pri kopenju temeljev za poslopje se leta 1949 našli vsaj en fragmentiran skelet z nekimi bronastimi pridatki (več ni bilo ugotovljivo). — **J. Š.**

Šmartinska cesta 32. Pri kanalizacijskih delih leta 1953 so naleteli med Ljubljansko tovarno hranil, Šmartinska cesta 30, ter prostori Gradis IMM avtopark, Šmartinska 32, na neko staro cestišče. Šmartinska cesta je na ozna-

čenem prostoru za 1 m dvignjena nad bežigrajsko ravan; normalen profil njenega cestišča, n. pr. na severni strani Šmartinske 32, je takšenle:

1. Valjano, gruščnato cestišče 50 cm
2. Stara prodno-prstena osnova 50 cm
3. Rjava ilovnata prst 70 cm
4. Savski prod navzdol.

Med hidranti od Gradis IMM avtoparka (Šmartinska 32) do nekdanje Kolinske (Šmartinska 30) pa je bilo cestišče debelo 1,5 m in izredno steptano, tako da je bilo prekopavanje težavno in zamudno. Na obeh mejnih točkah se je debelo cestišče izklinilo, žal ni bilo ugotovljeno v katere smeri, in ostalo je samo normalno cestišče. Ni izključeno, da gre v osnovi za rimsko cesto, ki bi prihajala le-sem morda v smeri od sv. Krištofa.

Opozoril J. Korenčič, zidar, Ljubljana, Izanska cesta 459, nova hiša. — J. Š.

Titova cesta 13, nekdanji »Figovec«. Pri regulacijskih delih na tem prostoru so našli dokaj časovno neopredeljenih skeletov. — J. Š.

Titova cesta 9. V kletnem temelju nekdanje Smoletove hiše (parc. št. 62/5) so našli pri regulacijskih delih leta 1951 vzdano polovico kamnitega, lepo, okrasno izdelanega možnarja, ki je morda iz rimske dobe. — J. Š.

F. S(tare)., Po sledovih ljudskega izročila; Ljubljanski dnevnik 21. XI. 1951.

Titova cesta — Dalmatinova ulica. Ob regulacijskih delih leta 1951 so na križišču obeh ulic izkopali ostanke skeleta, ki sodi ali v antično ali v zgodnj srednjeveško dobo. — J. Š.

F. S(tare)., Po sledovih ljudskega izročila; Ljubljanski dnevnik 21. XI. 1951.

Veselova ulica 17. V globini ok. 5 m so med preteklo vojno našli odlomek marmorne žare (NM Ljubljana inv. lap. 163).

J. Kastelic, rk. — J. Š.

SEZNAM SLIK IN OPIS PREDMETOV

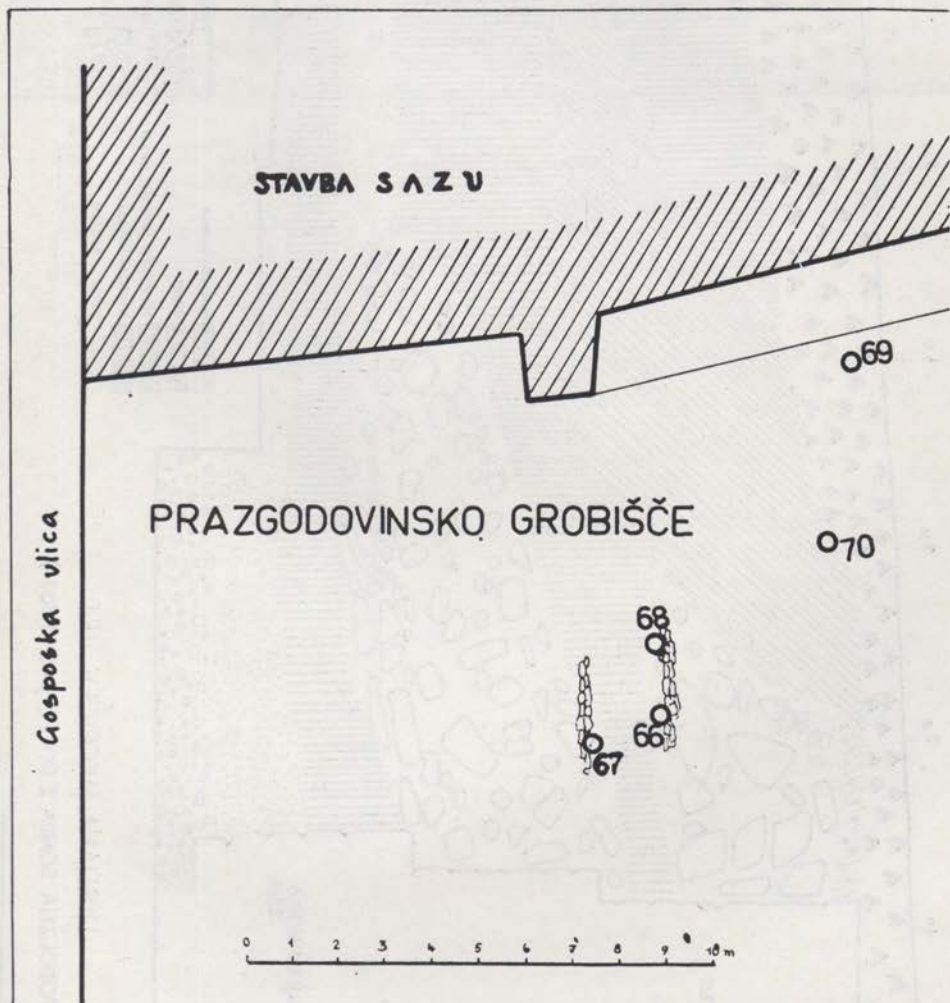
1. Črnosivo žgana in gnetena skleda, katere glina je rahlo prepojena s peskom; v 10, 2r ustja 20 cm.
2. Dve situacijski skici; zgoraj Grudnovno nabrežje 9, spodaj Orlova 7.
3. Dve situacijski skici; desno skica arheoloških točk Erjavčeva 3, 11, 16, levo arheološke točke Titova, Gradis.
4. Situacijska skica arheološke točke Titova, kurilnica ter prerez plasti ob grobu 14.
5. 1: Situacijska skica arheološke točke Vošnjakova 7.
2: Situacijska skica arheološke točke Vošnjakova 10.
3: Situacijska skica arheološke točke Vošnjakova 6.
4: Profil plasti pri grobu 1.
5: Profil plasti pri grobu 6.
6. Železna podkev; v = 12,8, š = 11, db = 1,5 cm. Dolenjska 26.
7. Vrč iz rdeče žgane gline; v = 18,6 cm. Titova cesta, Gradis.
8. Vrč iz rdeče žgane gline; v = 17 cm. Merilo kot pri sl. 7. Ib.

9. Lonček iz rdeče žgane gline; zgornji rob odlomljen; ohranjena v = 12 cm. Merilo kot pri sl. 7. Ib.
10. Vrč iz rdeče žgane gline (zgornji rob in ročaj odbita); ohranjena v = 17 cm. Merilo kot pri sl. 7. Ib.
11. Vrč iz svetlo rdeče žgane gline; v = 14.6 cm. Merilo kot pri sl. 7. Ib.
12. Vrč iz svetlo rdeče žgane gline s tremi ročaji; v = 13 cm. Merilo kot pri sl. 7. Ib.
13. Rdeče žgan čep v obliki vijaka; v = 9 cm. Ib.
14. Sivo žgan glinast lonec, okrašen z vertikalnimi vzporednimi razicami, napolnjen s kalciniranimi človeškimi kostmi; v = 21.6 cm. Merilo kot pri sliki 15. Ib.
15. Rdeče žgan glinast lonec; v = 28.5 cm. Ib.
16. Rdeče žgana, ravno odrezana amfora (grobna žara); v = 45.2 cm. Ib.
17. Rdeče žgana in temno rdeče prevlečena glinasta skledica, ki je po zgornjem obodu okrašena z dvema plastičnima stiliziranimi grozdoma na dolgih pecljih z vmesnima dvema stiliziranimi cvetoma; v = 3 cm. Merilo kot pri sliki 18. Ib.
18. Rdeče žgana glinasta oljenka znamke *Fortis*; v = 3,2 cm. Merilo kot pri sl. 17. Ib.
19. Balzamarij iz zelenkastega stekla; v = 12 cm. Merilo kot pri sl. 22. Ib.
20. Štirioglati zelenkasti steklenica z ročajem; v = 11 cm. Merilo kot pri sl. 22. Ib.
21. Rdeče žgana in rjavo prevlečena glinasta skledica; na dnu znotraj planta pedis s težko čitljivimi črkami [.] AVI (?); višina posodice = 3 cm. Merilo kot pri sl. 22. Ib.
22. Rdeče žgana in temno rdeče prevlečena skledica s plastično ornamentiranim zgornjim robom; v = 4.3 cm. Ib.
23. Zelenkasta stekleničica s štirioglatim trupom; v = 9.2 cm. Ib.
24. Zelenkasta stekleničica s štirioglatim trupom; v = 10 cm. Ib.
25. Balzamarij iz zelenkastega stekla; v = 8.7 cm. Merilo kot pri sl. 28. Ib.
26. Balzamarij iz zelenkastega stekla; v = 8.2 cm. Merilo kot pri sl. 28. Ib.
27. Balzamarij iz zelenkastega stekla; v = 8.3 cm. Merilo kot pri sl. 28. Ib.
28. Balzamarij iz zelenkastega stekla; v = 7.9 cm. Ib.
29. Balzamarij iz zelenkastega stekla; v = 7.9 cm. Merilo kot pri sl. 28. Ib.
30. Balzamarij iz zelenkastega stekla; v = 7.1 cm. Merilo kot pri sl. 28. Ib.
31. Balzamarij iz zelenkastega stekla; v = 7.5 cm. Merilo kot pri sl. 28. Ib.
32. Balzamarij iz zelenkastega stekla; v = 7.5 cm. Merilo kot pri sl. 28. Ib.
33. Ogrlica iz štiriindvajsetih prevrtanih jagod iz steklaste gmote. Merilo kot pri sl. 35. Ib.
- a) dva kosa melonaste jagode iz slojevitega, modrega stekla;

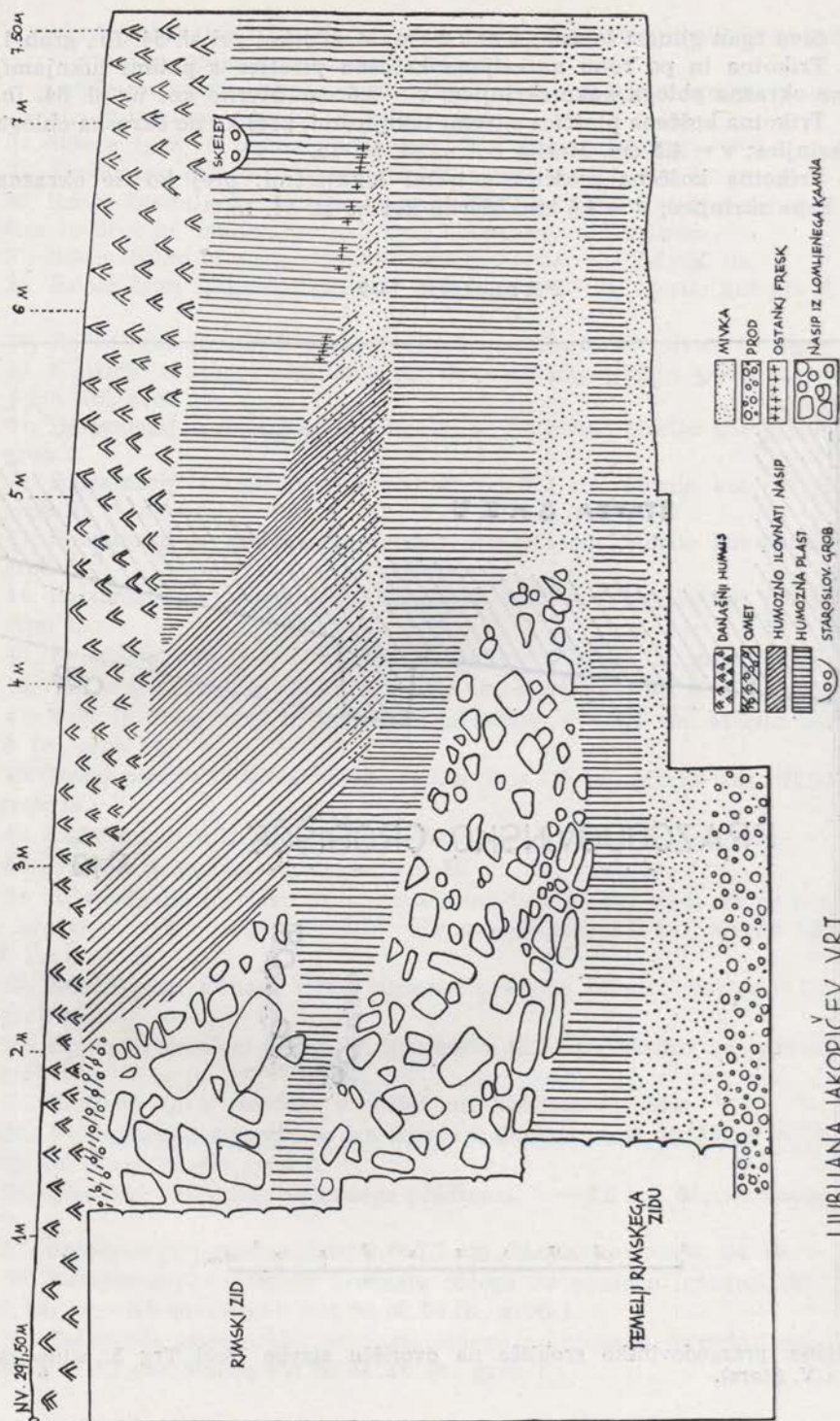
- b) rdeča kroglasta jagoda iz zrnato steklene gmote; po obodu se vrstijo rumena polja v zelenem kolobarju; ostale melonaste jagode so iz zeleno-modre steklene gmote z zrnato strukturo (ena od njih je bila razbita).
34. Rdeče žgan in temno rjavo prevlečen glinast lonček; $v = 9.2$ cm. Ib.
35. Trebušasta čaša z ročajem iz zelenkastega stekla; $v = 7.3$ cm. Ib.
36. Rdeče žgana glinasta oljenka znamke *Cassi* (pod žigom venec s prese-gajočim lovorovim listom); $v = 3.5$ cm. Titova cesta, Kurilnica.
37. Rdeče žgana glinasta oljenka znamke *Fortis*; $v = 2,8$ cm. Ib.
38. Rdeče žgan fragment glinaste posode; $v = 9$ cm. Merilo kot pri sl. 45. Ib.
39. Rdeče žgan glinast lonček; $v = 11.6$ cm. Merilo kot pri sl. 40. Ib.
40. Krožnik iz terre sigillate; na dnu znotraj planta pedis **L. GEL**; $v = 4$ cm. Ib., grob 13.
41. Balzamarij iz zelenkastega stekla; $v = 5.9$ cm. Merilo kot pri sl. 45. Ib., grob 2.
42. Balzamarij iz zelenkastega stekla; $v = 7.3$ cm. Merilo kot pri sl. 45. Ib., grob 13.
43. Balzamarij iz zelenkastega stekla; $v = 7.5$ cm. Merilo kot pri sl. 45. Ib., grob 13.
44. Balzamarij iz zelenkastega stekla; $v = 8.2$ cm. Merilo kot pri sl. 45. Ib., grob 13.
45. Kroglasta čaša iz zelenkastega stekla; $v = 7.2$ cm. Ib., grob 13.
46. Vrč iz zelenkastega stekla; $v = 18.8$ cm. Merilo kot pri sl. 49. Ib. grob 14.
47. Vrat in držaj vrča iz zelenkastega stekla; $v = 8.3$ cm. Merilo kot pri sl. 49. Ib., grob 14.
48. Držaj posode iz zelenkastega stekla; $v = 7.2$ cm. Merilo kot pri sl. 49. Ib. grob 14.
49. Čaša gubanka iz zelenkastega stekla; $v = 9.2$ cm. Ib., grob 14.
50. Urna iz zelenkastega stekla; $v = 18$ cm. Ib., grob 14.
51. Rdeče žgana in rjavo prevlečena glinasta oljenka; sredi stojne ploskve trije krožci v vrsti s piko v sredini; višina oljenke = 2.6 cm. Merilo kot pri sl. 49. Ib. grob 14.
52. Rdeče žgan glinast lonec (zgornja polovica odlomljena); $v = 36$ cm. Ib., grob 14.
53. Bronasto zrcalce; višina z držajem = 12.5 cm. Merilo kot pri sl. 49. Ib., grob 14.
54. Koščeno šilo z ušescem; $v = 10,4$ cm. Vošnjakova ulica.
55. Bronasta pasna spona na trn (spada k deloma na sl. 58, 59); $v = 3.6$ cm. Merilo kot pri sl. 54. Ib., grob 1.
56. Odlomek zrjavelega železnega predmeta; $v = 2.5$ cm. Merilo kot pri sl. 54. Ib.
57. Svetlo zelena stekleničica; $v = 7.7$ cm. Merilo kot pri sl. 54. Ib.
58. Zaključna pločevinasta bronasta obloga na opasaču (spodnji del kosa na sl. 59); $v = 5.3$ cm. Merilo kot na sl. 54. Ib., grob 1.
59. Zaključna pločevinasta bronasta obloga na opasaču (sprednji del kosa sl. 58); $v = 6.7$ cm. Merilo kot na sl. 54. Ib., grob 1.

60. Sivo žgan glinast lonček; $v = 7.2$ cm. Merilo kot pri sl. 54. Ib., grob 1.
 61. Trikotna in po robu narezljana koščena ploščica s petimi luknjami; prejkone okrasna obloga kake skrinjice; $v = 3.6$ cm. Merilo kot na sl. 54. Ib.
 62. Trikotna koščena ploščica s tremi luknjicami; prej ko ne okrasna obloga kake skrinjice; $v = 4.5$ cm. Merilo kot na sl. 54. Ib.
 63. Trikotna koščena ploščica s tremi luknjicami; prej ko ne okrasna obloga kake skrinjice; $v = 4.5$ cm. Merilo kot na sl. 54. Ib.

PRILOGE 1—9

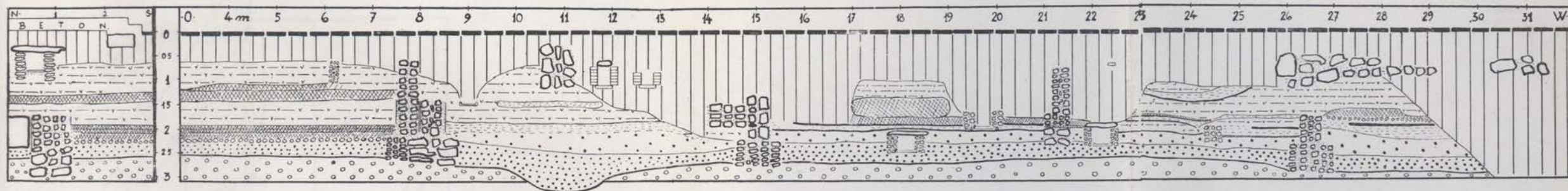

1. Ljubljana, prazgodovinsko grobišče na dvorišču stavbe Novi Trg 3: situacija (risala V. Stare).

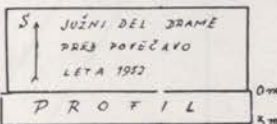

LJUBLJANA JAKOPIČEV VRT
 PODOLŽNA SONDA I (X=17, Y=0-7.50 M)

2. Ljubljana, Jakopičev vrt. Profil plasti v podolžni sondi.

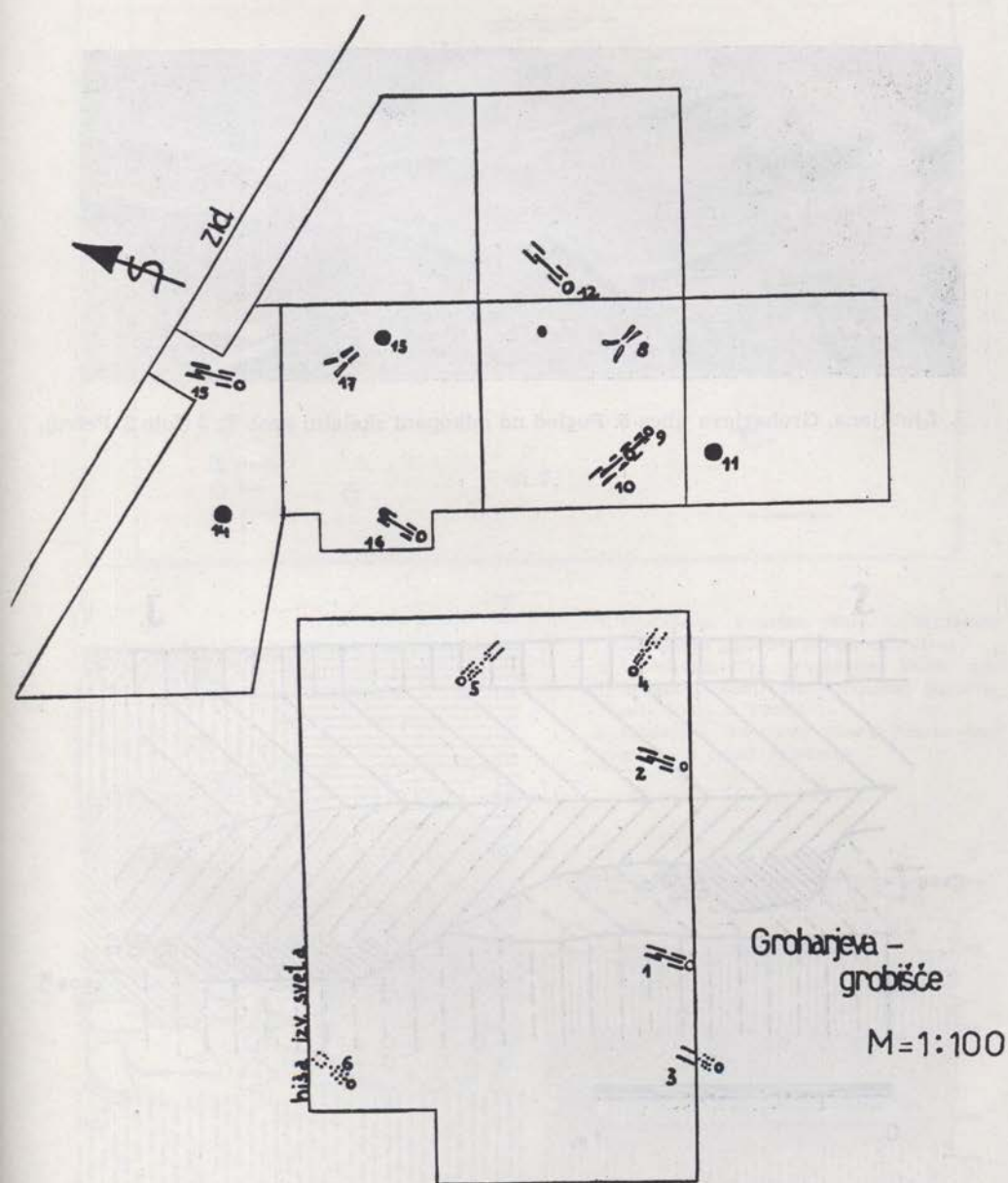

SITUACIJA

	1	zid		3	ilnat prodec		5	sip		7	ilnat sloj		9	današnji tlak
	2	prod		4	estrih, tlak		6	prekopano, nasuto		8	oglenina		10	opeke, tegule

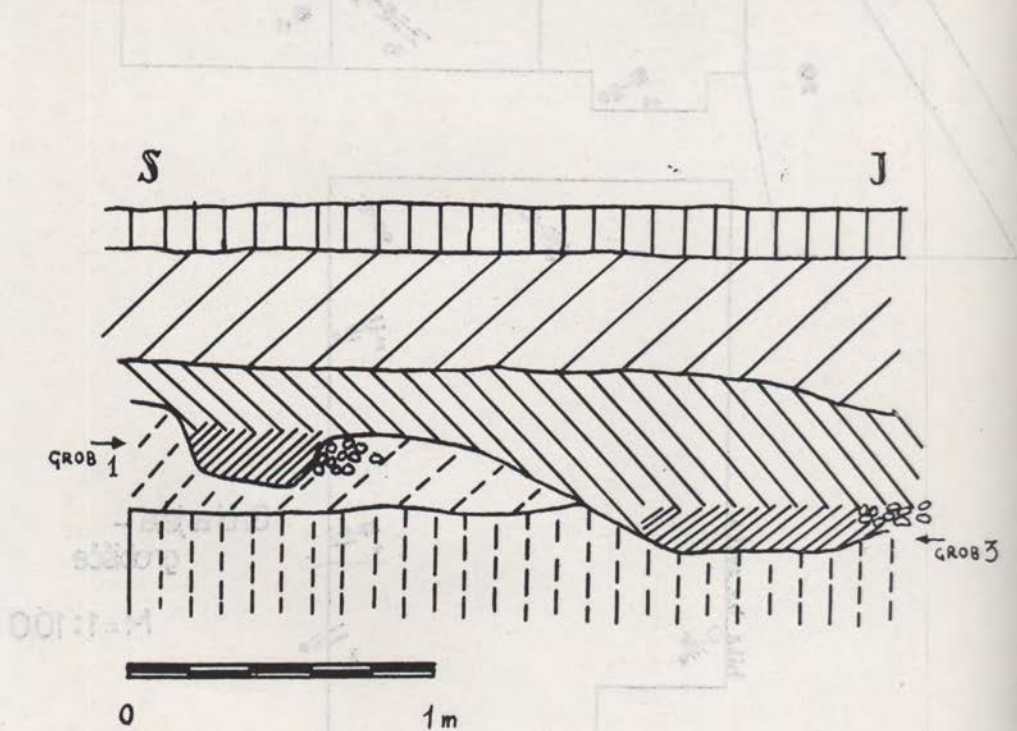
3. Ljubljana, Erjavčeva cesta 1. Profil plasti za Dramo.

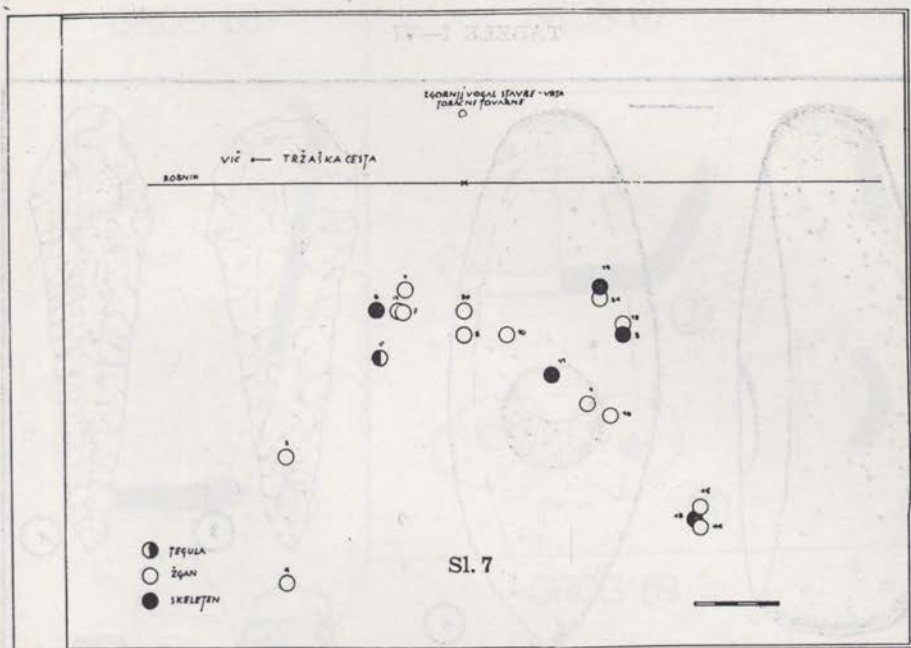
4. Ljubljana, načrt antičnega grobišča v Groharjevi ulici (risala S. Petru).

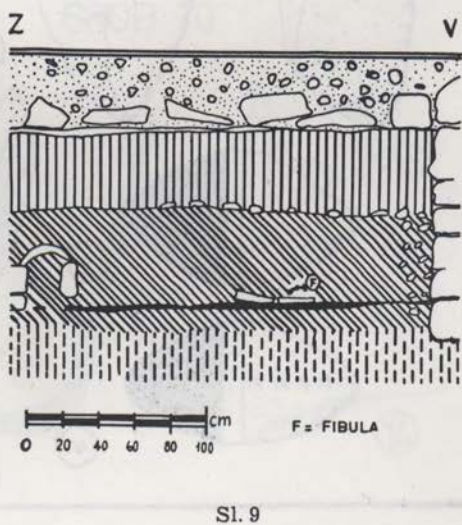
5. Ljubljana, Groharjeva ulica 5. Pogled na odkopani skeletni grob št. 5 (foto S. Petru).

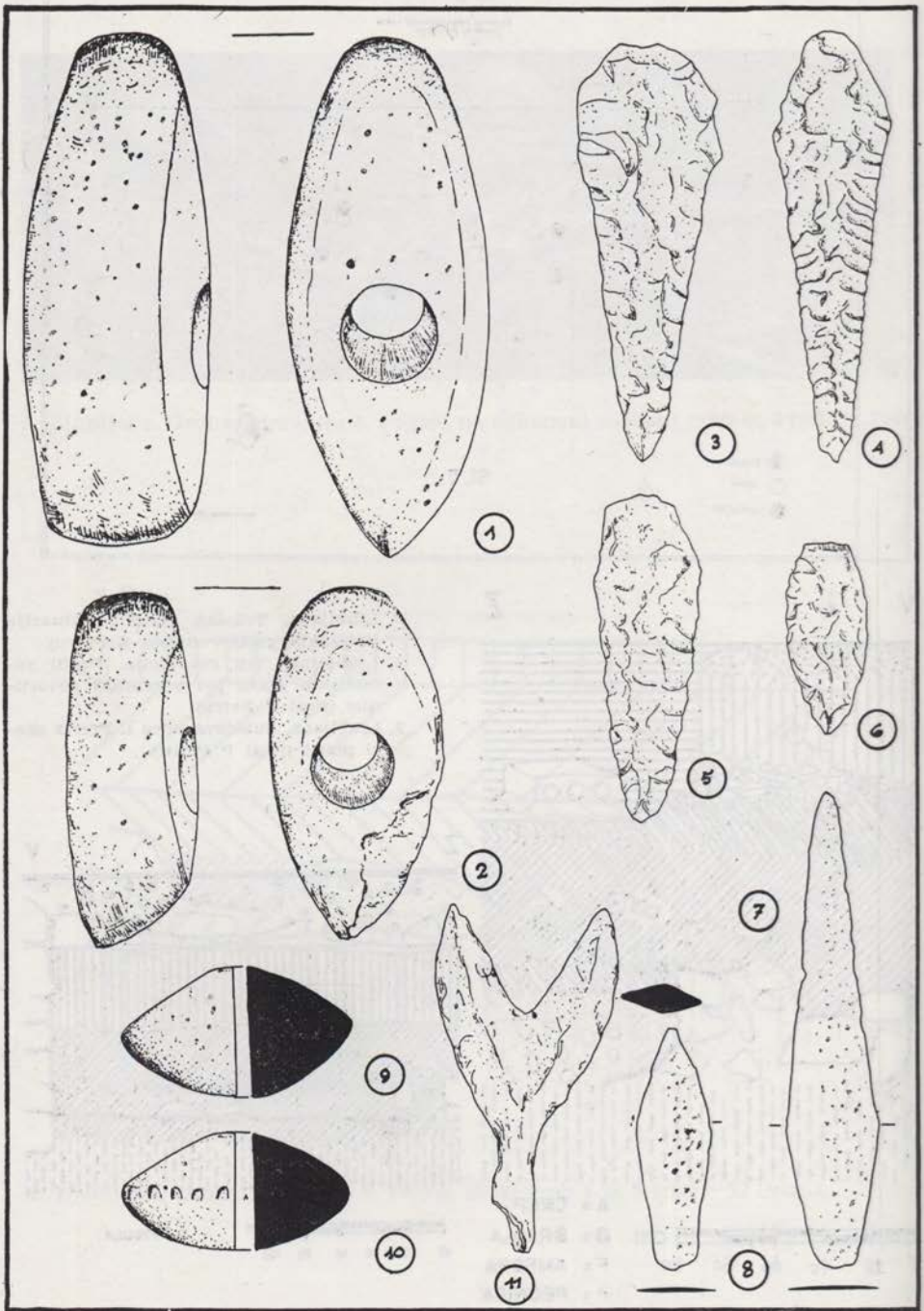
6. Ljubljana, Groharjeva ulica 5. Prerez skozi grob 1 in 3 (risala S. Petru).

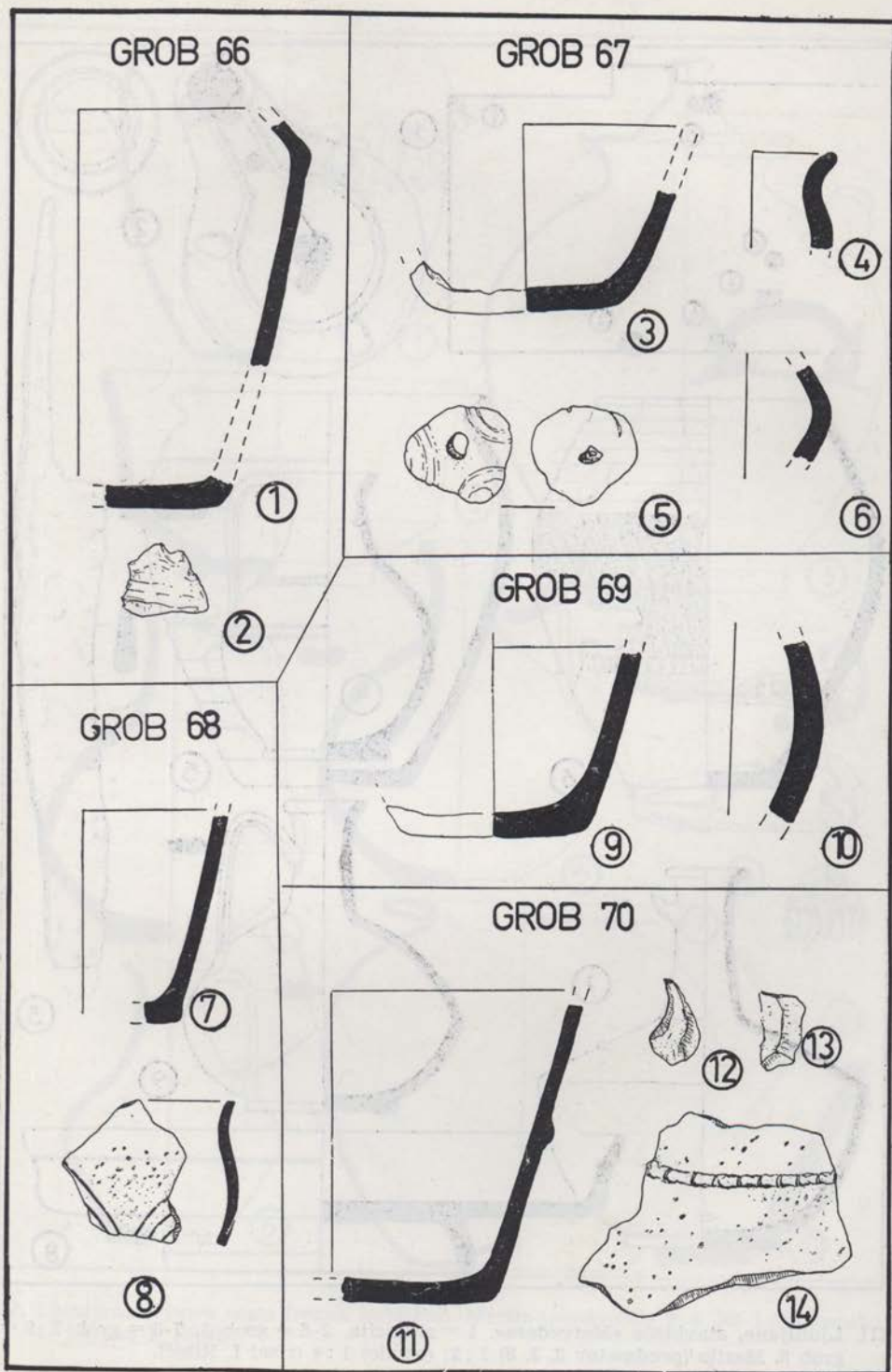
7. Ljubljana, Tržaška cesta 5. Situacija izkopanih grobov (risala S. Petru)
8. Ljubljana, Trg revolucije. Profil zemeljskih plasti pri telefonski govornici (risal P. Petru)
9. Ljubljana, Subičeva ulica 1. Prerez skozi plasti (risal P. Petru)

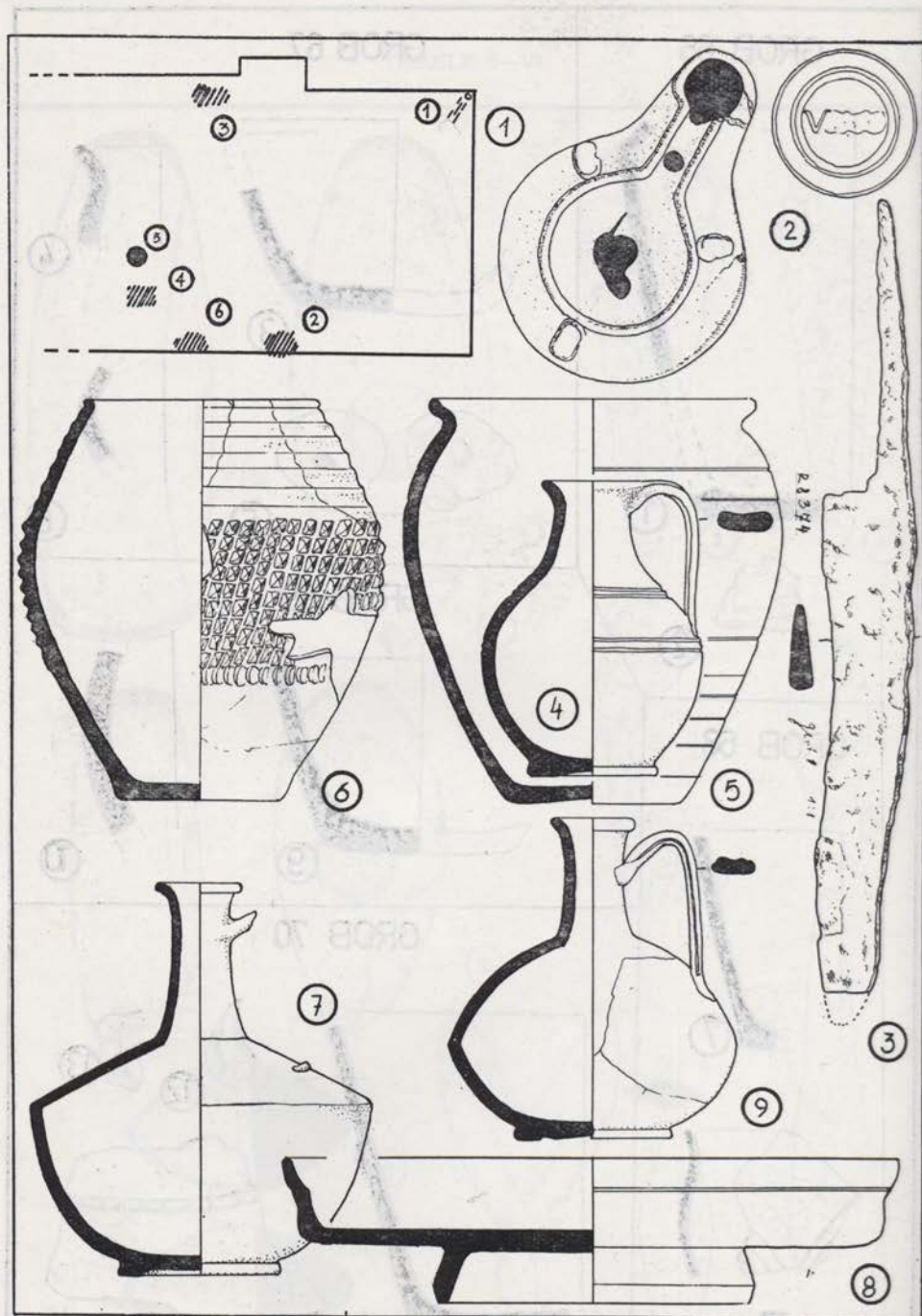
TABELE I—VI

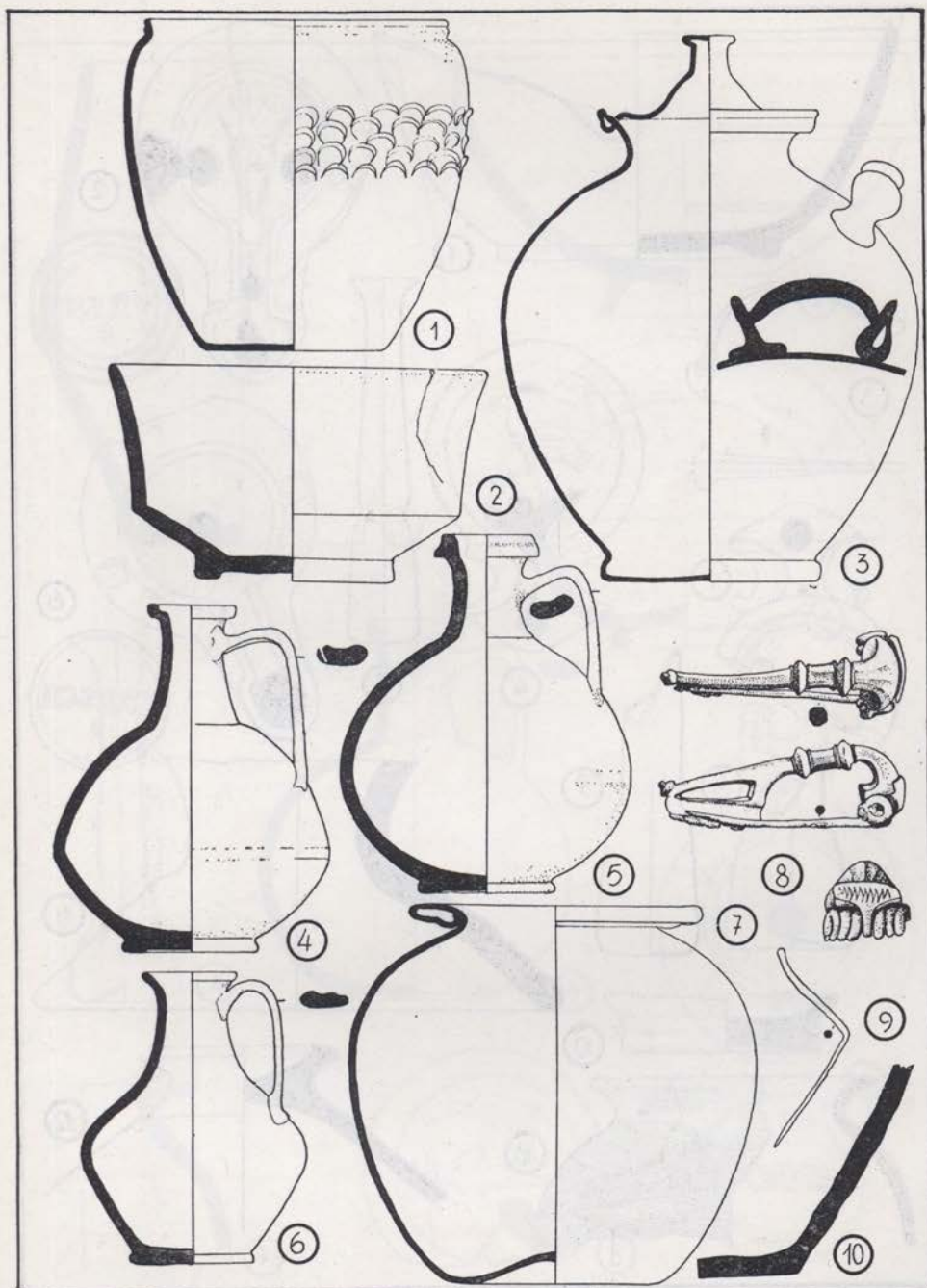
I. Ljubljana, Na Špici. Merilo 1 : 2 (risala V. Stare).

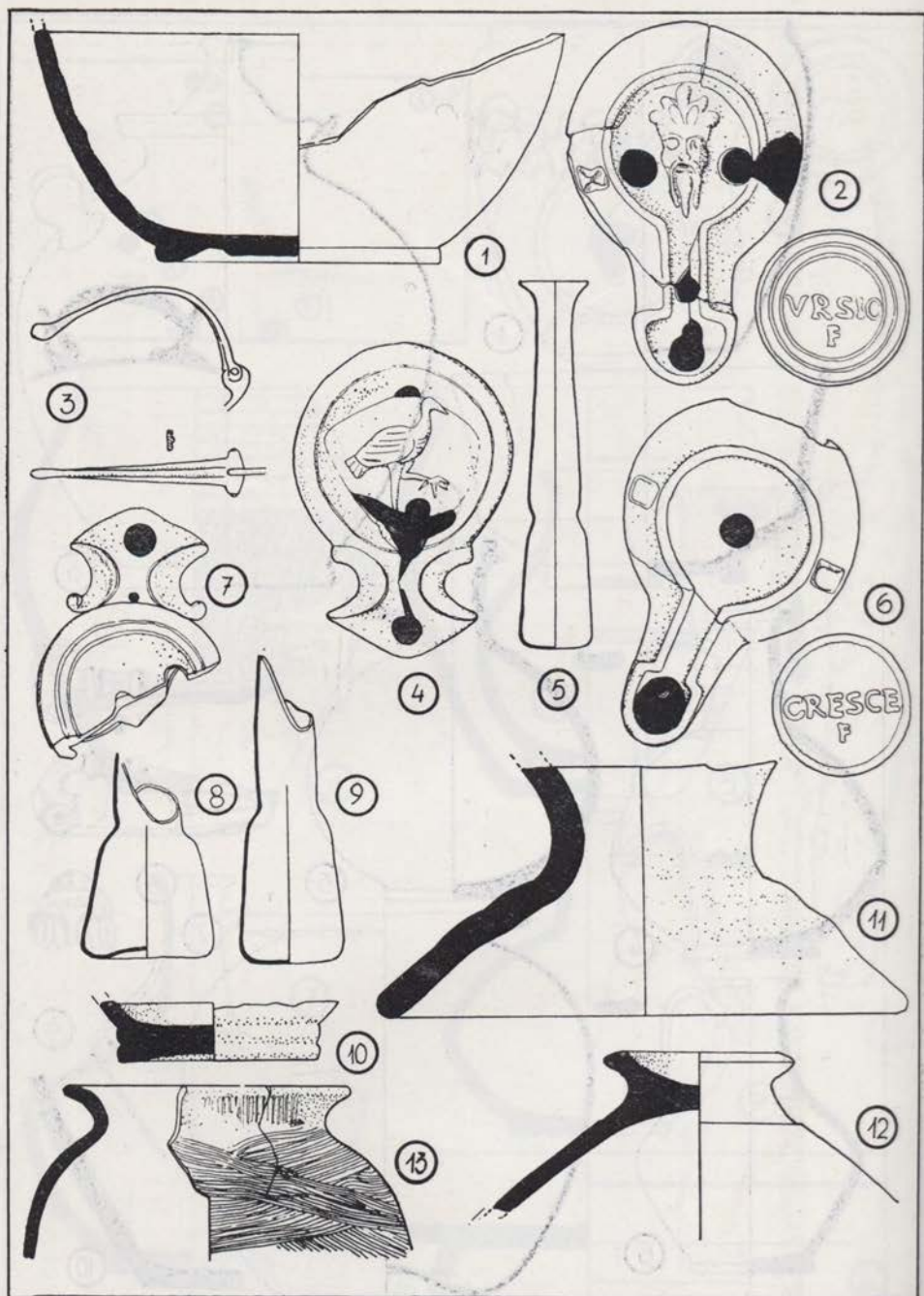
II. Ljubljana, Novi Trg 3. Merilo 1 : 2 (risala V. Stare).

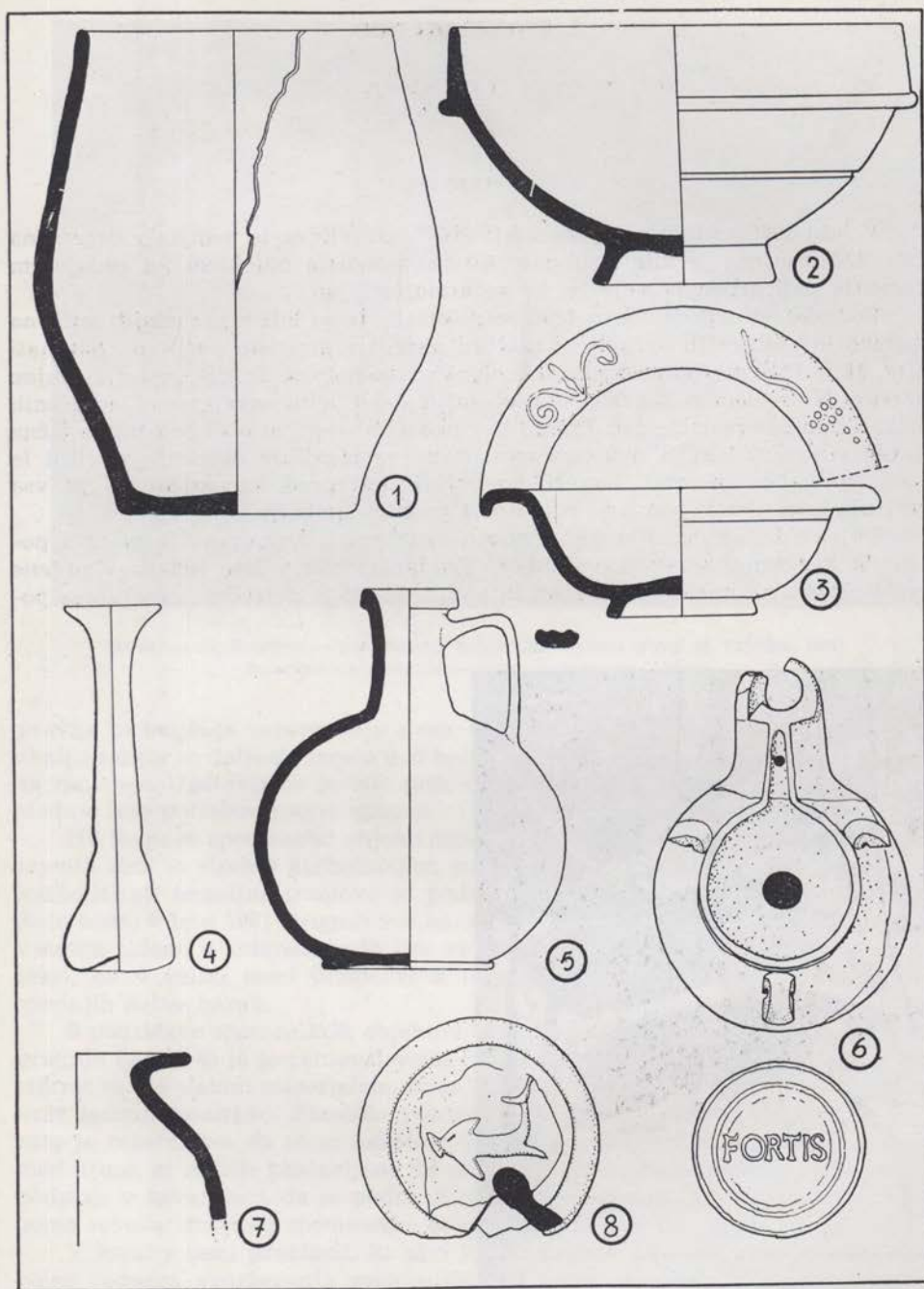
III. Ljubljana, stavbišče »Mercedesa«. 1 = situacija. 2-6 = grob 1. 7-8 = grob 2. 9 = grob 5. Merilo (predmetov 2, 3, 8) 1 : 2; (ostalo) 1 : 4 (risal I. Ribič).

IV. Ljubljana, Titova cesta (razna najdišča). Merilo (predmetov 8, 9, 10) 1 : 2; (ostalo) 1 : 4 (risal I. Ribič).

V. Ljubljana, Tržaška cesta 5. Pridatki v grobovih in slučajne najdbe. 1 = grob 1.
 2 = grob 3. 3 = grob 2. 5, 7, 8, 9 = grob 5. 10 = grob 7. 6 = grob 11. 13 = grob 13.
 Ostalo: slučajne najdbe. Merilo 1 : 2 (risal I. Ribič).

VI. Ljubljana, Tržaška cesta 5. Slučajne najdbe z grobišča. Merilo (predmeta 5) 1 : 4; (ostalo) 1 : 2 (risal I. Ribič).

Č. SPOMENIKI NOB

EDO TURNHER

1960

V letu 1960 so bila na spomenikih NOB opravljena le manjša vzdrževalna dela. Odstranjena je bila predvsem škoda, prizadeta objektom po padajočem kamenju, odlomljenem vejevju in po atmosferilijah.

Podrobnejši ogledi v letu 1960 so pokazali, da so bili v poslednjih letih na spomeniških objektih opravljeni zaščitni ukrepi v glavnem pozitivni. Skalnat plaz, ki je 1957 močno poškodoval 7 objektov bolnišnice Franje, je terjal nujne ukrepe. V ta namen sta bili v naslednjih dveh letih zgrajeni na ogroženih mestih strmega pobočja nad Franjo dve palisadni steni in niže pod njima žična mreža v dvojni legi. S tem posegom nismo spomeniških objektov zaščitili le pred skalnatimi plazovi, temveč po večini tudi pred kamenjem, ki je vsa prejšnja leta, zlasti spomladi, pogostoma padalo s pobočja.

Objekti bolnišnice Franje so dobro vzdrževani, ker opravlja manjša popravila kar sproti vestni čuvaj Bevk. Vendar so bile v letu 1960 ugotovljene večje okvare na nekaterih strehah in podih. Zlasti je potrebna temeljitega po-

Tehnika Kokrškega odreda
Atelier technique du Détachement
de la Kokra

Smartno na Pohorju — partizanska bolnišnica »Jesen« (foto: M. Fajdiga, 1961)
Smartno na Pohorju — hôpital partisan »Jesen«

pravila in boljšega zavarovanja steza, ki pelje v Franjo od dviznega mostu ob skali navzgor in dalje do mostu nad bolnišnico, prek katerega je dohod v bunker za ranjence. Ugotovljeno je bilo tudi, da je ta most deloma preperel in bo naslednje leto potreben nujne obnove.

Na Rogu so spomeniški objekti izpostavljeni zlasti občutni vlagi. S premazi lesenih sten in streh s karbolinejem smo deloma zavrli gnitje, nemogoče pa je karbolizirati temeljne tramove in pode na spodnji strani, ker leže na zemlji. Zato bomo v letu 1961 dvignili vse barake od 15 do 30 cm od tal in jih podzidali s suhim zidom, v katerem bodo line za zračenje. Zrak, ki bo cirkuliral pod objekti, bo v veliki meri prispeval k uspešnejšemu ohranjanju temeljev in spodnjih delov barak.

S podzidavo spomeniških objektov bomo rešili še en važen problem. S hitro gradnjo barak, ki jo je zahteval vojni čas, ter z nezadostnimi pripomočki in dostikrat tudi s slabim materialom, ki je bil pač edini pri roki, je bilo delo čestokrat le improvizirano. Premalo pozornosti je bilo posvečeno zlasti temeljem, zato je razumljivo, da so se nekatere barake s časom vidno nagnile in so tiste med njimi, ki so bile postavljene na poševnem svetu in na spodnji strani slabo podprte, v nevarnosti, da se podro. S podzidavo zdravih, suhih temeljnih zidov bomo seveda izravnali spomeniške objekte in jim dali tudi lepši videz.

V zvezi s temi problemi, ki smo jih tu nakazali, je bilo delo v letu 1960, poleg rednega vzdrževanja spomeniških objektov, osredotočeno predvsem na tehnične priprave, zlasti na nabavo primerne lesa in drugega materiala, ki bo potreben prihodnje leto za večja obnovitvena dela na Bazi 20 in v bolnišnici Franja, kasneje pa tudi na ostalih spomeniških objektih na Rogu.

Baza 20. Stara baraka CK je bila dvignjena, izravnana in podzidana s suhim zidom. Trhli tramovi in deske so bile zamenjane z zdravimi. Pôd, ki je bil v najslabšem stanju, je bil v celoti obnovljen, enako tudi vhodna vrata. Nadalje je bila popravljena streha ter prevlečene zunanje stene z novo strešno lepenko, notranje pa z ovojnim papirjem.

Ostale barake na Bazi 20 so bile dosti dobro ohranjene in potrebne le manjših popravil. Vse pa so dobile nove do 30 in tudi več cm dvignjene temelje iz suhega zidu z linami za cirkulacijo zraka in odvajanje vlage izpod objektov.

Baza 20 in ostali objekti na Rogu so iz leta v leto močnejše frekventirani. Največ izletnikov na Rogu je bilo leta 1961, in sicer okoli 70.000. Ni dvoma, da se bo število obiskovalcev v bodoče še dvignilo, s čimer pa nastajajo seveda novi problemi, ki zahtevajo čim prejšnje rešitve. Znano je, da roški predeli nimajo vode, kar je zaradi velikega števila obiskovalcev problem. S preskrbo dobre pitne vode, za enkrat vsaj na Bazi 20, bi bilo roškemu turizmu močno ustreeeno tako v sanitarnem kakor tudi v gostinskem pogledu.

Navedena obnovitvena in popravljalna dela na Bazi 20 so bila opravljena s sredstvi Zavoda za spomeniško varstvo LRS in Okrajne spomeniške komisije v Novem mestu.

Bolnišnica Franja. Na stezi od dvižnega mostu navzgor do prečnega mostu nad bolnišnico so bili izvedeni do potankosti vsi varnostni ukrepi. Železne vrvi za oprijemanje na notranji strani steze so bile ponekod nanovo pričvrščene k živi skali. Enako so bile zaradi popolne varnosti obiskovalcev nanovo pritrjene železne in lesene ograje na zunanji strani steze, kjer je bilo to potrebno. Most pred vhodom v bolnišnico je bil le delno obnovljen. Največ pozornosti je bilo posvečene 8 m dolgemu mostu nad Franjo, ki veže obe pobočji in vodi prek njega steza v bunker za ranjence. Most je zdaj popolnoma nov in iz varnostnih razlogov mnogo močnejši od prejšnjega. Konstruiran je na nove, solidne betonske temelje, poleg tega pa še oprt od sredine poševno navzdol na obe pobočji, tako da je varnost prometa popolnoma zagotovljena.

Solidno, skorajda predimenzionirano izgradnjo mostu so nam narekovali določeni razlogi. Obiskovalci bolnišnice Franje se namreč kaj radi povzpenjajo tudi na most, od koder imajo prekrasen razgled na vse strani: na bunker za ranjence, ki je v neposredni bližini, na objekte bolnišnice Franje pod seboj in navzgor po ozki, izgublajoči se soteski, po kateri priteka globoko pod njimi hudournik.

Izredno močno konstruirani most dopušča tudi večjo obremenitev, kakršna je takrat, ko je most poln obiskovalcev. Kakor rečeno, je prav s tega mostu najlepši razgled in tudi naprej od njega ni nobene idealnejše razgledne točke. Prav zato smo iz varnostnih razlogov na zgornjem delu mostu postavili pregrado in z njo preprečili obiskovalcem pot proti bunkerju, ki sam po sebi ne predstavlja posebne ogledne znamenitosti, pot do njega pa vsekakor še ni zadostno zavarovana, celo ne za množičen obisk.

Od ostalih objektov bolnišnice Franje so zahtevali večja popravila baraka električne centrale, invalidski dom, baraka za žarke in baraka za ranjence. Na ostalih barakah so bila opravljena le manjša popravila.

Načrt za most je napravil tesarski mojster, strokovni učitelj Janez Markelj, ki je vodil in nadziral vsa dela pri mostu nad Franjo kakor tudi na drugih ob-

jektih. Stroške za ves les je nosil Občinski ljudski odbor Idrija, stroške za ostali material in delo pa je kril Zavod za spomeniško varstvo LRS.

V letu 1961 je obiskalo bolnišnico Franjo nad 20.000 ljudi.

Bolnišnica Jesen. V letu 1961 je bila obnovljena baraka za ranjence z operacijsko sobo, kuhinja z drvarnico in baraka za osebje. Za zavarovanje objektov pred talno vlago so bili le-ti postavljeni na nove temelje in narejeni iz enakega materiala ter na enak način kakor v času NOB. Inicijatorja te obnove sta bila Občinski odbor Zveze borcev NOV Slovenska Bistrica, ki je na terenu vodil dela, in Muzej NO Maribor, ki je kot zunanji sodelavec Zavoda za spomeniško varstvo Maribor strokovno nadzoroval izvajalna dela. Finančna bremena sta nosila Občinski odbor Zveze borcev NOV Slovenska Bistrica in Zavod za spomeniško varstvo Maribor.

Bolnišnica Jesen je dostopna od večih strani. Najlepša pot je iz Slovenske Bistrice prek Šmartnega na Pohorju in od tu po avtomobilski cesti, ki pelje k Trem kraljem. Bolnišnica leži med Lepejevo kmetijo in Smolarjevo žago. Pot je markirana.

Muzej NO Maribor je v okviru mariborske kulturne revije pripravil in odprl v novi planinski koči pod Tremi žebli stalno spominsko razstavo Prvega pohorskega bataljona.

Tehnika Kokrskega odreda. Občinski odbor Zveze borcev NOV Tržič je v letu 1961 rekonstruiral z lastnimi sredstvi barako Tehnike Kokrskega odreda, ki je delovala od 1944 do konca vojne. Delo je bilo opravljeno po načelih spomeniškega varstva. Dohodi do tehnike so dobro oskrbovani.

Rajonska tehnika III. Po načrtu arhitekta Toneta Mlakarja je organizacija Zveze borcev NOV Stara Loka obnovila od Nemcev požgani »Vešterski mlin«, v katerem je od leta 1943 do 8. februarja 1944 delovala Rajonska tehnika III. »Vešterski mlin« je viden s ceste Škofja Loka—Železniki.